Tasavvufî Hikmetler

HİKEM'ÜL ATÂİYYE

EL-MUHKEM FÎ ŞERHİ'L HİKEM

İbn Atâullah el-İskenderî

Kurtuba Kitap: 7
Tasavvuf: 6
Isbn: 978-975-6743-61-4

T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Sertifika No: 1007-34-009092

Genel Yayın Yönetmeni
Ahmet Sarmusak

Editör
Ersan Güngör

Tasarım
İrfan Güngörür

(Kurtuba Kitap)
Birinci Basım
Kasım 2009

Baskı ve Cilt
A Ajans
Beysan San. Sit. No:32-4/G
Haramidere / İstanbul
(0212 422 79 29)

KURTUBA KİTAP
(Sahhaflar Kitap Sarayı kuruluşudur.)

Sahhaflar Çarşısı No: 24-26 • 34450 - Bayezid / İstanbul
Telefon: 0212 528 19 78 • Faks: 0212 512 91 20 • kurtuba@kurtubakitap.com

Tasavvufî Hikmetler

HİKEM'ÜL ATÂİYYE

EL-MUHKEM Fİ ŞERHİ'L HİKEM

İbn Atâullah el-İskenderî

Şerh Eden
Kastamonulu Ballıklızâde
Ahmet Mahir

Hazırlayan
Selahattin Hacıoğlu

İstanbul 2009

İbn Atâullah İskenderî

İslam Tasavvuf Tarihi'nde ayrıcalıklı bir yere sahip bulunan, H. VII. Asrın sonlarında Mısır'da yetişen ve Şazelî Tarikatı'nın üçüncü büyük şahsiyeti olan İbn Atâullah, "Hikem'ül Atâiyye" adlı eseriyle meşhurdur. Eserlerinde tasavvufun en derin hakikatlerine temas etmekle beraber, bazı sûfilerin tartışmalara konu olan görüşlerine yer vermemiştir.

Adı Ahmed olup İbn Atâullah lakabıyla tanınmıştır. Ebu Hasan-ı Şazelî (1197-1258) hazretlerinin halifesi Endülüslü Ebu Abbas-ı Mürsî'den ve daha sonra Yakut-i Arşi'den (Allah sırlarını yüceltsin) feyz almıştır. İbn Atâullah hazretleri 1309 (H. 709) senesinde Mısır'da vefat etmiş olup kabr-i şerifi Karafe mezarlığındadır.

Kastamonulu Ballıklızâde Ahmet Mahir Efendi

1860'da Kastamonu'da doğdu. Şeyh Ahmet Hicâbî'den 1300/1882'de icâzet aldı. Kendisi üç kere icâzet verdi. 1901'de İstanbul'a gitti. Şûrâ-yı Efkâf Başkanlığında bulundu. TBMM'nin ikinci döneminde iki yıl milletvekiliği yaptı. Dâru'l-Fünûn İlâhiyat Fakültesi ile Medresetü'l-Vâizîn'de on üç yıl tefsir ve kelam okuttu. 4 Eylül 1922'de Kastamonu'da vefat etti.

Eserleri:

1- el-Muhkem fî Şerhi'l-Hikem (İst. 1323/ m. 1905)
2- Hutbe Mecmuası (İst. 1316)
3- Mucizât-ı Kur'âniyye (İst. 1328)
4- el-Fâtiha fî Tefsîri'l-Fâtiha (İst. 1331)

İÇİNDEKİLER

Takdim

Euzübillahi'mineşşeytanirracim

Bismillahir'rahmanirrahim

Âlemlerin rabbi olan Allah-u Teâla'ya sonsuz hamdü senâlar, resûlu Hazret-i Muhammed Mustafa (s.a.v.) Efendimize ve O'nun ehl-i beytine, ashâbına ve bütün Allah dostlarına kâinattaki zerreler adedince salât ve selâm olsun!

Yahya Efendi dergâhının son şeyhi Abdülhay (Öztoprak) hazretlerinin (1884-1961) ders olarak okuttuğu ve tasavvufî hikmetlerin derin manalarının anlaşılır bir dille izah edildiği bu eser, Ergun Zakai Tamer Efendi hazretlerinin emir ve himmetleri ile günümüz diline çevrilerek kısmen sadeleştirilmiş olup ilk kez baştan sona ve şerhleriyle birlikte Ümmet-i Muhammed'in istifadesine sunulmuştur. Temenni ederiz ki bu kıymetli eseri okuyup amel etmeye çalışanlar, kitapta geçen hikmetlerin manalarından azami derecede istifade ederler.

Bu kitabın hazırlanmasında önemli katkıları bulunan Seyfi Sedat Denizcier abime, desteğini eksik etmeyen Hüseyin Serinli abime ve manevi emeği geçen bütün büyüklerime minnet ve şükranlarımı arz eylerim.

Her başarının hakiki sahibi Allahu Teâla'dır.

Mukaddime

Bismillahirrahmanirrahim

Eylerim hamd ü sipâs-ı bî-kıyâs
Hazret-i Hallak-ı nev'-i âdeme

Söylerim hem de selâm-ı bî-gerân
Seyyidü'l-Kevneyn Fahr-i Âleme

Hikem-i Ataiyye ki; her cümlesi bir irfan beyti olmakla "İçlerinde iyi huylu güzeller vardır" (Rahmân, 70.) âyet-i kerimesini tasdik edici. Her bahsi; güzel kokulu belâgata bürünmüş ledünnî hakikatlere açılan Furkan kapısı bulunmakla tasavvufî Kur'an tefsiri övgüsüne hakkıyla layıktır.

Öyle bir gönlü ziynetlendiren tarzı, öyle bir parlak üslûbu vardır ki basiretle bakan göze tesadüf eder etmez; ince manaların şâhidine karargâh olmak üzere tesis edilmiş ya bir yüce ârifler binası. Yahut sultanların sultanı vahdete tecellî tahtgâhı edinilmek maksadıyla donatılmış bir yüksek marifetler sarayı olduğu anlaşılır.

Zira renkli yüksek binaları; nurların ve iradelerin doğum yeri. Hikmet zeminine bağlı manaları; sağlam temelli ilhamlar. Dahilî semerelerin taksimatı; tarikat hallerine numune. Hârici müşâhedelerin tanzimatı; şeriat hükümlerini düzenleyici olarak hakikat yüzü şekil bulur.

Her sırlar hazinesi veznin fesahati; birer terakki ve yükseliş sarayı. Her hitap faslının belâgati; birer faziletler mukaddimesi olduğundan bilcümle

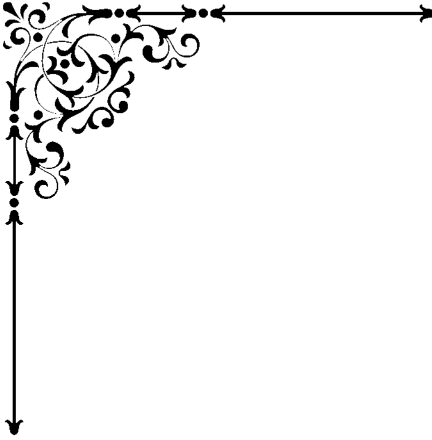
kâmil mutasavvıflar onun feyiz meskeni eşiğinden ışık alır, bütün muhakkik ârifler onun belağ ve beyan meydanında yüz sürüp iltica ve istifade eyler.

Böyle bir sırlar ve ince manalar mecmuasının gerektiği gibi tercüme ve şerhine ve evvelce söylenmemiş özlü fikirlerinin ayrıntılı izahına her bakımdan noksan ve hatalı sözlerin yeterli olacağı nasıl tasavvur edilebilir? Şu kadar ki mükemmel yapılamayan bir şeyin tamamından vazgeçmek doğru olamayacağı için sözü edilen kitabı ilâhi füyûzat tecelligâhı olarak tayin etmiş bulunan mağfiret ayı Ramazan'da haddim olmayarak meşgul olduğum Kur'an tefsiri derslerini tasavvufî hakikatler ile de renklendirmek maksadıyla mütalâa esnasında nazmen ve nesren şerh ve tercümeye muvaffakiyet elverdiğinden işte bu El-Muhkem adıyla isimlendirilen Hikem Şerhi yazıldı ve sultan ikinci "Abdülhamid" Han efendimiz hazretlerinin takdirine sunulmakla nûr alâ nûr oldu.

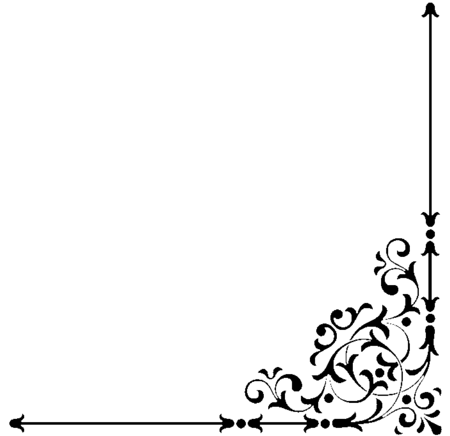
Maksad; füyûzat harmanının başaklarını topladığım hakikat ehlinin yüce sözlerini kaydetmekle nükteli ve ince mefhumların manalarından az çok aydınlanıp istifade edecek insaf ve irfan ashabının hayır duâlarına mazhariyetle ikinci hayat kazanmaktır. Fazl ve kemâl erbabı indinde kabul edilmiş olduğu üzere büyüklük; bu gibi nâçiz eserlere göz atmaya mani olamayacağı ve gerçek yücelik ise; acz ve noksan ashabını hatalı görmek olmayıp belki onların hatalarını tashih ve noksanlarını ikmal etmek gibi bir meziyet olduğu aşikârdır. Dahası böyle hiçlik güzergâhında mevzuundan uzaklaşmakla perişanlık tozuna bulanmış olan mesai parçasına tenezzülen şeref ve faziletin zirvesinden bakarak takdir edivermek de kemâl erbabının esasen çok yüksek olan ilim ve irfan makamlarını değil düşürmek bir kat daha yükselteceğini ifadeye bile lüzum yoktur. Binaenaleyh noksanlığımın kemâlinin delili olarak görülecek kemâlin noksanından dolayı bahane göstermeye hacet olmadığı zannında bulunduğumdan; o hususta baş ağrıtıcı sözler yazmayı terk ve yalnız fazilet ehlinin ve irfan ve hakikat erbabının hataları örtücü affına sığınarak kelâmı şu âyeti celîleyle miskü'l-hitâm eylerim:

"Rabbim! Bana hikmet ver ve beni iyiler arasına kat. Sonra gelecekler içinde beni doğrulukla anılanlardan eyle!" (Şuarâ, 83-84)

El-Fakir es-Seyyid Hâfız Ahmed Mâhir b. es-Seyyid Hâfız Muhammed Saîd b. es-Seyyid Hâfız Muhammed Nûreddîn el-Kastamonî el-Arîf bi-Ballıklı Efendi Zâde

TASAVVUFÎ HİKMETLER

1. Hikmet
AMELE GÜVENME

مِن علامة الاعتماد على العمل نُقصان الرجاء عندَ وُجودِ الزَلَل.

Yanılarak günaha düştüğü zaman kişinin umudunun noksan olması, ameline güvendiğini gösteren bir işarettir.

Nazmen Tercümesi

İtimad -ı tâata oldu delil
Masiyet vaktinde noksan-ı reca

İzah

Zikir ve ibadet gibi salih amellere güvenenler iki kısımdır. Biri âbidler ve zâhidler, diğeri müridler ve sâliklerdir. Birinci kısmın ibadete güveni; cennete girmek ve ilahi azaptan kurtulmak içindir.

İkinci kısmın ameline güveni de, masivâ örtülerini kaldırarak zuhûr-u Dîdâr[1]a ulaşmak ve ledünni ilimleri keşfetmek hakkındadır.

---

1 Zuhûr-u Dîdâr: Hakk'ı görme.

Nefsi görmek ve amelleri ona nispet etmekten doğduğu için her iki güven çeşidi de hakikat erbâbınca reddedilmiş ve ameline güvenenler daima kınanmaya müstahak görülmüştür.

İrfanda üstün derecelere ulaşmış yakîn ehli ise, amellerinde güvenecek bir hâl görmeyip her durumda gerçek fail olarak Vâcibü'l-Vücûd hazretlerini müşahede ederler. Dolayısıyla kendilerini Allah'ın birbirine zıt isim ve sıfatlarına mazhar (zuhûr mahalli) gördüklerinden; ne günahın vukuu zamanında umut ve inançlarında ani bir eksilme olur; ne de ibadet vaktinde korku ve haşyetlerinde bir azalma.

Şu halde; kulların Rabbine güvenmek, tevhîd sırrına ermiş âriflerin vasfı; O'ndan gayrıya güvenmek ise, tecrîd ve tefrîd[2] mesleğini bilmeyen gâfillerin sıfatıdır.

Hikmetin neticesi; seyr ü sülûk[3] yolunda bulunanları yüksek himmetliliğe davet etmek ve ibadete güvenmenin yol açtığı hakikat mahrumiyetinden sakındırmaktır. Yoksa amaç, ne salih amellerden vazgeçirmek, ne de bu amellerle kazanılacak güzel hâllerden şüpheye düşürmektir.

Bütün âlemlerde yegâne zengin olan Allah'tır. O'nun lütuf ve şefkatine karşı ibadet ve kulluğun ne değeri olabilir! Allah'ın cemâlinin tecellihânesi olan cennet, O'nun kerem ve inâyetinin icabı; celâlinin tecellî yeri olan cehennem ise adaletinin gereğidir. Nitekim İsrailoğullarından bir zâhid uzun hayatını inzivada ibadetle geçirmiş, ama muhasebe zamanında bütün ibadetleri vücud nimetini bile karşılayamamıştır. Şükrünü ifa etmediği diğer nimetler için onun cezalandırılmasını Allah'ın emretmesi üzerine, sözü edilen zâhid kendisinin tek kurtuluş vesilesinin yalnızca Cenâb-ı Hakk'ın lütuf ve şefkati olduğunu iyice anlamış ve çareyi çaresizlerin sığınağı olan ilâhi ihsana yapışmakta bulmuştur.

Âlemin sevgilisi Peygamber efendimiz (a.s.) dahi, "Ya Rabbi, sana hakkıyla kulluk edemedik!" buyurarak ameline güvenmediğini ifade etmiştir.

---

2 Tecrîd ve tefrîd: Sâlikin dışını mal ve mülkten, içini de karşılık bekleme anlayışından arındırması. Tecrîd, kalbi Allah'tan başka şeylerden uzak tutmak; tefrîd, Hakk'ı şânına lâyık olmayan sıfatlardan yüce tutmak, O'nu ferd (eşsiz, benzersiz) olarak görmektir.

3 Seyr ü sülûk: Bir terbiye yoluna girip devam etme. Tarikata devam etme.

Bu hadis, ibadet eden ümmete bir hikmet dershanesi ve zâhid millete düstur olacak bir ibrettir.

Cürmünü mu'terif ol tâata mağrur olma
Ki şifahâne-i hikmette sakîm[4] isterler

2. Hikmet
SEBEPLER VE TECRÎD

إرادتُكَ التَجريدَ مع إقامةِ الله إياكَ في الأسبابِ من الشهوة الخفية. وإرادتُك الأسبابَ مع إقامة اللهِ إياكَ في التجريد انحِطاطٌ عن الهِمّة العَلِيّة. العَلِيّة.

Âlemlerin Rabbi seni dünyevî sebeplere bağlı olarak hizmet ettirip yaşattığı halde terk ve tecrîdi istemen, yalnızca hilekâr nefsin bir gizli arzusudur. Ve Rahmân'ın cezbesi seni mâsivâ[5] alâkalarından soyutlayarak özel bir yakınlıkla vicdanı mutmain eylediği halde sebepleri istemen de tecellîlere çıkan merdivenlerden inmek ve yüksek bir himmet mertebesinden aşağı düşmektir.

Nazmen Tercümesi

İkame ettiği halde seni esbâb içinde Hakk
Talebkâr-ı tecrîd olduğun bir gizli şehvettir

Tecerrüdle dahi âli iken kadrin senin el-Hakk
Tevessül eylemen esbâba d a tenzîl-i himmettir

---

4 Sakîm: Hasta, sağlam olmayan, cılız, kırık.

5 Mâsiva: Allah'ın dışındaki her şey.

İzah

Sebepler; dünyevi menfaatlere ulaşmaya vesile olan şeylerdir; tecrîd de bu sebeplerle meşguliyeti bırakmaktan ibarettir. Hak yolundaki bir kimsenin sebepler âleminde yaşatılıyor olmasının alâmeti; mevcut sebeplere yapışarak çalışmak suretiyle insanların mallarına tamahtan uzak yaşaması, aynı zamanda bu meşguliyetin zâhiri kulluk vazifelerine ve bâtınî hallerin îcablarına engel teşkil etmemesidir.

Tecrîd yolunda bulunmanın alâmeti ise; umulmadık yerden geçimin sağlanmasıyla sükûnet içinde yaşamak ve hasbelkader bu rızıklanış güç olsa da Cenâb-ı Hakk'a olan tevekkülle kalbi mutmain bir halde ibadete devam ederek Yezdan'ın feyz tecellîlerine mazhar olmaktır.

Sebepler âleminde yaşatılan birinin tecrîdi istemesi, bir gizli hevestir. Çünkü feyz ve hayır Allah'ın seçiminde olup ilahi iradenin müridin isteğine denk düşüp düşmediği de meçhuldür. Buna rağmen mücerred olmayı (yani sebeplerden soyutlanmayı) arzu etmek gibi bir utanmazlığa cesaret, insanlardan uzaklaşıp Cenâb-ı Hakk'a yaklaşma perdesi altında herkesin saygı ve güvenini kazanma gizli fikrinden doğan nefsâni bir keyfiyettir. İnsanların nazarında makbûl olmak ise, çoğu tecrîd erbâbını yüksek mertebelere ulaşmaktan alıkoyup oyaladığı için ârifler bunun öldürücü bir zehir olduğunu söylemişlerdir.

Tecrîd âlemindeki birinin de sebepleri arzu etmesi himmetten[6] düşmektir. Zira tecrîd, yalnızca Allah'a bağlılık anlamına gelip muvahhidlerin ve âriflerin hasslarına özgüdür. Buna rağmen sebeplere tevessül edip de havâs makamını ehl-i intikasın (değersiz olana meyilli, avamın) menzillerine değişmek gibi bir tercih, zillettir. Himmet, kalbin hallerinden bir keyfiyet olup ilgili kişiye nispetle yükseklik ve alçaklık ihtiva eder.

Hikmetin neticesi- Hak yolundaki sâlikin, ezelde kendisi için tayin edileni umutla bekleyip kaçınılmaz olanın meydana çıkmasını ise nazarı itibara almamasıdır. Dolayısıyla bulundurulduğu makamda kaim (sabit) ve

---

6 Himmet: Bir olgunluk hâli veya kulun bir şeyi elde etmek üzere kalbinin bütün gücüyle Hakk'a yönelmesi. Allah'ın icâbeti sonucu vuku bulur; tesir Allah'tandır; kul ise duacı olarak vasıtadır.

mukadderat-ı ilâhiyyeye rızada daim olup sebepler kendisini bırakmadıkça sebepleri terk etmemesi ve sebepler dairesinden çıkarılmadıkça tecrîdi istememesidir.

Şu hadîsi şerîf de rıza kapısına bağlılığın lüzumunu ispat eder mahiyettedir: "Bir maksadın ısrarla peşine düşmeyiniz (Allah'tan hayırlısını isteyin). Zira arzunuz ısrar etmeksizin meydana gelirse Cenâb-ı Hak lütfu ile sizi doğru yola sevkeder; ama ısrar sonucunda ele geçerse onda yardımdan mahrum olursunuz."

İrade etse bir emrin taalluk-u fethine Nabi
Ona etraf-ı nâ memûlden esbâb olur peyda[7]

3. Hikmet
KADER SURLARI

سَوابِقُ الهِمَمِ لا تَخرُقُ أَسْوارَ الأَقدارِ.

En ileri ve keskin himmetler bile kaderlerin etrafını çevreleyen surları delemez.

Nazmen Tercümesi

Ne kadar olsa müessir himmet
Yine sûr-u kaderi hark edemez

İzah

Kaderler iki kısımdır. Birinci kısmı, meydana gelmesi bazı şartlara bağlı olan ve Allah'ın iradesinin tecellîsine uygun olarak değişebilen kaderlerdir. Yüce Allah, Kur'an-ı Kerim'de şöyle buyuruyor: "Allah (o yazıdan) dilediğini siler, dilediğini de sâbit bırakır." (Râd, 39.)

7 Bir işin hallolmasını dilese Nabi / Ona umulmadık yerlerden sebepler çıkar.

İkinci kısım kaderler, Levh-i Mahfûz'da yazılı olanlardır. Bunlarda hiçbir değişiklik olmaz. Âyetin devamında Allah Teâla, "Ana kitap ise O'nun katındadır!" buyurmuştur.

Hikmetin neticesi- tasavvuf yolundaki sülûk erbâbını tamamen cebr mezhebine davet değildir. Zira safi cebir, şeriat ahkâmını ve ilâhi teklifleri hükümsüz bırakacağından caiz görülmez. Belki amaç, âriflerin vahdet makamına ulaşmaları için gereken şevk ve gayrettir ki; bu makam onlar için bir hakikat halvethânesidir.

Ebuzer-i Gıfâri'nin (r.a.) nefsâni şehvetlerden ve şeytâni vesveselerden kurtulmak amacıyla inzivaya çekilmek için izin istemesine karşılık Peygamber Efendimiz (a.s.) şöyle buyurmuşlardır: "İster inzivaya çekil, ister vazgeç ya Ebâzer! Yüce kalem ilahi iradeyi yazdı ve kurudu. Yani olacak oldu." Bu hadisi şerif, bu hikmet-i celileyi teyit eden bir delildir.

Cebir olmayıp irade-i cüz'iyye olsa da
Kim fiilini muhalif-i hükm-ü kader eder[8]

4. Hikmet
TEDBÎR VE TAKDÎR

أَرِحْ نفسَك مِنَ التَّدبيرِ، فما قام به غيرُك عنكَ لا تَقُمْ به لِنَفسِك.

Ey sâlih mürid! Dünya işleri için telâşa kapılma ki, rahat edesin. Zira tedbir de Allah'ın iradesine ve takdirine bağlıdır. Öyleyse, senin adına başkasının yaptığı şeyi sen kendine şart koşma!

Nazmen Tercümesi

Terk edip tedbîri ol müsterîh
Emr-i gayrı etme cânâ iltizam

---

8 Cüz'î irade olup her ne kadar cebir olmasa da / Kaderin hükmüne aykırı kim hareket edebilir.

İzah

Hak Teâla hazretleri, tedbiri ilâhlık vasfına özgü kılmış, tevekkülü de kulluğun gereği eylemiştir. Bu yüzden, yalnız tedbirle meşgul olmak isteyen kul tamamen hata içindedir. Dahası kulluk vazifesini terkedip rubûbiyete soyunarak ilahi takdire karşı durmuş olur ki, bu onun helâkine ve Hak'tan uzaklaşmasına sebeptir. Bu şeytâni vesvese, Rahman'ın husûsî harîmine yönelen sâlikleri yoldan çıkartmayı amaçlayan nefsâni bir keyfiyettir. Çokça zikir ve murakabeye[9] devam ederek bu vesveseyi hasta kalpten temizlemeye uğraşmalıdır.

Hikmetin neticesi- büsbütün tedbiri terk etmek değildir. Tamamen dünyaya dalmaya sebep olan ve gaflete yol açan tedbiri bırakmaktır. Hatta geçimin temini ve hayatın devamı için "kolay sûrette" tedbire başvurmak hikmete ve şeriata uygundur. Ne var ki, hakikat erbâbı tedbirin bu derecesini de caiz görmezler. Sehl-i Tüsterî hazretleri bu konuda: "Hayatı insanlara zehir eden ve gönülleri bulandıran tedbiri terkedin!" buyurmuşlardır. Şeyh Ebu'l Hasan-ı Şâzeli hazretleri de şöyle demişlerdir: "Eğer ki tedbir zarûri ve lâzım ise; tedbir etmemek için tedbir edin!"

Tedbirini terk eyle takdir Hudâ'nındır
Sen yoksun o benlikler hep vehm-i gümânındır[10]

5. Hikmet

RIZIK VE İBÂDET

إجْتِهادُكَ فِيما ضُمِنَ لكَ، وتَقصِيرُكَ فيما طُلِبَ مِنكَ دَليلٌ على انْطِماسِ البَصِيرة عَنك.

9 Murakabe: Gözetlemek, korumak, kontrol etmek. Allah'ı kalp ile düşünmek. Tasavuf okullarında murakabe, bir ders olup, gece yarısı dizüstü oturularak, vücûdun hiçbir uzvunu kımıldatmadan, gözleri yummak sûretiyle yapılır. O durumda sadece Allah düşünülür; on beş dakikadan üç saate kadar bu hâl üzere devam edilir. Bu durumda, dervişe mânevî âlemden çeşitli feyzler gelir. Gir kanaate göre, murakabenin hakikatı, Allah'ı görür gibi ibadet etmektir.

10 Vehm-i gümân: Zanna dayalı belirsiz fikir ve düşünce.

Ey tasavvuf yolundaki sâlik! Ezelde garanti edilmiş olan rızkın için var gücünle çalışman, bunun yanı sıra senden istenen ibadette tembellik etmen, senin basiret gözünün kör olduğuna delildir.

Nazmen Tercümesi

Rızk-ı mazmunda gayretle ibadette kusur
Oldu kör olduğuna dîde-i kalbin bürhan

İzah

"Yeryüzünde kımıldanan hiçbir canlı yoktur ki rızkı Allah'a ait olmasın." (Hûd, 6.) Bu ayeti kerimede işaret edildiği gibi, bütün canlıların rızkına Allah kefil olmuştur. Ve bir başka ayet-i kerimede Yüce Allah, "Ben cinleri ve insanları ancak bana kulluk etsinler diye yarattım." (Zâriyât, 56.) buyurarak, bizleri yaratmaktaki gayesini bildiriyor. Şu halde kula lazım olan, Allah'a ibadet etmek; Cenâbı Mevlâ'ya düşen, lütuf ve inayettir. Öyleyse, istenen vazifeleri terkedip de Allah'ın işlerine karışmak basiret körlüğüne delil olmaz mı? Basiret; görünen şeylerin yanı sıra akla ve maneviyata ait şeyleri de idrak eden kalp gözüdür.

Basiretin körlüğü, rabbani sırları müşâhede ve marifetullah nurlarını mükâşefeden[11] uzaklıktır. Bu da kalbin ebedî körlüğüne yorumlanıp bir süre gözlerin görememesiyle kıyas edilemez. Gafûr olan Allah buyuruyor ki: "Yalnız gözler kör olmaz, fakat göğüslerdeki kalpler (basiretler) de kör olur." (Hacc, 46.) Bu ayet-i celîlenin de delâlet ettiği gibi gerçek körlük, Allah'ın isteği olan kulluğu terk etme basiretsizliğidir. Dahası Cenâb-ı Hakk'ın şöyle buyurduğu da bazı eserlerin sayfalarını süsleyen bir haber olmuştur: "Ey kulum, bana itaat et ve senin hakkında hayırlı olan şeyi bana öğretme!"

Hikmetin neticesi- insanları geçim sebeplerine yapışmada tembelliğe davet değildir. Asıl rızkı veren Allah'a kulluğu tamamıyla bırakıp da sürekli geçim kaygısı içinde bulunmaktan onları menetmek ve böylece gaflete düşmekten sakındırmaktır.

---

11 Mükâşefe: Bir hususu keşif yolu ile anlamak, bilmek. Cenâb-ı Hakk'ın zât ve sıfatlarına ve sâir ilâhi sırlarına vukufiyyet.

Abbasi halifesi Harun Reşid bir gün, cariyelerini huzuruna çağırır. Onlara hazinesindeki çok kıymetli inci, zînet ve benzersiz mücevherleri göstererek beğendiklerini almalarını söyler.

Bunlar mücevherleri paylaşmakla uğraştığı sırada, Harun Reşid'in aşkını kalbinde nadir bir cevher gibi saklayan bir güzel cariye de onun yakınına gelip durdu. Halife cariyeye hitaben: "Sen niçin beğendiğini almıyorsun?" diye sorunca, o âşık cariye: "Benim beğendiğim ancak sizsiniz!" dedi. Bu hikmetli cevap halifenin çok hoşuna giderek o cariyeyi kendi hususi dairesine aldı ve bütün hazineyi onun emrine verdi.

6. Hikmet
DUÂ VE KABÛL ZAMANI

لا يَكُنْ تَأَخُّرُ أَمَدِ العَطاءِ مع الإلْحاحِ في الدُعاءِ مُوجِبًا لِيَأْسِكَ فهو ضَمِنَ لَكَ الإجابَةَ فيما يَختارُه لكَ، لا فِيما تَختارُه لنفسِكَ، وفي الوقت الذي يُريدُ لا في الوقت الذي تُريد.

Duada ısrar ettiğin halde dileğinin yerine gelmeyip gecikmesi, seni ümitsizliğe düşürmemelidir. Çünkü Allah Teâla, senin kendi nefsin için tercih ettiğini değil de O'nun senin hakkında münasip bulduğu duâyı kabul edeceğini vaat etmiştir. Ve Cenâb-ı Hak kendi dilediği zamanda senin duanı yerine getirecektir, senin istediğin zamanda değil.

Nazmen Tercümesi

Devam üzere dua eyler iken dergâh-ı Yezdân'a
Teehhür mûcib-i yeis olmasın hiç vakt-i atâda

Fakat bervefk-i kâm olmaz kabulü çünkü zâmindir
İrade ettiği anda murad ettiği eşyada

İzah

Kullluğun îcâbı, saadeti kendi iradesinde değil Allah'ın iradesinde aramaktır. Zira bütün işlerin neticeleri Cenâb-ı Hakk'a malûmdur. Olayların dış görünüşleri gerçek keyfiyetlerini değiştiremez. Bu yüzden, sevimsiz bulunan işlerin birçoğunun neticesi hayırlı olabilir; güzel sanılan işlerin pek çoğu da felâketle sonuçlanabilir. İşte bu hikmeti teyit eden güzel bir delil de şu ayeti kerimedir: "Belki bir şey hoşunuza gitmeyebilir de, o sizin için hayırlı olabilir. Ve sevimli bulduğunuz bir şey belki de sizin için şer olabilir." (Bakara, 216.) Öyleyse duanın kabulünün gecikmesi, yeis ve üzüntüye sebep olmamalıdır. Madem ki rabbimiz "Bana dua edin, size icâbet edeyim" buyurmuştur, bu gecikmede bir fayda, bir maksat, bir hikmet olduğu kesinlikle bilinmelidir. İşinin ehli doktor, hastanın istediği gibi değil hastalığın gerektirdiği biçimde tedavi eder.

Onun için Şeyh Şâzeli hazretleri buyuruyor ki: "Sâdık olan mürid her isteği terk etmeli, eğer istemek icab ederse istememeyi istemelidir. Dahası, bundan bile Fâil-i Muhtar olan Allah'a firar etmelidir."

Peygamber Efendimiz (a.s.) da şöyle buyurmuşlardır: "Günah işlemek ya da akrabalık bağlarını koparmak için yapılan dua hariç, Cenâb-ı Hak kulun bütün dualarını kabul eder. İstediği şeyi yerine getirir ya da istemiş olduğu şey nispetinde günahını siler ve gelecek musîbeti kaldırır."

Hikmetin neticesi- Şartlarına riâyet ederek yapılan her duâya mutlaka karşılık verileceğidir. Fakat kulun duâsı kendisi için hayırlı değilse, bu isteğin yerine getirilmemesi ya da âhirete tehiri daha faydalı ve hikmete uygun olur. Hatta bir kul, âhirete ertelenen duâlarına karşılık büyük nimetlere kavuşunca, teessüf ederek: "Keşke dünyada her ettiğim duânın karşılığını burada göreydim!" diyecektir.

Bir hadisi nebevî de, "Günahkârların inleyişi Allah Teâla'nın nazarında âbidlerin tesbihinden daha sevimlidir" buyruluyor. Cenâb-ı Hakk'ın indinde duâ edenin sevilecek halde bulunuşu, bazen duânın kabulünün geciktirilmesini; sevilmiyor olması ise, bilâkis kabulde sürati icap ediyor.

7. Hikmet
ŞÜPHE, BASÎRETİ KÖRELTİR

لا يُشَكِّكَنَّكَ في الوَعْدِ عَدَمُ وُقُوعِ المَوعُودِ وإِنْ تَعَيَّنَ زَمَنُه لِئَلّا يَكونَ ذلك قَدْحًا في بَصِيرتِكَ وإِخْمادًا لِنُورِ سَرِيرَتِكَ.

Ey sâlik! Zamanı belirlenmiş olsa da vaat edilenin gerçekleşmemesi seni asla şüpheye sevk etmesin. Zira şüphe, basiretinin körelmesine ve gönül nûrunun sönmesine neden olur.

Nazmen Tercümesi

Çıkmazsa ger fiile vaad-i muayyen
Sıdkında gümân etme ki kalbin kala pür-nur

İzah

Allah'ın vaadi rüya, lisan-ı melek ya da rahmani ilham sûretiyle de olur. Cenâb-ı Hak evliya-i kirâmından bir zâta bu üç şekilden biriyle vaatte bulunduğu ve yerine getirme zamanını da tayin ettiği halde o işin meydana gelmemesi, Allah'ın vaadinden şüphe etmeye neden olmamalıdır.

Zira bu erteleme, zamanın ve mekânın yaratıcısı olan Allah'ın ilim ve iradesinde takdir ettiği bir hikmetin gereğidir. Sonradan elde ettiği ilimle insan bu hikmeti tam olarak kavrayamaz ve hayrete düşer. Binaenaleyh kul, kulluğunun kıymetini bilip edebini muhafaza etmeli ve Mevlâsı'na karşı itikadı sarsılmamalıdır. Bu şekilde vicdanı şek ve şüpheden temizlenmiş olup her şeyi ibret nazarıyla görenler ise, basireti sağlam ve gönlü münevver olurlar.

Ona sundu ezel sâki-i kudret câm-ı irfânı
Ona tertîb olundu bezm-i dünya meclis-i ukbâ[12]

---

[12] Ona sundu ezelde kudret sakisi irfan kadehini / Onun için düzenlendi dünya ve âhiret meclisi.

8. Hikmet
AZ AMEL VE MARİFETULLAH

إذا فَتَحَ لَكَ وِجهةً مِنَ التّعَرُّفِ فَلَا تُبالِ مَعَها أَنْ قَلَّ عَمَلُكَ، فإنّه ما فَتَحَها لَكَ إلّا وهو يُريدُ أنْ يَتَعَرَّفَ إليكَ. أَلَمْ تَعلَمْ أنّ التعرفَ هو مُورِدُه عَليكَ، والأعمالُ أنتَ مُهْدِيها إليه. وأَينَ ما تُهديهِ إليه مِمّا هو مُورِدُه عَليكَ.

Hak Teâla sana marifetullahtan[13] bir kapı açarsa, artık amelinin az oluşuna ehemmiyet verme! Zira O, kendini sana bildirmek için açtı bu marifet kapısını. Unutma ki bunu yapan, büyük lütuf sahibi Allah'tır; ve ne kadar da ibadet etsen, nihayet bir günahkâr kulsun sen. Şu halde, Rabbinin ihsanı olan marifetullah ile senin zâhiri amellerini kıyaslamak nasıl mümkün olabilir ?!

Nazmen Tercümesi

Taarrüften sana bir bâb açınca hazreti Mâlik
Mübâlât etme artık kıllet-i a'mâle ey sâlik

Sana ol bâbı ancak Fâtih-i Elbâb olan Mevlâ
Bilinmek hikmetinden nâşî açtı şüphesiz cânâ

Onun mu'tîsi Hakk bilmez misin sen mehdîi a'mâl
Hediyenle senin artık nasıl siyyân olur ifdâl

İzah

Nefsâni ve şehevâni tehlikelerden kurtulmak ve menzil-i maksut olan Allah Teâla'ya kavuşmak için sâlike çokça amel ve hâlini tasfiye lâzımdır. Bi-

13 Marifetullah: Esmâ-i ilâhiyyeyi tanımak. İlâhi hakikatlara vukufiyet. Allah'ı bilme.

naenaleyh mücâhade[14] ve ibadetlerin devamlı oluşu sebebiyle hasbelkader evrâd[15] ve nafile amellerin bazısında kusur ve tembellik vaki oluvermesinin yol açacağı hüzün ve umutsuzluk yüzünden meydana gelecek şeytâni aldatmacaların etkisiyle mücâhade ve riyâzeti[16] tamamen terketmek de, "İnsan aceleci olarak yaratıldı" (Enbiyâ, 37.) âyeti kerimesini doğrulayıcı olan insan tabiatının hükmü gereğidir. Halbuki sürdürülen mücâhede ile, en azından tecellî[17] mertebelerinin ilki olan "Tecellî-i Ef'âl" gibi bir marifetullah türü hâsıl olabilirdi. Bu sırada sâlikin umutsuzluğa kapılması ise, ibâdetlerin neticesi olan marifetullahı değil; kulluk sermayesi olan ibadetleri dahi mahv edeceğinden "bu hikmet" sâliklerin irşâdı için beyan edilmiştir. Çünkü ibadet, yakınlık ve merifet husûlü içindir. Madem ki bir marifet türü meydana geldi ve tecelliyât nurları kalbe girdi. Şu halde; bu ilâhi cömertliğe rağmen sıradan sebepler kabilinden olan zâhirî amellerin bazısının ifa olunmamasından dolayı neden şiddetle teessür, ve terakki yolunda ümitsizlik ve keder lazım gelsin? Bir de ibadetin azlığı, bazı kere binlerce senelik tâata eş değer olan musibet ve hastalıktan dolayı da olabilir. Böyle biri, duçar olduğu bu musibeti hakiki müessir olan Allah'tan bilir, dahası bunu ibadet ve âfiyetin ta kendisi ve belki daha hayırlı görürse zâhirî amellerin azlığına gayrı nasıl önem verir?

Hikmetin neticesi; marifetin meydana gelmesiyle ibadetin düşmesi değildir. Belki ulûhiyyet hediyesi olan marifetullâha nazaran kulluk arzı olan ibadetin ehemmiyeti olmadığını ispattır. Zira ibadet her ne kadar çok olursa olsun sonuçta kula aittir. Oysa marifet az bile olsa kulun sahibinin lütfudur Nitekim Allah kulların ibadetinden bir fayda sağlamayıp, Allah'ın hediyesi olan marifetten ise âbid feyz alır. Dolayısıyla en yüksek gaye marifettir. Marifetullah ile yapılan ibadet az da olsa, Rabbin katında marifetsiz ibadetten daha efdal ve makbuldür. Bir sâlike marifet yolu açılınca, amelden

---

14 Mücâhede: Nefsin, Hakk'ın rızasını kazanmak yolunda kullanılması.

15 Evrâd: Her vakit dil ve ağızda dolaşan söz. Günlük periyodlarla yapılan duâ ve zikirler.

16 Riyâzet: Nefsini terbiye maksadıyla çok yemek ve içmeği terk ederek faydalı fikirlerle, ibadet ve ilimle meşgul olmak.

17 Tecellî: İlâhi kudretin meydana çıkması, görünmesi. Hak nûrunun tesiriyle kulun kalbinde hakikatin bilinmesi.

ziyade ona ihtimam göstermeli ve daima kalp huzuru ile Cenâb-ı Hakk'a yönelmelidir.

Cân verip cânâna ermektir kemâli âşıkın
Vermeyen cânı itiraf etmek gerek noksânına

9. Hikmet
FARKLI AMEL VE İLHAM

تَنَوَّعَتْ أَجناسُ الأعمالِ لِتَنَوُّعِ وارِداتِ الأحوال.

Sâliklerin[18] işleyeceği amellerin farklı farklı oluşu, kalbe gelen ilhamların ve hâllerin değişik olmasından ileri gelmektedir.

Nazmen Tercümesi

Tenevvü' etmeseydi dilde ahvâl
Tenevvü' eylemezdi cinsi a'mâl

İzah

Kalbe gelen feyz ve ilhamlar müridin kalbinde heybet, üns, kabz, bast ve bunlar gibi muhtelif haller doğurur. Nitekim zâhiri ameller, daima kalbin değişik bâtınî hallerine tabidir. Dolayısıyla ibadette kalbin meyli gözetilmelidir. Farz ve vaciplerde kalbin meyli aranılmazsa da sair amellerde yaratılışa ve kabiliyete bakılmalıdır. Bazı sâlik olur ki namazdan aldığı lezzeti oruçtan alamaz. Bazısı da aksine, daha fazla oruçtan lezzet alır. Bazısı vecd ve semâyı, bazısı da hakikat erbâbı ile sohbeti seyr ü sülûk yolunda kendine rehber edinmiştir. Çünkü kalbin meylinin zıddına yapılan ameller bıkkınlığa yol açar. İbadette bıkkınlık ise tecellîlerin kesilmesine sebep olur. Bu yüzden, gidilmez bir yola sapmamak için bir mürşid-i kâmilin irşadına ihtiyaç olduğu kesindir. Müridin de istekli ve irşada hazır olması gerekir.

18 Sâlik: Belli bir yol tutup giden. Bir tarîkat yolunda olan.

10. Hikmet
AMELİN RÛHU, İHLÂS SIRRI

الأعمالُ صُوَرٌ قائِمَةٌ وأَرْواحُها وُجُودُ سِرِّ الإخلاصِ فيها.

Ameller bir takım cansız suretlerdir. Rûhları ise, içlerinde bulunan ihlas sırrıdır.

Nazmen Tercümesi

Suver-i kâime oldu a'mâl
Rûhdur onda vücûd-u ihlâs

İzah

Her bir kulun ibadetinde ihlâsı, kulluktaki derece ve makamına göredir. Dahası ihlâs, insanların hallerindeki değişiklik nispetinde çeşitlilik arzeder. Ebrâr[19] makamındaki kulların nihâi ihlâs mertebesi, açık ve gizli riyâdan uzak olmaktır. Bu zümrenin kendi nefislerini görmeleri henüz devam etmekle beraber, ibadet ve salih amelleri yalnız Allah için yapmakta son derece titizdirler. Zevk ve muhabbet erbâbının ihlâsı ise, cennet ve cehennemi düşünmeksizin amellerini Cenâb-ı Hakk'ın büyüklüğünü kabul edip hürmet ve tazim göstermek için yapmalarıdır. Bunlarda da ibadetleri nefse nispet etmenin kokusu bulunur. İşte Râbiatül Adeviyye hazretlerinin münâcâtında: "Yarabbi! Ben sana cehennem korkusundan ya da cennet ümidiyle ibadet etmedim!" buyurması, bu âşıkların ihlâsını izah eden kudsî sözlerdendir.

İhlâsın bir üçüncü derecesi daha vardır ki, mukarrabûn[20] taifesine mahsustur. Bunların ihlâsı ise; asla kendilerinde bir varlık ya da kudret görmeksizin bütün hareketlerinde yalnızca Hakk'ı müşâhade edip ibadetlerini dayandıracak bir sebep tasavvur etmemektir. Âşıkların ibadeti Allah için, âriflerin

---

19 Ebrâr: Özü sözü doğru olanlar, hamiyetliler. Sâdıklar. İyiler.

20 Mukarrebûn: Yakınlaştırılanlar. Allah'a yakın olan velîlere denir. Peygamberler ve melekler hakkında da kullanılır.

kulluğu Allah iledir. Allah için amel, mükâfatı gerektirir; Allah ile amel ise, Allah'a yakınlığı icâb ettirir.

Hikmetin neticesi- ibadetlerin ancak ihlâs rûhu ile hayat bulduğudur. Bazı meşâyih (büyük zâtlar) buyuruyor ki; ameller ihlâsla canlandırılmalı, ihlâs ise varlık ve kudretten vazgeçmekle tamamlanmalıdır.

11. Hikmet
VARLIĞINI BİLİNMEZLİK TOPRAĞINA GÖM

إِدْفِنْ وُجُودَكَ فِي أَرْضِ الخُمولِ، فَما نَبَتَ مِمّا لَم يُدْفَنْ لا يَتِمُّ نِتاجُه.

Kendi varlığını bilinmezlik toprağına göm. Yani namsız nişansız ol! Zira toprağa gömülmeyen tohum büyüse de faydalı olmaz.

Nazmen Tercümesi

Vücûdun tohumunu arz-ı humûle eyle defn ey dil
Ki medfun olmadan nâbit olan dâne müfid olmaz

İzah

Bilinmezliğin manası, toprak gibi mütevazı olmaktır. Varlığı gömmek ise, şan ve şöhret sebeplerini terk etmek demektir. Hatta tasavvufa giriş, şöhretten sonra da olsa, yine tevazu gerekli ve nefsi görmemek mecburidir. Nitekim toprak gibi mütevazı olmayan gönülde hikmet çiçekleri açmaz. Yolun başında şöhrete düşkün olan sâlik, işin sonunda pek az felah bulur. Zira ihlâsın derecesi, gizlilik nisbetindedir. Dolayısıyla her sâlikin son derece şöhretten kaçması gerekir. Zikri ihmal edip de halkla fazla yakınlık kurmaktan sakınmalıdır. Ama sâlikin makamı "bakâ billâh" olduktan sonra ilâhi irade gözlenilir; Cenâb-ı Hak isterse, ihtiyarsız kulunu gizli tutar, dilerse meydana çıkarır. Onun için İbrahim bin Ethem hazretleri, "Şöhreti seven kimse Allah'a sâdık olamaz!" buyurmuşlardır. Bişr bin Hars hazretleri ise, "Bana bir nasihat ediniz!" diyen bir adama şöyle cevap vermiştir:

"Nâmı, şânı bir yana bırak ve yediğin lokmanın helal olmasına dikkat et!" Bazı ârifler derler ki, "Halk arasında tanınır olmayı seven kimse âhiret neşvesinin tadını bulamaz!"

Şanı ve makamı sevmenin en büyük zararı, saadet sermayesi olan "ibadetteki ihlas"ı bozmasıdır. Onun için evliyânın bazısı şeriat nazarında mubah olan, fakat genelde pek hoş karşılanmayan bazı halleri adet edinmek suretiyle haklarındaki iyi kanaati unutturup silmeye çalışmışlardır. Hatta kimi tasavvuf ehli, kalplerde bulunan makam sevdası illetini tedavi etmek için şeriatın zahirine göre terk edilmesi evlâ olan bazı şeyleri dahi yapmış ve sâliklerin de bunu işlemesine izin vermiş ve emretmiştir.

Ermiş olduğu bilinen ve bu yüzden hürmet gören zatlardan biri bir gün hamama girer ve kıyafetinin altına oradaki birinin gösterişli elbisesini dışarıdan görülebilecek şekilde giyer. Kendisine hırsız süsü vermek için de tereddütlü adımlarla yürümeye başlar. Bunun üzerine adam onu görerek kıyafetini tanır ve insanların içinde elbisesini onun üzerinden çıkartır. Ondan sonra bu ermiş zat halk arasında hamam hırsızı namıyla tanınır. Şöhretten kaçınmak için yapılanlara bu davranış bir misaldir.

Bu konuda pek çok hadîs-i şerîf de kitapların sayfalarını süslemiştir. İşte insanların en hayırlısı olan Peygamber Efendimiz Aleyhisselâm'ın Ebu Hureyre (r.a.) tarafından rivayet edilen bir hadisi şöyledir: "Saçları perişan, yüzleri toz toprak içinde ve üzerindeki kıyafeti eski püskü olup insanların hakir gördüğü çok kimse vardır ki; Allah'ın adına yemin ederlerse, yeminleri muhakkak geçerlidir. Yani Cenâb-ı Hak istediklerini verir." Muâz bin Cebel hazretlerinin rivayet ettiği bir başka hadisin manası da şöyle: "Riyanın azı bile şirktir. Ve bir kimse evliyâullahtan bir veliye karşı düşmanlık gösterirse, şüphesiz Allah'a karşı savaş açmış olur. Kayboldukları zaman aranılmayan, göz önünde oldukları vakit davet olunmayan ve kimsenin tanımadığı gizli takva sahiplerini Cenâb-ı Mevlâ muhakkak sever. Onların gönülleri hidayet lambalarıdır ki, her tozlu topraklı, karanlık yerden ortaya çıkıverirler."

Ashabı kiram, "Ya Resûlallah! Onlardan birini bize tanıtır mısınız!" dediğinde Peygamber Efendimiz Aleyhisselâm, "İşte o, Veysel Karâni'dir" buyurdular. "Veysel Karâni nasıl bir zattır?" diye sorulduğunda da şöyle tarif ettiler: "Koyun gözlü, kızıl saçlı, iki omzunun arası geniş, orta boylu, gayet sarı benizli, çenesini göğsüne dayamış, gözünü secde yerine dikmiş,

sağ elini sol elinin üzerine koymuş, Kur'an okur; nefsinin haline ağlar, iki köhne giysiye sahip, kendisine itibar edilmez. Yünden ridâ giyer. Yer ehli için meçhûl; gök ehli arasında malûm. Cenâb-ı Hakk'a yemin etse yemini geçerli olur. Dikkat ediniz; sol omzunun altında beyaz bir parlaklık vardır. Biliniz ki kıyamet koptuğunda Allah'ın kullarına cennete giriniz denilir. Veysel Karâni'ye ise sen dur da şefaat et, buyrulur. Rebîa ve Muzar kabilelerinin adedince cehennemlik olanlara şefaat eder. Ey Ömer! Ve ey Ali! Eğer onunla karşılaşırsanız sizin için istiğfar etmesini ondan isteyiniz ki, Cenâb-ı Hak sizi mağfiret etsin." Hz. Ömer ve Hz. Ali onu bulup kendisine kim olduğunu sorduklarında, "Deve çobanı ve bir kavmin ücretli hizmetkârıyım" cevabını verdi. Ve ismini sakladı. Onlar ismini sorduklarında ise, "Abdullah" dedi (yani Allah'ın kulu). Annesinin verdiği isim sorulunca cevaplamak istemedi. Resûlullah'ın onun hakkında verdiği bilgileri anlatıp kendisini tanıdıklarını ifade etmeleri üzerine Hazret-i Üveys, "Herhalde o başka biridir" dedi. Onlar, "Peygamber Efendimiz senin sol omzunun altında bir parlaklık olduğunu bize haber verdi. Aç da görelim" dediklerinde, artık onu göstermekten başka çare bulamadı. Binaenaleyh Hz. Ömer ve Hz. Ali (r.a.), nebevî emre uyarak ondan dua talep ettiler.

12. Hikmet
KALBİN SELÂMETİ, UZLET VE TEFEKKÜR

ما نَفَعَ القلبَ شيءٌ مِثلُ عُزلةٍ يَدخُلُ بها ميدانَ فِكرة.

Kalbin selameti için en faydalı şey, uzlete[21] çekilip tefekküre dalmaktır.

Nazmen Tercümesi

Âlem-i fikret içinde cevelân etmek için
Uzlet-âsâ olamaz kalbe müsâid bir hâl

---

21 Uzlet: Halktan uzaklaşarak bir tarafa çekilip yalnız kalmak. "Sizi ve Allah'tan gayrı çağırdıklarınızı terk ediyorum." (Meryem, 46.).

İzah

İrşad olmak isteyen her mürid, kalbini nefsâni hastalıklardan temizlemek için çaba sarf etmelidir ki, orada ilâhi sırlar tecellî etsin. Nitekim gafillerle sohbet, alışkanlıklara esaret, nefsin arzularına itaat, insanlarla fazla görüşmek ve dünya sevgisi kalpteki nefsâni hastalıkları meydana çıkaran sebeplerdir.

Evvelemirde bu sebeplerin kökünün kazınması için uzlet şarttır. Uzlet olmadıkça dünyanın teferruatı kalbi daima meşgul eder ve gayb âleminin tecellîlerinden gafil olunur. Bu sebepten dolayı, bir saatlik tefekkürün yetmiş senelik nafile ibadetten daha hayırlı olduğu haber verilmiştir. Tefekkür meydanında at koşturmak isteyen, evvela halk ile görüşmekten uzaklaşmalıdır.

Huylar bulaşıcı olduğuna göre, kötü ahlâktan soyunabilmek ancak yalnızlığı (uzleti) tercih etmekle mümkün olur. Tefekkür olmadıkça tecellî kapıları açılamaz ve müşâhede meydanlarına girilemez. Dolayısıyla, gaybî ilimlerin definesi olan kalpler, ancak uzlete çekilmek ve Rabbâni tecellîlere mazhar olmakla nefsâni hastalıklardan temizlenir. Tefekkürle de süslenip donatılır.

Ashabın âriflerinden Ebu Derdâ hazretlerinin muhterem zevcelerine kocasının en faziletli amelinin ne olduğu sorulduğunda, "Allah'ın lütufları hakkında çokça tefekkür etmesiydi!" cevabını vermiştir. Tâbiînden Hasan-ı Basri hazretleri de şöyle buyurmuşlardır: "Murâkabe ve tefekkür; mütefekkirlerin güzelliklerini çirkin sıfatlarından ayrı olarak gösterir bir hakikat aynasıdır. Bu tefekkür Allah'ın âyetleri ve sanatkârane işleri hakkında olduğu zaman o kimse Celâl ve Ceberût sıfatlarına muttali olur. Celâl ve Ceberût'le ilgili tefekkür de Allah'ın açık ve gizli nimetlerini anlamaya sebep olarak gönle bir takım tecellîyi çoğaltan yüksek hâller peş peşe gelir. Böylece kalbe ait hastalıkların artık tamamen son bulmasıyla manevî âfiyet olan istikamet yeniden yüz göstererek artmaya başlar."

İsa aleyhisselam da şöyle buyurmuştur:

"Konuşması zikir, susması fikir ve bakışı ibret olan kimseye ne mutlu! Gerçekten insanların en zekisi nefsini daima hesaba çeken ve öteki dünya için amel edendir."

Şu halde asıl maksat tefekkür olup uzlet ise ona vesiledir. Ancak, eğer uzlette ilâhi fikir olmazsa, onda menfaatten çok zarar vardır. Uzletin tefek-

küre vesile olmasının hikmeti, tarikatın dört esasından biri olan halveti[22] içine almasıdır. Diğer üç esas da az konuşma, açlık ve geceleri uyumamaktır. Bütün devalar ve Allah'a yakınlık bu dört esasın uygulanmasıyla elde edilir.

Hikmetin neticesi, tasavvuf erbâbını ruhbanlığa davet değildir. Burada tavsiye edilen, dünyaya kendilerini kaptırmış olan ve Allah'tan gafil yaşayan insanlardan uzaklaşmaktır. Çünkü onların sohbetleri dedikodu, muhabbetleri kötüleme, ihlâsları riya, ihtisasları kavgadır.

Peygamber Efendimiz (a.s.) şöyle buyurmuşlardır: "Gafil ve katı kalpli olan kimselerle görüşmenin sebep olduğu iman zayıflığı kadar ümmetim için korktuğum bir şey yoktur." Âriflerden birinin buna dair aktardığı aşağıdaki konuşma da ibret vericidir. Bahsi geçen ârif diyor ki: "Hakikat kıblegâhına yönelmiş derin irfan sahibi olan abdâllardan bir zata sordum:

"Hak ve hakikat yoluna götüren vuslat kılavuzu nedir?" Abdâl: "Mahlukata muhabbetle bakmayı kesmektir!" diye cevap verdi. Ben bunun nedenini sorunca da aramızdaki konuşma şöyle devam etti:

"Çünkü onlara muhabbetle bakmak zulmetin ta kendisidir."

"Ama toplumun içinde bulunduğum için onlarla güzel anlaşmak zaruridir."

"Konuşmalarını dinleme ki kalbin katılaşmasın."

"Fakat onlarla konuşmak da zaruridir."

"Bari alış verişin olmasın. Onlarla ilişki içinde bulunmak hüsran ve vahşettir."

"Ne var ki, aralarında yaşadığım için alış veriş de lazımdır."

"Hiç değilse samimi arkadaş olma ki bu dostluk hasret ve helâktir."

"Bu da sosyal yaşamın ve insanlığın gereği."

"Öyleyse sen helâk olanlarla arkadaşlığa kendini mecbur gördüğün halde ve gönlün Allah'tan gayrısı ile müsterih olurken ibadet lezzetini ve ubûdiyet sırrını bulmak mı arzu ediyorsun? Heyhat!" dedi.

---

22 Halvet: Zihinsel konsantrasyonu ve bazı özel zikirlerle riyâzetleri gerçekleştirmek üzere; şeyhin müridini, karanlık, dış dünyadan soyutlanmış bir yere, belirli bir süre için koyması.

Ancak uzlet; muvahhidler ve yakîn ehli kimselerle görüşmekten kaçınmak demek değildir. "Ey iman edenler! Allah'tan sakının ve sâdıklarla beraber olun" (Tevbe, 119.) âyeti kerimesi buna apaçık bir delildir. Bununla birlikte, görüşülecek ya da uzak durulacak kimseleri tayin de müridlerin hâline göredir.

Amma, bakâ billah makamına ulaşmış olan kalbi uyanık ârifler için mahlukatın fiilleri, dahası bütün eşyâ ve kâinat Allah'ın isim ve sıfatlarının zuhûrudur. Bu yüzden onlar, uzlet ya da halk arasına karışmakta serbesttir. Çünkü onlar halkla beraberken de uzlet zevkini yaşar ve kesret âleminde bile vahdet mülkünün hükümranı olurlar. İşte Resûlullahın sîreti (hâli) de bundan ibarettir.

13. Hikmet
VARLIKLA KİRLENEN KALP AYNASI

كَيفَ يُشرِقُ قلبٌ صُوَرُ الأَآْوانِ مُنطَبِعةٌ في مِرْآتِه؟! أَمْ آيفَ يَرْحَلُ إلى الله وهو مُكَبَّلٌ بِشَهَواتِه؟! أَمْ آيف يَطْمَعُ أن يَدخُلَ حَضْرةَ الله وهو لم يَتَطَهَّرْ مِنْ جَنابةِ غَفَلاتِه؟! أم آيف يَرْجُو أَنْ يَفهمَ دَقائقَ الأَسْرارِ وهو لم يَتُبْ مِن هَفَواتِه؟!

Varlıkların sûretleriyle kirlenen kalp aynasında irfan güneşi nasıl parlayabilir? Arzu ve şehvetlerle zincirlenen kimse Allah'a doğru yol alabilir mi? Gaflet kirlerinden temizlenmemiş bir insan hangi yüzle Allah'ın huzuruna varmayı isteyebilir? Ve hatalarına tövbe etmeyen biri ilâhi sırların inceliklerini anlamayı nasıl umar?

Nazmen Tercümesi

İntiba'-ı suver-i halk ile muzlim vicdan
Nûr-u Hak onda ne keyfiyetle olur berk-ı efşân

Yol alır mı acaba Hakk'a esîr-i şehvet
Olmayan pâk olur mu dâhil-i bezm-i Hazret

Fehm-i esrâr-ı ilahiyi nasıl eyler ümid
Târik-i tövbe olan abd-ı günahkâr-ı anîd

İzah

Hem masivaya meyledip hem de marifetullâhı arzulamak, aydınlık ile karanlığı bir araya getirmeyi temenni etmek gibi imkânsız bir şeydir. "Padişah konmaz saraya hâne mamur olmadan !" Eğer şeriatın hükmü zahiri pisliğe bulanmış bir kimseyi mescide girmekten alıkoyuyorsa, elbette hakikatin hükmü de gerçek pislik olan gafletten temizlenmemiş olanları vahdet meclisine dahil olmaktan meneder!

Bir gün, ümmetin büyüklerinden Ahmet bin Hanbel ile Ahmed bin Ebu'l Havâri karşılaşırlar. Ahmed bin Hanbel şöyle der: "Şanlı üstadın İbn Süleyman'dan işittiğin bir kıssa varsa lütfedip anlatsanız da biz de nasiplensek." Bunun üzerine İbnü'l Havâri, hocasından dinlediği bir sözü şöyle nakleder: "Şanlı üstadım Ebu Süleyman Dârâni derdi ki: "İnsanlar eğlence ve günahlardan vazgeçer ve bu hâli devam ettirirlerse Melekût âleminde devr ve seyahat ederek bir muallimin talimi olmaksızın pek çok hikmetler elde ederler!." Temiz soylu İmam bu hakikati işitince vecde geldi ve üç kere yerinden kalkıp oturarak, İslâm diyarında bundan daha hoş bir kelâm işitmediğini söyledi. Sonra da bu söze delil olarak Peygamber Efendimiz Aleyhisselam'ın şu hadîsi şerîfini zikretti: "Bildiği ile amel edene Hak Teâla bilmediğini öğretir."

14. Hikmet

YOK OLAN VARLIK, VAR OLAN HAK

الكَوْنُ ألُّه ظُلمةٌ، وإنّما أَنارَه ظُهُورُ الحقِّ فيه. فَمَنْ رَأى الكونَ ولم يَشْهَدْهُ فيه أو عِنْدَه أو قَبلَه أو بعدَه فقد أَعْوَزَهُ وُجودُ الأنوارِ، وحُجِبَتْ عنه شُموسُ المَعارِفِ بِسُحُبِ الآثار.

Nazmen Tercümesi

Zulmet âbâd idi iş bu ekvân
Etti izhar onu nûr-u Yezdân

Âlemi rü'yet edip de onda
Görmeyen Hakk'ı dahi her yanda

Şüphesiz berk-i vücûd-u envâr
Onu fevt ettiği artık derkâr

İzah

Yokluk zulmet, varlık ise nûrdur. Kâinatın manası, mutlak varlık olan Cenâb-ı Hak ile aşikâr olur. Şu halde varlıklara mevcud demek, ancak göründüğü yerle alâkası bakımından caiz sayılmıştır. Gerçek mevcuda gelince, tek hakiki varlık ancak Vâcib-ül Vücûd hazretlerinin zâtı olduğundan Cenâb-ı Hâlık ortaksız olur. Çünkü âlemde varlığın bir kısmı kâinatın yaratıcısıyla, bir kısmı mümkinât[23] ile kâim değildir. Mümkinâtın mevcud olmasının manası, varlığın mevcudât ile kâim olması demek olmayıp bilâkis Vâcib-ül Vücûd'un zâtı ile kâim olan ve hârici eserlerin mebdei ile tefsir edilmiş bulunan hakiki vücûda mümkinâtın bir taalluk (alâka) çeşidi ile bağlı olmasıdır. Ve bu alaka da, Allah'ın ilminde sabit olan eşyanın ezelî hakikatleri üzerine ilâhi tecellî cilvelendiğinde görüşlere menzil oluşudur. Bu ilâhi tecellînin keyfiyeti ise, ancak 'Sırların Âlimi' hazretlerine malûm olup akıl sahibi fertler için meçhûldür.

"Nerede olsanız, O sizinle beraberdir!" (Hadid, 4.) ilâhi müjdesinin temin ettiği yakınlık ve beraberlik dahi cevherin cevhere ve arazın araza yakınlığı kabilinden olmayıp bu mevzuda yer, mahal ve mekânın bir dahli bulunmamak suretiyle yalnız tesîr ve teessür olarak yorumlanır.

---

23 Mümkinât: İmkânda olanlar, mümkün olanlar. Olabilir veya olmayabilir. İmkân dahilinde olan.

15. Hikmet
VAHDET-İ VÜCÛD

مِمّا يَدُلُّكَ على وُجودِ قَهْرِه سُبْحانَه أنْ حَجَبَكَ عنه بما ليس بمَوجودٍ مَعَه.

Hak Teâla'nın sana kahrını bildirecek delil: Hakikatte kendi nefsinde hiçbir varlığı olmayan şeylerle gözlerini perdeleyerek kendisini müşâhede etmekten seni mahrum etmiş olmasıdır.

Nazmen Tercümesi

Sana Hak'tan bu gün bî-vücûdun olması hicâb
Vücûd-u kahrına ol Hâlık'ın elbette bürhandır

İzah

Varlık, her tür mükemmelliğin başlangıcı olduğu için Cenâb-ı Hudâ'ya mahsustur. Yokluk ise, noksanlığın ve kusurların menşei olduğundan masivaya özgüdür. Sırf yokluk olan masivayı, Hakk'ın zâtının hakikati olan vücûda teşmil etmek büyük bir hodbînliktir, gurur ve enâniyettir. Âriflerin söylediği şu söz de bu manayı ifade eder: "Başka bir günahla kıyas kabul etmeyecek kadar büyük olan günahın, senin varlık iddiandır!" Hatta bazı ârifler şöyle demişlerdir: "Hakikatı bulan zatlar, Allah'ın varlığının sürekliliğini kavrayıp ezelî ve ebedî oluşunu tam olarak anladıkları için kendilerinde gerçekleşen apaçık manevî haller sebebiyle masivâullahı (Allah'tan gayrısını) görmeyi reddettiler!"

Hikmetin neticesi- insanların mevcudmuş gibi gördüğü şu kâinatın herhangi bir varlığı olmayıp, hakiki varlık ancak Vâcib-ül Vücûd hazretlerine mahsus olduğudur. Buna rağmen yine insanların sadece kâinatı görmesi, "O, kullarının üstünde yegâne tasarruf sahibidir!" (En'âm, 18.) buyuran Allah Teâla'nın kahrına işarettir. İşte âlemde Cenâb-ı Hak'tan başka hakiki mevcud (varlık) olmadığından, bu bâbda hayatın tâ kendisi olan âriflerden sızmış ilâhi coşku ve neşve ile söylenen pek çok ârifâne sözler vardır. Örneğin; Cünyed-i Bağdadi hazretlerinin, "Cübbemin içinde Allah'tan gayrısı yoktur!" ve âriflerin sultanı Bâyezîd-i Bistâmî'nin, "Ken-

dimi tenzih ederim, şânım ne yücedir!" ve safâ şarabının sermesti Hallac-ı Mansur'un, "Ene'l Hak!" sözleri gibi. Şeyh-i Ekber Muhyiddin İbn-i Arabî hazretleri de şöyle buyurmuştur: "Bütün mahlukatı Allah'ın fiillerinin masdarı (sudûr ettiği membâ) gören kimse kurtuluşa ermiş olur; ve sıfatlarının tecelligâhı olarak müşâhede eden irfâna ulaşır; sırf adem (yokluk) olduğunu anlayan ise Allah'a kavuşmuş olur." Bu sözüyle İbn-i Arabî üç tecellîye işaret etmişlerdir. Bunlar; tecellî-i ef'al, tecellî-i sıfât ve tecellî-i zât'tır.

16. Hikmet
EŞYÂ HAKK'A PERDE OLAMAZ

آيفَ يُتَصَوَّرُ أنْ يَحْجُبَه شيءٌ وهو الذي أَظْهَرَ آلَّ شيءٍ؟! آيفَ يُتَصَوَّرُ أنْ يَحْجُبَهُ شَيءٌ وهو الذي ظَهَرَ بِكلِّ شيءٍ؟! آيف يتصور أن يحجبه شيء وهو الذي ظَهَرَ في آل شيء؟! آيف يتصور أن يحجبه شيء وهو الذي ظهر لكل شيء.

Nazmen Tercümesi

Nasıl mahcûb olur bir şeyle Hakk
O'dur izhâr eden eşyâyı ancak

Nasıl mestûr olur bir şeyle Kâdir
O'dur her şey ile peydâ ve zâhir

Nasıl hâil olur bir şey Hudâ'ya
O'dur zâhir mezahir cümle sâye

Nasıl hâcib olur Mevlâ'ya ekvân
O'dur her şey için her dem nümâyân

İzah

Her şeyi görünür kılan O'dur:

Çünkü âlem, yokluk karanlığındayken varlık nûrunun yayılmasıyla görünür oldu. Yani hiçbir cirmi olmayan eşyânın varlık meydanına çıkışı, varlıkların nûru olan Hazret-i Hakk'ın eşyâda zuhûruyla gerçekleşti. Buna bir misal lazım gelse; güneşin değişik renk ve şekillerdeki bir takım camları ışıklandırması ve oradan zemine birçok renklerin yansıması gösterilebilir. Çünkü Allah'ın (c.c.) varlık nûruyla eşyâya doğması, güneşin rengârenk camları ışıklandırması gibidir. Varlıkların Allah'ın ilmindeki ezelî hakikatleri de, renkleri ve şekilleri değişik camlara benzer. Kâinatın vücûda gelmesi ise, çeşitli renklerin zemin yüzeyine düşmesi gibidir.

Mevcudât zemine düşen renkler kabilinden olduğu nazarı dikkate alındığında, Allah Teâla'nın zâtı, güneşin sayısız ışıkları gibi aşikâr ve halkın göründüğü mahal olur. Dolayısıyla varlıklar, o renkler gibi kuruntu niteliğinde olup vücûd-u ilâhi ile görünür. Renkler ise; güneşin görülen ışığı da olmayıp güneşin ışıklandırdığı camlardan doğar. Aynı şekilde varlıkların çokluğu da ehadiyyetin öz zâtında olmayıp ilâhi tecellîlerin cilvelendiği mahallerdedir.

Binaenaleyh Hak Teâla hazretlerinin eşyâda zâhir olması şuhûd ehline göre zâtıyla, hicâb ehline göre esmâ-ül hüsnâsı ve sıfatlarıyladır.

Cenâb-ı Hâlık'ın bilcümle mahlûkata aşikâr olmasının manası da, her bir yaratılmış için özel bir tecellî ile tecellî eden Allah Teâla'yı bütün mevcûdâtın hal diliyle tesbih edip hamd-ü senada bulunmasıdır. "Güneş ve ay bir hesaba tâbidir. Yıldız ve ağaç O'na secde etmektedirler!" (Rahman, 5-6.) ve "Onu hamd ile tesbih etmeyen hiçbir şey yoktur; fakat siz onların tesbihlerini anlamazsınız!" (İsra, 44.) ayeti kerimeleri bu gerçeğe delâlet eder.

17. Hikmet

VARLIK TEKTİR

آيف يتصور أن يحجبه شيءٌ وهو الظاهِرُ قبلَ وجودِ آل شيء؟! آيف يتصور أن يحجبه شيء وهو أَظهرُ مِن آلِّ شيءٍ؟! آيف يتصور أن يحجبه

شيء وهو الواحِدُ الذي ليس معَهُ شيءٌ؟! كيف يتصور أن يحجبه شيءٌ وهو أَقْرَبُ إليكَ مِن كل شيءٍ؟! كيف يتصور أن يحجبه شيء ولَوْلَاهُ ما كانَ وجودُ كلِّ شيءٍ؟! يا عَجبا كيف يَظْهَرُ الوجودُ في العَدَمِ أم كيف يَثبُتُ الحادِثُ مع مَنْ لَهُ وَصْفُ القِدَمِ؟!

Allah Teâla her şeyin varlığından daha önce zâhir olduğu halde O'na bir şeyin perde olacağı nasıl düşünülebilir? O'nun varlığı ezelî ve ebedîdir.

Cenâb-ı Hak her şeyden daha aşikâr iken O'nun görünmesine engel olacak bir şey nasıl tasavvur edilebilir? Varlık yokluğa göre herhalde daha zâhirdir.

Hak Teâla vâhid (bir, tek) iken, hangi şey O'na gölge olabilir? O'nun görünmesi o kadar şiddetlidir ki, zayıf bakışlar O'nu görmekten âciz kalırlar. Oysa hakiki varlık yalnız Allah'ındır. (Vahdehu lâ şerîke leh: Allah birdir, birliğinde ortağı yoktur!) cümlesi dahi bu mânâyı teyit etmektedir.

Allah (c.c.) sana her şeyden daha yakın olduğu halde, O'nun görünmesine mani olacak bir şey nasıl akla gelebilir? Hakk'ın yakınlığının keyfiyeti, "Biz ona şahdamarından daha yakınız!" (Kaf, 16.) **meâlindeki âyetle daha iyi anlaşılır. Şühûd ehline göre Hakk'ın yakınlığı zâtı iledir. Hicap ehli ise yakınlığın ilim, irade ve kudretle olduğunu söylemektedir.**

O'na hicâb olacak bir şey nasıl düşünülebilir ki, O olmasaydı hiçbir şey olamazdı?

Şaşılacak şey!... Yoklukta varlık nasıl görünebilir? Ya da sonradan olan bir şey, ezelden beri sabit kadem vücûda sahip bir zâtla beraber nasıl varlıkta durmakta ısrar edebilir ki?

"Hak geldi, bâtıl zâil oldu. Zaten bâtıl yok olucudur!" (İsrâ, 81.) **âyeti kerimesi de, Hakk'a karşı bâtılın varlıkta kalamayacağını göstermektedir.**

Nazmen Tercümesi

Nasıl mahcûb olur bir şey ile Hak
O'dur her şeyden evvel zâhir el-Hak

Nasıl mestûr eder Mevlâ'yı ekvân
O'dur her şeyden ezher hem nümâyân

Nasıl mani olur eşya Hudâ'ya
O'dur te'sîr eden arz ve semâya

Nasıl hâil olur Allah'a âlem
O'dur her şeyden akrab sana her dem

Nasıl ihfâ eder hallâkı hâdis
Vücûd-u âleme zîrâ o bâis

Değil mi hayrete şâyân şu demde
Nasıl zâhir vücûd olmuş ademde

Ne keyfiyet ile sâbittir âyâ
Kadîm Allah ile müvehvem eşyâ

18. Hikmet
VERİLENDEN GAYRIYI İSTEMEK CAHİLLİĞİ

ما تَرَكَ مِنَ الجَهْلِ شيئا مَنْ أرادَ أن يُحدِثَ في الوقتِ غيرَ ما أظهَرَ اللهُ فيه.

Cenâb-ı Hakk'ın "vakit" içinde (zamanın hükmünün) kendisine sunduğundan gayrısını arzulayan kimse, cehâletten hiçbir şey terk etmiş değildir.

Nazmen Tercümesi

Cehlinden etmedi bir şeyi terk ol kimse ki âlemde
Hilaf-ı cilve-i Yezdân-ı ihdâs-ı murâd eyler

İzah

Sûfilere göre, "vakit" ile kastedilen mana, ilâhi mukadderâttan gayrı ihtiyâri tesadüf olunan ve kulu etkisi altına alan ahvâldir.

Zamanın hükümlerine karşı durmak, akıntıya karşı kürek çekmek gibidir ki, imkânsızdır ve vahim durumlara sebebiyet verebilir. Hatta ârifler şöyle dediler: "Vakit, kendisine uyum gösterenlere vakt (fırsat) olur, aykırı hareket edenlere ise makt (hiddet) olur."

Zira vakte aykırı davranıp da makte (hiddete) yol açmak, ebu'l-vakt (vaktin babası-sahibi) olmayı arzu etmekten ileri gelir. Vakte uyum göstermek ise, onun kurallarına uyup bir evladın babasına karşı olan hal ve hareketini takınarak ibnü'l-vakt (vaktin oğlu) olmak demektir. İnsanın kurtuluşu ve saadeti de kuşkusuz ibnü'l-vakt olmaktadır. Onun için ilâhi sırların tercümânı, Mevlâna Celaleddin-i Rûmi hazretleri: " Sûfi ibnü'l-vakt ola, ey refîk! " dizesiyle zamanın hükmüne tabi olanları senâ etmiştir.

Hikmetin neticesi- tarikat yolundaki bir kimsenin ilâhi kanunlara aykırı olmayan bütün maddî ve manevî durumlar hakkında güzel bir edebe riayet etmesi ve kendiliğinden değişinceye kadar bu hallere gönülden rıza göstermesi kulluk hükmünün gereğidir. Kabz ve bast, üns ve vahşet gibi kalbî haller Cenâb-ı Hakk'ın tasarrufundadır. Bu hallerden birinin zuhûrunda Allah Teâla'ya rıza gösterip diğer hale geçmeyi yine O'nun idaresi ve kazasından beklememek edepsizlik ve cehâlettir. Ebu Osman Hayri hazretleri şöyle buyurmuşlardır: "Kırk senedir, ne Cenâb-ı Hakk'ın beni bulundurduğu halden başka bir hale aktarmasını talep ettim, ne de diğer bir hale naklettiği zaman üzülüp gücendim."

İşte bu, iman-ı yakînin ve irfânın meyvesidir. Bunun tersi ise, ilâhi hükme karşı gelmek ve zaman (ın hükmü) ile mücâdeleye kalkışmak olup sûfilerin nazarında günahların en büyüğü olan cehâlet ve haddini bilmezliğin neticesidir.

Bilgisiz kimseler sana haberlerle geldiğinde
O câhil olduğun günleri çok arayacaksın

19. Hikmet
AMELLERİ ERTELEMEK AHMAKLIĞI

إحالَتُكَ الأعمالَ على وجودِ الفَراغِ مِن رُعُوناتِ النفس.

Ey hakikati arayan kişi! İbadetleri ve salih amelleri sonraya ertelemek, nefsin ahmaklığından ve dönekliğinden ileri gelmektedir.

Nazmen Tercümesi

Hamakattir ferâgat vaktine a'mâlini ta'lîk

İzah

Visâle (Hakk'a ulaşmaya) mani dünyevî işlerle meşgul bir müridin, ilâhi rızaya layık olan amelleri köşesine çekilip boş kalacağı günlere ertelemesi şeytâni aldatmacalar kabilinden olduğu için birkaç yönden hamakattir (ahmaklıktır).

Birincisi; dünya meşgûliyetini âhiretle ilgili amellerden daha üstün tutmak, yani sonsuz mutluluğu bir kenara bırakıp dünya hayatına öncelik vermek. Tıpkı şu âyeti kerimede ifade edildiği gibi: "Ama sizler dünya hayatını tercih ediyorsunuz! Halbuki âhiret sizin için daha hayırlı ve süreklidir!" (A'lâ, 16.-17.)

İkincisi; geleceği kesin olmayan boş vakte ve istikbale güvenerek amelleri geciktirmek sûretiyle içinde bulunulan zamanı elden kaçırmak ve ömrü zayi etmektir. Çünkü dünya işleri hep birbirini takip ettiğinden hiçbir zaman beklenilen boş zaman bulunamaz.

Üçüncüsü; Boş vakit bulunsa da, niyetin zayıflaması ve kararın değişmesi yönüyle salih amellerde bulunamamak. Dolayısıyla eldeki fırsatın kaçması, fikirlerin boşa gitmesidir.

Nazmen Tercümesi

Neylersen eyle eldeyken fırsatı koma
Ed-dehru lâ yüsâidu yevmen ale'l vusûl[24]

20. Hikmet
BAŞKA HALİ TALEBİN UYGUNSUZLUĞU

لا تَطْلُبْ مِنه أنْ يُخْرِجَكَ مِن حالةٍ لِيَستعمِلَكَ فيما سِواها، فلَوْ أَرادَكَ لاسْتَعمَلَكَ مِن غير إخراج.

Bulunduğun halden seni çıkarıp da diğer bir halde kullanmasını Allah'tan isteme! Cenâb-ı Hak dilerse, seni o halden çıkarmaksızın razı olduğu işlerde kullanır.

Nazmen Tercümesi

Talebkâr-ı hurûc olma tahakkuk ettiğin halden
Murâd etse seni Mevlâ bilâ ihrâc eder a'mâl

İzah

Bir sâlik, içinde bulunduğu dinî ya da dünyevî bir hâlin kendisini Allah'a vuslattan alıkoyduğunu düşünerek bir başka hâle geçmeyi arzu etmemelidir. Çünkü, Hak Teâla o sâliki sever ve sâlik de tam anlamıyla Mevlâsı'na yönelmiş olursa, onu o halden çıkarmaksızın bütün amellerini rızasına uygun hale getirir. Önceki hikmette de ifade edildiği gibi, Allah'ın iradesini göz ardı edip kendince daha uygun gördüğü amelleri tercih etmek, zamanın hükmüne ve Mevlâ'nın seçimine itiraz olacağından edebe ve kulluğa yakışmayan bir davranış biçimidir. Güzel edep ve hakiki kulluk ise, Allah'ın seçimini üstün tutmak ve, "Âkıbet, takvâ sa-

---

24 Bir gün gelir, zaman visâle yardım etmez olur!

hiplerinindir!" (A'râf, 128.) âyeti kerimesini her zaman göz önünde bulundurmaktır.

"Kitâbü't-Tenvîr" adlı eserde şöyle bir hikâye anlatılır: Allah yolunda bulunan zâtlardan biri, "Eğer her gün iki dilim ekmek alacak kadar gelirim olsa sebeplere yapışmanın meşakkatinden kurtulup zihnim rahat, kalbim müsterih bir halde yaşardım!" diye içinden geçirir. Kısa bir süre sonra, bu zât bilinmeyen bir nedenle hapishaneye konulur. Kendisine her gün iki dilim ekmek verilmektedir. Ama bu hâlin uzaması onu gittikçe bunaltır. Ve ister istemez, hapse düşmesinin manevî sebeplerini araştırmaya başlar. Bunun üzerine gaipten ibret kulağına bir ses gelir: "Ey kulum! Sen benden günde iki dilim ekmek isteyerek geçim derdinden kurtulmayı ve meşguliyetten uzak bulunmayı dilemedin mi? Ben de arzunu yerine getirdim ve hiçbir şeyle meşgûl olmaksızın kendinle baş başa kalma nimetini sana hediye ettim!" Bunun üzerine o zât, hemen hakikati görüp istiğfar eder ve Cenâb-ı Fâil-i Muhtar'dan kendisini doğru yola iletmesini diler. Daha sonra hapishaneden kurtulup muradına nail olur.

Mülkünde Hak tasarruf eder keyfe mâ yeşâ[25]
İsterse kevni yok eder, isterse var eder

21. Hikmet
ALLAH'A YÜRÜYÜŞTE DURMAMAK

ما أَرادَتْ هِمّةُ سالِكٍ أَنْ تَقِفَ عِندَ ما أُشِفَ لَها إلّا ونادَتْهُ هَواتِفُ الحقيقة: «الذي تَطْلُبُ أَمامَكَ». ولا تَبَرَّجَتْ ظَواهِرُ المُكَوَّناتِ إلّا ونادَتْكَ حَقائِقُها: «إنّما نَحنُ فِتنةٌ فَلا تَكْفُرْ».

Vahdet bezmine yolcu olan sâlik, eğer kendisinde vuku bulan keşif ve tecellîlerle yetinip duraklarsa, hemen ona hakikat habercileri ga-

25 Keyfe mâ yeşâ: Dilediği gibi.

ipten hâl diliyle seslenir: "Durma! Vuslatını talep ettiğin hakiki sevgili ileridedir!"

Mahlukatın dış görünüşleri süslü ve câzibeli bir hâle bürünürse, derhal sana bunların hakikatleri seslenir: "Bizler ancak birer fitneyiz (imtihanız), sakın ha küfretme (aldanma)! Bizim dış güzelliğimize kapılıp da marifetullâhtan asla yüz çevirme! "

Nazmen Tercümesi

Bir makamda sâlikîn etse tevakkuf himmeti
Hâtif-i Hak durma git matlûbun önünde der ona

Zâhiri dünyanın eylerse eğer arz-ı cemâl
Bâtını biz fitneyiz aldanma asla der sana

İzah

Bir sâlik kendisine görünen ilâhi tecellîlerin ulaşılacak en yüksek gaye olduğuna inanıp da duraklama gösterirse, Hak Teâla'nın füyûzatına bir son bulunmadığı ve hakiki mahbûbun daha ileride olduğu sâlikin kalbine ilham olunur. Mahlukatın zâhirinin cazibesinden kastedilen mana, halkın itaati, insanların teveccühü ve garip olayların görünmesi gibi tecellî esnasında görülen fevkalâde hallerin müridin meylini elde etme imtihanıdır.

Nur-u zât-ı Hakk'ı hakkıyla şühûd et ey gönül
Bunda yârin görmeyen, yarın dahi âmâ imiş

22. Hikmet
TALEPSİZLİĞİN LÜZUMU

طَلَبُكَ مِنه اتِّهامٌ لَه. وطلبُكَ له غَيبَةٌ مِنك عنه. وطَلَبُكَ لِغيره لِقِلَّة حَيائِكَ منه. وطلبُكَ من غيره لِوجود بُعدِكَ عنه.

Ey hakikat yolcusu! Hak'tan bir nimeti istemen, O'na bir ithamdır. Zat-ı ehadiyyetini görmeyi talep etmen de, O'nun senden gizli kaldığına delildir. Hak'tan gayrıyı talebin ise, utanmanın azlığının belirtisidir. Ve Hakk'ın gayrinden bir şey beklemen, hakiki verenden gafil ve uzak olduğunun alâmetidir.

Nazmen Tercümesi

Talep bir nimeti Hak'tan O'na isnad-ı töhmettir
Talepkâr-ı huzûr olmak da O'ndan hükm-ü gaybettir

Hayâsızlıktır Allah'ı koyup meyl eylemek gayrıya
Sivâdan arzu-yu matlab etmek de ne gaflettir

İzah

Bir sâlikin Hak'tan talepleri dört türlü olup bunların dördü de illetli ve çürüktür. Bu talepler şunlardır; Allah'tan talep, Allah'ı talep, Allah'tan gayrıyı talep ve Allah'ın gayrından talep.

Birincisi; Hakk'ın bütün işleri takdir edici, hayır ve şerleri yaratıcı olduğunu; karşılıksız ve sorgu suâlsiz ihsanda bulunduğunu bildiği halde bir hakikat yolcusunun şiddetle bir şeyi talep etmesi Allah'a karşı güvensizlik ve suç isnadı olduğundan dolayı illetlidir.

İkincisi; Kâinat O'nun varlığının aynaları olması hasebiyle her nereye bakılsa görünecek olan o zât nûru olduğundan ve böyle değişmeksizin, hâlâ eskiden olduğu gibi olan hâzır (göz önündeki) mâbudu talebe kalkışmak ise, Hakk'ın huzurunda bulunmamayı gerektirir bir keyfiyet olduğundan çürüktür.

Üçüncüsü; bir sâlikin hayatın geçici süsüne, dahası keşif ve keramete meyletmemesi gerekirken, amel ve fiillerinde dünyevî terakki ve manevî keşifler gibi son ile alâkalı bir takım gayeleri arzu etmesi, kalplerde olanı bilen Hak Teâla hazretlerine karşı utanmazlık ve edepsizlikten kaynaklandığından dolayı elbette gayr-ı makbuldür.

Dördüncüsü; sâdık bir kulun mahlukattan hiçbir kimseye ihtiyacını arz etmemesi Hakk'a kurbiyetin (yakınlığın) icabı iken, mâbudu bırakıp

da kulun kapısına iltica etmek Hak'tan hicâb ve uzaklığın neticesi olduğundan kınanmıştır.

Bir gün Abdülhâlık Goncdüvâni hazretlerinin huzurunda bulunan yeni bir mürid; kıyâmet gününde kendisine cennet ile cehennem arasında bir seçim yapması teklif edilirse, cenneti nefsâni hazlarla dolu olduğu için terk ve cehennemi nefsin hoşuna gitmediğinden dolayı arzu ve ihtiyar edeceğini söylemesi üzerine, sözü edilen mürşid bu müride hitaben: "Ey derviş, cehennemden evvel sükûtu ihtiyar et! Bencilce bir irade gösterip de edepsizlik sergileme! Cennet Hakk'ın cemâlinin tecellihânesi, cehennem ise celâl yurdu olup kulunu bu iki hanenin birinde bulundurmak O'nun seçimindedir. Sâdık mürid ise iradesiz ve ihtiyarsızdır," buyurdu.

23. Hikmet
HER NEFESTE KADERİN İMZASI

ما مِنْ نَفَسٍ تُبْدِيهِ إلّا ولَهُ قَدَرٌ فِيكَ يُمْضِيهِ.

Alıp verdiğin her nefeste Allah Teâla'nın senin hakkında icra edeceği bir kader vardır.

Nazmen Tercümesi

Teneffüs ettiğin her bir nefes hakkında ey sâlik
Tecelligâh-ı takdîr-i kadîm Rabbi izzettir

İzah

Nefesler kaderlerin zarflarıdır. Her bir nefeste nimet ve belâ, tâat ve ma'siyyetten ne takdir edilmişse elbette onu Cenâb-ı Hak meydana çıkaracaktır. "Nefesin cânı var. Tutmayana ziyanı var!" sözü, insanın sayılı nefeslerinin mukadderât-ı sübhâniyyenin zarfları olmasından dolayıdır. Nefesler; insana verilmiş bir emanettir. Çünkü ömrün sermayesi ve mutluluğun esasıdır.

İnkıbâz-ı memât, inbisât-ı hayattır (ölümün darlığı, aslında hayatın genişlemesidir). Ezelî hükümler ve ilâhi kaderler, kulların cüz'î işlerini çepeçevre kuşatır ve hepsi bir cihetten Allah'ın kulları üzerindeki haklarıdır. Dolayısıyla bu hakların insan nefesleri ile yerine getirilerek bu nefeslerden cezâ gününde sorgu suâl lazım gelmesi ve dünya işlerinin tedbiri konusunda nefeslerin vesile olması da onu ilâhi rıza hilâfında boş yere harcamanın cezalandırılmayı gerektireceğini ispat etmiştir. Şu halde edepli sâlik, her nefeste edebi muhafaza etmeli ve Rabbi murâkabe eylemelidir ki, bütün nefeslerinde Hak yoluna yolcu ve kudsî nefes sahiplerine tâbi olabilsin. İşte bu, "Allahü Teâla'ya giden yollar mahlukatın nefesleri adedincedir!" kudsî cümlesinin manasıdır.

Kâinat satırlarına iyi bak ve düşün!
Onlar sana "Mele-i a'lâ"dan mektuplardır.

24. Hikmet
HER HÂLDE ALLAH DEMEK

لا تَتَرَقَّبْ فُروغَ الأغيارِ فإنّ ذلكَ يَقطعُكَ عنْ وُجود المُراقبةِ لهُ فيما هو مُقيمُكَ فيه.

Ey safâ ehli mürid! Ağyarın meşguliyetinden geriye kalacak müsait zamanın yolunu gözleme. Çünkü bu, Rabbinin seni içinde bulundurduğu murâkabe hâlinden ve zikirden geri bırakır.

Nazmen Tercümesi

İntizâr etme ferâğı ağyardan
Ta ki dûr olmayasın Dil-dâr'dan

İzah

Ağyardan murat, çoğu kez dünya kederleri sebebiyle müridin kalbine gelip Mevlâ'nın müşâhede edilmesine, huzûra ve safâya perde olan

zulûmattır. Bundan tamamıyla kurtulmayı beklemek, kulluk vazifesinde tehiri icap ettireceğinden câiz olamaz. Takdir gereği sebeplerden bir sebepte bulundurulan sâdık müridin yapması gereken şey, mümkün mertebe o sebebin hakkını vermek, Mevlâ'yı mürâkabeye devamla edebi bir görev saymak ve uygun zaman bulacağını düşündüğü ikinci bir vakti beklememektir. Çünkü bu bekleyiş müridi evvelki vakitte kararlı olduğu ilâhi hükmü yerine getirmekten alıkoyar.

Zira yari ağyarsız aramak gülü dikensiz istemek gibi bir şeydir. Hatta Ebu Hafs hazretleri, "Sâdık derviş; ancak zamanın hükmüne göre hareket edendir. Eğer zamanın hükmünü ifa etmekten onu alıkoyacak bir hâl baş gösterirse ondan da kaçmalı ve sakınmalıdır!" dedi.

Sehl bin Abdullah et-Tüsterî hazretleri de, "Güneşin batmasıyla gece karanlığı gelip çattığında gecenin haklarını tam olarak edâ etmek, nefs-i emmâresine nasihat için bu zamanı fırsat bilmek ve gündüzü beklememek lazım gelir!" derdi. Yine sözü edilen bu zât, "Gerçek derviş ne zaman müsterih olur?" sorusuna, "İçinde bulunduğu zamandan başka vakit ve an tasavvur etmediğinde müsterih olur!" cevabını verdi. Binaenaleyh "Bir imtihan olarak sizi şerle de, hayırla da deneriz." (Enbiyâ, 35) âyeti kerimesini İmam-ı Begavî; darlık ve genişlik, sağlık ve hastalık, zenginlik ve yoksulluk olarak tefsir etmiştir.

25. Hikmet
BELÂLARA ŞAŞIRMAMAK

لا تَستَغرِبْ وقوعَ الأَكْدارِ ما دُمْتَ في هذه الدّارِ، فإنها ما أَبْرَزَتْ إلّا ما هو مُسْتَحِقٌّ وَصْفِها وواجِبُ نَعتِها.

Ey tevbekâr mürid! Mihnet[26] yurdu olan şu dünyada kaldığın sürece üzüntülerin, kederlerin meydana gelmesi garibine gitmesin. Çünkü

26 Mihnet: Zahmet. Eziyet. Dert. Belâ. Mc: Tecrübe, sınamak.

dünya, ancak kendi vasfına layık ve doğasının gereği olan keyfiyeti ortaya koyar.

Nazmen Tercümesi

Olma müstagrib-i âlâm ve nikam
Dâim oldukça bu dâr-ı gamda

Hayyiz-i fiile çıkan dert ve elem
Hükm-ü Hak'tır ezelî âlemde

İzah

Dünya dediğimiz şu uğrak yer; âhiretin tarlası olmak üzere meydana gelmiş bir sıkıntı yurdudur. Zevki zehir, şarabı serap, nimeti âfettir. İhsan yurdu olan âhirette dünyevî amellerine göre caza ya da mükâfat görebilmek için her bir insan; bu mihnethâneye gelmiş, bitmeyen ihtiyaçları için başvuracağı yer olan tabiatta isteklerinin tamamını elde edemediğinden dolayı kederler içinde kalmış bir şehvet esiridir.

Fiil ve amelleri ise, ya nefsin arzularına muhalefet ya da onun zararlı isteklerine uymaktan ibaret bir keyfiyettir. Binaenaleyh, meydana gelen işlerin topu köhne dünyanın kendisine layık olan vasfıdır. Dünyanın üzüntüler ve karanlıklar diyârı, ukbânın ışık ve ebedilik yurdu olmasındaki hikmet, müminleri fenâdan bakâya davet etmek ve cemâlullâhı müşâhade için nazarı dikkatlerini çekmektir.

Bu da ancak dünyanın sıkıntılarına tahammülle ve nefsâni isteklerden soyunmakla olabileceğinden, eriştirme bağının bülbülü Efendimiz Sallallahü aleyhi vesellem hazretleri; "Cennet sıkıntılarla, cehennem ise nefsin hoşuna giden arzularla kuşatılmıştır!" buyurdu. İmam Cafer-i Sadık hazretleri de, "Henüz yaratılmamış olan bir şeyi talep eden kimse boşuna kendisini yormuş olur!" der. Yaratılmayanın ne olduğu sorulduğunda, "Dünyada rahattır!" cevabını verir. Ebu Turab hazretleri, "İnsan elde edilmesi mümkün olmayan üç şeye muhabbet eder ki, beyhude istek meşakkattir. Nefse muhabbet eder. O nefsin arzusu içindir. Ruha muhabbet eder. O Allah'a ayrılmıştır. Mala muhabbet eder. O varislerindir. Bir de kemâle erdirilmesi kabil

olmayan iki şeyi talep eder. Biri ferah, diğeri rahattır. Halbuki bunun ikisi de cennet halleridir!" dedi. Öyleyse, sadık mürid sabır ve metanet göstermelidir ki, böylece feyz ve tecellî örtüsünü açan, gönlü ziynetlendiren marifete şahit olsun! Hazreti Ömer'in bir adama söylediği aşağıdaki sözleri bu mevzuda ne büyük bir ibret dersidir. "Eğer sabredersen hakkındaki kader hükmü gelir ve geçer. Fakat mükâfata hak kazanırsın. Şikâyet edersen ilâhi emir yine yerini bulur. Şu kadar ki, me'zûr (Haktan perdeli) olursun.

26. Hikmet
NEFİSLE AMEL, ÇIKMAZ YOLDUR

ما تَوَقَّفَ مَطْلَبٌ أنتَ طالِبُهُ بِرَبِّكَ. وَلا تَيَسَّرَ مَطْلَبٌ أنتَ طالِبُه بنفسِكَ.

Ey mürid! Rabbin ile talep ettiğin şey, yolunda gider ve kolaylaşır. Nefsinle yapmaya kalkıştığın işler ise, rast gitmez ve sonu hüsran olur.

Nazmen Tercümesi

Tevakkuf eylemez bir maksad-ı aksâ ki âlemde
Onun sen avn-ı Yezdân ile oldun tâlibi ey dil

Dahi şol matlab-ı a'lâ ki bizzat eyledin ta'kîb
Husûlü hayyiz-i imkânda sehl olmaz olur müşkil

İzah

Buradaki talep, dinî taleplerin ve mercii din olan dünyevî maksatların topunu kapsar. Bir sadık mürid; bütün ihtiyaçlarını Cenâb-ı Hakk'a bırakır ve her işinde Allah'a tevekkül ederse, Allah da onun bütün müşkillerini halleder ve uzakları yakın, zorları kolay eyler. İlim ve dirayetine güvenen, güç ve kuvvetine itimat eden kibirli müridi ise, kendi hâline bırakarak

mahrum ve perişan eyler. Dahası onu istediği, ümitle beklediği her şeyden uzaklaştırır ve mahzun eder.

Bir kimse değil sır-ı kaderden âgâh
Mâni' de mu'tî de Cenâb-ı Allah

Lazımsa da esbâba tevessül etmem
Lâ havle velâ kuvvete illâ billâh

27. Hikmet
İLK, SONUN İŞÂRETİDİR

مِنْ عَلاماتِ النّجاحِ في النِهايات الرُجوعُ إلى الله في البِدايات.

Sülûkun ilk mertebesinde müridin Allah'a yönelip tam olarak O'na bağlanması, son zamanında emniyet ve felâh bulacağının alâmetidir.

Nazmen Tercümesi

Sülûkta Hudâ'nın emrine tabi olan sâlik
Olur hâ-i vusûlünde imînü'l âkıbe dâim

İzah

Her sadık mürid için bir bidayet (başlangıç), bir de nihayet vardır. Sakat amellerine itimat etmeksizin sadece Cenâb-ı Hakk'a dayanan ve Allah'a tevekkül ile sülûkunun ilk aşamasında dosdoğru bir yol izleyen mürid, sülûkunun nihayeti olan vuslat halinde de geri dönme ve kesilmeden emin ve âkıbetinden korkusuz olur.

Bunu doğrulamak üzere âriflerden bir zat şöyle buyurmuştur: "Hak'tan geri dönen kimse, daha vuslata ermeden yoldayken geri dönmüştür. Eğer menzil-i maksûda (Hakk'a) ulaşmış olsaydı geri dönmezdi."

Bazı ulemânın, "Her kim Allah'a vuslatın; Allah'ın gayrıyla olduğunu zannederse Hak'tan uzaklaşmış olur! Her kim ibadette nefsinden yardım beklerse, nefsine havale olunur!" buyurması da son cümleyi teyit eder.

Kısacası; sadık mürid bidayet ve nihayette, belki bütün hâllerinde Allah'a mütevekkil olması ve yalnızca Allah'a güvenmesi gerekir. Mürid ne kendinde güç ve kuvvet görmeli, ne de kulluk ve ibadete kudreti olduğunu düşünmelidir. İşte sülûkun kaideleri üzerine bina edilen tarikatın esası da budur.

Sal geşte-i umûrunu bahr-ı tevekkülde ak
Aç bâd-bân-ı himmetin yan gel de seyre bak[27]

28. Hikmet
BAŞLANGIÇ VE SON

مَنْ أَشْرَقَتْ بِدايتُه أَشْرَقَتْ نِهايتُه.

Kimin bidayeti (başlangıcı) parlak olursa nihayeti de parlak olur.

Nazmen Tercümesi

Evveli parlak olan âhiri de parlak olur.

İzah

Başlangıcı parlak olmanın manası; sâdık müridin her türlü ibadet, evrâd ve tâat ile vakitlerini süsleyip tamir etmesi ve bütünüyle buna azmederek Allah'ın tecellî mahalli olan kalbini zikirle nurlandırmasıdır. Nihayetinin parlak olmasının manası da, sürekli ibadet ve hasıl olan ihlâs ile Rabbâni feyz ve tecellî ırmaklarının müridin kalbine bol bol akarak coşması, ve Cenâb-ı Hak ile sâlikin arasına girip de marifet nûrunun görünmesine perde olan nefsâni kesâfet ve tasanın kaybolup gitmesidir. Herhangi bir sâlik seyr ü

---

27 İşlerini gidişâtına bırak, tevekkül deryasında yüz / Himmetinin yelkenini aç da yan gelip seyret.

sülûkunun başlarında gayretsiz ve tembel olursa, işin nihayetinde fıtrî bir parlaklık elde edemez. Ve ona füyûzat kapısı açılsa da hakkıyla açık olamayacağından devam ve bekâsından emin olunamaz.

Yahut başlardaki parlaklık Cenâb-ı Mevlâ'ya dönme ve sığınmadan ibarettir. Nihayetteki parlaklık ise, vuslatın meydana gelmesi ve Hudâ'nın tecellîlerinin devamlı oluşudur.

29. Hikmet
İÇTEKİ NÛRUN DIŞA VURUŞU

ما اسْتُودِعَ في غَيبِ السّرائِرِ ظَهَرَ في شَهادة الظّواهِر.

Sır ve kalp hazinesine emanet edilen marifet ve nurlar, vücut âzâlarında kendini gösterir, aşikâr olur.

Nazmen Tercümesi

Serâirde olan bâtın
Zevâhirde olur zâhir

İzah

Bu hikmet, sâlikin hâlini ve kalbinde tecellî eden idrak artışlarını belli eden açık bir hakikattir. Çünkü her şeyin görünen tarafı görünmeyen yüzünün ön sözüdür.

Kalplerde hükümran olan hâller, daima yüzlerde ve dış görünüşlerde belirtilerini gösterdiğinden, şeriat-ı mutahhara, bir kimsenin söz ve işleriyle dini kabul etmesini, imanın hakikati olan kalben tasdiğe delil saymıştır. Hatta Ebu Hafs-ı Kebîr hazretleri, Peygamber Efendimiz'in (a.s.) bir adama işaret suretiyle, "Eğer ki şu adamın kalbi Allah'a karşı itaatkâr olsaydı, bütün vücut âzâları da boyun eğmiş bir hâlde olurdu!" buyurduklarını delil kabul ederek, "Zâhiri güzel edep, bâtınî edebin güzelliğinin işaretidir!" derdi. Ebu Hafs'ın Irak'a teşriflerinde ziyaretine giden Cüneyd-i Bağdâdî hazretleri bu zatın yanındakileri pek zi-

yade itaatkâr gördüklerinde, "Ya Ebu Hafs, yârânınızı bir padişaha yakışır surette terbiye etmişsiniz!" dedi. Ebu Hafs hazretleri buna karşılık olarak, "Ya Cüneyd öyle değil, ama ashabımın zâhiri edepleri, bâtınî edeplerinin unvanı ve işaretidir!" cevabını verdi. O halde seyr ü sülûk[28] yolunda olanlar, kötülüğü emreden nefislerinin gaye ve emellerini daima basiret gözüyle kontrol altında tutmalıdır ki; görünürdeki halleri bırakıp da, kalp sırlarının salâhını vehme düşüren fiil ve ameller sebebiyle hile, ve tuzakların esiri olmasın! Çünkü bu hal; sûretsiz sîreti, kabuksuz özü, sözsüz manayı talep etmek gibi boş bir iddiadan ibarettir, hükümsüzdür. Bir kimse ki, kalben marifetullah ve muhabbet-i resulullahı iddia ettiği halde kavlen ve fiilen ilâhi emirlere uyup yasaklardan sakınmaz ve Peygamber Efendimiz'in (a.s.) sünnetlerine yapışmazsa elbette o, Yahudi ve Hıristiyanların, "Biz Allah'ın oğullarıyız ve sevgilileriyiz!" (Mâide, 18) demeleri gibi, cehennemi hak etmiş bir yalancıdır. "Hevâsını (nefsânî arzularını) kendisine ilah edinen kimseyi gördün mü?" (Furkan, 43) Eğer ki bu iddiacının bâtınî halleri kendi iddiasına uymuyorsa ve zâhiren de orta yoldan ayrılmışsa, artık hiç kuşkusuz o tam bir yalancıdır. Dahası hali de sözü de şirk ve nifaka daha yakın olduğu için ondan Cenâb-ı Hakk'a sığınmak lazımdır.

30. Hikmet
HALKI HAK BİLMEK

شَتّانَ بَينَ مَنْ يَسْتدِلّ به ومَنْ يَستدِل عليه، المُستدِلُّ بِه عَرَفَ الحقَّ لِأهلِه فأَثْبَتَ الأمرَ مِن وجودِ أَصلِه. والاِستدلالُ عليه مِن عَدم الوصول إليه، وإلّا فَمَتَى غابَ حتّى يُستَدَلَّ عليه؟! ومَتى بَعُدَ حتّى تَكونَ الآثارُ هِيَ التي تُوصِلُ إليه.

Halkı Hak olarak gören ile varlıktan Hakk'a delil arayan iki grup arasında büyük fark vardır. Cenâb-ı Hak ile mevcûdâta bakan kim-

[28] Seyr ü Sülûk: Bir şeyhin nezaretinde, Allah'a vuslat için çıkılan yolculuk. Tâkip edilecek usûl. Bir terbiye yoluna girip devam etme. Tarikata devam etme.

seye gerçek varlığın Allah'a mahsus olduğu malûm oldu da, bir vehimden ibaret olan âlemlere varlık kazandıranın Hazret-i Yezdan olduğunu tasdik etti.

Mahlûkatı inceleyerek Cenâb-ı Hakk'a delil araştırmak ise, O'na ulaşmamış olmaktan dolayıdır. Yoksa O ne zaman göz önünden kayboldu ki, eserlere bakarak bulunmaya çalışılsın? Ve O ne zaman uzak oldu ki, eserler O'nun vahdet meclisine masivâ ile perdeli olanları ulaştırsın?

Nazmen Tercümesi

Vücûd-u Hak ile ekvâna istidlâl eden âkıl
O ekvânı delil-i Hak edenden oldu çok fâzıl

Vücûd-u Hak ile eşyaya istidlâl eden şol zât
Verip Hakk'a vücûdu eyledi ispat-ı mevcûdât

Vücûd-u Hakk'a âsârıyla istidlâle kalkışmak
O'nun mahcûbu olmaktan gelen bir haldir mutlak

Aceb gâib mi kim muhtac-ı istidlâl ola Mevlâ
Baîd olmuş mu hiç tâ ki ona mûsel ola eşyâ

İzah

İlk yaratıldığında cehaletle damgalanmış olan insanoğlu için her şey sadece bir bilinmezlikten ibaretti. Cenâb-ı Allah onu annenin dar rahminden çıkarıp bu geniş âlemde vücûda getirdi. Bu konuda mukaddes kitabımızda, "Ve Allah sizi analarınızın karnından (siz) hiçbir şey bilmez bir halde iken çıkardı." (Nahl, 78) buyrulmuştur. Bazıları, "Size kulaklar, gözler ve kalpler verdi!" âyeti gereğince ilahi nimet sofrasından marifet salkımları toplayarak özel inayet ile Allah'ın has kulları olmuşlardır. Bu karşılıksız lütuf, en büyük şükrü icap ettirdiği için Cenâb-ı Hak sözü edilen âyeti kerimeyi, "Belki şükredersiniz!" sözleri ile sona erdirmiştir.

Şükredenler iki kısımdır; biri "Murad" diğeri "Mürid" olanlardır. Başka bir ifade ile "Meczûb" ve "Sâlik" olanlar.

Birinci kısım ki muradlar ve diğer namıyla meczûblardır; bunlar daha başlangıçta Allah'a cezbolunurlarsa ehli şuhûd, sülûktan sonra meczûb olurlar ise ârifler diye isimlendirilirler. Bu fırkayı nâciyenin varlık âleminde Allah'tan başka bir şey gözlerine görünmediğinden ve Cenâb-ı Hak bunları huzura kabul ederek gönüllerine marifet nuruyla kendini bildirmiş olduğundan, bunlar ancak vücûd-u ilâhi ile varlığı görür ve, "Lâ mevcûde illâ hû!" deyip dururlar. Gerçi ârifler zümresi de ehli şuhûd gibi cezbe ehlinden iseler de, vakar ve temkin sahibi olduklarından dolayı zâhiri hallerinde şuhûd ehlinde olduğu gibi cezbe ve aşk aşikâr olmaz. Bu yüzden hakikat erbâbı; ehl-i sülûkun nihayeti, ehl-i cezbenin bidayeti (başlangıcı) olduğunu söyleye gelmişlerdir. Cezbe yönünden insanların en önde geleni nebiler ve resuller olduğu da bildirilen haberlerdendir.

İkinci kısım; müridler, namı diğerle sâliklerdir; bu sadık fırka seyr ü sülûklarına devam ederken yalnız ağyarı ve eserleri gördüklerinden Cenâb-ı Hak'la aralarında perde mevcuttur. Bu açıdan Hakk'ın varlığı, gaybler hazinesine rehindir. Sözü edilen kimseler, ilk önce Hakk'ın vücûdunu göremediklerinden gördükleri mevcûdattan yola çıkıp delillere dayanarak Cenâb-ı Hakk'ın varlığını anlarlar. Meçhûl ile malûmu bilmek ve yokluk ile varlığı bulmak için uğraşırlar. Bunların bu zehâbının nedeni gözlerinde perde, önlerinde sebepler oluşu ve henüz vuslat ile yakınlık sağlanmayışıdır.

"Murad" fırkası ise, âlemde "Vâcib-ül Vücûd" dan başka bir mevcut görmeyip Hak ile halka mana verirler. Bu yüzden bu iki fırka arasındaki büyük fark sabit ve aşikâr oldu. Şu kadar ki, şuhûd ehlinin anlama kudreti cezbe halinde olmayıp ayıklık ve uyanıklık halinde olduğu gibi, aklî delil ve fikrî nazar ile de olmayıp yalnızca eşyânın varlığının Allah'ın varlığı ile olduğunu mülâhaza iledir. Çünkü eşyâ için vücud yok ki, eşyânın yaratıcısının vücûduna ulaştırıcı olsun; ve görünmek yok ki, eşyânın göründüğü yer olsun! Dahası delil ve ispatlar, kayıp ve aranan şeyler içindir. Meydanda olan ve görünen için değildir.

Zuhûru perde olmuştur zuhûra
Gözü olan delil ister mi nûra

31. Hikmet
MENZİLE ULAŞAN VE YOLDA OLAN

(لِيُنْفِقْ ذُو سَعَةٍ مِن سَعَتِهِ) الواصِلونَ إليه. (وَمَنْ قُدِرَ عليهِ رِزْقُه) السّائِرونُ إليه.

"Varlıklı olan kişi, varlığına göre infak etsin!" (Talâk, 7.) **meâlindeki âyeti kerimeyle işaret edilen kimseler, Cenâb-ı Allah'a vasıl olanlardır. Âyetin devamındaki, "Rızkı ancak kendisine yeten de, Allah'ın kendisine verdiğinden versin!" cümlesinden çıkarılan manaya göre kastedilenler ise, Allah yoluna giden sâliklerdir.**

Nazmen Tercümesi

Ehli kudret vüs'at-i halince infak eylesin
Böyle emretti Hudâ bundan murad vâsılîn

Bulduğundan eylesin infak rızkı dar olan
İş bu fermanıyla da mana rical-i sâlikîn

İzah

Burada âyeti kerimenin zâhiri manasının ötesinde, Allah'a vasıl olanların ve henüz yolda bulunan sâliklerin yaşadıkları hâllere işaret ediliyor. Çünkü Allah'a vasıl olanlar, Allah'ın gayrini görmek bağlarından kurtulmuş olduklarından tevhîdin gayet geniş âleminde görüşlerini diledikleri gibi kullanırlar. Bilgi ve anlayışta kısmetleri henüz darca olan sâlik ve müridler ise iktidarları derecesinde hallerine göre infakta bulunurlar.

32. Hikmet
ALLAH DE, GAYRIYI BOŞ VER

إِهْتَدَى الرّاحِلُونَ إليه بأنوار التّوَجُّهِ، والواصِلونَ لهم أنوارُ المُواجَهة. فالأَوّلُونَ للأنوار، وهَؤُلاءِ الأنوارُ لهُمْ لأنّهم لله لا لِشيءٍ دُونَه. قُلِ اللهُ ثُمّ ذَرْهُمْ فِي خَوْضِهِمْ يَلعَبُون.

Allah yolunda gidenler, teveccüh nurlarıyla hidayete mazhar oldular. Allah'a vasıl olanlar ise, muvâcehe (huzurda bulunma) nurlarıyla şeref ve saadete kavuşmuşlardır. Evvelki fırka nurlara muhtaçtır. İkinci fırka Allah'ın gayrısından kurtulup Hak ile Hak olduklarından nurlar onlar için sabit ve devamlıdır. Ey mürid, Allah de! Sonra da masivânın kulu olanları bırak, daldıkları arzular içinde oynaya dursunlar!

Nazmen Tercümesi

Buldu envar-ı teveccühle Hudâ
Hakk'a rıhlet eyleyen ehl-i safâ

Vâsılîne oldu envâr-ı şühûd
Muktezâ-yı feyz-i Mevlâ-yı vedûd

Râhilîn envâra hâdim oldular
Vâslîn envar-ı lâzım oldular

Çünkü mahsûs-u Hudâ'dır vâsılîn
Onlar olmaz masivaullâha karîn

Ey mürid Allah de! Et terk-i sivâ
Oynasın havzında varsın zî-hevâ

İzah

Teveccüh nurlarından kastedilen mana; İbadet, salih amel, riyâzat ve mücâhede ile sâliklerin kalplerinde zuhûr tecellîlerini arttıran ve vuslata yol

gösteren marifet nurlarıdır. Muvâcehe (huzurda bulunma) nurlarından kastedilen mana ise; has kulların Allah'a yakınlaşması neticesini doğuran cezbe ve muhabbet nurlarıdır. Daima yalnız Allah'ı görmek ve O'nun dışında hiçbir şeyi görmemek, hakka'l-yakîn; hakiki tevhîd makamıdır.

33. Hikmet
GAYBI GÖZLEYECEĞİNE, AYBINLA UĞRAŞ

تَشَوُّفُكَ إلى ما بُطِنَ فيكَ مِنَ العُيوبِ خَيرٌ مِنْ تَشَوُّفِكَ إلى ما حُجِبَ عَنكَ مِنَ الغُيُوبِ.

Gaybî sırlar yerine, içindeki gizli ayıpları öğrenmeye çalışman senin hakkında daha hayırlıdır.

Nazmen Tercümesi

Talepkâr-ı guyûb olmaktan elbet
Uyûb-u zâtını bilmen güzeldir

İzah

İnsanın riyâ, kötü ahlâk ve makam sevgisi gibi nefsâni zaaflarını anlayarak mücâhede ve ibadetle bunları gidermeye çalışması, kuşkusuz ledünnî marifet[29] ve keramet gibi melekût âlemine ait sırları müşâhede etmesinden daha hayırlıdır. Çünkü gaybî sırların keşfini arzulayarak ibadet etmek, ilâhi rızayı amaçlayan kulluğa zıt bir şeydir. Kerâmetin hamyâzesine (esnekliğine) mübtelâ olan gönül de vuslat zevkinden mahrum kalır. İnsan-ı kâmile lazım olan ise; kerâmet istemek değil, istikamete rağbet etmektir. İstikametin elde edilmesi için de nefsâni ayıpları görmek ve giderilmesine gayret gösterilmek gerekir ki bunların âfetlerinden ameller kurtulsun, gelen hâller saf ve katışıksız olsun,

---

29 Ledünnî marifet: Allah katındaki ilim. Tahsil yapmadan, çaba göstermeden, Allah tarafından vasıta olmaksızın kula öğretilen ilâhi bilgi.

dahası zât âyinesinden cehil ve gurur tozları silinsin, vâridât silsilesinden şerli hususlar kesilmiş olsun. Nitekim, "Men arefe nefsehû fekad arefe Rabbehû!" hadisi şerifinin yüksek manasınca; "Allah Teâla'yı bilmek için lazım olan, nefsi bilmektir!" ifadesinden kastedilen şey de nefsâni kusurları bilip gidermeye çalışarak kemâle erilmesi ve Zülcelâl'in nûrunun müşâhede edilmesidir.

Nefsâni kusurları bilmek için dört yol gösterilmiştir. İlki; bir mürşid-i kâmile teslim olmaktır. İkincisi; her zaman hakkı ve sabrı tavsiye eden Allah yolundaki ihlâslı biriyle arkadaşlık etmektir. Üçüncüsü; yüzüne karşı ya da gıyabında senin ayıplarını sayıp döken düşmanındır. İmam Şâfi hazretleri bu konuda şöyle buyurmuştur: "Dostumdan ziyade düşmanım benim için hayırlıdır. Çünkü dost ayıplarımı gizleyeceğinden beni noksan bırakır. Düşmanım ise noksanlarımı açığa vuracağından beni kemâle erdirir." Dördüncüsü ise; insanlara karışmaktır. Zira insan kendi cinsinde gördüğü erdemleri elde etmeye, noksanlardan kurtulmaya çalışır, bu onun beşerî tabiatının gereğidir. Hazreti Lokman, "Edebi kimden öğrendiniz?" sualine, "Edepsizlerden öğrendim. Çünkü onların edepsizliğinden müteessir oldukça edebe sarıldım!" cevabını vermiştir.

Gerçi bu dört hâl de nefsi tezkiye yollarındandır. Ama birincisi mevcut olduğunda diğerlerine lüzum görülmez.

Çeşm-i insaf[30] gibi kemâle mizân olmaz
Kişi noksânını bilmek gibi irfan olmaz

34. Hikmet
HAKK'I ÖRTEN PERDE YOKTUR

الحَقُّ ليس بمَحجُوب وإنما المَحجُوبُ أنتَ عن النظر إليه إذْ هُو لَوْ حَجَبَهُ شيءٌ لَسَتَرَه ما حَجَبَه ولو آان له ساتِرٌ لكان لِوجوده حاصِرٌ، وآلُّ حاصرٍ لشيءٍ فهو له قاهِرٌ، وهو القاهر فوق عباده.

30 Çeşm-i insaf: Merhamet ve adalet gözü.

Cenâb-ı Hak perdelenmiş değildir. O'nu görmekten perdeli olan sensin. Çünkü eğer bir şey O'nu perdeleseydi, aynı zamanda saklamış olurdu. Ve şayet O'nu bir saklayan olsaydı, O'nun varlığını kuşatmış olacaktı. Her kuşatan da, kuşattığı şey için kahhârdır (gâlip ve karşı konulmazdır). Halbuki kulları üzerinde kahhâr olan O'dur.

Nazmen Tercümesi

Değil mahcûb-u eşyâ hazreti Hak
O'na mahcûb nazardan sensin ancak

Eğer olsaydı Hak mahcûb-u eşyâ
Hicâbı setr ederdi O'nu zira

Onun için varsa mefrûz olsa sâtir
Olur sâtir vücûd-u Hakk'ı hâsir

Olur kâhir olan bir şeyi hâsir
Hudâ'dır halbuki âlemde kâhir

İzah

Vâcib-ül Vücûd olduğu için, Hak Teâla hazretlerine bir şeyin hicâb (perde) olması imkânsızdır. Kul ise, varlığı olmadığından dolayı hicâb onun için kaçınılmazdır. Nitekim, yokluk ile varlık arasında bir nispet aranmaz. Cenâb-ı Hak dilediği kimseden, dilediği surette ve dilediği zaman yokluk perdesini kaldırarak o bahtiyarın Hakk'ı gören gözünü müşâhede nûruyla nurlandırır da kendisinin perdelenme sıfatından pâk ve uzak olduğunu bildirir. "O'nun benzeri hiçbir şey yoktur. O işitendir, görendir." (Şûrâ, 11)

35. Hikmet
KÖTÜLÜKTEN ÇIK, HAKK'A ERİŞ

أُخرُجْ مِن أوصافِ بَشَرِيَّتِكَ عن آل وَصْفٍ مُناقِضٍ لِعُبُودِيَّتِكَ لِتَكون لِنداء الحق مُجيبا، ومِن حَضْرتِهِ قريبا.

Kulluğunu bozar nitelikte olan beşerî vasıfların tümünden çık ki, Hakk'ın çağrısına uymuş ve ilâhi huzura yakınlaşmış olasın!

Nazmen Tercümesi

Rezailden tecerrüd etmedikçe bir zaman ey dil
Mucîb-i davet-i Hak hem karîb-i hazret olmazsın

İzah

Dinle alâkası olan beşerî vasıflar iki kısımdır; biri insanın zâhiriyle, diğeri bâtınıyla ilgilidir. Birincisine ameller, ikincisine akideler denir. Ameller de itaat ve isyan diye ikiye ayrılır. Akidelere gelince; hakikate uyan kısmına iman ve ilim, uymayanına nifak ve cehil denilmiştir. Bunlardan insanın zâhiriyle ilgili olanları ilm-i hal, bâtınıyla ilgili olanları tasavvuftur.

İnsanın tamamı bu iki kısımdan ibaret olup şu kadar ki zahiri haller, ister istemez bâtınî hükümlere tâbidir. Çünkü vücut ikliminin padişahı olan kalbe, askerleri kabilinden olan âzâların itaati, yaratılış kanununun gereğidir. Peygamber Efendimiz'in Aleyhisselam, "İnsanın vücudunda bir et parçası vardır ki, o iyileşirse bütün vücut iyileşmiş olur, o bozulursa bütün vücut bozulur; o et parçası, kalptir!" buyurduğu hadisi şerifi de bu manaya işaret eden açık bir delildir. Kalbin düzelip ıslah olması ise, bütün çirkin sıfatlardan temizlenmesi ile mümkündür. Hikmetteki ibarede geçen beşerî vasıflar sözüyle kastedilen mana da kötü sıfatlardır. Riyâ ve gösteriş, kin ve haset, makam hevesi ve mal hırsı gibi rezil huylar, kınanılmış olan sıfatların aslı ve kökleridir. Dalları ise husûmet ve düşmanlık, zenginleri önemseyip fakirleri küçümsemek, tevekkülü ve Allah'a itimadı terk etmek, itibar ve rütbeyi yitirme korkusu, hasislik ve cimrilik, tûl-u emel[31], gurur ve kibir, gıll u gış[32], yapmacıklık ve övünme, dalkavukluk ve kasvet (kalp katılığı), sertlik ve kabalık, cefa ve gaflet, acele ve hiddet, gönül darlığı ve merhamet azlığı, hayânın yitirilmesi ve kanaatin terk edilmesi, şöhret ve liderlik talebi gibi kötü huylardır. Nite-

---

31 Tûl-u emel: Bitmeyen istek. Hiç ölmeyecek gibi dünyaya dalmak ve düşünmek.

32 Gıll u gış: Aklın muhtelif fikirler üzerinde kararsızlığı. Kin ve hile. Hıyânet ve adâvet.

kim nefs-i emmâreye[33] varlık ve yücelik atfedip emrine amade olarak hastalık ve garazlarına rıza göstermek, bu çirkin vasıfların esas kaynağıdır. Kâfirin küfrünü, münafığın nifakını, âsinin isyanını doğuran ve kulluk kemendinden kulların boyunlarını çekip çıkaran bu bozukluk hâlidir. Bu konuda en iyi tedavi; riyâzat[34] ve mücâhedeye devamla kulluğa aykırı hallerden temizlenmek; böylece beşerî sıfatları melekî sıfatlara, şeytanî özellikleri müminî vasıflara ve hayvanî huyları rûhânî hallere dönüştürmektir.

Bu suretle kalbini temizleyip nefsini arıtan mürid güzel sıfatlarla vasıflanarak övgüye layık özelliklere mazhar olur; tevazu ve huşû, mahlukata şefkat ve Allah'ın hudutlarını muhafaza, Allah korkusu ve kendini alçak tutma, haşyet, ihlâs ve rıza. Dolayısıyla irfan, merhamet, dostluk, geniş yüreklilik, şefkat, tahammül, nezahet, güven, itimat, teennî, acıma, vakar, cömertlik, eli açıklık, hayâ, güler yüzlülük ve nasihat gibi güzellik, kemâl ve saadete vesile olan iman ahlâkı ile yükselir, tanınır.

Elhasıl Cenâb-ı Hakk'a yakınlık, adi nefsi bilip çirkin huylarını gidermeye bağlıdır. Uzaklık ise, nefse köleliğin ve arzularına boyun eğmenin doğal bir sonucudur.

Hevâ-yı nefsten sermaye-i izzettir istiğnâ
Aziz olmazdı Yusuf çekmese dâmın Züleyha'dan

36. Hikmet
DOĞRULUK, NEFSE KANMAMAKTIR

أصلُ آلِّ معصيةٍ وغَفلة وشهوةٍ الرِضاءُ عن النفس. وأصلُ آل طاعةٍ يَقَظةٍ وعِفّةٍ عدمُ الرضاء منك عنها.

---

33 Nefs-i emmâre: Emredici nefs; kalbi aşağılık şeylere celbeden. Yûsuf Sûresi 53. âyet-i kerimesinde bu nefse işaret edilmiştir: "Ben nefsimi temize çıkarmıyorum; zira nefis kötülüğü emredicidir!"

34 Riyâzat: Nefsi terbiye maksadıyla az gıda ile geçinmek. Nefsini arzu ve heveslerden menedip faydalı fikir ve işle meşgul olmak.

Nefisten razı olmak; mâsiyet, gaflet ve şehvetin kaynağıdır. Bilâkis nefisten razı olmamak ise; tâat[35], uyanıklık ve iffetin esasıdır.

Nazmen Tercümesi

Rıza-yı nefstir asl-ı rezâil
Onu itham ise ümm-ül fezâil

İzah

Bütün kınanmış çirkin sıfatların kaynağı, nefs-i emmâreye rıza göstermek ve övülmüş bütün güzel vasıfların asıl menşei, nefs-i emmâreden razı olmamaktır. Âriflerin tamamının teslim ettiği bu görüş üzerinde bütün yakîn erbâbı da ittifak etmişlerdir.

Nefsinden razı olan kimse, onun kötülüklerini görmezden gelerek daima gaflet içinde yaşar. Ama nefsinden razı olmayan mürid, sürekli onun çirkin hallerinin içyüzünü araştırır. Nitekim nefsin rezilliklerinden gaflette olmak, kalbi şehvet askerlerine çiğneterek marifetten yoksun bırakır. Nefsin ayıplarını görmek ise, daima onu tasfiye ve terbiye ile kemâl derecesine erdirerek zevk ve huzur sahibi eder. Dolayısıyla nefisten razı olmak, Allah'ın rızasının bulunmayışı; Allah'ın rızası ise, nefse rıza göstermemekten ibarettir.

Çünkü nefse rıza; gafleti, gaflet şehveti, şehvet de mâsiyeti doğurur. Nefisten razı olmamak ise; uyanıklık ve basireti, basiret iffeti, iffet de tâati netice verir. Nefs-i emmâreye daima suç isnadı ile onun rızasının hilafında hareketi tavsiye eden bu konu hakkında pek çok tasavvufi sözler söylenmiştir.

Bununla ilgili olarak Ebu Hafs-ı Kebîr hazretleri şöyle derdi: "Devamlı nefsini suçlamayan ve her halükârda onun rızasının hilâfına hareket etmeyen kimse mağrur ve kibirlidir. Nefsin hilelerini görmezden gelip amellerini güzel bularak tutturduğu yolda ısrarla devam eden kimse de helâk olur." Cüneyd-i Bağdâdî hazretleri de, "Nefs-i emmâre her ne kadar ibadet edip Allah'a itaat gösterir ise de yine güvenmemek lazımdır!" buyururdu.

Ârif-i Rabbâni, Ebu Süleyman-ı Dârânî hazretleri de, "Göz açıp kapayıncaya kadar olsun nefs-i emmâreye emniyet ve itibar etmedim!" dedi.

---

35 Tâat: İbadet etmek. Allah'ın (c.c.) emirlerini yerine getirmek. İtaat etmek.

Kısacası nefsin hileleri bilinmedikçe, rûh güzellikleri elde edilemez. Hilelerin topu nefse rızada, bütün güzellikler de nefisten razı olmamaktadır. Tevfîk Allah iledir.

Kendi aybın görmeye âyine gayrın aybıdır
Halka ta'n[36] etme hele bir kere var gör sen seni

37. Hikmet
NEFSİNDEN RAZI ÂLİM, CAHİLDEN ZARARLIDIR

ولأَنْ تَصْحَبَ جاهلا لا يرضى عن نفسه خيرٌ لك مِن أن تصحبَ عالِما يرضى عن نفسه، فأيُّ علمٍ لعالِم يرضى عن نفسه؟! وأيُّ جهلٍ لجاهل لا يرضى عن نفسه؟!

Nefsinden razı olmayan bir cahille arkadaşlık etmek, nefsinden razı olan bir âlimle arkadaşlıktan senin için elbette daha hayırlıdır. Zira kendini beğenen âlime hangi ilim fayda verir ve nefse muhalefetle "yakîn ehli" olan cahil için nasıl cehil muzır olur?

Nazmen Tercümesi

Rıza-yı nefsini terk eyleyen cahil ile sohbet
Olur hayır âlim-i hodbin ile elbette sohbetten

Nasıl âlim olur nefs-i laîminden olan razı
Teberri eyleyen cahil olur mu nefse hizmetten

İzah

Önceki hikmette de ifade edildiği gibi rezilliklerin ana kaynağı ancak nefisten razı olmaktır. Bu da ekseri zahiri ilimlerle vasıflanan kibirli âlimlerde

---

36 Ta'n: Kötülemek.

hükümrandır. Kendilerinde varlık görmek gibi bir büyük cehilden kurtulamayarak hâl bakımından cahil kaldıkları için bunların arkadaşlığı hiçbir zaman faydalı olamaz. Bir cahil ise tam bir tevazu ve alçak gönüllülükle vasıflanarak nefsini daima itham edip hesaba çekerse, Rabbinin rızasını kazanacağı için hâl bakımından âlimdir. Ahlâkın bulaşıcı olması nedeniyle onun bu davranışından arkadaşı da yarar görür.

Çünkü ilimden maksat, varlığı ortadan kaldırarak vâcib-ül vücûd olan Allah'ın varlığını ispat etmektir. Bir ilim ki ortadan kaldırmaktan ziyade varlık verir; bu ilimle vasıflanan zat, her ne kadar âlim ise de şu hakikate göre cahildir. Böyle birinin ilmi manen yalnızca şerdir ve hiçbir faydası da yoktur.

Bir cehil ki, varlığı ortadan kaldırmaya vesiledir; onunla vasıflanan görünüşte cahil olursa da hâl ilmi bakımından âlim olduğu için cahilliği bu yönden faydalıdır. Ayrıca hâl ilmi olmadan zahiri ilim, ruhsuz beden gibidir. Ama ruh mesabesinde olan hâl ilmi, beden mesabesinde olan zahiri ilim olmadan da gerçekleşir ve faydalı olur.

38. Hikmet
BASİRETİN HAKİKATİ

شُعاعُ البَصيرةِ يُشهِدُكَ قُربَه منكَ. وعَينُ البصيرة يُشهِدك عدَمَكَ لوجوده. وحقُّ البَصيرةِ يشهدك وجودَه لا عدمَكَ ولا وجودَكَ.

Basiret ışığı, sana Cenâb-ı Hakk'ın yakınlığını gösterir; basiret gözü de, O'nun varlığından dolayı senin yok olduğunu belirtir; basiretin hakikati ise, senin ne varlığını ne de yokluğunu, yalnızca O'nun var olduğunu öğretir.

Nazmen Tercümesi

Nûr-u akl eyler sana işhâd kurb-u Kirdi-kâr
Varılığından yokluğunda nur-u ilm eyler haber

Nûr-u Hak da Zât-ı Pâk-i Hakk'ı işhâd eyleyüb
Varlığından yokluğundan eylemez izhâr-ı eser

İzah

Basiret ışığından maksat; akıl nûrudur ki, ondan ilme'l-yakîn diye bahsedilir. Basiret gözünden murat; ilim nûrudur ki, bu aynu'l-yakîn ile açıklanır. Basiretin hakikatinden gaye ise; Hak nûrudur ki, ondan hakka'l-yakîn ile haber verilir.

Basiret ışığı, akıl nûru ile nefislerine bakarak Cenâb-ı Hakk'ın ilâhi ilmi ve kayyûmiyetinin kuşatmasıyla kendilerine yakın olduğunu müşâhede eden akıllı kimselere hastır. Basiret gözü, ilim nûru ile nefislerinin Allah'ın varlığında silinip yok olduğunu idrak eden âlimlere mahsustur. Basiretin hakikati ise, Hak nûru ile Hakk'ın zâtına tanıklık ederek âlemde Allah'tan gayrı varlık göremeyen âriflere özgüdür. Hudâ yolunda ilerleyen bir kimsenin kalbi ilâhi nurların tecelligâhı olduğu vakitte ondan bu ibarelerle bahsedilir. Ve bu ibarelerin içerdiği makamlardan her biri üzerine bir takım faydalar ve semereler terettüb etmekle aşağıdaki gibi ifadesini bulur.

Bir sadık mürid, ancak kalbinde müşâhede nûrunun ışıltısı yayılmaya başladığında tevazuun hakikatine varır. Çünkü bu halde kibirden ayrılmış nefis, niyaz makamına ulaşarak Hakk'a da halka da terbiyeli ve itaatli olur.

Şu halde akıl nûru ile Cenâb-ı Hakk'ın yakınlığı meydana çıkarılmış, bu mertebenin ehli ise, murâkabe ve hayâ ile vasıflanmış olur. Dolayısıyla bu vasıflanış, zikredilen makamın neticesi ve faydası olmuş olur. İlim nûru ile de her bir varlığın Hakk'ın varlığında yokluğu ve hakiki mevcûdiyetin ancak Cenâb-ı Hakk'a mahsus olup Allah'tan gayrısının varlığı gölge ve iğreti olduğu keşfedilir. İş bu makam ehli, âlemde istinat ve ünsiyet edecek hiçbir şey göremeyerek teslim ve tevekkül, rıza ve tâbi olma ile vasıflanır. Bu vasıflanış da, bu makamın fayda ve neticesidir. Hak nûruna gelince, onunla bizzat ilâhi mukaddes zât keşf olunur. Bu keşif ehli, bakâ billah dehlîzi olan tam bir fenâ makamına ulaşarak hakkanî varlıkta fenâya erip kendi varlık ve yokluğundan habersiz olur. Böyle tam bir yoklukla vasıflanmak da bu makamın kendine özgü bir keyfiyetidir. Hak yolcuları için en yüksek talep olan Bakâ makamına bu noksansız fenânın elde edilmesinden

sonra ulaşılacağından dolayı fenâ ehli, Hak ile halktan perdeli olurlarsa da Bakâ erbâbı ne Hak ile halktan ne de halk ile Hak'tan perdeli olurlar. İşte bu makam yüce nebiler için risâlet mertebesi, büyük veliler için irşad ve hidayet derecesidir.

39. Hikmet

ALLAH VAR, GAYRI YOK

آان الله ولا شيءَ معه، وهو الآن على ما عليه آان.

Allah vardı, O'nunla beraber ikinci bir şey yoktu. Ve her şey, hâlâ önceden olduğu gibidir.

Nazmen Tercümesi

Vâr idi Allah yok idi eşyâ
Öylece el-ân oldu hükümrân

İzah

Mevcudât ve eserlerden ibaret olan şu kudret âlemi rabbâni fiillerin, rabbâni fiiller sübhâni sıfatların, sübhâni sıfatlar da ilâhi zâtın tecellîler gösterdiği âyinedir. Şu halde Allah (c.c.) mevcudât ve eserleriyle perdelidir. Sıfatları ise fiilleriyle perdelidir, zât'ı da sıfatlarıyla.

Mevcudât perdesi kaldırılıp ef'al[37] tecellisine mazhar olan bir sâlik, mevcudâtta Allah'ın fiillerinden başka bir şey göremeyeceği gibi; fiiller perdesi kaldırılarak sıfat tecellîsine masdar olan bir mürid de, Allah'ın fiillerinin O'nun isim ve sıfatlarının gereği olduğundan başka bir şey müşâhede edemez. Sıfat perdesinin kaldırılması ile zât tecellîsine nail olan fenâ ashâbı ise, vahdet denizine dalıp tam bir fenâ ile vuslat sahrâsında hayran olur. Bunların âlemde Allah'ın mevcudiyetinden başka gözlerine hiçbir varlık görünmez.

---

37 Ef'âl: Fiiller, işler, ameller.

Şu üç mertebenin birincisine tevhîd-i ef'al, ikincisine tevhîd-i sıfât, üçüncüsüne tevhîd-i zât denilir. Tevhîd erbâbının hakiki muvahhid olması ancak üçüncü derecenin hasıl olmasına bağlıdır. Bu makama vasıl olamayanlara göre mahlukat, fiiller ve sıfatlar ilâhi zâtı müşahedeye perde olduğundan "O, her gün bir başka haldedir!" sırrı zuhûr eder; ve bunlar ancak perde arkasında "Onlar hep yeni bir yaratılıştadır!" tecellîlerine mazhar olurlar.

Tahkîk mezhebine göre vehmî hususlardan olan zamanların ehadiyyet makamına taalluku (ilintisi) yoktur. Çünkü zaman dediğimiz; feleğin hareket miktârı ve bir mütegayyirin (değişkenin) diğer değişkene nispetinden ibarettir. Mesela değişken olan insanın hayat müddetini, değişken olan yer kürenin güneş etrafındaki devir hareketiyle mukayese etmek zamandır. Dehr denilen çok uzun müddet de; bir değişkenin bir sabite, mesela değişken olan şu zaman devrinin kadîm ve sâbit olan yüce mebdelere (temel unsurlara), yani sübhâni sıfatlara nispetinden ibarettir. Cenâbı Hâlık-ı lem-yezel hazretleri ise ezelîdir. Ezel dediğimiz de; kadîmin kadîme, yani ilâhi sıfatların sübbhâni zâta nispetinden hâsıldır. Binaenaleyh ezelde zaman olmadığı gibi, sonsuzlukta da şu ezelî nispete nazaran zaman ve zamanın hükümlerinden olan eserler ve mevcudât yoktur. Şu halde Allah, cümle eşyâ yok iken var olduğu gibi; şimdi de yine olduğu hakikat üzerine bâkidir.

40. Hikmet
YEGÂNE CÖMERT, ALLAH

لا تَتَعَدَّ نِيَّةُ هِمَّتِكَ إلى غيره فالكريم لا تَتَخَطّاه الآمالُ.

Bir talep için niyetin Allah'ın gayrısına ulaşmamalıdır. Çünkü cömert, ancak isteklerin kendisini aşamadığı zâta derler.

Nazmen Tercümesi

Hudâ'dan gayrıya etme arz-ı ahvâl
Kerîmi çün tecavüz etmez âmâl

İzah

Yüksek himmetli kişiler; kerimlerin kerimi olan Allah'tan gayrıya ihtiyaçlarını arz etmez. Kerim olmayan kimsenin fiil ve amelleri bir maksada yönelik olmakla illetli bulunduğu için taleplerin mercii olamaz. Çünkü kerimlik karşılıksız, beklentisiz ehline lâyık olan şeyleri vermektir. Karşılık ve beklenti, maddiyat ile maneviyattan pek çok şeyi kapsadığı için övgü ve beğeniyi hak etme ümidinde olmamak da keremin icabıdır.

Ayrıca hayır ve şerrini fark etmeyen küçük bir çocuğun eline bıçak vermek faydalı olmaya uygun bulunmadığından kerimliğe aykırıdır. Kerem, itaat vaktiyle isyan zamanını da birbirinden ayırmaz. İlâhi lütuf ve ihsan da en ziyade ümmetin günahkârları için ümit kıblagâhı olup, ne kulların günahları ile kesilmiştir, ne de beklentilere bağlıdır. Dolayısıyla her ilâhi fiil ve rabbâni takdirinde binlerce hikmet ve fayda saklı bulunduğundan, âlemde her halükarda Allah'tan gayrı kerim yoktur. Fiillerde maksatlar, fâilin menfaatine ve kemâline yönelik haller olup ondan gayrının istifadesi sebebiyle değiştirilmez. Cenâb-ı Hak ise; zâtında kemâl sıfatları ile vasıflanmış ve noksan sıfatlardan pâk olduğundan, fiilleri bir menfaat ya da kemâle ulaşma gayesiyle olmak gibi ilâhlık şanına aykırı olan noksandan uzak ve yücedir. Geçimini temin için sanat icra edip başkasını da ondan istifade ettiren kimse; fiili bir maksatla illetli olan faile ne güzel bir misaldir.

Cüneyd-i Bağdadî hazretleri, "Cömert, ihtiyacını dile getirmeye seni mecbur bırakmayandır!" buyuruyor. Haris-i Muhâsibî hazretleri de şöyle söylüyor: "Cömert, verdiği kimse hakkında itina göstermeyendir!" Ve mutasavvıfların bazıları, "Cömert, ümit edenlerin ümidini boşa çıkarmayandır!" diyorlar.

Cömertlik hakkında söylenenlerin umumisi şudur: Cömert; bir suçluyu cezalandırmaya gücü yettiği halde affeden, bir şeyi vaat ettiğinde vaadini yerine getiren, umulduğundan ziyade veren, ne kadar verdiğini ve kime verdiğini önemsemeyen, kendisinden gayrıya müracaat edilmesine razı olmayıp lütuf ve keremine sığınanları umutsuz, çaresiz ve başkasına muhtaç bırakmayan kimsedir.

Şu yüce niteliklerle vasıflanan Allah'tan başka âlemde kim tasavvur edilebilir? Öyleyse umanların ümidinin, cömertlerin cömerdi olan Allah'ı aşıp geçmesi uy-

gun olur mu? Şu kadar ki halka ihtiyaçları arz edişin kulluğa aykırı oluşu; talebin Cenâb-ı Hak'tan gâfletle ve kula itimat yollu yapılması halindedir. Yoksa mahlukatı rabbâni lütuflara vesile bilerek ve yalnız kulların yaratıcısına itimat ederek halka ihtiyacını arz, ne kulluğa aykırı ne de gafletin doğurduğu bir durumdur. Bilâkis âlemin bir hikmet fabrikası olmasına binaen maksada uygundur.

Nazmen Tercümesi

Tehâlüf-ü sûretâ mani değildir vahdet asla
Olur bir şâhdan sürh u sefîd ve hâr u gül peyda[38]

41. Hikmet
YALNIZ ALLAH'TAN DİLE

لا تَرفعَنّ إلى غيره حاجةً هو مُوردُها عليك. فكيف يرفع غيرُه ما آان هو له واضعا؟! من لا يستطيع أن يَرفع حاجةً عن نفسه فكيف يستطيع أن يكون لها من غيره رافعا؟!

Allah'ın sana vermiş olduğu bir ihtiyacı gidermek için başkasına müracaat etme! O ihtiyacı yerleştiren Allah olduktan sonra, O'ndan başka kim onu kaldırabilir? Kendi nefsinden bir ihtiyacı kaldırmaya bile gücü yetmeyen bir kimse, nasıl bir başkasının ihtiyacını giderebilir?

Nazmen Tercümesi

Ref'i hâcet etme gayra kim onu mevrid Hudâ
Vâzıı Hallâk olan bir şeyi ref' etmez sivâ

Kendisinden ref'i hâcet etmeye âciz olan
Gayrıdan mümkün mü olsun ref'ine kudret-nümâ

---

38 Sûretlerin çeşitliliği asla vahdete mani değildir / Bir ağaç dalından kızılı, akı, dikeni ve gülü meydana gelir.

İzah

Allah'ın getirmiş olduğu bir ihtiyacı elbette Allah'tan gayrısı kaldıramaz. Nitekim tevhîdin kısımlarından biri de, âlemde Allah'tan gayrı fail olmadığını tasdik etmektir. Dolayısıyla getireni Allah olan bir şeyi Allah'tan gayrının gidermesi muhal olur. Kısacası insanın nefsi her şeyden daha öncelikli olmasına rağmen aczinden dolayı kendisinden bir ihtiyacı kaldırmaya güç yetiremezse, gayrıdan o ihtiyacı kaldırması nasıl tasavvur edilebilir! Binaenaleyh bir muhtaca ihtiyaç arz etmek akıllılığa yakışmaz. Nerede kaldı ki sülûk ve tevhîd erbâbına yakışsın! Bazı mutasavvıflar dediler ki: "Allah'tan gayrıya itimat etmek, daimî ve istikrarlı olmayan şeylere güvenip aldanmaktır. Her an ihsanı süren ve kadîm olan ise; ancak cihanın sahibi olduğundan itimat yalnızca o zevâli olmayan Yezdân'a layıktır."

Atâ-i Horasanî hazretleri de Vehb bin Münebbih Radıyallahuanh hazretleriyle görüşerek ezberlemek için bir hadis talep ettiğinde, o kimse Davud Aleyhisselâm'a vahyolunan şu kutsi sözleri söylediğini hikâye buyurdu. "Ya Davud! İzzet ve celâlim hakkı için bir insanın mahlûku bırakıp da benden yardım istediğini ve inancının samimi olduğunu gördüğümde, ona bütün kâinat hile ve düşmanlık etse de ben ona kurtuluş ihsan ederim. Yahut! Azamet ve kemâlim hakkı için bir kimse de benim izzet divânhânemi terk edip de gayrının kapısına sığınırsa, ona gelen bütün yardım yollarını keserek onu helâk vadisine uğratıp perişan eylerim. Binaenaleyh insana Cenâb-ı Hakk'a güven ve itimadı terk ederek şeriatın gerektirmediği isteme zilletini seçmek, nefsi küçük düşürme olduğu için haram olmuştur.

Etmez tarîk-i Hak'ta olan, halka serfürû[39]
Eğmez minare kametini[40] *bâd*[41] *eserse de*

39 Serfürû: İtaat, boyun eğme.

40 Kamet: Boy, boy-pos.

41 Bâd: Rüzgâr, yel.

42. Hikmet
ALLAH'A GÜZEL BAKMAK

إن لم تُحسِنْ ظنَّك به لأجل وَصفه فَحَسِّن ظنك به لأجل معاملته معك. فهل عَوَّدكَ إلا حُسنا وهل أسدى إليك إلا مِنَنا؟!

Allah'a sübhâni vasfından dolayı hüsn-ü zan etmezsen, bari seninle hoş ve latif muamelesinden dolayı olsun zannını güzel eyle. Zira O, sana hep yardım ve inâyette bulunur ve nihayetsiz nimetler ihsan eyler.

Nazmen Tercümesi

Kemâlinden için ger eylemezsen hüsn-ü zan Hakk'a
Cemâlinden için gel bari kıl zannın güzel cânâ

Sana ihsânından özge etmedi bir şeyi çün âdet
Dahi nimetlerinden gayrı bir şey etmedi esdâ

İzah

Cenâb-ı Hakk'a karşı zannı güzelleştirmek, yakınlık ehlinin makamlarından sayılmıştır. Bu konuda tevhîd erbâbı, hâss ve avam diye iki kısma ayrılır. Birinci kısmın Allah'a olan hüsn-ü zannı, yüce sıfatlarla vasıflandığından dolayıdır. İkinci kısım ise; kendilerini sayısız nimet, ilâhi fazl ve keremde gark olmuş gördükleri için hüsn-ü zanda bulunanlardır.

Bu iki makam arasındaki fark gayet açıktır. Şöyle ki, ikinci makamda korkuya neden olan değişim ve inkılap mevcutken birinci makamda böyle şeyler söz konusu değildir. Çünkü birinci makamdakiler; kemâl sıfatları ve celâl vasıfları ile vasıflanmış olan Hak Teâla'nın marifetiyle mutmain ve gönülleri yakîn nurlarıyla münevver olduğundan, artık sükûnete ermiş nefislerinde ne töhmete mahal kalabilir, ne de sû-i zanna mecal. İkinci makamdakiler ise; Hak Teâla'ya sû-i zannı algılama mahalli olan düşüncelerden tamamıyla kurtulamazlar. Çünkü bu makamda olanlar henüz tevhid-i ef'al mertebesini aşamamışlardır. Ve Allah Teâla'nın fiillerinde her an değişim ve

çeşitlilik vuku bulduğundan dolayı ruhi kuvvetlerinin tahammül edemeyeceği hallerin meydana gelmesi de ilâhi isim ve sıfatların gereğidir. Hakiki kemâl ise; faydaları veren ve zararları defedenin ancak Cenâb-ı Allah olduğunu yakînen bilerek hüsn-ü zan etmek ve Allah'tan gayrıya iltifat eylememektir. Bu hüsn-ü zan has kullara özgü biçimiyle gerçekleşmezse, en azından avam insanların hüsn-ü zannına sahip olmalıdır ki kulluk vazifesi yerine getirilmiş sayılsın.

Cenâb-ı Hakk'ın yüce vasfını görmekle meydana gelen hüsn-ü zannın semeresi Rabbe karşı muhabbet, tevekkül, sohbet ve itimattır. Allah'ın iyi muamelesine bakarak hüsn-ü zan etmenin neticesi ise; nimete şükür, ilâhi fazlın yolunu gözlemek ve mağfiret ummaktır. Bu hüsn-ü zan; ya dünya veya âhiret işi hakkında olur. Dünya işindeki hüsn-ü zan; insanın takdire uygun olan maksat ve menfaatlerini, müteşebbis sebepler olsa da olmasa da er geç Cenâb-ı Hakk'ın yaratacağına emin ve hele belâ ve musibet zamanlarında daha ziyade mutmain olmasıdır. Doğrusu bu hüsn-ü zan insana beden ve zihin rahatlığı, hal ve istikbal emniyeti verir. Âhiretle ilgili hüsn-ü zan da; her imanlı kimsenin işlediği salih amelleri Cenâb-ı Hakk'ın kabul ettiğine ve mukabilinde mükâfata nail olacağına kuvvetli zan ve ümidinin bulunmasıdır. Bu da ibadetleri artırma ve salih amelleri çoğaltmayı icap eyler.

Binaenaleyh Abdülaziz hazretleri: "Hak Teâla'ya hüsn-ü zan; olacak ve olmayacak gibi evhamdan alâkayı kesmekten ibarettir!" buyurdu. Hüsn-ü zannın en lazım olan zamanı can çekişme anıdır. Çünkü hadis-i şerifte meâlen şöyle buyrulmuştur: "Herkes Cenâb-ı Hakk'a ancak hüsn-ü zan ederek vefat etmeye çalışsın!" Bu peygamber sözünü doğrulayan şöyle bir âyeti kerime de vardır: "İşte Rabbinize karşı beslediğiniz bu zannınız sizi helâk etti, bu yüzden hüsrana uğrayanlardan oldunuz." (Fussilet, 23)

Ebu Talib Mekkî hazretleri, Ashab-ı Kirâmdan İbn Mesud'un (r.a.) yemin ederek şöyle buyurduğunu anlatmıştır: "İnsan Cenâb-ı Hakk'a hüsn-ü zan ile O'ndan bir şey isterse elbette o eşsiz Yaratıcı onu verir. Çünkü hayır O'nun kudret elindedir. Madem ki O'na bu hüsn-ü zannı vermiştir, umduğunu da vereceği şüphesizdir. Zira kendisine hüsn-ü zan edilen Yüce Zat, o hüsn-ü zannın gerçekleşmesini dileyen Hak Teâla'dır."

43. Hikmet
HAYÂL PEŞİNDE KOŞMA

العَجَبُ آل العجب ممن يهرب ممن لا انفكاك له عنه ويطلب ما لا بقاء له معه فإنها لا تعمى الأبصار ولكن تعمى القلوب التي في الصدور.

En şaşılacak kimse, kendisinden ayrılması mümkün olmayandan kaçmaya çalışıp da onunla asla birlikte kalamayacak olduğu şeyi talep eden insandır. "Ama şu gerçek ki, yalnız gözler kör olmaz, fakat göğüslerdeki kalpler de kör olur!" (Hacc, 46.)

Nazmen Tercümesi

Taaccüb şol kişiden ki kaçar ol Rabbi dâimden
Olur sonra talebkâr fenâ-yı bî bekâ hayfâ

A'mâ-yı kalbî eyler iş bu hâlet şüphesiz ispat
Kör olmaz çünkü göz zâtında lâkin kalp olur a'mâ

İzah

Cenâb-ı Hak bize bizden yakındır. Bir âyeti kerimede buyuruyor ki: "Nerede olsanız, O sizinle beraberdir!" (Hadid, 4.) Binaenaleyh, O'nun bizden ayrılması asla söz konusu değildir. Bir başka âyeti kerimede "Doğrusu son varış Rabbinedir!" (Necm, 42.) dendiği üzere, evvel ve âhir nihaî merciimiz O'nun huzur-u ehadiyyetidir. Böyle olduğu halde tabii kesâfetimizi[42] artıracak nefsâni arzulara düşkünlük göstererek ilâhi huzurundan uzaklaşmak ve "O'nun zât'ından başka her şey yok olucudur!" (Kasas, 88.) âyeti kerimesi uyarınca devamlılığı olmayan masivâyı talep edip vahdet şarabının neşvesinden ayrı kalmak, dahası ebedî bir saadeti dünyanın geçici devletine değişerek ikbalden mahrum olmak da basiret gözünün manevî körlüğe duçar olduğunun apaçık delilidir.

---

[42] Kesâfet: Bulanıklık.

Maddi göz; kendi algılama alanıyla sınırlı ve kayıtlı olduğundan yalnız haricî şekilleri ve suretleri görebilir. Basiret ise; maneviyat sahasına giren keyfiyetleri algılama, hâdiseleri önceden sezme ve eşyânın hakikatini görme yetisi bulunan kalp gözüdür. Zâhiri körlük bu sûret âlemini görmede nasıl engel ise, manevî körlük de vech-i hakikati müşâhedeye öyle mani olur. "Bu dünyada kör olan kimse, âhirette de kördür!" (İsrâ, 72.)

44. Hikmet

VARLIĞI BIRAK, VAR EDENE ULAŞ

لا تَرْحَلَنَّ من آون إلى آون فتكونَ آحمار الرَّحَى يسير والمكان الذي ارتحل إليه هو الذي ارتحل منه، ولكنِ ارْحَل من الأآوان إلى المُكَوِّن: وأن إلى ربك المنتهى.

Ey hakikati arayan mürid! Bir oluştan başka bir oluşa geçip durma. Yoksa dönüp dolaşıp tekrar başladığı yere gelen değirmen merkebi gibi olursun! Öyleyse mevcudâttan yola çık ve tüm varlıkları yaratan Zât'a doğru göç et. "Doğrusu son varış Rabbinedir!" (Necm, 42.)

Nazmen Tercümesi

Sakın bir kevnden bir kevne rihlet eyleyip durma
Harta hûn âsâ kim eder bir noktada deverân

Veli ekvândan kıl irtihal ol hâlik'ül-kevne
O Rabb'ül-İzze'dir çün müntehâ-yı cümle ekvân

İzah

"Doğrusu son varış Rabbinedir!" (Necm, 42) âyeti kerimesi, cümle mevcudâtın er geç dönecek olduğu merciin Cenâb-ı Hak olduğuna aşikâr

bir delildir. Çünkü; izâfî[43] varlıktan ibaret olan âlem, Âdemoğlu nev'ini Yaratan'ın gölgesidir. Gölgenin varlığı gölgenin sahibinin varlığına delil olduğu gibi, Yaratan'ın gölgesi olan âlem de Vâcib-ül Vücûd'a ulaştıran yüce bir delildir. Hakk'ın vücûdunun nûru, varlığa ait suretlerde zuhûr ettiği nispette bilineceği; ama hakikat ve hüviyeti yönüyle malûm olamayacağından Cenâb-ı Hak bir açıdan malûm, bir açıdan meçhûl kalmıştır. Malûmiyeti, izâfî varlıklarda zuhûru bakımından; meçhuliyeti ise, mutlak tecellîlerde nihayetsizliği itibarıyladır. En son mertebe, Hak kendisinde mutlak zâtî hüviyetiyle kaim olmakla "Ganiyyün ani'l-âlemîn!" (Âl-i İmrân, 97) sırrının tecellî yeri bulunan ve zât-ı ehadiyyete mahsus olan bilinmez mertebedir. Şu kayıtlardan azade zâtı itibarıyla Cenâb-ı Hak idrak olunamazsa da, mümkün mevcudâtın hakikatlerinde vücûd nûrunun zuhûru yönüyle idrak olunur. Nasıl ki mutlak vücûd nûru zuhûr kabilinden i'tibârî[44] görüntülerle sınırlı ve kayıtlı olmuş ise, beşer ilmi dahi Hakk'ı idrak ve müşâhedede i'tibârî mertebelerle sınırlı ve kayıtlı olmuştur.

Mesela bakışlarını taayyünata (aşikâr olanlara) dikenler sadece mahlukatı görür. Ama mevcut eşyânın sûretlerinde tecellîsi görünen Vücûd-u Ehad'i seyredenler yalnız Yaratıcı'nın yüzünü görürler. Bir sâlik mahlukat ile Yaratıcı'yı müşterek görürse, tek hakikati iki çehreli olarak müşâhede etmiş olur. Cümle mahlukatı bir hakikat ile gören ve bununla birlikte ehadiyyet sırrının nispet ve izafetler ile çoğalır olduğunu bilen bir kâmil insan, şüphesiz "ârif-i billâh"tır.

Fenâ ehli, mevcudâtı yaratıcıda; bekâ ehli, yaratıcıyı mevcudatta müşâhede edenlerdir. Mahlukat ile meşgûliyeti kendisini yaratıcıdan gafil bırakan sıradan ve kıymetsiz his sahipleri ise, değirmeni döndürmek için kullanılan hayvan gibidir. Aynı şekilde, âbidlerin ibadetleri de mahlukat kabilindendir; onda Hakk'ın vechi gözetilmeyip de halkı görmekle karışmış olursa, sözü edilen ibadetler de mahlukat arasında dönüp durmaktan ibaret olacağından şer'an kınanmıştır. Ameller nefis mücâhedesi ile riyâdan kurtulduğu ve yalnız ilâhi mükâfat, uhrevî mertebe ve manevî makam elde etme amacıyla yapıldığı zaman şer'an makbul olursa da, ta-

---

43 İzâfî: Nisbetle olan, bir şeye göre olan, nisbî; rölatif.

44 İ'tibârî: Gerçekte olmayıp var kabul edilen; nisbî, izâfî, rölatif.

lep edilen bu husûsî mükâfatlar da mahlukat cümlesinden olduğu için tâlibi ârifler nazarında yerilmiştir.

Binaenaleyh; ibadeti âhiret ve dünya beklentilerinden kurtarıp Cenâb-ı Hakk'a tahsis ederek Allah'ın kulu olmak ve Rabbin yüce huzuruna göç ederek "O halde Allah'a kaçın!" (Zâriyât, 50.) sırrını gerçekleştirmek lazımdır ki değirmen merkebine benzemekten kurtulmak mümkün olabilsin. İslâmiyet'in iffet âbidesi Rabiatü'l-Adeviyye (K.S.) hazretleri bu hakikate işaret ederek: "Ey gece karanlığında gizlice dua edip medet ve yardım isteyen biçarelere inâyet eden Yezdân! Ben sana cennet arzusu ve cehennem korkusu ile ibadet etmedim. Ancak kulluk vazifelerini ifa ettim!" diyerek münacatta bulunmuştur.

Ya Rabbi hemîşe lütfunu et rehnümâ bana
Gösterme ol tarîki kim gitmez sana bana[45]

45. Hikmet
HERKES NİYETİNE ULAŞIR

وانظر إلى قوله صلى الله عليه وسلم: فمن آانت هجرتُه إلى الله ورسولِه فهجرتُه إلى الله ورسوله. ومن آانت هجرته إلى دنيا يصيبها أو امرأة يتزوجها فهجرتُه إلى ما هاجر إليه. فافهم قوله عليه السلام وتأمّل هذا الأمر إن آنت ذا فهم.

Ey Hak yolcusu! Eğer idrak sahibiysen, Mekke'den Medine'ye göç edenler hakkında Peygamber Aleyhisselâm'ın buyurduğu şu hadîs-i şerîfe dikkatle bak, üzerinde düşün ve anlamaya çalış: "Her kim Allah ve Resulü için hicret ettiyse, onun hicreti Allah'a ve Resulü'nedir. Kim ki elde edeceği bir dünyalık ya da evleneceği bir kadın için hicret etmişse, onun hicereti de hicret ettiği şeyedir."

---

45 Yarabbi, daima lütfunu et kılavuz bana / Sana gitmeyen yolu gösterme bana.

Nazmen Tercümesi

Bak hadis-i Şeh-i kevneyne teemmül eyle
Ne buyurdu o Keremkân'ı taakkul eyle

Niyeti Hak ve Resûl-ü Hak olan hicretle
Bulur Allah ile Peygamberi bu niyetle

Hicreti devlet-i dünyaya zenn-i hüsnâya
Her kimin olsa bulur niyeti üzere vâye

Anla bu kavl-i İmâm-ı Resulü hoş ey dil
Kıl tefekkür onu sen oldun ise ger âkil

İzah

Bu hikmet bir önceki hikmetin tamamlayıcısıdır. İçerdiği hadîs-i şerîfte de, önceki hikmetteki, mahlukattan Yaratıcı'ya göçün lüzumuna dair olan son bölüme tembih ve işaret vardır. Hz. Ömer'in (r.a.) rivâyet ettiği zikredilen hadîs-i şerîfte "Ameller niyetlere göredir ve her insan için husûle gelen de niyet ettiği fiil ve harekettir!" cümleleri dürülmüştür. Bundan anlaşılıyor ki, güzel kabul iyi niyete vabeste ve amel niyet şartı ile bağlıdır. Şu halde hicretteki niyeti Allah ve Resulü olan kimse mahlukattan Yaratıcı'ya hicret etmiş olur ki, istenen de budur. Nitekim bu da zikredilen hadis-i şerifte aşikârdır. Hicret etmekteki maksadı bu iki nihaî hedefin gayrı olan kimse ise mahlukat arasında dönüp durur, onun bütün yaşamı ve seyri mahlukattan yanadır. Evvelkilere ihsan edilen vuslat ve Allah'a yakınlık zevkinden bunların nasibi olamaz.

Bâyezid-i Bistâmî hazretleri kendisinden nasihat isteyen birine: "Sana arştan tâ ferşe kadar bütün dünya verilse de; ya Rabbi! Ben yalnızca seni isterim, demelisin" buyurarak nasihat etti. Ârif-i rabbâni Süleyman-ı Dârâni hazretleri buyurmuşlardır ki: "Ben eğer iki rekât namaz ile cennet arasında seçim yapmakta serbest bırakılsam namazı tercih ederim. Çünkü cennet nefsimin hoşlanacağı bir istektir. Oysa namaz Rabbimin rızasına daha uygundur." Şeyh Şibli hazretleri de şöyle buyurdu: "Her ne kadar "Yiyiniz, içiniz!"

sözleri ile yeme ve içmeyi emretmiş ise de yine Cenâb-ı Hakk'ın mekrinden çekinmek lazımdır. Çünkü yeme ve içmenin zâhiri ikram ise de, bâtını imtihan olduğundan mürid yine yeme ve içmeyi terk ile güzelce imtihan vererek manen nimetlere ve tecellîlere gark olmalıdır."

46. Hikmet
HÂLİ VE SÖZÜ HAK OLMAYANLA GÖRÜŞME

لا تصحب من لا يُنهِضك حاله ولا يدلُّك على الله مَقالُه.

Hâli seni Allah'a yöneltmeyen ve sözü Hakk'a delâlet etmeyen kimse ile görüşüp arkadaşlık etme!

Nazmen Tercümesi

Sakın şol şahıs ile hem-bezm-i sohbet olma ey derviş
Özü feyz-âver-i himmet sözü Allah'a delâlet-nümâ olmaz

İzah

Tasavvuf yolunda benimsenen usullerden biri de sohbettir. Öteden beri her sâlik Hudâ yolunda bir mürşide bağlı olduğu gibi, bir de şeyh sohbeti bulunmuştur. Zira sohbetin manevî faydaları ve pek çok önemli menfaatleri olduğuna hiç kuşku yoktur. Evvel ve âhir tarikat erbâbının hep uygulaya geldiği bir usuldür bu. Sohbetin faydalarından biri ve belki en büyüğü, hâl itibariyle feyz ve himmet dağıtılması, sözlerin de Cenâb-ı Hakk'a delâlet etmesidir. Çünkü mutmain ve saf hâli sohbet ettği kimseleri doğru yolda sebata teşvik ve sözlerinin tesiri muhatabını ilâhi vahdethâneye sevk eden zatlar, himmeti Cenâb-ı Hakk'a dönük, kalbi masivâdan ilgisini kesmiş ve zaruri ihtiyaçlarında ehadiyyet divânına sığınmış, zorlu işlerinde Rubûbiyet tecellîsine mütevekkil olup fayda ve zararın yaratıcısı insanların Rabbi olduğunu görerek insanları nazarı itibara almaktan vazgeçen ve kendisinin ilâhi fiillerin masdarı bulunduğunu yakînen anlayarak nefsini ihtiyar dairesinden düşüren hakikat erbâbı kimselerdir. Bunların amelleri, nurlu ilâhi

yasalar gereğince câri ve ifratla tefritten uzak olduğu için, müstehab ibadetleri ve mendub nafileleri çok olmazsa da yine sohbetleri gaileden azâde ve dini, dünyevi faydaları sağlayıcıdır. Çünkü sohbet sârî ve tabiat bulaşıcıdır.

Sohbet eden zâtın tam mânâsıyla kâmil ahlâk ve sıfatlarla vasıflanmış olması -âlemde böyle devlet herkese nasip olmadığı için- şart değildir. Belki bahsedilen konularda arkadaşından üstün ve ona olgunluk ve fazileti anlatacak derecede olması kâfidir. Bu sıfatlarla vasıflanmayıp yalnız lafını eden kimseler ise, zâhiri muâmelede güzel ve hoş geçinmekten başka bir işe yaramadıklarından dolayı sohbetleri faydalı değil, tam aksine zararlı olacağı için onlardan sakınmak ve köşe bucak kaçmak lazımdır. Evliyâullahın baş tâcı Yusuf bin Hüseyn-i Râzi hazretleri bu hakikate işaretle: "Günahların topu bende mevcut olarak Allah'ın huzuruna varmak, hiç kuşkusuz ki Hakk'a tasannu' (yapmacık iyi hâl) ile kavuşmaktan daha hayırlıdır!" buyurmuştur. Yine bu zât kendisine: "Falan kimse sizi pek ziyade seviyor, her an meth-ü senânızda bulunuyor!" diyen bir kimseye cevaben: "Bilirim o benim dostumdur. Fakat düşmanlığı kesin olan şeytanla günde bin defa karşılaşmak, onunla bir kere görüşüp sohbet etmekten daha iyidir. Çünkü o zat ile görüşecek olursam korkarım ki iyi hâllere dair yapmacıklardan birbirimize gösterişte bulunuruz da ikimiz de helâk oluruz!" demiştir. Zira insan yaratılış itibariyle övülmeyi sever ve eleştirilmekten nefret eder. Bu yüzdendir ki methedilmenin devamı için suni hareketlerde bulunması ve eleştiri sebeplerinin izalesi amacıyla kişinin kendini iyi hâlde göstermesi beklenilen bir şey olup bu da amelin bozulması ve istikbalin mahvolması anlamına geldiğinden ihlâslı kimseler böylesi müdâhene ve riyâ erbâbından pek ziyade korkup çekinmişlerdir. Süfyân-ı Sevrî hazretleri bununla ilgili olarak şöyle buyurmuşlardır: "İnsanlarla devamlı birlikte ve münasebet hâlinde bulunan adam yüze gülmeye, ve yüze gülmek yüzünden riyâya mecbur olacağından terakki merdivenlerinde nihaî mertebeye vasıl olamaz." Bazı hükemâ (âlimler); kızgınlık ve hoşnutluk, hırs ve düşkünlük zamanlarından her birinde başka başka hâl ve hareket gösteren kimse ile dostluğu ve arkadaş olmayı uygun bulmamışlardır. Çünkü bu değişken hükümler dostluğun aslını da değiştirir. Sehl bin Abdullah et-Tüsterî hazretleri de; ikbal ve gafletle vasıflanmış nüfuz sahipleri, dalkavuk kurrâlar ve cahil mutasavvıflar ile sohpeti menetmiştir. Menetmesinin sebebi ise; bunlarla sohbetin menfaatten

ziyade zarar getirmesidir. Sohbet ve arkadaşlık edilecek zatlar ise; zâhirî ve manevî halleri örnek alınacak, sözleri dinî ve uhrevî saadeti bahşedecek nitelikte olan fazilet ve marifet ashâbıdır.

Akla mağrur olma Eflâtun-u vakt olsan eğer
Bir edîb-i kâmili gördükde tıfl-ı mekteb ol

47. Hikmet
KÖTÜ, KÖTÜLÜĞÜNÜ İYİ GÖSTERİR

ربما آنتَ مسيئا فأراك الإحسانَ منك صُحبتُك إلى مَن هو أسوأ حالا منك.

Bazı kere sende kötülük bulunabilir, ama senden daha ziyade kötü hâl ile vasıflanmış bir kimse ile sohbet edip samimiyet kurmak, o kötülüğü sana iyilik ve izzet olarak gösterir.

Nazmen Tercümesi

İsâet üzere de olsan yine mâ-dûn ile sohbet
Edip tezyîn sûi hâlin ihsân gösterir elbet

İzah

İnsan kendinden daha faziletli ve kâmil kimselerle yakınlık kurmalıdır ki istifade edip fayda görsün. Akran ve emsaliyle sohbet etmek menfaat getirmezse de zarara da sebep olmaz. Ama hâl ve konuşmaları kendisinden daha aşağı olan kimselerle samimiyet kurmanın pek büyük zarara neden olacağını iş bu hikmet ispat ediyor. Çünkü; alt derecedeki kimse daima kendinden üstün olan kişinin yanlışlarını örtüp iyi yönlerini açığa vurarak onu memnun etmeye çalışır. Böylece gönlü sermest olan üstün kişi; nefsine karşı son derece hüsn-ü zan ederek amellerini beğenir ve ahvâlinden memnun olup kalır. Bu ise terakki ve füyûzâta mani ve yanlışlığın temelidir.

İrfan sahipleri ile sohbet de iki kısımdır. Biri; sohbet-i irade, diğeri; sohbet-i teberrüktür. Sohbet-i irade; müridin mürşid ile olan sohbetidir ki bir takım şartları olup özetle müridin mürşidine karşı ölü yıkayıcının elindeki ölü gibi olmasıdır. Sohbet-i teberrük ise; şartlarla kayıtlı olmayıp yalnız sohbet edilen kimsenin maksadı; arkadaşının meslek ve meşrebinde olmak, hâl ve hareketini takınmak olması sebebiyle, "Bir kavme benzeyen kimse onlardandır!" mantığınca benzemeye gayret edip bunu saadet vesilesi sayarak feyz ve fütûhâttan hissedar olmaktır. Fakat her iki sohbette de zâhirî ve manevî zararlardan uzak olmak hükmü, görüşmenin şartlarındandır. Dahası meşru daire haricinde sohbet ve samimiyetin caiz olmayacağı da kuşkusuz bir gerçek ve ihtilâfsız bir hakikattir.

48. Hikmet
ZÂHİDİN AZ AMELİ, ÇOK SAYILIR

ما قَلّ عملٌ بَرَزَ من قلب زاهد، ولا آثُرَ عملٌ برز من قلب راغب.

Dünya sevgisini terk eden kalpten ortaya çıkan amel hiçbir zaman az olmaz. Masivâya meyilli kalpten zuhûr eden amel de asla çok olamaz.

Nazmen Tercümesi

Az olmaz şol amel ki menşei zühd ve reşâddır
Çok olmaz şol amel de menba'ı dünyaya rağbettir

İzah

Amellerin dereceleri; amelleri yapanların kalplerine göre takdir edilir. Nitekim züht ve takvâ ile vasıflananların amelleri görünüşte az olsa da hakikatte çoktur ve değeri yüksektir. Dünyayı talep edenlerin amelleri ise zâhiren çok olsa da hakikat nokta-i nazarından pek az olur. Çünkü zâhidler; madem ki dünyadan vazgeçmiş ve Rabbin rızasına rağbet etmişlerdir, riya ve tasannu' (yapmacıklık) gibi ihlâsı yok eden dinî âfet ve dünyevî karşılıklar-

dan amellerini kurtaracakları yönle ibadetleri ihlâs nûru sebebiyle herhalde nurlu ve makbul olur da artırılıp çoğaltılır. Dünyaya rağbet edenlerin amelleri ise, dünyevî gaye ve beşerî ücretlerden halî olamayacağı için kuşkusuz reddedilmiş olur. Dahası kabul derecesine vasıl olamayan ameller çok olursa da itibardan düşmüş olacağından gerçekte az sayılır. Hazreti Ali efendimiz (r.a.) : "Amellerinizin kabul hedefine vasıl olması için yine amel etmek suretiyle ihtimam gösterin! Zira takvâ ile beraber kabul derecesine vasıl olan amel hiçbir zaman az olamaz. Çünkü cihanın yaratıcısı Allah Teâla, ihlâslı ve riyâsız olduğu için mümin ve muvahhidlerin zikrini çoklukla niteleyerek "Ey inananlar! Allah'ı çok zikredin." (Ahzâb, 41.) ve münafıklar zümresinin zikrini samimiyetsizlikten dolayı azlıkla tarif ederek "İnsanlara gösteriş yaparlar ve Allah'ı ancak pek az anarlar." (Nisâ, 142.) buyurmuştur!" dedi. Ashâb-ı Resûl'ün âlimlerinden İbn Mesud hazretleri de: "Bir âlim zâhidin iki rekât namazı bütün âbid ve müçtehitlerin ibadetlerinden hayırlıdır!" buyurdu. Bazı ashâb-ı kirâm; tâbiînden âbid kimselere hitaben: "Sizin amel ve içtihâdınız ashâbın ibadetlerinden fazla ise de; yine onlar çok zâhid ve muttakî olduklarından dolayı sizden hayırlıdır!" derdi. Ârif-i rabbâni Ebu Süleyman-ı Dârâni, Maruf-u Kerhî hazretlerinin: "Tâat erbâbı, Cenâb-ı Hakk'a ibadete nasıl güç yetirirler?" sorusuna: "Gönüllerinden dünya ve dünya sevgisini çıkararak!" cevabını verdiğini "Ve dünya emellerinden bir emel onların kalbinde olduğu halde secde etmiş olsalar, sohbete vesile olamaz!" dediğini hikâye buyurmuştur. Ebu Abdullah el-Kureşî hazretleri de: "İbâdet ettiğim halde tadını bulamıyorum!' diyerek şikâyette bulunan birine âriflerden bir zâtın cevaben şöyle dediğini rivayet etmiştir: "Senin yanında hile dolu iblisin kızı olan dünya vardır. Bir peder elbette kızını hânesinde ziyarete gelecektir, o hâne de senin kalbindir. Şeytanın kalbe girmesinin de fesada yol açacağından şüphe var mı?"

49. Hikmet
TEMEKKÜN

حُسنُ الأعمال نَتائجُ حُسن الأحوال، وحسن الأحوال من التحقق في مَقامات الإنزال.

Amellerde güzellik, hâllerde güzelliğin neticesidir. Hâllerin güzelliği de, kalplere nazil olan makamlarla erişilen "temekkün"ün semeresidir.

Nazmen Tercümesi

Menşei hüsn-ü ameldir hüsn-ü hâlin
Hüsn-ü hâl de oldu âsâr-ı kemâlin

İzah

Güzel ameller; kendine mahsus şartları ve meşru edepleri yönüyle, kabule mani olan riyâdan ve masivâ bağlarından kurtulmuş olarak yapılan ibadetlerdir. Güzel hâller ise; dünya adına bir haz ya da âhiret için bir sevap beklemeksizin yalnızca kulluğun gereği olarak ifa edilen ibadette kalbin ulaştığı ihlâs, zühd ve takvâ gibi hallerdir. Kalbe nâzil olan makamlarda temekkünün manası da ilâhi maneviyat tarafından peyderpey gelen ilimleri ve marifetullâhı kalbin ihata edip kavraması ve ihlâsa mani olan bütün halleri terk, tecrîdde vakar ve temkin sahibi olmasıdır. İşte bu üç hâl özet olarak sâliklerin menzilleri ve âriflerin mertebeleridir. Dolayısıyla sözü edilen makamlardan her mertebede bu üç meziyet ve kemâl; yani ilim, amel ve hâl bulunması gereklidir. Çünkü ilim; hâli, hâl de ameli doğuracağından bunlardan biri noksan olsa terakkî[46] silsilesi kesilmiş olur. Nasıl ki ağaç mevcut olmayan yerde dallar, dal bulunmayan ağaçta da meyve olmazsa; kalp zeminine irfan ağacını dikmeyen müridde hâl dalı ve dal ile tahakkuk etmeyen kimsede semereli amel olamaz.

Ameller meyve, ahvâl oldu ağsân
Topu eşcâr-ı irfandan nümâyân[47]

46 Terakkî: İlerleme. Yükselme. Artma, çoğalma.

47 Ameller meyve, hâller oldu dallar / Hepsi irfan ağacından aşikâr olan.

50. Hikmet
ZİKRİ İHMÂL, ZİKİRDE GAFLETTEN AĞIRDIR

لا تترُك الذآر لعدم حضورك مع الله فيه لأن غفلتك عن وجود ذآره أشد من غفلتك في وجود ذآره فعسى أن يرفعك من ذآر مع وجود غفلة إلى ذآر مع وجود يقظة ومن ذآر مع وجود يقظة إلى ذآر مع وجود حضور ومن ذآر مع وجود حضور إلى ذآر مع وجود غيبة عما سوى المذآور وما ذلك على الله بعزيز.

Hakk'ı zikir esnasında Allah ile huzura ermiş olmadığından dolayı sakın zikri terk etme! Çünkü Hakk'ın zikrini ihmâl, zikirde gafletten daha ağırdır. Cenâb-ı Mevlâ seni; gâfilâne zikrinden uyanıklığa, uyanıklıkla zikirden kalp huzuruna, kalp huzuruyla zikirden Allah'ın gayrini terk edip yalnız Allah ile zikirde bulunma derecesine yükseltebilir. "Hem Allah'a göre bu zor bir şey değildir!" (İbrâhîm, 20.)

Nazmen Tercümesi

Bulmuyorsan da yine ey dil huzur
Zikri Mevlâ'dan sakın sen olma dur

Zikri Hak'tan gâfil olmak bir zaman
Zikri Hak'ta gaflet etmekten yaman

Çün Hudâ gafletle zikrinden sana
İntibah üzere eder zikrin atâ

Zikrederken de tayakkuz üzere sen
Hak sana eyler huzûr-u kalbi menn

Zikr-i Mevlâ da huzur-u kalp ile
Masivâ-yı el-mezkûru kalpten sile

İş bu ihsân-ı ilâhi iş bu hal
Olmadı Allah için asla muhâl

İzah

Zikrullah, Cenâb-ı Hakk'a vuslat için en kısa bir yoldur, ayrıca zikir ehlinin muhabbetine alâmet, dahası ilan edilmiş velâyettir. Her kim zikre muvaffak olursa apaçık velâyetle muazzez ve makbul, zikir kendisinden alınmış olanlar ise uzak ve azledilmiş olur. Ebu'l-Kasım el-Kuşeyrî hazretleri şöyle dedi: "Zikir, velâyet unvânı ve hidâyet nûrudur. Zikir, irâdeleri ve ihlâsı tahkîk eder. Başlangıçtaki hâlin sıhhat ve selamete erişmesini sağlar. Zikir, nihayetteki safhâya delil olan kılavuz ve maksûda götüren vuslat yoludur!" Kısacası övgüye layık bütün hasletlerin mercîi zikir ve menşei yine zikirdir. Zikrin faziletlerine bir son, ve bu konuda gelen âyet ve eserlere nihayet yoktur. Bununla beraber "Beni zikredin ki, ben de sizi yâd edeyim!" (Bakara, 152.) âyeti kerimesi ile Hazreti Peygamberin (a.s.) dilinden ifade buyurdukları şu hadîs-i kudsî, zikrin kutsiyetini ispat eden yüce delillerdendir: "Ben kulumun bana olan zannı üzereyim. Yani bana her ne zanda bulunursa onu halk ederim. Beni zikrdince onunla beraberim. Eğer beni nefsinde (gizli) zikrederse, ben de onu kendi nefsimde (gizli) zikrederim. Beni bir toplulukta zikrederse, ben de onu insanlardan daha hayırlı olan mukarrabin melekler içerisinde zikrederim. Eğer kulum bana bir karış yaklaşırsa, ben de ona bir arşın; kulum bir arşın yaklaşırsa ben de bir kulaç yaklaşırım. Eğer bana yürüyerek gelirse, ben de ona koşarak varırım. Yani bana zikirle yaklaşmak isteyenler için aradan "imkân hicâbını"[48] kaldırarak onlara yaklaşır ve tecelliyât nurlarımı arz ederim."

Vahdet sığınağının basamakları olan zikrin vakit ile kayıtlı olmaması zikre has keyfiyetlerdendir. Zira her an ve zaman, vicdanı temiz kul, ya vâcib olarak ya da kendini buna hasrederek Yezdân'ın zikri ile mesûl ve mükelleftir. Abdullah İbn Abbas radıyallâhuanh hazretleri buyurdular ki: "Allah Teâla

[48] İmkân hicâbı: Eğretilik perdesi, engeli.

kullarına emrettiği her farîzayı[49] belirli bir zamanla hudutlandırmış, fakat ilâhi zikri için bir nihayet noktası ve bir sınır belirlememiştir. Zikri terk etmek hususunda Cenâb-ı Hak akıldan mahrum olanlardan başka hiç kimseyi mazur görmedi. Binaenaleyh mümkün hallerin topunda çokça zikretmeyi zorunlu bir görev ve yükümlülük hâline getirdi. Nitekim bu emirle ilgili olarak: "Onlar ki ayakta, otururken ve yanları üzerine (yatar) iken Allah'ı zikrederler!" (Âl-i imrân, 191.) ve, "Ey iman edenler! Allah'ı çok zikredin!" (Ahzâb, 41.) âyeti kerimelerini indirdi."

İmam Mücâhid hazretleri: "Çok zikretmekten kastedilen mana, Allah'ı (c.c.) hiçbir zaman unutmamaktır!" dedi. Peygamber Efendimizden de Aleyhisselâm şu hadîs-i şerîf rivayet edilmiştir: "Allah'ı (c.c.) çok fazla zikredin! Öyle ki, sizi görenler deli desinler!"

Şu hâlde ehl-i imana lazım olan; her hâllerinde zikrullâhı çoğaltmak ve zikir feyzine gark olarak bütün vakitlerini gaflet pisliğinden temizlemektir. Zikir hâlinde ârız olan gaflet, zikri hepten ihmale nispetle daha hafif olduğu için zikri terke hiçbir sûrette sebebiyet vermemelidir. Çünkü zikri terk Cenâb-ı Hak'tan kalben ve lisanen tam bir uzaklığı icap ettirir. Oysa kalp her ne kadar gafil olursa da, yine dil ile zikre devam sonunda teyakkuz ve uyanıklığı doğurur. İşte bu hâlde zikir akıllılığın şanındandır. Mevlâ'yı uyanıklık üzere zikir ise; sonunda huzur-u kalp ile zikre ulaştırır. Bu zikir de ulemâ sıfatıdır. Huzur nûru ile yapılan zikrullâh da, müridi Allah'ın gayrinden uzaklaştırarak zikrin hakikatini anlama derecesine yükseltir ve bakâbillah sırrını açar. Bu da yüksek veliler mertebesidir.

"Unuttuğun zaman Rabbini zikret!" (Kehf, 24.) ilâhi emri; masivâullâhı unuttuğun vakitte zikret ki, hakiki zikir ile mutmain olasın, manasına geldiği için velâyetin son mertebesini içerir. Bu yüksek makamda dilin zikri iflâs eder, zikreden mürid de aşikâr olan hakkani vücutta silinip yok olur. Böylece kalp Hakk'ın tecellihânesi ve kalbin sahibi de masivâdan tam bir kurtuluşa muvaffak olur. Bu vahdet makamındaki zikir dahi masivâ sayılacağına binâen, kasıt ve tedbir bulunmaksızın ondan zikir zuhûr eder. Çünkü; mürid bu makamda zikir ve tevhîdin ta kendisi kesilmiştir. Ve fenâya ermiş olan bu müridde; hulûl ve ittihâd asla baş göstermeyerek yalnız ilâhi hikmet ve

---

[49] Farîza: Vazife.

kudretin inâyeti hükümrân olmak üzere Cenâb-ı Hak bâki vücûdunu göstereceğinden, o sadık mürid artık Hakk'ın lisanıyla konuşur, Hakk'ın kudret eliyle tutar, Rabbâni kulak ile işitir ve Hakk'ın nûru ile görür. Artık onun bütün âzâları Allah'a itaat etmiş olacağından Hudâ'nın zikrinde tekellüften[50] uzak, ibadet ve tâatta zahmet ve meşakkatten müberrâ kalır.

İmam-ı Vâsıtîn'in: "Ehl-i zikir, zikr-i Hudâ'yı unutanlardan daha gâfil, ve yakîn hasıl etmekten mahrumdur!" buyurması şu bekâ mertebesinde zikrin de masivâ olmasına binâendir. Vecd ve hâl erbâbının bu mertebesi, sülûk ve marifet ashabı için zevken ve vicdânen; ilim ve fazilet ehli için itikâden ve imânen malûm olabileceğinden bu konuda inkâr vadisine sapıp da dalâlet yoluna koşulmasın diye uyarmak için hikmetin metni, "Hem Allah'a göre bu zor bir şey değildir!" (İbrâhîm, 20.) âyet-i kerimesi alıntı yapılarak son bulmuş. Ve bu hakikate; vahdet misafirhânesine vâsıl olan Zât-ı Pâk-i Risâlet Efendimiz hazretleri de nafile ve farzlarla yakınlık kazanmaya dair olan (yukarıda geçen) meşhur hadîs-i şerifleriyle işaret buyurmuştur.

51. Hikmet
KALBİN ÖLÜM ALÂMETİ

من علامات موت القلب عدمُ الحزن على ما فاتك من المُوافِقات وترك الندم على ما فعلته من وجود الزَّلّات.

İyi amelleri kaçırdığına üzülmemek ve hatalarına pişman olmamak, kalbin ölüm alâmetlerindendir.

Nazmen Tercümesi

Gönül ölmüş ise etmez teessüf fevt-i tâate
Pişmanlık dahi göstermez asla fiil-i zellâte

50 Tekellüf: Gösterişe kapılmak. Özenmek. Yapmacık hâl ve hareket.

İzah

Kaçırdığı ibadetten mahzun olmayıp işlediği günahtan pişmanlık duymamak, kalbin manevi ölümüne alâmettir. Buna göre iyi amellerden memnun, kötü fiillerden mahzun olunması da kalbin hakiki hayatına şahitlik eden kesin bir delildir. Bu sebepten dolayı: "Her kim yaptığı iyilikten huzur duyar ve kötü işi kendisini kederlendirirse kâmil mümindir!" buyruldu. Kötü ve iyi amellerin kalbin ölüm ve hayatına delil gösterilmesinin hikmeti, amellerin ya Allah'ın rızasına veyahut gazabına delâlet etmesidir. Zira Allah (c.c.) bir imanlı kulunu güzel işlere muvaffak kılarsa bu durum ilâhi rızanın alâmeti olduğu için sevinci gerektirdiğinden o kimsede ümit daha fazla hakim olur. Ve eğer o imanlı kulunu Cenâb-ı Hak koruma dairesinde tutmayıp da günahlara cesaretli eylerse, Rabbâni gazaba alâmet olması bakımından hüzün ve kederi icap ettireceğinden korku onda ümitten daha ağır basar.

Ümit ibadetlerin kaçırılmasını önemsiz görmek demek olmadığı gibi, korku da kişiyi insanlık icabı işlenen günahlara üzülüp istiğfar edemeyecek kadar umutsuzluğa düşürmemelidir.

Bu sûretle iyi amellere sevinip kötü fiillere üzülmek, Allah'ı seven evliyâ ve müridlerin şanındandır. Peygamber Efendimizden (a.s.) rivayet edilen aşağıdaki hadîs-i şerifte, 'irâde ehli'nin alâmeti ve hâli pek güzel tasvir edildiğinden bu sayfaya alınıp takrîr edilmiştir. Hadisin râvisi olan, Ashâb-ı kiramdan Abdullah İbn Mesud (r.a.) hazretleri buyuruyor ki: "Bir gün Resûlullah'ın (a.s.) nurlu huzurundaydık. Birdenbire bir zat çıka geldi. Yanımıza yaklaşıp Resûlullah'ı (a.s.) gördükten sonra bindiği deveyi çöktürdü ve yürüyerek Peygamber Efendimize yöneldi. Karşısına vardığında tam bir edeple: "Ya Resûlullah! Dokuz günlük yoldan geliyorum. Uykularımı kaçıran ve beni düşüncelere gark eden iki meseleyi size arz etmek için gündüz susuz, gece uykusuz olarak altı gündür yol aldım!" dedi. Efendimiz ona kim olduğunu sorunca, Zeyd-ül Hayl namıyla tanınan bir şahıs olduğunu söyledi. Yine Âlemin Nûru Efendimiz: "Hayır sen Zeyd-ül Hayl değil, hiç kuşkusuz Zeyd-ül Hayr'sın, ben şimdiye kadar içinden çıkılmaz pek çok işlerden suâl olundum. Sen de müşkülâtını söyle bakalım!" dediler. Sonra sözü edilen Zeyd konuşmasını sürdürdü ve ilâhi iradenin cilvegâhı olan irfan ehli ile, iradeye mazhar olmayan insanın sıfatı, ve Cenâb-ı Hakk'ın bunlar üzerindeki alâmetinin ne olduğunu sordu. Efendimiz onun bu sorusunu be-

ğenerek takdir etti ve onu irşâd için, geceyi ne halde geçirdiğini ve nasıl sabahladığını izah etmesini istedi. Zeyd cevaben iyiliği, hayır ehlini ve hayır ile ameli sevdiğini; hayır ve hasenattan bir şey kaçırırsa üzüldüğünü; az çok bir salih amel işlediğinde sevabına sevinerek sabahladığını anlattı. Peygamber Efendimiz de: "Ya Zeyd! İşte ilâhi iradenin aksetmesi sonucunu doğuran keyfiyetin alâmeti budur. Eğer Cenâb-ı Hak seni bundan gayrı bir şey için irâde buyurmuş olsaydı, seni ona harekete hazır kılardı da hangi vadide helâk olduğuna da aldırmazdı!" cevabını verdi. Bunun üzerine Zeyd-ül Hayr, aldığı cevabın müşkülünü çözmede kâfi olduğunu söyleyerek hiç konaklamaksızın hemen geri dönmek üzere yola koyuldu."

52. Hikmet
GÜNAH, ÜMİTSİZLİĞE SEVKETMEMELİ

لا يعظم الذنب عندك عظمة تصدك عن حسن الظن بالله فإن من عرف ربه استصغر في جنب آرمه ذنبه.

Allah'a hüsn-ü zandan alıkoyacak kadar günahını büyük görme! Çünkü Rabbini bilen bir mümin işlemiş olduğu günahı O'nun keremi yanında küçük addeder.

Nazmen Tercümesi

Hüsn-ü zandan hazreti Hakk'a seni men etmesin
Cürüm ve isyanın ne rütbe olsa da zenb-i kebîr

Marifetle kalbini tezyîn eden ehl-i kemâl
Zenbini áfv-ı Hudâ'ya karşı addeyler sagîr

İzah

Günah işleyen mücrimin yanında günahın büyüklüğü iki cihetledir. Biri tövbe ve pişmanlık gerektirmesi, diğeri umutsuzluğa sevk etmesi. Birinci ci-

het; tövbeye devamı gerektireceğinden övgüye layık görülmüştür ve imanın belirtilerindendir. Hatta İbn Mesud hazretleri: "Bir mümin günahını üzerine yıkılıp da altında kalacak kadar korkunç bir dağ gibi görür. Münafık ise onu elbisesine konmuş, her an uçmaya hazır halde hareket eden bir sinek gibi tasavvur eder!" buyurdu. Nitekim: "İbadet küçük bulundukça büyük, günah büyük görüldükçe küçük olur!" denildi.

İkinci cihet; ilâhi rahmetten yoksunluk ve imanı terk olduğundan kınanmıştır ve belki günahın kendisinden daha ağırdır. Bu ikinci ciheti doğuran keyfiyet Allah'ın keremini bilmemek, ilâhi rahmet deryasını daraltmak –ki bütün insanların günahları o deryanın manevi genişliğine nispetle bir katre bile olamaz- ve Allah'ın azametini sınırlı akıl ile mukayese edip insânî hâllere uydurmak gibi ahmakçasına cüret ve şeytanvâri cesarettir.

"Siz günah işlemeseniz, yine istiğfar edecek ve bağışlanacak bir günahkâr kavmi Cenâb-ı Hak sizin yerinize getirirdi!" buyuran Peygamber Efendimiz (a.s.) bir başka hadis-i şerifinde: "Benim şefâatim ümmetimin büyük günah işleyenlerine mahsustur!" demişlerdir. Bir gün şeyh Ebu'l Hasan-ı Şâzeli hazretlerine bir adamın gelip civarında bazı eğlence ve yasak işler vukua geldiğini garipser bir edayla anlatması üzerine, kâmil ve vicdanı aydınlık Şeyh bu söze şaşırarak: "Acaba sen Cenâb-ı Rabbin memleketi olan bu imtihan âleminde isyan vukua gelmesin mi istiyorsun? Halbuki ilâhi memlekette isyanın bulunmamasını arzulamak, sübhâni mağfiretin ve Muhammedî şefâatin zuhûr etmemesini istemek demek olacağından hikmetin geniş manasına ters düşer. Zira pek çok günahkâr vardır ki, kötülükleri nihayetsiz olduğu halde affedilirler!" diye cevap vererek onu doğru yola irşad buyurmuşlardır.

Hikmetin neticesi; günahı teşvik değil, rahmet deryasının çerçevesini genişletmektir. Çünkü günahı haddinden fazla büyütmek Allah'ın mağfiretinden ümit kesmeyi gerektirir ki, bu küfürdür. İmanın gereği ise korku ile ümit arasında Cenâb-ı Hakk'a yönelerek affını istemektir. Zira insanın kendini kusursuz görmesi de amelleri ifsâd eden "ucbu" (ameline güvenmeyi) doğuracağından caiz değildir. "Bir mümin için günah, günahsızlığı tertiplediği ucubdan hayırlı olmasaydı, Cenâb-ı Ehad bir mümin ile günahı arasını ilelebet halî ve müsaadeli bırakmazdı!" mealindeki hadis-i şerif de bu manaya delâlet eder. Buradaki ikaz, kul ile Rabbi arasındaki en kalın perde

olan ucba, günahkârlık ve acziyeti kabulden başka mani olmadığına işarettir. Zira ucub, insanı Cenâb-ı Rahman'dan isyan vadisine; günahkâr olduğunu düşünmek ise, isyan vadisinden Rahman'ın affına götürür. Ucub; nefsâniyete meyil sebebi, günahlar; Mevlâ'ya yönelme vesilesidir. Ucub; istiğna ve kibre, günahlar; acziyetini bilmeye ve tevazuya davet eder. Kulluğa yakışan davranış ise, Rabbine ihtiyaç ve yoksulluğunu arz etmektir. İman ehline düşen de, Hakk'a teveccühü ve vuslatı doğuran hâllerde istikrardır.

Sen hemen eyle hulûs ile rücu'
Afv-ı Bâri bulur elbette vuku' [51]

53. Hikmet
GÜNAH BİZDEN, AF ALLAH'TAN

لا صغيرة إذا قابلك عدله ولا آبيرة إذا واجهك فضله.

Cenâb-ı Hak sana adalet sıfatıyla karşılık verirse eğer, hiçbir günahın küçük olamaz. Fazlıyla mukabele ettiği zaman da büyük günah olmaz.

Nazmen Tercümesi

Adl-i Hakk'a karşı yok zünûb-u sagîr
Fazlına nispetle de olmaz kebîr

İzah

Küfür, şirk ve kebâirin[52] haricindeki günahlar küçük günahtır. Farklı rivayetler olsa da büyük günahlar; adam öldürme, zina, yalan yere yemin, yalancı şahitlik, ana babaya itaat etmemek, hırsızlık ve içki içmek gibi gü-

51 Sen hemen samimiyetle tövbe et / Cenâb-ı Hak elbette affedicidir.

52 Kebâir: Büyük günahlar.

nahlardır. Eğer Hak Teâla hazretleri sevmediği kimseler olan isyan ehline karşı adalet sıfatıyla muamele ederse, işledikleri iyilikler bâtıla ve küçük günahları büyük günaha dönüşür. Çünkü adalet; Cenâb-ı Hakk'ın hiçbir menedici olmaksızın mülkünde istediği gibi tasarruf etmesinden ibarettir. Ve eğer Hak Teâla hazretleri sevdiği kimseler olan iman ehli hakkında fazl ve keremiyle muamele ederse kötülükleri bertaraf olur ve büyük günahları küçük günaha döner. Zira fazl, karşılıksız vermekten ibarettir. Tâbiînin büyüklerinden Yahya Bin Muâz hazretlerinin: "Eğer Allah (c.c.) adaletini isyan ehlinin üzerine indirirse onların hiçbir hasenesi (iyiliği) bulunmaz, ve eğer fazl-ı ilâhiye nâil olurlarsa asla kötülükleri kalmaz!" buyurması da bu hikmeti izah eder. Hatta yine bu zat münâcâtlarında: "Ya Rabbi eğer beni seversen insanlık icabı vaki olan günahlarımı mağfiret edersin ve eğer beni huzurundan kovarsan hasenatımı (iyi amellerimi) kabul etmezsin!" buyururlardı. Âriflerin efendisi Hasan-ı Şazeli hazretleri şöyle dua ederlerdi: "Ya Rab! Benim kötü işlerimi bârgâh-ı ehadiyyetinin makbûlu olan sevdiğin kulların seyyiâtı gibi kıl! Ve iyi işlerimi dergâh-ı ulûhiyetinden kovulan sevmediğin kulların hasenatı gibi kılma! Zira iyilik sen kabul etmezsen fayda vermez ve kötülük senin muhabbetinle zarar getirmez."

Müstaid[53] *kıl yoksa lütfuna istidâdım*
Sana yokluk mu var ey şâh-ı kerem mu'tadım[54]

54. Hikmet
GÖZÜN GÖRMEDİĞİ AMEL BÜYÜKTÜR

لا عمل أرجى للقلوب من عمل يغيب عنك شهوده ويحتقر عندك وجوده.

Gözüne görünmeyen ve varlığına ehemmiyet vermediğin amelden ziyade kendisiyle kalplerin ıslahı umulan bir amel olmadı.

---

53 Müstaid: Kabiliyetli, istidatlı.

54 Her zaman.

Nazmen Tercümesi

Herhangi amel ki nazarında ola nâçiz
Şâyân-ı kabul ondan iyi bir amel olmaz

İzah

Nazarı itibara almayıp küçük sandığın amelden ziyade kabulü umulan hiçbir amel yoktur! Zira ameli görmek Hakk'ı görmeye perdedir, amelin göze görünmemesi ise ilâhi feyzin zuhûrunu gerektirir ve samedânî fazla[55] kefildir.

Şâhid kalp; amel ve ibadetlere iltifat ettikçe ağyara esir ve ameli görmezden geldikçe Rabbin dergâhına yakın olur. Amelin kabul şartı, itibar etmemek ve görmemektir. Bunun şartı da, insanın Hakk'a ubûdiyyette acz ve kusurunu gözetici olmasıdır. Şu halde sadık bir müridin ubûdiyyet[56] ve ibadete Allah'ın yardımı olmadan muvaffak olamayacağını bilerek amellerini nazarı itibardan düşürmesi ve yüksek makamlardan bir makama ulaşmak için ibadetin tam anlamıyla yeterli bir sebep (sebeb-i sahih) olamayacağını idrak ederek ona itimat etmemesi lazımdır. Eğer bilâkis amel; mürid tarafından beğenilen bir şey olursa artık o biçare, amelin iptaline sebep olan ucb[57] saldırısının hüsranında ve "Dünyayı da, âhireti de kaybetmiştir!" (Hacc, 11.) korkulu vadisinde batar gider. İşte bu hikmete binaen ârif-i rabbâni, Ebu Süleyman-ı Dârânî hazretleri: "Ben bir ameli beğenmedim ki, akabinde karşılık olarak ecir ve mükâfat ümit edeyim!" buyururlardı. İmam Zeynel Âbidîn hazretleri dahi: "Yaptığın iyi bir amel gözüne görünürse, bu onun Allah (c.c.) katında kabul olmadığına alâmettir. Ancak nazarı itibara alınmayan amel makbuldür!" buyurmuşlardır. Bazı ârifler amelin kabul alâmeti kendilerine sorulduğunda: "Ameli unutmak ve amele gözünü

---

55 Fazl: İman, cömertlik, ihsan, kerem, ilim, marifet, üstünlük, hüner, inâyet.

56 Ubûdiyyet: Kulluk.

57 Ucbun zıddına Minnet denir. Minnet, nimete kendi eliyle, kendi çalışmasıyla kavuşmadığını, Allahü teâlânın lütfu ve ihsanı olduğunu düşünmektir. Böyle düşünmek ucub tehlikesi olduğu zaman farz olur. Allahü teâlâ, kime ilim, ibadetlerde kolaylık ve başka nimetler verdiyse, bunların elden gitmesinden korkmalıdır.

yummaktır!" cevabını vermişler ve şu âyeti kerimeyi buna delil getirmişlerdir: "Güzel sözler O'na yükselir, o sözleri de salih amel yükseltir!" (Fâtır, 10.) Çünkü; salih amelin kabul makamına yükseltilişinin alâmeti onu işleyenin nazarı itibara almamasıdır. Sâlik dervişin yapması gereken şey ise amellerini unutup gözünü fazl-ı ilâhiye çevirmek, cürüm ve kusurunu itiraf ile ucub ve gururu terk etmektir.

Azâzîl olmasaydı şânına mağrur ve müstekbir
Der-i dîvân-ı Mevlâ'dan aceb matrûd olur muydu[58]

55. Hikmet
İLÂHİ FEYZ, HAKK'A ERİŞMEK İÇİNDİR

إنما أورد عليك الوارد لتكون به عليه واردا.

Cenâb-ı Hak'tan sana gelen vâridat, yalnızca senin onunla kendisine ulaşman içindir.

Nazmen Tercümesi

Sana bir feyzi îrad etmesinde hikmet-i Mevlâ
Senin ol feyz ile dergâhına ancak vürûdundur

İzah

Vârid kelimesi; tasavvuf dilinde, kalbe gelen rabbâni marifet ve ruhâni letâiften[59] hâllerdir. Öyle ki, sadık mürid onunla kalbi nurlanarak hakkı hak, bâtılı bâtıl görür de huzûr-u ehadiyyete girmesi elverişli ve uygun olur. Zira huzûr-u hak, dünyevî gaye ve nefsâni arzular ile bulanık olan her zulmetli

---

58 Şeytan şanıyla gururlanıp kibirlenmeseydi / Mevlâ'nın kapısından kovulur muydu acaba.

59 Letâif: Latif duygular. Zihinde parlayan, anlayışla zuhûr eden ve manasındaki incelik sebebiyle anlatılamayan işaretlerdir.

kalpten uzaktır. Hâlis kalbe sahip kimseler ise, tecellîler ile pürnur ve aşk şarabıyla keyifli olarak "Allah bes, gayri heves!" der. Adeta zikredilen vâridât, sâdık müride yol göstererek Rabbin huzûruna varması için önden gönderilmiş nur sahası rehberidir. İşte buna şu hadîs-i şerif eşsiz bir delildir. "Her ne kadar sana müftüler fetvâ vermiş ve yol gösteren çok olmuş olsa da sen yine fetvâyı kalbinden iste!"

Ne istersen yürü var O'ndan iste
Hudâ'nın ulu dergâhı gönüldür

56. Hikmet
TECELLÎNİN GAYESİ ÖZGÜRLÜKTÜR

أورد عليك الوارد ليتسلمك من يد الأغيار وليحررك من رق الآثار.

Cenâb-ı Hakk'ın sana arz ettiği feyz ve tecellî, seni ağyarın elinden teslim almak ve nefsâniyete kölelikten azat etmek içindir.

Nazmen Tercümesi

Mevrid-i feyz ve tecellî eyledi Mevlâ seni
Pençe-i ağyardan tahlîs ve hür etmek için

İzah

Hakk'ın muhabbet ve tecellîsi ile cezbedilmeyen ve parlamayan bir kalp elbette dünyanın esiri ve arzuların kölesi olur. Kalbi dünyevî gayelerden ve nefsâni arzulardan kurtararak sahibini hür edecek hal ise, yalnız Hakk'ın tecellîsidir. Binaenaleyh; her ne zaman kalbe sübhâni vâridat tecellî ederse kalbi gaspedici olan dünya sevgisinin zulmeti silinip gider. Bilâkis tecelliyâta ve vâridata mazhar olmayan müridler ise meylettikleri masivânın zelil kölesi ve esiridir. Dolayısıyla bunların kimi midenin kulu, kimi paranın kulu olacaklarından her biri şeref ve hürriyetten mahrum, Hak ve hakikatten gâfil olur.

Öyleyse Cenâb-ı Hak, kulunu vâridâtına mazhar etmekle manevî esaretten kurtarır; ve kendinden gayrının ortaklığını keserek zâtına tahsis eder. İşte bu hikmete şu âyeti kerime hakiki bir misâldir: "Allah, birbirleriyle çekişip duran ortakları bulunan bir adam ile yalnız bir kişiye ait olan bir adamı misal getirdi." (Zümer, 29.)

Ârıf isen ol perde ber-endâz-ı hafâya
Tâ kim olasın mahrem-i halvetgâh-ı mânâ[60]

57. Hikmet
VARLIK ZİNDANINDAN KURTULUŞ

أورد عليك الوارد ليخرجك من سجن وجودك إلى فضاء شهودك.

Allah Teâla'nın kalbine getirdiği vâridât, seni vücûdunun zindanından şühûd[61] fezasına (müşâhede sahasına) çıkarmak içindir.

Nazmen Tercümesi

Şahid irfânına etti seni Hak cilvegâh
Sicn-i hestîden fezâ-yı vahdete ihrac için

İzah

Varlık zindanı; Hakk'ı müşâhedeye mani olan insanın tabii sıfatlarıdır. Zindan denilen dar hapishane, mahpus olan suçlunun nasıl çıkıp kurtulmasına ve şahsi hürriyetine mani olursa, tabiatına mağlûp müridleri de bu tabii sıfatlar şühûd fezasına (müşâhede sahasına) çıkmaktan, ve hakiki hürriyetten öyle meneder.

Şühûdu müellifin fezaya teşbih etmesi, şühûd zamanında cemâlullâhı müşâhedeye hiçbir mânia olmamasından dolayıdır. Bazı hakikat ehli: "Zin-

60 Ârif isen sırları sakla ki / Gizli mânâlara aşina olasın.

61 Şühûd: Görme, şâhid olma.

dan; nefs-i emmâre, yani insanın yapısına dair tabii kuvvetleridir. İnsan ancak onun esaretinden kurtulduğunda ebedî rahata ve sonsuz nimete nail olur!" dedi. Şu halde tarikat yolunda bulunan bir mürid; seyr ü sülûkunda işte bu üç hikmette zikredilen "vârid"lere[62] sırasıyla irfan ve tecellî durağı olmalıdır ki hakikat menziline vasıl olsun. Çünkü bundan evvelki iki hikmetin birincisindeki vârid, sadık müridi Hakk'a ubûdiyyete sevk ederse de sözü edilen mürid ubûdiyyetin gereği olan ibadet ve mücâhedeler ile meşgul olmakla beraber yine tabii vasıflar ve nefsâni arzulardan azade kalamayacağından ve bu da ibadette ihlâssızlığı doğuracağından, ikinci hikmetteki vârid ile ilâhi tecellîye muhtaç olur. Gerçi bu tecellî mücâhede eden müridi ihlâs derecesine ulaştırırsa da, bazı kere bârgâh-ı ehadiyete vusûl, ve huzûr-u hazrete duhûlda ihlasına itimat, ve mücâhedat ve mükâşefâtına[63] meyl ve istinat etmek de öteden beri sülûk erbâbı için mümkün, ve bu da "seyr ila'llâh" ashabı indinde batıl olacağından Cenâb-ı Hak bu müride üçüncü hikmetteki vârid ile tecellî eder, bu tecellî ile onu nefsi ve halkı görmekten sübhânî müşâhadesine yüksetir.

İşte "Varlığın, başka hiçbir şeyle kıyaslanmayacak derecede bir günahtır!" sözünün gerçekliği, bu hikmeti idrak eden ve bu üç vâridatın mazharı olan sadık müridde tecellî-i ef'âl, tecellî-i sıfât ve tecellî-i zât mertebeleriyle tahakkuk etmiştir. Âriflerin sultanı Cenâb-ı Bâyezid-i Bistâmî'nin: "Ya Rabbi senin huzûr-u hazretine nasıl varayım?" münâcâtına cevaben Hak Teâla'nın: "Ya Bâyezid! Varlığını terk etmedikçe bana vasıl olamazsın. Varlığını terk et de öyle gel !" buyurması bu konuda ne büyük hikmettir.

58. Hikmet
NÛRLAR, KALPLERİ ALLAH'A TAŞIR

الأنوار مطايا القلوب والأسرار.

---

62 Vârid: Tasavvuf dilinde, kalbe gelen rabbâni marifet ve ruhâni letâiften hâllerdir.

63 Mükâşefât: Mükâşefe: Bir husûsu keşif yolu ile anlamak, bilmek. Cenâb-ı Hakk'ın zât ve sıfatlarına ve sâir ilâhi sırlarına vukufiyyet.

Nurlar; sırları ve kalpleri Allah'a (c.c.) vasıl eden mukarrebîn[64] ve ebrâr[65] bineklerıdir.

Nazmen Tercümesi

Envâr ile vasıl olur Allah'a olanlar
Vicdan ve dilin çün bineği nûr-u Hudâ'dır

İzah

Nurlar; sûrî ve manevî görme vasıtası olan tecellî eserleridir. Gözler için sûrî (sûrete ait) nurlar, eşyâyı görme vasıtası olduğu gibi, zikir ve riyâzetlerden hasıl olan manevî nurlar da basiretler için ilâhi sıfat ve isimlerin hakikatlerinin bilinme vasıtasıdır. Dahası nûr, mücerred ilâhi ilimlerin sûretlerinin zuhûr vasıtası olan vücûd-u hakikidir ki; Vâcib-ül Vücûda nispetle ayn-ı zat (zâtın kendisi), ve mümkinâta nispetle mevcûdatın direğidir. İşte bu manayı dikkate alan bazı tasavvuf ehli "Allah göklerin ve yerin nûrudur!" (Nûr, 35.) âyeti celilesindeki nûru; ayn-ı zât olan ilâhi hakiki vücûd ile tefsir edip bütün kâinatta, cihanı gösteren bir aynada görünen yansımalar gibi o vücûd-u hakiki ile gölgelerin ve hayallerin kaim olduğunu ifade etmişler ve gölgeleri gösteren güneşin nûru olduğu, nursuz gölgeyi görmek mümkün olmadığı gibi varlık nurlarının yansıması olan bu kâinatı bize gösteren de Cenâbı Vâcib-ül Vücûd olduğunu söylemişlerdir. Şu halde söz konusu müfessirlere göre zikredilen âyet-i kerimedeki nûru, münir (nurlandıran) diye te'vil etmeye hacet yoktur. Göklerin ve yerlerin varlık sahnesine çıkmasının vesilesi, ve ademoğlu nev'i için rü'yet (görme) vasıtası olan nur, nurların nûru olan Hakk'ın vücûdudur. Şu âyeti kerimenin bu manayı tefsir etmekte olduğu da irfan ehline kapalı değildir: "Rabbinin yaratışına bir bakmadın mı? Gölgeyi nasıl uzatıp yaymıştır? Eğer dileseydi onu elbette sâbit kılardı. Sonra biz güneşi onun üzerine delil (o gölgenin sebebi) kıldık. Sonra onu (uzanan o gölgeyi nasıl) azar azar alıp kendimize çektik." (Furkân, 45.-46.)

Bu hikmetteki nurdan kastedilen mana ise; nûrun birinci manasının ikinci kısmı olup o da Cenâb-ı Hakk'ın ehl-i irfanın kalplerine attığı marifet

---

64 Mukarrebîn: Takva ve ubûdiyyet ile evliyâ derecesine gelmiş, Cenâb-ı Hakk'ın indinde çok kıymetli ve mübarek büyük zatlar.

65 Ebrâr: Sâdıklar. Özü sözü doğru olanlar.

ve tecellî ışığıdır. Fen ilmi açısından malûm olduğu üzere ışığın aksedişindeki hız nazarı dikkate alınırsa, kalp ve sırrının bineği nurlar olan irfan ehlinin göz açıp kapayıncaya kadar uzak diyardaki vakıaları keşf ve müşâhede etmesindeki ani hareket, artık tereddüt ve hayreti gerektiren bir şey olmaz. Çünkü bu mübarek zümrenin bedenleri ruh ve kalplerine, ruh ve kalpleri Rabbâni tecellî nurlarına tabi olduğundan dolayı bunlar hiçbir zaman ruhları beden zindanlarına mahpus insanlarla kıyas edilemez.

Hikmetin neticesi; kalp ve sır erbâbı, nihai menzil olan Cenâb-ı Hakk'ın vahdethânesine marifet nurlarıyla vasıl olur. Nur vasıtalarına binmeyenler ise, tabiatın korkulu vadisinde kalarak safâ ve vuslattan mahrum olup giderler.

Kulûbu'l âşıkîn lehâ uyûn
Terâ mâ lâ yerâhu'n nâzırîn[66]

59. Hikmet
NUR İLE ZULMETİN SAVAŞI

النور جند القلب آما أن الظلمة جند النفس فإذا أراد الله أن ينصر عبده أمده بجنود الأنوار وقطع عنه مدد الظلم والأغيار.

Nûr kalbin ordusu, zulmet de nefsin askeridir. Allah Teâla kuluna yardım etmek dilediğinde ona takviye olarak nurdan askerler gönderir, bir de ondan zulüm ve masivâ olanağını keser.

Nazmen Tercümesi

Nur ceyş-i kalb ve zulmet asker-i nefs-i leîm
Her ne dem nusret murad etse kula Rabbi Kerîm

Asker-i envâr ile eyler hemân imdad ona
Zulmetin kat' eyleyip imdâdın ondan ol Rahim

---

66 Âşıkların kalplerinde gözleri vardır / Bakanların göremediklerini görürler.

İzah

Varlığın en mükemmeli olan insan; ilâhi isim ve sıfatların mücadele mahallidir. Hayvanlık hâli de, meleklik ahlâkı da insanda görünür. İnsan; dış yüzü itibarıyla halkın, iç yüzü itibarıyla Hakk'ın aynasıdır. Kalbiyle cemâlî sıfatların, nefsiyle celâlî sıfatların mazharı (zuhûr yeri) olan da insandır. İnsan; vücûb ve imkân sahilleriyle çevrelenmiş ve vahdet incileriyle ağzına kadar dopdolu bir hikmet deryasıdır. Vücûb ve imkânın hükümrân olduğu iklim, insan vücûdudur. İnsan, marifet cennetini ve cehâlet cehennemini şahsında toplayan bir ilâhi irade mahallidir. Hidâyet gündüzü olan kalbin, ve dalâlet gecesi olan nefsin zâhir olduğu bûd u nebûd (var-yok) âlemi insandır. İnsan, nur ordusu ile ağyar askerinin harp meydanıdır. Lider kalbin ve kumandan nefsin müsabaka yeri insandır. Binaenaleyh lider kalp, marifet nurlarından ordusuyla vuslat memleketini ele geçirmek istediği zaman, kumandan nefs masivâ ve günahların zulmetinden oluşan askerleriyle ona karşı durmaya çabalar.

Cenâb-ı Hak ezelden hidâyeti öne geçmiş olan bir kuluna yardım etmeyi irade buyurduğu vakit; onu nurdan askerleriyle destekler ve ondan masivâ sevgisini, günah zulmetini uzaklaştırarak mağlubiyet ve perişanlıktan korur. Böylece o kul huzur bulur. Bilakis şekaveti öne geçmiş olan bir kulunun zelîl ve rahmetten yoksun olmasını dilerse; günah ve zulmetlerin desteğini kesmeyerek onu nefs ve hevâya mağlûp, arzulara ve dünya sevgisine esir eyler.

Hikmetin özeti; kalp âhiret lezzetine ve salih amellere, nefs de dünya arzularına ve kötü işlere meyyâldir. İşte bu çatışma ortamının doğal bir sonucu olarak kalp marifet nûrundan, nefs tabiatı icabı zulmetten yardım isteyerek harbe hazırlanır. Harp ise; bazen galibiyet, bazen mağlubiyet ile devam eder. Şu halde marifet nûru kalbe, tabiat zulmeti nefse imdâd etmekle zafer Cenâb-ı Hakk'ın yardımına bağlıdır. Çünkü kalp ve nefsin muharebe yeri olan mürid, ezelde hidayeti seçmişse marifet nûruyla Hudâ'nın yardımına mazhar olarak âhiret lezzetine ve salih amellere meyilli olur. Ama bilakis ezelde şekaveti seçmişse; ehadiyyet nusretine mazhar olamayarak tabiat zulmeti içerisinde kalıp dünya arzularına eğilimli, yasak ve günah işlere cesaretli, ve marifet nûrundan gâfil olur.

60. Hikmet
SAÂDET VE ŞEKÂVET[67]

النور له الكشف والبصيرة لها الحكم والقلب له الإقبال والإدبار.

Sırların keşfi marifet nûruna, hüküm ve karar can gözü olan basirete mahsus bir keyfiyettir. Bu hüküm ve kararın neticesi olan saadet ve şekâvet de, kalp âyinesinin hâl ve şânıdır.

Nazmen Tercümesi

Nûr içindir keşf-i esrâr ve basiret hükmeder
Şân-ı kalp ise gehi ikbal ve gâh idbârdır

İzah

Nûr ki; beyan olunduğu üzere Cenâb-ı Feyyâz'ın sâdık müridin kalbine verdiği feyz ve tecellîdir. Sûrete ait şeyler, lamba ve güneş benzeri zâhiri nurlar ile müşâhede olunduğu gibi; gaybî manalar ve küllî akliyat da, tecellî nurları ile idrak ve müşâhede olunur. Binaenaleyh zâhiri nurlar ile eşyâyı idrak eden basar, tecellî nurları ile aklî meseleleri idrak eyleyen ise basirettir. Basiretin hükmü de, idrak ve müşâhededen ve müşâhedelerin sıhhatinden ibarettir. Kalp ise; ilâhi kudretin parmaklarında bir hâlden başka hâle dönüp durduğundan ya basiretin müşâhedeleri gereğince amel ederek mesut, veyahut ameli terk eyleyerek bedbaht olur. Yahut gaybî manalar, ibadetin güzelliği ve masiyetin çirkinliği gibi şeriat hükümlerinden ibaret olup onu marifet nûru keşf ve izhâr ettiği vakit, kalp ikliminin nâzırı olan basiret de derhal onu idrak ve müşâhede edeceğinden, eğer ki insanın ezelî saâdeti gâlip olursa kalp ibadete yakınlık ve muhabbet hisseder, ve masiyete karşı uzaklık ve nefret duyar.

İkbal ve idbârın (saâdet ve şekavetin) kalbe nispeti, kalbin vücûd iklimine hükümrân olmasından dolayıdır. Gerçi tıp ilmi açısından bâtınî hislerin tecelligâhı ve beden memleketinin şahı beyin ise de, beynin kapsadığı

---

[67] Şekavet: Her çeşit kötülük içinde olmak. Belâ ve zillete düşmek. Sıkıntıda kalmak.

beş duyunun âmiri kalp olup zikredilen hisler ise kalbin idrak işlerini yürüten âletler olmakla beynin ikbal ve idbârını (saadet ve şekavetini) kalbe nispet etmek bir ordunun elde ettiği galibiyeti kumandanına nispet etmek gibi olacağından caiz görülmüştür.

Dildedir mehrin ko hâk olsun yolunda can u ten
Ben ölürsem âlem-i mânâda bâkidir gönül[68]

61. Hikmet
İBÂDET, ALLAH'IN RAHMETİYLEDİR

لا تفرحك الطاعة لأنها برزت منك وأفرح بها لأنها برزت من الله إليك
قل بفضل الله وبرحمته فبذلك فليفرحوا هو خير مما يجمعون.

İbadetin senden meydana geliyor oluşu seni ferahlandırmasın. Lâkin ibadetle ferahlık duyuşun, yalnızca sana Hakk'ın rahmeti olması yönüyle olsun. "De ki: Bu, Allah'ın fazlıyla ve rahmetiyledir. Kullar yalnız bununla sevinsinler! Bu onların topladıklarından daha hayırlıdır." (Yûnus, 58.)

Nazmen Tercümesi

Olma tâatle sakın sen fâhir
Oldu senden kim o tâat zâhir

İftihar eyle ibadetle heman
Olduğu için sana Hak'tan ihsan

Bak ne emr etti şâh-ı kevneyne
Hazret-i Hak sebeb-i dâreyne

---

68 Kalptedir muhabbetin, bırak yolunda toprak olsun can ve ten / Ben ölsem de mânâ âleminde gönül bâkidir.

De habîbim bu kitâb-ı ekmel
Fazl-ı Mevlâ ile oldu menzil

Ümmetin fahr edeceklerse eğer
Böyle ihsân ile fahr etsinler

Onlara kim bu hayırlı ancak
Cemi' mâl etmelerinden el-hâk

İzah

İbadetle ferahlık duymak iki türlüdür. Biri kınanıp reddedilen ferahlık, diğeri kabul edilip övülen ferahlıktır. Kınanmış olan ferahlık; ibadetlerin kendi ihtiyar ve kudretiyle meydana geldiğini zannederek sevinmektir ki, bu bir nevi ucub ve nankörlük olduğundan yerilmiş ve yasaklanmıştır. Methedilen ferahlık ise; bütün ibadetleri ilâhi yardım ve tecellîlerin semeresi bilerek yalnızca bu ilâhi cömertliğe karşı şükranını arz ile sevincini göstermektir. İşte âyet-i kerime de bu ikinci kısım ferahlığa işaret ettiğinden müellif, bu yüce hikmetini zikredilen âyeti kerimeyle güçlendirmiş ve bu hikmetin hükmünü Kur'an nûrundan almak suretiyle teyit etmiştir.

Hikmetin özeti;

İbadet; âbidden görünmesi ve âbidin fiili olması itibarıyla sevinç ve övünç duymaya yaraşır değildir. İbadet; Cenâb-ı Hak'tan âbide bir nimet ve âbidin elinde zuhûra gelmiş bir ilâhi fiil ve muvaffakiyet olması yönüyle marifet erbâbını imrendirir.

Tâat-ı bisyâre bakmazlar hulûsun var ise
Senden ancak bir rızâ-yı pâk-ı Rahman'dır garaz[69]

[69] Var ise ihlâsın bakmazlar çok tâate / Senden ancak Rahman'ın bir kudsî rızasıdır gaye.

62. Hikmet
SÂLİK AMELİ, VÂSIL HÂLİ GÖRMEZ

قطع السائرين له والواصلين له إليه عن رؤية أعمالهم وشهود أحوالهم أما السائرون فلأنهم لم يتحققوا الصدق مع الله فيها وأما الواصلون فلأنه غيبهم بشهوده عنها.

Allah Teâla sâlikleri ve vâsılları, amellerini görmekten ve kalbî hâllerini müşâhede eylemekten alıkoymuştur. Sâliklerden görme ve müşâhedenin kesilmesi, o amel ve hâllerde ihlâsı koruyamayacak olmalarındandır. Vâsılların görme ve müşâhededen kesilmesi de; Cenâb-ı Hakk'ın onları hakiki zâtının müşâhedesi ile amel ve hâllerini göremeyecek ve bilemeyecek hâle koyması nedeniyledir.

Nazmen Tercümesi

Sâlikîn ve vâsılîni rü'yet-i a'mâlden
Bunları men eyledi Hak hem şühûd-u hâlden

Sâlikîn a'mâlde çünkü nevâkıs buldular
Vâsılîn amma şühûd-u Hak'ta gâib oldular

İzah

Sâlikler ve vuslata erenler ki, Hak cezbesinin dosdoğru yolunda riyâzeti yaşayarak feyz ve yakîn tecellîlerine ermiş Hak yolcularıdır. Cenâb-ı Feyyâz-ı Mutlak bu iki şerefli zümre hakkında ebedî nimet ve saadetini yalnız bunları masivâdan uzaklaştırmak ve vahdet misafirhânesine yaklaştırmak için eksiksiz olarak hazırlamıştır. Şu kadar ki bu nurlandıran ilâhi tecellî; vâsıllardan isteyerek, sâliklerden istemeyerek (gayri ihtiyarî) zuhûr eder. Buna da "Göklerde ve yerde bulunanlar, isteyerek ya da istemeyerek Allah'a secde ederler..." (Râ'd, 15.) âyeti kerimesi apaçık bir delildir.

Sâliklerin amelleri görmekten ve hâlleri müşâhede etmekten kesilmesi; onların, zikredilen amellerin gerektiği gibi hakkıyla yapılamadığını

ve kalbe ait hallerinde marifetin saflığının ortaya çıkamadığını düşünerek hâlis canlarını daima mâsiyetin vukuu ve ibadetin noksanıyla itham etmelerinin neticesidir. Vuslata erenlerin amellerden perdelenmesi ise; vuslat vahdethânesinde hakkânî zâtı müşâhede ile ehadiyyet nurlarına gark olan bu kimseler için Hudâ'yı müşâhede ile beraber masivâyı görmenin imkânsız olması dolayısıyladır.

Vuslata erenlerin makamı; sâliklerin mertebesine nispetle daha yüksek olduğundan Şeyh Vâsıti'nin, Nişabur'a gittiğinde orada gördüğü Ebu Osman Rabbâni'nin ashabına hitaben: "Sizi şeyhiniz ne ile memur ve mükellef etmiştir?" diyerek vaki olan irşad edici suâline karşılık söz konusu zâtın ashabı: "Bize şeyhimiz daima tâati lüzumlu bulmayı ve ibadeti noksan görmeyi emir buyurdu!" cevabını vermeleri üzerine sözü edilen Şeyh: "Vah vah! Şeyhiniz size katıksız Mecûsiliği emretmiş. Keşke menşeini müşâhede sebebiyle ibadet ve tâatlerden perdelenip kaybolmayı (İhticâb ve gaybûbeti) emretmiş olsaydı daha iyi olurdu!" demiştir. Vâsıti'nin bu sözlerden maksadı; onların hallerini küçümsemek değil, âriflerin makamını haber vermek ve feyzi koruyup besleyen himmetlerini menzil-i maksûda yükseltmektir. Çünkü sâliklerin makamında kıblegâh, erbâb-ı yakîndir. Hatta Nehr-i Cevrî hazretleri: "Kalbî hâllerine hakim, ve kalp memleketine vali olan yükselmiş müridin alâmeti; ihlâsında noksan, zikrinde gaflet, sıdkında kusur, mücâhedesinde fütûr ve fakrında gevşeklik görmesidir. Tâ ki bütün hâl ve fikirleri, kendi nazarında Allah'ın rızasına aykırı görünerek seyr ü sülûkunda Cenâb-ı Hakk'a fakrı ve ihtiyacı çoğaltılmış ve bilcümle masivâdan Allah Teâla'da fânî olmuş olsun!" buyurmuştur. Bazı büyükler de: "Kulluk mertebelerinde bir kimsenin marifet kıdemi, bütün hâllerini iddia ve tüm fiillerini riyâ görmedikçe sâfi ve âlî olamaz!" demiştir.

Ârif odur ki mu'terif-i acz olup Ziyâ
Bu hâdisât-ı câriyeden i'tibâr eder[70]

[70] Ârif aczini itiraf edendir Ziyâ / Bu olagelen hâdiselerden ibret alır.

63. Hikmet
TAMAHIN BÜYÜTTÜĞÜ ZİLLET AĞACI

ما بسقت أغصان ذل إلا على بذر طمع.

Zillet ağacının dalları, ancak tamah tohumu üzerine neşvünema bulur.

Nazmen Tercümesi

Diraht-ı zilletin ağsânı ancak
Bulur neşvünema tohum-u tama'dan

İzah

Kalp tarlasına tohum gibi olan tamahı ekme ki, ondan zillet ağacı biterek dal budak salmasın! Çünkü zilletin her çeşidi tamahın çokluğundan meydana gelir! demektir.

Tamah; nefsâni âfetlerin en büyüğü, belki bütün âfetlerin asıl membaıdır. Zira tamah, Hakk'ı bırakıp da halka iltica ve dalkavukluk demektir. Bu da Âlemlerin Rabbini unutarak insanlara itimat etmekten meydana gelir. Artık bunun neden olacağı mezelletin (zelilliğin) çeşitlerini saymak mümkün olmaz. Kâmil bir mümin için ise; nefsini aşağılatma helâl olmadığı gibi, geçerli bir sebep bulunmaksızın zilleti istemek de haram olur.

Tamahın daha başka bir sebebi de, takdir-i ilâhi hakkında tereddüt ve şüphedir. Tamah; izzeti gerektiren imanın hakikatine aykırıdır. Çünkü iman ehlinin "Şeref, Allah'ın, peygamberinin ve inananlarındır." (Münâfikûn, 8.) âyetini temel alarak büründüğü izzet, ağyâra değil Allah'a itimattır. İzzet, ilâhi takdire tam bir inançla, dahası kalp itminanı ve himmet yüksekliği ile hasıl olan bir meziyettir.

Yahya Bin Muâz hazretleri, tamahın karşıtı olan vera'yı iki kısma taksim ederek şöyle dedi: "Biri zâhiri vera' ve diğeri bâtınî vera'dır. Birincisi, vücut âzâlarının hareketinin ancak Allah için olmasıyla; ikincisi, Hakk'ın tecelligâhı olan kalbe Allah'tan başka bir şey dahil olmamakla hasıl olur!"

Bir başka büyük zât da: "Vera'; müridin hareket ve hareketsizlik halinde, her zaman Cenâb-ı Hallâk'ı müşâhede etmesi ve Hakk'ı müşâhedenin yanı sıra hareket ve hareketsizliğin de ortadan kalkarak bâki Hak ile kalmasıdır!" buyurmuştur.

64. Hikmet
SÜRÜKLEYEN VEHİM

ما قدك شيء مثل الوهم.

Seni vehim kadar hiçbir şey peşinden çekip götürmemiştir

Nazmen Tercümesi

Yok seni vehim gibi kendine münkad edecek

İzah

Bu hikmet; bir önceki hikmette anlatılan tamahı hangi keyfiyetin doğurmuş olduğunu izah için beyan edilmiştir. Tamaha neden olan keyfiyet; şu halde kuvvetlerin sultanı olan vehimdir. Vehim; varlığın hakikatinin zıddıdır; dahası, takdiri tahayyül ve hesap etmekten ibaret olan yokluğa ait bir iştir. Noksan nefis ise; hakiki ilâhi vücûd ile mevcûd olmak yönüyle sâbit hakikatlerden ziyade, bu hakikatlerin aralarındaki aslî münasebetten neşet eden vehim niteliğindeki batıl şeylere itikat eder. Nasıl ki; bir ölünün hayata dönmeyeceğini, fayda ve zarara güç yetiremeyeceğini akıl bildiği halde insanın noksan nefsi bu konuda akla tabi olmayarak vesvese veren kuvvetin peşine takılıp o ölüden ürperir ve korkar. Binaenaleyh; Hakk'ı bırakıp da ilâhi kaderin hükmü altındaki halktan bir şey ümit ve tamah etmek, adeta yalan zannı tasdik demektir. Onun için bu tamah, boş yere bâtıl vehimlere tâbi olmak ve hiç de tamaha gerek olmayan yerde değerli himmeti sarf etmektir.

Hakikat erbâbının yüksek himmetleri ise; sadece cihanın yaratıcısına yöneltilmiştir. Onların temiz hayatları, kanâatkâr yaşamları Allah'a (c.c.) iti-

mat ve tevekkülle tahakkuk etmiştir. Gaybî ilimlerin definesi olan nurlanmış kalpleri de mahlukatla ilgili olan alâkalardan soyunmuştur. Dahası kanâat ve verâ kapısında yüksek fikirleri, rızkın genişliğine ve dünyanın süsüne rağbetten uzaktır. İşte bu hikmete binaen Cenâb-ı Hakk'ın, "Ona hoş bir hayat yaşatacağız!" (Nahl, 97.) âyeti kerimesinde müjdelediği hoş hayat; yaşamını kanaatkârlıkla sürdürmek olduğu, tenkîd erbâbının rivâyetidir.

Kanâat tükenmeyen bir hazinedir.

65. Hikmet
TAMAHIN KÖLESİ

أنت حر مما أنت عنه آيس وعبد لما أنت له طامع.

Tamah etmekten vazgeçtiğin şeye karşı sen hürsün; ama hırsla isteyip tamah ettiğin her şeyin kölesisin.

Nazmen Tercümesi

Hürüsün kat'-ı ümid eylediğin eşyânın
Hangi şey ki ona tâmi' olasın bendesisin

İzah

Bu hikmet de hırs ve tamahın fenalığını ispat eden bir delildir. Çünkü insan için en büyük şeref ve meziyet, hürriyet; en aşağı vaziyet de köleliktir. Hürriyetin şerefi, kanaatkârlığın semeresidir. Kölelik, tamah ve ümidin neticesidir. Tamah ve ümit; bir şeye karşı muhabbetin aşırılığına ve ihtiyacın fazlalığına alâmettir. Ummaktan vazgeçme ve kanâat, kalbin bağımsızlığına ve vicdanın zenginliğine işarettir. Muhabbet duyma ve ihtiyaç ise, kesin esaret; bağımsızlık ve ihtiyaçsızlık da hürriyettir. Binaenaleyh tamah eden tamah ettiği şeye kul ve köledir, tamah etmekten vazgeçense hür ve özgürdür.

Hatta "Aldatıcı tamahlar olmasaydı, yüksek tabiatlı hür kimseler hiçbir şeyle esir alınmazdı!" demişlerdir. Pervasızca gökyüzünde uçan bir doğan kuşunu tuzağa düşürüp zelil eden tamah değil de nedir?

"Halini gördüm esir oldum kemend-i zülfüne. Dâne için kendimi saldım düşürdüm dâme[71] ben!" beyti de bu konuda söylenmiş gerçekten belâgatli bir cümledir. Aşağıda gelecek olan kıssa da bu hikmeti tasvir eden garip vakıalardandır.

Bir gün Feth-i Muslî hazretleri bir açıklık alanda oturuyor, onun yakınında da bir takım çocuklar oyun oynuyorlardı. O, çocukları seyrederken birisi gelip kendisine nefis ve arzularına tâbi olanların hâl ve sıfatlarının ne olduğunu sordu. O esnâda oyun oynamakta olan çocuklardan birinin elinde yalnız ekmek, diğerinin elinde katıkla beraber ekmek vardı. Yalnız ekmeği olan çocuk, elinde katığı olan arkadaşından biraz katık istedi. Katık sahibi olan çocuk ise ancak katığı kendisine köpek olması şartıyla verebileceğini tamah eden çocuğa söylemesi ve onun da bunu kabul etmesi üzerine boynuna derhal bir ip takılarak katıklı çocuk tarafından çekilmeğe başlanmıştı.

Feth-i Muslî hazretleri soruyu sorana: "İşte nefsinin arzularına tâbi olanların hâli, şu köpek gibi sürüklenmekte olan çocuğun hâlinin aynıdır. Çünkü bu çocuk yalnız ekmeğe kanâat edip de katık tamahında bulunmasaydı şu garip vaziyeti alır mıydı?" diyerek, hikmetli cevabını onun can kulağına küpe etmiştir.

Kanâat ettiği şeye karşı hürdür kul; ve hür tamah ettiğine kuldur
Kanâat et öyleyse, etme tamah; çünkü itibarı zedeleyen tamahtır

66. Hikmet
İMTİHAN ZİNCİRİ

من لم يقبل على الله بملاطفات الإحسان قِيد إليه بسلاسل الامتحان.

Nimetin getirdiği kolaylık ile Allah'a yönelmeyen, imtihanın zincirleriyle O'na doğru çekilir.

---

[71] Dâm: Tuzak.

Nazmen Tercümesi

Lütuf ve ihsan ile Allah'a kim etmez ikbâl
Kayd-ı mihnetle olur emr-i Hudâ'ya münkâd

İzah

İman ehli iki sebeple Allah'a yönelir. Biri, nimetin sevecenliği ve fazl-ı ilâhinin devamlılığıdır. Diğeri, mallara ve bedenlere zincirleme gelen imtihan ve ibtilâlardır. Evvelki kısım, nefisleri seçkin olan kimselere özgüdür. İkinci kısım da; sıradan nefis sahiplerine mahsustur. Bir mümin kul ki kerîm nefis sahibidir. Onun Hakk'a yönelmesine sebep olan Allah'ın lütuf ve keremidir. Çünkü yüksekliklere erişmek, şerefi yüksek zâtlara mahsustur. Kendisine sıradan nefis tayin edilmiş olan mümin kulun Allah'a dönmesine ve halinin düzelmesine vesile olacak şey ise, göreceği musibetler ve malının eksilmesidir. Çünkü bin nasihatten bir musibetin hayırlı olması, böyle kimselerin hâl tercümesidir. Allah Teâla'nın muradı ise, kulunun isteyerek ya da istemeyerek kendisine yönelmesidir.

Nazmen Tercümesi

İnsan olup nümûzec küllü zât ve sıfâta
Pes mazhar-ı tâm oldu bu cümle hazerâta[72]

67. Hikmet
ŞÜKÜR, NİMETİ BAĞLAR

من لم يشكر النعم فقد تعرض لزوالها ومن شكرها فعقد قيدها بعقالها.

Nimetlere şükretmeyen, onların yok oluşunu kendi istemiş olur. Rabbine nimetleri için şükreden kimse ise, onları sağlam bir iple bağlamıştır.

---

72 İnsan zât ve sıfatların hepsine numunedir / Zira bu (insan) tüm mertebelere zuhûr mahallidir.

Nazmen Tercümesi

Nimetin ister zevâlin her kim oldu kâfiri
Nimeti eyler ikal (bağ) ile müfîd şâkiri

İzah

Söz, fiil ve inançla nimetin icaplarını yerine getirmek şükürdür. Dalâlet vadisine düşmekten insanı alıkoyan sağlam kuvvete de akıl dediler. Şükür nimetin artması, şükürsüzlük de nimetin eksilmesi neticesini doğurur. "Celâlim hakkı için, eğer şükrederseniz, muhakkak size nimetimi arttırırım" (İbrahim, 7.) ifadesi, ilk hükmün delilidir. "Bir millet kendilerinde olan (iyi hâli) değiştirmedikçe Allah onlara olan nimetini değiştirmez." (Ra'd, 11.) âyet-i kerimesi de ikinci hükmün ispatıdır.

Arap ve Acem âlimleri, nimetleri tutan en güçlü bağın şükür olduğu hakkında görüş birliği içindedirler. Demişlerdir ki "Şükür; mevcut nimeti tutmak, olmayanı da avlamaktır." Kalp, dil ve diğer azalarla ortaya çıkması bakımından şükür üç tarzda ifa edilir:

Kalbin şükrü, mevcut nimetlerin tamamının ilâhi lütuflardan ibaret olduğunu bilmektir. İşte buna "Size gelen her nimet Allah'tandır." (Nahl, 53.) nazm-ı celîli delildir.

Dilin şükrü; Cenâb-ı Hakk'a hamd ve senâ ile şükür vazifelerini ifa etmek ve Rabbâni nimetleri meşru sûrette şükür ve teşekkür ile anlatarak Hakk'a tâbi olmaktır. Buna da "Rabbinin nimetine gelince, artık onu (şükranla) anlat." (Duhâ, 11.) âyet-i kerimesi apaçık bir kanıttır. Onun için, Râşit halifelerden sayılan Ömer bin Abdülaziz: "Allahü Teâla'nın nimetlerini anın! Çünkü nimeti yâd etmek, nimetin şükrüdür!" buyurmuştur. Peygamber Efendimiz Aleyhisselam da şöyle buyurdular:

"Aza şükretmeyen çoğa da şükretmez; nimetin vesileleri olan insanlara şükreylemeyen kişi, insanların Rabbine de şükreylemez!"

"İnsanlardan Cenâb-ı Hakk'a en çok şükreden kimse, insanlara fevkalâde şükür ve teşekkür edendir!"

Diğer âzâların şükrü "Ey Dâvûd âilesi! Şükredin!" (Sebe' 13.) ilâhi emrinden anlaşıldığına göre, salih amel işlemektir. Salih amelin şükür

kabilinden olduğunu gösteren şudur; Cenâb-ı Peygamber Efendimiz Aleyhisselâm yukarıdaki âyet-i kerimenin inmesi üzerine geceleri mübarek ayakları şişecek kadar namaz kılmaya başlamış ve ashâb-ı kirâm "Niçin bu kadar kendinize eza ediyorsunuz? Halbuki Cenâb-ı Allah sizin geçmiş ve gelecek günahlarınızı mağfiret buyurdu!" diye sordukla-rında Peygamber Aleyhisselam "Ben Rabbime şükreden bir kul olmayayım mı?" demişlerdir.

Birisi gözün şükrünü Ebu Hâzım hazretlerine sordu. Söz konusu Zât bu soruyu: "Göz ile bir hayır görüldüğünde söylemek ve şer görüldüğünde gizlemek gözün şükrüdür!" diye yanıtladı. Adam "Kulağın şükrü nedir?" dedi. O zât da: "Hayır işittiğinde hatırda tutmak, şer işittiğinde defnetmek (unutmak) kulağın şükrüdür!" cevabını verdi. Ellerin şükrünü sordu. O, "Sana helal olmayan şeye yapışmamak ve ilâhi hukûku menetmemek, ellerin şükrüdür!" dedi. Bâtının şükrünü sordu. "En aşağısı sabır, en yükseği ilimdir!" buyurdu. Yani insanın içe ait şükrünün, cinsel uzuvları sabırla haramdan muhafaza ve kalp evini ilim ve irfan ile nurlandırmak olduğunu işaret etti. Sonra adam, mahrem yerlerin şükrünü sordu. O zât da: "Cenâb-ı Hak onu "Eşleri ve câriyeleri dışında, ırzlarını herkesten koruyanlar, doğrusu bunlar kınanmazlar!" (Meâric, 29.-30.) âyet-i kerimesinde tayin buyurdu" dedi. Adam; ayakların şükrünü sordu. O zât: "Sadece Allah'ın razı olduğu yerlere gitmektir!" cevabını verdi.

Yalnızca dil ile şükredip de âzâlarıyla şükrü terk eden kimse, bir tarafı giyinik diğer yanı çıplak olan adam gibidir. Onu bu elbise soğuk ve sıcaktan korumadığı gibi, yalnız diliyle şükreden kişinin şükrü de nimeti yok olmaktan koruyamaz. Kısacası şükür hakkındaki ibârelerin ortak ifadesi şudur: "Kalp ile marifet, dil ile zikir, âzâlar ile amel şükürdür!"

Cüneyd-i Bağdâdî, şeyhi, Sırrı Sekati hazretlerinin huzurunda bulunduğu bir gün oradakiler şükrün incelikleri hakkında konuşuyorlardı. Henüz Cüneyd-i Bağdâdî o sırada yedi yaşında bir çocuktu. Sırrı Sekati hazretleri Cenâbı Cüneyd'e hitâben: "Delikanlı! Şükür nedir?" diye sordu. Cüneyd: "Cenâbı Hakk'a O'nun verdiği nimetler ile âsi olmamaktır!" dedi. Şeyh bu hikmetli cevaba, ve hazreti Cüneyd'deki gençlik feyzine bakarak "Ya Cüneyd! Ümit ederim ki yakında senin ilâhi feyzlerden nasibin konuşmanın açıklığı ve düzgünlüğü (talâkat-ı lisân) ola-

caktır!" buyurdular. Sırrı Sekati bu sözle Cenâbı Cüneyd'in ledün ilmi ve tasavvuf sanatının müşküllerini çözen, füyûzât kapılarını açan bir zât olacağına işaret etmiştir.

Endişe değil âlem-i mânâdır bu
Esmâ deme kim ayn-ı müsemmâdır bu

Esrâr-ı hakâyık olmuş onda pinhân
Dil nâmına bir nüsha-i kübrâdır bu[73]

68. Hikmet
İSTİDRAÇ KORKUSU

خف من وجود إحسانه إليك ودوام إساءتك معه أن يكون ذلك استدراجا سنستدرجهم من حيث لا يعلمون.

Kötülüklere devam ediyor olduğun halde Cenâb-ı Hakk'ın hâlâ sana lütuf ve ihsanları sürüyorsa, bunun bir istidraç olmasından kork! Çünkü Hak Teâla şöyle buyurmuştur: "Onları bilmedikleri yönden, yavaş yavaş helâke yaklaştıracağız!" (A'râf, 182.)

Nazmen Tercümesi

Devam-ı mâsiyetle lütuf ve ihsan-ı ilâhiden
Hazer et ki senin için olmasın belki bu istidrâc

Hudâ Kur'an-ı Zîşân'ında şöyle eyledi ferman
Habersiz eyleriz erbâb-ı isyânı biz istidrâc

---

[73] Mana âlemidir bu, kuruntu değil / İsimlendirilendir bu, isim değil
Hakikatlerin sırları saklıdır onda / Gönül nâmına bir büyük nüshadır bu .

İzah

Cenâb-ı Hakk'ın kulunu nimetin bolluğuyla istidrac etmesinden korkmak, müminlerin sıfatıdır. İsyana devam ettiği halde istidractan korkmamak ise kâfirlerin hâlidir. Hatta istidracın alâmeti: "Masiyete devam ve ısrar, ve boşa geçen zamanlar ile aldanma, ve cezanın tehirini vuslatı hak ettiğine yorup gururlanmaktır!" dediler. Bu haller zikredilen âyet gereği, oyun düzenlerin en hayırlısı olan Cenâb-ı Hakk'ın gizli mekridir (oyunudur) ki; isyan ehlini yavaş yavaş intikam zamanına yaklaştırmaktır. "Yapılan nasihatleri unuttuklarında, onlara her şeyin kapısını açtık; kendilerine verilene sevinince ansızın onları yakaladık da umutsuz kalıverdiler!" (En'âm, 44.) âyet-i kerimesi gereği, memur ve mükellef oldukları ilâhi emirleri unutarak âfiyet ve refah sebeplerini hazır bulup nimete şükür ve Hakk'a itaat etmekten uzaklaştıklarında onları Allah'ın rahmetinden ümit kesmiş olarak ansızın yakalayıp azaba uğratmak da Allah'ın (c.c.) gizli mekridir.

Binaenaleyh, Sehl bin Abdullah et-Tüsterî hazretleri hikmetin metninde zikredilen âyet-i kerimeyi: "İsyan ehli, masiyetlerini sürdürdükçe biz verdiğimiz nimetleri yeniler ve günahlara istiğfarı gönüllerinden uzak ederiz!" tarzında tefsir eyledi.

Sendendir ilâhi yine bu mekr bu fitne
Bu mekr bu fitne yine sendendir ilâhi

69. Hikmet
EDEPSİZLİK CEZASIZ KALMAZ

من جهل المريد أن يسيء الأدب فتؤخر العقوبة عنه فيقول لو آان هذا سوء أدب لقطع الإمداد وأوجب الإبعاد فقد يقطع المدد عنه من حيث لا يشعر ولو لم يكن إلا منع المزيد وقد يقام مقام البعد وهو لا يدري ولو لم يكن إلا أن يخليك وما تريد.

Edebe aykırı davranmakta olan bir mürid, uğraması gereken cezasının tehir edilmiş olmasına bakıp da "Davranışım çirkin olsaydı ilâhi destek kesilirdi ve Hak'tan uzaklaştırılırdım!" derse, bu onun cehâleti yüzündendir. Çünkü ondan ilâhi yardım kendisinin bilmediği bir yönden kesilmiş olabilir. Şayet kesilmese bile, aslında yardımın artmıyor olması da yeterli bir cezadır. Dahası o, huzurdan uzaklaştırılmıştır da kendisi farkında değildir. Şayet bunların hiçbiri olmayıp da, yalnızca Cenâb-ı Hak onu nefsiyle baş başa bıraksa, ceza olarak yine kâfidir.

Nazmen Tercümesi

Mürid-i feyz-i Mevlâ sâlik-i râh
Edip sû-i edep bir gün ol âgâh

Teehhür eylese ondan ukûbet
Bu istidraç ona verse cesaret

Dese bu ma-vakaa, bu vaz', bu hâl
Eğer sû-i edeb olsaydı derhal

Ederdi Kibriyâ'dan kat'-ı imdâd
Dahi îcâb ederdi Hak'tan eb'ad

Müridin mukteżâ-yı cehlidir bu
Meded kim munkati' vâkıf değil o

Meded ger munkati' olmasa da vâh
Eder men'-i mezîd elbette Allah

Makam-ı bu'd olur hem de mekânı
Hayıflar ki değil vâkıf o cânı

Bu ib'ad olmasa farzet ki câna
Eder hâlî seni kâmınla Mevlâ

İzah

Edebe aykırı davranış ya Hakk'a, yahut halka karşı olur. Hakk'a karşı olan kısmı; Allah'ın fiillerine itiraz, takdirin hilafına tedbir, Rabbâni kazâdan kederlenme, halka elemini anlatma ve şikâyet gibi kulluğun şanına yakışmayan hallerdir. İşte buna aşağıdaki paragraf yeni bir misal olarak hikâye edilen vakıalardandır:

Bir gün vücudunda biraz kırıklık hisseden Cüneyd-i Bağdâdî hazretleri: "Ya Rab, bana âfiyet ihsan eyle!" diye duâ etti. Bunun üzerine derhal gaipten bir ses: "Ya Cüneyd! Sana ne oldu ki benimle benim mülküm olan vücudun arasına girerek âfiyet talebinde bulunuyorsun?" diye seslenip onu kınadı.

Halka karşı olan edepsizlik de; Ya pir ve üstatlarına, ya akranına, yahut müridin kendi nefsine karşı olur. Pir ve üstatlara karşı olan kısmı, onların fiillerine itiraz etmek ve vaki olan işaretlerini kabul etmemektir. Bu kısım en büyük edepsizliktir. Çünkü Ehlullah: "Üstatlara isyan, tevbesi kabil olmayan bir günahtır. Pirlerin emirlerine karşı illet ve sebepler araştırmak da gururu ve mahvoluşu netice verir!" dediler.

İmam-ı Kuşeyrî; "Bir kimse gönle âgâh bir şeyhe arkadaş olduktan sonra kalbiyle ona itirazda bulunursa sohbet ahdini bozmuş olacağından ona tövbe vacip olur!" dedi. O itirazı câiz olmayan pirler ve üstatlar, elbette peygamber varisleri olan mürşid-i kâmiller ve müttakî âlimlerdir. Yoksa bazı zamâne şeyhleri gibi, yemek arzusu sebebiyle şekil değiştiren, ilmi ve dini dünya menfaatlerine vesile kabul eyleyen sahte şeyhlere ve aslında dünyayı çekmek için dünyayı terk eylemiş kasıntılara itâat etmek Hakk'a tabi olanların ne vicdan borcudur, ne de vazifesi... Hele şeriata aykırı olan hâllerde bunlara tâbi olmak, yalnızca dalkavukluk olacağı ve bunlarla sohbet, maddî ve manevî zarardan başka bir şey getirmeyeceği apaçık bir gerçektir.

Akranına karşı edepsizlik; nefsin mukayese hükmüne tâbi olarak bir kimseden meydana çıkan davranışlara itiraz ve müdahaledir ki; buna şeriat lisanında zemm ve gıybet denilir. Cenâb-ı Hak gıybeti "Sizden bir kimse, ölmüş kardeşinin etini yemekten hoşlanır mı?" (Hucurât, 12.) manasında inzâl buyurduğu yüce fermanıyla haram ettiğinden Cüneyd-i Bağdâdî hazretlerine bu hakikat şu aşağıdaki sûrette aşikâr olmuştur:

Bu veli bir gün, kendine kolay gelen dilenciliği seçmiş olan bir fakiri görerek içinden: "Eğer ki bu adam bir iş tutmuş olup da nefsini şu zilletten muhafaza etmiş olsaydı daha güzel olurdu!" der. Ve o gece âlem-i istiğrakta kalabalık bir cemaat, o fakiri pişirilmiş yemek gibi bir sofra üzerinde götürerek etinden almasını Cenâbı Cüneyd'e teklif ederler. Ve kendisinin uyanıklığı sırasında o fakiri zemm ve gıybet etmesi sebebiyle bu teklifin yapılmış olduğunu bildirirler. Hazreti Cüneyd bir dehşetle fırlayarak hemen sözü edilen dilenciyi araştırıp bulur. Selam vererek ona yöneldiğinde, o dilenci Hazreti Cüneyd'in durumunu keşfederek: "Ya Eba'l Kâsım! Bir daha gıybet etmeyeceksin, değil mi?" diye sorar. Cenâbı Cüneyd de: "Hayır etmem!" cevabını verdikten sonra o dilenci: "Seni Gaffâr olan Allah (c.c.) mağfiret etsin!" duâsıyla onu tesellî ederek gider. Ve kendisinin dilenci sûretinde bir merd-i kâmil olduğunu belli eder.

Müridin nefsine karşı edepsizliği; nefsinin arzularını istediği gibi yerine getirip Cenâb-ı Mevlâ'ya yakınlığı icab eden halleri icra etmemektir.

İşte farklı kısımlarıyla ortaya çıkan bu sû-i edepten dolayı gereken cezanın tehiri de bir nevi istidractır. Cezanın tehiriyle beraber, ilâhi desteğin kesilmesi, meydana gelişine göre dört kısımdır; mühletsiz, mühletli, aşikâr ve gizli.

Aşikâr ceza, azap iledir. Gizli ceza ise, hicâbın vücûdu (Allah'la kul arasındaki perde) iledir. Azap ile ceza, hata ve günah ehline mahsustur. Hicâb ile ceza ise, Allâm-ül guyûb olan Allah'ın huzurunda edebe aykırı davranışa cüretkâr olanlaradır. Bazen mürid için mühletli ve gizli olan ceza; mühletsiz ve aşikâr cezadan daha şiddetli olur. Bu da, Cenâb-ı Hakk'ın sadık müridden manevî desteğini keserek onu uzaklık makamında bulundurmasıdır. Bu durum, hicâbın (Hak'tan perdelenmenin) başlangıcıdır. Bu ibtilâdan sonra ilâhi rahmet müridi takip etmezse; Allah'ın gözünden düşmüş ve kalp aynasına zulmetli hicab vurmuş olur da mürid için artık önceki hâle dönüş mümkün olmaz. Çünkü bu halde; gelen ilâhi yardımlar ve vâridât kesilerek müridin vicdan semasında irfan güneşi tutulup söner.

Mühletsiz ve aşikâr cezanın gecikmeyerek gelmesi ise; Hakikati anlayıp yanlışlıktan dönmeyi netice verir ve bununla mürid, yaptığı edebe aykırı işlerin edepsizlik olmadığını düşünmek gibi ilâhi desteği kesen amel-

lerini beğenip hâlinden hoşnut olmanın kulluğun kaidesine uymadığını idrak eder. İşte bu hâline rızayı ve amellerini beğenmeyi doğuran keyfiyet ise; ilâhi desteğin kesilmesine sebep olacak olan manevî yardımın kesilmiş olması durumudur. Eğer edepsizliğine rağmen yine de ilâhi yardım müride ulaşmış olsaydı, istiğfar etmesi gerekirdi de; o mürid hâlini beğenmeye asla cesaret etmezdi.

Amelleri güzel görüp hâlini beğenmeyi doğuran bir durum da müridin kendi hâlinde başıboş bırakılmış olmasıdır. Bu da, uzaklık makamında bulunduruluyor olmanın bir sonucudur. Çünkü sadık mürid yakınlık makamında bulunmuş olsa, nefsi görmekten uzak, nefsâniyetinin isteklerine karşı şüpheci ve Allah'ın murâdına vâkıf olurdu.

Binâenaleyh; Cenâb-ı Hakk'ın kuluna yardım etmesinin alâmeti üç kısımdır denildi. Biri; kastetmeksizin salih amellere muvaffakiyettir. İkincisi; günah işlemeye tam yaklaşmışken araya engellerin girmesidir. Üçüncüsü; her halde ve her zaman (Allah'a) ihtiyaç kapısının açık olmasıdır.

Yardımsız ve desteksiz kalmanın alâmeti de üçtür. Biri; çabalamaya rağmen tâat ve ibadetin güçleşmesidir. İkincisi; korku ve çekinme ile beraber mâsiyet ve günahın devam etmesidir. Üçüncüsü; sığınma ve ihtiyaç kapısının kapanması, ve duânın terk edilmesidir.

Velhasıl edeb sultanının tasavvuf ikliminde yüksek mevkisi ve şerefli mertebesi vardır. Hatta Ebu Hafs-ı Kebîr hazretleri: "Tasavvufun bütünü edeptir. Çünkü; her vaktin edebi, her hâlin edebi, her makamın edebi vardır. Her kim ki vakitlerin edeplerine riâyet ederse ricâlin (Allah adamlarının) değerine ulaşır. Ve bir mürid edeplere uymaz da onları zayi ederse, yakınlık kazanmak istediği taraftan uzaklık ve güzel kabul beklediği yerden reddedilişle karşılaşır!" buyurmuştur.

Cenâbı Rüveym de: "Amel tuz, edeb de un gibi sayılmalıdır ki her ikisinin vücûd sofrasında toplanması kalbî hissiyâta lezzet versin!" dedi. Bazı büyükler de: "Edeb yalnız bir açıdan olmayıp hem zâhiren, hem bâtınen ona sımsıkı sarılmak lazımdır!" demişler. Zinnûn-u Mısrî hazretleri de: "Edeb sınırından dışarı çıkan bir mürid; insanın düştüğü yerden kalktığı gibi, çıktığı yerden geri dönmesi lazımdır!" buyurdu. İbn Mübarek de: "Müridin ihtiyacı, çok ameli olmasından daha ziyade az edebi bulunmasıdır!" dedi.

Hazreti Sevrî de: “Vakit hakkında edepli olmayan sâlikin, vakti ‘makt’tan (kötülükten) ibarettir!” buyurmuştur.

İmdi sadık müride lazım olan âdâb; zâhir ve bâtın hallerin tümünü içine alır. Ve nitekim zâhiri edepler, bâtınî edeplere tâbidir. Bâtınî edepler ise; bütün iyi tavırlarla donanmak ve güzel ahkâklarla süslenmektir. Binaenaleyh; güzel ahlâkın sultanı Peygamber Efendimiz Aleyhisselâm: “Beni Rabbim terbiye edip yetiştirdi. Sonra güzel ahlâkta en üstün kıldı. Bana afla muamele etmemi, örfe tâbi olmamı ve cahillerden yüz çevirmemi emretti!” buyurmuştur.

Edep bir tâc imiş nûr-u Hudâ’dan
Giy o tâcı kurtul her türlü belâdan

70. Hikmet
ZİKRİ OLANIN MUHABBETİ DE VARDIR

إذا رأيت عبدا أقامه الله تعالى بوجود الأوراد وأدامه عليها مع طول الإمداد فلا تستحقرن ما منحه مولاه لأنك لم تر عليه سيما العارفين ولا بهجة المحبين فلولا وارد ما آان ورد.

Cenâb-ı Hakk’ın sürekli zikir ve ibadette bulundurduğu bir kulda, eğer âriflerin ve âşıkların hâlini göremezsen, sen yine de Hak Teâla’nın ona ihsanını küçümseme! Çünkü Hak Teâla ona feyz ve muhabbet vermeseydi, devam ettiği vird ve zikir olmazdı.

Nazmen Tercümesi

Görürsen bir kulu ey merd dâim
Hudâ kılmış onu vird ile kâim

Onu etmiş idâme hem de Yezdân
Edib imdâd o evrâd üzere her an

Bu lütf-u Hakk'ı tahkir eyleme sen
Deyip onda mehâsin görmedim ben

Eğer ki olmasaydı vârid-i Hak
Teyessür eylemezdi virdi mutlak

İzah

Allah'ın (c.c.) has kulları; biri mukarrabîn, diğeri ebrâr olmak üzere iki kısıma ayrılmıştır. Mukarrabîn; nefsâni hazlarından ve zâtî vâridatlarından fâni olarak yalnızca Cenâb-ı Hakk'a rıza ve kulluk yolunda bulunan ârifler zümresidir. Ebrâr ise; bunlardan tamamen fânî olmamakla beraber salih amel ve tâatlerde bulundurulan, cennetlerde yüksek derecelerle mükâfata mazhar olan zâhidler ve âbidler fırkasıdır. Bunlar da her biri bulundukları kulluk makamında derecelerine göre ilâhi yardım ile desteklenir.

İşte bu fırkadan bir âbid kula zâhiri amel ve daimî virdlerin kolaylaştırıldığı görülüp de, onda iradeyi terk, nefsâni hazlara sabır, masivâdan uzaklaşma, hakiki maşuğun hizmetiyle hayat bulmak gibi irfan ve aşk alâmetlerinin görülmemesi durumunda da yine onun müdavimi olduğu vird ve zikirlerin küçümsenmesi icap etmez. Çünkü eğer onun kalbine feyz membaından taşıp akmış bir ilâhi tecellî olmasaydı, ondaki vird ve zikir daimî olmazdı. Yani o âbid; çalışma ve irade ile meydana gelen ibadet ve tâatleri sürekli işleyemezdi.

İmdi söz konusu vird ve zikrin devam ediyor olması açıkça gösteriyor ki bu âbid, Allah'ın (c.c.) terbiye ve himayesinden çıkmamıştır. Öyleyse onu küçümsemenin sebeb-i hikmeti, hiç kuşkusuz cehalet, edepsizlik ve akıl noksanlığıdır.

Ekser kişinin sûretine sîreti uymaz
Ya Rab bu ne hikmettir ilâhi bu ne hâlet

71. Hikmet
KİMİNE İBADET, KİMİNE MUHABBET VERİLİR

قوم أقامهم الحق لخدمته وقوم اختصهم لمحبته آلا نمد هؤلاء وهؤلاء
من عطاء ربك وما آان عطاء ربك محظورا.

Allah Teâla'nın bazı kulları vardır ki, onları yalnızca hizmet ve ibadette bulundurur. Ve diğer bazı kulları da vardır ki, Cenâb-ı Mevlâ onları sevgi ve muhabbetine mahsus yaratmıştır. Nitekim Kur'an-ı Kerim'de şöyle buyuruyor: "Her birine, onlara da, bunlara da Rabbinin ihsânından birbiri ardınca veririz. Rabbinin nimeti kimseye menedilmiş değildir!" (İsrâ, 20.)

Nazmen Tercümesi

Hizmeti için eyledi bir kavmi Allah ihtiyar
Etti hubbu için diğer bir kavmi de ol ihtisas

Her iki kavme dedi ancak biz imdâd eyleriz
Olmadı lütf-u Hudâ memnu' ve hem mahsûsa has

İzah

Hikmetinden suâl olunmayan Hak Teâla, has kullardan bir tâifeyi ibadet ve hizmet için seçmesiyle onlar cennet ehli oldular. Bu tâife zâhidler zümresidir. Diğer bazı kullarına da aşk ve muhabbeti için ayrıcalık vermesiyle onlar da yakınlık makamına ulaştı ve vahdet misafirhânesine dahil oldular. Bu kullar da ârifler zümresidir. Gerçi Cenâb-ı Hakk'a nisbet ve hizmette her iki fırka müşterek iseler de zâhidlerin hizmetinin çoğu vücut âzâlarıyla, âriflerin ise kalp ve sırlarla olması bakımından birbirlerinden ayrılırlar.

Yahya bin Muâz hazretleri: "Zâhid; dünya dediğimiz şu sûret âleminden ve merd-i ârif de âhiret âlemi ve cennet bahçesinden Cenâb-ı Hakk'ın şikârıdır (avıdır)!" dedi.

Şu halde Mevlâ'yı arayan; bu seçimde Cenâb-ı Hakk'ın serbest olduğunu görerek önceki hikmette sözü edilen küçümsemeden çekinir, dahası tedbir ve ihtiyâr kudret elinde olan Allah'a (c.c.) işleri havâle ederek irfan peşinde bir kul olur. Âriflerin sultanı, Cüneyd-i Bağdâdî hazretleri: "Gâibleri bilen Allah Teâla evliyânın kalplerine vâkıf olduğundan, onlardan yüce marifet emanetini taşıyamayacak olan zâhidleri ibadetle meşgul eder!" dedi.

Ebu'l Abbas-ı Deynûri hazretleri de: "Cenâb-ı Hakk'ın bir kısım kulları vardır ki; ilâhi marifete elverişli olmadıklarından onları Allah Teâla ibadet ve hizmetle meşgul eder. Diğer bir kısım kulları daha vardır ki; hizmet ve ibadetten ziyade ilâhi marifete salâhiyetli olduklarından onlara da yüce marifet emanetini yükler!" buyurdu.

Bil geldiğini mülk-ü vücûda ne içindir
Sa'y et olasın padişah-ı kişver-i irfan[74]

72. Hikmet
FEYZİN BEKLENMEDİK ANDA GELİŞİ

فلما تكون الواردات الإلهية إلا بغتة لئلا يدعيها العباد بوجود الاستعداد.

Kalplere gelen feyiz ve ilhamların çoğu kez nadiren ve umulmadık anda tecellî ediyor olması, âbidler bu vâridâtı kendi istidatlarına mal etmesinler diyedir.

Nazmen Tercümesi

Hudâ'nın vâridâtı bağteten vâki olur ekser
İbâdullah onu zannetmesin ki feyz-i istîdât

[74] Bu varlık mülküne ne için geldiğini bil / Ve irfan ikliminin padişahı olmaya çalış.

İzah

İlâhi feyz ve ilhamların ekseri; ibadetlerle istidat hasıl olmaksızın aniden vukua gelmesi, kulların söz konusu vâridâta -zikre devam etmeleri sebebiyle- ehil ve layık oldukları düşünülmesin diyedir. Çünkü "Kulum bana nafilelerle sürekli yaklaşır, onu nihayet severim!" hadis-i kudsisine bakılarak belki Allah'a yakınlık kazanmada gayret ve devamlılığın bir rolü olduğu sanılabilir. Halbuki bu zümreden kullar himmet ve gayretlerinin Hakk'a değil, âhiret yurduna bağlı olduğunu bilmediklerinden onlar için ne marifetullah, ne de ilâhi vâridat hasıl olur.

Kısacası ilâhi vâridat, Rabbâni hediyeler olup bir işi mazeret göstermekten ve bir amele karşılık olmaktan münezzeh ve mukaddestir. O yüzden bu vâridatların hâlis ibadetlerin bir neticesi olması düşünülemez. Hatta sözü edilen vâridat ibadetlerin akabinde meydana gelse bile ibadet ona adi sebep kabilindendir. Onun için bu gelen vâridat pek az ve nadir ve belki sırf ilâhi cömertlik eseri olmakla çoğu hallerde ansızın vaki olur. Şu halde ilâhi feyz istidada bağlı olmayacağından bu hikmet; ilâhi yaratış ve takdiri, hazırlık ve istidat ile sınırlayan âlimlerin görüşlerini de reddeder.

73. Hikmet
HER SORUYU CEVAPLAYAN CÂHİLDİR

من رأيته مجيبا عن آل مسألة ومعبرا عن آل ما شهد وذاآرا آل ما علم
فاستدل بذلك على وجود جهله.

Eğer bir kimse sorulan her soruya cevap veriyor, gördüğü her şeyi anlatıyor ve her bildiğini söylüyorsa, onun bu hali cehaletine kesin bir delildir!

Nazmen Tercümesi

Her suâle her kimi görürsen eder i'tâ-ı cevab
Her şühûdun keşf eder her bildiğin ityân eder

Eyle istidlâl ve'fehm ey ârif-i sırr-ı Hudâ
Kim bu hâliyle o sâlik cehlini ilan eder

İzah

Bu hikmette cahillik ve kendini bilmezliğin göstergesi olan üç hâlden bahsedilmiştir. Birincisi; her sorulana derhal cevap vermektir. Bu ise sayısız konuları olan ilim ve fenlerin hepsini bilip kavramayı gerektirir. Oysa Cenâb-ı Hakk'ın "Size ilimden ancak pek az bir şey verilmiştir!" (İsrâ, 85.) yüce sözüyle sabit olduğu üzere sonlu olan insan için her şeyi bilmek imkânsız olduğundan, böyle bir iddia ilmin içeriğinden habersiz olmanın neticesidir ve elbette cehalet eseridir. Ayrıca soranın anlayışına göre cevap vermek gerekiyor olmasına rağmen her soruyu cevaplandırmak, soran kişiye ehil olmadığı bir meseleyi açıklamak demektir ki, bunu yaptıran da cehalettir.

Peygamber Efendimiz de ilimlerin kapalı yönleri hakkında bilgi edinmek isteyen bir adama bildiği zaruri ilimleri sorup cevap aldıktan sonra "Git şu bildiğin ile amel ettikten sonra gel ki, o zaman sana ilimlerin anlaşılması zor olan taraflarını öğreteyim!" buyurmuşlardır. Allah Teâla ilmi ehlinden saklamamak üzere ezelî âlemde din âlimlerinden söz aldığı gibi, ehlinden gayrısına ilimleri emanet etmemek üzere de ahd vermiştir. Âlemin gözünün nûru olan Efendimiz Aleyhisselam: "İlim üçtür; biri kaim farzlar, diğeri daimi sünnetler, biri de "Bilmiyorum!" dur. Yani her sorulan soruya cevap vermeye kalkışmayarak Bilmiyorum! demektir!" buyurdular. Buna göre bazen bir şeyin idrakinden âcizlik göstermek de bir nevi ilim sayılır. Her soruyu cevaplamaya kalkmak ise cehaletin kendisidir.

Cahilliğin ikinci alâmeti; tanık olduğu sûrî (görünüşe ait) ve manevî durumları anlatmak ve kalbindekileri açığa vurmaktır. Bunun cehalet oluşu, gizliliği icap eden derunî sırrın ifşasını içerdiği içindir. Çünkü; ahrârın (hür kişilerin) kalpleri, sırların mezarlarıdır. Dahası tarikat sırrı, Cenâb-ı Mevlâ'nın kula tevdi ettiği bir emanettir. Onu söyleyip ifşa etmek ise şüphesiz cinayettir. "Doğrusu Allah hâinleri sevmez!" (Enfâl, 58.)

Ayrıca manevî işlerde ifade vesilesi ancak ima ve işarettir. Emanet edilmiş olan sırrı sözle anlatmak ise, kıymetini bilmemek ve ifşa etmek demektir. Halbuki zevke dair işlerin ve manevî müşâhedelerin ağızdan çıkan cüm-

lelerle hakiki idraki imkânsızdır. O yüzden parlak hakikatin şâhidi olan kişi her ne kadar söz ve ibare kisvesiyle mananın varlığını arz ederse de, tasavvuf ilminde hoş görülmeyip kınanan belirsizlik ve anlaşılmazlıktan başka yine meramı anlatmaya yarayan bir faydası olmaz. Nitekim yararsız ve belki zararlı olan söz ise cehalet eseridir. Binaenaleyh Ebu Ali Rûzbâri hazretleri: "Âriflerin ilmi ima ve işarete vabestedir. Her ne zaman söz ve ibare kisvesine girerse kendisini gizler!" buyurdular.

Cehaletin alâmetlerinin üçüncüsü; her bildiğini söylemektir. Çünkü âlim olan zat, bilgisini tasnif etmiş ve söylenmesi uygun olanla olmayanı belirlemiş olsaydı; bazısının söylenmesinin bilâhare kulları inkâr, zarar ve fesada götüreceğini anlayarak susmayı seçerdi. Çünkü istidatların farklı farklı, idrak ve ilimlerin muhtelif olduğu aşikârdır. Binaenaleyh bir kimsenin havsalasına sığabilen bir ilmi diğerinin havsalası almayacağından, onun zikredilmesinin mecburi inkârdan başka bir fayda sağlamayacağı gayet tabiidir. İşte bu hikmete binaen Peygamber Efendimiz Aleyhisselam: "Fevkalâde kıymetli bir ilim vardır ki; onu ancak ârifler bilir. Eğer ki bu ilmi onlar açıklamış olsalar, Allah'a karşı mağrur olan kimseler şüphesiz inkâr ederler!" buyurmuşlardır. İmam Zeynel Âbidîn hazretlerinin bu konuda şu sözleri ne güzel bir hikmettir: "Bazı ilim vardır ki, eğer onu açıklayacak olsam putperestlikle suçlanırım. Bir takım Müslümanlar da kanımı döker ve bu çirkin fiili güzel zannederler. Ben ilim hazinemdeki cevherleri elbette gizlerim. Ta ki idrak etmesi mümkün olmayan sûretperest kimseler Hakk'ın hakikatini göremeyerek fitne ve belâya tutulmasınlar"

Resûlullah'ın hâdimi olan Ebu Hureyre de (R. A.): "Ben ilâhi ilmin şehri Cenâb-ı Peygamber'den iki ilim öğrendim. Onun birini insanlara açıkladım. Eğer diğerini açıklayacak olsam gırtlağımı keserdiniz!" buyurdu. Bu sebeptendir ki Hallâc-ı Mansur hazretleri; kendisine Cenâb-ı Hakk'ı soran birine, üzerindeki cübbeyi göstererek "Bunun altında Allah'tan başka bir şey yoktur!" cevabını vermekle ilâhi sırlardan bir sırrı ifşa ettiğinden, yani "Enel Hak!" dedi diye öldürülmüştür. Halbuki onun bu sözle maksadı, kendi mevcudiyetini de içine alan eşyâ Allah'ın varlığıyla kâim, ve ilâhi mutlak vücûd da ancak eşyâda zâhir olduğuna işaret etmekten ibaretti. Çünkü masivâ (Allah'tan gayrı eşyâ); gizli ve açık bilcümle nefis, ruh ve cisimleri sonsuzluğu içine alan imkân sahasıdır. Yüksek akıl sahibi kimseler; masivânın Cenâb-ı

Hakk'a alâka ve nispetinde farklı görüşler ileri sürmüşlerdir. Mutasavvıflar bu konuda: "Hak, âlemin ne dahilinde ne haricindedir. Bütün cihetlerden münezzeh olduğu halde her yerde hâzır ve nâzırdır!" diyerek nefy ve isbât arasında bir yol seçmişlerdir. Şu halde masivâullah (Allah'tan gayrısı) için varlık olmayıp, eğer ki aklî yargı ile bir başka mana tasavvur edilmesi gerekse; masivâullah, ilâhi ilimde eşyânın ezelden beri sâbit olan sûret ve hakikatlerinin meydana çıkmalarından ibaret olur. Ve her ne zaman bu izâfi vücûdlar mevcut kabul edilse, masivâullah ve âlem adıyla isimlendirilir. İşte bu itibarla masivâ denilen eşyânın mutlak varlık olan Hakk'a nispeti, gölgenin şahsa nispeti gibidir. Yani gölgenin varlığı şahsın varlığına bağlı olduğu gibi eşyânın da aslında hiçbir varlığı bulunmayıp ancak Hakk'ın varlığıyla var olur. Hiç kuşku yoktur ki gölge kendi zâtıyla mevcut olmayıp şahsa tabidir. Hakk'ın gölgesi olan eşyâ dahi bizzat mevcut olmayıp Hakk'ın varlığı ile kâimdir.

Eşyâya masivâ denilmesi vücûd-u Hak'tan feyizli ve izafi vücûd ile mevcut olması itibarıyladır. Yoksa vücûd; Hakk'ın aynı olan tek hakikattir, Hallâc-ı Mansur da "Cübbemin altında Hak'tan başka bir şey yoktur!" sözünü bu noktaya istinaden söylemiştir. Bazı zatlar bu sözü Cenâbı Cüneyd'e nispet ederek hazreti Mansur'un yalnız "Enel Hak!" dediğini söyleye gelmiştir. Hatta şeyh-i pürsefâ, Cenâbı Vefâ'ya: "Mansur'un Ene'l-Hak! demesine ne buyurursunuz?" diye sorulduğunda o buna cevaben, "Ene'l-bâtıl mı demeliydi?" diyerek âlemde vücûda gelen bilcümle eşyâda tasavvur edilmiş bâtıl bir şey olmadığını beyan ederek zikredilen sözü tefsir ve tevil buyurmuştur. "Rabbimiz! Sen bunu boşuna yaratmadın." (Âl-i İmrân, 191.)

Gerçi tabiatperestler, âlemin sûretinde zâhiri ve duyularla algılanan mevcûdâttan başka bir şey müşâhede etmezlerse de; zulmâni meydana çıkışların perdesini yırtan Hak ehli, vâhid hakikat olan Hakk'ın vücûdunu gaybî keyfiyet ve kevnî sûretlerden müşâhede ederler. Şüphesiz ayne'l yakîn[75] Hakk'ın nûrunu halkın zulmetinde, ve halkı Hakk'ın vücûdunun nûru ile görürler. Şu halde bundan ne Hakk'ın halk ve ne de halkın Hak olması lazım gelir ki Mansur'un katlini gerektirsin! Tatmayan bilmez.

---

75 Ayne'l-yakîn: Görerek elde edilen katiyet, müşâhede ile kazanılan kesin bilgi.

74. Hikmet
HAKK'IN MÜKÂFATI DÜNYAYA SIĞMAZ

إنما جعل الدار الآخرة محلا لجزاء عباده المؤمنين لأن هذه الدار لا تسع ما يريد أن يعطيهم ولأنه أجل أقدارهم عن أن يجازيهم في دار لا بقاء لها.

Allah Teâla inanan kullarına mükâfatlarını vermek için âhiret âlemini yaratmıştır. Çünkü onlara sunmak istediği mükâfatlar bu dünyaya sığmaz. Dahası Cenâb-ı Hak kıymetlerini öylesine yüceltmiştir ki o kulların, bâki olmayan bir âlemde ödüllendirilmelerini münasip görmemiştir.

Nazmen Tercümesi

Hemân ukbâyı kıldı hazreti Hak
Cezâ-yı mü'minîne cây ancak

Murâdı üzere Hakk'ın fazlı zirâ
Sığışmaz iş bu fânî dâra asla

Dahi kadr-ı ibâdı etti a'lâ
Cezadan bî-bakâ dünyada Mevlâ

İzah

İman ehlini ödüllendirmek için Hak Teâla'nın âhiret yurdunu tayin ve tahsis etmesi iki hikmete binâendir.

Birincisi; vermek istediği ebedî nimetleri içine almaya dünyanın hissen ve manen kâfi olmamasıdır. Hissen nasıl yeterli olsun ki; müminlerin avamından bir kimseye dünya dediğimiz şu küçük yerkürenin yetmiş kat büyüklüğünde bir cennet ihsan edileceğini Peygamber Efendimiz haber

vermiştir. Müminlerin haslarına gelince; onların mazhar olacakları sonsuz mükâfatlar, artık şu yüce âlemlere nispetle bir zerre bile olamayan bu dünyaya nasıl sığışabilecektir.

Dünya; Rabbâni ihsanları manen nasıl içinde barındırır ki; iman ehline vaat edilen ebedî cennet şerefli ve yüce, dünya ise basit ve değersizdir. Çünkü Peygamber Efendimiz buyurdular ki: "Hoşnutluk bağı olan cennetin bir karış yeri dünya ve içindekilerinden hayırlıdır. Ve bir cennet hûrisinin kolundaki bileziğin nûru güneşin ışığından kat kat üstündür!" Nitekim bu konuda Cenâbı Hak bir âyet-i kerimede "Yaptıklarına karşılık onlar için saklanan müjdeyi kimse bilmez!" (Secde, 17.) buyuruyor. Ve şu hadîs-i kudsî de bu müjdeyi onaylamaya kâfi bir delildir: "Salih kullarıma hiçbir gözün görmediği, kulağın işitmediği ve kimsenin aklına gelmeyen ilâhi nimetlerimi hazırladım."

İkincisi; âlemlerin Rabbi'nin yücelttiği müminlerin değeri ile onların ibadet ve tâatına karşılık olarak ihsan edeceği mükâfatı, sonu yokluk olan ve her sevinci hüzünle karışan şu dünyada vermesinin münasip olmamasıdır. Çünkü; yokluğa mahkum olan her şey müddeti ne kadar uzun olursa olsun başlangıç ve sonunun birleşmesiyle beraber hiçlik hükmüne gireceği şüphesizdir. Allah Teâla ise, hayy ve bâki olduğuna göre ihsanı da bâki ve ebedî olması lazım gelir.

Binaenaleyh şu sonu çabuk gelen diyarın büyük mükâfat yurdu olması uygun olmadığından besbelli ki ilâhi mükâfatın zuhûr edip görüneceği âlem; sonsuzluk diyarı ve âhiret neşesi olacaktır. İşte bu bâki mükâfata misal olarak "Orada nereyi görsen, târifi mümkün olmayan bir nimet ve büyük bir mülk (saltanat) görürsün!" (İnsan, 20.) âyet-i kerimesinin zikredilmesi yerinde olur. Şöyle ki; ilâhi sadâkat makamında bulunan bir velisine Cenâb-ı Hak, rehinlikten affedildiğini bildiren bir nâme ile bir melek gönderir. Ve ferman buyurur ki: "Ey melek o şanlı velime vardığında izin almadan huzuruna girme, eğer ki müsaade alamazsan geri dön, kabul edilirsen elçilik vazifeni yerine getir." Bunun üzerine o fermanı taşıyan ilâhi elçi müsaade alıp o velinin huzurunda saygıyla ayakta durarak "Ölümsüz diriden ölümsüz diriye!" müjdeli cümlesiyle başlayan mezkûr nâmeyi ona takdim eder. Söz konusu veli mağfiret edildiğini bildiren mektubu açarak içindekilerden bir cümle olan "Ey has kulum! Sana özlemim arttı. Artık vahdet misafirhâneme teşrif

etmez misin?" güzel hitabıyla davet edildiğini görmesiyle beraber kapıldığı vecd ve hâl üzerine ilâhi elçi olan meleğe, yanında kendisini alıp götürecek tecellî burağı olup olmadığını büyük bir arzuyla sorar. Melek cevaben yanında tecellî burağı olduğunu haber verirse de onun huzuru bozan iştiyâkı buraka binmeye de imkân ve mahal bırakmayarak belki o visâl yolunda şimşek gibi parlayan bakâ burağı da geri kalarak hemen can ve cânânını safâ nurlarına gark eden mana tecellîsinin şevkine binmiş olduğu halde kavuşma minderine vâsıl olur. "Allah'ım bizi vuslata erenlerden eyle!"

Süvâr-ı esb-i himmet ol güzer kıl vadi-i tengi
Bu yolda menzil-i evvelde kaldı üştür-ü nâmus

(Himmet atının süvarisi, geç kıtlık vadisini
Namus devesi ilk konakta kaldı bu yolda)

75. Hikmet
ÂHİRETTE KABÛLÜN DELİLİ

من وجد ثمرة عمله عاجلا فهو دليل على وجود القبول آجلا.

Her kim dünyada amelinin semeresini bulduğunu vicdanında duyarsa işte bu duyuş, âhirette o amelin kabul edileceğine delildir.

Nazmen Tercümesi

Kim ki dünyada bulursa amelin lezzetini
Âhirette de bu kabul-u amele bürhandır

İzah

Amel ve ibadetin semeresi; onda zevk ve tat bulmaktır. Bu da ekseri amellerde sadâkat ve devamlılık icap ettirir. Binaenaleyh; Ebu Turâb hazretleri: "Bir sâlik ibadetinde sâdık olursa daha ibadete başlamadan halâvet

(tatlılık) bulmaya başlar. Eğer ibadetinde ihlâs gösterirse zikredilen tatlılığı ibadete başlarken bulur. Ve böyle olan ibadetler de Allah Teâla'nın fazl ve keremi ile kabul edilir!" dedi. Bazı ârifler: "Her ibadetin sabra muhtaç bir akabesi (dar geçidi) vardır ki ona sabreden rahata ve kolaylığa nail olur. İbadetlerin akabeleri (dar geçitleri) ise evvelâ; nefis mücâhedesi, ikinci olarak; arzulara muhalefet, üçüncüsü; dünyayı terk etmede görülen zorluk, dördüncü de; ibadette sevinç, lezzet ve halâvettir!" dediler.

Utbetü'l Gulâm hazretleri: "Geceyi ihyâ etmede yirmi sene meşakkat ve zahmet çektikten sonra geçirdiğim diğer yirmi senede geceyi ihyâyı sürdürerek lezzet bulur oldum!" buyurdu.

Sâbit Benâni hazretleri de: "Yirmi sene Kur'an okurken yorgunluğa düçar olduktan sonra, yirmi yıl da Kur'an okumaktan haz ve sevinç duyar oldum!" dedi.

Mamafih şu bahsedilen halâvet (tatlılık) her amelin neticesi olmayıp belki riya ve gösterişten uzak olan salih ibadetin semeresidir. Çünkü; Peygamber Efendimiz "İşitsinler diye amel edenin ve riyâkârın ibadetini Allah Teâla kabul etmez!" buyurduğu gibi, Cenâb-ı Hak da bir âyet-i kerimede "Allah, ancak takvâ sahiplerinin (amellerini) kabul eder!" (Mâide, 27.) buyurmuştur.

Bir amelin kabul edilmiş olması, ona peşin mükâfat verilmesi demek olup, bu da âhiret âleminde zikredilen amelin karşılık görmeye layık olduğuna delil olduğundan Ebu Süleyman-ı Dârâni hazretleri: "Dünyada bir kârı bulunmayan amelin âhirette de karşılığı olmaz!" dedi. Bundan anlaşıldı ki ibadetten tat almak, ilâhi rızanın varlığını gerektiren kabulün gerçekleştiğine alâmettir. Bu hikmete binaen Hasan-ı Basri hazretleri de: "Ey âbidler zümresi! Siz üç türlü ibadette tatlılık bulursunuz. Onun biri; Kur'an okumak, diğeri; Allah'ı zikretmek, üçüncüsü; Rahman'a secde etmektir. Bunlarda lezzet duyarsanız sizi müjdelerim. Amelinize devam ediniz! Eğer ki sözü edilen amellerde bir tat bulamazsanız bilesiniz ki füyûzat kapısı kapalıdır!" dedi. Bazıları bu üç ibadete; sadakayı ve seher vaktini de ilave ettiler.

Hatta: «Rabbine karşı durmaktan korkan kimseye iki cennet vardır!» (Rahmân, 46.) âyet-i kerimesinin tefsirinde denildi ki: "Allah'tan korkan mümine verilecek iki cennet'ten biri dünyadadır, diğeri de âhirete bırakılmış-

tır. Dünyada olan cennet; İbadette halâvet (tatlılık), duâda lezzet, manevî mükâşefelerde ünsiyet bulmak ve insanlara ihtiyaçtan kurtulmaktır. Âhirete bırakılmış olan cennet ise; envai çeşit mükâfat ve yüksek derecelerdir!"

İsmail bin Necîd hazretleri: "Emri yerine getirmedeki ağırdan alış; emredenin derecesinin ulviyetini yeterince idrak edememekten doğar. Zira âriflerin halinde isyan, ihtimal verilmeyen bir davranıştır. Eğer ki bir âriften "Allah'ın emri, mutlaka yerini bulan bir kaderdir!" (Ahzâb, 38.) yüce hükmü gereği bir zelle ve hata meydana gelir ve bu sebeple kalbinde acılık ve elem hissederse bu hissettiği acılık onun ibadetinde bulduğu lezzet ve halâvetin sıhhatinin bir delilidir!" dedi. Buraya kadar zikredilen halâvet (ibadetin tadı); husûsi marifet ashâbı için makbul ve makbul olmayan amellerin doğru terazisidir. Bu makamın altında bulunan sâlikler için bazı ibadetlerde ara sıra duyulan tatlılık ise gizli sebepler ile kusurlu ve illetli olduğu için itibar edilmeye layık bir keyfiyet değildir. Şu kadar ki; bu tatlılık da Allah'ın kullarını ibadetin lüzumuna teşvik etmek ve gönüllerini şenlendirmek gibi bir faydaya sebep olabilir. Bununla birlikte ibadetin verdiği tatlılık kesin olarak itimada layık ve sevinmeyi gerektiren bir durum olamaz. Aynı şekilde, mükâfatlarına nail olmak için ibadet etmek de kulluğun kaidesine uygun addedilemez. Çünkü ibadetin saffetini, iradenin sadâkatini ve tâatin samimiyetini bozan bu hâlin hiçbir zaman amellerin ölçüsü olamayacağı ihlâs ve kemâl erbâbının malûmudur. Hatta İmam-ı Vâsıtî hazretleri: "İbadetlerden tatlılık istemek öldürücü zehirdir!" buyurmuştur.

Âdem ona derler ki garazdan ola sâlim
Nefsinde dahi eyleye icrâ-yı adâlet

76. Hikmet
BULUNDUĞUN İŞ, HAK KATINDAKİ DEĞERİNDİR

إذا أردت أن تعرف قدرك عنده فانظر فيما ذا يقيمك.

Allah (c.c.) katında değerinin ne olduğunu bilmek istersen, seni nasıl bir işte bulundurduğuna bir bak!

Nazmen Tercümesi

Kadrini istersen bilmeyi nezdi Hak'ta
Nazar et ki nede etmiş seni Hak istiğmal

İzah

Bir sâlik; Cenâb-ı Hak nezdinde 'said'lerden mi, yoksa 'şaki'lerden mi olduğunu bilmek için kendi hususi hallerine bakmalıdır. Eğer saâdet ehli ise Allah (c.c.) tarafından çeşitli tâat, ibadet ve rızasına uygun işlerde kullanılır. Yok, eğer şekavet ehli ise; masiyet zindanında bırakılır ve Hakk'a muhalefette bulundurulur. İşte bu, müminlerin avamı için doğru bir ölçüdür. Ama haslar için Allah (c.c.) nezdinde mukarrabînden midir? Değil midir? Bunu bilmede doğru ölçü; azamet nurlarını idrak, ve ilâhi haşmetten doğarak kalp aynasına akseden tecellîlerin eserlerini nazarı dikkate almakla hâsıl olur. Bu sebepten Peygamber Efendimiz (a.s.): "Allah Teâla'nın nazarında değerini her kim bilmek isterse, kendisinin Allah'a (c.c.) ne kadar değer verdiğine baksın!" hadis-i şerifini arz etmiştir. Fudayl bin İyâz hazretleri: "Kulun mabuduna ibadeti, mabudun nezdindeki derecesinin miktarına göredir!" dedi. Veheb bin Münebbih hazretleri de eski kitaplardan naklen: "Cenâb-ı Hakk'ın; ey âdemoğlu sana emrettiğim şeylerde bana itaat et ve sana uygun olan ihsanlarımda bana yol gösterme! Çünkü ben sırlar âlemiyim, bana ibadetle itaat edene mükâfat ile karşılık veririm, ilâhi emirlerimi önemsemeyerek ihanet edeni de cezâlandırır ve helâk ederim!" buyurduğunu söylemiştir.

Ümidin sâmi-i biçare kat' etmez şefâatten
O dergâh-ı kerem-i pîrâda hâşâ red ola hâcât

77. Hikmet
ZÂHİR VE BÂTIN NİMET, TAÂT VE MARİFET

متى رزقك الطاعة والغنى به عنها فاعلم أنه قد أسبغ عليك نعمه ظاهرة وباطنة.

Hak Teâla her ne zaman sana tâatini lütfeder ve tâate muhtaç olmaksızın da kendi marifeti ile rızıklandırırsa, bil ki seni zâhirî ve bâtınî nimetleri ile donatmıştır.

Nazmen Tercümesi

Her ne dem merzûk ederse Hak seni
Tâat ve tâatten istiğnâ ile

Bil ki esbâğ eyledi Hak nimetin
Zâhir ve bâtın sana ifâ ile

İzah

Tâatten murâd; ilâhi emirlere uymak ve yasaklardan sakınmaktır. Cenâb-ı Hak ile ibadetten gınâ demek de, matlûba ermede ibadete meyil olmaksızın kalbin Cenâb-ı Mevlâ'ya tamamıyla bağlanması ve Allah'ın gayrından temizlenmesidir.

Zâhiri nimet ibadet, bâtınî nimet marifettir. Şu halde bir müridin kulluk vazifesi bakımından erişmeyi arzuladığı iki gayesi vardır. Biri; zâhirde ilâhi emri îfâ, diğeri; bâtında Allah'a ilticâdır. Allah ile beraber olan bir kul Allah'ın gayrısına ihtiyaç duymaz; bu ister ibadet olsun, ister ibadetin gayrı olsun...

Bir sâlik eğer ki bu iki mukaddes vazife ile rızıklandırılmış olursa, zâhiren ve bâtınen tam olarak ilâhi nimete nail ve iki dünyada da emeline vâsıl olmuş olur.

78. Hikmet
HAKK'IN İSTEDİĞİ, HAYIRLIDIR

خير ما تطلبه منه ما هو طالبه منك.

Senin Cenâb-ı Hak'tan talep ettiğin şeylerin en hayırlısı, Hakk'ın senden istemiş olduğu şeydir.

Nazmen Tercümesi

Senin Hak'tan talepkâr olduğun âmâlin a'lâsı
Hudâ'nın senden ey sâlik talepkâr olduğu şeydir

İzah

Cenâb-ı Hakk'ın kulundan talep ettiği hal ve hareket "Emrolunduğun gibi dosdoğru ol!" (Hûd, 112.) ilâhi fermanıyla irâde buyurduğu kulluk yolunda istikamettir. Allah'a vâsıl olanlar için esâsen talep câiz olmadığından, eğer ki insan için bir şeyi hasbel beşer talep ve ricâya mecburiyet hâsıl olursa, Cenâb-ı Hakk'ın hoşnut olduğu bu istikâmet talep olunmalıdır. Çünkü bu talep, nefsâni arzuları talepten elbette daha hayırlı ve ilâhi rızâya uygundur. Dolayısıyla Allah Teâla'nın onu kabul edip yerine getireceği şüphesizdir. Amma nefsin arzusu talep edildiği vakitte, istenilen şeyin gecikmesi ve meydana gelmemesi tasavvur edilmiş olmakla beraber vusûl erbâbına (Hakk'a erişenlere) lâzım olan güzel edepte söz konusu talep de yok olup gider. Ebu'l Hüseyin Deylemi hazretlerinin bu konuyla ilgili aşağıdaki hikâyesi pek mânidardır.

Bu zât, Halep kazalarından Antakya'da çok methedilen ve yüksek vasıflara sahip siyahî bir zâtın kalplerde olanı keşfederek konuştuğunu haber alır. Onu görmek ve vasıflandığı hallerini tecrübe etmek üzere oraya doğru yola koyulur. Antakya'ya vardığında onun bazı eşyalar satmakla meşgul bir dükkancı olduğunu görmesi üzerine, o eşyalardan satın almaya kalkarsa da Arabî zât ona hitaben: "Sen iki gündür aç kaldın. Otur biraz sabret de sana şu satacağım eşyanın parasından bir miktarını vereyim. İhtiyacını karşılarsın!" diyerek durumunu keşfediverir. Hüseyin Deylemi hazretleri söyleneni anlamamazlıktan gelerek yine mevcut eşyadan bir başkasını satın almaya yeltenirse de, Arabî zat yine önceki sözünü tekrar eder. Bunun üzerine kalbinde bir heybet meydana gelip susmaya ve emrine itaate mecbur olur. Arabî zat eşyayı sattıktan sonra parasından ona bir miktar vererek kalkıp yürümeye başlar. O da manevî bir istifadede bulunmak niyetiyle arkasından gider. Arabî zat onun kendisini takip ettiğini görünce, dönüp ona "Ey Ebul Hüseyin! Bir şeye ihtiyaç duyduğun zaman, nefsin hoşlanacağı bir hal olmamak şartıyla işini doğrudan doğruya Allah'a bırak!" deyip oradan uzaklaşır ve Ebul Hüseyin'i bu cihetle irşad eder.

Cüneyd-i Bağdâdî hazretlerinin bu manayı içeren duâlarından bazıları şöyledir:

"Ya Rabbi! Senden her ne istedimse bana duâyı emrettiğin için istedim. Bari benim sana olan dileğimi sevdiklerinin dileği gibi kıl ve beni duâsıyla nefsâni hazlarını talep eden kullarından eyleme, yalnızca ilâhi emirlerinle hareket etmeyi isteyen ârifler zümresinden eyle!"

"Ya Rabbi! Ben senden senin sevdiğini isterim ve seni gadaba getiren her bir şeyden sana sığınırım!"

"Ya Rabbi! Senden talebi, senin ehadiyyet divanına vuslattan kendisini alıkoyan insanların gafletine düşürme beni, meğer ki istenilen şey senin sevdiğin bir şey ola!"

"Ya Rabbi! Beni zikriyle senden ancak senin murâdın olan şeyleri murâd eden kimsenin zikri gibi seni zikredenlerden kıl!"

"Ya Rabbi! Benim senden nihai isteğimi senin isteğin olan hâl kıl, benim senden talep ettiğim istekler kılma!"

Tâbende-i hûrşîd-i tecellî ile dâim
Kalbim güher-i aşkına kân eyle ilâhi[76]

79. Hikmet
ÜZÜNTÜ ALDANMIŞLIĞI

الحزن على فقدان الطاعة مع عدم النهوض إليها من علامات الاغترار.

İbadete koyulmaksızın, sadece yokluğundan üzüntü duymak mağrurluk alâmetlerindendir.

[76] Parlayan tecellî güneşi ile daim kalbimi/Aşkının cevherine memba eyle ilâhi.

Nazmen Tercümesi

İbadetle kıyam etmez iken fikdânına hüznün
Esası olmayan bir şeye mağrur olduğundandır

İzah

İbadet ve tâatin olmayışı, cidden bir müridi hüzün ve kedere duçar etmiş olsa, bir daha o mürid söz konusu ibadet ve tâati yapmamazlık edemezdi. İbadete başlamaksızın yalnızca yokluğuna üzülmek, hakikati olmayan bir şeye itimattan kaynaklanır ve böyle bir hüzün yalancı bir hüzündür.

"Çok insanlar vardır ki gönülleri katı olduğu halde gözleri ağlar. Bu hal ise saadeti getiren kalp uyanıklığını alıp, gurura yol açan ağlamayı vermek sûretiyle Cenâb-ı Hakk'ın gizli bir mekridir (oyunudur)" denildi. Kadın velilerden Rabia-ı Adeviyye hazretleri de, "Ah başıma gelen hüzün!" diyen bir adamı işitince onu irşad için "Böyle söyleyeceğine, Ah hüznüm ne kadar az desen, yani hakiki hüznün azlığından yakınsan daha hayırlı olurdu. Zira ciddi ve hakiki mahzun olmuş olsaydın nefes almakta bile zorlanırdın!" buyurdu.

Sâdık hüzün, ibadet ve salih amellere gayret ederek dünyevî halleri terk etmekten doğar. Onun için bu hakiki hüzün, tecelliyât merdivenlerinde sâliklerin başkaca bir makamıdır. Şeyh Ebu Ali Dekkâk işte bu hüznü kastederek: "Hüzün sahibi olan bir mürid, hüznü olmayan sâlikin senelerce katedeceği Hakk'a vuslat yolunu bir ayda kateder!" dedi. Binaenaleyh rivayet edilen bir hadîs-i şerifte Cenâb-ı Hakk'ın sevgilisi Peygamber Efendimiz "Allah Teâla her mahzun kalbi sever!" buyurdu. Kendileri de (s.a.v.) zaten daima hüzünlü ve düşünceli idiler. Kutsal kitap Tevrat'ta da şu ilâhi beyan vâki oldu: "Mevlâ bir kulunu sevdiği vakitte kalbini elemlerle yaralı ederek mahzun kılar. Ve aksine onu sevmediği zamanda gönlünü zevk ve sevinç yeri yaparak menun eder." Bazı büyükler de: "Bir gönül eğer ki hüzünden vareste olursa, onarılmamak üzere harap olmuştur. Ve her kim hüzün yemeğini tatmazsa ibadetinde bir lezzet olmaz!" dedi.

80. Hikmet
İŞARETİ OLMAYAN ZAT, ÂRİF-İ BİLLÂH

ما العارف من إذا أشار وجد الحق أقرب إليه من إشارته بال العارف من لا أشارة له لفنائه في وجوده وانظوائه في شهوده.

Ârif-i billâh; ilâhi zâta işaret ettiği vakitte, Cenâb-ı Hakk'ı kendine işaretinden daha yakın bulan kimse değildir. Belki ârif-i billâh; zatî vücûdundan fânî ve şahsını görmekten kaybolmuş olduğu için işareti olmayan vâsıl-ı ilâllâhtır (Allah'a vasıl olmuş kimsedir).

Nazmen Tercümesi

Değil ârif o sâlik ki işaret etse Mevlâ'ya
Bulur Hakkı ziyâde kendine nezdîk işaretten

Odur ârif ki fânî olduğu için zât ve şahsından
Tecerrüd etti imayı koyup bilcümle hâletden

İzah

İşaret kelimesi, ifade ve açıklama kelimelerinden daha derin ve incedir. Aynı zamanda işaret, Hak yolu sâliklerinin ilâhi sırları remz ve ima sûretiyle anlatmak için aralarında kullandıkları kinâyedir. Vâki olan işaretini düşünen bir mürid, işareti sırasında Hak'tan gâib olmadığı için Cenâb-ı Hakk'ı kendisine işaretinden daha yakın bulursa da, ağyârı görmek sebebiyle teferruk (ayrılma) vasfıyla vasıflanmış olduğundan hakiki ârif olamaz. Zira mürid işaret zamanında mademki kendisinin işaret eden, Hak Teâla hazretlerinin işaret edilen ve söylediği kelimelerin de işaret olduğuna akıl erdiriyor; şu halde mürid, nefs ve hissiyât dairesinden çıkmadığından hakiki irfana malik sayılamaz. Ârif-i billâh ise vücûdundan fâni ve onu görmekten gizlenmiş olarak işaret, işaret eden ve işaret edilenden gaip olmakla irfan hududuna vasıl olmuştur.

Binaenaleyh; kendisine müridin tarifi sorulan Şeyh Ebu Ali Dekkâk hazretleri "Hakikaten Cenâb-ı Hakk'a işaret ettiğinde Allah Teâla'nın zâtını işaretin kendisiyle beraber bulandır!" cevabını verir ve "İstiğrâk halindeki

mürid kimdir?" suâline karşılık olarak da: "İşaret etmekle aynı zamanda Hakk'a vâsıl olandır!" der. Ebu Ali Rüvezbâri de işaretin ne olduğu sorusuna cevâben "İşaret; kalbini, ihtiva ettiği işaret edilenden ayırmaktır!" dedi. Hakikatte işaret; sebeplerin refakatçisi, sebepler de hakikatlerin kendisinden uzak ve illetli olduğu için Şeyh Şibli: "Halkın Hakk'a ettikleri işaretin topu, tâ ki Hak ile Hakk'a işaret etmedikçe aleyhlerine reddolunur. Oysa Hak ile Hakk'a işarete yol yoktur!" dedi. Bâyezid-i Bistâmî hazretleri de: "İnsanların Allah Teâla'ya en uzak olanı işareti çok olanıdır!" buyurdu.

Elhâsıl ârif-i billâh; işaret eden, işaret edilen ve işaretten gaip olan dil-âgâh[77] mürid olup bu makamda kendisinden işaret ve kinâye sözleri zuhûr ederse bile bu halde işaret eden ve işaret edilen ancak Allah olduğuna binaen vâki işaret şuurlu olamaz. Çünkü ârif-i billâh; bu halde cem'[78] makamında olduğundan, bu makamın ashâbı da nefsi görmekten gâib olduklarından orada tefrika (ayrılık) tasavvur olunamaz. Bu yüzden Yusuf-u Acemi hazretleri: "Cem' makamında tekellüm eden; mürid değildir. Belki müridin lisanı üzere mütekellim; Hak Teâla'dır!" dedi.

Dil-şifte-i hüsn-ü ezel çeşm-i şühûduz
Hayret-zede-i âyine-i reng-vücûduz[79]

81. Hikmet
AMELSİZ ÜMİT, KURU TEMENNİDİR

الرجاء ما قارنه عمل وإلا فهو أمنية.

Ümit, ancak bir amelle beraber olursa mânâ ifade eder. Yoksa kuru bir temenni olmaktan öteye geçemez.

---

77 Dil-âgâh: Kalbi uyanık.

78 Cem': Öncesiz (kadîm) ile sonradan olan (hâdis) arasındaki ayrılığın ortadan kalkmasıdır.

79 Gönlü ezelin güzelliğine tutkun gören gözleriz / Vücûd renginin âyinesine şaşa kalmışız

Nazmen Tercümesi

Amelle beraber olandır recâ
Ve illâ o ümniyyedir şüphesiz

İzah

Hakiki recâ (ümit), yakîn makamlarından bir yüce makam olup salih amellerde gayrete sebep olur. Zira bir şeyi ümit edenin onun peşine düşmesi ve bir şeyden korkanın ondan kaçması tabiidir. Eğer bir adam ümidim var deyip iyiliklerden uzak, kötülüklere yakın olursa bunun adına ümit değil temenni ve gurur derler. İyi işlere yakın olmayan kuruntu sahipleri de dünya sevgisi ile sarhoş oldukları halde af ve merhamet temennisinde bulundukları için, Cenâb-ı Hak Kuran-ı Hakîm'inde onları şu âyet-i kerimesiyle kınamıştır: "Ardlarından onların yerine, Kitâb'a vâris olan birtakım (kötü) kimseler geldi; şu değersiz dünyanın geçici menfaatini alıyorlar ve: 'Biz nasıl olsa affedileceğiz!' diyorlar." (A'râf, 169.)

Mâruf-i Kerhî hazretleri: "Amel işlemeksizin cennet talep etmek günah, sebepsiz şefaat dileği gurur ve itâatinde bulunulmayan kimseden lütuf ve merhamet ummak cehalet ve ahmaklıktır!" dedi. Yine o: "Kendisine kulluk etmediğin zattan ihsan ve bağış ümit etmek aşırılıktır!" dedi.

İman ehlinin Cenâb-ı Hakk'a karşı daima korku ve ümit arasında olması kulluk gereğidir. Çünkü O'nun cezasından emniyeti icap eden bir durum yoktur ve O'nun geniş rahmetinden yeis ve umutsuzluğa mani olan hâl mevcuttur. İşte "Allah'ın rahmetinden ümidinizi kesmeyin!" (Zümer, 53.) yüce emri umutsuzluğa düşmeye mani ve "...Allah'ın tuzağından emin olmaz!" (A'râf, 99.) kudsî sözü emniyet ve gurura engeldir.

Nasıl ki ilâhi ahlâkta lütuf ve merhametin zuhûr etmemesi ilâhlık şânına yakışmazsa, ilâhi rahmet ile kendisini güvende sayıp böbürlenerek Rabbâni intikamdan emin olmak da kulluk kaidesine uymaz. Hatta "Günahlarda ısrar ile beraber Allah'ın lütfunu ümit etmek kabir içinde rüzgar ve deniz dibinde kıvılcım istemek gibidir ki imkansızdır!" dediler. Gerçi ilâhî rahmet dairesi bu derece daraltılmaya müsait değilse de, peygamberlerin efendisi Aleyhisselam Efendimizin: "Akıllı kimse, nefsini daima hesaba çeken ve âhireti için amel edendir. Âciz de, nefisine tabi olmayı sürdürdüğü halde

Cenâb-ı Hak'tan emniyet ve af temennisinde bulunandır!" hadis-i şerifine nazaran insana hakiki mabudunun lütuf ve ihsanına layık olabilmek için ibadet ve amel de lazımdır.

Binaenaleyh Hasan-ı Basri hazretleri şöyle buyurdu: "Bir yandan bağışlanma dileyip öte yandan amel ve ibadetten uzaklaşan kimseler, bu hikmet âleminden kudret diyarına göçtükleri vakitte uhrevî saadet sermayesi olan amelden uzak kalmaları yüzünden vuku bulacak azarlamaya: 'Biz Rabbimiz Teâla hazretlerine hüsn-ü zann ettiğimiz için amel işlemedik!' diyerek özür dilediklerinde onlara: 'Eğer ki siz Hak Teâla hazretlerine hüsn-ü zann etmiş olsaydınız, emrettiği şekilde güzel amel de yapmış olurdunuz!' cevabı verilir. Buna da "İşte Rabbinize karşı beslediğiniz bu zannınız sizi helâk etti, bu yüzden hüsrana uğrayanlardan oldunuz." (Fussılet, 23.) ilâhi sözü, yüce delil olarak beyan edilir!" Yine Hasan-ı Basri hazretleri: "Ey Allah'ın kulları, amel etmeksizin eminlik temenni ettiğiniz için Allah'tan korkunuz! Zira azabından eminlik korkunç bir helâk vadisidir ki, siz ona her an giriyorsunuz. Allah'a yemin ederim ki eminlik temenni etmekle Cenâb-ı Hak hiçbir kuluna dünyada da ukbâda da hayır ihsan etmez!" yolunda öğüt verirlerdi. Hatta Ebu Umeyr el-Mansur hazretleri de arkadaşlarına yazdıkları mektubunda: Uzun ömür umudu ve amelsiz emniyet temennisi ateşle kızdırmaksızın soğuk demir dökmek kabilinden olduğunu beyan etmişlerdir.

Yüzümüz yok Hudâ'ya yalvaracak
Bilmem hâlimiz neye varacak

82. Hikmet
KULLUKTA TAM SADAKAT

مطلب العارفين من الله تعالى الصدق في العبودية والقيام بحقوق الربوبية.

Âriflerin Allah Teâla'dan talebi, kullukta tam sadakat göstermek ve rubûbiyetin hukukunu hakkıyla yerine getirmektir.

Nazmen Tercümesi

Ârifînin matlab-ı a'lâsı Rabbu'n-nâstan
Kulluğunda sıdk ve hakkıyla kıyâm ve ictihâd

İzah

Âriflerin Cenâb-ı Hak'tan isteği; diğer zümrelerin isteklerinden çok üstündür. Nitekim irfânın gereği, kullukta tam sadâkat ve rubûbiyetin hukukunu hakkıyla yerine getirmektir. Çünkü bu yüksek talep; nefsin hazlarına riâyetten ve nefs ile bekâ gibi hallerden daha yücedir. Diğer iman ehlinin istekleri ise nefsin hazlarıyla kayıtlıdır ve yekpare bir kulluk olmaktan uzaktır. Bu apaçık farka işaret olarak Ebu Medyen hazretleri: "Gayesi huriler ve saraylar olan zâhid ve âbidler ile isteği yalnız hicapların (perdelerin) kaldırılması ve daimi huzur olan ârifler arasında pek geniş mesafe vardır!" dedi.

Kullukta sadâkat da; kulluk âdâbını kendine vazife saymak, kulluk ahlâkıyla ahlâklanmak ve Rabbâni hukûku yerine getirmektir. Bu da nimete şükür, belâya tahammül, Hakk'ın düşmanlarına nefret, evliyâsına sevgi gösterip irade ve tedbiri terk, murâkabeye devam ve takdirin hükmünü kabul etmekle gerçekleşir; dahası ehadiyyet kapısında tevazu ve zillet elbisesini giymiş, fakr ve ihtiyaç elini ilâhi lütuf huzurunda açmış, sağlam ümit ipine yapışmış ve haşyet örtüsüne bürünmüş bir halde durup beklemekle hasıl olur. Rubûbiyyet[80] hukûku ise; zâhirde tâatin çokluğuyla, bâtında murâkabe, daimî huzur ve vahdetle kıyamdır.

İnsana sadâkat yakışır görürse de ikrâh
Yardımcısıdır doğruların hazreti Allah

83. Hikmet

KABZ VE BAST ÖTESİ

بسطك آي لا يبقيك مع القبض وقبضك آي لا يترآك مع البسط وأخرجك عنهما آي لا تكون لشيء دونه.

80 Rubûbiyet: Rablık; sâhiblik, mâliklik.

Hak Teâla seni kabz halinde bırakmamak için bast haline geçirdi, ve bast halinde terk etmemek için yine kabz eyledi. Kendisinden gayrı bir şeye bağlanmaman için de seni kabz ve bast dairesinden ihrac etti.

Nazmen Tercümesi

Seni bast eyledi cânâ Mevlâ
Kabz ile etmemek için ibkâ

Seni kabz eyledi hem ol Yezdân
Bast ile koymamak için her an

Dahi etti ikisinden hâlî
Gayrının olmaman için malı

İzah

Bast, cemâlî[81] vâridâtın[82]; kabz, celâlî[83] vâridâtın kalpte tecellî etmesinden hâsıl olan birer manevî keyfiyettir. Kabz ve bastın kuvvetli ve zayıf oluşu sözü edilen cemâlî ve celâlî vâridatın kuvvetli ve zayıf oluşuna göredir. Kabz ve bast gerçi temekküne (temkin sahibi olmaya) ulaştırırsa da, bunlardan daha üstün olan itidale nispetle kulun vücûd ve bekâsını icap ettirdikleri için iki noksan vasıftır.

Kabz; talep edilen hakikatlerin bir araya getirilmesine ve insanî âdet ve tabii şehvetlerden müridin ayrılma ve sakınmasına sebep olduğundan dolayı yolun başlangıcında olanların halidir.

Bast; ilâhi esinti ve sübhâni rıza şahidlerinden parıldayıp cereyan eden ledünnî feyiz ve manevî ilhamlar ile âlemlerden yardım hasıl olması için fütûhât mebdeleri (kaynakları) üzerine doğan irfan erbâbının hâlidir.

Kabz ve basttan soyunmakla meydana gelen kemâl ve itidâl ise, nihâyet ehlinin (Hakk'a vâsıl olanların) hâlidir. Bu itidâl; yalnız hâllerin istikame-

---

81 Cemâl: Cenâb-ı Hakk'ın lütuf ve ihsânı ile tecellîsi.

82 Vâridât: Hak'tan kula gelen feyiz, ilhâm, hâl.

83 Celâl: Cenâb-ı Hakk'ın kahrının ve azametinin tecellîsi.

tini, amellerin safvetini, rubûbiyet hukûkuyla kıyamı ve ilâhi huzurda illetsiz devamı gerektirdiğinden sâlikin beka ve vucûdunu iktiza etmekle, nâkıs olan kabz ve bastın üstünde bir yüksek makamdır. Çünkü; bir ârif-i billâhın kabz ve bastta vücut bulup renkten renge girmesinden sonra nefsinden fâni ve Hak ile bâki olarak bu iki sıfattan çıkması şüphesiz özel bir ilâhi lütuftur.

Korku-ümit ile kabz-bast arasındaki fark:

Korku ve ümit, ilerde husûle gelecek bir durumun işaretiyle hasıl olacağından zikredilen durum eğer ki çekinilen bir şey olursa korku, istenilen bir şey olursa ümit meydana gelir. Kabz ve bast ise, olması beklenen bir şeyle kayıtlı değildir. Binaenaleyh Fâris hazretleri: "Müridin kalbinde evvela tecellî gösteren kabz, ikinci olarak bast, üçüncü olarak her ikisinden tecerrüddür. Zira tecerrüdün manası; nefsin hükmünden fenâ ve Hak ile bekâ demek olup bu da vücûd halinde vâki olmayacağı ve kabz ve bast ise vücûd âleminde vukua geleceği için kabz ve bast; fenâ ve bekâ ile bir araya gelmez!" dedi.

Cüneyd-i Bağdâdi hazretleri de: "Korku beni kabz eder. Ümit bast eder. Hakikat beni cem'[84] eder. Hak tefrîk[85] eder. Hak beni korku ile kabz ettiğinde beni benden fâni eder, ümit ile bast ettiğinde beni bana geri döndü-

---

84 Cem': Öncesiz (kadîm) ile sonradan olan (hâdis)arasındaki ayrılığın ortadan kalkmasıdır. Zira cem' halindeyken rûh basîreti, Allah'ın zât cemâlini müşâhedeye doğru çekilir. Eşyâları ayırt edici akıl, kadîm olan zât nûrunun kendisine galip gelmesiyle örtülü kalır. Hakk geldiğinde bâtıl kaybolduğu için, hudûs ile kıdem arasını ayırt etmekten uzaklaşır. Bu hâle cem' adı verilir. Sonra izzet perdesi zâtın vechi üzerine örtülünce, rûh madde âlemine dönüş yapar. Bu hâle de tefrika hâli denir. Cem'e, makam olarak yerleşmemiş başlangıç durumundaki müridler, cem' ve tefrika arasında gelir giderler. Kâşânî, cem'i; halkın gözden silinip Hakk'ı müşâhede etmektir, diye tarif eder.

85 Tefrîk: Seçmek, ayırdetmek, ayrı kılmak. Cem'in akabindedir. Hâl ve hazların arasını ayırmaya denir. Cem' asıl, tefrîka fer'dir. Fer' olmadan asıl olmaz; tefrikasız cem' zındıklıktır. Cem'siz tefrika inkârcılıktır. Cem'i göz önünde tutmadan tefrikaya işaret eden kişi, yaratıcıyı reddetmiş, tefrikayı dikkate almadan cem'e işaret eden de, Hakk'ın kudretini inkâr etmiş olur.

rür. Hak beni hakikatle cem' ettiği vakitte huzur zevkine eriştirir, Hak ile tefrîk ettiğinde bana benden gayrıyı şâhid kılar, sonra da o gayrıdan beni örtülü ve gizli eder. Bu hâllerin topunda benim teşvik edenim ve korkutanım Hak'tır. Öyleyse benim huzur hissim, varlık zevkini tatmak içindir. Keşke beni benden ifnâ (yok) edip de tadına vardırsa, veyahut beni benden gâib (habersiz) kılıp da rahatlandırsaydı!" buyurmakla tasavvuf ilmine bir hakikat dersi ilâve etmiştir.

84. Hikmet
BAST HALİNDE EDEBE RİÂYET

العرافون إذا بسطوا أخوف منهم إذا قبضوا ولا يقف على حدود الأدب في البسط إلا قليل.

Ârifler bast halinde iken kabz halinden daha ziyade korkuda bulunurlar. Çünkü onların pek azı bast hali esnasında edep hudutlarında durabilir.

Nazmen Tercümesi

Hâl-i kabzından ziyâde ârifân
Hâl-i bastında eder havf-ı celîl

Herkes olmaz bastta ehl-i edeb
Olmuşu var ise ancak pek kalîl

İzah

Ârifler zümresinin kabz hâlinden daha ziyâde bast halinde korkması, bast hâlinin nefsin arzusuna uygunluğu sebebiyle Hak'tan uzaklaşmaya neden olması ihtimalinden dolayıdır. Çünkü bast hâlinin ferahlığı sebebiyle, vâki hâl ve keşiflerden bahsederek nefsâni lezzetlerin şevkiyle konuşulması ve asla câiz olmayan sözler ederek üns ve bast dairesinden uzaklaştırılmak

bast hâlinin ihtimallerindendir. Kabz halinde ise buna ihtimal verilmez. Yusuf-u Râzi'nin Cenâbı Cüneyd'e bir mektubunda: "Allah sana nefs lezzetini tattırmasın. Çünkü bir kere onun lezzetine alıştın mı bu seni artık hayrın zevkini alamamaya götürür!" buyurması, Cüneyd-i Bağdâdî hazretlerini bast halinden sakındırmak içindir. Evet bastın tehlikelerini edebe yapışmak, tevazu ve mahviyet ile izale mümkün ise de bu da çok zor olduğundan müellif (kitabın yazarı) bast halinde edep şartlarına uyan kâmil ârifin pek nâdir olduğunu zikretti.

Letâif-ül Minen adlı kitapta: "Bast; âriflerin ayaklarının kaydığı yerler olduğu için çok korkmayı ve çekinmeyi gerektirir; kabz ise kulların ikamet yeri olduğundan selâmeti icap eder. Zira kul; kudret kabzasının esiri ve kayyûmiyet dairesinin hakir bendesidir. Hâl ve şânı esaret olan kul nasıl olur da hesap gününü unutarak bast halinde gönül ferahlığı duyabilir? Halbuki sonu meçhul, geçmiş ahvâli gayrı malûm, ademoğlu nev'inin teklîf diyarı, ilâhi hukuk ile umumun talepte bulunduğu yer olan şu hüzün ve gamlar kulübesine layık olan hâl ise ancak kabzdır!" denildi.

Tahkîk olunsa nakş-ı temâsîl-i kâinat
Ya hâb veya hayâl yahut bir fesânedir

85. Hikmet
NEFS, BAST HALİNİ SEVER

البسط تأخذ النفس منه حظها بوجود الفرح والقبض لا حظ للنفس فيه.

Bast hâli; nefs-i emmârenin kendisinden ferahlık ve sevinç duymakla hazlardan hissedar olduğu bir keyfiyettir. Kabz halinde ise nefis hesabına bir hisse yoktur.

Nazmen Tercümesi

Ferahla alır basttan nefis hazz
Fakat kabzda hazz-ı nefis olmadı

İzah

Bast hâlinde edebe riayetin zor bir şey olduğu anlatılmıştı. Bu hikmet işte o sözü doğrulayan bir hakikat delilidir. Çünkü bast hâlinde nefsin hazzı bulunduğu için sevinç ve ferahlık neşvesi hâsıl olarak gaflete düşme, rubûbiyet hukûkunu unutma, keramet iddiası, sır ve keşiflerin açığa vurulması ile edep dışı kötü hâller meydana gelmesi pek yakın ihtimallerdir. Kabz hali ise nefsin hazzını içermediğinden hâllerin en emin ve sağlam olanıdır. Bu yüzden Ebu Ali Dekkâk hazretleri: "Kabz; Cenâb-ı Hakk'ın kullarından hakkı, bast da kulların Cenâb-ı Hak'tan istihkâkıdır. Kulun kendi istihkâkını terkedip de Allah Teâla'nın hakkını yerine getirmesi elbette hayırlıdır!" buyurdu.

Gerçi kulların kalplerinde zuhûra gelen kabz ve bast, "Allah (rızkı) dilediğine daraltır ve dilediğine genişletir."[86] âyet-i kerimesinin gayesi üzere Cenâb-ı Hakk'ın celâl ve cemâl tecellîsinin yansıyan etkileridir. Ancak zâhiri sebeplerin de bunda bir rolü olduğu için müridin evvela kabz ve bastın sebeplerini bilmesi lazımdır ki izale edebilsin. Kabz ve bast gece ve gündüz gibi birbirini takip ettiğinden mürid bu hâllerden hiçbir zaman boş kalamaz. Cenâb-ı Hak ise onlarda da kulluk ve güzel edep ister. Kabz ve bastta edebe riayet etmek de, zâhiri sebeplerini bilmekle mümkün olabilir.

Kabz hâli üç sebepten dolayı gelebilir. Birisi günah işlemiş olmak, ikincisi bir dünyalığın elden gitmesi ya da rahat ve huzur sebeplerinin eksilmesi, üçüncüsü hasımların zulüm ve düşmanlığıdır. Birincisinin izalesi tevbe, istiğfar ve Hak Teâla'nın rahmetine sığınmak iledir. İkincisinin imhası tevekkül, teslimiyet ve takdire rızâ iledir. Üçüncüsünün zevâli sabır ve cefaya tahammül iledir.

Bastın da sebepleri üçtür. Birincisi; ibadette artış ve olgunlaşma, ilim ve marifette söz sahibi olma gibi nasiplerdir. İkincisi; dünya işlerinin yolunda gitmesidir. Üçüncüsü: insanlar arasında methedilmek, kendisinden duâ talep edilmesi ve eli öpülüp hürmet görmektir. Evvelkisiyle ikincisinde kulluğun gereği; ibadet, marifet, dünyalık ve olgunluğu birer nimet ve ilâhi lütuf bilip nefsine asla nispet etmemektir. Üçüncüsünde kulluğun icabı ise; Mevlâ'ya şükür ve hamd vazifesini yerine getirmektir.

---

86 Bakara, 245.

Şükrün îfâ ede gör Yezdân'ın
Kadrini anlayarak ihsânın

86. Hikmet
BAZEN VERMEK, MENETMEKTİR

ربما أعطاك فمنعك وربما منعك فأعطاك.

Bazen sana vermesi, menetmek; menetmesi de, vermek olabilir!

Nazmen Tercümesi

Eder i'tâ sana dünyayı gâhî
Fakat tevfîki senden meneder hâ

Dahi dünyayı bazen menederse
Eder tevfîkini elbette i'tâ

İzah

Cenâb-ı Hakk'ın has kulunu nefsâni arzu ve kötü alışkanlıklarından menetmesi âdeta cömert bir bağıştır. Zira; bu menediş kulu mabud ile bâkileştirip tefrîd etme (halktan ayrı tutma), ve nefsâni haz ve dünyevî gayelerden soymadır. Bunun tersi olan hâl ise, zâhirde verme göründüğü halde bilâkis men ve uzaklaştırmanın ta kendisidir. Şu halde sâdık müride lazım olan, verme ve menetmenin zâhiri sûretine bakmayıp durumun hakikatine bakmak, ayrıca tedbir ve ihtiyârı terk, ve işlerini Allah'a havâle eyleyip beklemektir. Binaenaleyh Şeyh-i Ekber Muhyiddin-i Arabî (kuddise sırrahu) hazretleri: "Cenâb-ı Hakk'ın görünüşte vermesi aslında menetme, menetmesi ise vermedir. Bu mevzuda terki almaya yeğlemek elbette daha iyidir!" buyurmuştur.

87. Hikmet
MENETMEK, VERMEKTİR KİMİ ZAMAN

متى فتح لك باب الفهم في المنع عاد المنع عين العطاء.

Ey Hak yolcusu; Allah'ın menetmesinde mevcut bulunan anlayış ve idrak kapısı sana açılırsa, o zaman söz konusu menediş bizzat verme ve ihsanın ta kendisi olur.

Nazmen Tercümesi

Ne dem meftûh olursa men-i Hak'ta bâb-ı fehm ey dil
Eder men-i Hudâ ayn-ı i'tâya şüphesiz avdet

İzah

İlâhi iradede fâni olmuş, nefsâni isteklerinden soyunmuş bir mürid için, her vaki (olan şey) ihsanın kendisi olup onun nazarında men diye bir şey tasavvur olunmaz. Men bahsinde feth olacak (açılacak) anlayış kapısı da; ilâhi menedişi inâyetin ta kendisi bilmek, ve eğer ki vermekten daha hayırlı olmasa Cenâb-ı Hakk'ın onu takdir etmeyeceğine yakînen inanmaktan ibarettir. Şu halde şekle takılıp kalanların gözüne menetme sûretinde görünen Rabbâni hüküm ve ilâhi takdirlerin tümü, aslında şüphe yoktur ki lütuf ve bağışın ta kendisidir. Çünkü Hak Teâla bir âyet-i kerimede şöyle buyuruyor: "İhtimal ki bir şeyden hoşlanmazsınız, ama o sizin için hayırlıdır. Ve olur ki bir şeyi (de) seversiniz, halbuki o sizin için bir şerdir."[87] Sâdık mürid için ise hakiki kurtuluş, işleri Allah'a havâle ederek kulluğun gereğini icrâ etmektir.

Mihneti kendine zevk etmedir âlemde hüner
Gam ve şâdî-i[88] felek öyle gelir böyle gider

---

87 Bakara, 216.

88 Şâdî: Gönül ferahlığı, sevinçliliği veren.

88. Hikmet
VARLIK ÂLEMİNİN DIŞYÜZÜ VE İÇYÜZÜ

الأآوان ظاهرها غرة وباطنها عبرة فالنفس تنظر إلى ظاهر غرتها وا
لقلب ينظر إلى باطن عبرتها.

Mevcudâtın dış görünüşü gurur sebebi, içyüzü ibret vesilesidir. Nefis dışyüzündeki gururu görür, kalp ise içyüzündeki ibrete bakar.

Nazmen Tercümesi

Âlem-i sûret olan iş bu güzel ekvânın
Zâhiri gırret ve hem bâtını olmuş ibret

Nefs-i emmâre eder zâhirine vakf-ı nazar
İbret-i bâtınını kalp eder ancak rü'yet

İzah

Âlem dediğimiz şu ekvân (varlık), insan için bir iptilâhâne ve nefsâni hazlar için imtihan diyarı olan dünya ve içindekilerdir. Her ne kadar dışyüzü sâfi ve güzel ise de içyüzünün çirkin olduğu basiret ehline aşikârdır. Sûreti hoş ve lâtif görünürse de sîreti (iç hâli) kokuşmuş ve pistir. Şerbeti zehir, şarabı seraptır. Nimetleri ceza, sevinci hüzün ile karışıktır. Nefs-i emmâre daima dünyanın gönül çelen ziynetine meylederek hevâ ve hevesine mağrur ve arzulu ve nefsine tâbi olan mürid de şüphesiz helâk olmuştur. Kalb-i selim ise mevcudâtın içyüzüne ait çirkinlikleri görüp idrak ederek meyl ve muhabbetten sakınır ve âkıbetlerinden ibret almakla kurtuluş sahiline ulaşır ve kalp ehli de başarı ve saadete nail olur.

Eski kitaplardan rivâyet edildiğine göre havâriler Hazreti İsa'dan "Dikkat edin! Onlara hiçbir korku yoktur ve mahzun da olmayacaklardır."[89] âyet-i kerimesi uyarınca korku ve hüzünden kurtulmuş Allah'ın velîlerini tarif buyurmasını rica etmişler. Bunun üzerine Hazreti İsa şöyle buyurmuştur:

---

89 Yûnus, 62.

"Evliyâullâh; Allah'ın kitabı kendileriyle ve onlar Allah'ın kitabı ile konuşan; Allah'ın kitabının manası kendileriyle ve onlar Allah'ın kitabı ile malûm; Allah'ın kıtabının hükmü kendileriyle ve onlar Allah'ın kitabı ile kâim ve bâki olan, kerâmete vâkıf zümredir. İnsanlar dünyanın cazip dış görünüşlerine, onlar gizli hakikatlerine nazar ederler. İnsanlar bu dünyaya bakarken, onlar âhireti müşâhede ederler. Onlar kendilerini helâk edecek ve kısa zamanda bırakacak olan masivayı (Allah'ın gayrısını) terk ederler. Onların zikirleri susmak ve sessiz kalmak, sevinçleri hüzün ve kederlerdir. Dünya gönüllerinden çıkmıştır, onu imâra kalkışmazlar. Daima ölümü anmayı diriltir, hayatı anmayı öldürürler. Kalplerini Cenâb-ı Hakk'a raptederek hep O'nu zikreder ve masivadan (Allah'ın gayrısından) sakınırlar. Hakk'ın tecellî güneşinden tecellî alıp feyizlenir, ve Rabbâni nur ile halka ışık dağıtarak onları nurlandırırlar!"

Ebu Tâlib-i Mekkî hazretleri de: "Dünyadan sakınmak evliyâullâha Cenâb-ı Hakk'ın bir inâyetidir. Her kim yalnızca dünyanın evvelini görürse gurur ve şaşkınlık içinde kalarak sonunu göremez. Dünyayı bâtınî hakikatiyle bilen kimse de zâhirî süsüne aldanmaz!" buyurdu.

Hakâyık âşinâ-yı âleme bîgânedir dünya
İmâretyâb istiğnâya bir virânedir dünya

89. Hikmet
BÂKİ VE FÂNİ İZZET

إن أردت أن يكون لك عز لا يفنى فلا تستعزن بعز يفنى.

Bâki bir izzete kavuşmak istersen fâni izzete asla değer verme!

Nazmen Tercümesi

Eğer ki istiyorsan izz-u bâki
Sakın olma esir-i izz-u fâni

İzah

Bâki izzet; tüm sebepleri yaratan Allah Teâla ile zâhirî sebeplerin hepsinden müstağni olmaktır. Fâni izzet; Bâki olan Cenâb-ı Hak'tan gaflete düşüp uzaklaşarak fâni sebepler ile zenginlik edinmektir. Binaenaleyh bâki Azîz'e taallûk[90], bâki izzet; fâni sebeplere taallûk, fâni izzettir. Bir kimse Cenâb-ı Hak ile izzete ererse onu zelil etmeye kimse muktedir olamaz. Allah'tan gayrı ile izzete eren kimse ise bunların tabii zevâliyle zelil olup gider. Hocası vefat eden bir ilim talebesini ağlarken gören bir ârif-i billâh, ağlamasının sebebini sorup da o ilim talebesinden "Hocam vefat etti de onun için ağlıyorum!" cevabını aldıktan sonra "Niçin ölüme maruz olmayan bir zâtı kendine hoca seçmedin!" diyerek ona izzet yolunu göstermiştir. Aşağıdaki kıssa ne kadar ibretli bir hikâyedir.

Abbasi halifelerinin büyüklerinden Harun Reşîd'e emr-i bil mâruf yapan (hayrı tavsiye eden) bir manevî cihan sultanına halife Harun sinirlenerek çiftesi pek bir katırla beraber ahıra bağlanıp öldürülmesini adamlarına emreder. Derhal emir yerine getirilirse de aradan hayli vakit geçtiği halde Allah'ın velîsinin yanında o çifteli katırın kuzu gibi itâatli ve uysal durduğunu görerek halifeye haber verirler. Bunun üzerine halife daha fazla kızgınlıkla bu sefer onun bir hücreye kapatılıp kapısının sağlam kilitlerle iyice kilitlenmesini emreder; ama çok geçmeden bu veli bir bahçede dolaşırken görülüp halife Harun'a yine durum arz edilir. Artık onu huzuruna tekrar çağırmak zorunda kalan halife, "Seni hücreden kim çıkardı?" diye sorar. Velî zât bu suâle "Beni bahçeye koyan çıkardı!" diye karşılık verir. Harun'un "Peki bahçeye kim koydu?" sorusuna da "Hücreden çıkaran Zât koydu!" diye cevap vermesiyle kendisinin bir ârif-i billâh olduğu anlaşılır. Bunun üzerine Harun Reşid bu zâtın genç bir ata bindirilip çarşılarda gezdirilmesini ve "Allah'ın aziz eylediği bir kulunu Harun zelil etmek istediği halde muktedir olamadı!" diyerek bir tellâlın bağırmasını da ferman buyurur. Böylece kusurunun bağışlanması için af dileyip Yezdân'ın rızâsını elde eder.

Bazı büyüklerden nakledildiği üzere "Mekke-i Mükerreme'de Harem-i Şerifte ihtişamlı bir kişinin önünde bir alay adamın Beytullâh'ta bulunan

---

[90] Taallûk: Bağlılık. Münasebet. Alâkalı oluş. Ait olma. *Dünya alâkası. *Sevme.

hacıları itip kovarak tavaf yolunu açtığına ve o muhteşem kişinin de tam bir debdebe ve gösteriş ile Kâbetullâhı tavaf ettiğine tanık olan 'nazar sahibi' bir zat, bir hayli zaman sonra o ihtişamlı kişiyi bu kez de bir köprü üzerinde zilletle dilencilik ederken görür. Kendisinin Harem-i Şerifte gördüğü kişi olup olmadığını sorar ona. Adam "Evet o gördüğün kişi benim. Fakat herkesin tevazu eylediği bir mahalde kendimi büyük görmüş olduğum için Cenâb-ı Hak beni tabii olarak insanların yükseldikleri şu köprü üzerinde oturtup zelil etti!" cevabını vererek fâni mallarla aziz olan kimsenin sonunun zillet olacağını anlatmıştır.

90. Hikmet
HAKİKİ TAYY-I MEKÂN VE ZAMAN

الطي الحقيقي أن تطوي مسافة الدنيا عنك حتى ترى الآخرة أقرب إليك منك.

Gerçek "tayy ediş"; dünyaya ait zaman ve mekânın gözünden dürülüp âhiret âleminin sana senden yakın olduğunu yaşamaktır!

Nazmen Tercümesi

Tayy-ı hakiki ey tâlib-i Hakk
Tayy-ı sicl-i dünyadır ancak

Senden sana ta ki olsun akrab
Dâr'üs-sevâb Feyyâz-ı Mutlak

İzah

Tayy, bir mesafeyi çabuk katetmek ve dürmek manasınadır. Binaenaleyh sâdık bir mürid, daimî riyâzet ve mücâhedelerde bulunarak nefsindeki kesâfet kalktığı ve yakınlık makamına ulaştığı vakit; zaman ve mekânda tayy ve bast'a ulaşır. Bu durumda bir yıllık mesafeyi bir gün veya bir anda katede-

bilir. İşte buna; nassen sabit olduğu üzere Peygamber Efendimiz'in (a.s.) Mirac gecesinde bir anda Kudüs-ü Şerif'e varması ve Hz. Süleyman'a "Kitâbın bilgisine sahip olan biri: 'Gözünü açıp kapamadan ben onu (Belkıs'ın tahtını) sana getiririm.'"[91] dediği âyet-i kerime delâlet eder.

Tayy-ı zaman da; ayları, yılları kısa bir âna veya daha fazla bir müddet hâline çevirmektir. Nitekim Mirac gecesinin pek az bir kısmında Peygamber Efendimiz'in (a.s.) yüce âlemleri, büyük olayları ve cennet derecelerini görüp cehennemi müşâhede ederek geri döndükleri sahih hadislerle sabittir. Bast-ı zaman; tayy-ı zamanın aksidir. Yani bir anın bir sene olması gibidir. Mesela bir saatte katedilecek bir mesafenin yıllarca gidildiği halde geçilemez bir sûrette uzamasıdır. İsrailoğullarının Tîh Çölü'nü aşmak için kırk sene dolaşmaları buna yüce bir misaldir. Ve bu mevzuda "Allâh buyurdu ki, orası onlara kırk yıl haram kılındı; yeryüzünde şaşkın şaşkın dolaşacaklar."[92] âyet-i kerimesi de benzersiz bir delildir.

İşte şu tayy ve bast; peygamberler için mucize ve evliyâ için kerâmet olmakla beraber bu hikmette tayy etme konusu değişik bir açıdan ele alınmaktadır. Ayrıca riyâzet ve ibadetin neticesi olarak bir âbid ya da müridin tayy-ı mekân ve tay-ı zaman eylemesi ucb ve riyaya yakınlığı sebebiyle hüsrana yol açması ihtimalinden dolayı hakikat erbâbı nazarında hakiki "tayy"den sayılmamıştır. Zira onlara göre hakiki tayy; dünyanın lezzet ve arzularıyla meşgul olmamak, gönül çelen zümresinden uzak durmak ve belki dünyayı içindekilerle beraber kalbinden silip atmak sûretiyle emellerini tayy edip (dürüp) âhiret âlemini her an ve saat mevcut, göz önünde, yakın ve methedilmeye lâyık görmektir.

Bu hakiki tayy, ancak müridin kalbinde yakîn nûrunun doğmasıyla meydana gelir. Dolayısıyla müridin hakikat gözünde bundan böyle dünya ve içindekiler dürülüp yok olmuş, öte dünya ve içindekiler hazır ve mevcuttur. Belki bu itibarla kendisi de kaybolmuş olarak ona eşyânın en yakını ancak âhiret neşesi olur. Şu müşâhedeler ile tahakkuk eden sâdık müridin ise artık fâniyi sevmesi ve bâki ile değiştirmesi tasavvur edilmez. Ve bilâkis dünyaya rağbetin yakîn zayıflığından doğacağına da tereddüt olunmaz.

---

91 Neml, 40.

92 Mâide, 26.

91. Hikmet
SEVGİLİNİN MENEDİŞİ DE SEVGİLİDİR

العطاء من الخلق حرمان والمنع من الله إحسان.

Halkın vermesi mahrumiyet ve Allah'ın (C.C.) menetmesi ihsandır.

Nazmen Tercümesi

Mahluk-u bîvefânın oldu 'atâsı hirmân
Hallâk-ı lâyezâlin her men'i ayn-ı ihsân

İzah

Halkın vermesinin mahrumiyet olması; halk tarafından bir şey verildiği zaman onun hakiki verenden gafletle alınması nedeniyledir. Bu görünüşte ihsan ise de, gerçekte Allah'tan gayrısının nazar-ı itibara alınmış olması ve nefsâni isteklere uyulması bakımından mahrumiyettir.

Allah'ın menetmesinin ihsan olması ise; insanın kalbinin men ve mahrumiyet zamanında halktan gâfil ve bilâkis Hakk'a bağlı ve vâsıl olmasından dolayıdır. Bu dış görünüşte her ne kadar men ve mahrumiyet olursa da, hakikatte Cenâb-ı Hak kulunu men ve mahrumiyet ile ihsan kapısına sığınmaya mecbur etmek ve hicâbdan soymakla nûru keşf ettiği (meydana çıkardığı) için doğrusu büyük nimet ve ihsandır.

Bu hikmet şöyle de tercüme edilebilir: "Halkın vermesi; halka muhabbet ve minneti gerektirdiğinden dolayı gerçekte mahrumiyettir. Ve Cenâb-ı Hakk'ın menetmesi; Hak gerçek sevgili olup sevgilinin her fiili de sevgili olduğu için ihsandır."

Binaenaleyh söz konusu hikmet, Hazreti Ali efendimizin vasiyetlerinden biri olan "Ey mümin! Allah ile kendi aranda kazanç gözetme ve mahlûkun nimetini kendine kayıp (zahmet) bil!" nasihatini açıklamış olur.

Hakîm zatlardan biri "İnsanların iyiliği başa kakmalarının ağır yükü, fakirlik ve yokluğa sabırdan daha zordur!" dedi. Bir diğer hikmet ehli zât

da "Onurluluğun izzeti, menfaatin getireceği sevinçten daha ziyâde rahatlık ve gönül huzuru sağlar!" buyurdu.

92. Hikmet
İBÂDET VE MÜKÂFAT

جل ربنا أن يعامله العبد نقدا فيجازيه نسيئة.

Kul peşin ibadet ettiği halde ilâhi mükâfatın veresiye olmasından Cenâb-ı Hak üstün ve yücedir.

Nazmen Tercümesi

Abde derhal etmemekten ecr ve ihsânın ʿatâ
Oldu Hak âlî kul âmil olduğu halde peşin

İzah

Bu hikmetten anlaşıldığına göre ibadet ve tâatlerin ecir ve mükâfatı yalnız âhiret âlemine mahsus değildir. Hak Teâla belki de evliyâsı için gayret ve ameli bir kat daha artırmaya sevk edici uhrevî karşılığın dünyevî bir numunesi olarak dünyada da mükâfat örnekleri bahşeder. Bunun misalleri pek çoktur.

Başa gelen zararların nedeni dünya sevgisi olup, dünyanın bizzat kendisi değildir. Ve Hak'tan perdelenip uzaklaşmaya neden olan, her mal değil, belki Allah yolunda infak olunmayan mallar ve eşyâdır. Dünya sevgisinin bütün hataların başı olduğu hadis-i şerifle sâbit olduğu gibi, helâlinden kazanılan ve Hak yolunda sarfedilmiş malın kurtuluşa götürdüğü ve salih bir adam için helâl bir malın çok güzel bir nimet olduğu da Peygamber Efendimiz'in (a.s.) hadisleriyle sâbittir.

Dışyüzünden bakma dünyaya seni mağbûn eder
İçyüzünden gör ki bir âyine-i vahdet-nümâ

93. Hikmet

İBADET İMKÂNI, EN BÜYÜK MÜKÂFATTIR

آفى من جزائه إياك على الطاعة أن رضيك لها أهلا.

Ey sâdık mürid; ibadetine Cenâb-ı Hakk'ın burada mükâfat vermesinden daha üstün olan şey, senin kulluk yapmana imkân tanıyıp o ibadete razı olmasıdır.

Nazmen Tercümesi

Hudâ'nın ettiğin tâat için ecr ve sevabından
Seni ol tâate ehil ettiği elbette kâfidir

İzah

Dünyaca salih amelin karşılığından biri de o amele Cenâb-ı Hakk'ın âbid kulu ehil kılıp muvaffak etmesidir. Çünkü insanın yaratılışı nefsin isteğinin hükmü altındadır ve Hakk'ın emirlerine isyan eğilimindedir. Dolayısıyla bu muvaffakiyet, elbette dünyevî âcil mükâfatlardan daha kıymetli bir karşılıktır. Nitekim kul, yaratılışından gelen ve sonradan edindiği kötü vasıflar sebebiyle kirlenen hakir bir mahluktur. Nasıl olur da sultanların sultanı olan Cenâb-ı Hakk'a hizmet ve ibadet etme hakkını kazanmaya nail olabilir. Madem ki Hak Teâla hazretleri o kulun hizmet ve ibadetini takdir edip buna muvaffak kılmış ve kabul etmiştir; şüphesiz bu büyük bir devlet, dünyaca kula mabudu tarafından ihsân olunmuş bir nimet ve hediyedir.

94. Hikmet

İBÂDETTE YAKINLIK HÂLİ

آفى العاملين جزاء ما هو فاتحه على قلوبهم في طاعته وما هو مورده عليهم من وجود موانسته.

Cenâb-ı Hakk'ın amel edenlerin gönüllerine ibadet ve tâat vaktinde ilâhi marifetler ve yakınlık hâli sunması yeterli bir mükâfattır.

Nazmen Tercümesi

Cezâ olmak için eyler kifâyet vakt-i tâatte
Kulûbunda ibadet ehline Hakk'ın tecellîsi

Olur kâfi dahi bu zümre-i ehl-i kerâmete
Arûs-u bezmgâh üns-ü Yezdân'ın tedellisi

İzah

Bu hikmet de, dünyada verilen âcil karşılıklardan ilâhi mükâfatın bir çeşidi hakkındadır. O da; tâat hâlinde ledünnî ihsan ve ilhâmlardan amel edenlerin kalplerine açılmış olan ilâhi marifet kapıları ve amelden sonra Cenâb-ı Hak ile oluşan üns ve bağlılıktan onlara gelen Rahmâni letâif nurlarıdır. Bu Rahmâni letâif nurları, bütün ecir ve mükâfatların en mübâreği olan Allah'ın hoşnutluğunun mukaddes aksedişidir. Çünkü üns denilen söz konusu keyfiyet, sevgilinin gönül alıcı güzelliğinin müşâhedesinden kalpte meydana gelen bir sürûr olup sâdık âşığın haline râzı ve huzur içinde olmasını gerekli kılar. Binaenaleyh bazı mutasavvıflar; "Dünyada cennet ehlinin sefâsına benzer olacak, aşk ve muhabbet ehlinin geceleyin yalnız başına ibadet ettiği zamanda yakarış zevkinden kalben hissettiği safâ kadar âlemde bir şey yoktur!" dedi.

İbn Ebu'l Havâri hazretleri şöyle bir hâdise anlatır: "Bir gün Ebu Süleyman-ı Dârânî hazretlerinin huzuruna vardığımda hıçkırıklar içinde ağlamakta olduğunu gördüm. Şaşırarak ağlamasının sebebini sordum. Kendileri şu şekilde cevap verdiler: "Ya Ebu'l Havâri! Gecenin karanlığı bütün ufukları ihata edip uykudaki gözler tecellîlerin nurlarından gâfil olduğu ve her dost dostuyla baş başa kalarak vuslat şarabıyla neşeli olmağa, ve muhabbet ehli tam bir rikkatle hasret göz yaşları akıtmaya başladığı vakitte Cenâb-ı Erhamürrâhimîn hazreti Cibril-i emine yönelerek: Yeryüzünde her kim benim zikrimle müsterih olursa; ben onların halvet yerlerindeki âşıkâne inleyişlerini işitir ve şevkle ettikleri feryatları bilirim. Öyleyse doğruca içlerine

inip de onlara: Ey âşıklar, siz âşıklarını cezalandıran bir sevgili gördünüz mü? Hiç bir dost dostuna azap eder mi? Veyahut karanlık gecelerde ilâhi divanına sığınan kimselere hesap sormak ve azarlamak Cenâb-ı Hakk'ın şânına yakışır mı? diye niçin seslenmezsin? Zira Zât-ı ulûhiyetime kasem ederim ki, onlar kıyâmet gününde ehadiyyet huzuruma geldikleri vakitte vech-i kerîmimden (izzetli yüzümden) yetmiş bin perdeyi kaldırarak cemâlimi arz ederim. Ta ki onlar beni müşâhede eder. Ve ben onlara nazar eylerim!" buyurur. Artık ben nasıl ağlamayayım.

Kalksa geceler aşk ile Allah dese bir kul
Lebbeyk der ona lütûfla Yezdân gecelerde

95. Hikmet
MÜKÂFAT ÜMİDİ, KULA YAKIŞMAZ

من عبده لشيء يرجوه منه أو ليدفع بطاعته ورود العقوبة عنه فما قام بحق أوصافه.

Her kim mükâfat ümidi ya da azap korkusuyla ibadet ederse, o kimse noksan sıfatlardan münezzeh olan Allah'a karşı kulluk vazifesini hakkıyla yerine getirmiş olmaz.

Nazmen Tercümesi

Hudâ'ya her kim eylerse ibadet
Berâ-yı ecr ve def'i kahr-ı Yezdân

O âbid olmadı hayfâ ki kâim
Hudâ'nın hakkı evsâfıyla bir an

İzah

Mükâfat elde etmek ya da azaptan kurtulmak için ibadette bulunmak; hakikat erbâbı nazarında makbul olmayan ve kulluğa yakışmayan bir keyfiyettir. Zira kulun ilâhi sıfatların hukûkunu yerine getirmesi, ibadetlerinin nefsâni hazlardan sayılan mükâfat beklentisinden ve azap kokusundan soyunmuş olmasıyla hâsıl olur. Nitekim mabûd, zâtında ibadete lâyık olduğundan ibadete karşı mükâfat ile kayıtlı olmaz. Kul ise; zâtında kulluğa mecbur olduğu için mabûduna karşı ibadetle mesul ve kayıtlıdır. Muhabbetin en yüksek derecesi olan bu mertebede âşık kulun dâima sevgilinin rızası ile bağlı ve tutkun, bütün istekleri de şüphesiz sevgilinin isteklerinin aynı olur. Dolayısıyla artık ibadetin ilâhi azamete hürmet, ve şükür sebebi olan samedâni sıfatların hakkını yerine getirmek için ifa edilmesi, ve nefsâni hazlardan vâreste kalınması, has kullar için vazgeçilmez bir kulluk mesuliyeti olduğu ispata muhtaç değildir. Cahillerin ibadeti ise; ibadeti, mükâfata nail olmak ve cezadan kurtulmak için ettiklerinden zevk ve marifetten mahrum, ve gaflet çölünde şaşkın bir hâldedir.

Sehl bin Abdullah-ı Tüsterî hazretleri: "Güneşin doğuş ve batışı ile yeryüzünde günlerini geçiren insanların hepsi Hak ve hakikat cahilidir. İrfan erbâbı ise; Cenâb-ı Yezdân'ı nefs ve rûhuna, ve bütün mevcudâta tercih edendir!" dedi. Eski semâvi kitaplarda vâki olduğu üzere, Cenâb-ı Hak, hazreti Dâvud'a: "Benim dostlarımın en ziyâde sevgilisi, mükâfatlara tâlip olmayarak yalnızca ilâhlık hakkını ifa için bana ibadet edendir!" buyurmuştur. Yine Zebur kitabında: "Cennet ümidi ve cehennem korkusundan dolayı bana ibadet eden insandan daha zalim kim olabilir? Ben cennet ve cehennem'i yaratmamış olsaydım acaba ibadete müstahak olmaz mıydım?" buyrulmuştur.

96. Hikmet

HAKK'IN KENDİNİ BİLDİRMESİ

متى أعطاك أشهدك بره ومتى منعك أشهدك قهره فهو في آل ذلك متعرف إليك ومقبل بوجود لطفه عليك.

Ey Hak yolcusu! Cenâb-ı Hudâ sana her ne zaman verirse, kerem ve ihsânını ve her ne vakit menederse, kahr ve celâlet nişânını gösterdi. Çünkü O, bu hâllerin her birinde kendini sana bildirmekte ve lütfederek seninle meşgul olmaktadır.

Nazmen Tercümesi

Her ne dem i'tâ ederse ol Hudâ
Ey mürid işhâd eden berrin sana

Men' ederse Hak seni de her ne dem
Gösterir kahrın sana bî-şüphe hem

Her iki hâlde sana mârûfdur
Lütf ile ikbâl ile mevsûfdur

İzah

Kuldan istenen, ancak yüksek sıfatları ve güzel isimleriyle Hakk'ı bilmesidir. Bunları bilmek için Mevlâ'nın bildirmesinden başka yol yoktur. Bu da ya cemâlî sıfatların nişanlarının görünmesi, ya da celâlî sıfatların tecellî etmesiyle hâsıl olur. Cenâb-ı Hak ihsânıyla lütuf sıfatlarını, men ve azametiyle kahır sıfatlarını göstererek her ikisiyle de has kullarına kendini bildirmiştir. Binaenaleyh; her iki hâlde de Cenâb-ı Hak nimet verir, ve lütfûyla kullarına yaklaşır. Rabbini bilmek isteyen, bu iki tür hâlleri birbirlerinden ayırmamalıdır.

Gerçi bahl olmazsa da Feyyâz-ı Mutkak'da yine
Muntazamdır cümle eşyâ silk-i isti'dad ile

97. Hikmet

HAKK'IN TECELLİSİNİ ANLAMAMAK

إنما يؤلمك المنع لعدم فهمك عن الله فيه.

Bir şeyin menedilip verilmemesi yüzünden üzüntü duyuyor olman, gerçekte Cenâb-ı Hakk'ın bunda da bir tecellîsi bulunduğunu anlayamayışın nedeniyledir.

Nazmen Tercümesi

Olsaydı Hak'tan eğer fehmin ey gönül
Men'iyle olmaz idin eseryâb-ı gam

İzah

Menetme ve verme; Cenâb-ı Hakk'ın müride iki büyük nimeti olunca, her ikisiyle de zevk ve huzur duyuyor olması icap eder. Yalnız vermesiyle gönlü rahat olup da menetmesiyle elem duyuyor olmak, ilâhi tecellîlerden haberdar olmayışın alâmetidir. Çünkü ilâhi menediş, müridi âlemdekilerin sığınağı olan ehadiyyet divanına mecbur etmekle dost ve evliyâsından kılmak içindir. Dünya ise, muhabbet ehline haramdır.

Yahut dünyevî isteklerini vermemekle müridi, mukarrebînin (yakınlık ehlinin) yoluna dahil etmek içindir. Nasıl ki Cenâbı Fudayl'ın: "Ya Rabbi beni ve ailemi sıkıntılı, dünya ve içindekilerden soyunmuş kıldın. Bu menetme ve Senin gayrından soyunma hâli ise has kullarına mahsus bir lütûftur. Buna ne sebeple nâil oldum?" diyerek münâcatta bulunması işte bu nükteyi ispat eder.

Veyahut söz konusu menediş, Cenâb-ı Hakk'ın fâni nimeti olan dünyayı sâdık müride lâyık görmeyerek onu ebedî devlete ve sonsuz nimete nâil etmek içindir. İşte bu hakiki nükteler (ince hususlar) bir mürid için anlaşılır ve aşikâr olursa o mürid şüphe yoktur ki verilmesinden daha ziyade menedilmesinden lezzet alır hâle gelir. Böylece vaki menediş, o müride vermenin aynısı görünür. Bu sebepten İbrahim Havvâs hazretleri: "Fakr sıfatı; fakir için iki haslet mevcut olmadıkça sahih olmaz. Hasletin biri; Cenâb-ı Hakk'a güven ve itimattır. Diğeri; kendisinden menedilen dünyevî şeyler hakkında şükür ve hamd etmektir. Bir de fakir olan zât için menetmedeki ilâhi nazar, vermedeki sübhâni nazardan daha üstün olmadıkça kemâl hâsıl olamaz. Bu kemâlin alâmeti de Hakk'ın vermesinde bulmadığı lezzeti menetmesinde bulmaktır!" dedi.

Derdi tefrik eyleyen dermandan âşık değil
Âşık oldur derdine derdi yine derman ola

98. Hikmet
VUSLAT VESİLESİ GÜNAH

ربما فتح لك باب الطاعة وما فتح لك باب القبول وربما قضى عليك بالذنب فكان سببا في الوصول.

Allah Teâla'nın bazen sana ibadet kapısını açıp da kabul kapısını açmadığı olur. Ve belki bir günah işlemeni takdir eder de vuslata ermene o günah vesiledir.

Nazmen Tercümesi

Feth eder Allah sana çok kere bâb-ı tâati
Halbuki bâb-ı kabulü eylemez feth ve küşâd

Bazı kere zenb ile eyler sana hüküm ve kazâ
Vasl-ı Hak'da halbuki bu zenb olur râh-ı sedâd

İzah

Sâdık müride lâzım olan dış görünüşlere bakmak değil, her şeyin hakikatine nazar etmektir. Zira ibadet ve tâatlerin sûretleri, ihlâsı bozan bir takım âfetleri içerdiğinden umumiyetle kabulü gerektirmediği gibi, günahların sûretleri de bazı kere Cenâb-ı Hakk'a vuslata ve yakınlık makamına ulaşmaya sebep olduğundan mutlaka uzak olmayı ve kovulmayı icap etmez. Hatta bazı günahlar vardır ki sahibini cennet'e koyar.

İbadet ve tâatler dairesinde bazen kabul kapısının açılmaması, bunlara ucb ve riya karışması yüzünden, ayrıca kulun ibadete güvenip gururlanmış ve asileri hakir görmüş olmasından dolayıdır. İbadetlerde ihlâsı bozan âfetler de

bunlardır. Bazı günahların vuslata sebep olması, o günahkârın mağfiret kapısına iltică edip özür dilemesine ve nefsi kerih görerek asfiyânın (evliyânın) ruhaniyetinden yardım istemesine vesile olduğundan dolayıdır.

Binaenaleyh, Ebu Hâzım hazretleri: "Müridi sevindiren iyilik kadar zararlı bir kötülük olamaz. Ve günahkârı mahzun eden kötülük kadar da menfaatli bir iyilik bulunamaz. Zira sevinci gerektiren iyilik; itimat ve gurura yol açacağından boşa çıkacak olan bir ameldir. Üzüntüyü doğuran kötülük ise; korku ve haşyete neden olup günahkârı korkulu ve ümitli bir halde âhiret diyarına göç ettireceğinden bilâhire ilâhi rızaya sebep olacağı muhtemeldir!" dedi.

99. Hikmet
GÜNAHIN BOYUN EĞDİRMESİ

معصية أورثت ذلا وافتقارا خير من طاعة أورثت عزا واستكبارا.

Sonucu mahviyet ve boyun eğiş olan bir günah, izzet ve mağrurluğa yol açan ibadetten evlâdır.

Nazmen Tercümesi

Olur bir mâsiyet ki iftikâr ve zilleti mûris
O kibir ve izzet îrâs eyleyen tâatten evlâdır

İzah

Şu kuşkusuz bir gerçek ki; mahviyet ve boyun eğiş, kulluk vasıflarından birer hâdis vasıf; gurur ve azamet de, ilâhlığın mukaddes sıfatlarından birer vâcib sıfattır. Bir mürid kendini beşerî vasıflarıyla ortaya çıkarırsa, elbette Rahman'ın feyzine vasıl olur; ama mukaddes ilâhlık sıfatlarıyla sıfatlanmaya kalkışırsa zillet ve mahrumiyete uğrar.

Binaenaleyh; insanın kendine lâyık kulluk sıfatlarıyla vasıflanmasına sebep olan günah, hiç şüphesiz Cenâb-ı Hakk'ın sıfatlarıyla vasıflanmaya yol

açan ibadetten daha hayırlıdır. Bu sebepten Ebu Medyen-i Mağribî hazretleri: "Âsinin kalp kırıklığı itaatlinin metânetinden evlâdır!" buyururlardı. Hatta Ebu Abbâs-i Mürsî hazretleri, çok ümitli ve merhamet dağıtan bir zât olduklarından günahkâr ve ittaali herkese mertebelerine göre ikram ve hürmette bulunur, şu kadar ki âsiyi itaatliden daha iyi ağırlardı. Aşağıdaki kıssa da bu mevzuda hakikati gösteren ibrettir.

Şöyle ki: Bir gün Hazreti İsa efendimiz İsrailoğullarının salihlerinden bir zât ile beraber Mescid-i Aksâ'ya giderek bir tarafa çekilip otururlar. Onları izleyen bir günahkâr da diğer bir tarafa oturup ettiği isyanları düşünerek affedilmesi için Rabbine yakarır. Bu sırada Hz. İsa'nın yanında bulunan salih adam ise bu âsiyi görünce gururla: "Ya Rabbi şu fâsıkla beni âhiret diyarında bir araya getirme!" diye duâ eyler. Cenâb'ı Hak derhal Hz. İsa'ya vahiy indirerek, salih adamın ve günahkârın duâlarını kabul ettiğini; yani günahkârı affederek cennet'e koyduğunu, salih adamın gurur ve ucbu sebebiyle amelini boşa çıkarıp onu cehennem'e atacağını ve böylece ikisini bir araya getirmeyeceğini ferman buyurdu.

Tâbiînden Abban bin Ayyaş hazretleri de konuyla ilgili şöyle bir olay anlatır:

"Ben Basra'da bir gün uzun ömürlü ashâbdan Hazreti Enes bin Mâlik'in yanından çıkıp giderken dört zencinin bir cenaze götürdüklerini ve beraberlerinde hiç kimse bulunmadığını görünce, Basra gibi bir İslâm beldesinde tek başına bir cenazenin götürülmesine üzülüp hemen cenazenin ardına düşerek bu dört zencinin beşincisi oldum. Musallâya varınca benden cenaze namazını kıldırmamı istediler. Ben onların kıldırmasının daha uygun alacağını söyleyince, biz hepimiz siyyân (birbirine denk ve eşit) olduğumuzdan hiç birimiz imamete uygun değiliz dediler. Ben de öne geçip cenaze namazını kıldırdım.

Daha sonra onlara bu durumun hakikatinin ne olduğunu sordum. Cevaben orada bulunan bir kadını işaret ederek: "Bizi şu kadın kiralayarak cenazeyi getirttirdi!" dediler. Bunun üzerine merak edip cenaze defn oluncaya kadar orada kaldım. Defin işi son bulduktan biraz sonra sözü edilen kadının sevinçli bir tavırla gülerek kalkıp gittiğini gördüğümde durum daha çok dikkatimi çekmeye ve şaşkınlığım artmaya başlamıştı. Kadına yetişip gülme-

sinin sebebini ve cenazenin kime ait olduğunu biraz sert bir tavırla sordum. Kadın durumun aslını gizlemeye mecal bulamayarak bana şunları anlattı:

"Bu benim oğlumdur. Dünyada işlemedik günah bırakmadı. Nihayet hastalanarak üç gün kadar yatağa esir olduğu sırada bana vasiyet edip dedi ki: Ey şefkatli anneciğim, öldüğümde kimseye haber etme ki sevinç gösterisinde bulunmasınlar. Sonra cenazeme gelmeyerek belki de senin bir kat daha üzülmene sebebiyet verirler. Yalnız bu yüzük üzerine kelime-i şehâdeti yazdırıp kefenimin içine koy. Ola ki Allah bana rahmet eder, bağışlar. Ve ayağınla yüzüme basarak işte Rabbine âsi olanın cezası budur de. Bir de beni defn ettirdikten sonra ellerini açıp Allah'a tazarru ve niyazda bulunarak; Ya Rabbi ben bu oğlumdan razıyım Sen de razı ol, diyerek duâ eyle!

"İşte ben bu vasiyeti tamamıyla yerine getirdiğim sırada başımın yukarısında oğlum görünerek açık bir dille; Ey müşfik vâlidem! Gözün aydın olarak geri dön. Zira ben rahmet deryasına nihâyet olmayan, lütuf ve keremi âsilere daha çok olan kerîm ve rahîm Rabbimin huzuruna takdim edildim ve gazaba uğramış olacak yerde büyük afva mazhar kılındım! dediğini işittim. Gülmemin sebebi işte budur!"

100. Hikmet
VAR EDİLME VE VARLIKTA TUTULMA

نعمتان ما خرج موجود عنهما ولابد لكل مكون منهما نعمة الإيجاد ونعمة الإمداد.

İki nimet vardır ki, hiçbir varlık haricinde kalamaz ve her yaratılmış için lâzımdır. Onların biri îcad (yoktan var etme nimeti), diğeri imdâd (varlıkta tutmak) nimetidir.

Nazmen Tercümesi

Hazreti Hakk'ın iki nimeti var
Zerre hariç değil ondan asla

Dahi her kâin için de lâzım
Feyz-i îcad ile imdâd-ı Hudâ

İzah

Bu iki nimet, yaratılmış her varlık için olmazsa olmaz hükmünde bir zarurettir. Çünkü her şey, zâtında fâni ve yokluktur. Ve eşyânın varlık âlemine gelmesi; evvelâ îcad (yoktan var etme) nimetine ve mevcud olduktan sonra ikinci olarak varlığının devamı için imdâd nimetine muhtaçtır. Binaenaleyh îcad nimeti önceki yokluğu, imdâd nimeti sonraki yokluğu izale eder. Eğer ki îcad nimeti olmasa, âlemde hiçbir mevcut şey yokluk gizeminden çıkıp varlık meydanına adım atmazdı. Ve imdâd nimeti sürmese, hiçbir mevcûdun bu şühûd sahasında kalması mümkün olmazdı.

İşte bu hikmete işaretle Ebu Medyen-i Mağribî hazretleri: "Hakiki mevcud olan Allah Teâla müstakil mâbûd olduğu ve mevcut varlıkların vücûdu O'ndan meded istediği gibi kâinatın maddesi de varlığın kendisinden sızmış olması cihetiyle maddenin varlığının bir an kesintiye uğraması şüphesiz varlığın yıkılmasını gerektirir!" dedi.

101. Hikmet
YOKLUKTAN KURTULMA NİMETİ

أنعم عليك أولا بالإيجاد وثانيا بتوالي الإمداد.

Seni yoktan var etmek Cenâb-ı Hakk'ın sana ilk nimeti, varlıkta tutmak da ikinci nimetidir.

Nazmen Tercümesi

Hazreti Feyyâz-ı Mutlak eyledi ihsân sana
İbtidâ îcad ile hem sâniyen imdâd ile

İzah

Vicdanı pak bir insan; evvelâ Cenâb-ı Hakk'ın vücûd vermesiyle bâtınların ıssızlığından zuhûr sahasına çıktığını, ikinci olarak da O'nun feyz ve imdâdının sürmesiyle varlığının devam ettiğini bilir. Böylece her an Hakk'ın feyz ve imdâdına ihtiyacın sürdüğünü idrak etmiş olur. Varlığının devamını icap eden kesintisiz imdâdlar da, insanın beden ve ruhtan terkip edilmiş olması yönüyle çeşitlidir. Bazısı, yiyecekler ve içecekler gibi insanî bedeni ayakta tutan görünür kuvvetlerdir ki, beşerî vücudlara aittir. Bazısı da, rûh-u sultânîyi idâme eden iman, irfan, dinî ilimler ve ilâhi marifetler gibi manevî kuvvetlerdir ki, bu da ervâh-ı âkıleye (uyanık ruhlara) râcidir. Birincisi; îcâd (yoktan var etme) nimeti gibi mümin ve kâfir, iyi ve kötü, sâdık ve münafık ayırmaksızın umuma şâmil ise de, ikincisi; güzel itikat ve iman-ı yakînle şereflenen müminlere mahsustur. Bazısı da, yüksek fenler ve sanatla ilgili marifetler gibi aklî kuvvete dâir olmakla beraber insanî mahiyetin zihnî gereklerindendir.

Şu halde saadet ehlinin kalplerinde iman îcadı, ibadete karşı sevgi îcadı ve küfürden, günahtan nefret îcadı da büyük samedâni imdâdlar olup şu iki nimetle iman ehli Cenâb-ı Hak tarafından nimetlendirilmiş olmasaydı, hayatta oldukları müddetçe sapkınlık vadilerinde şaşkın ve cehâlet karanlıklarına batmış olup hiçbir şekilde irfânın abıhayatına vâsıl olamazlardı. İşte buna Hak Teâla Kuran-ı Hakîm'inde şu âyet-i kerimesiyle işaret buyurmuştur: "Ama Allah size imanı sevdirmiş, onu gönüllerinize güzel göstermiş; inkârcılığı, yoldan çıkmayı ve baş kaldırmayı size çirkin göstermiştir. İşte böyle olanlar, Allah katından bir lütuf ve nimet sayesinde doğru yolda bulunanlardır."[93]

Konuyla ilgili olarak İmam-ı Kuşeyrî şöyle demiştir: "İman ehli bir kimse, evvelâ çeşitli sapkınlıklara ve insanların izledikleri bâtıl yolların çokluğuna baksa; ikinci olarak bedenin zayıflığını, aklın noksanlığını, olaylar karşısında ne kadar şaşkın ve câhil, şahsî hâllerinde ise nasıl çelişki içinde olduğunu ve işlerinde ne çok şeye ihtiyaç duyduğunu düşünüp bunlardan ibret alsa; üçüncü olarak da din ve iman-ı yakîndeki safvet ve sağlam inancını, tevhîd yüzünün şirk tozlarından temizlenmiş ve irfan gözünün şüphe

---

93 Hucurât, 7.

karanlıklarından duru olduğunu tefekkür etse; bu nimetin kendi gayret ve ameli sayesinde olmayıp yalnız Allah'ın fazl ve kereminin neticesi olduğunu elbette anlamış olurdu. Zira "Zâhir ve bâtın bir çok nimetlerini size bol bol verdiğini görmediniz mi?"[94] âyet-i kerimesi gereğince; Cenâb-ı Hak, iman ehline sübhâni nimetleriyle zâhir; nimetinin eserleri, tevhîd ehlinin üzerinde dâima görünür; Rabbâni lütûflarıyla, gizli ve bâtın; ve kereminden taşan feyizleri, irfanla nimetlenenler için sürekli ve kesintisizdir!"

İşte bu hakiki sözlerden anlaşıldığına göre; Hak yolundaki bir kul için şu zikredilen Rabbâni nimetin kadrini bilip beka ve muhafaza konusunda ancak mâbuduna tevekkül etmek, dahası akıl ve ilmine asla itimat etmemek lâzım gelir. Binaenaleyh âriflerden birisi: "Her kim Hakk'a tevhîdde aklına tâbi olursa onun tevhîd nûru cehennem ateşinden kurtuluşuna sebep olamaz!" dedi. Bâyezid-i Bestâmî'nin: "Ben Hakk'ı Hak ile, masivâullâhı Hak nûru ile bildim!" sözü de işte bu manayı açıklar.

102. Hikmet
MUHTAÇLIK

فاقتك لك ذاتية وورود الأسباب مذآرات لك بما خفي عيك منها والفاقة الذاتية لا ترفعها العوارض.

Muhtaçlık senin için zatî bir keyfiyettir, asıldır. Nitekim ihtiyaç sebeplerinin arka arkaya gelmesi, sendeki yokluk hâlinin sana gizli olan kısmını hatırlatır. Ve senin zatî muhtaçlığını sonradan meydana gelen şeyler ortadan kaldıramaz.

Nazmen Tercümesi

Senin için fakr ve fâka şüphesiz bir emr-i zâtîdir
Müzekkirdir sana gizli olan aksâmını esbâb

94 Lokmân, 20.

Seni ger nimet-i îcad ve imdâd etse de iğnâ
Avârız eylemez zâtî olan bir fakâyı izhâb

İzah

İnsanın zâtı itibariyle fakr ve ihtiyaç içinde bulunuşu, her mevcud yaratılmış gibi insanın da Cenâb-ı Hakk'ın var etme ve varlıkta tutma (îcad ve imdâd) nimetine muhtaç olmasından dolayıdır. Çünkü bu iki ilâhi nimet olmasa varlık sahasını süsleyen insan olmazdı. Madem ki insan, varlığının başlangıç ve devamında Cenâb-ı Hakk'a ve îcâd ve imdâd nimetine muhtaçtır. Her ne kadar bedenlerin sıhhati ve servetlerin çokluğu sebebiyle geçici yeterlik hâsıl ederek gizlilik perdesi ardında kalan şu zaruri ihtiyacı unutursa da yine muhtaçtır. Nimetler içinde yaşam sürenler için açlık, hastalık, susuzluk, elem gibi ihtiyaç sebeplerinin arka arkaya gelmesi de yalnız onları şu zatî ihtiyacı hatırlatarak ikaz etmek hikmetine bina edilmiş olmakla şükrü gerektiren bir nimettir. Zira baht açıklığı ile kendinden geçen ve mest olan kimse; beklemediği bir musibete uğrayarak acz ve sıkıntıya duçar olursa derhal kendine gelir ve zatî ihtiyacını (yaratılışındaki muhtaçlığı) idrak ederek kulluk vazifelerini yerine getirmeye başlar. Böylece istidrâc gömleğinin yakasını yırtıp yakîn hududuna vasıl olur. Bilâkis vücut sıhhati ve baht açıklığı kesintiye uğramadan devam ederse, tamamen mağrur olarak kaybedenler listesinin en başına yazılır.

Bununla ilgili olarak ulemâdan biri buyurdu ki: "Firavun'un ilâhlık davasına kalkışacak kadar ileri gitmesinin asıl sebebi; onda zenginlik, sıhhat ve âfiyetin dört yüz sene kadar devam etmesi ve her türlü harika istidrâc hâllerine mazhar olarak başı ağrımaksızın, dişi sızlamaksızın fevkalâde bir debdebe ve gösteriş ile hükümran olmasıdır. Eğer onu günde bir saat kadar bir musibet, dert yahut bir hastalık sıkıntıya duçar etmiş olsaydı ilâhlık davasına kalkışamazdı!"

Bununla birlikte sözü edilen hâl insanların ekserine göredir. Bunlar ihtiyaç sebeplerini görmekle derhal Cenâb-ı Hakk'a muhtaçlığını arz eder; ihtiyaç sebeplerinin ortadan kalkmasıyla beraber fakr ve iltica yolundan ayrılırlar. Nitekim "Denizde bir sıkıntıya düştüğünüz zaman, Allah'tan başka yalvardıklarınız kaybolup gider, fakat sizi karaya çıkararak kurtarınca da

yine Allah'tan yüz çevirirsiniz!"[95] ve "İnsana bir darlık gelince, bize yalvarıp yakarır..!"[96] gibi âyet-i kerimeler işte bu manayı ispat eder.

Amma ârif-i billâh olanlar, daima zatî fakr ve zaruretlerini müşâhede ederek yükseliş basamaklarının en uzağına erişmiştir. Binaenaleyh bunlar zikredilen sebeplere muhtaç değildir. Eğer ki bu şerefli zatlar kahrî sebeplere maruz olurlarsa bu geçici rahatsızlıklar yalnız uyanıklık ve teşvik için olmayıp belki kulluk mertebesindeki sadâkat alâmetlerini bunların nokta-i nazarından göstermek; ecir ve mükâfatlarını artırmak ve derecelerini yükseltmek içindir.

Çünkü fakr[97] üç kısım olup biri; avâm için olan fakr-ı hilkattir. İkincisi; havâsa mahsus olan fakr-ı sıfattır. Üçüncüsü; ehass-ül havâsın hâli olan fakr-ı keremdir.

Fakr-ı hilkat; zatî fakr ve ihtiyaçtır. Hatırlatmaya muhtaçtır.

Fakr-ı sıfat; dünya ve ukbâdan soyunup Hakk'a yönelmektir. Bunun fakr-ı sıfat olması, varlığına ihtiyacın sebebi olan beşerî sıfatlardan soyunmakla hâsıl olduğu içindir. Fakrın bu kısmıyla vasıflanmış olan kâmil zatlar için de hatırlatıcı sebepler meydana gelirse de bu, beyan edildiği gibi bir hatırlatma olmayıp terakki ve tâzimi gerektirir.

Fakr-ı kerem ise; Hakk'ın varlığıyla tek kalma ve fâni varlığından soyunmadır. Bu da zenginliğin (ihtiyaçsızlığın) ta kendisidir. Ve bunda hatırlatıcı sebeplere ihtiyaç asla tasavvur edilmez. İşte bu fakr-ı keremle vasıflanabilmek için bütün dünyayı ve içindekileri terk etmiş ve cennet arzusundan soyunmuş olan bir ârif-i billâha hüsn-ü zannından dolayı bir kese para hediye etmek isteyen cömert bir zengin, sözü edilen zattan şu ârifâne cevabı almıştır:

"Ben zenginliğin ta kendisi olan bu fakrı, dünya ve ukbâyı vermekle ancak satın alabildim. İnsaf et, senin şu sayılı dirhemlerin karşılığında nasıl satabilirim?"

---

95 İsrâ, 67.

96 Yûnus, 12.

97 Fakr: İhtiyaç, yoksulluk. Azlık, muhtaçlık. *Cenâb-ı Hakk'a karşı ihtiyacını hissetmek. *Kendisindeki bütün her şeyin Allah'a ait olduğunu bilmek.

103. Hikmet
ZİLLETİNİ FARK EDİŞ

خير أوقاتك وقت تشهد فيه وجود فاقتك وترد فيه إلى وجود ذلتك.

Vakitlerinin en hayırlısı, fakrını müşâhede ettiğin (muhtaçlığını gördüğün) ve zilletine geri çevrildiğin vakittir.

Nazmen Tercümesi

Hayırlı en ziyâde vaktin âlemde senin ey dîl
Zaman-ı fâka ve vakt-i rücû-u fakr ve zillettir

İzah

Nefsin yokluk ve ihtiyacını müşâhede ancak dünya nimetleri ve zevklerinin zaruri olarak ortadan kalkmasıyla mümkün olur. Bu anda mürid fakr ve zillete geri dönerek sebep ve vesilelerden ümidini keser ve kalbini ilâhi huzur ile zevki en yüksek samimi sohbet yeri eder. Artık ihtiyaç ve yokluk zamanı onun için en hayırlı zaman, ve bilâkis zenginlik (ihtiyaçsızlık) vakti vakitlerin en şerlisi olacağı aşikârdır. Nitekim Atâ-i Selemî gibi ârif-i billâh bir çok günler, bir şey tatmaksızın oruçlu kalarak hiçbir şeye de kudret bulamadığından feyzle dolan kalbini pek ziyâde zevklerin coşturması üzerine derhal ilâhi dergâha ellerini kaldırıp tazarru' ve niyaz ile: "Ya Rabbî, üç gün daha bana hiçbir şey tattırmazsan ilâhi rızan için yüz rekât nafile namaz kılarım!" diyerek fakr ve zarureti görme vaktinin yüceliğini ortaya koymuştur.

Evliyâdan Feth-i Musulî hazretleri bir gece eve döndüğünde ne yiyecek, ne içecek, ne de yakacak bir şey bulamayınca "Ya Rabbî, ben ne yaptım ki sevdiğin kullarına vermekte olduğun bu saadeti vererek beni feyizlere gark ettin!" der. Bu yoldaki azim ihtiyacın maruzu olanların biri de Fudayl bin İyâz'dır. Bu zat da tecerrüd ve ihtiyaç vaktinde: "Ya Rabbî, bu lütfa beni nasıl bir amel sebebiyle mazhar ettin? Bana bunu ilham et ki ona kıyâmet gününe kadar gönül bağlayıp devam edeyim!" diyerek münâcatta

bulunmuştur. Pahalılığın çoğaldığı kendisine haber verilen zâhidlerin önderi Rabi bin Haysem hazretleri de: "Bizim ne değerimiz var ki, Allah Teâla bizi aç bıraksın. O ancak sevdiği kullarını açlık ve susuzluğa müptelâ eder!" buyurmuştur.

Sıdk ile rızâ-dâde-i takdir-i Hudâ ol
Verme halecân kalbine tedbir ile aslâ

104. Hikmet
HALKTAN UZAKLAŞTIRILMAK

متى أوحشك من خلقه فاعلم أنه يريد أن يفتح باب الإنس به.

Allah Teâla her ne zaman seni halktan uzaklaştırırsa, bil ki kendisine dost olma kapısını sana açmak istiyor.

Nazmen Tercümesi

Ne dem eylerse mahlûkundan ol Mevlâ seni îhâş
Teyakkun et ki bâb-ı ünsü feth etmek murâd eyler

İzah

Marifet ehli zatlar: "İnsanlarla alışverişe alışmak iflâs alâmetidir!" demişlerdir. Bundan anlaşılıyor ki, ilâhi üns (dostluk) kapısı insanlardan yabancılaşma ile açılmış olur. Çünkü her ne zaman ilâhi dostluk kapısı açık olursa, halktan yabancılaşma ve huzur-u Hak'ta vahdet tahakkuk eder. Yabancılaşmanın manası halktan kalp ile sıkılmak, sır ile uzaklaşmak ve mevcut eşyâda kalbi ikna edecek bir kâr görememektir.

Melekût âleminin harikalarını ve insanlık âleminin sırlarını müşâhede eden âriflerin sultanı, Bâyezid-i Bistâmî'ye: "Şu müşâhedelerinde iltifatına mazhar olacak ve seni meşgul edebilecek, hoşuna giden bir şey buldun mu?" diye sorulduğunda "Beni Hak'tan alıkoyacak kadar hoşuma giden hiçbir şey

görmedim!" cevabını vermiş. Böylece Allah Teâla'nın has kulu olduğunu ispat etmiştir. Ünste bu hâl, dostluk makamında meleke kazanmanın ve kudsîlik âleminde konaklamanın gereğidir.

Mestâne-i serbâz tarabhâne-i cân ol
Müstağnî-i işretkede-i her dü-cihan ol

105. Hikmet
DUÂ EDEBİLMEK

متى أطلق لسانك بالطلب فاعلم ا نه يريد أن يعطيك.

Ne zaman Cenâb-ı Hak seni duâya muvaffak kılarsa, bil ki sana ihsan etmeyi dilemiştir!

Nazmen Tercümesi

Duâya her ne dem tevfîk ederse Hak seni ey cân
Bunu bil ki murâd etmiştir elbette sana ihsân

İzah

İstemek için dilin duâya açılması; Allah'tan gayrıya güvenip muhtaçlığını unutmayla meydana gelen düğümün çözülmesidir. Bir mürid yokluk ve muhtaçlığını idrak edip dili çözülerek duâ ve talepte bulunursa, kuşkusuz Hakk'ın vaadi gerçek olduğundan tevazu ile edilen duâya karşılık verilir. "Şüphesiz ki Allah verdiği sözden caymaz!"[98]

Peygamber efendimiz (a.s.) buyurdular ki: "Kendisine duâ etme imkânı verilen kimse, duâsına karşılık görmekten yoksun bırakılmaz!" Bütün münâcat erbâbının tahkikine göre; eğer ki bilhassa duâ edilmişse âhirette ve dünyada, ya istenen şey aynen ihsan edilir ya da başka şeyle karşılık verilir. Ve eğer duâ husûsi olarak yapılmamışsa talep edilen şeyin aynısı verilir.

---

98 Âl-i İmrân, 9.

Herhalde duânın lüzumunu ve Allah Teâla'nın duâya karşılık vereceğini Peygamber Efendimiz'in (a.s.) şu hadîs-i şerifi de ispat eder: "Sizden her kime duâ için izin verilirse yani duâya muvaffak olursa ona rahmet kapıları açılır. Ve Allah'tan isteyeceği şeylerden ona dünya ve âhirette af ve âfiyet istemekten daha güzel bir şey olamaz!" Şeyh Ebubekir Hufaf hazretleri şöyle buyurdu: "Cenâb-ı Mevlâ duâ edenin sesini şüphesiz sever. Şu halde artık duâya nasıl karşılık vermez. Eğer duâ edenin feryadını sevmemiş olsaydı duâ kapısını ona açmazdı!"

Peygamber Efendimiz'in (a.s.) şu hadisi de bir başka delildir buna: "Allah bir kulunu sevdiğinde onu belâya mübtelâ eder. O kul duâ ettiği zaman melekler: 'Bu ne hoş bir ses!' derler. Hazreti Cebrâil de: 'Yarabbi, bu yalvaran kulun duâsı kabule lâyıktır!" der. Bunun üzerine Cenâb-ı Hak da onlara: 'Ey meleklerim, kulumu kendi hâline terk edin! İstediği gibi duâ etsin, ben onun sesini işitmeyi severim' der. Duâ eden kul münâcat makamında 'Ya Rabbî!' dedikçe Allah ona: 'Buyur kulum, her ne yolda duâ edersen inâyet eder, ve her ne istersen veririm. Şu kadar ki ya istediğini hemen yerine getirir, yahut ondan daha üstününü hazinemde senin için saklar, veyahut istediğinden daha büyük bir belâyı bu duâ sebebiyle senden defederim!' buyurur."

106. Hikmet
ALLAH'TAN GAYRI İLE OLAMAYIŞ

العراف لا يزول اضطراره ولا يكون مع غير الله قراره.

Ârif-i billâh, sürekli Hakk'a ihtiyaç hâlindedir. Ve o, Allah'tan gayrısı ile karar kılmaz.

Nazmen Tercümesi

Ne zâildir arîfin ıztırârı
Ne gayrullâh ile vardır kararı

İzah

Ârif-i billâh olan insanın Hakk'a muhtaçlıktan hiçbir vakit kurtulamaması; bütün kâinatı kuşatan kudret kabzasının kapsamını ve nefsini bilmek sebebiyle idrak ettiği zatî fakrını ve her nefesinde Cenâb-ı Hakk'a aşikâr olan sürekli ihtiyaçlarını hakikatiyle müşâhede ederek kalp ve vicdanıyla artık Allah'tan gayrıya meyil ve istinat edemediğindendir.

İnsanların avam kesimi ise; gözle görüp hisle algıladıkları şeylerin tutkunu, zâhiri vesilelerden çıkardıkları tabii hükümlerin mağlubu oldukları için müessir sebeplerin meydana gelmesi zamanında derhal müteessir ve sebeplerin ortadan kalkmasıyla da sevince rehin olup gideceklerinden onların duâ ve mecburiyetleri asla devamlı olamaz. Çünkü Hakk'a ve Hakk'ın hükmüne marifet; insâni nefse ve nefsâni hükümlere marifetin derecesine göre olduğundan "Nefsini bilen Rabbini bilir!" buyrulmuş; dolayısıyla bir kimse eşyâyı kuşatan kudret kabzasının kapsamını idrak ettiğinde derhal Cenâb-ı Hakk'a ihtiyacın sürekli ve kesintisiz olduğunu anlayarak naçar mecburiyete rehin olacağı aşikâr bulunmuştur. Bu sebepten Ebu'l Abbas-ı Mürsî hazretleri "Bunalmışa, kendisine duâ ettiği zaman icâbet eden kim!"[99] âyet-i kerimesinin tefsirinde "Allah'ın veli kulu daima Hakk'a ihtiyaç hâlinde olur!" buyurdu.

Nasıl olmazdım vuslatında âşık-ı âteşîn meşreb
Firâk-ı eyyâmının fikr-i harid sûziyle yandıkça

107. Hikmet

BATMAYAN KALP GÜNEŞİ

أنار الظواهر بأنوار آثاره وأنار السرائر بأنوار أوصافه لأجل ذلك أفلت أنوار الظواهر ولم تأفل انوارالقلوب والسرائر ولذلك قيل إن شمس النهار تغرب بالليل وشمس القلوب ليست تغيب.

---

99 Neml, 62.

Hak Teâla görünen âlemi eserlerinin nurlarıyla aydınlattı. Kalplerdeki esrârı (sırları) aydınlatan ise sıfatlarının nurlarıdır. Nitekim görünen âlemi ışıklandıran nurlar kaybolursa da, kalplerdeki esrârı aydınlatan nurlar asla zâil olmaz. Onun için "Gündüzün güneşi geceleyin batar. Ama kalplerin güneşi ise asla batmaz!" denildi.

Nazmen Tercümesi

Hudâ envâr-ı âsârıyla etti âlemi tenvîr
Dahi envâr-ı evsâfıyla sır ve bâtını ey pîr

Bu hikmetten zavâhir nûru daim olmada âfil
Dîl ve vicdanın envârı ise olmaz ebed zâil

Onun için dendi şebde âfitâb rûz olur gârib
Kulûbun şems-i irfânıysa olmaz bir zaman gâib

İzah

Eserlerden kastedilen mana; Cenâb-ı Hakk'ın kudret ve irâde gibi zatî sıfatlarının göründüğü yerler olan güneş ve ay gibi nesnelerdir. Bunların nurlarıyla kâinatın zavâhiri (dış yüzeyleri) görünerek açıklığa kavuşur. Böylece ondan beşerin hayatına dair menfaatler ortaya çıkarılır; dahası eşyâdaki tabiî zararların defedilme sebepleri eksiksiz olarak sağlanır.

Esrâr, kalbin bâtını demek olan sırrın çoğuludur. Cenâb-ı Hak âriflerin kalplerinde, sıfat tecellîlerinden doğan Rabbâni ilim ve ilâhi marifetler ile sırları nurlandırır. Ve ondaki örtülü vasıfları açıklığa kavuşturur. Binaenaleyh sırlara vâkıf zatlar, o keşfedilmiş vasıfların zararlı olanlarından sakınıp menfaatli olanlarıyla vasıflanarak şühûd ve yakîn mertebesine vasıl olur.

Şu halde kalp ve sırlarda zuhûr eden tecellî nurları, ilâhi kadîm[100] vasıflardan kaynaklandığından asla kaybolmaz. Çünkü; kadîm menşe[101]

---

100 Kadîm: Başlangıcı olmayan. Evveli bilinmeyen hâl ve keyfiyet.

101 Menşe: Kaynak.

dâim oldukça ondan parlayan nur da dâim, ve her ne kadar beşerî sıfatların bulutuyla muvakkaten[102] örtülü kalırsa da yine kalp ve sırlarda sabit ve kâim olur.

Yahut zavâhirin[103] nurlarından murat; kulların zâhirlerinin vasıflandığı idrak, ihtisas ve hareket sûretleridir. Kalp ve sırların nurlarından maksat ise; kulların bâtınlarının meşgul olduğu marifet, ilim ve idrak letaifleridir[104]. Binaenaleyh; zavâhirin (zâhirlerin) nurları sonradan olan eserlerin nurlarına, ve sırların nurları kadîm sıfatların nurlarına mensup ve ilintilidir. Eserlerin nurları; eserlerin manaları ve gizlenen letâifidir.

Her iki izaha göre de bu hikmette; meydana gelişiyle ferahlanma, saygı ve itina göstermeye layık olan ancak bâki işler olup fâni işler olmadığına işaret edilmiş; ve sadık mürid bu tarzla vasıflanıp gereğince hareket ettiği vakit fâni işlere muhabbet ve itibar etmeyerek "Batanları sevmem!"[105] diyen Hazret-i İbrahim'in hanîf milleti gibi olacağına dair öğüt verilmiştir.

108. Hikmet
HAYRI SEÇEN HAK'TIR

ليخفف ألم البلا عليك علمك بأنه سبحانه هو المبلى لك فالذي واجهتك منه الأقدار هو الذي عودك حسن الاختيار.

Seni belâya duçar edenin Cenâb-ı Hak olduğunu bilmek, üzerindeki belâ kederlerinin ağırlığını hafifletmelidir. Çünkü başına gelen her bir şeyi takdir eden yüce zat, senin için hayırlısını seçmeyi âdet edinmiş olan Hak Teâla'dır.

---

102 Muvakkaten: Az bir zaman için. Geçici olarak.

103 Zavâhir: Zâhirler; Görünüş. Dış görünüş.

104 Letâif: Latif duygular. Cisimle alâkası olmayan, derin, gizli hisler.

105 En'âm, 76.

Nazmen Tercümesi

Eylesin tahfîf bâr-ı ibtilâ
İmtihân-ı Hakk'a ilmin ey nigâr

Çün sana tevcîh-i akdâr eyleyen
İ'tiyâdı oldu hüsn-ü ihtiyâr

İzah

İnsan Cenâb-ı Yezdân'ın rahîm ve rahmân olduğunu bildikten sonra bir hikmet gereği uğradığı musibetlere ehemmiyet vermeyerek "Belki de hoşlanmadığınız şey iyiliğinize olabilir!"[106] âyet-i kerimesi uyarınca işlerin neticesine bakması ve kahr vesilesiyle zuhûr edecek ihsanları ümitle beklemesi lazım gelir. Çünkü kaderler silsilesi kudret elinin tasarrufunda olan Cenâb'ı Hak, kulların menfaatleri için daima iyi olanı istemeyi âdet edinmiştir. Gerçi her zaman işlerin en iyi ve en uygun olanını yapmak Hak Teâla hazretlerine vâcib değildir. Ama vâcib olmaması vuku bulmamasını gerektirmez. Dahası ilâhi takdir binlerce hikmet ve faydaları içerip rabbâni hüküm zulüm ve çirkinliklerden beridir. Bundan dolayı mal ve evlât noksanlığı, dert ve hastalıklar gibi Hakk'ın takdir ettiği işler dünya ve âhirette yine kulları hakkında yararlılıktan uzak değildir.

Nitekim bir insan daima iyilik gördüğü sadık dostundan bir fenalık görürse, bunu maksadının doğruluğuna yorup sabır ve tahammül göstererek iyi karşılaması lâzımdır. Artık kullarına ana babadan daha şefkatli olan Cenâb-ı Hakk'ın zâhirde şer görülen bir takdirine rıza gösterilmeyerek keder ve korku gibi kulluk âdâbına aykırı bir hâle cesaret edilmesi nasıl câiz olur!

Ebu Talib-i Mekkî hazretleri: "İnsan fakr u zarûret içinde, zayıf ve tanınmamış biri olmayı arzu etmez. Halbuki yeniden dirilmesi münasebetiyle bu hâlin neticesi bol hayır olur. Ne var ki insan zenginlik, âfiyet ve şöhreti ister. Bu ise bilâkis hicâbı (Hak'tan perdelenmeyi) ve mahrumiyeti doğurur!" buyurdu. İşte Peygamber Efendimiz'in (a.s.) "Cennet sıkıntı veren zorluklarla, cehennem de nefse hoş gelen arzularla çev-

---

[106] Bakara, 216.

rilmiştir!" hadis-i şerifi bu hikmeti daha açık ve net olarak ispat eder. Çünkü nefse ağır gelen şeylerle çevrilmiş olan cennet, ilâhi rızayı kazanıp o sıkıntılı zorluklara sabır ve tahammül etmekle elde edilir. Cehenneme girmeyi icap eden hâl ise, nefsâni arzuları ele geçirmekle ebediyet yurdu âhiretten yüz çevirip gurur diyârı olan fâni dünyaya meyletmektir. Sabredenleri müjdele!

109. Hikmet
KADERDE LÜTFU GÖRMEK

من ظن انفكاك لطفه عن قدره فذلك لقصور نظره.

Allah'ın lütfunu kaderinden ayrı sanan kimsenin bu zannı görüşünün kusurundandır.

Nazmen Tercümesi

Kaderden lütf-u Hakk'ın infikâkın zanneden kimse
Zaîf'ül fikr ve mahdûdu'n nazardır hükm-ü Mevlâ'da

İzah

Kaderin ortaya koyduğu her şeyde Hakk'ın lütfunu görmemek görüşteki kusur yüzündendir. Görüşün kusuru da Hak Teâla'ya karşı güzel zannın az, yakînin zayıf olması sebebiyledir. Çünkü müridin bakışı kâmil olursa her ilâhi takdirde binlerce fayda, hesapsız kazanç görerek Cenâb-ı Hakk'a hüsn-ü zannı artar, hatta kaderde dert ve belâlar olursa da hakikati gören müride ondan ardı ardına pek çok menfaatler gelir. Bunlardan biri; belânın yakınlığa vesile olması ve Mevlâ'ya yönelmeye yol açmasıdır. Çünkü belâ kulların arzularına ve nefsâni lezzetlere zıt bir keyfiyet olup nefsi sıkan ve rahatını bozan böyle bir durum hiç şüphe yoktur ki Mevlâ'nın kapısına sığınmayı zorunlu kılmakla Hudâ'ya yakınlığı ve iyi sonu gerektirir. Ve bundan daha büyük fayda aramak da yersizdir.

Belânın faydalarından biri de; insanın dünyaya rağbetini arttıran, günah ve isyana meylini şiddetlendiren nefsâni sıfatlarını iptal etmesi; hevâ ve hevesine gem vurmasıdır. Bir faydası da; sabır ve rızâ, zühd ve tevekkül ve Hakk'a kavuşma isteği gibi kalbe ait makbûl hâllerin âfiyet ve rahat vaktinden ziyâde belâya uğrama zamanında meydana gelmesidir. Kalp amellerinden bir zerre ise, dağlar kadar büyük bedeni amellerden hayırlıdır. Diğer bir faydası da; belâların günahlara keffâret olması ve dereceleri yükseltmesidir.

Şu halde Cenâb-ı Hakk'ın her takdir-i ilâhisinde pek çok gizli lütufların bulunduğu görüş sahiplerinin malûmudur. Binaenaleyh; bu manada âriflerden bir zat: "Şiddetli bir hastalığa müptelâ oldum. Fakat sağlığıma kavuşmaktan ziyâde hastalığımın devamını arzu ettim!" demiştir. Ashâb-ı kirâmdan İmran bin Hasîn hazretleri; otuz sene kadar müsteskî (vücûdu su toplamış) olarak sırtüstü yatmak ve kalkmamak sûretiyle yatağa esir oldu. Hiç hareket edemediğinden dolayı yattığı yatağın altı delinerek o sûrette ihtiyacı karşılanıyordu. Onu ziyarete gelmiş olan tâbiînin ulularından El-Ala' bin eş-Şehîr bu hâli görüp duygulanarak ağlamaya başladı. İmran hazretleri ona niçin ağladığını sorduğunda cevaben: "Senin gibi seçkin bir sahâbeyi bu hâlde görüp de ağlamamak nasıl mümkün olur?" dedi. Bunun üzerine Hazreti İmran: "Ey kardeşim benim için ağlama! Çünkü ben Rabbimin bana layık gördüğü hâli severim. Ben sağ oldukça kimseye söylememen şartıyla haber vereyim ki bu hastalığım sebebiyle meleklerin beni ziyaret etmelerine alıştım. Selâmlarını duyuyor ve konuşmalarını işitmekle kıyası imkânsız bir manevî zevk alıyorum!" buyurdu.

Bir kudsî hadîste: "Fakr ve ihtiyaç benim hapishânem, hastalık ve dert benim kelepçem olup bunlarla ben sevdiğim kulu rızâ konağımın izzetinde hapsederim!" buyrulmuştur. Bişr-i Hafî hazretleri: "Abâdân denilen yerde hastalık ve sıkıntılara müptelâ olmuş, çok perişan durumda bir adama rastladım. Gözleri yüzü üzerine akmış, diğer yandan zikr-i Mevlâ ateşi, şükür ve senâ can ve ciğerini yakmıştı. O sırada birdenbire sara illetine tutulmuş gibi sersemleyip bihuş ve hayrân kalarak bayıldı. Ona çok acımıştım. Başını dizime alıp ayılması için duâya başladım. Bir süre sonra kendine geldi ve benim sözlerimi işitince; 'Bu boşboğaz kimdir ki benimle Rabbim arasına girip üzerimdeki ilâhi nimete itirazla bana duâ ediyor!' diye söylendi. Ve başını dizimden çekti!" diyerek hâdiseyi anlattıktan sonra, bundan böyle

hiçbir kimsenin uğradığı belâlara itiraz etmemek üzere Cenâbı Hak ile antlaşma yapmış olduğunu haber verdi.

Resûl-ü Ekrem (s.a.v.) Efendimiz'den haberde vaki olduğu üzere; Cenâb-ı Mevlâ bir kulunu sevdiği vakit belâya uğratır, eğer ki sabrederse seçilmişlerden kılar, ve eğer rızâ gösterirse mustafâ (hâlis) eylermiş!.. Bunun gibi, belâ ve musibetlerin günahlara keffâret olduğu pek çok hadîs-i şerif ile de sabittir. Bu hadislerden biri; "Bir mümine isabet eden acı, zorluk, hastalık ve sıkıntılara hatta her üzüntüye karşılık Cenâb-ı Hak onun günahlarını siler!" Diğer bir hadîs-i şerif de; "Bir Müslüman'a hastalık ve hastalıkların dışında acı veren hâllerden isabet eden her ezâ mukabilinde Cenâb-ı Hak onun günahlarını azaltır!"

Belâların dereceleri yükselteceğine dair olan hadîs-i şerifler de pek çoktur. Onlardan yalnız şu iki hadis maksadı ispata kâfidir: "Bir Müslüman'a bir diken batsa karşılığında ona bir yüksek derece yazılır ve bir hatası silinir!" İkinci hadîs-i şerif: "Her kime Allah hayır dilerse onu musibete uğratır!"

Derd-i aşkı vermeden uşşâka cânânım benim
Bir gün elbette devâ-yı vaslın ihsândır garaz

110. Hikmet
YOL AÇIK, KAPALI OLAN GÖZÜNDÜR

لا يخاف عليك أن تلتبس الطرق عليك وإنما يخاف عليك من غلبة الهوى عليك.

Senin için korkulacak şey yolların sana karışık gelmesi değil, hevâ ve hevesin mağlûbu olmandır.

Nazmen Tercümesi

Sana Hakk'ın tarîki mültebis olmakta havf olmaz
Hemân korku senin mağlub-u nefs olmaklığındandır

İzah

Bir sâlik, kendisine içinden çıkılmaz gelen bir hâlle karşılaştığında hakîkat caddesi olan şeriat ahkâmına başvursa dosdoğru yolu gösteren Hudâ'nın nurlarını onda bulmakta güçlük çekmez. Asıl korkulması gereken durum ise, nefsâniyetin ağır basıp hevâ ve hevesin kontrolü altına girmektir. Çünkü kulluk yolunu idrakten sâliki alıkoyup basiretini körlüğe uğratan sapkınlığa götürücü hâl ancak hevâî arzuların üstünlük sağlamasıdır. Bu hâlde sâlik gurur, sabırsızlık, şükürsüzlük ve tahammülsüzlükten kurtulamayarak marifet nûrundan yoksun ve basiret nimetinden mahrum olur gider.

Nitekim Ahmed bin Hadraveyh hazretleri şöyle demiştir: "Hak yolu aşikâr, Hudâ'nın nûru parlak olup davetçi sesini duyurmuştur! Şu hâlde şaşkınlık nedendir? Meğer ki bu şaşkınlık, hevâ ve hevesin galebesiyle basiret körlüğünün neticesinde peyda ola!"

A'mâ-yı manevîden dîde-i cânı halâs eyle
Beni ya Rab! Reh-i sırr-ı menzil-i cânânda bîna kıl[107]

111. Hikmet
MASİVA İLE GİZLENEN HAK

سبحان من ستر سر الخصوصية بظهور البشرية وظهر بعظمة الربوبية في إظهار العبودية.

Hususiyetinin (marifet) sırrını beşeriyet zuhûruyla örten, ve ubûdiyet izhârında rubûbiyet azametiyle zâhir olan Allah Teâla'yı tesbih ve takdis ederim.

---

107 Manevî körlükten can gözünü açıp kurtar yâ Rabb! / Beni cânân menzili sırrının yolunda gören göz eyle!

Nazmen Tercümesi

Şu zât-ı pâki tesbih eylerim ki sırr-ı mahsûsun
Zuhûr-u âdemiyetle nazardan eyledi ihfâ

Dahi oldu rubûbiyyet gibi bir vasf-ı a'zamla
Ki izhâr-ı ubûdiyette el-Hak zâhir ve peyda

İzah

Hususiyet sırrı; Cenâb-ı Hakk'ın evliyâ-ı izâma lütfettiği, ve gaybler definesi olan asfiyâ[108] kalplerine ilham eylediği ilâhi ilim ve marifetler ve gizli sübhâni sırlardır. Daha doğrusu Allah'tan gayrı için varlık ve vücûdu yok eden marifet hakîkatidir. Bu marifet de, velâyet ehlinin âhirete hazırlık ve ilâhi feyzlere kabiliyetinin neticesidir. Cenâbı Hakîm-i Mutlâk mücerred ilâhi sırlarını; masivânın vücûdu, beşerî arızalar ve tabiî ahvâl ile sıradanlık ve alenilik elinde rehin olmayarak saklı kalması için örtüp gizledi. Çünkü parlayan güneş için bulutun, güzellerin güzelliği için peçenin lüzumunu akıl sahiplerinin hepsi teslim eder.

Rububiyet azametiyle Cenâb-ı Hakk'ın kendisinde zâhir ve aşikâr olduğu ubûdiyet eserleri ise; muhtaçlık ve hastalık gibi beşerî tabiatları ansızın görünen ve Cenâb-ı Hakk'a ihtiyacı gerektiren bir takım mümkin hâller ve sonradan meydana gelen sıfatlardır. Bir insan ki beşeriyetin hakikatinin gereği olan şu hâdis (sonradan olan) sıfatlardan birine maruz olursa, elbette bu ârıza halini izale için sıfatları kadîm bir Vâcib ül Vücud'a sığınmaya mecburdur. Binaenaleyh onun Hakk'ı gören gözü önünde; rububiyet azametiyle vasıflı, yani o arıza hâllerini izaleye muktedir bir hakîki mabûdun vücudu zâhir ve aşikâr olur. Eğer kulluk etmenin hakîkati olan şu ubûdiyyet eserleri zuhûr sahasında görünüyor olmasaydı, rubûbiyetin azameti meçhul kalır bilinmez ve rububiyetin azameti de ubûdiyyet perdesinin ardından yüz göstermeseydi, ilelebet bâtınların ıssızlığında örtülü kalıp zâhir ve gözükücü olmazdı. Bu hikmete binaen Hasan-ı Şazelî hazretleri şöyle bu-

---

108 Asfiyâ: Sâfiyet, takvâ ve kemâlât sahibi ve Peygambere (a.s.) vâris olup onun meslek ve gayelerini ihyaya ve tatbike çalışan muhakkik zatlar.

yurdu: "Ubûdiyet; çok kıymetli bir cevherdir ki, onu rubûbiyet zuhûr pazarına ulaştırdı!"

Fesübhâne'l-lâtîfu'l habîr, ve hüve alâ külli şeyin kadîr.

Bazı hakîkat ehli "Allah'ın sana yaptığı ihsan gibi, sen de ihsan eyle!"[109] âyet-i kerimesini bu hikmetle şöyle tefsir etti: "Ey kulum sen bâtın ve nişansız idin, ben zâhir ve aşikâr idim. İhsan edip seni aşikâr ve rububiyet sırrımı sende gizli kıldım. Sen de benim ettiğim ihsan gibi ihsan edip varlığını gizlemekle beni aşikâr eyle!"

Zuhûr-u reng-i kesret pertev-i nûr-u Hudâ'dandır
Televvün-ü hey'et eşyâda tesir-i ziyâdandır[110]

112. Hikmet
KABÛLÜN GECİKMESİ

لا تطالب ربك بتأخر مطلبك ولكن طالب نفسك بتأخر أدبك.

Duâna cevabın gecikmesi sebebiyle Rabbinden bir hak talebinde bulunmaya ve itiraza kalkışma! Fakat edebinin tehirinden dolayı nefsine itirazda bulun!

Nazmen Tercümesi

Sakın Allah'a itiraz etme
Talebim hâsıl olmadı diyerek

Nefsine eyle itiraz ancak
Edebim hâsıl olmadı diyerek

---

109 Kasas, 77.

110 Kesret renginin zuhûru Hudâ nûrunun ışığındandır / Eşyâ sûretinin renkten renge girmesi ziyânın tesiridir.

İzah

Rabbine ellerini kaldırarak uhrevî ya da dünyevî bir şey dileyip de duâya hemen cevap verilmediği zaman, Cenâb-ı Hakk'a itiraz etmeksizin hüsn-ü zanda bulunmak lazımdır. Çünkü istediğini yapan ve herkese fiillerinden sorduğu hâlde kendisi hiçbir vakit fiilinden suâl olunmayan Hak Teâla hazretleri itirazdan âlidir (kimseye hesap vermez). Sorgu ve itiraza müstahak olan ancak edebinin tehiri, yani ilâhi emirleri yerine getirmede yavaşlığı yüzünden alçak nefistir! Çünkü Allah'a yalnızca dileğinin kabul edilmesi için (c.c.) duâ etmek, kulluğun edebine aykırıdır. İsteğinin gecikmesi sebebiyle duânın kabul edilmediğini düşünmek de, cezayı hak eden bir kötü iştir. Zira ihtiyacın giderilmesi, istenilen şeyin aynısı ile duâya karşılık vermek demek değildir. Belki ilâhi ilminin gereği bir faydanın ileride gelecek olmasından dolayı duânın kabulünün gecikmesi de bir hikmet sebebiyledir. Şu hâlde isteğin kabûlünün gecikmesi yüzünden Rabb-i Hakîm'e itiraz etmektense kötü edebi bakımından nefs-i emmâreyi tenkid ederek terbiye ve tâlim eylemek elbette hayırlıdır.

113. Hikmet
ZÂHİRDE İTÂAT, BÂTINDA TESLİMİYET

متى جعلك في الظاهر ممتثلا لأمره ورزقك في الباطن الاستسلام لقهره فقد أعظم المنة عليك.

Cenâb-ı Hak ne zaman zâhirde seni emrine itaatli ve bâtında kahrına teslim ve rıza ile rızıklanmış ve mütevekkil kılarsa, artık sana ilâhi nimetini pek büyük ettiği, şüpheden uzak olur.

Nazmen Tercümesi

Hak seni zâhirde münkâd emrine etse ne dem
Kahrına teslimi de bâtında rızk etse sana

Şüphe yoktur bunda kim ey sâlik-i râh-ı yakîn
Pek büyük etti sana ihsânını ol Zû'l-a'tâ

İzah

Rabbâni emre itaatin manası zâhiri ibâdetlerdir. Kahrına rızâ ve teslimiyet ise kalbî amellerdir. Her ne zaman Cenâb-ı Hak bu iki işin hükümleri gereğince amel etmeyi müride kolay ederse, pek büyük ihsan etmiş olacağı aşikârdır. Bunun ötesinde artık talep ve ricâda bulunmak ise, kulluğun usûlüne uygun düşmeyeceği de gayet açıktır. İşte Ebu Hasan-ı Şazelî hazretlerinin anlatmış olduğu aşağıdaki kıssa bu hikmeti pek güzel açıklar:

"Hak yolu kardeşlerimden bir zat ile çölde bir mağaraya çekildik. Maksadımız evliyâullâh dairesine girmek ve onların manevî fütûhâtından istifade ile vuslat mertebesine ermekti. Bu gün, bu Cuma ya da bu ay gaybî füyûzât kapıları açılır ve katı sinelerimiz velâyet nûruyla ferahlanır ümidiyle hayli zaman geçmesine rağmen henüz umduğumuza kavuşamamıştık. Biz yine bu fikirle riyâzet ve ibâdet etmekteyken mağaranın kapısında gönlü hakîkatlere vâkıf bir ihtiyar göründü. İzin isteyerek içeri girdi. Sonra selam verip durdu. İsmini sorduk. Abdülmelik olduğunu söyledi. Tavrından onun şanlı bir veli olduğunu hissetmiştik. Âdet olduğu üzere hâlini sorduğumuzda cevap vermeksizin bizim hâlimizi suâle kalkıştı. Soruyu tekrar ettik. O zatın cevabı şöyle oldu: "Bu hafta yahut bu ay içerisinde evliyâ olacağım diye nefsi yoran ve halbuki felâha ulaşamayarak dünya ve âhiret sermayesini ziyan edip kalan kimsenin hâli nasıl olur? Ey alçak nefis! Emrolunduğun gibi hâlis olarak yalnız Allah için hakîki mabûda niçin ibadet etmezsin? Cenâb-ı Hakk'ın "Cinleri ve insanları ancak Bana kulluk etmeleri için yarattım!"[111] ilâhi emrini işitmez misin?"

O zat bunları söyleyip gitti. Bunun üzerine uykudan uyanırcasına bizim aklımız başımıza gelmişti. Ve tuttuğumuz yolun bizi maksadımıza ulaştırmayacağını anlayarak gaflet uykusundan uyandık. Bu zatın nereden geldiğini ve nereye gittiğini anlayamayıp yalnız Cenâb-ı Hâdi'nin bizi irşad ve ikaz için gönderdiği bir hakikat eri olduğuna kanaat ederek tövbe istiğfarda bulunduk. Dahası yıllarca sürdürdüğümüz gayret ve ibadetin ilâhi feyze karşı değeri olmadığını itiraf edip Allah'ın Fazl ve keremine sığınmada karar kıldık. Bundan sonra Cenâb-ı Feyyâz-ı Mutlak da fütûhât kapılarını bize açıp sayısız tecelliyât nimetlerine gark etti.

---

[111] Zâriyât, 56.

114. Hikmet
VARLIKTAN KURTULUŞ

ليس آل من ثبت تخصيصه آمل تخليصه.

Her tahsîsi sabit olanın tahlîsi kâmil olmadı.

(Her yakınlık ve kerâmet sahibi kul, varlıktan tamamen kurtulmuş değildir.)

Nazmen Tercümesi

Her husûsiyeti sabit olanın
Olmadı fevz ve halâsı kâmil

İzah

Hudâ yolundaki bir sâlikin tahsisi sabit olmak, ondan tayy-i mekân, havada uçma ve suda yürüme gibi harikulâde ve fevkalâde kerâmetlerin meydana gelmesidir ki bu da yukarıda söylenen husûsiyettir. Bu şekilde husûsiyeti sabit olan cümle havâs kulların nefs âfetleri, şehvet gaileleri ve muhalefet hâllerinden tamamen kurtulan olması lazım gelmez. Zira kerâmet ile meşhur, parmakla gösterilen pek çok zatların nefsâni âfetlerden tamamen kurtulamayıp istikamet yolunda devamlı ve kararlı olamadığı basiret sahiplerinin tanıklık ettiği bir keyfiyettir. Kerâmetin hakikati ise dinde istikamettir. Her müstakîmde zatî kerâmet mevcut ise de, her kerâmet sahibinde hakiki istikamet bulunması görünen bir şey değildir.

Şu halde velâyet tahsisi ile ayrıcalıklı olan has kullar iki kısım olur. Bir kısmı; dini riyâzetin neticesi olan kerâmetler ile kabul görmüş, irfan ahlâkıyla ahlâklanmış olup hakikat nûrunun güçlü ve sürekli olmasıyla ağyar ve mevcudâtı görmekten kurtulmuş ve ilâhi baka ile bâki ve seçilmiştir. Bunlar mukarreb ve âriflerin hasları ve kerâmetten ziyâde istikametle vasıflanarak yakîn sınırına vâsıl olan "temkin" ehlidir.

Diğer kısım; kerâmete mazhar ve ibadetlere istekli olmada evvelki kısım âriflere ortak iseler de, şu kadar ki nefisleri görmekten ve nefsâni hazlara riâyetten tamamıyla soyunamamışlardır. Bunlar; sebeplere yapışmış ve varlık perdesine takılmış olduklarından dolayı Cenâb-ı Hak kendilerini riyâzetin neticesi olarak kerâmetlere mazhar etmekle ancak telaşlı nefislerini yatıştırdığı ve nurlu kalplerinde yakîn nakşını sağlamlaştırdığı mukarrabîn zatların umumu, ashâb-ı yemînin havâssı ve mücâhede ehlinden evrâda müdâvim olan zâhid ve âbidlerdir.

Avârif-ül Maârif'de: "İlâhi kudretle alâkalı manalardan bir mana kendisine açılmış olmayıp fakat ma'rifetullah nûru kalbinde tecellî eden irfan ehli, mükâşefe erbâbından daha ziyâde beyan etmeye layıktır. Zira; kudret, Kâdir'in eseridir. Kâdir'e yakınlık ehli olan zat ise kudret eserlerinin açılmasına muhtaç olur mu?" denildi. Şiblî hazretlerine; evliyâullahtan Ebu Turâb namındaki zatın kırda aç kaldığı bir vakit dağ, tepe, sahra ve vadileriyle bütün ovanın yiyecek olduğunu görmüş olduğu anlatıldığında o şöyle cevap vermiştir: "Ebu Turâb, hazreti Vehhâb'ın kendisine ancak rıfk (yumuşaklık) ve ihsan ile muâmele ettiği bir insanmış. Eğer ki kemâl ve hakikat zümresine ve marifetin en son noktasına vâsıl olmuş olsaydı "Ben Rabbimin nezd-i ulûhiyetinde dâima kâim olduğum için O beni yedirip içirir iftara muhtaç olmam!" diyen yüce zat gibi olurdu da ovanın yiyecek olmasına lüzum kalmazdı." Bu söz, Peygamber Efendimiz'in (a.s.) müdavim oldukları savm-ı visâlden (iki gün iftar etmeksizin oruç tutmaktan) ashâb-ı kirâmı menettikleri vakitte, kendilerinin bu konuda ölçü alınamayacağını beyan sadedinde söylediği bir hadîs-i şeriftir.

Kerâmet; bazen zâtında Allah'ın velisi için, bazen de veliden başkaları için görünen olağanüstü hâller olup Kur'an âyetleri ve hadîs-i şeriflerle kesinlik kazanma mertebesine vâsıl olduğundan delil ve ispata muhtaç değildir. Kerâmetin velinin nefsi için zuhûru; yalnız o velâyet sahibi zâta kudret, ferdiyyet ve sübhâni ehadiyyetini, dahası rabbâni kudretinin sebep ve vesilelere asla bağlı olmayacağını, sonra illet ve sebeplerin ilâhi kudrette tesiri bulunmayıp belki bilcümle sebep ve illetlerde tasarruf edenin ancak ilâhi zâtı olduğunu bildirmek içindir.

İmdi vesileler, illetler ve sebepler; ancak kudretin gönül okşayıcı güzelliğinin şahidine perde ve ehadiyyetin güneş yüzüne bulut olarak tayin edildi-

ğinden dolayı, zikredilen şeylere bağlılığı artıran hakir olur; zikredilen şeylerden doğru Hakk'a ulaşan ise vusûl mertebesine erişir. Binaenaleyh kerâmet; sübhâni ma'rifet ve ilâhi minnette şüphe zelzelesini kaldırıcı, dahası dinî istikamete ermede kesin delildir.

Veliden kerâmetin başkaları için görünmesi ise; onu kerâmetine tanık olan şahsa tanıtıp bildirmek ve onun yolunun sıhhatini, meşrebinin ulviyetini göstermek içindir. Ta ki o kimse bildiği hâlde ayak direten ise itirafa, kâfir ise imana, şüpheci ise yakîne gelsin!

İnsanlar da kerâmet konusunda iki kısım olmuştur. Bir kısmı; kerâmeti gayet insanî mertebeler addederek kerâmet ashabını yüceltir ve kerâmetten azade olan istikamet ehlini küçümserler. Bir kısmı da; keramete, irade erbâbını zatî sınırında tutmak ve istidadını öteye geçirmemek için ilâhi oyundur derler. Büyük zatlardan biri de: "Evliyâullah için kerâmet hayız görme kabilinden olup kadınlar hayız hâli sebebiyle manevî ibadetlerinden mahrum oldukları gibi kerâmet ehli de mazharı oldukları olağanüstü şeyler sebebiyle manevî terakkilerinden uzaklaşmış olurlar!" dedi. Şu kadar ki, ilâhi mekir olan ve terakkiye mani kerâmetler; ehlinin kendisine istinat ettiği ve gurura kapıldığı olağanüstü hâdiselerdir. Gurur ve sevinç olmaksızın, istemeden zuhûr eden olağanüstü hâller ise; Rabbâni zümreye mahsus tecelliyâttır. Bazı selef: "Evliyâullahın kendisiyle aldatıldığı ahvâlin en gizlisi yardımlarla alâkalı kerâmetlerdir!" dediler. Bir adam; evliyâullahın büyüklerinden Sehl bin Abdullah-ı Tüsterî hazretlerinin sohbetinden daima feyz alır, hissedâr olurdu. Bir gün o adam Sehl-i Tüsterî'ye: "Ben bazı kere abdest almak istediğimde su önümden altın deresi ve gümüş deresi olarak akmaya başlıyor!" der. Bunun üzerine Cenâb-ı Sehl onu irşad ederek: "Çocuklar ağladığı zaman aldatmak ve oyalamak için haşhaşa verdiklerini sen bilmez misin?" hikmetli cevabını vererek bu hâlin ona ilâhi imtihan olduğuna işaret buyurur. Ebu Hafs hazretleri bir gün ashâbıyla birlikte sahrâda oturmakta iken birdenbire o civarda bulunan dağdan bir ceylan inerek gelip boğazlanacak gibi bir vaziyette yanlarında yatması üzerine o ağlamaya başladı. Ağlamasının sebebi sorulduğunda: "Siz etrafımda oturduğunuz vakit gönlüme, bir kuzumuz olsaydı da kesip şurada sizinle pişirerek yeseydik gibi bir fikir gelmesini müteakip bu ceylan ortaya çıktı. Bunu görünce Nil nehrinin istediği gibi akmasını Cenâb-ı Hak'tan dileyip de istidrâcen duâsı kabul olarak Nil

nehri emrine giren Firavun ile aynı hâlde olduğumu düşündüm. Buna ağlanmaz mı?" cevabını verdi. Ve söz konusu ceylanı da serbest bıraktı.

Âriflerin sultanı Bayezid-i Bistâmî hazretleri: "Cenâb-ı Hak beni yolumun başlangıcında açık delil ve kerâmetlerle taltîf etti. Bunlara meyletmediğim için beni marifet yoluna iletip irşad eyledi!" buyurdu. Kısacası; tasavvuf ve kerâmetin hakikati; şeriat ve tarikatte istikamettir. Olağanüstü hâller ise; riyâzetle ve istidrâcî olarak çok defa istikamet dışında olanlarda da görünen bir keyfiyettir. Bu bakımdan tecellî ve kerâmetin membaı Peygamber Efendimiz (a.s.): "Beni Hûd sûresi ihtiyarlattı!" buyurdular. Hûd sûresinden kasdettikleri ise "Emrolunduğun gibi dosdoğru ol!"[112] âyet-i kerimesinin içerdiği istikamet emridir.

Sen usandırma eli el de usandırmaz seni
Müstakim ol Hazreti Allah utandırmaz seni

115. Hikmet
ZİKİR VE İBADETİN LÜZUMU

لا يستحقر الورد إلا جهول الوارد يوجد في الدار الآخرة والورد ينطوى بانطواء هذه الدار وأولى ما يعتنى به ما لا يخلف وجوده الورد هو طالبه منك والوارد أنت تطلبه منه وأين ما هو طالبه منك مما هو مطلبك منه.

Virdi (zikri) ancak cahil olan küçümser. Zira; ilâhi vârid (marifet) âhiret yurdunda da bulunur. Vird ise, bu fena diyarının ortadan kaldırılmasıyla biter. İtinaya şayan olan ise varlığının arkası olmayandır. Vird, Cenâb-ı Hakk'ın senden istediğidir. Vârid (yani marifet ve letaif) ise, senin Cenâb-ı Hak'tan talep ettiğin şeydir. Hakk'ın senden talebi ise, Hak'tan senin talebinden ne kadar yücedir.

---

112 Hûd, 112.

Nazmen Tercümesi

Virdi istihkar ederse bir kişi
Cehl-i müfrittir onun elbet işi

Feyz-i Hak ukbâda da mevcuddur
Vird tayy-i dehr ile mefkûddur

İtinaya şüphesiz oldu cedîr
Kim halefsiz fevt olan münîr

Oldu virdin Hazreti Hak tâlibi
Feyz-i Hakkın sensin ancak tâlibi

Nerdedir senden Hudâ'nın matlabı
Hak'tan ümidine nisbet ey gabî

İzah

Vird; kulun çalışması ile vaki olan zâhirî ya da bâtınî ibadetlerdir. Diğer bir tâbirle vakitleri mamur eden, ve vucut âzâlarının devamlı çalışması sebebiyle haram ve mekruh olan işlerden uzak tutan sâlih amellerdir. Vârid; kulun kalbine doğan tecellîden gelen, ve nurlarının görünmesiyle gönle ferahlık veren Rabbâni marifetler ve ruhanî letâifler[113]dir.

İmdi vird; Cenâb-ı Hakk'ın kulundan hakkı olan muâmeleler ve ibadetlerdir. Vârid ise; Allah'ın kuluna ihsan ettiği hediye kabilinden ikramlar ve kerâmetlerdir.

Vird; itina gösterip hakkına riâyet etmeye iki sebeple vâridden daha çok layıktır. Sebeplerden biri; vird, bu dünyaya mahsus olup dünya hayatının bitmesiyle beraber onun da son bulmasıdır. Binaenaleyh; müride geride vekil bırakmak mümkün olmadığından fırsat geçip gitmeden önce virdlerin çoğalmasına uğraşmak lazımdır. Vird, Allah'ın kuldan hakkıdır. Vârid ise, Hak Teâla'dan kula nasip ve memnun edici lütuftur. Dolayısıyla ikinci

[113] Letâif: Latif duygular. Cisimle alâkası olmayan, derin, gizli hisler.

sebep; kul zatî memnuniyetlerinden ziyâde Rabbâni hakların ifasıyla meşgul olmak kulluğun edebine münasip bulunmasıdır.

Bu sûretle Allah'ın ikramı olan vâride nispetle virdin kul açısından hususi meziyeti apaçık olduğu hâlde, virdi küçümsemek koyu bir cehaletten başka ne olabilir? Büyüklerden biri: "Allah Teâla melekût nurlarını ibadetin sınıflarına emânet bıraktı ve ibadet çeşitlerini nurların doğduğu yerler etti. Her kim ibadetten bir sınıfı kaçırmış olursa kalbi aydınlatacak melekût nurlarından da o miktarı kaybederek cehaletin karanlık vadisinde batmaya başlar!" dedi. Elinde tesbih ile görülen Cüneyd-i Bağdadî'ye: "Siz bu şeref ve şan, bu fazl ve irfan ile beraber elinize tesbih de mi alıyorsunuz?" denilmesine karşılık Cüneyd-i Bağdadî: "Evet, bizi vâsıl olduğumuz âli makama eriştiren bu tesbih olduğu için asla elimden bırakmak istemem!" cevabını vermiştir. Bununla beraber Cüneyd-i Bağdadî her gün halvethânesine girer ve kapısının perdesini indirerek dört yüz rekât nafile namaz kıldıktan sonra evine dönerdi. Vefatından sonra rüyasına girmiş olduğu bir zat tarafından Allah Teâla'nın kendilerine ne muâmele buyurmuş olduğu sorulması üzerine: "Tasavvuf ilmine dair söylemiş olduğum işaretler ve manaya şâhid getirdiğim ibarelerin tamamı fâni olduğu gibi, tasavvuf mesleğinde meydana koyduğum usûllerin hepsi ve mazharı olduğum bunca ilimler de kaybolarak hiç birinden fayda görmedim. Ancak bana seher vaktinde kıldığım birkaç rekât namaz yararlı oldu!" cevabını vermiştir. Halifesi Muhammed el-Cerîri, onun son demlerinde Kur'an hatmiyle nefeslerini tamamlamakta olduğunu görerek: "Bu hâlde Kur'an okumakla meşgul olunur mu?" diye sorması üzerine Cüneyd-i Bağdadî'den: "Ömür sayfası kapatılıyor olan bir kimseden daha ziyâde Kur'an okumaya yaraşır âlemde kim vardır?" cevabını aldığını söylemiştir. Hazreti Cüneyd: "Marifet ehli için ibadet, krallara mahsus olan saltanat tâcı gibidir!" buyururlardı. Hatta onun vefatları yaklaştığı günlerde ayaklarının namazda kıyamda durmaktan şişmiş olduğu ve mübarek sırtlarını da yatağa koymayarak sayılı nefeslerini tamamladıkları müşâhede ve beyan olunmuştur.

Ebu Talib-i Mekkî hazretleri de: "Virdlere devam etmek müminlerin ahlâkı, âbidlerin yolu, imanın çokluğu ve yakînin alâmetidir!" dedi. Müminlerin anası Hazret-i Ayşe Radıyallâhuanha vâlidemiz de Resûlullah'ın amelinin sürekli olduğunu rivâyet ettiği gibi, diğer bir hadîs-i şerifte de:

"Allah katında amellerin en ziyâde makbul olanı az olursa da devamlısıdır!" buyruldu.

Bazı ulemâ mana âleminde mükâşefe ile Peygamber Efendimiz'in (a.s.) şöyle buyurduğunu rivâyet eylemiştir: "Bir kimsenin ibadette iki günü eşit olursa şüphesiz o kimse aldanmış, ve bu günü dünkü gününden şerli olursa ilâhi feyzden mahrum, ibadette terakki etmezse noksan, ve ibadeti bilâkis eksilirse onun ölümü yaşamasından hayırlıdır."

Hazreti Cüneyd: "İbadetsiz marifetullahtan bahsetmek, amelin düşmesi zannına kapılmak demek olduğundan zina ve hırsızlık gibi büyük günahlardan daha beterdir!" buyurmuştur.

Ashâb-ı kirâmına son nefeslerinde bile namaz ile tavsiye buyuran Hazret-i Resûlullah'ın ibadet ve tâattaki bunca cehd ve himmeti, Hazret-i Ömer'in namaz sırasında ve Hazret-i Ali'nin sabah namazına gittiği esnada vaki olan şehadeti ve bunca ashâb-ı kirâm, veliler, âlimler ve âriflerin ibadet konusundaki sa'y ve gayreti nazarı dikkate alınırsa irfanın elde edilmesiyle çalışma ve amelin düştüğünü zannetmenin zındıklıktan ve dinden çıkmaktan başka bir şey olmadığı kuşkusuzdur. Hatta Ebu Süleyman-ı Dârâni hazretlerinin: "İbadet nûru kalbe yerleşirse vücut âzâları müsterih olur. Yani vücut ikliminin sultanı olan kalp ibadetin lezzetini alırsa onun tebaası bulunan vücut âzâları ibadette yorgunluk ve meşakkat çekmez!" buyurmaları dahi irfan erbâbına ibadet; gönül şenliği ve tatlılık olması bakımından onlar için hiçbir zaman salih amellerin terk edilmesi ve düşmesi kabil olmayacağını ispat eder.

İbadetle bulanlar buldu Hakk'ı
İbadetsiz kimin var Hak'ta hakkı

116. Hikmet
KABİLİYETE BAĞLI İMDÂD

ورود الإمداد بحسب الاستعداد وشروق الأنوار علىحسب صفاء الأسرار.

Cenâb-ı Hak'tan müride imdad'ın gelişi onun buna kabiliyeti kadar olur, ve ilâhi nurların doğması sırların sâfiyet derecesine göredir.

Nazmen Tercümesi

Hak'tan elbette vürûd-u imdad
Rû-nümâ berhaseb-i istidad

Müşrik-i dilde tülû-u envâr
Ne kadar ise safâ-yı esrâr

İzah

Allah'tan gelen feyz; gerçi istidada bağlı değilse de keyfiyet, kemiyet ve devam yönünden evrâd ve ezkâra tâbi olduğu için, ilâhi imdad da daima kalp temizliği ve sürekli evrâd ile meydana gelen kabiliyete göre gelir. Dahası taharet ve ibadet ne kadar çok olursa ilâhi imdad da o derece artar; az olursa imdad da o seviyede azalır. İşte bunlar öteden beri Allah Teâla'nın âdeti gereği yürürlükte olan hükümlerindendir. Zira yakîn ve irfan nurlarının sırlar ve kalpler üzerine doğması, kalp aynasının ibadet cilâsıyla eserlerin tozlarından, mahlukat ve ağyâra meyil ve muhabbet bulanıklıklarından temizlenmiş ve sâfîleşmiş olmasına bağlıdır. Bu sebepten; kalp, ağyârın karaltısından temizlenmedikçe marifet ve sırlarla dolu ve nurlu olamaz denildi. Bu da temizlemenin donatmaktan önce geliyor olmasının gereğidir. Şu hâlde ibadet ve virdlere devamın rüşd ve hidâyeti doğurduğu artık ispata muhtaç değildir.

Taabbüd olmasaydı süllem-i sermenzil-i irfan
Olur muydu ibadet illet-i gaiyye-i hilkat[114]

114 İrfan durağının basamağı ibadet olmasaydı / Yaratılışın gayesi ibadet olur muydu?

117. Hikmet
BU GÜN HAK BENİMLE NE İŞLER

الغافل إذا أصبح ينظر ماذا يفعل والعاقل ينظر ماذا يفعل الله به.

Gâfil, sabahladığında neler yapacağını düşünür. Basiret sahibi, kendisiyle Cenâb-ı Hakk'ın ne işleyeceğine bakar!

Nazmen Tercümesi

Sabah ettikçe kendi fiiline eyler nazar gâfil
Hudâ'nın fiilini eyler terakkub ârif-i âkil

İzah

Tevhîd hükmünü ve her şeyin ilâhi takdir olduğunu idrak edemeyip "tefrîd" sırrından gâfil olan kimse; fiil ve amellerini kendine nispet ederek bu gün ne yapacağım diye düşünür ve sabahına eriştiği güne bu fikirle başlar.

Gaflet uykusundan uyanmış olan basiret sahibi ise; tevhîd hükmüne ve tefrîd sırrına vâkıf olduğundan mastarı olduğu fiillerin hepsini ve imkân âleminde zuhûr eden bütün hâlleri ezeli mukadderat ve ilâhi fiiller bilerek acaba Cenâb-ı Hak bu gün kendisini nasıl fiillere mazhar edecek diye ilâhi kazâyı gözler vaziyette zaman geçirir.

İmdi; gâfil kendi nefsine bakıyor olduğu için ilâhi yardımlardan uzak ve hayra dair taleplerinden ayrılmış olur. Ârif ise; Cenâb-ı Hakk'ı gözlüyor olduğundan her işinde hayra muvaffak, yardım ve kolaylığa nail olur. İşte bu hikmet müridin hâllerini bildiren bir tevhîd ve marifet ölçüsü ve bir hakikat terazisidir ki, bu kudret resimhânesinde takdir gereği hayır olsun şer olsun vukua gelecek bilcümle fiil ve hâllerin zuhûr aynası olan zamanlarda müridin kalbine gelen fikirler; o konuda kendi güç ve kudretine itimat ise, bunun gaflet neticesi olduğu, ve eğer izâfetlerin düşmesi ile Cenâb-ı Hakk'a istinat ise, bu da tevhîd ve ma'rifetin gereği bulunduğu ancak bu kıstas ile ölçüye vurularak anlaşılır.

İrfan membaı, Ebu Osman hazretleri: "Kırk yıldır Cenâb-ı Hak beni istemediğim bir hâlde bulundurmadı ve arzu etmediğim bir mahalle nak-

letmedi!" buyurdu. Yani kaderime razı oldum demektir. Eyyûb et-Tâlekânî hazretlerinin aşağıdaki kıssası da bu konuda pek güzel bir ince misaldir. Söz konusu zat buyurur ki: "Ashâbımdan bir adam bana şöyle bir hâdise anlattı; Merciddibac denilen mahalde azık ve yol arkadaşından azade bir adama rastladım. Yanına varıp selam verdiğimde selamımı aldı. "Allah sana rahmet etsin hangi beldeye doğru gidiyorsun?" dediğimde, "Ben bilmem !" cevabını verdi. Tekrar "Âlemde bir mahalli murad edip de nereye gittiğini bilmeyen kimse görülmemiştir." dedim. "Evet işte o bir tane benim !" dedi. "Niyetin nereyedir?" dedim. Mekke-i Mükerreme'ye olduğunu söyledi. "Öyle ise Mekke'ye gitmeye niyet edip de gittiğin yeri bilmem demek câiz olur mu?" dedim. Cevap olarak "Evet ben çok kere Mekke'ye gitmeyi murad ettiğim hâlde beni Tarsus'a, Tarsus'a gitmek istediğimde Abadan'a götürdü. Gerçi niyetim Mekke ise de fakat bilmem ki beni nereye gönderecektir !" dedi. Nasıl yaşadığını sordum. Yine bilmem cevabını verdi. "Canım geçim sebebin nedir?" dedim. "Murad ettiği şeydir. Bir kere aç bırakırsa bir kere de doyurur, bir kere ikram ederse ikinci defa da rezil eder. Bir kere bana yeryüzünde senden daha zâhid yoktur, bir kere de sen hırsızsın der. Bir defa beni rahat yatakta uyutarak nimet içinde ve müsterih eder. Diğer defasında beni sokaklara kovarak gece bekçileri yanında elemler yutturur." dedi. "Allah sana rahmet etsin bunları yapan kimdir ?" dedim. "Cihanın yaratıcısıdır!" cevabını vermesi üzerine hayretim iyice artıp "Lütfetseniz de bu dediklerinizin nasıl vâki olduğunu anlatsanız." diyerek rica ettim. "Ben bir garibim ki gündüz yürür ve akşam olduğu yerde yatarım. Bazen bir köy kenarında kalmak lazım gelir, köy halkı benim hırsız olduğumu sanarak evlerine almadıklarından köyün mescidine sığınırım. Derhal bir adam mescide girerek beni sertlikle çağırıp mescidden hemen çıkmamı emretmesiyle ister istemez kalkıp gösterdiği işaret üzerine köy dışına çıkarak mezarların yanında yatmaya mecbur olurum. Sabahleyin kalkıp yine yola koyulup diğer bir beldeye vardığımda ahâlisi bana hüsnüzan ederek nur görmüş, Hızır bulmuşçasına her biri evinde kalmamı rica etmeye başlar. Yatsı namazını kıldıktan sonra onlardan birinin ricasını kabul ederek evine gidip türlü türlü ikram ve ihtiramlara mazhar olurum !" dedi. Bunun üzerine onun yüce bir ârif zat olduğunu anlayıp "Azîzim, her ne zaman sizin için Bağdat'a gelmek mukadder olursa lütfen bizim hâneyi şereflendiriniz !" diyerek söz aldım ve ona adresimi tarif edip ayrıldım. Aradan biraz zaman geçmişti. Bir gün evimi-

zin kapısı çalınıp açtığımda bu zatı kapının önünde buldum. Selamını alıp hoş beş ettikten sonra da Cenâb-ı Hakk'ın kendisine ne şekilde tecellî etmiş ve başına neler gelmiş olduğunu sordum. "Bana Rabbimin en sonraki fiil ve tecellîsi beni hırsız göstermek ve hırsızlık cezası olarak şiddetli dayak attırmaktır. İşte izlerine bak !" deyip sırtını açarak gerçekten de şiddetli darbe yemekten oluşan bir çok morluklar ve bereler gösterdi. Nasıl olduğunu anlatmasını istemem üzerine "Ben Abyar beldesine varıp bir bostanın altında oturmuştum. Çok aç olduğumdan bostandan evvelce suya atılmış olan fena hıyarları yemeye başladım. Bostancı gelerek benim hıyar yemekte olduğumu görmesiyle –meğer evvelce bostanına hırsız girerek hayli hıyar çalmışmış- beni o hırsız zannederek hemen bana hücum edip "Seni hırsız seni, benim bostanımı harap ettin. Seni uzun zamandır gözetliyordum. İşte şimdi buldum !" deyip beni güzelce dövdü. Bu sırada bir atlı çıkageldi ve şiddetle ileri atılıp beni göstererek "Böyle zâhid ve ârif birine ne diye vuruyor ve sövüyorsun !" diyerek o da bostan sahibini dövmeye başladı. Ne tuhaf, bir dakika evvel yanında hırsız olduğum hâlde bir dakika sonra zâhid ve ârif oldum. Bunun üzerine bostancı beni elimden tutup özürler dileyerek hakkımda göstermediği ikram ve hürmet ve nezaket çeşitleri kalmadı. Oradan çıkıp doğruca buraya geldim!" dedi.

İşte bu hikâyeden de anlaşıldığına göre basiret sahibi ve ârif olan zat kalbine Cenâb-ı Hakk'ın nasıl işaretler tecellî etmiş olduğuna her sabah kalktığı vakitte bakmalıdır ki, ta ki bütün işlerde ilerleme ve men olunmayı, basiret ve muvaffakiyetin güzelliğine eriştirebilsin! Binaenaleyh; Ebu Medyen-i Mağribî hazretleri: "Hudâ yolunda olan kâmil mürid, işlerini Allah'a havâle ve iradesini Hakk'a teslim ederek sabahlamalıdır ki Cenâb-ı Erhamürrâhimîn ona mağfiret ve rahmet nazarıyla baksın!" buyurdu. Büyüklerden biri de: "Nefsine tâbi olmayan Hakk'a, Hakk'a tâbi olmayan nefsine tâbi olmuş olur!" dedi. İşte bu makamın ehli olan müridin duâsı; (Allahümme innî esbahtu lâ emlikû linefsî darran velâ nef'an velâ mevten velâ hayâten velâ nüşûra. Velâ estatîu en âhuze illâ mâ a'teytenî velâ ettakî illâ mâ vekaytenî. Allahümme veffiknî lemâ tühibbehu ve terdâhû mine'l kavli ve'l-ameli fî tââtike inneke zülfadli'l azîm) olmalıdır.

Manası; Ya Rabbi! Ben nefsim için fayda ve zarara, ölüm ve hayata ve dirilmeye malik olmadığım hâlde sabaha ulaştım. Ve hem de ben senin

verdiğin şeyden başka bir şey almaya, ve senin beni muhafaza buyurduğun şeylerin gayrıdan kendimi korumaya kadir değilim. Ya Rabbi! Beni tâat ve kulluğunda söz ve amellerden, razı olduğun ve sevdiğin şeylere muvaffak kıl zira sen büyük ikram ve cömertlik sahibisin!

Rahm eyle bu dili haste-i nâçare ilâhi
Zahm-ı dilime senden olur çare ilâhi[115]

118. Hikmet
ALLAH'I GÖREN, HER ŞEYDE YAKINLIK BULUR

إنما يستوحش العباد والزهاد من آل شيء لغيبتهم عن الله في آل شيء فلو شهدوه في آل شيء لم يستوحشوا من شيء.

Âbid ve zâhidlerin her şeyden haşyet (yabancılık) duymaları, her şeyde Allah'tan perdeli oldukları içindir. Eğer her şeyde Allah'ı müşâhede etmiş olsalardı hiçbir şeyden yabancılık duymazlardı.

Vahşeti zâhidânın eşyâdan
Gaib olmakladır Teâla'dan

Görselerdi Hudâ'yı her şeyde
Eylemezlerdi vahşet eşyâdan

İzah

Âbidler; amel yoluyla, zâhidler; tevekkül yoluyla Cenâb-ı Hakk'a yönelenlerdir. Her iki zümrenin halktan yabancılaşmaları, nefislerini görmek ve nefsâni hazlarını gözetmek sebebiyle Cenâb-ı Hak'tan gâib ve perdeli olmaları yüzündendir. Onların bu yabancılığı, mahlûkat ve eşyâyı nazarlarında muhakkak ve

115 Rahmet eyle bu gönlü çaresiz hastaya ilâhi / Senden olur çare gönlümün yarasına ilâhi.

mevcut addettikleri içindir. Yani dünyevî gaye ve hususi isteklerinin engellenmesini ve gecikmesini, eşyânın sûretlerine ve mahlukatın hâllerine isnat ederek korkulu ve telaşlı bulunduklarından böyle bir hisse kapılırlar.

Reng-i vahdet zatına bizzat mahsus olmasa
Rû-yu dünyada olurdu herkesin siması bir[116]

119. Hikmet
BASİRET NÛRUYLA HAK GÖRÜNÜR

أمرك في هذه الدار بالنظر في مكوناته وسيكشف لك في تلك الدار عن آمال ذاته.

Ey ârif-i âgâh; sana bu dünyada Hazret-i Allah mevcudâta ibretle bakmayı emretti. Ve yakında senin için âhiret yurdunda kemâl-i zâtından perdeyi keşf ve izale edeceği şüphesizdir.

Nazmen Tercümesi

Sana ekvâna bakmakla Hudâ emretti dünyada
Karîben de eder keşf kemâl-i zatın ukbâda

İzah

Cenâbı Hak, Kur'an-ı Kerîm'inde "De ki, göklerde ve yerde neler var, bir bakın!" (Yûnus,101.) ve "Allah'ın rahmetinin eserlerine bir bak, yeryüzünü ölümünden sonra nasıl diriltiyor!" (Rûm, 50.) âyet-i celîleleri ve buna benzer aşikâr delilleriyle anlayış sahiplerine bu mevcut kâinattaki kudret eserlerine ibretle bakmayı emir ve ferman buyurmuştur. Ve âlemin göz nûru Peygamber Efendimiz tarafından da "Göklerin ve yerin yaratılışında, gece ve gündüzün

---

116 Vahdet rengi bizzat zâtına mahsus olmasa / Yeryüzünde herkesin siması bir olurdu.

birbiri ardınca gelmesinde kâmil akıl erbâbı için ilâhi vahdâniyeti ispat edici deliller pırıltıyla kendini gösterir" (Âl-i İmrân, 190.) âyet-i celilesinin tefsirinde "Elim azap, iş bu âyet-i kerimeyi ağzından düşürmeyip de ibret verici hakikatlerini ve hikmetli manasını tefekkür etmeyen insanadır!" buyruldu.

Bu bakmaktan maksat; şu gök kubbenin ve yeryüzünün her birindeki ibret verici eserlerin şüphesiz alîm ve kâdir, hakiki bir müessire delâlet edeceği tefekkür edilerek O'nun rabbâni tecellîlerine kalplerin cilvegâh olmasıdır.

Kulların Rablerini görüşleri Allah'ın kendilerine tecellîsine göredir. Cenâb-ı Hak bu dünyada görmeye perde olan mevcudâtın arkasından tecellî ettiği için, irfan ehline iş bu mükevvenâtta basiret nurlarıyla zâhir ve aşikâr oldu. İşte kâinata ibretli nazarlarla bakmanın emredilmesindeki hikmet de budur. Âhirette ise Hak Teâla basiretlerin nûru ile hicabsız aşikâr ve gözlere ayan olur. Bu da inkişaf ve zuhûrdan kastedilen keyfiyettir. Gerçi zikredildiği üzere dünyada bu görme âriflere mahsus ise de âhiretle ilgili olarak şu hadîs-i şerif müminlerin gönlüne işleyen bir itikattır: "Rabbinizi ayın on dördünü gördüğünüz gibi göreceksiniz!"

Atlâs-ı arş üzre nakkaş-ı ezel nakşeylemiş
Nurdan yüz bin çiçekle kul hüvallâhü ehad

Dest-i kudret sündüs-ü ferş üzre yer yer işlemiş
Al, beyaz, mor, kırmızı güllerle Allahü's Samed[117]

120. Hikmet
ÂRİF, VARLIKTA ZÂTI GÖRÜR

علم منك أنك لا تصبر عنه فأشهدك ما برز منه.

117 Arş haritasına nakşeylemiş ezel nakkaşı / Nurdan yüz bin çiçekle "De ki Ehad'dır Allah!"
Kudret eli arz kumaşına yer yer işlemiş / Al, beyaz, mor, kırmızı güllerle Samed'dir Allah.

Allah Teâla cemâlini görmemeye senin sabredemeyeceğini bildiği için, sana zât'ının nûrunun görünme mekânı olan mahlûkat ve eşyâyı gösterdi.

Nazmen Tercümesi

Hudâ çün gayr-ı sâbir olduğun bildi senin ey dil
Edip işhâd âsârıyla oldu tesliyet bahşâ

İzah

Sevgiliyi görmemeye âşığının sabredemeyeceği gibi, evliyâullâhın da ilâhi dîdârı müşâhedenin gecikmesine tahammül edemeyecekleri aşikârdır. Noksanlık ve zevâl, zehâb ve fena ile vasıflanan bu dünyada perdesiz hakiki müşâhedenin vukuu da imkânsızlık derecesinde olduğu için, irfan sahiplerine tesellî olmak üzere kudretinin eserleri ve ehadiyyet vechinin perdeleri olan bu ekvânı (mevcudâtı) onlara gösterdi. Ta ki bu mukaddes zümre onda basiret gözüyle Hakk'ın nûrunu görmüş olsunlar, ve maddî gözle Dîdâr'ı müşâhede edemediklerinden hasıl olan aşk ve iştiyak sebebiyle hususi yakınlığa, ve hususi yakınlık sebebiyle daimî huzur ve müşâhedeye erişsinler. Zira; eserin varlığı müessirin varlığına, ve eserin görülmesi müessirin de görüleceğine delil olduğundan, ilâhi ilmindeki mevcudâtın sûretlerini zuhûrunun aynalarından ortaya çıkararak basiret erbâbına göstermesi de bir yüce nimet ve ilâhi inâyettir.

Çeşm-i ibretbîn ile bak ol bütün tasvîrine
Nakşını seyret tasavvur eyleyip nakkâşını

121. Hikmet
HAKKIYLA NAMAZ KILMAK

لما علم الحق منك وجود الملل لون لك الطاعات وعلم ما فيك من وجود الشره فحجرها عليك في بعض الأوقات ليكون همك إقامة الصلاة لا وجود الصلاة فما آل مصل مقيم.

Sendeki bıkma, sıkılma ve usanma özelliğinden Cenâb-ı Hakk'ın haberi olduğu için, sana ibadetleri çeşitli ve renkli eyleyip değişik hâl ve vaziyetlerde kıldı. Ayrıca sende doymazlık, hırs ve açgözlülük olduğunu da bildiğinden, ibadet ve tâati bazı vakitlerde yasak ederek sınırlama koydu. Tâ ki bütün himmet ve gayretin namazı sadece kılmak değil, aynı zamanda ikame etmek olsun. Çünkü her namaz kılan namazı ikame etmiş (hakkıyla yerine getirmiş) olmaz!..

Nazmen Tercümesi

Bildi vaktâ ki melâlin Yezdân
Etti telvîn sana tââti heman

Bildi hem hırsını menetti Hudâ
Bazı ezmânda ibadâtı sana

Tâ ki kasdın ola îfâ-yı salât
Olmaya bir kuru dava-yı salât

Her namaz kılan erbâb-ı edâ
Edemez hakk-ı salâtı îfâ

İzah

Bıkkınlık meydana gelmesin diye ibadetlerin çeşit çeşit olması, ayrıca hırs ve açgözlülüğü engellemek için vakitlerin tayini Cenâb-ı Hakk'ın kullarına ihsan ettiği iki büyük nimettir. Çünkü bıkkınlık ve hırs, ubûdiyet yolunu kesen iki mühim fitnedir. Binaenaleyh, ibadeti bir sûrete hasretmeyerek pek çok çeşide ve muhtelif vaziyetlere taksim etmekle Cenâb-ı Hak usanç denilen kulluk engelini yok etmiş; ayrıca ibadetler için vakitler belirleyerek de amel ve ibadette haddi aşmak ve acele etmek demek olan şeriatın yol kesicisini ortadan kaldırmıştır.

İnsan bir hâlden diğer hâle intikal ile durumunu yeniler. İrfan ehli kemâl mertebesini bir hâlde devamda değil fiil ve amelleri yenilemede bulmuştur. Hiçbir nefis yoktur ki "Her yenilikte yeni bir lezzet bulunur!" hükmüne tâbi

olmasın. Ve hiçbir insan düşünülemez ki "Harekette bereket vardır!" cümlesini genel bir kaide olarak kabul etmiş olmasın. Hareketi bir tek biçim ve türle sınırlamak, usanç ve bezginliğe, usanç ise amelleri terke sebep olduğundan Cenâb-ı Hak ibadeti kullar için kolaylaştırarak renkli ve çeşit çeşit eyledi.

Hırs da ibadette noksanlık doğurur. Mesela bir insan sürekli Kur'an-ı Kerim okuduğu hâlde manasını tefekkür edemez, art arda namaz kılar da huzur ve huşû' elde edemez. Bu sebepten Cenâb-ı Hak beş vakit namaz için belirli vakitler tahsis eyledi; oruç için de muayyen zamanlar belirledi.

Eğer namaz yalnız kıyamdan (namazda ayakta durmaktan) ibaret olsa; kırâat, rükû, secde ve tahiyyâta oturma gibi hususi fiillerle çeşitlendirilmese; kişi namazı ikâme etmiş olmayıp (şeklen) devam ettirmiş olurdu. Allah Teâla'nın murâdı ise; adeta namazı edâ olmayıp hakkıyla namazın ikâme olunmasıdır. Zira namazı ikâme, zaman kaydından kurtulup huzur ve huşû hâlinde kendinden geçmek ile olur. Binaenaleyh, sûreta her namaz kılan namazın hukukunu ikâme etmiş olamaz.

122. Hikmet
NAMAZ, GAYB KAPILARINI AÇAR

الصلاة طهرة للقلوب من أدناس الذنوب واستفتاح لباب الغيوب.

Namaz, kalpler için günah kirlerinden temizlik ve gayb kapısı açılsın diye Allah'a bir yakarıştır.

Nazmen Tercümesi

Namaz eyler günahdan kalbi tathîr
Eder bâb-ı guyûbu feth ve teshîr

İzah

Namaz, müminin miracı olmak üzere farz kılınmış bir kulluk tavrının nişanıdır. Namaz, küfrü imandan ayıran bir alâmettir. Namaz, Hudâ'yı müşâhede ve hidâyet nurlarını mütalâayı içeren malûm erkândır. Namaz,

Hakk'a münâcât ve samedâni vâridata (feyzlere) cilvegâh olan hususi fiillerdir. Namaz, kati delil ile sabit olan ilâhi farzlardan olduğu için inkârı küfürle ithamı ve terki cehennem azabını gerektirir. Terkinin küfür olacağını da söyleyen ashâb-ı güzin vardır. Şâfi mezhebince dahi kasten namazı terk küfrü gerektirir.

Namaz dinin direklerinden olduğuna göre terkiyle dinin yıkılması icap edeceği düşünülürse kasten namazı terkin küfre yakın bir günah olduğunda da şüphe kalmaz. Namaz günah kirlerinden kalpleri temizleyeceği gibi vücut âzâlarını kötülüklerden men eder. Bu özelliğe sahip olmayan namaz Allah Teâla'nın kabulgâhına vasıl olmaz. Çünkü Cenâb-ı Hak "Muhakkak ki namaz hayâsızlıktan ve fenâlıktan alıkor!" (Ankebût, 45.) buyurduğu gibi, Peygamber Efendimiz de (a.s.): "Namaz sizden birinizin kapısının önünden geçen bir tatlı nehir gibidir ki, o kimse günde beş kere o nehre dalıp yıkansa hiç onda kir kalır mı?" buyurdukları Sahih-i Buhâri'de zikredilmiştir.

Seyr-i âfâk etmeye çünkü değilsin muktedir
Seyr-i enfüs eyle gel mirac-ı mümindir namaz

123. Hikmet

NAMAZ, DOSTLUK MAHALLİDİR

الصلاة محل المناجات ومعدن المصافات تتسع فيها ميادين الأسرار وتشرق فيها شوارق الأنوار.

Namaz Allah'a münâcât[118] yeri ve hâlis dostluğun membaıdır. Kalp ve sır meydanları namazda genişler ve nurların ışıkları onda parıldar.

---

118 Münâcât: Allah'a yalvarmak, yakarış. Duâ. Allah'tan necat (kurtuluş) için duâ. Yalvarmak için yazılan duâ veya manzûme.

Nazmen Tercümesi

Namazdır mahall-i münâcât-ı Hak
Namaz cilvegâh-ı musâfât-ı Hak

Namazda bulur vüs'at-ı esrâr-ı Hak
Namazda olur şârık-ı envâr-ı Hak

İzah

Namazın münâcât mahalli olması iki yöndendir. Biri; namaz esnasında kul Fatiha suresini okurken Cenâb-ı Hakk'ın rahmetinin cümle mahlukatı kuşattığını; ceza gününün yegâne sahibi ve bütün kâinatın ortaksız yaratıcısı olarak ibadete hakkıyla layık ve mutlak hidâyete erdirici Allah olduğunu tefekkür ederek güzel sıfatlarını yâd etmesiyle kulun Cenâb-ı Hakk'a yakarışıdır. İkincisi; Kul namazı ikâme[119] ettiği müddetçe Cenâb-ı Hakk'ın ledünnî[120] ilimleri ve irfânî sırları kulun sırrına[121] ilkâ ve ilham etmek suretiyle kula münâcâtıdır.

Namazın hâlis dostluk ve sevgi membaı olması da iki yöndendir. Biri; namaz esnasında kulun bütünüyle Cenâb-ı Hakk'a yönelip zâhiri ve bâtınî kuvvelerini tamamen O'na çevirmesinden dolayı kalp ve vicdanında Cenâb-ı Hak'tan başka masivâ kalmaması yönüyle kulun Cenâb-ı Hakk'a sevgi ve dostluk göstermesidir. İkincisi; Allah Teâla'nın namaz kılanın kalbinde müşâhede nûrunu parlatması ve fazlını bahşetmek suretiyle kula samimiyetidir. Bu ilâhi dostluk, şüphe yoktur ki kulun Cenâb-ı Hakk'a samimiyet derecesi nisbetinde olacağından tecelliyât mertebelerinin en ileri mertebesidir.

Binaenaleyh, meydanlara benzetilen kalp ve sırlar; namazda genişleyerek ilâhi esrârın (sırların) cilvegâhı ve irfan nurlarının doğuş yeri olur. Elhasıl

---

119 İkame: Meydana koymak. Vücûda getirmek. Ayağa kaldırmak. Kıyam etmek.

120 Ledünn: Gizli ilimler. İlâhi sırlar.

121 Sır: Kalpte bulunan Rabbânî bir latifedir. Rûh sevginin, kalp marifetin, sır da müşâhedenin mahallidir. Sır olmaksızın nefs, iş yapmaktan âciz kalır. Sırra, rûhtur ve rûhtan daha yüce ve daha latif bir buuddur, diyenler de vardır.

namazın şu mukaddes hâllerine nazaran önceki hikmette beyan edildiği gibi mükellef olan kuldan istenilen namazın ifası olmayıp belki namazın ikâme edilmesi, yani hakkıyla yerine getirilip yükseltilmesi, diriltilmesidir. Zira bir mümini kurtuluş ve felâh dairesine dahil eden namaz; huzur ve huşû' ile kılanlara mahsus olan namaz olup gafillerin namazı değildir. Namazın ibadetlerin anası ve hayırların temeli olduğuna sebep de budur.

124. Hikmet
NAMAZIN AZ, İMDADI ÇOKTUR

علم وجود الضعف منك فقلل أعدادها وعلم احتياجك إلى فضله فكثر أمدادها.

Allah (c.c.) senin zayıflık ve usancını bildiğinden namazın sayılarını azalttı. Fazl ve keremine ihtiyacını bildiği için de namaza imdâdını çoğalttı.

Nazmen Tercümesi

Ey musallî bildiği için Hak Teâla zaafını
Kıldı a'dâd-ı salâtı lütf-u mahzıyle kalîl

Bildiğinden fazlına hem ihtiyaç ve fakrını
Eyledi ecr ve füyûzât-ı salâtı hem cezîl

İzah

Namazın beş vakit olması; takatsizliğin ve sübhâni kereme ümmetin ihtiyacının ezelen Hakk'a malûm olmasından kaynaklanmış, ve bu da şükrü vacip bir büyük nimet olduğu aşikâr bulunmuştur. İmdâd; sevap manasına olduğu gibi, namaz kılanın namazı eda ettiği vakitte kalbine vârid olacak ilâhi marifetler, ve sübhâni sırlar manasına da gelmekle, beş vakit namazda pek çok ledünnî vâridat müridin kalbine vasıl olur demektir.

125. Hikmet
SEVAP TALEBİ, SADAKAT TALEBİNİ DOĞURUR

متى طلبت عوضا على عمل طولبت بوجود الصدق فيه ويكفي المريب وجدان السلامة.

Ey tevbekâr kul; ibadet mukabilinde her ne zaman Allah'tan sevap talep edersen, sen de o ibadette sıdk ve ihlâs talebiyle karşılaşırsın. Halbuki şüphe ve zan ehline ilâhi azaptan kurtulmak yeter.

Nazmen Tercümesi

İvaz istersen Hak'tan amelde Hak da sıdk ister
Bu takdirce selamet bulması mürtâbe kâfidir

İzah

Bir insan bir ibadet eder de onun mukabilinde gerek dünyada gerek âhirette ecir ve mükâfat talebinde bulunursa, bu ibadeti yalnız Allah rızası için işlemiş olamayacağından Cenâb-ı Hak da o kuldan ibadetinde sıdk ve ihlâs talep eder. Hâlis ve sâdık ibadet ise; dünyevî karşılık ve uhrevî mükâfattan soyunmuş olan salih amellerdir. Çünkü sıdk denilen keyfiyet, bâtının zâhire uygunluğundan ibarettir. Bir karşılık ve mükâfat talebiyle edilen ibadet ise, görünüşte ulûhiyet hukukunu ikame için olduğu hâlde aslında nefsâni saadet için ifa edilmiş olur. Şu hâlde ibadet, değil mükâfatı belki bilâkis mesuliyet ve cezâyı gerektireceğinden bu mevzuda şüpheye duçar olan zanlı âbide gayrı ilâhi azaptan kurtulup selamete ermek en güzel mükâfat ve pek büyük devlettir.

Ecir ve mükâfat maksadıyla yapılan ibadet ve taatın ulûhiyet hukukuna ve kulluk âdâbına uygun olmadığında gönül erbâbı ittifak etmişlerdir. Hatta Vâsıtî hazretleri: "İbadetler; mukabilinde ecir ve mükâfat talep olunmaktan ziyade af ve mağfiret talep olunmaya daha layıktır!" dedi. Hayru'n Nessâc hazretleri: "Amellerin mizanı insanın fiillerine göredir. Fiilleri noksansız olmayan

insanın kendi mizanına itimat etmektense en mükemmel olan ilâhi kerem mizanına istinat edip güvenmesi daha hayırlı değil midir?" buyurdu.

Ne lazım Hak Teâla'dan talebkâr-ı ivaz olmak
Seni etmezse a'mâlinde mesul ol ne devlettir

126. Hikmet
AMELLERİ YARATAN ALLAH'TIR

لا تطلب عوضا على عمل لست له فاعلا يكفي من الجزاء لك على العمل إن آان له قابلا.

Hakiki faili olmadığın amel için karşılık talep etme! Eğer ki Cenâb-ı Hak ibadetini kabul ederse sana bu kabul ediş mükâfat olarak kâfidir.

Nazmen Tercümesi

İvaz kasdetme taatte onu sen olmadın fail
Sana kâfi cezâdır ki olursa Hak onu kâbil

İzah

Bütün eşyâ evvelen ve bizzat; Cenâb-ı Hakk'a istinat etmiş olup cümle mahlûkatın ve kulların tüm fiillerinin yaratıcısı "Sizi de, amellerinizi de Allah yaratmıştır." (Sâffât, 96.) âyet-i kerimesinin manası uyarınca Cenâb-ı Rabbü'l-âlemîndir. İnsan ise, Allah'ın fiillerinin zuhûr mahalli ve masdarıdır. Teklif ve cezanın mercîi de cüz'î iradedir. Cüz'î irade; ilâhi ve küllî iradenin alâkasına istinat eder olup hâl kabilinden olan ve güvenilmez olup halk kendisine taalluk etmeyen kesb[122] ve sarf ile tefsir edilmiştir.

[122] Kesb: Kazanç. Çalışmak. Sa'y ve amel ile kazanmak. Elde etmek. Fık: Bir insanın kendi kudret ve iktidarını bir işe sarf etmesi.

Binaenaleyh; amellerde kesb (gayret, çalışma) ve küllî iradeyi sarftan başka asla nispet ve dahli olmayan âbid için Allah'ın (c.c.) mahlûku olan ibadette karşılık ve mükâfata hevesli olmak artık nasıl hakikate muvafık olur? Karşılık talebi sebebiyle kusurlu ve sakat olan bir ibadet, cezâdan kurtularak bir de kabule mazhar olursa en güzel mükâfatı sağlamış olmaz mı?

Dalâlet fırkalarından Mu'tezile taifesi: "Kul fiilinin hâlikıdır (yaratıcısıdır) Hakk'ın onda dahli yoktur!" Cebrîye fırkası ise: "Kulun fiillerinde ne kesb (gayret, çalışma), ne de küllî iradeyi sarf etmek yönünden dahli vardır; topu Allah'ın fiilleridir!" demekle dalâlet vadisine batıp gittiler. Ehl-i sünnet ise; cüz'î iradeyi ikrar ve tasdik etmekle hakikat caddesine hidâyet kılavuzu oldular. Allah kabirlerini nurlandırsın!

127. Hikmet
ALLAH AMELİ KULA İSNAT EDER

إذا أراد أن يظهر فضله عليك خلق ونسب إليك.

Allah Teâla senin üzerinde fazl ve ihsanını aşikâre ettirmek dilerse, güzel amelleri yaratarak sana nispet eder.

Nazmen Tercümesi

Hudâ sende eğer izhâr-ı fazl etmek murâd etse
Edüp îcâd ve halk a'mâlini eyler sana nisbet

İzah

Gerek taat, gerek mâsiyet; bilcümle kulların fiillerinin yaratıcısı Canâb-ı Hak olduğu hâlde fazl ve ihsânına mazhar etmek murat ettiği müridi, istediği salih amel ve ibadetlere muvaffak kılar. Ve bu amelleri yaratıp ondan göstererek onu muttakî, mücâhid ve âbidlerden sayar. Ve zikredilen ibadetleri ona nispet ederek karşılığında büyük ecir ve sevap ihsan edeceğini vaat ederek lütufta bulunur. Müride lazım olan edep lisânı ise; güzel amelleri Cenâb-ı Hakk'a, kötü fiilleri nefsine nispet ederek cürüm ve kusurunu iti-

raf etmektir. Nasıl ki Hazret-i Âdem hikmet gereği vaki olan zelleyi (hatayı) "Rabbimiz! Biz kendimize yazık ettik..." (A'râf, 23.) nazm-ı celili manasınca nefsine nispet etti. İblis ise "Beni azdırdığın için..." (A'râf, 16.) âyet-i kerimesince kendisini müdafaa edip büyüklendi; dahası isyanını Cenâb-ı Hakk'ın irade ve yaratışına atfederek büyük bir isyana daha cesaret etti.

Bu konuyu tasvîr eden Sehl-i Tüsterî hazretleri: "Amel eden bir kul bir iyilik işleyip de -Yarabbi! Bunu ben senin yardımın ve kolaylaştırman sayesinde işledim derse, Cenâb-ı Hak onun ibadetini kabul ederek -Ey kulum sen de bana itaat ve yakınlık vesilelerini tamam ettin, buyurur. Ve eğer o amel eden kul bu güzel amellerde hakiki fail olan Cenâb-ı Hakk'ı unutup nefsine nazar ederek bu ameli ben işledim. Ve ibadete devamla Hak Teâla'ya yakın oldum. Yolunda kendine varlık verirse Cenâb-ı Hak ondan yüz çevirerek -Ey kulum seni o güzel amele muvaffak kılan ve sana yardım eden ancak bendim, senin ne dahlin var deyip, onu reddeder. Aynı şekilde bir insan bir kötülüğü işleyip de onu Hak'tan bilerek -Yarabbi! Sen takdir ve kazâ ettin, senin ezelî hükmün olmasaydı ben bu kötülüğü işlemezdim derse, Cenâb-ı Hak ona celâl ve gadap eserleri göstererek –Ey âdemoğlu! Sen de kötü tavır takınıp isyan ve cehalet sergiledin diyerek karşılık verir, azarlar. Ve eğer insan o kötülüğü de nefsine atfederek –Yarabbi! Nefsime zulmettim ve çok kötü davranıp cahillik eyledim, tarzında özür dileyip mağfiret talebinde bulunursa Hak Teâla da lütufla ona teveccüh ederek –Ey kulum! O günahı ben hüküm ve takdir eylemiştim; şimdi de af ve mağfiret eyledim, buyurur!" dedi.

128. Hikmet
İŞLERİ ALLAH'A HAVÂLE

لا نهاية لمذامك إن أرجعك إليك ولا تفرغ مدائحك إن أظهر جوده عليك.

Cenâb-ı Hak seni nefsine havale eylerse, kötü hallerine ve kabahatlerine bir son bulunmaz. Ve eğer lûtuf ve cömertliğini senin üzerinde tezahür ettirirse iyi ve güzel işlerine nihayet olmaz.

Seni irca' ederse ger seni Hak
Erişmez gâyete sende kabâih

Dahi izhar-ı cûd eylerse sende
Senin için münkazî olmaz medâyih

İzah

Hak Teâla bir müridi nefsine ve aklına havale ederek tabiatının hükmü altında lûtuf ve yardımdan mahrum eylerse, nefs-i emmâre zaten fenâlıkla yoğrulmuş olmasına binaen sahibine tahakküm ederek ona çeşitli kabahat ve rezillikler yaptıracağından, dahası kötü hâllerinin istilâsıyla sahibinin amellerinde güzel ve makbul hiçbir şey de bırakmayacağından Cenâb-ı Hak artık o kendini beğenen müridi lûtuf kapısından kovar ve mukaddes yakınlığından uzaklaştırır.

Bilâkis bir müridi kendisine mecbur bırakır ve her hâlde yardımıyla onun üzerinde lûtfunu icra eder ve nefsiyle mücâhedede nusretini ihsan ederse, şüphesiz o müridi pâk zâtı için seçip sâfileştirmiş ve bütün amellerini kabûl mevkiine yükseltmiş olduğu aşikâr olur.

Bu hikmete binâen Cenâbı Risâlet-penah Efendimiz (a.s.), Abdurrahman bin Semre'ye hitâben: "Ya Abdurrahman, memuriyet isteme! Zira talep üzerine emeline nâil olursan Allah'ın yardımından yoksun kalırsın; eğer o memuriyet istemeksizin teveccüh ederse, Hak Teâla tarafından yardım ve kolaylığa mazhar olursun!" buyurmuştur. Şu hâlde nefs-i emmârenin şer ve hilesinden kurtulmak; ancak işini Allah'a havale edip dergâh-ı ulûhiyetine sığınarak ihtiyarı (talebi) terk etmekten başka bir sûrette hâsıl olmayacağı açık bir hakikattir.

Çare yok çalsan eğer başını taştan taşa
Sır-ı nüvişt-i ezelî kabil-i tağyir olmaz[123]

[123] Başını taştan taşa çalsan da çare yok / Ezelî yazılmış sırın değişmesi mümkün olmaz.

129. Hikmet
RABLIK VE KULLUK

آن بأوصاف ربوبيته متعلقا وبأوصاف عبوديتك متحققا.

Cenâb-ı Hakk'ın rubûbiyet vasıflarıyla taalluk[124], kulluk vasıflarıyla tahakkuk etmek suretiyle hasıl olur !

Nazmen Tercümesi

Evsâf-ı rubûbiyetine ol müteallik
Evsâf-ı ubûdiyet ile ol mütehakkık

İzah

Rubûbiyet vasıflarıyla taallukun manası; varlık ve varlığın levazımından hiçbirini insan kendine mal etmeyip belki emânet bir beşeriyet elbisesi olduğunu basiret gözüyle görmek ve bu iğreti varlığı hakikî ilâhi varlıktan bilerek bütün emanet vasıfların Hakk'ın sıfatlarının eserlerinden ibaret olduğuna şehadet etmektir.

Bu şehadet ve irfan ise; ancak fakr ve yokluk, fenâ ve za'f, züll ve acz gibi kulluk vasıflarıyla vasıflanarak meydana gelir. Şu hâlde rubûbiyet vasıflarına taalluk ile kulluk vasıflarının tahakkuku birbirinden ayrılmaz olup, belki tahkîk mezhebine göre tek şey demek olur. Fakat zikredilen kulluk vasıfları evvelemirde hâsıl olmadıkça istenilen rubûbiyet vasıflarına taalluk (münasebet) tahakkuk edemez. Bu tahakkuk da seyr ü sülûkun başlangıç hükmüdür. Gerçi rubûbiyet vasıflarını fâni kulun tahakkuku kabil değildir (Yani rubûbiyet vasıflarına fâni kulun bürünmesi imkânsızdır). Şu kadar ki nafile ve farzlara ve ilâhi zikirlere devam ile Fenâ Fi'llâh makamına vasıl olan müridin, sübhânî sıfatların tecelliyâtıyla tahakkuk etmesi (yani sübhânî vasıfların ondan görünmesi) imkân dairesinde olursa da bu vasıflanışın iğreti olması yönüyle bundan kulun tanrı olması, tanrının kul olması lâzım gelmez.

---

124 Taalluk: Münasebet, alâka.

Bazı hakikat erbâbı: "İlâhi isimler içerisinde Allah ismi ancak mensûbiyet için olup kalan isimler kendileriyle ahlâklanmak içindir!" buyurmakla hikmetin manasını beyan etmiştir.

130. Hikmet
KUL, RABLIK İDDİA ETMEZ

منعك أن تدعي ما ليس لك مما للمخلوقين أفيبيح لك أن تدعي وصفه وهو رب العالمين.

Allah Teâla insanların malları hakkında haksız iddiada bulunmaktan dahi seni menetmişken, acaba âlemlerin Rabbi olduğu hâlde ilâhi vasfını iddia etmeyi senin için mubah kılar mı?

Nazmen Tercümesi

Seni menetti dava eylemekten nâsın emvâlini
Sana tecvîz eder mi iddia-yı vasfını Mevlâ

İzah

Bu hikmet; önceki hikmette kul için ilâhi sıfatlara taallûktan başka pay ve nasip olmadığına dair zikrolunan davanın delili olmak üzere beyan edilmiştir. Nitekim bir insanın kendi gibi insan cinsinin mallarına haksız yere taarruz etmesinin zulüm olduğunu Cenâb-ı Hak ferman buyurur ise, ilâhi vasıflarının kulları tarafından iddia olunmasını, yani kulluk vasıfları bırakılıp da ilâhlık vasıflarıyla tahakkuk davasına kalkışılmasını âlemlerin Rabbi olduğu hâlde nasıl onaylar?!

Şüphe yoktur ki bir kimse tarafından insanların mallarını haksız yere gaspetmek zulüm olunca, ilâhi vasıfları talep ve iddia elbette büyük bir zulüm ve sonsuz bir düşmanlık olur. Çünkü insanın ilâhi vasıflardan bir şey ile vasıflandığını iddia etmesi, mesela; kudret, izzet ve kuvvet gibi Hakk'a mahsus bir vasfa bürünmeye kalkışmak kalbin en büyük günahı ve Allah'a ortaklık iddia-

sıdır. Âriflerin nezdinde günahların en korkuncu ise; Cenâb-ı Hakk'ın vasıflarından biri, sözle veyahut itikâden iddia edilmek sûretiyle sâliklerin kalplerinde şirk bulunmasıdır. Bu şirk kuşkusuz ilâhi gayreti tahrik edeceğinden ve gayret-i ilâhinin gereği de zâtî sıfatlarında kendisine rakip olan kimseyi yakınlık mertebesinden kovup uzaklaştıracağından, ilâhi vasıfla tahakkuk iddiasının artık bir kul için hiçbir vakit câiz görülmemesi lazım gelir. Buna, "Kibriyâ benim elbisem ve azamet benim örtümdür. Kim bunlardan birinde bana rekabet ederse cehenneme atarım!" kudsî hadîsi de delâlet eder. Hadîs-i şerifteki rekabetin manası; sözle ya da itikâden ilâhi vasıfla vasıflanma iddiasında bulunmaktır. Bir de hadîs-i şerifte yalnız azamet ve kibriyâ sıfatları zikredilmesi, onların Hakk'a özgü oluş keyfiyetinin çok şiddetli olmasından dolayıdır. Yoksa diğer ilâhi vasıfların rekabeti de cehenneme atılmayı gerektireceği şüphesizdir.

Elhasıl bu hikmetin içerdiği hakikat: tüm ârif ve mutasavvıflar zümresinin bildirdikleri üzere bir mürid varlığını yok etmesi; nefsi öldürme, pay ve izâfetlerden vazgeçmekle hakiki vücûdu ve varlığın levazımı ile ilâhi teferrüdü (tek oluşu) ispat, ve ilâhi vasıflarında hiçbir mahlûk için mümkün olmayan ortaklığı nefy ile vahdet manasını tahkîk etmektir. Çünkü insanın saadet ilâcı ve beşeriyetin kurtuluş sermayesi; nefse ait bütün maddî ve manevî hazlardan (iddialardan) vazgeçmek ve kulluk kapısına yapışarak samimiyetle Allah'ın hoşnutluğunu aramaktır.

131. Hikmet
KERÂMET VE RABBÂNİ SIRLAR

آيف تخرق العوائد وأنت لم تخرق من نفسك العوائد.

Sen nefsinin âdetlerinden geçmedikçe ilâhi âdetler senin için nasıl değişir.

Nazmen Tercümesi

Nasıl olsun senin için münkeşif esrâr-ı Rabbânî
Ki sen hark etmedin hâlâ hevâ-yı nefs ve şeytanı

İzah

Nefsin âdetlerinden geçmenin manası; kibir, ucub, gösteriş ve riyâ gibi nefsâni hâlleri terk etmektir. İlâhi âdetlerin değiştirilmesinden maksat ise; kerâmetlere ve Rabbâni sırlara nail olmaktır.

Bu hikmetin gayesi; kudret âleminin inkişâfıyla müridin kerâmetlere ve ilâhî sırlara erişerek tayy-ı zaman, tayy-ı mekân ve kalpleri keşf gibi bir takım olağanüstü hâllere mazhar olabilmesinin ancak nefsânî âdet, tabîî istek ve şehevânî arzulardan geçmeye bağlı olduğunu beyandan ibarettir.

Binaenaleyh, bir sâlik nefsânî alışkanlıklarından vazgeçemeyerek hayvanî hazlar vadisinde dolaştığı hâlde kendisinden olağanüstü şeylerin zuhûr etmesi; yalnızca onun istidrâca rehin ve mekr-i ilâhiye yakın olduğunun delilidir. Onun için bahsi geçen sâlikin derhal bu noktayı iyice araştırıp anlayarak tövbeye sarılması ve bu istidrac hâlinden memnun kalmayıp bir an evvel yanlıştan dönmesi lazım gelir. Çünkü nefsâni hazların safa ahırında bulunan bir kimse, manevî tecelliyâtın neşvesini hangi münasebetle idrak edebilir ve nasıl kerâmetlere nail olabilir? Mamafih nefsâni âdetlerinden geçen mürid; günahlarının görülmesinden insanların hoşlanmadığı gibi kerâmetlerin açığa çıkmasını kerih görmezse, yine bu aldatıcı hâl onun hakkında perde ve hicâb olur.

Bilâkis kerâmetlerin görülmeyip gizlilik perdesi ardında kalması ona Cenâb-ı Vehhâb'ın hususi bir lûtfu olur. Zira kerâmetlerin zuhûrunu arzu etmek de, hakiki müride layık olmayan bayağı isteklerdendir. Hakiki mürid ise; iradeyi gerektiği gibi kullanmak için ilâhi hukuka riâyetin yanı sıra kendini Hakk'a ubûdiyete adayarak dünyevî ve uhrevî hiçbir nefsâni hazza ulaşmayı arzu etmeyen Hak yolcusudur. Şu hâlde müridin manası; rızâ-yı ilâhiye bağlı hakiki irâde ile cezbolunmuş ve nefsânî hazlarıyla ilgili mecâzi irâdelerden soyunmuş derviş demektir.

132. Hikmet

TALEP VE EDEP

ما الشأن وجودَ الطلب وإنما الشأن أن ترزق حسن الأدب.

Şan ve şeref; duâ ve talep değil, ancak senin güzel edeple rızıklandırılmış olmandır.

Nazmen Tercümesi

Duâ etmek sana şan ve şereften olmadı ma'dûd
Senin hüsn-ü edeble ittisâf etmendir ancak şan

İzah

Talepten maksat; dil ile Cenâb-ı Hakk'a duâ etmektir. Güzel edepten kastedilen mana ise; hâcetleri gideren Hak Teâla'ya işleri havâle ederek takdirine razı olmaktır.

Hikmetin özeti; Hak yolunda ilerleyen müridin ellerini kaldırıp tazarru ve niyaz ile Cenâb-ı Hakk'a dünyevî ve uhrevî istekleri için talepte bulunması tahkîk ehli sûfilere göre beğenilen bir hâl addolunamaz. Ve bu mürid; hukûk-u rubûbiyeti hakkıyla ifa etmiş sayılamaz. Çünkü zikredilen şekilde talep ve duâ, nefsâni hazlara kavuşma ümidini içerir. Güzel edeb ise; duânın yalnız kulluğu sergileme ve rubûbiyet hukûkunu ifa sahnesinde vaki olması ve işleri Hakk'a havâle ile mukadderâtına rıza gösterilmesidir. Buna hâlî duâ denildiğinden bu durumda mürid; yine Allahü Teâla'ya hâl diliyle müessir duâlarda bulunuyor olduğu için, talebi terk ile ilâhi taksime boyun eğmenin güzel edeb olması; "Bana duâ edin ki duânıza icâbet edeyim!" (Mü'min, 60.) âyet-i kerimesi gibi duânın lüzumunu icap eden kati delillere aykırı olmaz. Bir de müridin işleri Hakk'a havale etmesinin lüzûmundan kaynaklanan talep ve duâyı terki, insanların avamına lâzım gelen duâya kıyas olunduğunda; zikredilen deliller ile açıklanan hikmet arasında aykırılık gözetilmek, manevî derecelerin icaplarına uygun düşemez. Her makamın kendine uygun söyleyişi vardır (Likülli makam makal).

133. Hikmet
EN TESİRLİ DUÂ ÇARESİZLİK

ما طلب لك شيء مثل الاضطرار ولا أسرع بالمواهب إليك مثل الذلة والافتقار.

Senin için zaruret ve çaresizlik kadar müessir bir duâ yoktur. Dahası Hakk'a karşı zillet ve yoksulluğunu açığa vurmak gibi sana ilâhi lûtufları celbedici bir şey olmaz.

Nazmen Tercümesi

Olmadı bir şey senin için ey gönül
Tâlib-i feyz-i Hudâ çün ıztırâr

Müsri'-i eltâf hem Mevlâ sana
Oldu mânend-i züll ve iftikâr

İzah

"Kul sıkışmayınca Hızır yetişmez!" dedikleri gibi insanın vasıflandığı kulluk vasıfları içerisinde Cenâb-ı Hakk'ın imdadına mecburiyet kadar duâcı bir keyfiyet olamaz. Çünkü mecburiyet, artık kulun kendinde hiçbir kuvvet görmeyip istinat edecek bütün sebeplerden vazgeçerek kendisini korkulu bir sahrâda yolunu kaybetmiş veyahut uçsuz bucaksız bir deryada gemisi kazaya uğrayarak denize düşmüş bir biçare derecesinde görmesidir. Öyle ki bu hâlde onun yardım isteyişi Mevlâ'dan ve kurtuluşu ancak Cenâb-ı Hudâ'dan olması yönüyle "Bunalmışın yalvardığı zaman duâsını kabul eden Allah'tan başka bir ilâh mı var?" (Neml, 62.) nazm-ı celîlinin ilâhi ifadesine göre vaki mecburiyet, sübhâni yardımı icap ettirir. Dahası mecburiyet ve çaresizliğin gereklerinden olan zillet ve yoksulluğunu ifade de, "And olsun ki, siz düşkün bir durumda iken, Bedr'de, Allah size yardım etmişti!" (Âl-i İmrân, 123.) âyet-i kerimesinin manasınca Rabbânî lûtufların süratine sebep olur. İlk âyet, zaruret ehlinin duâsına icâbetle kötülüğü kaldıranın yalnız Cenâb-ı Hak olduğuna; ve ikinci âyet, Bedr savaşında küffârın çokluğuna karşı Ashâb-ı Resûlullâh'ın az bir insan topluluğu olmalarından husûle gelen zillet ve muzdariplik Rabbâni inâyeti celp ederek meleklerin yardımıyla galip edildiklerine dâirdir. Bu sebepten Abdullah bin Menâzil hazretleri : "Kulluk, bütün çareler tükenmişçesine her şeyde ehadiyyet dergâhına dönmektir!" dedi. Letâifu'l Minen'de "Yardımı celbedici ve sıdk alâmeti; her fiilin evvelinde Hakk'a sığınmak, fakr ve yoksulluğun tahkîkini O'na havâle etmek, O'nun izzet divanına karşı zillet ve meskenete bürünmek ve Hak

ile Hak olarak hakîki zenginliğe vasıl oluncaya değin de bu vasıflanış tavrını sürdürmek olduğu zikredilmiştir.

İşte insan için kendi kuvvetinden yüz çevirip rabbânî kudrete sığınmak âhirette kurtuluşun gereği olduğundan Seyyidü'l Mürselîn Efendimiz (a.s.): "Lâ havle velâ kuvvete illâ billah cümlesi, cennet hazinelerinden bir hazinedir!" buyurmuşlardır.

134. Hikmet
VUSLAT, YALNIZCA İLÂHİ LÜTUFTUR

لو أنك لا تصل إليه إلا بعد فناء مساويك ومحو دعاويك لم تصل إليه أبدا ولكن إذا أراد أن يوصلك إليه غطى وصفك بوصفه ونعتك بنعته فوصلك إليه بما منه إليك لا بما منك إليه.

Şayet senin Hak Teâla'ya kavuşman ancak kötülükleri imha ve iddiaları izaleden sonra gerçekleşecek olsaydı, bu ebediyyen mümkün olamazdı! Lâkin O seni kendine vasıl etmek dilerse vasfıyla vasfını, sıfatıyla sıfatını örter. Dolayısıyla senin Cenâb-ı Hakk'a vuslatın senden ona olan gayret ve amelle değil, ancak ondan sana tecellî eden ilâhi lütfuyla hasıl olur.

Nazmen Tercümesi

Visâl-i Hak tevakkuf etse Mahv-ı ayb ve dâvâya
Sana mümkün olur mu gayrı vuslat Hak Teâla'ya

Fakat sermest-i vuslat etmek isterse seni Mevlâ
Eder vasfında vasfın na'tını na'tında bi'l-ifnâ

Senin vaslın ona gayrı olur ondan sana ihsân
Değil sa'y ve amelle vuslat-ı Hak kabil-i imkân

İzah

Cenâb-ı Hakk'a vasıl olmak; ancak nefsâni sıfatların mahvı ve kalbî alâkaların izalesiyle olabilir. Fakat bunlar da nefsin mahiyetinde tabiat (yaratılıştan gelen özellik) olduğundan mahv ve izalesi bizatihi insan için tasavvur edilmiş olamaz. Çünkü kötü hâlleri mahva ve davayı izaleye düşmek de, yok edilmesi lâzım olan kötülükler ve davalar kabilindendir. Şu hâlde vuslat mümkün olamaz. Fakat yaptığından suâl olunmayan Hudâ bir müridi vuslat halvethânesine almak dilediği vakit, onda ubûdiyet vasıflarını gizleyip rubûbiyet sıfatlarını açığa çıkararak beşeriyet sıfatlarını yok eder ve onu ulûhiyet vasıflarıyla bâkileştirir. Cenâb-ı Hakk'ın kuluna ezelî muhabbetinin alâmeti olan bu hakikate de şu hadîs-i kudsi delâlet eder: "Kulum nafilelere devamla bana yaklaşır, tâ ki onu severim. Ben sevdiğim zaman da onun işiten kulağı, gören gözü, tutan eli ve yürüyen ayağı olurum!"

Binaenaleyh bu vahdet makamında ve bu vuslat haremgâhında Hak Teâla'nın irade ve ihtiyarının gayrı irade ve ihtiyar tasavvur olunamayacağından bu hâlde sâlik kendi gayret ve ameliyle değil; Cenâb-ı Hakk'ın kerem ve lûtfuyla ilâhi serâya vuslat yolcusu olmuş olur. Ebu Abbas-ı Mürsî hazretlerinin: "Evliyâullah vuslat arzusunu terk etmedikçe Allah'a vasıl olamazlar!" buyurması da bu manayı açıklar.

135. Hikmet
İLÂHİ KEREMLE AMEL KABÛL GÖRÜR

لولا جميل ستره لم يكن عمل أهلا للقبول.

Hakk'ın güzel örtüşü olmasaydı; âlemde bir amel kabule şayan olmazdı.

Nazmen Tercümesi

Olmasa setr-i cemîl-i Yezdân
Olmaz a'mâl kabule şâyân

İzah

İbadet ve tâatlerin kabulü ihlâs şartına bağlı bulunduğundan ve insan ise salih amellerine itimat, kuvvet ve kudretine istinat ederek daima enaniyetli görüşler ile yaratılmış; dahası iyi hâl ve güzel ahlâkıyla övülmeye arzulu olup bu da ihlâsa mani gizli şirk olacağından, artık Hak katında amellerin makbul olabilmesi ancak ilâhi fazl ve cömertliğe dayanır. Şu hâlde müridin amel ve çalışmaya itimattan ziyâde ayıpları örtücü olan Cenâb-ı Hakk'ın fazl ve keremine istinat etmesi (güvenmesi) gerekir. Zira ihlâsa bağlı olan ibadetin; en seçkin ve hususi bir keyfiyet olduğunu Cenâb-ı Yahya bin Muâz'ın şu ârifâne sözleri ispat ediyor: "Biçare insan her ikisi de ayıplı olan bir beden ile bir kalpten mürekkep olduğu hâlde ayıpsız hüner ve irfan göstermek ister!" Şeyh Abdullah-ı Kureşî hazretleri de: "İnsanlardan hâlis ameller talep edilecek olsa amelleri perişan ve berbat; amellerin perişanlığı da fakr ve yoksulluğun artmasına sebep olur. Şu hâlde insanların en ziyade kendilerinden zuhûra gelen hâllerden yüz çevirmesi lazımdır!" buyururlardı.

Hâk ol ki Hudâ mertebeni eyleye a'lâ
Tâc-ı ser-i âlemdir o kim hâk-ı kıdemdir[125]

136. Hikmet
GÜNAHA BİR, İBADETE BİN TÖVBE

أنت إلى حلمه إذا أطعته أحوج منك إلى حلمه إذا عصيته.

Allah'ın hilmine senin ihtiyacın, isyan ettiğin vakitten ziyade itaat eylediğin zamandadır.

---

125 Toprak ol ki Hudâ mertebeni yüksek eyleye / Âlemin baştâcıdır kim ki ayağa toprak ola.

Nazmen Tercümesi

Zaman-ı bağy ve isyandan ziyade vakt-i tâatte
Cenâb-ı Zülcelâl'in hilmine muhtaçsın ey dil

İzah

Allah'ın hilmine isyan vaktinden ziyade ibadet vaktindeki ihtiyacın hikmeti; taat ehline ibadetleri sebebiyle nefsi görme, ucub ve kibir gibi kalplerde ortaya çıkan büyük günahların vaki ibadetleri isyana dönüştürmesi; isyan ehline de korku, pişmanlık, boyun eğme ve tevazu ile Hakk'a dönme gibi kurtulacak hâllerin oluşması nedeniyle işlenen günahların ilâhi af ve mağfireti celbetmeye sebep olmasıdır. Zira; müridin kadrinin yüceliği ilâhi nazarın tecelligâhı olmakla olup bu da Allah'ın gayrından yüz çevirmekle; bilâkis müridin değerinin düşüklüğü ise ilâhi nazardan uzak olmaktan kaynaklanıp bu da nefsânî sıfatlara ve salih amellere itimat ve Allah'tan gayrıya yönelme ve istinat etmekle meydana geleceği için artık Allah'ın hilmine ihtiyaç, (benlik itibariyle) yokluğa vesile olan isyan zamanından ziyade varlık iddiasına sebep olan taat vaktinde yüz gösterir. Bu hikmete binaen Hazreti Bâyezid: "Günaha tövbe bir kere, ibadete tövbe bin keredir!" buyurmuştur. Haberde rivayet edildiği üzere Cenâb-ı Hak İsrâiloğulları nebîlerinden bir şanlı nebîye: "Sıddık kullarıma söyle ki ibadetlere mağrur olmasınlar! Zira ibadetlerine karşı adalet sıfatıyla muâmele ederek haksızlık yapmaksızın onlara azap ederim. Günahkâr kullarıma da söyle ki benim sonsuz genişlikteki rahmet deryamdan ümit kesmesinler! Zira; günahlarına karşı af ve keremimle muâmelede bulunarak onları ihsanlara gark eylerim!" buyurmuştur.

Müsellem olsa dahi dest-i ihtiyâra fiâl
Yine muvafık-ı hükm-ü kazâ sudûr olur[126]

126 Fiiller irade eline teslim edilmiş olsa da / Yine kazâ hükmüne göre meydana gelir.

137. Hikmet
HAKK'I GÜCENDİRME KORKUSU

الستر على قسمين ستر عن المعصية وستر فيها فالعامة يطلبون من الله تعالى الستر فيها خشية سقوط مرتبتهم عند الخلق والخاصة يطلبون من الله الستر عنها خشية سقوطهم من نظر الملك الحق.

Setr iki kısımdır; biri günahlardan örtünme, diğeri günahları örtme!.. İnsanların avam kısmı, halkın teveccühünü yitirmek endişesiyle Allah'tan günahlarının gizli kalmasını talep eder. Oysa has kullar, Hakk'ın nazarından düşmek korkusuyla günahlara karşı kendisini korumasını Rabbinden niyâz eder.

Nazmen Tercümesi

İki kısım üzeredir ey dil bu dâr-ı mefsedet te setr
Birisi ma'siyyetten diğeridir ma'siyyette setr

Avam ister Hudâ'dan tâ ola isyanları mestûr
Ki nâsa karşı haysiyetlerinden olmasınlar dûr

İbâd-ı hâss ise setr-i maâsiden diler ancak
Tecellî-i nazardan onları dûr etmesin kim Hak

İzah

İnsanların avamında galip olan hâl; halkı görmektir. Has kullarda galip olan ise, iman hakikatleri hususundaki yakînlerinin neticesi olarak yalnızca Hakk'a tanıklık etmektir.

Hak'tan gafletle halka yaltaklanan avam; daima halkın övgüsüne talip olup kınama ve kötülemesinden kaçtıklarından dolayı yapmacıklık ve riya ile şahsi menfaatleri celbetme ümidinde oldukları için insanların nefretini celbeden günahlarının örtülü kalmasını diler. Has kullar ise; halktan alâkayı

kesmekle her an Hak ile Hak olduklarından dolayı kendilerinin yalnız ilâhi rızaya aykırı hâl ve fiillerden muhafaza edilmelerini arzu ederler.

Havfa şâyân ancak Allah
Çün O'dur hâl-i kulûbe âgâh

Hak dururken ne demektir halktan
Havf ede mümin olup da eyvah

138. Hikmet
İKRAM HAKK'ADIR

من أآرمك إنما أآرم فيك جميل ستره فالحمد لمن سترك ليس الحمد لمن أآرمك وشكرك.

Her kim sana ikram ederse ancak Cenâb-ı Hakk'ın sendeki güzel örtüsüne ikram etti. Binaenaleyh hamd ve senâ; senin ayıplarını örten Hak Teâla'ya layıktır, yoksa sana ikram eden insana değil.

Nazmen Tercümesi

Hakikatte sana ikram eden setr-i Hudâ ancak
Değildir mükrime şâyân senâ Settâr'adır elyak

İzah

Bu hikmet, sülûk erbâbını iki hatadan sakındırarak uyarıyor. Biri; kendisine edilen ikramı hakikaten insanlara isnat ederek ikramda bulunan insanı hamd ve senâya layık bilmekten. Diğeri de; insanların ikram ve ihsanına nefsinde hak görmekten. Bu iki keyfiyet ise pek büyük hatadır. Çünkü insan, ikram ve ihsanı kula isnat ederek ona hamd ve senâ ettiği vakitte hamd ve senâyı yanlış kişiye yapmakla nankörlük etmiş olacağından zalimler zümresinden ve nefsinde ikrama hak ve varlık gördüğünden dolayı

da cahillerden ve gafillerden olur. İkramı icap ettiren keyfiyet ise; yalnızca Cenâb-ı Hakk'ın günahları örtmesiyle insanların nazarlarında kulunu kalplerden perdelemesidir. Zira insanın gizli günahları ve saklı kötülükleri setr perdesinin ardında kalmasaydı; esasen ayıplı olan biri, hiç kimsenin olumlu görüşüne, lûtuf ve ikramına mazhar olmazdı. Öyleyse hamd ve senâya layık olan Hak Teâla'nın güzel setri (örtüşü) dür. Nefse varlık vermenin, bir de hamd ve senâyı hak ettiğini düşünmenin cahillik ve gaflet olduğuna ise "Senin varlık iddian, başka hiçbir günahla kıyaslanmayacak bir günahtır!" hikmetli sözü yeterli bir delildir.

Vücûd-u Hak'la kâim olduğu için serteser âlem
Yine şükr eylesen de nâsa Rabbü'n-nâsa râcidir

139. Hikmet
DOST ALLAH'TIR

ما صحبك إلا من صحبك وهو بعيبك عليم وليس ذلك إلا مولاك الكريم خير من تصحب من يطلبك لا لشيء يعود منك إليه.

Hakiki dost; gizli ayıp ve kusurlarını bildiği hâlde teveccüh gösterip seni yakınlığına kabul edendir ki, o da ancak kerîm ve rahîm olan Mevlâ'dır. Ve dost olacağın kimselerin hayırlısı; senden istifadesi olmaksızın seni seven ve isteyendir.

Nazmen Tercümesi

Bilirken yâr olandır aybını yâr-ı vefadârın
O da âlemde ancak zât-ı pâk-ı Rabb-i a'lâdır

Seninle hemdem-i sohbet olan ahbâb u yârandan
Garazsızca sana ikbal eden hayru'l-ehibbâdır

İzah

Gaybları bilen Cenâb-ı Hak; kulların ayıplarından haberdar olduğu hâlde yine yardım ve nimetlerini yağdırmaktan geri durmaz. Yaratılıştan gelen insâni noksanlıklar da yüce sübhâni tecellîlere mani olmaz. İlâhi ahlâk ile vasıflanan tasavvuf büyükleri de kendilerine tâbi olan dervişlerin vaki kusurlarını bildikleri hâlde yine onları terbiye ve tâlim eder ve tarikat sırlarını onlara bildirmekten geri durmazlar.

Ama muhabbetlerinin hemdemi oldukları kişilerin gizli ayıplarına muttali olamayan kısa görüşlülerin dostlukları ise, ayıp ve kusurların açığa çıkmasıyla beraber zail olur gider. Bu hâlde onlar hakiki dost ve ahbâb değildir. Aynı şekilde, istifade ve şahsi menfaat maksadıyla sohbet edip samimiyet gösterenler de sadık dost olamaz. Çünkü umdukla-rının aksine şahsi amaçlarının gerçekleşmemesi durumunda, muhabbet ve dostlukları derhal yokluğa karışıp son bulur. Şu hâlde zararı defetmek ve fayda sağlamak amacıyla dostluk etmek su üzerine yazı yazmak demektir. Binaenaleyh çıkarsız sevgi ve muhabbet; ancak fiilleri fayda beklentileri ile illetli olmayan, suç ve kusura bakmayarak günahkâr kulları rızıklandıran Cenâb-ı Hakk'a mahsus olduğundan yalnızca O'nu hakiki dost bilmek lazımdır.

140. Hikmet
YAKÎN EHLİ, ÂHİRETİ GÖRÜR GİBİDİR

لو أشرق لك نور اليقين لرأيت الآخرة أقرب إليك من أن ترحل إليها
ولرأيت محاسن الدنيا قد ظهرت آسفة الفناء عليها.

Eğer yakîn nûru kalbine doğsa; elbette âhiret yurdu sana, oraya göçmekten daha yakın ve aşikâr görünürdü. Ve dünya güzellikleri faniliğin zulmetiyle kararırdı.

Nazmen Tercümesi

Ger seninçün eylese işrâk hurşîd-i yakîn
İrtihâl etmeksizin görmüşdün ukbâyı yakîn

Hem görürdün zühre-i pür-zîb günü lâ cirm
Nûr-u hüsnü kim serâpâ inkisaf etmiş hemîn

İzah

Yakîn nûru; Cenâb-ı Hakk'ın zâtına, ilâhi sıfatlarına ve nübüvvet lisanından vaki olan sübhânî vaatlerine vukuf ve marifettir. Bu marifet nûru; her ne zaman irfan ehlinin kalbine dahil olursa, gönül huzuru ve vicdan inşirâhı husûle gelir. Bu hâlde eşyânın hakikati olduğu gibi müşâhede edilip irfan nazarı huzurunda Hak, Hak; ve bâtıl, bâtıl olarak kendisini gösterir. Âhiret yurdu ise hak ve bâki, dünya âlemi yok olucu ve fânidir. Binaenaleyh kalpleri bu yakîn nûrunun tecellî yeri olan gönül ehli kimseler; sûrete takılan basiretsizlerin gözlerinden gâib olan âhireti hemen karşılarında ve dâimi gördükleri için onu ölüm anından ziyade kendilerine yakın bilip hazırlanmış olarak ona yönelirler. Dahası sûrete takılanların yegâne gördükleri şey olan dünyayı da, faniliğin zulmetiyle kararmaya yüz tutmuş ve her an helâke meyilli gördüklerinden dolayı şimdiden yok olmuş bilerek arzularla ona yönelmeyi terk ederler. Şu yakîn nûrunun doğuşuyla gönlün inşirah bulmasının alâmeti ise, gurur diyarı olan dünyadan kalben uzaklaşıp ebedilik yurdu olan âhiret âlemine yönelmek ve vukuundan evvel hayatı terke (yani ölüme) hazırlıktır. Bu hâl meydana geldiği vakitte nefsâni arzular ve iddialar yok olur; daha sonra nefs-i emmâre kötülükle vasıflanmaktan güzellik ve iyiliklerle vasıflanma mertebesine intikal eder.

Bu manayla ilgili olarak Peyamberimizin (a.s.) Muâz bin Cebel hakkındaki bir hadîs-i şerifi şöyledir. Bir gün Muâz ağlar vaziyette huzura girmiş, bunun üzerine Allah'ın Resûlü ona sormuş:

"Ey Muâz! Ne hâlde sabahladın?"

Muâz:

"Allah'a inancım tam olarak!"

Peygamber Efendimiz:

"Her hakkın bir ispatı, her sözün bir hakikati vardır. Senin bu dediğin sözün ispatı nedir?"

Muâz:

"Ya Resûlullah! Ben her sabaha artık akşam etmem ve her akşama da bir daha sabaha kavuşmam düşüncesiyle girerim. Dahası her adımı diğer bir adım daha atamam zannı ve korkusuyla atarım. Sanki kıyamet koparak dehşet vakasından her bir ümmetin dizleri üzerine çökerek amel kitaplarına davet olunduğu ve peygamberleriyle mabûd edindikleri putların beraberlerinde bulunduğunu görüyor, cehennem ehlinin âkıbetine, cennet ashâbının mükâfatlandırılışına tanık oluyorum!"

Peygamber Efendimiz (a.s.):

"Şu hâlde ey Muâz sen marifet ehlisin, bu hâle sımsıkı yapış ve sebepleri olan güzel amellere devam et!"

İşte Hazret-i Muâz'ın şu marifeti, yalnız yakîn nûrunun tecellîsinden hasıl olan bir kerâmet eseridir. Bunlar gibi yakîn erbâbına ölüm, şüphe yoktur ki çok değerli bir armağan olur. Zira bunlar, tabii kesâfet içerisinde beşeriyet elemlerinin değerlisi olmaktansa, Rabbânî kavuşma tecelliyatına gark olmayı elbette arzu ederler.

141. Hikmet
HAKK'A PERDE, VARLIK VEHMİDİR

ما حجبك عن الله وجود موجود معه ولكن حجبك عنه توهم موجود معه.

Seni Allah'tan O'nunla beraber olan bir mevcûdun varlığı perdeleyici olmadı. Lâkin O'nun yanı sıra bir varlık vehmedişin perde oldu sana.

Nazmen Tercümesi

Seni mahcûb eden Hak'tan değildir
Hakiki bir vücûd-u gûn mutlak

Velâkin eyledi mahcûb O'ndan
Tevehhüm ettiğin mevcûd ancak

İzah

Hak'tan perdelenmiş olmak; O'ndan başka yokluk aynasında bir şey mevcûd olup da O'na perde sayılmakla tasavvur olunur. Halbuki; Cenâb-ı Hak'tan başka âlemde ne zâten ve ne de hakikaten bir mevcut tasavvur edilmiş değildir ki, ilâhi cemâli müşâhedeye perde olsun. Dünyevî ve uhrevî varlıklar ise; tahkîk ehlinin nazarında sırf yokluk olmakla beraber, gölge varlık ile mevcut tecellî akislerinin eserleridir. Hakiki varlık Cenâb-ı Hakk'a mahsus ve O'nun ezelî kadîm niteliğidir. Gölge; varlık mertebelerinin bütünüyle mevcut olmadığı gibi, yokluk mertebelerinin tamamıyla da yok olmaz. Eserlerin gölgeliği sabit olunca müessirin ehadiyyetini artık nasıl değiştirmek mümkün olabilir? Çünkü bir şey ancak kendi misliyle karşılaştırılabilir. Aynı şekilde kâinatın gölgeliğini sabitlik derecesinde gören hakikat erbâbını o kâinatın gölge varlığı hiçbir vakit Hakk'ın cemâlinin müşâdesinden alıkoyamaz, perdeleyemez. Zira; gemilerin su yolu olan bir nehir üzerine yansıyan ağaç gölgeleri, söz konusu nehirde gemilerin akışına engel olamadığı gibi, aşk ve vahdet deryası üzerinde yalan gölgenin zuhûrundan ibaret olan şu kudret eserleri de, muhtar müessirin görülmesine perde olamaz. Şu hâlde Cenâb-ı Hak ile müridi (tâlibi) arasında perdeleyici bir şey mevcut olmadı. Eğer ki perde varlığı olsa idi, müride Cenâb-ı Hak'tan daha yakın olması lazım gelirdi. Halbuki; Hak Teâla'dan yakın âlemde hiçbir mevcut, vücûd sahibi değildir.

Netice; Cenâb-ı Hakk'a perde olan varlık olmayıp, ancak tevehhüm (hayâl) mevcuttur. Ve hicâbın hakikati, hicâbın var olduğu zannına kapılmaktan ibarettir. Nasıl ki bir adam kırda gece içinde yattığı çadırdan dışarı çıkmak arzu ettiği sırada rüzgârın şiddetinden meydana gelen sesi arslan haykırışı sanıp korkarak bulunduğu yerde kalır. Sabah olup da ufuklar

parlayan güneşin ışıklarıyla aydınlandığında görür ki, işittiği ses arslan haykırışı değil esen rüzgârın nağmesiymiş. Şu hâlde onu çadırından çıkmaktan meneden arslanın varlığı olmadı, arslanın tevehhümü (hayali) oldu.

Cân-ı zâhid sâhil-i vehm ve hayal
Cân-ı ârif gark-ı bahr-ı şühûd[127]

142. Hikmet
HAK AŞİKÂR OLSA, KÂİNAT DAĞILIRDI

ولولا ظهوره في المكونات ما وقع عليها وجود أبصار لو ظهرت صفاته اضمحلت مكوناته.

Eğer ki Hak Teâla sübhâni mükevvenâtında (mevcudâtında) varlık tecellîsinde bulunuyor olmasaydı, bakışlar mahlukatı göremezdi. Eğer ilâhi sıfatlar meydanda ve aşikâr olsaydı, Rabbânî mükevvenât (mevcudât) derhal darmadağın ve görünmez olurdu.

Nazmen Tercümesi

Tecellî etmeseydi Hak Teâla cümle eşyâda
Görünmezdi vücûd âyinesinde sûret-i eşyâ

Eğer zât-ı ilâhinin sifâtı zâhir olsaydı
Olurdu muzmahil âlemde her peyda ve nâpeyda

İzah

Kâinatı pek az bir zaman görüşe cilvegâh eden nur, Cenâb-ı Hakk'ın varlık ve zuhûr tecellîsidir. Ve Hakk'ın varlığı, ancak hakikatin kendisidir; eşyânın varlığı ise, iğretidir. Eşyâda Hazreti Mevlâ'nın zuhûru, camlı bir

---

127 Zâhidin rûhu vehim ve hayâl sahilidir / Ârifin rûhu müşâhede deryasına batmıştır.

pencereden parlayan güneşin ışık yansıtması gibidir. Çünkü kâinat haddizatında sırf yokluktur ve varlık kokusundan mahrumdur. Bu mevzuda pek çok ince bahisler önceki hikmetlerin izahlarında geçmiş olduğundan burada tekrara lüzum görülmedi.

Yahut bu hikmetteki ilk cümlenin manası; Cenâb-ı Hakk'ın bizim gibi yarasa cisimli olanlar için zuhûru, mevcudât perdesi arkasından doğrudur. Bu zuhûr; ilâhi nûrun perdeleri olan mevcudâtın görünmesini icap etti. Eğer Hak Teâla'nın zuhûru mevcudât perdesinin ardından olmayıp da hakiki tecellî ile tecellî yüzünden olsaydı, kâinat derhal çükmüş ve perişan, bakışlar da kâinat üzerinde namsız ve nişansız olurdu. İşte bu manaya "Rabbi dağa tecellî edince onu yerle bir etti ve Musa da baygın düştü." (A'râf, 143.) âyet-i kerimesi delâlet ediyor. Sina dağında Allah'ı (C.C.) görmeyi dileyen hazreti Mûsâ'ya onun bu fâni âlemde imkânı, Tur dağının mekânında karar kılmasına bağlı olduğunu cevaben ferman buyuran Cenâbı Hudâ, müteakiben sözü edilen dağa tecellî etmesiyle onu parça parça eyler ve Mûsâ Aleyhisselam bu manzara karşısında kendinden geçerek bayılır.

Nitekim şu hadîs-i şerif de bu manaya işaret etmektedir: "Cenâb-ı Hakk'ın hicabı (perdesi) nûrdur. Eğer ki o hicâb kaldırılmış ve açılmış olsa, ilâhi cemâl ve celâl onu gören ve idrak eden her şeyi yakardı.

143. Hikmet
HAK, BÂTIN VE ZÂHİRDİR

أظهر آل شيء لأنه الباطن وطوى وجود آل شيء لأنه الظاهر.

Bâtın olduğu için her bir şeyi izhar etti (meydana çıkardı), ve zâhir olduğu için her bir şeyin varlığını dürüp ortadan kaldırdı.

Nazmen Tercümesi

Kâinatı eyledi izhâr ol Rab-i kadîr
Çünkü bâtındır butûnunda O'na olmaz adîl

Etti her şeyden serâpâ tayy tûmâr-ı vücûd
Çünkü zâhirdir zuhûrunda O'na olmaz misîl

İzah

İlâhi isimlerin içerisinden el-Bâtın ve ez-Zâhir isimlerinin muktezasına bakıldığında; telifi mümkün olmaz derecede bir tezat görülür. Aynı şekilde; el-Evvel el-Âhir, el-Kabız el-Bâsıt, en-Nâfi ed-Dârr ve bunlar gibi birbirine zıt isimlerde de bu durum görülür. Şanlı müellif bu tezadın telif ve tevfîkine işaretle bu hikmeti beyan etti. Bâtın isminin gereği, bâtın hususlarda Cenâb-ı Hakk'a hiçbir şeyin ortak olmamasıdır. Bu suretle bilcümle eşyâ, yokluk sırrından zuhûr sahasına geldi. Varlığın topu zâhir ve varlığın yaratıcısı olan Allah bâtın oldu. Aynı şekilde Zâhir isminin gereği de; kâinatın zuhûr hududunda Hak Teâla'ya denk ve eş olmamasıdır. Binaenaleyh; Cenab-ı Vâcib-ül Vücûd eşyâdan vücûdu dürüp kaldırdığından masivâullâh bizatihi zâhir ve vücûda haiz olamayıp izafî mevcud oldu. Şu halde hakiki mevcud herbir itibar ile ancak Allah'tır. Gölge varlık ile mevcud görünüp yok olan ise masivâullâhtır.

Bu'fürûât-ı tehâlüf ki şuûnâtındır
Asla avdette bu kavga bu keşâkeş bâsılır

144. Hikmet
HER YERDE HAKK'I GÖRMEK

أباح لك أن تنظر ما في المكونات و ما أذن لك أن تقف مع ذوات المكونات قل انظروا ماذا في السماوات فتح لك باب الأفهام، ولم يقل انظروا السماوات لئلا يدلك على وجود الأجرام.

Cenâb-ı Hak bilcümle mükevvenâta (mevcudâta) bakmayı sana emr ve mübah kıldı. Yalnız mevcudâtın kendileriyle durup kalmana

izin vermedi. "Göklerde neler var, bir bakın!" (Yûnus, 101.) **âyet-i kerimesiyle, Cenâb-ı Hak senin için anlayış kapısını açık ve aşikâr etti. Ayrıca yalnız göklerdeki yıldızların vucûduna delâlet etmiş olmamak için, göklere bakın demekle yetinmeyip "Göklerde ve yerde neler var, bir bakın!" buyurdu.**

Nazmen Tercümesi

Sana ekvandaki şeye nazar eyle dedi bî-çûn
Seni ekvanı görmekle vukûfa etmedi me'zûn

Teemmül eyleyin gönüllerdeki sun'u deyip Allah
Der ifhâm ve irfânı sana feth etti ey âgâh

Semavâta nazar etmekle ferman etmedi mutlak
Ki ecrâmın vücûdu olmasın mantûk-u emr-i Hak

İzah

Her akıllı insan, yukarıdaki âyet-i kerimede kastedilenin bizzat gökler olmadığını; bilâkis o bakışın, göklerde tecellîsi hükümran olan Cenâb-ı Hakk'ı bildirecek delilleri görmesi için emredildiğini anlar.

Şu hâlde Allah'ın mükevenâta bakmayı emretmesi yalnız bunlara bakmak için değildir. Çünkü böyle bir bakış, marifetullaha erdirmek bir yana Allah'ın gayriyle meşguliyet ve Hak'tan uzaklaşma neticesini doğurur.

Letâifü'l-minen sahibi, kitabında: "Cenâbı Yezdân; bu kâinatı onun cismanî örtüsünü görmen için değil, belki onda kâinatın yaratıcısını müşâhede etmen için kurdu! Şu hâlde Hak Teâla'nın senden istediği kâinatı kâinatı görmeyenin gözüyle görmendir. Yoksa kâinatın mevcudiyeti yönüyle görülmesinde ne fayda hasıl olur?" dedi.

145. Hikmet
KÂİNAT, MEVCUT DEĞİLDİR

الأآوان ثابتة بإثباته وممحوة بأحدية ذاته.

Kâinat; Cenâb-ı Hakk'ın ispatıyla sabit ve mevcuttur, ama ilâhi öz zâtının ehadiyyetine nazaran mevcut değildir.

Nazmen Tercümesi

Hakk'ın isbâtıyla ekvan hayyizârâ-yı vücûd
Zât-ı bahta nisbeten ma'dûm ve nâ-mevcûddur

İzah

Mevcudât, kendi zatı itibariyle sırf yokluktan ibarettir. Sübût (varlıkta durma) vasfının mevcudât için meydana gelmesi, Cenâb-ı Hakk'ın mevcudâtta zuhûr tecellîsi gösteriyor olması yönüyledir. O da ehadiyetin değil, vâhidiyet hükmünün gereğidir. Şu hâlde mevcudât için sübût ve vücûd; zatî olmayıp belki sonradan zuhûr eden arazî bir şeydir. Hakikatte sabit ve mevcut olan ise Cenâb-ı Hak'tır. Zira Hak Teâla zatıyla ehad, sıfatlarıyla vâhiddir.

Ehadiyyet vahdette mübalağanın lüzumunu deruhte eder. Şu hâlde ehadiyyetin gereği, kâinatın mahv ve yokluğudur. Mevcudâtın maruz kaldığı şu sübût (varlıkta durma) hissi ise; Cenâb-ı Hakk'ın vâhidiyetine yani ilâhi isim ve sıfatlarıyla eşyâda tecellîsine nazarandır.

Çünkü ârifler zümresine göre ehadiyet; kâinat dediğimiz şu zuhûr mahallerinden de mukaddes ve pâk olarak mütecellî (aşikâr) olan sade ilâhi zattır. Vâhidiyet ise; Cenâb-ı Hakk'ın mevcudâtta ilâhi isim ve sıfatlarıyla tecellî ederek zâhir olmasıdır. Sanki ehadiyyet dalgasız bir derya; vâhidiyet ise, sayısız dalgalı bir denizdir. Şu halde ilâhi mutlak varlık deryaya, kâinat da dalgalara benzetilir. Dalgalar; deryanın aynı ve gayri olmadığı gibi, mevcudât da ilâhi sıfatların zuhûr mahalleri olması itibariyle Hak Teâla'nın ne aynı ne de gayri olur.

Binaenaleyh kâinatın sübûtu (varlıkta durması); ilâhi ehadiyete nispetle olmayıp, belki vâhidiyete ve mevcudâtta Hakk'ın zuhûruna nazaran hasıl olur. İşte âriflerin tevhîdi bundan ibaret olmakla, şanlı müellif bu hakikati değişik bir çok ibareler ile ifade etmiştir. Nitekim bu mevzuda pek çok risaleler de yazılarak ilâhi vucûdun vahdeti ispat ve beyan olunmuştur.

146. Hikmet
ÖVGÜYE KARŞI, KENDİNİ YERMEK

الناس يمدحونك لما يظنونه فيك فكن أنت ذاما لنفسك لما تعلمه منها.

İnsanlar, sende olduğunu düşündükleri iyi nitelikler sebebiyle seni methederler. Sen de nefsinin vasfi olduğunu bildiğin kötülenmeye müstehak hâllerden dolayı kendini yerici ve eleştirici ol.

Nazmen Tercümesi

Senden zannettikleri evsâftan nâşi seni
Ey gönül halk-ı cihan etmektedir medh ve senâ

Sen de nefsinden teyakkun ettiğin âfât için
Zemm ve tahkîr ile ol deyu leîmi daima

İzah

İnsan, hiçbir zaman kendisine yapılan övgülere bakıp gururlanmamalıdır. Zira alçak nefis, kötü hâlleri ve âfetleri yüzünden Rabb-i Rahîm'in dergâhında melûn oldukça, insanların yüceltmesinin ne faydası olabilir? Belki bilakis gurur ve kötülüklerinin artmasına ve ilâhi rıza kapısından uzaklaşmasına sebep olur. Binaenaleyh insan, zanna dayanan halkın yüceltmesini bertaraf ederek yakînen nefsinde bildiği âfet ve ayıplardan dolayı kendini yermeli ve kötü hâllerini değiştirip güzel vasıflara çevirmeye çalışmalıdır

ki, insanlıkta kemâl derecesine sahip olabilsin! Nitekim ancak nefsini bilen Allah'ı (c.c.) bileceğinden, nefsâni hâllerini bilmeyenlerin Rabbâni vahdet hakikatlerinden ve marifetullahtan gâfil olacakları şüphesizdir. İnsanların meth ve senâsı ise; bu gafleti artıracağından Aleyhisselâtuvesselâm Efendimiz şöyle buyurmuştur: "Meth ve senâ olunmaktan sakınınız. Zira meth ve senâ övülen kimseyi boğazlamak ve mahvetmektir!" Aynı şekilde Peygamber Efendimiz'in huzurlarında bir adamı meth ve senâya kalkışan bir sahabe-i kirâma hitaben Enbiyâların Sultanı Efendimiz (s.a.v.) "Arkadaşının boynunu vurdun!" buyurdu. Diğer bir hadîs-i şerifte de "Aşırı methedenlerin yüzlerine toprak saçın!" buyruldu.

Âriflerden biri: "Kendisinin meth ve senâsıyla gönlü ferahlayan insan, kalbine şeytanın girmesine meydan vermiştir!" dedi. Bir başka zarif kimse de: "Sana sen ne güzel adamsın denilmek, sen ne kadar fena adamsın denilmekten ziyade sevimli olursa, işte o vakit ne kadar fena adamsın!" dedi.

İmam-ı Gazali hazretleri "İhyâ-ı Ulûm" da: "Büyüklerin methi kınamaları, methin sevinç ve gurur vermesi korkusundan dolayıdır. Çünkü halkın methettiği kimseler Hak Teâla'nın indinde gazaba uğradıkları hâlde insanların methi ile beyhude yere sevinmiş ve kalplerini meşgul etmiş olurlar. Halbuki hakiki methedilmiş olan, Hakk'a yaklaşan kimsedir. Hakiki yerilmiş olan ise, Rabbâni dergâhtan kovulandır. Şu halde görünüşte methedilen bir kimse hakikatte cehennemlik olduğu hâlde gayrın riyakârca övgüsüyle mutlu olursa ne büyük cehalet ve gururdur. Eğer işin hakikatinde de methedilmiş ise; şu hâlde sevinç ve ferahlığının ilâhi lütuf ile olması, insanların meth ve zemmini dikkate almaması gerekmez mi?" buyurdu.

Kemâl erbâbı ârâyîşle asla iftihar etmez
Değildir hürmeti mushafların cild-i mutallâdan[128]

128 Kâmmil insanlar süle iftihar etmez / Kitapların değeri cildinin yaldızında değildir.

147. Hikmet
BAŞKASINA AİT OLANLA ÖVÜNME

المؤمن إذا مدح استحيى من الله أن يثنى عليه بوصف لا يشهده من نفسه.

Hayâ sahibi bir mümin; meth ve senâ olunduğu vakit kendi nefsinden görmediği güzel bir sıfat ile övüldüğünden dolayı Cenâb-ı Hak'tan utanır.

Nazmen Tercümesi

Bir sıfat ki görmedi kendinden Allah'tan eder
Meth olunmaktan onunla mümin-i kâmil hayâ

İzah

Hakiki mümin ki; basiret gözünden halkı görmek perdesini kaldırarak Hakk'ın nûrunu müşâhede ile taklitten kurtulup tevhîd eylemiş olan hakikat ehlidir. Bu mümin bütün fiil ve mevcudâtı ilâhi kudret eserleri bildiği gibi, nefsinde övgüye layık bir sıfat da görmediğinden; methedildiği vakitte de övgü sebebi olan güzel sıfatları ancak Cenâb-ı Hakk'ın hususi bir bağışı bildiğinden; artık insanlar onu hangi vasfıyla övmüş olursa olsun, kendi malı olmayan sıfatlarla methedildiğine kani olarak Cenâb-ı Hak'tan ister istemez utanır ve nefsine bir kat daha hiddetli muamele eyler. Ve gittikçe sonsuz ilâhi ihsanı müşâhede ederek kulların övgüsüne meyilden kurtulmakla beraber nimeti artırıcı olan şükrü bu açıdan da ifa etmiş olur.

148. Hikmet
ÖVÜLMEYİ İSTEMEK

أجهل الناس من ترك يقين ما عنده لظن ما عند الناس.

İnsanların en câhili, kendi yakîn ilmini insanların zannına terk ve feda eden kimsedir.

Nazmen Tercümesi

Eden kendi yakînin zan-ı nâsa terk echeldir

İzah

Bir insan; kendi eksik ve noksanını yakînen bildiği hâlde, insanların hüsnüzan ederek onu iyi hâl, fazilet ve kemâlle övmesine bakıp gururlanırsa kendi yakîn ilmini başkasının zan ve tahminine feda etmiş olacağından ne büyük cehâlettir. Çünkü var olmayan bir şeyle övmek, alay ve hakaretin tâ kendisidir. Hatta Hâris-i Muhâsibî hazretleri bu hâli şiddetle kınayarak: "Bu gibi zannî övgülerle gururlanmak, bir kimsenin tabîî ifrazatının kokusu alaycılıkla misk kokularına benzetildiği vakitte, onun pis olduğunu o kimse yakînen bildiği hâlde bu sahte övgü ile yine de sevinmesi kabilindendir!" dedi.

Cenâb-ı Hak; bu gibi hakikate uymayan övgülerle ferahlık duyanları "Yaptıklarıyla sevinen ve yapmadıklarıyla övülmekten hoşlananların azaptan kurtulacaklarını sanma!" (Âl-i İmrân, 188.) âyet-i kerimesiyle kınamıştır. Şu kadar ki; insan övülmesine sebep olan güzel halleri, öveni yalancı çıkartmamak için elde etmeye çalışır; hakkındaki övücü sözlere de gurur ve muhabbet nazarıyla değil, bilâkis nefret ve kerâhiyyet nazarıyla bakarsa bu âyet-i celîlenin kapsamından kurtulabilmiş olur.

Yeksân-ı nazar et mertebe-i evc ve hazize
Ne izzet ile şâd ne zilletle hazîn ol

149. Hikmet
ÖVGÜ ALLAH'A LÂYIKTIR

إذا أطلق الثناء عليك ولست بأهل فأثن عليه بما هو أهله.

Cenâb-ı Hak ehil olmadığın hâlde sana övgüyle insanları iltifat ettirirse, sen de Hak Teâla'yı ilâhi şânına layık olan vasıflarla meth ve senâ et!

Nazmen Tercümesi

Ettirirse seni nâ ehil iken ol halka senâ
Sen de ehil olduğu evsâf ile et Hakka senâ

İzah

Kâmil mümin, kendi nefsinde meth ve senâya layık hiçbir meziyet görmeyen kimsedir. Nitekim aslî ve arazî noksanlarla kusurlu olduğunu bildiği hâlde, ayıpları örtücü Hak Teâla onu kerem ve ihsânıyla insanlara methettirdiği vakit kulluk edebinin gereği; bu nimetin şükrünü ifa bâbında onun da Cenâb-ı Mevlâ'yı layık olduğu yüce vasıflarla dili döndüğü kadar senâ etmesi, kendi hakkındaki övücü sözlerle de mağrur olmamasıdır.

Halk-ı âlem hep sever bî-şübhe Hakkın sevdiğin
Çünkü bu mehr-i tecellînin gönüldür matla'ı

150. Hikmet
ÖVGÜYÜ HAK'TAN BİLMEK

الزهاد إذا مدحوا انقبضوا لشهودهم الثناء من الخلق والعارفون إذا مدحوا انبسطوا لشهودهم ذلك من الملك الحق.

Övüldüklerinde zâhitler zümresi, meth ve senâyı halktan gördükleri için sıkılırlar. Ârifler ise, övgüyü Hak'tan müşâhede ettiklerinden dolayı memnun olurlar.

Nazmen Tercümesi

Medh edilse zümre-i zühhâd olurlar munkabız
Çünkü ol medhi görürler sun'-u mahlûk-u cihan

Münbasit olmaktadır erbâb-ı irfan medh ile
Medh-i halkı çünkü Hâlık'tan birlir bî-gümân

İzah

Zâhitler zümresinin insanların övgüsünden sıkılmasının sebebi; halktan geliyor gördükleri övgü nedeniyle gururlanmak endişesi ve böylece uhrevî nasiplerini kaybederek Rabbânî feyzden uzaklaşma korkusudur.

Ârifler zümresi ise; daima Hak ile beraber ve her şeyde Hakk'ı gören olduklarından dolayı onunla memnun olurlar. Bu mübarek zümre zaten kendi nefislerinden gâib olduklarından, gelen övgü, ucub ve gurur sebebi değil bilâkis hâl ve imanın artmasına ve irfan nûruyla meşgul olmaya sebep olur. Peygamber Efendimiz'in Aleyhisselam "Mümin yüzüne karşı övüldüğünde kalbindeki imanı artar!" hadis-i şerifi de bu hikmete binaendir.

151. Hikmet
GAYRIYI GÖRME ÇOCUKLUĞU

متى آنت إذا أعطيت بسطك العطاء وإذا منعت قبضك المنع فاستدل بذك على ثبوت طفوليتك وعدم صدقك في عبوديتك.

Bir şey verilmesi seni ferahlatıyor ve bir şeyden menedilmek üzüp daraltıyor oldukça, bu durum senin henüz çocukluk ve kulluğunda sadakatsizlik hâlinin devam etmekte olduğunu gösteren bir işarettir.

Nazmen Tercümesi

Atâ ve men bast ve kabza oldukça sebeb cânâ
Tufeylîsin ubûdiyette yok sıdkın senin asla

İzah

Red ve menediliş vaktinde kabz ve üzüntü, ihsan ve lütuf zamanında bast ve sevinç sâlikte henüz nefsâni hazlara eğilimin bulunduğuna, dahası sâlikin onu elde etme yolunda da âmil ve gayretli olduğuna delâlet eden hâllerdendir. Nitekim hakiki kulluk ashabında nefs hazzı tasavvuru olmadığından bu hâl ârifler indinde kulluğa aykırı ve çocukluk hâlinin sürdüğüne alâmet sayılmıştır. Çocukluk; bildiğimiz tufeylîlik (yani başkasının sırtından geçinmek) demek-

tir. Tufeylî; Kûfe halkından ve Benîgatafan'dan davetsiz düğün yemeklerine ve hanedan ziyafetlerine gitmeyi âdet edinmiş, ve insanlar arasında Tufeylü'l-a'râs namını almış olan bir şahsın ismidir. Nefsâni hazlardan henüz kurtulamamış olan bir sâlikin çocukluğunun manası; henüz evliyâullah zümresine hakkıyla dahil olmadığı hâlde kendisini onlardan addeylemesi, bir de ulaşmadığı makamları iddiaya kalkışmasıdır. İşte bu gibi evliyâullâh tufeylîsi olan şahısların alâmeti, nefs hazzının hasıl olup olmaması yüzünden meydana gelen söz konusu bast ve kabzdır (sevinç ve kederdir.)

Şu kadar ki, menediliş zamanında vaki olan kabz (üzüntü); ilâhi menedişe ve rabbâni kahra mukavemet edemeyip de sıkıntıya mübtela olurum korkusundan olursa ve ihsan ediş zamanında meydana gelen bast (sevinç) de, bu korkunun gitmesinden dolayı gerçekleşirse bir dereceye kadar çocukluk (yani tufeylîlik) delili olmaktan çıkacağı şüphesizdir.

Zira; insana halk ile münasebet için insanlık hallerinin devamı lazım olup, zikredilen hâl ise insanlığın zaruri arızalarından olmakla özür ve af sebebidir. Bu hikmete binaen Şeyh Ebu Abdurrahman-ı Sülemî hazretleri şunları söylemiştir: "Cenâb-ı Hakk'a karşı vaki hallerinde ekser kullar zan ve tahmine tâbi olup, onlardan hakikat mertebesine vasıl olanları pek azdır. Görülmez mi ki; Hak Teâla Kur'an-ı hakîminde buna işaretle "Onların çoğu zanna uyarlar." (Yûnus, 36.) buyurdu. Zira hâlinde Hak ile tahakkuk eden sâlik kendisi Hakk'a mahsus olduğu itibardan değil, belki Cenâb-ı Hak kendisine mahbûb (sevgili) olduğu yönden Hak ile hususi alâka kuran merd-i kâmildir. Halbuki sâliklerin çoğu ilâhi marifeti iddia ve rabbâni muhabbeti izhâr ettikleri hâlde, ansızın gelen bir belâ ve beklenmeyen bir durum karşısında evvelce iddia ettikleri marifet ve gösterdikleri muhabbeti unutarak gelen belânın ve hayal kırıklığının çaresine düşerler. Eğer bu sâliklerin Hakk'a bağlılıkları tam olsaydı; hakiki marifete ve Rabbâni muhabbete karşı, sevinç ya da üzüntüye sebep olan isteklerin topunu hatırdan çıkarmaları lazım gelirdi. Zira vusûl meydanına ayak basan sâlike vuslat hâline aykırı bir mani kendini arz etmeyeceği gibi, kavuşmanın zevk balı Allah'tan gayrı mevcudâtın topunu onun gözünden siler."

Ne zaman O'ndan gayrı bir şey görürsen bil ki o,
Senin basit vehminin ve şaşkın kalbinin mahsülüdür

152. Hikmet
TAKDİR EDİLMİŞ SON GÜNAH

إذا وقع منك ذنب فلا يكن سببا لبأسك من حصول الاستقامة مع ربك فقد يكون ذلك آخر ذنب قدر عليك.

Bir günah işlediğin vakit, bu senin kullukta istikamet elde etme ümidini kırmasın! Zira belki bu günah, sana takdir edilmiş olan son günah olabilir.

Nazmen Tercümesi

Eğer bir zenb edersen olma nevmîd istkametten
Bu son takdir olunmuş bir günahtır belki ey sâlik

İzah

İstikamet, elde edilmesi pek çok lazım olmakla beraber müşkül olan bir kulluk vazifesidir. Hûd sûresinde "Sana nasıl emredildiyse öylece dosdoğru ol !" ilâhi emriyle istikamet bir gerdanlık gibi boyunda taşınan dinin bir emri olduğundan, Peygamber Efendimiz Aleyhisselam "Hûd sûresi beni ihtiyarlattı!" buyurmuşlardır.

Sülûk ehline lazım olan hâl; kullukta istikamet elde etmekten ümit kesmeyip hasbelkader vaki olan günahlardan istiğfara ve zikre devamla niyaz ederek ilâhi ihsanlara talepkâr olmaktır.

153. Hikmet
ÜMİT KAPISI VE KORKU KAPISI

إذا أردت أن يفتح لك باب الرجاء فاشهد ما منه إليك وإذا أردت أن يفتح لك باب الخوف فاشهد ما منك إليه.

Ümit kapısının açılmasını dilediğin zaman Hak'tan sana gelen nimetlere bak. Ve eğer korku kapısının açılmasını istersen O'na karşı ettiğin isyanları hatırla!

Nazmen Tercümesi

Eğer ister isen bâb-ı recâyı feth ede Mevlâ
Tezekkür kıl sana ettikeri en'âm ve ihsânı

Eğer sen bâb-ı havfın fethini eyler isen ümid
Düşün Allah'a karşı ettiğin envâ-ı isyânı

İzah

Her ne zaman bakışlar ilâhi lütûflara çevrilirse ümit galip olur. Ve her ne vakit cezayı gerektiren bunca günahlar düşünülürse korku hâli ümide baskın çıkar. Erbâb-ı safâ ise, korku ve ümit arasında olmaktadır. Nasıl olmaz ki, havf ve recâ (korku ve ümit) selâmet mizanının denklik gösteren iki kefesi olup onun muhafazası daima müvazeneyi korumakla hasıl olacağı aşikârdır. Zira korku kefesinin ağır basması "Allah'ın rahmetinden ancak kâfirler ümidini keser!" (Yûsuf, 87.) nazm-ı celîli uyarınca küfür ve mahrumiyeti gerektirir. Ümit kefesinin korkudan ağır gelmesi de "Büyük zararı göze alanlar gürûhundan başkası Allah'ın mekrinden emin olmaz!" (A'râf, 99.) âyet-i kerimesi uyarınca hüsrana sebep olur. Şu kadar ki "Rahmetim gazabımı geçmiştir!" hadîs-i kudsîsine nazaran ümit halinin korku halinden bir dereceye kadar üstün olması irfanın gereğidir.

154. Hikmet
GÜNDÜZ VE GECE, ÜMİT VE KORKU

ربما أفادك في ليل القبض ما لم تستفده في إشراق نهار البسط لا تدرون أيهم أقرب لكم نفعا.

Bazı kere bast gündüzünün aydınlığında istifade edemediğin ilim ve marifetleri sana kabz gecesinin karanlığında öğretir. Dolayısıyla kabz ve bastın hangisi menfaat yönünden daha ziyade size yakın olduğunu bilemezsiniz.

Nazmen Tercümesi

Müstefîdi olmadın bir şey ki rûz-i bastta
Leyl-i kabz içre eder gâhi ifade Hak sana

Hâl-i kabz ve bastdan nef'an size ekrab olan
Hangisi bilmezsiniz artık eyâ ehlü'n-nehâ

İzah

Kabz ve bast, sâlikte bulunan iki zıt hali anlatır. Biri emin olunan şeyden korkmak, diğeri de korkulan şeyden feraha çıkmak ve ondan emin olmak anlamlarını ihtivâ eder.

İrfan erbâbı nefsin hoşlanmadığı kabz halini, edeplerini ifaya kudret ve çare bulunabilmek şartıyla bast haline tercih etmişlerdir. Burada harika bir teşbihle bast ve kabz, gündüz ve geceye benzetilmiştir. Sûfilerden bazıları: "Allah cemâl sıfatı ile tecellî ettiğinde kulu bast, celâl ile tecellî buyurduğunda da kabz halindedir!" demişlerdir. Sûfilerin nazarında bast, beka hâlinin oluşumuna sebep olan şeylerin ilkidir. Kabz ise, fenânın ilk sebebidir. Kulun kabz'ı, bast'ı miktarıncadır.

Havf ve recâ ile kabz ve bast arasındaki fark şudur: Havf ve recâ (korku ve ümit), istikbalde vukûu düşünülen bir şeye aittir. Kabz ve bast ise geleceğe değil, içinde bulunduğumuz zamana (hâle) aittir.

Eder âyine-i kahrında gâhi lütfunu izhâr
Bilinmez Halık-ı bî-çûn[129]un esrâr-ı tecellîsi

[129] Bî-çûn: Sebep sorulmaz Allah.

155. Hikmet
HAK, ANCAK MÜMİN KALBE SIĞAR

مطالع الأنوار القلوب والأسرار.

İlâhi nurların doğma yerleri, âriflerin kalp ve sırlarıdır.

Nazmen Tercümesi

Hâlık'ın cilvegâh-ı envârı
Ârifînin kulûb ve esrârı

İzah

Kalp, vücûd ikliminin tecelligâhıdır (varlığın tecellî yeridir). Sır ise, o tecellî yerinde Cenâb-ı Hakk'ın tecelligâhıdır.

Şanlı müellif bu hikmette kalp ve sırları, semânın en yüksek noktası olarak niteliyor. Kalp ve sırlarda tecellî eden ilim ve marifet, tevhîd ve muhabbeti de parlak yıldız ve aya, ve ışıldayan güneşe benzetiyor. Işıklı gökyüzü nasıl ki yıldızların ve ayın doğum yeri ve güneşin mecrası ise, kalp ve sırlar da ilim yıldızlarının doğum yerleri, marifet ayının menzilleri ve tevhîd güneşinin medârıdır[130].

Âriflerden biri: "Cenâb-ı Hudâ, evliyâ kalplerinin nurlarını açığa vurmuş olsa, güneş ve ayın ışıklarını görünmez ederdi!" dedi. Ebu Hasan-ı Şâzelî hazretleri de: "Âsi bir müminin iman nûru meydana çıkarılmış olsa, sema ve yer arasını doldururdu. İtaatkâr bir müminin irfan nûrunu artık ne zannedersin?" dedi. Ebu Abbas-ı Mürsî hazretleri de: "Bir velinin hakikati aşikâr olsa, vasıfları ilâhi vasıflardan ve sıfatları Rabbâni sıfatlardan olduğu için mabud edinilirdi!" buyurdu. Büyüklerden biri de: "Gök kubbe; cin ve şeytanların çıkıp kulak hırsızlığı etmelerinden yakıcı gök taşlarıyla korunduğu gibi, müminin kalp seması da parlak tecellî nurları ile muhafaza olunur!" dedi. İşte bu âriflerin hakikati ifade eden sözlerini Peygamber Efendimiz'den (a.s.) rivayet edilen şu hadîs-i kudsî izah ve ispat eder: "Ar-

130 Medâr: Bir şeyin etrafında döneceği nokta.

zım ve semalarım beni alamadılar. Onlara sığamadım. Ama mümin kulumun kalbine sığdım, beni alabildi!"

156. Hikmet
VELİNİN KALBİ, NÛR TECELLİGÂHIDIR

نور مستودع في القلوب مدده من النور الوارد من خزائن الغيوب.

Âriflerin kalplerine emanet edilen yakîn nûru, daima gayb hazinelerinden tecellî eden hakikat güneşinden yardım ve nûr alır.

Nazmen Tercümesi

Ârifin kalbinde müstevdi' olan bedr-i münîr
Şems-i kenzü'l gaybden oldu hemişe müstenîr

İzah

Gayb hazinelerinden murat; ezelî, ilâhî vasıflardır. Çünkü ârif-i billâhın vasıfları ilâhî vasıflardan ve sıfatları Rabbânî sıfatlardan olup Cenâb-ı Hak ârifler zümresine ezelî ilâhî vasıflarıyla tecellî ettiği vakitte parlak ayın daima ışık saçan güneşten istifade ettiği gibi, âriflerin kalbinin nûru da her an ezelî vasıfların nurlarından yardım ister.

Bazı defa güneş ve ayın arasına giren dünyanın gölgesi ay üzerine gelmesiyle ay tutulması vaki olduğu gibi, ârifin kalbi ile Rabbânî sıfatların tecellîleri arasına da nefsâni kuruntular ve tabiî infiâller girip gölgeleyerek nurlardan istifade edemediğinden dolayı âriflerin kalplerine emanet bırakılan yakîn nûrunda da tutulma vukûa geleceği için bu sırada geçirilen hâl kabz hâli diye tâbir olunur. Kalp hânesinin daima feyz ve tecellî nûru alması, birbiri ardınca gelen ilâhi inâyetin teselli edici delili olmakla hakikat ehli: "Cenâbı Hak kerâmet sahibi bir velisini dost edinince, onun nurlu kalbini ağyârdan korunmuş ve daima nurların tecelligâhı eder!" dediler.

157. Hikmet
İKİ NÛR

نور يكشف لك به عن آثاره ونور يكشف لك به عن أوصافه.

Bir nûr var ki onunla sana ilâhî fiiller, bir nur daha var ki onunla Rabânî sıfatlar açılmış olur.

Nazmen Tercümesi

Olur bir nur ile âsâr-ı Hak zâhir sana cânâ
Dahi bir nur ile evsâf-ı Rabbânisi peydâ

İzah

Âriflerin kalplerine emanet bırakılan nur iki kısım olup biriyle ilâhî eser ve fiiller, diğeriyle sübhânî vasıflar keşfedilmiş olur. İlâhî eser ve fiillerin inkişâfına (açığa çıkmasına), tecellî-i ef'âl ve Rabbânî vasıfların inkişâfına, tecellî-i sıfât denilir.

Bu iki nûrun husulü, zikredilen iki tecellînin zuhuruna bağlı olup "tecellî-i ef'âl" in zuhûrunda mükevvenâtın halleri, yer ve göklerin olayları zuhûr edeceğinden ona keşf-i sûrî (surete ait keşf) denir. Sıfat tecellîlerinin zuhurunda ise ezelî Rabbânî vasıflara ve zevâl bulmaz hükümlere anlayış ve irfan husule geleceğinden ona, keşf-i manevî adı verilir. Âriflerin nezdinde asıl gaye, sûrete ait keşiften ziyade işte bu manevî keşiftir.

Burada bu iki tecellîden başka, sıfatlardan soyunmuş olduğu halde bir de zat tecellîsi var ise de, her mürid için hasıl olup olmamasında ârifler arasında ihtilaf vaki olduğundan değerli müellif onu zikretmedi. Muhyiddin-i Arabi hazretleri zât tecellîsini ispat etmekle beraber, beşerî kudret bu tecellînin devamına tahammül edemeyeceğinden süratle kaybolması sebebiyle bevârik (şimşek parıltıları) adını vermiştir. Hak olan da işte bu üç türlü tecellînin vaki ve sabit olmasıdır. Çünkü ilâhî zâtı sübhânî sıfatlar, sübhânî sıfatları Rabbânî fiiller, Rabbânî fiilleri zahir mevcudât ihata edip örttüğünden mevcudât perdelerinin kalkmasıyla Rabbânî fiillerin zuhûru tecellî-i ef'âl;

ve fiil perdelerinin zevâliyle sübhânî sıfatların zuhûru tecellî-i sıfât; ve sıfat perdelerinin açılmasıyla ilâhî zâtın cemâlinin görünmesi tecellî-i zât olmak üzere sâlikler arasında telâkki ve kabul olunmuştur. Mevcudât mertebelerinin tecelliyât mertebelerini icap ettirdiği basiret ehline gizli olmadığı gibi, miraca seyirleri aşikâr olan "Sonra yaklaşmış ve inmiştir" (Necm, 8.) âyet-i kerimesinin gereği olan inişler ef'âl tecellîsinin, "Araları iki yay aralığı kadar yakın oldu!" (Necm, 9.) âyetinin işaret ettiği ihtisasî tecelliler sıfat tecellîlerinin, "Belki daha da yakın oldu!" vahdânî emrinin gösterdiği zatî yükselişler zât tecellîlerinin hususi mertebeleri olmak üzere Muhammed Aleyhisselam'ın şanını yücelttiği de tafsil ve izahtan vareste bulunmuştur.

Husûsiyle zikredilen hikmette vaki iki nurdan birinci nur ile kastedilen; zahir hisler ile idrak ve marifet ve kendisiyle mevcudâtın görüldüğü ışıktır. İkinci nûrdan maksat ise; âriflerin kalplerine emanet bırakılmış olan manevî nûrdur. Şu tefsire göre tecellîlerde dereceler aramaya mahal yoktur. Nitekim eser ve mevcudâtın inkişâfının (meydana çıkmasının) gereği, hakiki müessire ve yaratana delâlet etmesi yönünden olup zât ile kastedilen değildir. Hakiki tevhîd ve marifetler ise bizzat ezelî vasıfların inkişafına muhtaç olduğundan artık zât ile kastedilenin ancak zikredilen inkişaf olduğu anlaşılır ve bu iki nûr arasındaki büyük fark da ortaya çıkar. Nasıl çıkmaz ki; biriyle eser, diğeriyle müessir görülüyor. Mesela güneşin nûru ile cihan, tevhîd nûru ile cihanın yaratıcısı müşâhede olunur. Aynen söylendiği gibi.

158. Hikmet
NURÂNİ VE ZULMÂNİ PERDELER

ربما وقفت القلوب مع الأنوار آما حجبت النفوس بكثائف الأغيار.

Ağyârın kesâfeti nefislere perde olduğu gibi, evliyâların kalplerine de nûrların meşgûliyeti perde olabilir.

Nazmen Tercümesi

Kulûb-u evliyâ gâhi olur envâr ile mahcûb
Nasıl enfüs olursa zulmet-i ağyâr ile mahûb

İzah

Cenâb-ı Hak'tan engelleyici perde; biri nuranî, diğeri zulmanî olmak üzere iki kısımdır. Nuranî perde; marifet ve malûmât. Zulmanî perde; şehvetler ve alışkanlıklardır. Gaybî ilimlerin hazinesi olan kalpler ise nuranî olduğundan onun Cenâb-ı Hak'tan perdelenmesi ve seyr ila'llâh (Allah'a yolculuk) âlemlerinden geri kalması, yine nuranî perde olan ilim ve marifetlerle meşgûliyete iyice dalmasıyladır. Ve insan nefisleri zulmanî olduğundan onun Hak'tan perdelenmesi de, yine zulmanî perde olan şehvetlere (nefsânî arzulara) ve alışkanlıklara eğilim göstermesiyledir.

Şu halde; nûranî kalpler nûrlar ile zulmanî olan insan nefisleri de ağyar bulutları ile Hak'tan perdelidir. Seyr ü sülûkun başlangıcında olan birini arzu ve alışkanlıklar nasıl kâinatın yaratıcısından mahcûb (perdeli) eder ise; sülûkunu tamamlamış olan birini de ilimler ve kemâlât öylece müşâhedelerden mahrum eyler. Zira; ilim ve marifetler, nakış ve sanatlar kabilinden olup nakış ve sanat terk olunmadıkça nakkaşa ve sanatkâra yol bulunamaz. Bu sebepten meşâyih-i kirâm hazarâtının çoğu kendilerine intisap eden zahir ulemâyı sülûkunun başlangıcında öğrenim ile fazla meşguliyetten menetmişlerdir. Nitekim Tercüman-ı Lisan kayyûmu, Mevlâna Celâleddin-i Rûmî'yi irşada memur olan ilâhî füyûzâtın câm-ı lebrîzi, Şems-i Tebrizî hazretleri Mevlâna'nın bütün kitaplarını suya atarak öğrenim ile meşguliyetine son vermiştir. Şu kadar ki; bütün sülûk mertebelerini görerek tebliğ ve irşat makamına geldikten sonra ilim ve marifetlerle iştigal; Cenâbı Hakk'ı şühûda (müşahede etmeye) perde olmayacağı enbiyâ-ı izâma nazaran aşikârdır. Hikmetin ibaresinde ağyârın kesafetle vasfolunması, izâlesi meşakkatle hasıl olduğu içindir.

159. Hikmet

VELÂYET SIRLARI

ستر أنوار السرائر بكثائف الظواهر إجلالا لها أن تبتذل بوجود الإظهار وأن ينادى عليها بلسان الاشتهار.

Dillerde dolaşıp bayağılaşmasın diye, evliyâ sırlarının nûrlarını beşerî haller ile perdeledi.

Nazmen Tercümesi

Ârifânın setr ve ihfâ-ı dilleri envârını
Etti estâr zevâhirle Hudâ'yı bî-zevâl

Olmasın tâ ki zuhûr ve iştihâr etmek ile
İş bu envâr-ı serâirde mecâl-i ibtizâl

İzah

Cenâb-ı Hakk'ın bir takım insanî haller ile evliyâ kalplerinin nurlarını örtüp gizlemesindeki gizli ilâhî hikmet; zikredilen nurları ağyar arasında sıradan şeyler olmaktan korumak ve yüce kadrini tazim edip ululamaktır. Zira sathî bir nazarla bakıldığında velâyet sırları; yakînin artmasını gerektiriyor olduğu için tamamen aşikâr olmaya şayan bir keyfiyettir denilebilirse de; fakat dikkatle bakılıp düşünüldüğünde kıymet ve yüceliğin nadir ve az bulunmakla meydana geldiği anlaşılacağına binaen artık o sırların insanlar arasında zâhir ve aşikâr olmasının bir tür ihanet olduğu şüpheden vareste olur. Binaenaleyh; Cenâb-ı Hak velâyet sırlarını örtmek ve gizlemekle tazim ve evliyâullahın kıymetlerini bu sebeple de mahlukat arasında azîm etti. Bir de; şöhret öteden beri her şeyde âfet olduğu gibi, velâyet sırlarının örtülmesi de iman ehline bir nevi rahmettir. Zira o Yezdan'ın sırları herkese zâhir ve aşikâr olsa edası gayrı mümkün, ve ifası vacip bir çok hukuku içereceğinden onda insanlık icabı vukûa gelecek kusur Allah indinde bir takım dünyevî ve uhrevî cezaları gerektirirdi.

Fikir varsa eğer kişide
Her şeyde ibret vardır

Hakikatlerin tam olarak dile getirilmesine münasip bir kitap olan "Hikem-i Atâiyye"nin iki senedir Ramazan-ı şeriflerin sahur vakitlerinde "Sahur edin, çünkü sahurda bereket vardır!" hadîs-i şerîfinden istifade ile nazmen, ve nesren yazmakta olduğum şerh ve tercümesinin bu ilk cildi bin üç yüz on beş hicrî senesi, ve bu tercümeye tesadüf eden üçüncü Ramazan'ın on

ikinci Perşembe gecesi Medine-i Münevvere'de tamam, ve kudsîlere cilvegâh olan Ravza-i Mutahhara'nın minarelerinde salâ okuyan müezzinlerin tasliye ve tarziye mukabelesiyle, miskü'l hitâm olmuştur.

160. Hikmet
EVLİYÂYA VASIL OLMAK

سبحان من لم يجعل الدليل على أوليائه إلا من حيث الدليل عليه ولم يوصل إليهم إلا من أراد أن يوصله إليه.

Allah Teâla'yı tenzih ederim ki, evliyâ kullarına mutlak zât-ı pâkine delil olanı delil kıldı ve onlara ancak kendine vusûlünü dilediği kimseyi vasıl eyledi.

Nazmen Tercümesi

Şol Hudâ'yı bî-misâli eylerim takdîs kim
Evliyâya eyledi kendi delilinden delil

Onlara hiç etmedi bir kimseyi vâsıl meğer
Kendine vaslın murad etmiş ola ol bî-adîl

İzah

Evliyâullah üç kısımdır; bir kısmı avam ve havâss için, ikinci kısmı ancak havâss için zahir ve aşikârdır. Üçüncü kısmı, cümle mahlukattan hatta hafaza meleklerinden bile gizli olandır. Evliyâullah içerisinden aşikâr olan ilk iki kısım, ya başlangıçta aşikâr sonunda gizli veyahut başlangıçta gizli sonunda aşikârdır. Üçüncü kısım ise, başlangıçta da sonunda da aşikâr olmayarak bikr-i velâyet (gizli veli) oldukları halde Cenâb-ı Hakk'a mülâki ve mübarek kabirlerinde ebedî bekâ ile bâki olurlar. Bunlar melekût âleminin şâhitleri olduklarından temiz bedenleri toprakların tasallutundan korunmuş; ve bizzat Allah'ın dostluğuyla kabzolunmuş mukaddes ruhları her daim tahkîk şarabıyla neşelidir. "İyi bilin ki, Allah'ın dostlarına korku yoktur, onlar üzülmeyeceklerdir." (Yûnus, 62.).

Hak Teâla mahlukatından kâinat ve eserler ile gizlenmiş olduğu gibi, bu Rabbâni zümre de sıradan işler ve insanî haller gibi dış görünüşlerle avamın nazarlarından örtülü ve perdelidir.

Hakk'ı bulup vasıl olmak nasıl zor bir iş ve ele geçmesi büyük lütûf ise, bir Allah dostuna tesadüf ve kudsî nazarlarına mazhariyet de öylece müşkül bir iş ve gerçekleşmesi yalnız kerîm olan Rabb'in tevfîkidir. Bâyezid-i Bistâmî hazretlerine atfedilen "Allah'ı Allah ile bildim!" cümlesinin ifade ettiği vechile Allah Teâla'ya ilâhi vücûdundan başka delil olmaz. Ve O'na vasıl olmak masivaullah ile meydana gelmez. Bunun gibi, evliyâullaha delil de Cenâb-ı Hakk'ın delili ve onlara vuslat da Hakk'a marifetin yüce şubesidir. Madem ki ilâhi vuslat talep ve sebeple hasıl olmayan hususi bir inayet-i sübhânidir. Evliyâullaha vuslat da aynı şekilde talep ve sebeple husûle gelmeyecek samedâni bir esirgeme ve şefkattir. İmdi evliyâullaha vâsıl olanlar "vâsıl-ı ilâllah" olan erlerdir. Belki evliyâullaha vusûl ve marifet; Allah'a vusûl ve marifetten daha güç bir iş ve yokluğu gerektiren bir keyfiyettir. Çünkü celâl sahibi Hak Teâla kemâl ve cemâliyle meşhur ve ayan beyandır. Evliyâ ise, beşere benzerliği ile insanların nazarlarından örtülü ve saklıdır.

Gayret-i ilâhi (ilâhi kıskançlık) daima evliyâullahı şüphelilik elbisesi ile, hatta havâss ve avamın küçümseyişini celbeden haller ile gösterir. Tâ ki onlar yüce ve seçkin bir kul olup rabbâni üns ve muhabbet ile visâl meclisinin yetkinliğini elde etsinler. "Evliyâlarım benim kubbelerim altındadır, onları Benden gayri bilmez!" hadîs-i kudsîsi işte bu manayı açıklayıcıdır. Şu kadar ki Cenâb-ı Hak bir velisini, irşat için bir kimseye bildirmek isterse o kimsenin nazarından o velinin beşerî vücûdunu kaldırır, ve onun hususi vücûdunu o kimseye gösterir. Yoksa evliyâ zümresi ashâb-ı kehf gibi barındırıldığından onları bilmek kolaylıkla elde edilecek nimetlerden değildir. Bundan dolayı Bâyezid-i Bistâmî hazretleri "Evliyâullah, Allah'a yakınlık odası gelinleridir. Yeni gelin olanları mahremlerden başka bir kimse göremediği gibi evliyâullahı da herkes görüp bilemez!" dedi.

İsterim lütfun gibi kahrında da pâyân[131] *olmasın*
Tek seni sevmek cihan halkına âsân olmasın

---

[131] Pâyân: Kenar, son, nihayet, uc.

161. Hikmet
KUL SIRRININ GİZLENMESİ

ربما أطلعك على غيب ملكوته وحجب عنك الاستشراف على أسرار العباد.

Çok defa sana Hak Teâla melekûtunun gaybî ilimlerini bildirir, ve halbuki senden kulların sırlarını gizler.

Nazmen Tercümesi

Seni çok kere eyler muttali' esrârına Mevlâ
İbâdın halbuki senden eder esrârını ihfâ

İzah

Bu hikmetin nazmen ve nesren gösterdiğimiz meâli bir sonraki hikmete münasip bir manayı bulup çıkarır. İnsanların sırlarının yekdiğerine karşı malûm olmayarak gizlilik perdesi ardında kalması, özellikle insanlık icabı vukûa gelip de açıklandığında utanca sebep olacak hallerin örtülü bulunması Cenâb-ı Hakk'ın hususi lütuflarındandır.

Günah ve kötülüklerin örtülmesini Hak Teâla üzerine aldığından dolayıdır ki affa vesile olan mübarek geceler ve faziletli günlerde açıkça isyan edenlerin mağfiretten hissedar olamayacağını Peygamber Efendimiz (s.a.v.) haber vermiş ve "Hayâsızlığın yayılmasını arzu edenlere..." (Nûr, 19.) âyeti kerimesiyle, fuhşun yayılmasını arzu edenlerin dünya ve âhirette acıklı azap ile cezalandırılacakları kesinlik mertebesine ulaşmıştır. Binaenaleyh irşat ve ikaz gibi bir hikmeti içermedikçe Cenâb-ı Hakk'ın ilâhî keyfiyetlerden haberdar olan evliyâ-yı kirâmını kulların sırlarına vâkıf ve muttali kılmayacağı bu hikmetten elde edilecek neticedir.

Önceki hikmete nazaran bu hikmetin manası ise, Cenâb-ı Hak seni melekûtunun gaybî sırlarına vâkıf ettiği halde kullarının sırlarına yani evliyâullah kimler olduğuna ve velâyet sırlarına muttali kılmaz. Şu kadar ki onları görüp bilmekten bereket ve irşat gibi bir küllî menfaat hasıl ola. Ve

evliyâya vâkıf kulun bu sebeple Cenâb-ı Hakk'a vusûlü İlâhi murat bulunursa ezelî, rabbânî iradenin derecesine göre malûm ve marûf olurlar demektir. Bu konudaki tafsilat önceki hikmetin izahatında geçmiş olduğundan tekrara lüzum görülemez.

Nişanı olmaz erbâb-ı kemâlin
Bilir ol zümreyi ashâb-ı irfan

162. Hikmet
AYIPLARI ÖRTMEK

من اطلع عى أسرار العباد ولم يتخلق بالرحمة الإلهية آان اطلاعه فتنة وسببا لجر الوبال إليه

Kulların sırlarına muttali olup da ilâhi rahmet ile ahlâklanmış olmayan kimsenin bu malûmatı, kendi aleyhinde bir fitne ve vebale davetçi olur.

Nazmen Tercümesi

Eyleyip de nâsın esrârında kesb-i ıttıla'
Rahmet-i Hak'la tahalluk etmeyen bir ehl-i hal

Oldu iş bu ıttıla'ı kendi hakkında onun
Fitne-engiz fesâd ve bâis-i cerr-i vebal

İzah

Sülûk ve irşat gereği; kulların sırlarına muttali olan kimsenin ilâhi rahmet ile ahlâklanmasıdır. Ayrıca günaha cesaretli olanların ayıplarını örtmeyi, düşmanlık edenlere müsâmahayı, cahillere güzel davranışı ve cümle Allah'ın kullarına şefkatle muâmeleyi seçmiş olmasıdır.

Eğer ki o malûmat sahibi er bu tarzda ilâhi ahlâk ile ahlâklanmış olmaz ise; vaki malûmat kendi aleyhinde ucub, nefsi görme, günah ehline karşı itiraz ve kibirlenme gibi, hasenatın (iyiliklerin) mahvını gerektiren büyük manevî fitneleri celbeder. Dahası rabbâni sıfatları iddia ve azamete kalkışma gibi vebalin en ağırı olan büyük günahlara sebep olur.

Elhasıl sülûk ve mücâhedenin neticesi olan mükâşefe ve müşâhede bir büyük nimet ve mukabilinde ifası vacip olan şükür ve hamd ise kulların ayıp ve günahlarına örtü ve rahmettir. Bu hikmete binaen Peygamber Efendimiz'in (s.a.v.) "İlâhi rahmet ancak şekâvet ehlinin kalbinden sökülüp çıkarılır!" buyurdukları rivayet edilmiştir.

Pür-günah olsam da olmam rahmetinden nâ-ümid
Bir zaman geçmez kulundan hazreti Âmirz-kâr

163. Hikmet
İBADETTE NEFSÂNİ HAZ

حظ النفس في المعصية ظاهر جلي وحظها في الطاعة باطن خفي ومداواة مايخفى صعب علاجه.

Nefs-i emmârenin günahlardan haz alışı aşikâr ve meydanda, ibadetlerdeki hazzı ise gizlidir.

Nazmen Tercümesi

Haz-ı nefsin zenbde zâhir ibadette nihân
Gizli bir derde deva etmek ise müşkil olur

İzah

Nefs ve ruh; bu iki fail kuvveyi cami olan insanın, nefsâni kısmı daima hazlarının peşinde olup ruhanî yönü ise bilâkis nefsâni hazlardan kaçar.

Ruh kulluk hukukunu ifaya gayretli, nefs ise hayvanî arzulara davetkârdır.

Nefsin günahlara cesaretli olması mesela zinaya meyletmesi zevk almak için olduğundan günahlardaki nefsâni hazlar aşikâre oldu. İbadet ise, kulluk hukukunu ifa demek olup nefsin ibadetten haz alışı da yüzeysel bakıldığında görülmediğinden ibadetteki nefsâni haz gizli kaldı. Binaenaleyh şu gizli nefsâni illetin tedavisi çok çetindir ve bu hastalığın teşhisi ise fevkalâde ihtimam, basiret ve dikkatli araştırma ile olur.

Mesela ibadet insanı yorduğu ve hazdan uzak olduğu halde nefs-i emmârenin onunla sahibine teklif etmesi nazarı dikkati celp edici olduğundan, bu keyfiyeti basiret erbâbı inceden inceye araştırıp muhakeme ederek alçak nefsin ibadetle Allah'a yakınlaşma perdesi altından gizli gizli şan ve şöhret talebi ve bu sûretle haz ve lezzet sevdasında olduğu neticesini çıkarmıştır. Zaten sürekli nefs muhasebesi ile düşünceleri murakabe ve vicdânı muhakeme edenler için bu hakikat açık ve net olarak meydandadır. Bu yüzden daima basiret ehli, bir ibadet kendilerine haz verip sevindirdiğinde o ibadeti terk ederek nefsâni arzularına uymayan diğer bir ibadete geçmeyi âdet edinmişlerdir. Çünkü ibadet nefsin istemediği hâl ve harekettir. Mademki nefis bir ibadetten zevk ve lezzet alıyor, elbette o ibadet ilâhi rızaya uygun olmaktan ziyade tabiatı kötü olan nefsin hazzına mutabıktır.

İşte aşağıdaki kıssa bu kabilden olarak beyan olunan sahih vakalardan biridir. İbn Muhammed el-Mürtaiş hazretleri "Defaatle terk ve tecrîd sûretinde haccettim. Fakat topunda da nefsâni hazlardan kurtulamamış olduğumu anladım. Zira bir gün validem bana bir kırba su getirmemi emretmişti. Nefsime pek ağır geldi. Anladım ki nefsin itaatiyle zahmetsizce tekrar be tekrar vaki olan haclarımda nefsin hazzı bulunmamış olsaydı onların ifası elbette bana ağır gelecekti!" dedi.

Bâtıl hemîşe bâtıl ve beyhudedir veli
Müşkil budur ki sûret-i Hak'tan zuhûr eder[132]

132 Bâtıl her zaman bâtıl ve beyhudedir ancak / Zorluk şurda ki hak sûretinde görünür.

164. Hikmet
RİYANIN GİZLİSİ

ربما دخل الرياء عليك من حيث لا ينظر الخلق إليك.

Bazı kere halk seni görmediği zaman da riya yapmış olabilirsin.

Nazmen Tercümesi

Olur vaki riyâ gâhi
Seni görmeksizin kimse

İzah

Riya, ibadetini insanlara göstermektir. Bazı kere insanlar görmediği halde riya olabilir. Buna nazaran riya biri açık diğeri gizli olmak üzere iki türlüdür. Açık riya ibadetin insanların gözü önünde yapılmasıyla hasıl olabileceğinden alâmete muhtaç olmaz. Gizli riya ise insanların görmesine bağlı olmadığından delil ve alâmete muhtaç ve "Karıncanın yürümesinden daha gizli !" deyimini doğrular niteliktedir. Basiret ehli: "İbadet eden bir âbidin insanlardan hürmet beklemek, meclislerde ikram görmeyi arzulamak, özel saygı göstermeyenlere gücenmek ve belki ilahi cezalandırma ile tehdit etmek gibi bir hâl göstermesi gizli riyanın alâmetlerindendir!" dediler.

İlimleri öğrenmeyi; yalnız insanlara reislik etmek, tarikata intisabı; tekke ve zaviyelerde çevre edinmek için deruhte eden merâsim âlimlerinin ve şeyh geçinenlerin, dahası züht ve ibadeti günahkârlara karşı övünme vesilesi edinip külfetli işe girişenlerin şu hâlleri nazarı dikkate alınırsa, içlerinde açık ve gizli riyadan kurtularak ihlâsı yakalamış olan âbid ve zâhid pek nadir görülür. Şu kadar ki ârifâne sırları şirkin en incelerinden bile temizlenmiş, bakışları halkı görmekten uzak olup yakîn nurları ile gönülleri ağyârın kesâfetinden beri, ve eşyanın zahirlerinde Cenâb-ı Hakk'ın ilâhi tecellîlerinden başka bir şey müşâhede etmediklerinden dolayı Allah'tan gayrinin menfaatinden nurlu fikirleri pâk olan ârifler zümresi ibadet ve tâatlerini halkın önünde icra ederlerse de yine onlar muhlisler dairesine dahildir. Binaenaleyh Hazreti Ali (r.a.) efendimizden "Kıyâmet gününde dünyada iken müptelâ ol-

dukları fakr ve zaruretin mükâfatını kendi cinslerinden tam olarak almaya çalışmış olan sabırsız fakirlere Cenâb-ı Hak tarafından size dünyada satın almak istediğiniz şeyler ucuza satılmaz mı ve tesadüf ettiğiniz kimseler tarafından iltifat ile gönülleriniz alınmaz mı ve vaki işleriniz derhal görülmez miydi. İşte siz mükâfatınızı dünyada eksiksiz olarak aldınız, bundan böyle artık sizin başkaca ecir ve mükâfat istemeye ne hakkınız vardır denileceği!...” rivayet olunmuştur. Veheb İbn Münebbih radıyallahuanh hazretlerinden rivayeten Abdullah İbn Mübarek hazretlerinin anlattığı aşağıdaki kıssa da bu maksadı izah eden tarihi olaylardandır.

Şöyle ki âbidler zümresinden bir zat ashabına hitaben: “İsyan ve azgınlığa sebep olur korkusuyla evlâdu iyâli ve malı mülkü terk edip dünyanın şan ve şöhretinden soyunduk; halbuki dünya ehli olan zenginlerden ziyade şu fakr ve tecrîd halinde isyan ve tuğyana maruz olduk. Zira bir kimseyle karşılaşsak halimizin salâhından (iyiliğinden) dolayı saygı göstermesini, diğer bir kimseye bir ricada bulunsak takva ehlinden olduğumuz için derhal ricamızın yerine getirilmesini, gidip çarşıdan bir şey satın almak istesek güzel yolda bulunmamız sebebiyle ucuzca o malın verilmesini arzu ediyoruz ve bu şekilde gizli riyada bulunuyoruz!” diyerek üzüntüsünü gösterdiğini zamanın hükümdarı duyunca o âbide karşı muhabbet ve sevgi besleyerek ziyaret ve davette bulunmak üzere debdebe ve gösterişiyle âbidin ibadethanesine gider. Hükümdarın ziyaretine gelmekte olduğunu haber alan âbid kaide gereği ihtiram gösterip karşılamaya çıkacağı yerde bilâkis sofrasını yaydırarak ağzını doldura doldura iğrendirecek biçimde hızla yemek yemeye başlar, hükümdar da o sırada gelir. Fakat âbidin bu garip tavrı hükümdarın nazarı nefretini celp eder. Ziyaret etmek istediği zâtın bir başkası olması lazım geleceğini düşünerek sorması üzerine arzu buyrulan âbidin bu zât olduğu cevabını alması ve ilk görüşünde de onun garip tavrından iğrenmesi yönüyle “Böyle terbiyesiz kimselerden ne hayır beklenir. Boşuna ziyarete tenezzül ettik!” diyerek geri dönmeye mecbur olduğunda sözü edilen âbid elhamdülillah Cenâb-ı Hak seni benden soğutarak uzaklaştırdı, sözüyle şükür ve hamd etmiştir. Din büyüklerinin bu gibi gizli riyadan tamamıyla korunduklarını ve şayet riya eserlerine maruz olurlar ise kendilerini insanların en kötülerinden gördüklerini, anlatılan kıssa ispat ettiği gibi Fudayl İyaz’ın da “Her kim riyakâr görmek isterse bana baksın!” buyurması, ve Malik bin Di-

nar hazretlerinin kendisine riyakâr diyen bir kadına "Basiret ehlinin hatırlarına getirmedikleri bu benim ismimi ne güzel buldun!" demesi geriye en küçük bir şüphe bırakmamıştır.

165. Hikmet
HÂLİNİN BİLİNMESİNİ İSTEME

إستشرافك أن يعلم الخلق بخصوصيتك دليل على عدم صدقك في عبوديتك.

Senin hâlinin husûsiyetini insanların bilmesini istemen kullukta sadık olmadığının delilidir.

Nazmen Tercümesi

Hüsn-ü halin bildiğin halk-ı cihanın istemek
Hakk'a kullukta sadakatsizliğin bürhanıdır

İzah

Burada husûsiyet; Cenâb-ı Hakk'ın bazı kimseye özel ihsanı olan faydalı ilim, salih amel ve kalbe ait manevî hallerdir. İşte bir âbidin bu husûsiyeti halka bildirmeyi istemesi kulluğun noksanlığından başka bir şey değildir. Çünkü kullukta kemâl ve sadâkat, ağyârı gözünden silmek ve masivaullâha iltifat etmemektir. Eğer ki bu âbid kullukta sadık olsaydı Cenâb-ı Hakk'ın ilmiyle kanaat etmesi ve Allah'tan gayrının ilmine muhabbet etmemesi lazım gelirdi. Bu sebeptendir ki Aleyhissalâtu vesselâm Efendimiz'den haberde varid olduğu üzere gizli bir salih amel aşikâre amelden yetmiş kat üstündür.

Şeyh Ebu Abdullah-ı Kurşî hazretleri "Fiil ve sözlerinde Cenâb-ı Hakk'ın işitip görmesiyle kanaat etmeyen kimse hiçbir zaman riyanın elinden kurtulamaz!" dedi. Sehl bin Abdullah-ı Tüsterî hazretleri de "Kendisiyle Rabbisi arasında cereyan eden hâle gayrıyı haberdar etmek isteyen kimse gafildir!" dedi.

İşte beyan olunduğu gibi sözleri, fiilleri ve hâlleri gizlemek seyr ü sülûk erbâbının başlangıç hâlidir. Zira Hak yolundaki sâlik; rabbânî marifet deryasına dalar ve sübhânî müşâhede nurlarında müstağrak olursa, ümmeti teşvik ve nimete şükür vazifesini ifa etmiş olmak için güzel amellerini haber vermesinde ve iyi hâllerini göstermesinde bir sakınca olamaz. Bu yüzden bazı selef-i salihîn sabahleyin arkadaşlarıyla karşılaştıklarında "Bu gece şu kadar rekât namaz kıldım ya da şu kadar cüz Kur'an okudum !" diyerek hâlini ilan ederler ve "Riyadan korkmuyor musunuz?" diyenlere -vaki amellerini Allah'ın fiilleri bildikleri için- "Yazık size, gayrinin fiili ile riya olunur mu!" derlerdi.

Hakk'a tevfîz-i umûr et ne elem çek ne keder
Gelir elbette zuhûra ne ise hükm-ü kader[133]

166. Hikmet
YALNIZ HAKK'A BAKMAK

غيب نظر الخلق إليك بنظر الله وغب عن إقبالهم عليك بشهود إقباله عليك.

Halkın sana olan nazarını Cenâb-ı Hakk'ın nazarıyla gaip kıl, ve insanların senin üzerine vaki teveccühünden Cenâb-ı Hakk'ın teveccühünü görmekle gaip ol.

Nazmen Tercümesi

Nazargâh-ı Hudâ ol olma halkın nazrasın tâlib
Görüp ikbalini et nâsın ikbalinden istiğnâ

---

133 İşlerini Allah'a havale et, hiçbir şeye üzülme / Kaderin hükmü ne ise o meydana gelir.

İzah

İnsanların nazarlarına iltifat ve itibar etmeyerek daima ilâhi nazara gözünü dikmek ve halkın teveccühüne ehemmiyet vermeyip Cenâb-ı Hakk'ın teveccühünün müşâhedesinde nurlara dalmak, yani iki hâlin en aşağısını en yükseğinde gaib ve fani kılmak kullukta sıdkın hakikatidir. Zira kemâl derecesine vasıl olmayan sâlikte insanların teveccühü kibir ve gurura; dahası bu teveccühe itibar etmek de müdâhene, riya, tasannu ve arzulara razı olma gibi bir takım âfet ve kötülüklere sebep olur. Ve bu da manevî rütbe merdivenlerinde makamın aşağı inmesine ve ilâhi nazardan düşmeye yol açacağından kemâl ehli hiçbir vakit ona itibar etmez. Nitekim zatında halkın rızası henüz idrak olunmayan bir evham mahsulü gaye olduğundan, böyle hayalî menfaatleri kısa akıl ve geçici heves ashabından başka bir kimse talep etme cesaretini göstermez. Hatta Sehl bin Abdullah-ı Tüsterî hazretleri Mekke-i Mükerreme'de tarikat fırkasından bir adama bir hayırseverliği ihtar etmesi, fakir adam da halkın itirazları yüzünden bu isteklerini ifaya muvaffak olamayacağını özür makamında beyan etmesi üzerine, Sehl-i Tüsterî: "Bir sâlik kulluğun hakikatine iki hâlin biriyle tahakkuk etmedikçe vasıl olamaz. O iki hal de ya halkı nazardan silip âlemde Hâlık'tan başka kimse görmemek, veyahut nefsini gönlünden izale edip kevnî (mevcudat ile ilgili) vakalara itina göstermemektir!" dedi.

İnsan-ı kâmil; insanların gıybet ve kötülemesinden mahzun, meth ve senâsından memnun olmayıp seyr ü sülûkunda beklenmeyen zemden korku ve ayıplayanın ayıplamasından çekimserlik duymayarak rabbâni mücâhid olan ve sübhâni nazara tâlib bulunan gönül ehlidir. Nitekim insanların nazarlarına iltifat, ve halkın rızasını elde etmeye gayret, beyhude yere abesle meşguliyet demektir.

Muhammed bin Eslem hazretleri: "Benim halk ile kayıtlı olmam ne münasebetle ve hangi yönden olabilir ki? Zira ben dünyaya gelmede ve âhirete ulaşmada, defnedileceğim kabrin cennet bahçesi ya da cehennem çukuru olmasında, dahası mahkeme-i kübrada nimete yahut ateşe sevk olunmakta hiçbir kimse ile beraber olacak değilim!" buyururlardı. Sadıklığın alâmetinin neden ibaret olduğu kendisinden sorulan Hâris bin Muhâsibî hazretleri: "Sadık kul; insanların kalplerinden bilcümle kıymet ve itibarı zail olmuş olsa, kalbinin salâhından (yüksek sıfatından) dolayı

yine bunu önemsemeyen, salih amellerinden zerre kadar bir amelini insanların öğrenmesini istemeyen, kötü amellerinden birine halkın vakıf olmasını da kerih görmeyen kimsedir. Zira kötülüklerinin bilinmesini istememek, insanların indinde hâlinin güzelliği ile meşhur olmayı ve şöhretinin artmasını arzu eylemekliğin delili olup bu da sadıkların ahlâkından olamaz!" dedi.

Merd-i kâmil kendi nefsinde kemâl ister hemin
Eylemez zemm ve senâ-yı halka asla itibar

167. Hikmet
HER ŞEYDE HAKK'I GÖRÜŞ

من عرف الحق شهده في آل شيء ومن فنى به غاب عن آل شيء ومن أحبه لم يؤثر عليه شيئا.

Her kim Hakk'ı bilirse, her bir şeyde O'nu müşâhede eder. Her kim Hak'ta fani olursa, her bir şeyden gaip olur. Her kim Hakk'a muhabbet ederse, O'nun üzerine hiçbir şeyi ihtiyar etmez (yegâne tercihi O olur).

Nazmen Tercümesi

Eden hakkıyla hâsıl Hakk'a nisbet
Onu eyler bütün eşyada rü'yet

Olur fani Hudâ'da her kim dâim
Vücûd emrinde görmez vech-i kâim

Eden bir kimse hâsıl hubb-u Gaffâr
O'na karşı sivâyı etmez îsâr

İzah

İrfan ehli; sülûk makamlarından marifet makamında tahakkuk ettiği zamanda, kendilerine mevcudâtın hakikatinde aşikâr ancak Cenâb-ı Hak görüleceği için âlemde artık bunlar hiçbir şeyden ürkmeyip her mevcut ile ünsiyet kurar (barışık olurlar).

Fenâ makamında bulunan sâlikler de her bir şeyden, hatta kendi nefs ve hislerinden bile gaip olarak varlık dairesinde Cenâb-ı Hak'tan gayri hiçbir mevcut için bir varlık görmeyeceklerinden onlar için de ne kâinata itimat ne de eşyaya istinat mümkün olur. Fakat marifet makamında olan söz konusu ârifler, bu makamdan terakki ederek "Beka" tahtgâhında hükümfermâ olacaklarından onlar ancak Hakk'ı Hak ve halkı halk görerek Hak ile halktan ve halk ile Hak'tan perdeli bulunmaz, belki Hak nûrunu bilcümle eşyâda aşikâr görmekle beraber nefs ve hislerinden de gaip olmazlar.

Muhabbet makamındaki âşıklar ise; hakiki mahbûb (sevgili) olan Cenâb-ı Hak üzerine istek ve arzulardan hiçbir şeyi tercih etmeyerek daima ilâhi rıza bezminde cennet şarabı ile kendinden geçmiş "İnnallâhe maana!" olacaklarından ilâhi iradenin haricinde hareketlere cesaret edemezler.

İşte bu zikredilenler şu beyan olunan makamlara alâmetler olmakla, iddiada bulunanların hâlleri onunla imtihan terazisinde ölçülüp tahkik edilmiştir. Ve iddiacılar, zikredilen makamların hakiki sahiplerinden ayrılmıştır.

168. Hikmet

HAKK'I PERDELEYEN YAKINLIK

إنما حجب الحق عنك شدة قربه منك إنما احتجب لشدة ظهوره وخفي عن الأبصار لعظم نوره.

Senden Cenâb-ı Hakk'ı ancak sana çok yakın oluşu gizledi. Dahası Allah Teâla, zuhûrunun şiddeti yüzünden perdeli ve nûrunun azametinden dolayı görünmez oldu.

Nazmen Tercümesi

Şiddet-i kurbu sana oldu hicâb
Ol Hudâ-yı zâhirin bî-irtiyâb

İhticâb etti heman ol Kirdi-kâr
Olduğundan pek ziyade aşikâr

Halkın ebsârından ol ayn'ül ayân
Kuvvet-i nûrundan olmuştur nihân

İzah

Çok uzaklık, görüp anlamaya mani olduğu gibi; fazla yakınlık da, hakikati idrake perdedir. Zira Cenâb-ı Hakk'ın yakınlığının şiddeti, insanın yok olup gözden silinmesini gerektirir. Kararsız, yok olucu bir şey ise mevcut ve sabit ile gayr-i münasip olduğundan Cenâb-ı Hakk'ı gözle görmek insan için mümkün olamaz. İşte bu hakikat, Tûr-u Sinâ'da Cenâb-ı Hakk'ın tecellîsi zamanında en kuvvetli dağın parçalanması ve Cenâbı Musa'nın düşüp kendinden geçmesi ile aşikârdır. Fakat âhiret yurdunda, beşeriyet ve tabiatın sıyrılıp çıkması ve insan sûretinin hakikate inkılâbıyla açıkça görmek vaki olacaktır. Dünyada da perdenin kalkması ile Cenâb-ı Hakk'ı eşyada kaim ve mevcudâtı ihata etmiş olarak ancak basiret nûruyla müşâhede basiret erbâbı için hâsıl ve amadedir.

Evet bir şeye çok yakın olmak, yakında olanı görmeyi ona yakın olan insandan gaip ve bakışından perdeli eder. Çünkü yakın oluşun hakikati, yakınlığın şiddetinden dolayı onu yakında olan insanın algılayamaması ve görememesidir. Nasıl ki uzaktan misk kokusu duyan bir kimse o miske yaklaştıkça koku artarsa da, fakat kokunun olduğu mahalde sürekli kaldığı takdirde ona alışkanlık kazanarak artık onun burnu misk kokusunu hissedemez olur. Aynı şekilde zuhûrun şiddeti ve nûrun azameti de, görmeye engel ve müşâhedeye perdedir. Nasıl ki parlayan güneşin diğer ışıklardan daha güçlü ve şiddetli olan ışığının kuvveti, zayıf görme duyularını hakikatinin idrakinden menediyor ve zuhûrunun şiddeti güneş dairesine karşı bakışın sürdürülmesine mani olmak suretiyle vücûdunun parlaklığı kendisine görünmeyi engelleyici perde oluyor.

Burada perdenin manası; nûrun coşkunluğuna bakışların dayanamamasından ibaret olup hakiki anlamı kastedilmiş değildir. Zira Cenâb-ı Hak kendiliğinden zâhir olup yine zatından dolayı perdelenmiş olması artık caiz olamayacağından, zikredilen perde, beşerî kesâfet sebebiyle manevî müşâhedelerden mahrum olan insanlara dairdir.

169. Hikmet
DUA, ACZİYET İTİRAFIDIR

لا يكن طلبك تسببا إلى العطاء منه فيقل فهمك عنه وليكن طلبك لإظهار العبودية وقياما بحقوق الربوبية.

Ettiğin talep ve duâyı Hak Teâla'dan sunulan ihsan ve lütfa sebep sanma, zira Hazret-i Mevlâ'ya anlayış ve irfanın noksan olur. Bilâkis o talep ve duâ, kulluğu göstermek ve rubûbiyet hukukunu yerine getirmek için olsun!

Nazmen Tercümesi

Duâyı ittihâz etme sebep ihsân-ı Mevlâ'ya
Bu zira fehm-i esrâr-ı Hudâ'da hükm-ü noksandır

Duâyı eyle izhâr ubûdiyet için dâim
Dahi ıfâ-yı hakkı Hakk için işte bu irfandır

İzah

Allah Teâla Kur'an-ı hakîminin pek çok yerinde, ehadiyyet divanına ihtiyacın arzını ve duâyı emrediyor. Bunlardan biri "Kullarım sana beni sorarlarsa, bilsinler ki ben, şüphesiz onlara yakınım. Benden isteyenin, duâ ettiğinde duâsını kabul ederim." (Bakara, 186.) ve biri de "Bana duâ edin ki duânıza icabet edeyim." (Mü'min, 60.) âyet-i kerimeleridir. Bu âyetlerin zahirlerinden çıkarılan manaya göre duâ; Allah tarafından dileğin kabul olun-

masına, lütûf ve ihsanın gönderilmesine sebeptir. Halbuki takdîrin değişmesinin mümkün olmadığı ve vaki duâların ezelî ilmî sûretlerde hüküm ve tesiri olmayacağı da kesindir. Şu halde bu iki hüküm arasında meydana çıkan aykırılığın izalesi dinî vazifelerden olduğundan şanlı müellif bu hikmeti ve aşağıdaki hükmü, zikredilen aykırılığı izale ve ilâhi sırların izhârı sergisinde açmış ve delil getirmiştir. Maksat; ilâhi ilmî sûretler ve ezelî rabbânî hükümler duâ ile değişmeyeceği için insanların onu, Cenâb-ı Mevlâ'dan ihsan ve lütfun görünmesine müessir sebep kabul etmemeleri lazım geleceğine tenbihten ibarettir.

İmdi duâ ile emellere nail olmaya çalışanlar, zikredilen âyetler ile duâya ait ilâhi emirdeki esrar ve gizli hikmetleri tamamıyla anlamamış olanlardır. Zira; Cenâbı Hakîm-i Mutlak'ın icâbet dergâhına ihtiyaç ve duâları arz etmekle emir buyurması, duânın istenilen şeyin meydana gelmesine müessir sebep olduğundan dolayı olmayıp belki kulların duâ ile her halde zat-ı pâk-i rabbânisine olan ihtiyaç ve zaruretini ve ilâhi lütûflarından müstağni olmadığını, ve sübhânî kudretine karşı zayıflığını belli etme, ve bu suretle samedânî rubûbiyete ait olan mukaddes hukuku yerine getirmeleri hikmetine dayanır. Bu sırada mukadder icâbet de hâsıl, bunun üzerine vaki aykırılık zail olur. Ebu Nasr-ı Sirâc hazretleri: "Teslim ve tevekkül ehli olan âriflerin yine duâdan geri durmamalarının sebebi nedir? diyerek ettiği suâle bazı meşâyihin iki sebep göstererek cevap verdiğini, ve onun biri; namaz gibi duâ da vücut âzâlarıyla yapılan amellerden olduğundan dil azasını duâ hizmetine müheyyâ kılmak. Diğeri; duâ edilmesi hakkında gelen ilâhi emre itaat etmektir!" dediğini beyan eyledi. Bazıları da: "Duânın faydası Cenâb-ı Hakk'a karşı muhtaçlık ve zilletini göstermekle kulluk ahkâmını ifadır. Yoksa Allah; dilediği gibi hükmeden ve dilediğini yapandır!" dedi.

Şu halde bu hikmetin gereği: bütün hallerde Cenâb-ı Hak kulların rabbi olduğu gibi; insan da cümle fiil ve sözlerinde Allah'ın kulu olmak için her ne kadar maksat ve taleplerinin, istek ve ihtiyaçlarının hepsine nail olmuş bulunsa da yine duâ ve niyazdan geri durmamak, dahası yokluk ve varlık, verme ve vermeme arasında fark görmemektir. Binaenaleyh Hasan-ı Şazelî hazretleri: "İhtiyaçlarını elde etmek gayesiyle duâ eden sâlik, mahcûb (perdeli) olur. Halbuki zillet ve acziyetini itiraf amacıyla münacatta bulunan mürit, mahbûb (sevilen) olur!" dedi.

İmam Kuşeyrî hazretleri dahi: "İnsanların en kötüsü, duâyı musibetlerin hücumu zamanına münhasır kılan, selâmet sahasına çıktığında da Cenâb-ı Hakk'a karşı kulluk vazifesini unutan insandır!" dedi. Bazı merd-i kâmil de: "Cenâb-ı Hakk'a ilticaya sevkeden dert ve belânın, gaflet ve geçici heveslere yol açan iktidar ve ihsandan hayırlı olduğunu!" söylediler.

Seherde gül gibi baş aç tazarru eyle ma'bûda
Duâ-yı subh anahtardır kilid-i bâb-ı maksûda

170. Hikmet
LÜTFA SEBEP, DUÂ DEĞİLDİR

آيف يكون طلبك اللاحق في عطائه السابق جل حكم الأزل أن يضاف إلى العلل.

Senin sonradan ettiğin duâ ve talebin, Cenâb-ı Hakk'ın ezelde sâbık olan (önceden takdir ettiği) lütûf ve ihsanına nasıl sebep olabilir? Ezel hükmü ise, sebeplere bağlanmış olmaktan çok üstün ve yücedir.

Nazmen Tercümesi

Atâ-yı sâbıka bâis olur mu da'vet-i lâhık
Muzâf olmaktan ahkâm-ı ezel esbâba âlidir

İzah

Olmuş ve olacak bütün mevcudât ve hâdiseler ilâhi, ilmî sûretlerden ibaret olup "Olmuş olandan başka bir yaratma, imkân dairesinde değildir!" muktezasınca onun haricinde daha olacak bir hâl ve keyfiyet yoktur. Ezelî rabbâni ilim ise değişmekten mukaddes olup bundan böyle de gelecek zamanlar, ve zamanlarda vaki olacak hâdiselerin topu "Ceffe'l kalemu/Kalem kurudu!" hadîs-i şerîfi hükmünce o ilmî sûretlerin tecellîsidir. Dolayısıyla ezelde sübhâni iradesi vaki olmuş olan bir ilâhi ihsana, sonradan vücûda gel-

miş bulunan bir insanın talep ve duâsının sebebiyet ve tesiri olamayacağı artık şüphe ve tereddütten vareste olur. Çünkü ilâhi ihsan, ezeldeki kadîm icra ile sübhânî iradenin taallukundan (ilintisinden) ibarettir. Talep ve duâ ise, sonradan olan bir şeydir. Hâdisin kadîmde (yani sonradan olanın eskiden beri var olanda) tesiri olmayacağı gibi -aklen sebebin sebep olduğu şeyden önde bulunmasının lüzumundan dolayı- önceden meydana getirilmiş olan ihsanda sonra gelen duâ ve talebin sebebiyeti dahi tasavvur olunamaz.

Ezel hükmü ki, burada ilâhi ihsandır; sebepler ki, burada talep ve duâdır. Zikredilen hükmün duâya muzaf, yani duânın ihsanda müessir sebep olmasının caiz olmayışı üzerine; ilâhi ihsanı talep tâlibe ve duâ duâcıya müteallik olduğu vakitte duânın ihsana sebep olması câiz ve zikredilen mahzuru da giderilmiş olabilir, denilerek vaki olan itiraza da:

Hakikatte ihsana sebep; daha sonra olan talebin kendisi olmayıp, bilâkis ilâhi iradenin ezeldeki taallukudur (ilintisidir). Nitekim tâlib ve duâcı olan kimse; lâyezâl (zeval bulmayacak) âlemde talep ve duâda bulunacağından yine duânın ihsana sebebiyeti mahzurdan sâlim ve câiz olamaz cevabı verilmiştir.

Elhasıl nüfuz edici ezelî irade, tüm kaderlerin tesir eden sebebi olup ilâhi yaratmada başka sebep düşünülmesi câiz olamaz. İşte bu hikmetteki iki cümle, önceki hikmetin içerdiği hükmün delilleridir. Mamafih ikinci cümle birinci cümleye de delil olabilir.

171. Hikmet
İNÂYET, ANCAK LÜTUFTUR

عنايته فيك لا لشيء منك وأين آنت حين واجهتك عنايته وقابلتك رعايته لم يكن في أزله إخلاص أعمال ولا وجود أحوال بل لم يكن هناك إل محض الإفضال وعظيم النوال.

Allah'ın seninle alâkalı ezelî iradesi senin herhangi bir ameline bağlı değildir. Nitekim sen onun ezelde sana rabbânî inâyeti ve himayesi teveccüh ettiğinde nerede idin? O Feyyâz-ı Mutlak'ın ezelî âleminde

salih amel ve iyi hâllerin varlığı yoktu. Belki orada yalnızca lütuf, bağış ve nasipler vardı.

Nazmen Tercümesi

Tecelî-i ilâhi sende cânâ
Değil ma'lûl amelle senden asla

Aceb nerede idin rûz-u belâ'da
O vakt-i fazl ve ihsan-ı Hudâ'da

Teveccüh ettiği demde inâyet
Tekabül ettiği anda riâyet

O günde yok idi a'mâl ve ahvâl
Heman var idi ihsan ve ifdâl

İzah

Ezelde insana ait taleplerin verilmesini ilâhi irade dilediğinde daha varlık kokusunu bile duymamış insan henüz mevcut olmadığına göre, rabbânî iradenin salih amel ve duâ sebeplerine bağlanmış olmadığı kesinlik kazanır. Zira sebep var olmamışken, sonuç vücûda gelmiştir.

Şu halde ilâhi inâyete vesile olan amellerin ve iyi hâlin mevcut olmadığı ezel gününde var olan; ancak kerem, lütuf ve büyük kısmet olacağı aşikârdır. Öyleyse duanın talep edilene kavuşmada ve salih amellerin Hudâ'nın inâyetine ermede etkisi bulunmadığı, dahası cennet'e girip cehennem'den kurtulmada müessir sebep olmadığı kuşkusuzdur. Binaenaleyh, Cenâbı Vâsıtî: "Âlemde ele geçen ahvâl ve nasipler ezelen taksim edilmiş, fiil ve hükümler ebeden icra olunmuş olunca insan artık maddî ve manevî isteklerine sırf himmetle nasıl erişir, çalışma ve gayretle ne yolda nail olabilir?" dedi. "Allah, rahmetini dilediğine tahsis eder." (Bakara, 105.)

172. Hikmet
NÂYET, İYİLERE YAKINDIR

علم أن العباد يتشوفون إلى ظهور سر العناية فقال يختص برحمته من يشاء وعلم أنه لو خلاهم وذلك لتراۤوا العمل اعتمادا على الأزل فقال إن رحمة الله قريب من المحسنين.

Cenâb-ı Hak kulların ilâhi inâyet sırrının zuhûrunu gözlediklerini bildiği için, Kur'ân-ı Kerim'inde rahmetini dilediğine tahsis edeceğini söyledi. Ve eğer onları bu tahsis edişin mülâhazasıyla kendi hallerine bırakmış olsa, ezel ilmine itimat ederek ameli terk edeceklerini dahi bildiğinden "Allah'ın rahmeti iyi davrananlara yakındır." (A'râf, 56.) **dedi.**

Nazmen Tercümesi

Bilip O Hâlık-ı rûy-i zemin ve çarh-ı kübûd
Zuhûr-u sır-ı inâyet ibâdına maksûd

Buna işaret ile ol Hudâ kitabında
Buyurdu muhkem tenzîl-i müstetâbında

Eder hasîsa-i rihletle server ve mümtaz
Kimi dilerse Cenâb-ı Hudâ-yı bî-enbaz

Dahi bilir ki bıraksa bu halde onları ger
Ki i'timâd-ı ezelle ibadet etmezler

Dedi bu noktaya mebnî de hazreti ma'bûd
Heman ekârime oldu yakîn rahmet-i vücûd

İzah

İnâyet, bir şeyin ileride meydana gelmesine ilâhi iradenin ezelde taalluk etmesidir. Sır, gizlenmiş olan şeye denir. İmdi; ezel âleminde ilâhi iradenin

gelecek zamana dair hâllere ne sûretle ilgisinin bulunduğu kullara malûm olmadığından, insanlar büyük bir arzuyla o gizli sırrın meydana çıkarılmasına rağbet eder. Dolayısıyla dua ve salih amellerin gayelere ulaşmada etkin sebep olduğuna inanarak insanlar Cenâb-ı Hakk'ın ezelî inâyetinin rica ve niyaz ile de baş göstereceğini umması nedeniyle, onların bu tamahkâr amellerinin yolunu kesmek için Hak Teâla Kur'ân-ı Kerim'inde "Allah, rahmetini dilediğine tahsis eder." (Bakara, 105.) buyurmuştur. Zira ilâhi rahmete tahsis edilmiş olanlar Cenâb-ı Hakk'ın dilediği insanlar olup bu gerçek dikkate alınınca, inâyet sırrının bazı zâtlara has olması ihtimali elverir. Böylelikle de salih ameller ve hâlis duaların inâyet sırrının zuhurunda tesiri olmayacağı anlaşılır.

Fakat bu düşünce, rabbânî iradeye itimat ve istinat ile amelleri terk etmek ve Hak yoluna gitme isteğini yitirmek gibi bir engele, dahası sırf cebir mezhebi inancına sebep olur. Bu da cüz'î irade ile teklif gereğince hareket eden kullar için ubûdiyet kaidesine uygun olamaz Bu yüzden işleri Hakk'a havale ile beraber kulluk vazifelerini yerine getirmenin, ilâhi inâyetin zuhûr ve insicamına tabiî sebep olacağını bildirmek için yine Kitab-ı Mübininde "Allah'ın rahmeti muhsinlere (iyi davrananlara) yakındır." (A'râf, 56.) buyurmuştur. Çünkü; iyi amellerle vasıflanmış salih ve âbidlere ilâhi rahmetin yakın olduğu göz önünde tutulur ise; ameller, ezelî inâyeti doğuran sebep olmazsa da onun alâmet ve emaresi olacağı, dahası ezel ilmine itimat ile ameli terk etmenin asla hakikatin kendisine uygun olmayacağı şüpheden uzak olur. Binaenaleyh ilâhi ilmin değişmeyeceğini, ve bu durumda amellerin dünya ve âhirette faydası görülmeyeceğini öne sürerek ameli terke müsaade talebinde bulunan ashâb-ı kirâma Peygamber Efendimiz (s.a.v.): "Amele devam edin! Her ne için yaratılmışsa herkese o kolay gelir!" buyurmuşlardır. Zira Allah'ın kullarına düşen vazife; kulluk ve mükellefiyet ahkâmını ifadır. Cenâb-ı Hakk'a ait olan iş ise; ezelî iradesinin münasebetleri dairesinde rubûbiyet hukukunu icradır.

173. Hikmet
HER ŞEY İLÂHİ İRÂDEYE DAYANIR

إلى المشية يستند آل شيء ولا يستند هي إلى شيء.

Her şey ilâhi iradeye istinat eder. İlâhi irade ise, hiçbir şeye istinat etmez.

Nazmen Tercümesi

Eder meşiyyet-i Mevlâ'ya istinâd eşyâ
Meşiyyet eylemez eşyâya istinâd asla

İzah

Bütün mevcudât; münasebeti ezelde vaki olması itibariyle ilâhi iradeye istinat etmiş olduğundan, ilâhi irade dairesinden hariç âlemde hiçbir şey tasavvur olunamaz. Bunun gibi ilâhi iradeye nispeti olmayan bir şeyin zuhûr ve vukuu da düşünülemez.

Madem ki her şeyin sebebi ilâhi iradedir. İlâhi irade için de istinat edilecek bir sebep düşünülmüş olsa, Cenâb-ı Hakk'ın ilâhi iradesinde gayra istinat ve ihtiyacını, bu da noksanlık sıfatı ile nitelenmesini icap ettireceğinden imkânsızdır. Bu hikmetten maksat da; önceki konular gibi, dua ve salih amellerin rabbâni rahmete ve ezelî inâyete de müessir sebep olamayacağını beyandan ibarettir. Zira ilâhi muradın samedâni iradeye aykırılığı imkânsızdır. Bunun yanı sıra bilcümle mevcudâtın istinatgâhı ve müessir illeti ancak rabbâni irade olduğu tasdik altına girdikten sonra, dua ve salih amellerin artık Allah'ın iradesine tesiri olmayacağı anlaşılır.

Nitekim dua ve amelin tesiri olsa, ilâhi iradenin onlara istinadı ve tam kemâl sahibi Cenâb-ı Hak'ta noksanlığın varlığı lazım gelir. Şu halde Hudâ yolundaki sâlike lazım olan, ezel ahkâmına yapışıp sebep ve amellerden geçerek tedbir ve ihtiyarı terkten sonra kulluk ve yoksulluk kapısına bağlılıktır. Bu da tevhîdin edebi, ve tefrîd sırrının gereğidir. Bu konuda Ebubekir-i Vâsıtî hazretlerinin aşağıdaki hakikatperver sözleri âriflerin akıl kulağına küpe edilecek incilerdendir: "Cenâbı Hak bir fakire fakirliğinden, zengine de zen-

ginliğinden dolayı uzak olmaz. Dünya gayelerinin Allah nezdinde değeri olmadığından ne vuslata ne de ayrılığa vesile olur. Eğer sen dünya ve ukbâyı Hudâ yolunda feda etsen, onun sebebiyle seni ehadiyet haremgâhına vasıl etmez; dünya ve ukbânın topuna sahip olsan bu yüzden de seni ulûhiyet kapısından ayrı kılmaz. Cenâb-ı Hakk'a yakın olan vesilesiz yakın, ve uzak olan da sebepsiz uzak oldu. Nasıl ki Allah Teâla Kur'ân-ı Hakîminde "Allah'ın nur vermediği kimsenin nûru olamaz." (Nûr, 40.) buyurmuştur. Şu da, sözü edilen zâtın hikmetli sözlerindendir:

"İnsanların topu ilâhi irade ve rabbâni kudret dairesinde kullanılıyor oldukları için, hakikatte ne bir kimse Cenâb-ı Hakk'a muhalefet ne de muvafakat etmiş olur. Gece ve gündüzü döndüren, kalplere ve görüşlere tasarruf eden Allah Teâla olduğu halde, Hak ile halk arasında muhalefet ya da anlaşma artık nasıl tasavvur olunur?"

174. Hikmet
TALEP VE DUAYI TERK

ربما دلهم الأدب على ترك الطلب اعتمادا على قسمته واشتغالا بذآره عن مسألته.

Bazı kere irfan ehlini edep, ezelî ilâhi kısmete itimaden ve zikrullah istiğrakı sebebiyle dua ve istekten meşgul ederek talebi terke sevk eder.

Nazmen Tercümesi

İtimâd-ı kısmet-i Hak iştigal-i zikr-i Rab
Ettirir erbâb-ı irfana gehî terk-i taleb

İzah

Yani; tevekkül ve teslimiyeti galip, kader tasarruflarının ezelî cereyanına razı, ve Allah zikrine dalmış olan ârifler için ezelî kısmete itimaden dua

ve talebi terk bazı kere edebe uygun olur. Nitekim talep ve dua mı, yoksa sükût ve rıza mı daha faziletli olduğu hususunda hakikat erbâbının görüşleri farklıdır. Bazı ulemâ; dua dilin amellerinden bir amel olması yönüyle ifasının terkinden evlâ olduğunu söyledi, ve buna delil olarak da Peygamber Efendimiz'in (a.s.) "Dua, ibadetin özüdür!" hadîs-i şerîfini ileri sürdüler. Hatta Ebu Hâzım-ı E'rac hazretleri: "Duadan mahrumiyet duanın kabul olmamasından daha şiddetlidir!" buyurdu.

Âriflerin bir kısmı da; sükût ve nişansızlık, ezelî hükmün cereyanı tahtında bulunma ve rabbâni ihtiyara razı olma demek olup bu da kulluk edebine uygun bulunduğundan duayı terkin daha kâmil olduğu fikrini kabul etti. Ve "Her kimi benim zikrim ve fikrim benden bir şey istemekten meşgul ederse, ona isteyenlere verilen ilâhi ihsanlarımın daha üstününü bahşederim!" hadîs-i kudsîsini delil getirdi.

Bir mutasavvıf fırkası da: "İnsan dua ve rızadan her ikisinin birden icrasına muvaffak olmak için lisanıyla dua ehli, kalbiyle rıza sahibi olması vaciptir!" dedi.

Ebu'l Kasım-ı Kuşeyrî hazretleri de bu konuda izahat vererek buyururlar ki: "Vakitler, hâl olarak çeşitlidir. Binaenaleyh bir sâlik kalbinde genişleme ve teveccüh gibi duaya işaret hissettiği vakitte talep ve duası, kabz hali ve teveccühsüzlük gibi dilini tutmaya alâmet duyduğu zamanda sükût ve rızası edeptendir ve daha doğrudur. Ve eğer kalbinde bu iki hâlden birini bulmazsa sükût ve dua birbirine denktir, herhangi biri seçilebilir; ve bu eşitlik zamanında da sâlikin ilmi galip ise ibadet olduğu için niyaz ve dua, eğer irfanı galip ise duayı terk edep olur."

Yine muhaddislerden rivayet edilen bir haberde bildirildiği üzere; Cenâb-ı Hak dua eden kimseyi severse; ilâhi iradesinin infazına memur olan Cebrâil'e, onun sesini dinlemeye muhabbet ettiğinden ihtiyacını giderme işinin tehirini, ve eğer sevmezse; sesini duymaktan hoşlanmadığından dolayı kabulün çabuklaştırılmasını emredermiş. Şu halde "Allah bir müminin bir de münafığın duasını kabul eder!" meşhur sözü ne kadar manidardır.

175. Hikmet
EZELÎ TAKDİRE TESLİMİYET

إنما يذآر من يجوز عليه الإغفال وإنما ينبه من يمكن منه الإهمال.

Ancak unutabilecek olana hatırlatılır ve ihmalkârlığı mümkün görülene tembih edilir.

Nazmen Tercümesi

Olur maruz-u gaflet şüphesiz şâyeste-i tezkîr
Dahi tenbihe lâyık mümkin-ül ihmal olan kimse

İzah

Dua ve talebi terkin irfan ehli için edep olmasının hikmeti: İstekten asıl maksadın; isteyenin hâlini bilmeyen ve unutan kimseye hatırlatmak veyahut isteyenin halini bilmekle beraber nazarı itibara almayan zâta tembih etmek olmasıdır. Nitekim Cenâbı Hak da her hâlde gizliyi ve açığı bilmesi yönüyle bu gibi hâllerin noksanlığından mukaddes ve yücedir. İşte bu sebepten duası rica olunan İmam-ı Vâsıtî hazretleri, dua isteyene hitaben: "Eğer ki dua edersem Cenâb-ı Hakk'ın: Ya Vâsıtî, bizim gayb hazinemizde senin için mukadder ve hazır olan şeyleri istiyorsan, bizi unutmak ve ihmal ile suçladın, yok eğer gayri mukadder olan şeyi talep ediyorsan bize kötü anlayış ile aşırı kelâm etmiş oldun. Ve eğer bizim takdirimize teslimiyetle razı olursan, öteden beri yıllar ve devirlerde senin için hüküm ve kazâ ettiğimiz işlerden olanı yine senin için icra ederiz! cevabıyla azarlanacağımdan korkarım!" buyurmuştur. Abdullah İbn Mübarek hazretleri de: "Ezelde takdir edilen, vakti geldiğinde elbette vuku bulacağından Cenâb-ı Hakk'a elli seneden beri dua ve münâcatta bulunmadım; ve hiç kimsenin duasına müracaat etmedim!" demiştir.

176. Hikmet
ZARURET, KULLUK ZEVKİDİR

ورود الفاقات أعياد المريدين.

Fakirlik ve ihtiyaçların gelişi sâliklerin bayram ve sevinç zamanlarıdır.

Nazmen Tercümesi

Vürûd-u fakr ve fâka sâlikînin oldu a'yâdı

İzah

Müridler; kalpleri koruma ve sırları tasfiye gibi ebrârın maksatlarına ulaşma vesileleri olan fakirlik, ihtiyaç ve zaruretlerin birbiri ardınca gelmesiyle bayram gibi neşeli ve bahtiyar olurlar. Bu ârifler zümresi; daima fakirliği zenginliğe, şiddeti rehaya, zilleti izzete, marazı sıhhate tercih ederler. Kalp rikkatini, ibadetin tadını ve kulluk zevkini zarureti içeren hâllerde bulurlar. Ve ârifler dünyanın yitirilmesi ile âhiret şuûrunu, yoksulluk ve belâ ile de yakınlık ve muhabbetin artışını kazanırlar. Hatta bu mübarek zümreden biri, ilâhi tecelligâh olan Beytullah'ı tavaf ettiği esnada, aşağıdaki şu dokunaklı nazım ile Cenâb-ı Hakk'a niyaz eylemiştir.

İşte bir kilimle karşında duruyorum
Ağlıyor küçük kızım da, bildiğin gibi

Üryan halini karımın Sen görüyorsun
Ey görülmeyen Allah, gördüğü halde bizi!

Yoksa görmüyor musun başıma gelenleri
Felâketlerimizi bilmiyor musun ilâhi !

Bu hüzünlü kelimeleri işiten cömert biri, etkilenip derhal bir miktar zaruri ihtiyaç tedarik ederek bu zata takdim eder. O ise bunu kabul etmeyerek şu cevabı verir. "Uzaklaş ve beni kendi halime bırak! Zira; ben dünya

malından bir metaa malik olmuş olsaydım Rabbim Teâla hazretlerine bu sûretle naz ve niyaz edebilir miydim?"

Ebu İshak el-Heravi hazretleri: "Yedi hâl; yedi hâl üzerine tercih olunmadıkça şerefin kemâli ve kemâlin tamamı hasıl olamaz. O da; fakr gınaya, açlık tokluğa, alçak paye yüksekliğe, zillet izzete, tevazu kibre, hüzün feraha ve ölüm hayata tercih olunmaktır!" dedi.

Binaenaleyh yoksullukların gelmesi müridlerin bayramlarıdır. Zira belâ ve zaruretlerde bir takım lütuflar vardır ki, onu basiret sahiplerinden başka kimse idrak edemez. Şöyle bir düşünülsün; insan bir belâya uğradığı zaman nefsinde şiddetli bir infial ve gönlünde ziyade bir inkisar hüküm sürmeye başlar ki, Hakk'a yakınlık sebebi işte bu sıkıntılı hâldir. İnsan, "Ben kalbi kırıklarla beraberim!" hadîs-i kudsîsince o yakınlık zevkini hissettiği dakikadan itibaren hazları terke ve ehadiyyet divanına sığınmaya mecbur olur. İmdi ilâhi yardım da "And olsun ki, siz düşkün bir halde iken, Bedir'de, Allah size yardım etmişti!" nazm-ı celîli uyarınca bu zillete bağlıdır.

177. Hikmet
FAKR VE İHTİYAÇTAKİ TECELLİLER

ربما وجدت من المزيد في الفاقات ما لاتجده في الصوم والصلاة.

Çok defa oruç ve namazda nail olamadığın manevî tecellîleri fakr ve ihtiyaç halinde bulursun!

Nazmen Tercümesi

O fazl-ı Hak ki oldun fakr ile sen nâil ey sâlik
Onu çok kere bulamazsın salât ve savm-ı Mevlâ'da

İzah

Hak yolcusuna fakr ve ihtiyaç sebebiyle öyle kalp safâsı, o derece vicdan safveti hasıl olur ki, onu oruç ve namaz ile elde etmek mümkün de-

ğildir. Zira oruç ve namaza ucub ve riya gibi nefs ve hevânın hazzı karışarak şehevânî âfetlerin meydana gelmesi ve böylece ibadetten maksat olan tezkiye ve tahliyenin gerçekleşmemesi vakidir. Fakr ve ihtiyaç ise, nefsin gizli ve açık arzu ettiği hazlara tamamıyla aykırı olduğundan işlerin esrarını ve tecellîlerin çoğalmasını icap ettirmede daha etkilidir. Binaenaleyh Peygamber Efendimiz Aleyhisselam "Hakiki fakr, benim övüncümün ta kendisidir ve ancak onunla iftihar ederim!" hadîs-i şerîfiyle fakrın yüce tabiatını dünyevî zenginliğe yeğlediğini ilan etmiştir. Ve "Her şeyin bir anahtarı vardır, cennetin anahtarı da miskinlere ve fukaraya muhabbettir!" hadîs-i şerîfiyle de sabırlı fukarayı şükreden zenginlere tercih buyurmuşlardır.

Fakiriz gerçi amma eyleriz gerdûne istiğnâ
Bu istiğnâlar ey ruh tevekkül cânibindendir

178. Hikmet
HAKÎKİ FAKRIN KARŞILIĞI

الفاقات بسط المواهب إن أردت ورود المواهب عليك صحح الفقر والفاقة لديك إنما الصدقات للفقراء.

Fakr ve ihtiyaçlar, bağış ve ihsan sergileridir. Eğer sözü edilen bağış ve ihsanların tecelligâhı olmak istiyorsan, hakiki fakr ve ihtiyaç hali ile vasıflan! Zira sadakalar, ancak fukara ve muhtaçlara mahsustur.

Nazmen Tercümesi

Fakr ve fâka bisât-ı ihsandır
İstiyorsan vürûd-u ihsânı

Fâka ve fakrı eyle gel tashih
Neyl-i ihsan fakirlerin şânı

İzah

Şanlı müellif, fakr ve ihtiyacı sergiye benzetiyor. Bir padişahın lütuf ve ihsanına nail olanlar, onun huzurunda hususi mevki kazananlardır. O yüksek makama ve kıymetli sergiye oturanlar nasıl sofralara nail olurlarsa, fakr ve ihtiyaç sergisine diz çökenler de huzura çıkma zevkine erişerek Cenâb-ı Hakk'ın ilâhi ihsanlarına ve sübhâni nefhalarına mazhariyetle kazançta olurlar. Şu halde ilâhi bağışlara nailiyetin sebepleri; fakrın hakikatine ermek ve kulluk vasıflarıyla ahlaklanmaktır. Hatta ilâhi ihsan ve bağışlara vesile olan cömert kimselerden sadaka alan bir fakir, onu Hak'tan bilmezse fakr ve ihtiyacını tashih etmiş (doğrulamış) olamaz. Çünkü; Allah'ın gayrı tüm yüzlerden geçmeyenlerin hiçbir zaman sâdık fakir ve ilâhi bağışlara layık olmayacağı şu âyetle âşikardır: "Zekâtlar, Allah'tan bir farz olarak fakirlere..." (Tevbe, 60.) Bu âyet-i kerîme, sadakaları dağıtmayı ve sadakaya layık olanları tayin eden bir ferman ise de; rabbâni fukara için alıntı sûretiyle bu hikmette ifade edilmiş olması, gerçekten eşsiz bir beyan ve benzersiz bir üsluptur.

Dilediğince iste Allah'ın hazinelerinden
Kâf ve nun arasındadır hepsi nasıl olsa

Görmüyor musun ümit eder, ister hem
Mahlukatta bütün âciz ve fakirler daima

179. Hikmet
ACZİNİ BİLENE, KUDRET MEDED EDER

تحقق بأوصافك يمدك بأوصافه تحقق بذلك يمدك بعزته تحقق بعجزك يمدك بقدرته تحقق بضعفك يمدك بحوله وقوته.

Sen vasıflarının gereğini yerine getir ki, Cenâb-ı Hak da sana vasıflarıyla imdâd eylesin!

Yani sen zilletini kabul et ki, Hak Teâla da sana izzetiyle yardım etsin! Sen aczini bil ki, Kadir-i Mutlak da kudretiyle senin elinden tutsun! Sen zayıflığını itiraf et ki, Cenâb-ı Mevlâ da sana havl ve kuvvetiyle inâyet etsin!

Nazmen Tercümesi

Vasfınla tahakkuk et vasfıyla meded etsin
Züllünle tahakkuk et izzetle meded etsin

Aczinle tahakkuk et kudretle meded etsin
Zafınla tahakkuk et kuvvetle meded etsin

İzah

Kulun gereğini yerine getireceği vasıflarından maksat; ubûdiyet vasıflarıdır. O da fakr, acz, zaaf ve zillettir. Bunların karşılığı olup Hakk'ın imdat ettiği vasıflar ise, rubûbiyet ve ulûhiyet sıfatlarıdır.

Cenâb-ı Hakk'ın zatî vasıflarıyla kullarına tecellî ve imdâdı, kulluk vasıflarıyla kulların vasıflanmasına bağlıdır. Mesela insan, nefsi ile aziz olamaz. Zira izzet, Cenâb-ı Hakk'a mahsustur. Her ne zaman bir insan zilletini kabul ederek Hakk'ın divanına iltica ederse, Cenâb-ı Hak da ona Azîz isminden tecellî ve imdâd eder, dahası onu kullar arasında izzetle ayrıcalıklı kılar. Bir insan da bilakis rubûbiyet vasıflarını takınarak izzet ve kudret, zenginlik ve kuvvetle meydana çıkma fikrine düşerse Cenâb-ı Hak onu zelil ve zayıf, âciz ve fakir ederek emsaline bir ibret numunesi eyler. Binaenaleyh bir sadık mürid kulluk vasıflarıyla ahlâklanıp rubûbiyet vasıflarına bağlılıkla zillet seccadesine diz çökmüş olarak Cenâb-ı Hakk'a "Ey zelil kula izzet divanhânenden başka sığınak olmayan Aziz Melik !" diye niyaz ederse, böylece acz ve yakarış kapısında muhtaç bir kalbin açılan eli olup da "Ey âciz kuluna sağlam kudret ipinden gayrı tutunacak dal olmayan Kadir-i Hayy !" diyerek münacat ederse, yine fakr ve ihtiyacın sağlam kulpuna yapışıp "Ey lütuf kapındaki fukarâya ilâhi gayb hazinesinden başka geçinme vesilesi olmayan Kerîm !" diyerek yalvarırsa, bunun gibi âcizlik ve zavallılığını itiraf ile "Ey Sana bağlanmış zayıflara lütuf ve inâyetinden başka yar-

dımcı güç olmayan Muîn-i Kavî!" diyerek ihtiyaçlarını arz eylerse, vaki duaları kabul hedefine isabet edeceği şüphesiz olduğunu Ebu Hasan-ı Şâzelî hazretleri beyan buyurmuştur.

Emrederken sen bize ihsan ile ey Zü'lminen
Sâilân-ı bâb-ı ihsânın olur mu bî-nasîb

180. Hikmet
ASIL KERAMET, İSTİKAMET

ربما رزق الكرامة من لم تكمل له الاستقامة.

Bazı defa istikameti mükemmel olmayan kimse de kerâmetle rızıklanmış olur.

Nazmen Tercümesi

Olur gâhice merzûk-u kerâmet feyz-i Mevlâ'dan
Kemâl-i istikametle tahakkuk etmeyen kimse

İzah

Şeriat lisanında kerâmet; sadırlardaki gizli şeyleri anlamak, kabirlerde olanları keşfetmek, tayy-ı zaman, tayy-ı mekân, havada uçmak, deniz üzerinde yürümek gibi evliyâullahtan meydana gelen ve nübüvvet iddiasına ulaşmayan bir takım fevkalâde hallerin görünmesidir. Bu fevkalâde olaylar, Allah'ın nebilerinden meydana gelince mucize adını alır.

Evliyânın kerâmetlerinin hak olduğu Kur'an nasları ile sabittir. Sihir ve gözbağcılık da olağanüstü ise de, sebeplere dayandığı için sebeple kayıtlı olmayan mucize ve kerâmet sınıfından sayılamaz. Bir de olağanüstü hâlin Müseylemetü'l Kezzâb'da, Firavun'da ve bazı riyâzet ehlinde olduğu gibi ihanet, maûnet ve istidrac kısımları vardır. Bu kısımları kerâmetten ayırt eden keyfiyet, şeriat caddesinde sıdk ve istikamettir. Şu halde asıl keramet, istika-

met halini elde etmektir. İstikametin mercii de biri Cenâb-ı Hakk'a iman, diğeri Peygamber Efendimize (a.s.) zahiren ve batınan tabi olmaktır. Şimdi müride lazım olan şey, fevkalâde hâller elde etmeye çalışmak değil istikamet sebeplerini olgunluğa erdirme yolunda himmet mücevherini sarf etmektir. Çünkü fevkalâde hâller, ifade edildiği gibi bazen doğru olmayan ve belki din yolunda bulunmayan kimselerden de zuhûr ettiğinden hakikat erbâbı nezdinde itibar ve ehemmiyete sahip değildir.

Hatta Ebu Hasan-ı Şâzelî hazretleri: "Kerâmet, toplu bir keyfiyeti içermiş olmak üzere iki kısımdır. Biri; yakînin artması ve aşikâr müşâhede ile, iman kerâmetidir. Diğeri; iddia ve aldatmadan sakınma ve sünnete tâbi olma ile, amel kerâmetidir. Bu iki kerâmete nail olduğu halde başka bir hâle daha arzu ve iştiyak gösteren sâlik ise yalancı ve mağrurdur. Hatta Allah sevgisini ve Allah'tan rızayı beraber bulundurmayan her kerâmet sahibi de istidraca uğramıştır!" dedi.

Ebu Abbas-ı Mürsî hazretleri: "Hüner, bir sâlikin yeryüzü kendisi için tayy olunup da örneğin bir anda Mekke'de veya dünyanın herhangi bir yerinde olması değildir. Asıl hüner, bir müridin fena nefsin vasıfları kendisinden tayy edilerek (kaldırılarak) hemen o müridin ilâhi huzurda bulunmasıdır!" dedi. Yanında kerâmetlerden bahsedilen Sehl-i Tüsterî hazretleri de: "Aşikâr kerâmetler, vakitlerin zaruretinin kaldırılması ile tamamlanmış olan hâllerdir. Kerâmetlerin en büyüğü ise kötü bir huyu iyi bir huya tebdil eylemektir!" dedi. Ebu Muhammed-i Mürtaiş hazretlerinin huzurunda deniz yüzeyinde batmaksızın yürüyen bir adamdan bahsedildiği esnada, o başını kaldırarak "Nefsâni arzusunu yenen bir gönül ehli, havada ve denizde yürüyen kimseden daha kâmildir!" dedi. Bâyezid-i Bistâmî hazretleri dahi: "Bir sâlikin suda yürüdüğüne bakmak yerine, ilâhi emir ve nehiydeki gidişâtına bakılmalıdır!" dedi. Cüneyd-i Bağdâdî hazretleri de: "Kalp ve sırların perdeleri, kerâmetlere meyletmek ve bunlara aldanarak gururlanmaktır!" dedi.

Kalbi perdeleyen sensin gayb sırrından
O mühürlenmezdi asla sen olmasan

181. Hikmet
TALEPSİZ GELEN ŞEYDE, İLÂHİ YARDIM OLUR

من علامات إقامة الحق لك في ا لشيء إقامته إياك فيه مع حصول النتائج.

Cenâb-ı Hakk'ın seni bir şeyde ikamesinin (görevlendirmesinin) alâmeti, seni o şeyde semerelerin husûlü ile beraber daim kılmasıdır.

Nazmen Tercümesi

Seni bir şeyde Hak etse ikame
Husûl-ü hayr ile eyler idâme

İzah

Çalışma ve ticaret veya terk ve tecrîd gibi bir amel veya bir hâlde insanın kendi başına harfeket etmesi sûfiler indinde muteber değildir. İtibar gören hâl ise, Cenâb-ı Hakk'ın insanı o amelde kullanmasıdır. Bir sâliki Cenâb-ı Hakk'ın bir amelde bulundurmasının alâmeti; onun o amelde devamıyla beraber ilâhi yardımlarına erişmesi, dinin selâmeti ve faydaların varlığı gibi istenilen semerelerin hasıl olmasıdır. İşte bu hikmete binaen Peygamber Efendimiz Aleyhisselam, bir işte ilâhi yardımın ele geçmesini, o işin talep ve teşebbüssüz ortaya çıkmış olması şartına bağlamıştır. Çünkü bir sâlikin bulundurulduğu amel rabbâni kabule ve sübhâni seçime uygundur. Ondan diğer bir amele geçmek için sebeplere ilave yapmaya kalkışmak ise rabbâni rızayı kendi rızasına, ve sübhâni seçimi kendi seçimine terk ve feda etmek demek olduğundan, sözü edilen sâlik elbette Allah Teâla'nın yardımına mazhar olamaz. Binaenaleyh "De ki: Rabbim ! Beni dahil edeceğin yere hoşnutluk ve esenlikle dahil et; çıkaracağın yerden de hoşnutluk ve esenlikle çıkar!" (İsrâ, 80.) âyet-i kerimesinde kastedilen mana; Cenâb-ı Hakk'ın bir kulunu talep ve teşebbüsünün tesiri olmaksızın bir amele dahil etmesi veyahut o amelden ihracıdır denilir. Hatta Bişr b. Mansur hazretleri ölüm hâline geldiğinde memnuniyet belirtileri göstermeye başlamıştı. O sırada "Ölüm ile mi memnun oluyorsunuz?" diyen bir zata o, "İnâyetini

umduğum yaratıcımın huzuruna gidişimi daima zararlarından korktuğum halkın yanına gitmek gibi mi sanıyorsunuz?" cevabıyla işte bu hikmete bir başka irfan kisvesi giydirmiştir.

182. Hikmet
HAK'TAN KONUŞANI, GÜNÂHI SUSTURMAZ

من عبر من بساط إحسانه أصمتته الإساءة ومن عبر من بساط إحسان الله إليه لمن يصمت إذا أساء.

Bir kimse kendi iyi işlerine yorum getirerek nasihatlerde bulunuyorsa, onu yapacağı bir kötülük susturuverir. Ama Allah Teâla'nın kendisine olan ihsanının yorumuyla öğütler veren bir kimse, kötülük işlese de bu onu susturmaz.

Nazmen Tercümesi

Eden kendi kemâlinden tekellüm
Onu isyan eder mahcûb ve sâkit

Tekellüm eyleyen ihsân-ı Hak'tan
İsâet etse de olmaz o sâmit

İzah

Yani Cenâb-ı Hakk'a karşı ihsân ve ameli kendisinden bilerek ibadetle meşgul olan kimse, Allah'ın kullarına nasihat ederken mağrurdur. Böyle biri rabbâni marifetleri tabirde cesur olsa da insanlık dolayısıyla ondan bir kötülük meydana geldiğinde mahcup olarak sıkıntılı ve suskun kalmaya mecbur olur. İşte bu hâl, şükrü mümkün olmayan sayısız ilâhi nimetleri düşünemeyerek daima kendi salih amellerini ve ibadetlerini nazarı itibara alan tekellüf[134] ehlinin şanıdır.

134 Tekellüf: Kendi isteğiyle külfete girmek. Gösterişe kapılmak. Zoraki hareket.

Bir kimse de kendi iyilik ve amellerini görmeyip daima Cenâb-ı Hakk'ın sübhâni ihsanlarını görür ve talip olursa; itaat ve isyandan her iki hâlde de dili açık olur. Günahın vukuu onu ilimleri ifadeden alıkoymaz, susturmaz. Çünkü ilâhi kayyûmiyet ve sübhâni vahdâniyeti bu iki hâlde de görmek; sâliki konuşmaya ve hâli ifadeye cesaretli ve vekil eyler. "Kalbin cesareti, dili açar ve ifade dizginini salıverir!" denilmesi de bu hikmete mebnidir.

İşte bu sıfat da, asla kendi salih amellerini önemsemeyip daima içinde bulunduğu ilâhi lütuflara şükran nazarıyla bakan tarif ehlinin şanıdır. Birinci kısıma; teklif ehli denildiği gibi âbidler, zâhidler ve yakaza (uyanıklık) ehli de denilir. İkinci kısıma; tarif ehli denildiği gibi inâyet ehli, vedâd ehli ve marifet ehli de denilir. Bu sebepten dolayı "Ârif-i billah, olagelen ilâhi lütuflarda zamanın âfetlerini ve vaki sübhâni ihsanlarda kötülük ve isyanı bilen agâh dil ehlidir!" dediler. Hasan-ı Şâzelî hazretleri de: "Bir müridin ilâhi ihsan olduğunu bilerek az ameli, kendi kusur ve noksanını görerek çok amelinden hayırlıdır!" dedi. Bazı irfan ehli de: "Amelde kusur görmek; Cenâb-ı Hakk'ın takdirinde şirk şaibesi bırakmış olmaktır!" dedi.

Bir üçüncü kısım daha vardır ki; zikredilen iki kısımdan üstündür. Bunlar vaki müşâhedelerini (minallah ilallah=Hak'tan Hak'ka) bildiklerinden, tevhîd menziline vasıl ve tefrîd meydanına dahil olarak ârifler arasında hakikat ehli namıyla parmakla gösterilen mümtaz kimselerdir. Çünkü birinci kısım her ne kadar açık şirkten uzaklaşmışlarsa da amellerini görmek, nefislerini kınamak, noksan ve kemâli tartıp ayırt etmek sûretiyle hasıl olan gizli şirk ve ucubdan yüz çevirememişlerdir.

İkinci kısım dahi; her ne kadar kendi amellerini değil Cenâb-ı Hakk'ın ihsanını görmek yönüyle ilk kısmın derecesinden daha yükseğe varmışlarsa da, yine gayrı görmekle vasıflanmaktan, binaenaleyh varlık ve nefsi ispat eylemekten dolayı üçüncü kısmın mertebesine ulaşamamışlardır. Ve zikredilen üçüncü kısım ise; her yönüyle şirk kirinden ve nefsi görmekten kurtuldukları için en yüksek mertebede ve muhakkik ârifler derecesinde görülmüşlerdir.

183. Hikmet
ÂRİFLERİN NÛRU, SÖZÜNÜN ÖNÜNDEDİR

تسبق أنوار الحكماء أقوالهم فحيث صار التنوير وصل التغيير.

Rabbâni âlimlerin nurları sözlerini geçer. Böylece söz, nurlandırmanın hasıl olduğu mahalle vasıl olur.

Nazmen Tercümesi

Ârifânın sebk eder envâr-ı kalbi sözlerin
Nerede tenvîr olsa hasıl mevsil-i tabir olur

İzah

Burada âlimlerden maksat; vasıl-ı ilallâh ve ârif-i billâh olan rabbâni ulemâdır. Bunlar kulları irşada memur oldukları, ve onları tevhîde davet ve nasihat ile tefrîd yoluna hidayet etmek istedikleri vakitte; evvela Cenâb-Hakk'a teveccüh ve iltica ve âyetlerin hakikatlerine irşat eden sözlerini güzelce anlamaları için sâliklerin kalplerinde ezelî istidadın zuhûrunu istirham ve rica etmeleri üzerine irfan dayanağı sırlarında tecellî etmiş olan yakîn ve marifet nurları, sâliklerin kalplerine yansıyarak onlardan hangisinin kalbini feyz ve hidayetle nurlandırmış olursa, hikmet dolu ârifâne sözleri de onda irşad tesiri göstermiş, ve kabiliyetini artırmış olur. Ve bilâkis feyz ve nurlanmaya hazır olamayanlar da, irşad ve nasihatten mahrum olurlar. Adeta sâliklerin kalpleri; istidat ve kabiliyette yeryüzü gibidir. Zira zemin, tabiatında hilâf olmayan yağmur sebebiyle kâh verimsiz ve sert, kâh yeşillik ve çiçeklere istidadına göre zuhur mahalli olduğu gibi tasarruf ve irfan erbâbının sâliklerin kalplerine aynen yansıyan manevî feyizleri tesiriyle de kabiliyetine göre sâliklerden birinin kalbinde hidayet nurları zahir, diğerinde sapkınlık eserleri aşikâr olur. Bu mevzuda takdire şayan olan; kemâl ehlinin, sırlarının nurlarıyla, gam ve zaafa bulanmış kalbi ihya etmesidir. Bu hikmete binaen Cenâbı Lokman, oğluna vasiyet buyurdukları vakitte: "Evvela hikmet mertebelerinden hangi mertebeye vasıl olduğunu.." sorar, muhterem oğulları da: "Bundan böyle malayani ile (boş sözlerle) meşgûl

olamayacak dereceye geldiğine.." dair hikmetli cevap verir. Bunun üzerine Lokman Hekim: "Oğlum bir başka hikmet daha vardır ki dinlemeye değer. O da; âriflerle birlikte oturmak ve huzurlarında diz çöküp onlara sımsıkı bağlanmaktır. Zira; Cenâb-ı Mevlâ semanın yağmuruyla toprağı ihya ettiği gibi, ölü kalpleri de hikmet nuruyla ihya eder!" demiştir. Fakat bu hikmetlerin sağlam temeli olan en büyük hikmet Allah korkusu olduğundan, Hekim-i Ekber-i Enbiyâ Efendimiz Hazretleri "Hikmetin başı Allah korkusudur!" buyurmuştur. İşte Cenâb-ı Hakk'ın ulemâ-yı kirâmı haşyetle sena ve "Allah'ın kulları arasında O'ndan korkan, ancak âlimlerdir!" (Fâtır, 28.) nazm-ı celiliyle yüksek değerlerini katmerleştirmesi de hikmetin ta kendisidir. Binaenaleyh nurları sözlerini geçen hükemâ da şüphesiz haşyetullah ile ahlâklanan hakikat âlimleridir.

184. Hikmet
DİL KALBİN TERCÜMANDIR

آل آلام يبرز وعليه آسوة القلب الذي منه برزه.

Her söz, zuhûr mahalli olan kalbin kisvesine bürünmüş olarak ortaya çıkar.

Nazmen Tercümesi

Her sahn ki olur erbâb-ı sahndan sâdır
Lâbis-i kisve-i vicdan olarak bâriz olur

İzah

Dil kalbin tercümanı olduğundan sözler daima kalbin hâli ile aynı hâlde olur. Keder tozlarından uzak ve hikmet incileri ile dolu olan bir kalbin fikirlerinin neticesi olan sözler; saffet nûru ile cilâlanmış, halâvet zevkiyle bezenmiş olarak kabul kulağına vasıl olur ve dinleyenlerde itaat arzusu uyandırır. Kalp ve sırları nurlandırılmış olup tecelliyât ashabı olan Rabbâni âlimlerin hikmetli sözleri de nur kisvesini giymiş olarak ortaya çıkacağından şüphe-

siz ondan dinleyenlerin kalpleri feyizlerle nurlanmış ve fikirler fütûhâtı kabule açılmış olur.

Ama günahların kiriyle kapkara olan bir kalpten karanlık elbisesiyle ortaya çıkan sözler, elbette kabulden uzak olup algılama ve fayda mevkiine ulaşamaz. Evet, bazı karanlık kalpli olan kimselerin hayırla alâkalı sözlerinden de istifade olunur. Fakat bu faydanın söyleyene nazaran olmayıp bilâkis sözün manasına ait olduğunu, Peygamber Efendimiz'in (a.s.) "Allah bu dine sefih adamla da yardım eder!" hadîs-i şerifi ispat ediyor. Ve pek çok günahkâr adam ile Din-i Mübin-i Ahmediye'nin teyit edilmiş olduğunu da zaman bize gösterip tarih haber veriyor.

Şu hâlde söyleyenden ziyade söze itibar edilmek, hikmetin gereğidir. Fakat tesirin güzelliği parlayan kalbe bağlı, ve nurlu vicdanın eseri olduğu da ortadadır. Hatta meclisinde vecd ve hâl müşâhede edemeyerek dinleyenleri azarlamaya kalkışan bir vaize cevaben, bir hakikat ehli: "Söz bir kalpten sudûr, diğer kalbe duhûl eder. Vecd ve hâli evvela kendinizde arasanız daha münasip olur!" demiştir.

Aşk odu evvel düşer maşuka ondan âşıka
Şem'i gör kim yanmayınca yakmadı pervaneyi[135]

185. Hikmet
O'NDAN İZİNSİZ KİMSE KONUŞMAYACAKTIR

من أذن في التعبير فهمت في مسامع الخلق عبارته وجلبت إليهم إشارته.

Her kim hakikatleri tabire mezun olursa, insanların kulaklarında onun ibaresi anlaşılır ve açık, ve işareti onlara aşikâr olur.

---

135 Aşk ateşi öce sevilene ondan sevene düşer / Mum da kendi yanmadan pervaneyi yakmadı.

Nazmen Tercümesi

Olursa manevî mezun-u tâbir
Eğer bir ârif-i esrâr-ı Yezdân

İbârâtın eder ısgâ-ı mesâmi'
Olur nâsa işâreti nümâyân

İzah

İlâhi hakikatleri ve bahşedilen rabbâni sırları anlatmaya Allah tarafından mezun olan bir ârif-i billâh, her ne zaman dudaklarından inci misali haber ve beyan serpecek olsa, latif ifadeleri insanların kulaklarını donatıp yüce işaretleri nûr gibi halkın gözlerini aydınlatacağından tekrara ve teyide ihtiyaçtan uzak olurlar. İş bu mezun olma alâmeti ise; ifade kolaylığı, tabirlerin güzelliği, tekellüften (yapmacıktan) uzaklık ve kalbe aralıksız gelen manalardır. Binaenaleyh konuşandan mezuniyet dairesinde sudûr eden sözler, hak ve sevaptır. Oysa ilâhi ilim mezunu olmaksızın külfetli işe girişenlerin ifadesi, soğuk ve ruhsuz olup sakatlık ve hatalardan kurtulmuş olamayacağı da aşikârdır. Bu sebepten Cüneyd-i Bağdâdî hazretleri "Rahman'ın izni olmadan kimse konuşmayacaktır. Konuştuğu zaman da doğruyu söyleyecektir." (Nebe', 38.) âyet-i kerimesi içeriğine işaretle: "Sevap, ilâhi izne ulaşmış olan her hakikat sözüdür!" dedi.

Hakikatin izahını isteme sadedinde kendilerine: "Selefin sözlerinin şeref ve meziyeti nedir ki bizim sözümüzden daha şifalı ve insanlar arasında daha kıymetli oluyor?" denilen Hamdûn el-Kassâr hazretleri: "Selef-i Kirâm, yalnız insanoğlunun kurtuluşu, din ve imanın aziz kılınması ve Hakk'ın rızası için söz söylerlerdi. Biz ise izzet-i nefis, dünyayı talep, halkın kabulü ve avamı kendi safımıza çekmek için konuşuyoruz. İki kelâm arasındaki fark da idrak sahiplerine malûmdur!" cevabını verdi.

Ârifin her bir kelâmı la'l ve mercan incidir
Cahilin her bir kelâmı canda cânan incitir

186. Hikmet
İZİNSİZ SÖZÜN NÛRU OLMAZ

ربما برزت الحقائق مكسوفة الأنوار إذا لم يؤذن لك فيها بالإظهار.

Hakikat ve sırlar, açıklanmasına izinli olmadığın zaman nurları kararmış olarak meydana çıkar.

Nazmen Tercümesi

Gehî envârı meksûf olduğu halde bürûz eyler
Eğer izhârına i'tâ-yı izin olmaz ise esrâr

İzah

Hakikatin parlayan güneşi olan ilâhi marifet ve ledünnî sırların keşf ve izhârına (açıklanmasına) izinli oluşun belirgin özelliği, konuşma ve lisan âfetlerinden selametle beraber tabir ve ifade kapısının tam olarak açılmasıdır. Öteden beri vaaz ve nasihatle iştigâl eden ulemâ; ekseri bu inkişaf alâmeti olan hâli ve bazı zamanda da bilakis beyan kapısının kapandığını his ve müşâhede ederler.

Sözü edilen izinli oluş saadetine eremeyen beyan ehli, rabbâni hakikatleri açıklamaya kalkışırsa bu hakikatler ağyarı görmek zulmeti ile nurları kararmış olarak kendilerini gösterir, dolayısıyla kabule ve anlamaya mazhar olamayarak bilâkis dinleyenlerin kulak tıkaması ve kalplerinin inkârı sonucunu doğurur. Binaenaleyh marifet ehli zâtlar dedi ki; "Cenâb-ı Hakk'ın velilerine sunduğu hediyelerin en üstünü, hakikati tabir ve ifade güzelliğidir !".

Ebu Abbas-ı Mürsî hazretleri şöyle buyurdu: "Ârif veli, ilim ve marifetler definesidir. İfade ve beyana muktedir olmak, hakikatleri söylemeye mezun olmak demektir!" Yine bu zat: "İzinli velinin sözü kabul kisvesi ve nurların güzelliği ile süslenmiş olarak meydana çıkar, izinli olmayan velinin kelâmı ise küsûfa uğramış (aydınlığı tutulmuş) bir yıldız gibi ışık gösterir. Hatta iki kişi aynı hakikatten bahsettiği halde söylenen söz; birinden reddedilir, diğerinden kabul olunur!" dedi.

Dil-i sâmi'de tesir eyleyen dilden çıkan sözdür
Havâî sözden etme hüsn-ü tesir intizâr asla[136]

187. Hikmet
ÂRİF, YA VECDLE KONUŞUR YA DA İRŞÂD İÇİN

عباراتهم إما لفيضان وجد أو لقصد هداية مريد فالأول حال السالكين والثاني حال أرباب المكنة والمحققين.

Hakikat ehlinin ifadeleri ya vecd ve hâlin coşkunluğundan veyahut bir müridin hidayetini arzu etmelerinden kaynaklanır. Evvelkisi sâliklerin hâli, ikincisi temkin ve tahkîk erbâbının hâlidir.

Nazmen Tercümesi

Beyanı ehl-i halin ya olur vabeste-i vicdan
Veyahut tâbi-i ümid-i irşad-ı müridândır

Birinci sâlikân-ı râh-ı Hakk'ın halidir ancak
İkinci hal ehl-i müknet ve tahkîke şâyândır

İzah

Ledünnî ilim ve gayba dair ilâhi işlerden bahsetmek ancak iki sebepten dolayı olabilir. Birincisi; vecd ve hâlin taşkınlığından, ikincisi; hâlis müridin irşadı içindir. Birinci sebep; sâliklerin başlangıç hâlinde vaki olan sekr ve cezbenin etkisiyle meydana gelir ve bu hâlde hakikati söyleyen sâlikin mazereti geçerli sayılır. Zira onun ilâhi tecelligâh olan kalbi dar olup ledünnî manaları taşıyamaz bir hale gelerek mesela bir su kabına alamayacağı kadar çok su konulduğunda ister istemez taşa-

---

136 Dinleyenin gönlünde iz bırakan gönülden çıkan sözdür / Havâî (nefsâni) sözden güzel tesir bekleme.

cağı gibi vecd ve hal coşkunluğu ile taşıp manevî müşâhedelerini ifade ve ledünnî manaları tabir etmeye mecbur olur. Ve eğer ki zikredilen manevî hâllerden vecd ve hâl galebesi ile olmayarak yalnız malumatfüruşluk sûretiyle bahs ve ifadeye kalkışılır ise bu gibi edebî konuşmalar yapanlar da, irfansız iddiacılar sayılarak hâl ve sözleri kuşkusuz reddolunur.

İkinci sebep; nihayet ehli ve hakikat erbâbına mahsus olan hâldir. Öyle ki bunlar, bir müridi irşad için ledünnî ilimleri sözün kisvesi ile örterek ince mana ve ulviyetinden bahis açar ve hâlin gereğine göre de kerâmet ve harikulâde hâller gösterirler. Eğer bu mukaddes zümre de müridleri irşat maksadına bağlı olmayarak sır ve hakikatleri açığa vurmaya kalkışır ise, gizlenmesi lazım olan ilâhi sırları ifşa etmiş olacaklarından Allah indinde vaki derecelerinden aşağı düşmüş olurlar. Bu sebepten dolayı hakikat ehli "Evliyâullahın lüzumsuz keramet göstermesi kadınların hayız görmesi gibidir!" dediler. Bir de hakikat ehli daima huzûr-u ehadiyyet zevkine ve rubûbiyet sırlarını müşâhedeye nail olarak ârifâne kalplerine Hak'tan gelen acaip ilimleri telakkide müstağrak olduklarından susmak onlar için kulluk edebinin gereği olur.

Binaenaleyh Bâyezid-i Bistâmî ve Celâleddin-i Rûmî gibi bazen zevk ve irfanı züht ve itkan[137]ına gâlip evliyâullahın büyüklerinden südûr etmiş olan şatahât (istiğrak halinde iken söylenen sözler), onların sülûkun başlangıcı ve cezbenin galebesi zamanının hususi hâllerindendir. "Yüce şânımı tenzih ederim!" ve "Cübbemin içinde Allah'tan gayrısı yok!" ve "Enel Hak" gibi sözler tevil çerçevesinde Fenâfillah makamının zevk serpintilerinden olup itiraza şâyân olamaz. Aşağıdaki hikâye bu hikmetin pek güzel bir ibret misali olarak beyan olundu.

Ledünnî ilimlere anadan doğma ârifâne istidatlarının yanı sıra zahiri ilimlerde de meşhur, Mevlâna Celâleddin-i Rûmî hazretlerini irşat için Tebriz'den yola çıkan Cenâb-ı Şems-i Tebrizî, irşada başlangıç olmak üzere Mevlâna'nın medreseden evine döndüğü sırada yolunun üzerinde bekleyip önüne çıkarak şunu sorar:

---

[137] İtkan: Hakikata yakından vakıf olmak. Muhkem kılmak, sağlam yapmak. Sâbit kılmak.

"Ya Mevlâna! Peygamber Efendimiz mi, yoksa Bâyezid-i Bîstâmî mi büyüktür?"

Hazret-i Mevlâna şaşkınlıkla Cenâbı Şems'e bakarak:

"Ey derviş, delirdin mi? Peygamberimizle (a.s.) Bâyezid mukayese olunur mu? Biri cihanın güneşi, diğeri bir zerredir. Peygamberimiz sultan, Bâyezid O'nun sadık bir bendesidir!" buyururlar.

Şems-i Tebrizî tekrar sorar:

"Öyle ama, Peygamberimiz Aleyhisselam 'Seni hakkıyla bilmedik ya Mârûf!' diyerek münâcat ettikleri halde, Bayezid 'Seni hakkıyla tanıdım!' diyor. Bilmeyen bilenden nasıl büyük olur?" demesi üzerine hazreti Mevlâna:

"Bu kıyas hiçbir vakitte doğru bir ölçü olamaz. Zira Bâyezid'in Cenâb-ı Hakk'ı hakkıyla bildiğini söylemesi istidadının darlığından dolayı vecdin coşkunluğuna ve ledünnî manaları ihataya tahammül edememesindendir. Peygamber Efendimiz'in Aleyhisselam; 'Ya Rabbi biz seni layıkıyla bilmedik!' buyurması, Muhammedî hakikatin evvel ve âhirlerin ilimlerini toplayan bir büyük ilâhi nüsha olduğu için sübhâni marifetlere ve samedâni hakikatlere doymamasından ötürüdür. Yani Muhammedî hakikat bir irfan denizidir ki, binlerce büyük ilim ve irfan nehirlerini içine aldığı hâlde yine genişliğinde bir azalma olmayarak daha fazlasını istediğinden o irfan meydanının süvarisi Efendimiz (a.s.) 'Seni hakkıyla bilemedik!' buyurdu. Bâyezid ise; sınırları belli hakikatince bir küçük havuz olup ona fazla bir miktar irfan abıhayatı akınca tahammül edemeyerek derhal taşmasından dolayı 'Seni hakkıyla tanıdım, bildim!' demeye cesaret ediverdi!" cevabını verince hazreti Şems cezbeye kapılarak bir kere: "Allah!..." deyip yere düşmüş ve Mevlâna hazretleri bu hâlden çok müteessir olarak gereken ihtiramlar ile Cenâbı Şems'i evine kaldırıp en seçkin misafir kabul etmeleriyle artık gaye olan irşâd ve istirşâd âlemleri vücuda gelmiştir.

188. Hikmet
SÖZDEN NASİBİN, AKLETTİĞİN MÂNÂDIR

العبارات قوت لعائلة المستمعين وليس لك إلا ما أنت له آآل.

Söz ve ibareler dinleyenler ailesi için azık ve gıdadır. Senin nasibin de ancak ondan aldığın ve sindirdiğin mânâdır.

Nazmen Tercümesi

İbâre kut-u ehl-i istimâ'dır
Nasibin ancak âkil olduğundur

İzah

Yiyecek ve içecekler bir ailenin nasıl bedenî gıdaları ise, ledünnî ilim ve rabbâni marifetleri ifade eden tabir ve açıklamalar da bir aile gibi olan dinleyenlerin ruhlarını terakki ettiren gıdalardır. Bedenler yemeye ve içmeye muhtaç olduğu gibi, ruhlar da dini öğüt ve hikmetler dinlemeye muhtaçtır. Hayvanî hayatın devamı yiyip içmekle, insanî hayatın devamı feyz ve marifet telakki etmekledir. Beden bünyesinin kıvamı maddî yiyecekler ile, ruhun tecellîsinin devamı manevî marifetler ile mümkündür. İnsan tabiatları nasıl çeşitli ise, etkilenme istidatları da yekdiğerine tatbiki kabil olmaz sûrette farklıdır. Hayvanî mizaçlardaki farklılık bedenlerde içecek ve yiyeceklerin etkilerinin farklılığını icap ettiği gibi, taleplerin ve mezheplerin farklılığı da dinlenilen sözlerin içerdiği bir manayı rûh ve akılların anlamasında öylece farklılığı gerekli kılar. Meselâ bir yemek çeşidinden bir yiyen fayda gördüğü halde diğer yiyen ondan zarar görür. Bunun gibi, hakimâne bir ifadeden bir kalp etkilendiği bir anda, diğer insan ondan hazzetmeyip kaçınır. İşte haklarında içtihat etmiş oldukları konu ve hükümlerde din imamlarının, ve irfan bağlamında ulemânın mezhep ve meşreb farklılıkları da bu hikmete dayanır. Yedi harf (tarz) üzerine nazil olan Kur'an-ı Kerim'den her beyan ehli kabiliyet ve irfan derecesine göre birçok hakikatleri ve manaları alıp çıkararak o mevzuda fikirleri sınırlanmış olan mukallitlere (taklitçilere) ilâhi kelâmın hikmet incileriyle dolu sonsuz bir derya olduğunu ve münev-

ver kalp sahiplerinin -mertebelerine göre- o icaz ve marifet deryasında sonsuza kadar dalgıçlık edip yeni yeni hakikatlere ulaşacağını göstermeleri de bu hikmetin nadide sırlarındandır.

Elhasıl, bir dinleyicinin istidadı nispetinde bir sözden anladığı manayı diğer dinleyici idrak edemez. Şu hâlde sözden bir dinleyicinin nasibi, ancak anladığı ve kabul ettiğidir. Nasıl ki bir büyük servet sahibinin o servetten hazzı (payı) ancak yediği ve istifade eylediğidir. Hatta bir sözden söyleyeninin maksadının zıttı dahi anlaşılarak şaşılacak tesire sebep olduğu vaki hâllerdendir.

189. Hikmet
BİR MAKAMA YAKLAŞAN VE VARANIN HALİ

ربما عبر عن المقام من استشرف عليه وربما عبر عنه من وصل إليه وذلك ملتبس إلا على صاحب بصيرة.

Bir makamdan henüz ona bakışlarını çevirmiş bir kimse de bahsedebilir, o makama ulaşmış bir zat da. Onun için basiret sahiplerinin dışındakiler bu iki hâli birbirine karıştırır.

Nazmen Tercümesi

Gehi bir mak'ad-ı sıdk ve yakînden eyledi tabir
Karîb'ül vasl olan gâhi de ol câye olan vasıl

Şu hâleyn oldu gerçi birbirine mültebis amma
Onu temyîz eder ehl-i basiret merd-i sâhib-i dil

İzah
Züht ve vera, teslim ve tevekkül gibi yakınlık makamlarının ve sülûk derecelerinin bir yönünden bahsedip yorumda bulunan sâlik ya o makama muttali ve ulaşmaya yakındır veyahut o makama vasıl olmuştur. Gerçi karışık ve iç

içe olması bakımından bu iki hâle hangisi ulaşmış hangisi ulaşmaya yaklaşmış olduğu ayırt edilmez gibi zannolunur. Ancak basiret ehli olan marifet erbâbı, makamlardan bahseden sâlikin bâtınî sûretini hakikat gözüyle müşâhede ettiğinden onun kemâl ve noksanını, tahkik ve taklidini idrak etmekte güçlük çekmez. Hatta anlatan sâlik dahi basiret ehli olursa kendi ifadelerinin bizzat ulaşmış olmaktan mı, yoksa ulaşmaya yakınlıktan mı kaynaklandığını ayırt eder. Zira tahkîk[138] ve vusûl[139] ehlinin tabirleri (ifadeleri) tekellüfsüz ve doğal bir akışla gelir. Oysa henüz vuslatın neş'esini hissetmeye başlamış olan sâlikin ifadeleri ise hayırlı bir haberin sevincine, sözünü beğenmeye ve fikirlerini güzel bulmaya yakın olarak beyanın düzgünlük ve tertibini çoğaltıcı olur.

Burada bir üçüncü kısım daha vardır ki; onu şanlı müellif beyan etmemiştir. Onlar da ne vuslat ehli, ne de vuslata yakın olanlardır. Yalnız mutasavvıfların sözlerini ezberleyip vaki hallerini araştırmak ve kitaplarını okuyup ledünnî hakikatlerle ilgili ifadelerinde mehâret kazanmak suretiyle sülûk makamlarından bahsedip yorumda bulunurlar. Bu kısmın alâmeti de ifade biçiminin ilim kaidelerine uygunluğuyla beraber muhatap tarafından vuku bulacak müdafaa üzerine iddia olunan şeyi ispatta taassup kokusu duyulması, âcizlik ve susturulma zamanında da sertlik ve hiddet eserleri yüz göstererek nefsi savunmaya kalkışılması gibi hâllerdir. İşte bu kısım tabir ve beyan ehlinin ise; sülûk hâllerinden habersiz bir iddiacı alayı olduğu kuşkusuzdur. Bu sebepten hakikat ehli; "İnsan ancak konuştuğunda kusur ve noksanı ortaya çıkar!" demişlerdir.

190. Hikmet
VÂRİDÂTI[140] AÇIKLAMAK TESİRİNİ AZALTIR

لا ينبغي للسالك أن يعبر عن وارداته فإن ذلك يقل عملها في قلبه ويمنعه وجود الصدق مع ربه.

---

138 Tahkîk: İncelemek. İçyüzünü araştırmak.

139 Vusûl: Ulaşma, erişme, varma, yetişme.

140 Vâridât: Hak'tan kula gelen feyiz, ilâm, hâl.

Kalbî vâridâtını açıklamak sâlike yakışmaz. Zira bu açıklama, söz konusu vâridatın sâlikteki tesirini azaltır. Dahası Cenâb-ı Hakk'a karşı kulluk sadakatinin varlığına mani ve perde olur.

Nazmen Tercümesi

Yakışmaz varidatından ifade sâlike zira
Eder tesirini taklîl Hakk'a sıdkı men eyler

İzah

Kalbe ait vâridâttan ve tevhidle ilgili sırlardan zaruretsiz bahsetmenin caiz olmaması iki sebebe dayanır. Biri; sözü edilen vâridâtın gizlenilmesi sülûk gereği lazım olan ilâhi sırlardan olmasıdır. Bunları açıklamak, sâlikin kalbî tesirlerini azaltır ve söz konusu vâridâttan tam fayda temin edilmesine engel olur.

İkinci sebep; manevî müşâhedelerden bahsetmenin, nefsâni lezzet ve övünmelerden hiçbir zaman korunmuş olamamasıdır. Nefsâni lezzetler ise, hayvâni nitelikleri pekiştirip hakkâni sıfatlar üzerine havale ederek rubûbiyet hukukuyla icrayı sâlike ihmal ettirir. Böylece Cenâb-ı Hakk'a karşı kulluk sadakati zail olur.

Fakat "Zaruretler mahzurlu işleri mubah kılar!" kaidesi uyarınca söz konusu varidâtı, bir mürşid-i kâmile danışıp izah istemek amacıyla açıklamak gerekebilir. Ayrıca vecd ve hâl coşkunluğunun zaruri sevkine tâbi olmak suretleriyle, ya da Hudâ yolunu kaybetmiş birini doğru yola irşad etmek gayesiyle zikredilen varidâttan bahsederse bu durumda sâlik mazur, ve özrü de âriflerin indinde makbul olur.

191. Hikmet
HAK'TAN GÖREN, VERİLENİ ALABİLİR

لا تمدن يدك إلى الأخذ من الخلائق إلا أن ترى أن المعطي فيهم مولاك فإذا آنت آذلك فخذ ما وافقك العلم.

Halktan ihtiyaçlarını almaya sakın elini uzatma. Meğer ki onlarda verenin Cenâb-ı Hak olduğunu göresin. Böyle gördüğünde dahi ilim ve şeriatın sana mubah[141] ettiği şeyi al !

Nazmen Tercümesi

Halâikden sakın destin uzatma ahz-ı erzâka
Meğer onlarda Mevlâ'yı görürsen eder i'tâ

Eğer bu hal ile etsen tahakkuk sen yine ey dil
İbâhe ettiği eşyâyı al ilm-i şerifin hâ

İzah

Bir insanın, muhtaç olduğu bir şeyi kendi hemcinslerinden almaya müsaade edecek ilim, ya zâhir ilmi ya da bâtın ilmidir. Zâhir ilmi ki, şeriat ve fetva demek olup onun alınmasına müsaade ettiği şeyler haramlık ve şüphelilikten uzak, minnet ve itaptan temizdir. Dahası hâli güzel ve Hak yolda olan vazifeli kimselerin cömert ellerinden alınan şeylerdir. Bâtın ilmi ki, tasavvuf ve takva ilmi denilen güzel ahlâk ve azimet yolu olup onun kabul ettiği almalar da israfa düşmeden ve zora da girmeden insânî sıkıntıları kolaylaştıracak ve âcil gereksinimleri temin edecek zaruri ihtiyaçlardır. Öyle olmakla beraber, bu iki ilmin hikmetine uygun olarak alınacak şeylerde hakiki verenin yine Cenâb-ı Vehhâb olduğunu bilmek de lazımdır. Peygamber Efendimiz Aleyhisselam: "Ancak takvâ ehlinin yemeğini ye, ve ancak takvâ ehline yedir!" buyuruyor

192. Hikmet

ÂRİF, ALLAH'TAN BİLE İSTEMEYE UTANIR

ربما استحيا العارف أن يرفع حاجته إلى مولاه لاآتفائه بمشيئته فكيف لا يستحيي أن يرفعها إلى خليقته.

141 Mubah: İşlenmesinde sevap ve günah olmayan şey. Yapılması ve yapılmaması şer'an câz bulunan şey.

Çoğu kere ârif-i billâh, ilâhi iradesini kâfi gördüğü Hak Teâla'ya ihtiyacını arz etmekten utanır. Artık nasıl olur da mahlukatına ihtiyacını bildirmekten hayâ etmesin?

Nazmen Tercümesi

Hudâ'ya arz-ı hâcât eylemekten ârıf-i billâh
Murad-ı Hakka razı olduğu için eyler istihya

Nasıl etmez hayâ artık o Mevlâ-yı keremkârın
Kuluna eylemekten ref-i dest-i fakr ve istid'a

İzah

Kulluk edebiyle herkesten ziyade edeplenen ârifler zümresinin Cenâb-ı Hak'tan hayâ etmesi (utanması) vaciptir. Nitekim bu tâife hiçbir vakit kapanmayan ehadiyyet kapısında fukara ve kul, yüce Mevlâ ise zengin ve hamda layık olandır.

Bu şerefli taifeden Sehl-i Tüsterî hazretleri buyurdu ki: "Hiçbir nefis ve vicdan yoktur ki her an Hak Teâla ona muttali olmasın! Öyleyse hangi vicdan ki onda Allah'tan gayrıya meyl ve ihtiyaç ola, derhal ona iblis çeşitli hilelerle musallat edilir!" Ebu Ali Dekkak hazretleri de: "Allah'tan gayrıya hiçbir ihtiyacını arz etmemek marifetullahın alâmetlerindendir!" dedi.

İmam-ı Kuşeyrî de şöyle anlatıyor: "Bir fakiri Mekke'de, Harem-i şerif'te gördüm. Her gün Beytullah'a gelir ve tavaf ettikten sonra cebinden çıkardığı bir kağıt parçasına bakarak geri dönerdi. Birkaç gün bu hâlde geçtikten sonra onun vefat ettiğini haber aldık. Onun bu hâlini gözleyen gönül ehli biri bu kağıt parçasını elbisesinde arayıp bularak baktığında onda şu âyet-i kerimenin yazılı olduğunu görmüş: "Ey Muhammed ! Rabbinin hükmü yerine gelinceye kadar sabret. Doğrusu sen, Bizim nezâretimiz altındasın!.." (Tûr, 48.) Meğer bu fakir ihtiyaca duçar oldukça bu âyet-i kerimenin manasını mütalâa edip rûhunu gıdalandırarak Allah'tan gayrıya ihtiyaç arz etmekten sakınırmış.

*Bir şeyi murad etme * Olduysa inad etme*
*Hak'tandır o reddetme * Mevlâ görelim neyler*
Neylerse güzel eyler

193. Hikmet
HAYIR, NEFSE AĞIR GELENDEDİR

إذا التبس عليك أمران فانظر أثقلهما على النفس فاتبعه فإنه لا يثقل عليها إلا ما آان حقا.

İki işin hangisi daha hayırlı olduğu sana şüpheli geldiğinde, nefis üzerine daha ağır olanına bakıp ona tâbi ol!

Nazmen Tercümesi

Sana meşkûk olursa ger iki emr
Onun bak nefsin üzere eskalini al

Ağır gelmez bir iş âlemde nefse
Meğer ki hak ola bî-şübhe ol hal

İzah

Bu hikmetin içerdiği mana; vacip ve müstehaplardan insan nefsine ağır gelenlerin hafiflere nispetle işlenmeye daha layık olmasıdır. Bu da nefislerin ekseri itibariyle amelleri seçmede doğru bir ölçüdür. Zira insan nefsi, hırs ve cehalet üzerine yaratılmış olup hayvanî arzularla mühürlenmiştir. Dolayısıyla daima hareketinin başlangıcı hayvanî hazları talep ve rabbâni hukuku terktir. Binaenaleyh bir mürid bazı amelleri diğerlerine nispetle daha hafif görür ve nefsinde ona muhabbet duyar ise, derhal kendini o konuda tenkid ve itham ederek aksine muamelede bulunmalıdır. Yani hafif gördüğü ameli terk ve ağır bulduğuyla amel etmek lazımdır ki, nefsine uymakla delâlet va-

disine sapmasın, mahrumiyet ve pişmanlığa duçar olmasın. Çünkü nefse hafif gelen amelleri seçmek, hakikat erbabına göre kalbin manevî nifakından sayılarak itibardan uzaktır. Az ve çok havaî arzulara zemin teşkil eden bir kalp de, bu gibi nifak eserlerinden korunmuş olamadığı için elbette sırlar âyinesi olamaz.

Nefs-i emmâreye bir amelin hafif gelmesi, hayvanî arzusuna uygunluğundan dolayıdır. Nefsin arzusu da ancak ilâhi rızaya aykırı hâllere meyilli ve tâbidir. Böyle olunca artık mürid için başlıca kurtuluş çaresi amelin daha ağırını seçmek olduğu basiret erbâbı nezdinde aşikâr olur.

Bu ölçü, nefislerin çoğu itibariyle amel düsturudur. Ancak nefs-i mutmainne[142]ye nazaran sözü edilen hüküm değişir. Çünkü insâni nefis, itminan derecesine gelerek "Ey mutmain olmuş nefis!" (Fecr, 27.) yüce sırrına mazhar olduğunda havaî arzularının hükmünden kurtulmuş bulunur. Artık ne kadar zorlu ve meşakkatli olursa olsun bütün ameller ona kolay ve hafif gelir. Meşakkatler de zevk ve rahata dönüşür. Bu durumda seçilecek ameller ise, nefs-i mutmainnenin Allah indindeki derece ve makamına nazaran faydası çok ve meziyeti bol olan hâl ve fiillerdir.

Bu hikmete binaen âriflerden biri: "Yirmi seneden beri ilâhi nazargâh olan kalbim bir an nefs-i emmâreme karşı sükûn ve itminan hasıl etmedi!" demiştir. Nefse karşı kalbin sükûnu, nefsine hafif gelen amellere tâbi olmak demek olduğundan o ârif bu iftiharlı sözüyle sâlikleri irşada himmet etmek istemiştir. Nefsin daima makbul olmayan hâllere düşkünlüğüne misal olmak üzere Ebu Talib-i Mekkî hazretlerinin zikrettiği aşağıdaki hikâye bu konudaki maksadı tamamıyla ispata kâfi olduğundan buraya alındı. Şöyle ki:

Sûfi taifesinden bir zata tarikat-ı rabbâni fukarasından bir misafir gelir. Mübarek ev sahibi değerli misafirine hürmet ederek komşusundan kuzu biryanı satın alıp arkadaşlarından bir takım zatlar ile onu davet eder ve hepsine bir ziyafet hazırlar. Bunlar sofranın etrafında toplanarak her-

---

142 Nefs-i mutmainne: Doyuma, huzûra, rahata kavuşmuş nefis. Bu nefis kötü sıfatlardan sıyrılmış, güzel ahlâk ile ahlâklanmıştır. Nefsin, Allah'ın emirleri altında sâkin ve şehevî arzulara galip gelerek ıstıraptan kurtulmuş olma hâli.

biri biryan yemeğine uzandığı sırada bu fakir misafir de elini uzatıp aldığı bir lokmayı ağzına atar. Ama yutmayıp hemen çıkararak sofradan kalkar. Ve ziyafet topluluğuna hitaben: "Lütfen siz yemeye devam ediniz, bana gelen bir hâl yemek yemekten beni menediyor!" diyerek bir tarafa çekilir. Ziyafet topluluğu onun bu özür beyanından meraka düşerek sebebini öğrenmek için "Siz bizimle beraber yemedikçe biz de yemeyiz!" yolunda ısrar etmeleri üzerine misafir; "Benim için bu yemekten yemek mümkün değildir. Siz isterseniz yiyiniz, istemezseniz yemeyiniz. O sizin bileceğiniz bir iştir!" diyerek kalkıp yürüyüverir. Bunun üzerine ziyafet cemaati artık bu biryanı misafirsiz yemeyi istemeyerek biryancıyı çağırıp belki sözü edilen biryanda mekruh bir sebep olacağı düşüncesiyle aslından soruşturmaya karar verirler. Biryancı geldiğinde uzun uzadıya yapılan sorgu suâl üzerine nihayet, bu kuzunun ölü olduğunu ve parasına tamah ederek biryan yapıp sattığını itirafa mecbur olur. Binaenaleyh bu biryanın ölü eti olduğunu nasıl anladığına şaşıran ev sahibi o fakirle bir zaman sonra karşılaşıp kendisine sorunca, fakir ârif: "Ben yirmi senedir riyâzetle zaman geçirdiğim hâlde nefsim hiçbir yemeğe asla düşkünlük göstermemiştir. Oysa şu ziyafet sofrasına oturduğum vakit kendimde nefsâni bir iştah gördüm. Bunu gayrı tabii bulduğumdan ve nefsin öteden beri arzu ettiği hâller ise ilâhi rızaya uygun olamayacağından, söz konusu yemekte sakıncalı bir şey olduğu kanaatine vararak yemekten çekindim!" cevabını vererek onu irşad eylemiştir.

Amelleri seçme konusunda bu anlatılan hakikate daha yakın bir başka ölçü daha konulmuş, onunla salih ameller ölçülüp tecrübe ve imtihan edilmiştir. O da Hak yolcusu sâlikin ölüm gelip sayılı nefeslerini tamamladığını düşünmesidir. Ve o sırada hangi amel ile iştigâl ederek rûhunu teslim eylemek istediğini nazarı dikkate almasıdır. Çünkü ölüm hâlinde nefis hakiki salih amellerden başka fiil ve hâller ile iştigâli arzu etmeyeceğinden meşgul olmak istediği amel elbette hak olacaktır. Zira ölüm; hak olduğundan ve hakka karşı bâtılın devam ve bekası olamayacağından, ölüm düşüncesi bâtıl olan amellerin topunu kaldırıp hak amelleri devam ettirir.

194. Hikmet
FARZLARDA GEVŞEKLİK, NEFSTENDİR

من علامات اتباع الهوى المسارعة إلى نوافل الخيرات والتكاسل عن القيام بالواجبات.

Nafile hayırlara süratle teşebbüs edip de vacip amellerde tembellik göstermek, nefse tâbi oluşun alâmetlerindendir.

Nazmen Tercümesi

Ferâizden tekâsülle meşâgilgir-i nefl olmak
Hevâya ittibâ'ın bu alâmâtından olmuştur

İzah

Bu hikmet de; hak olan bir amelin nefs-i emmâre üzerine ağır, bâtılın ise hafif olacağını tenbih eden tasavvufî bir izahtır. Zira; önceki hikmette amellerin ağırının seçilmesi lüzumu, nefse ağır gelen her ibadetin ilâhi rızaya uygun ve hak olmasından dolayı olduğu ifade edilmekle bu hikmette de sâliklerin fikirlerini aydınlatma tarzında; nefse ağır olan vacipler ve farzlar dururken amellerin hafifi olan nafile hayırlar ile meşguliyet nefsin hevâsına (arzusuna) uymaktan başka bir hâl olmadığı ispat edilerek anlaşılır bir misal ileri sürülmüştür.

Meselâ bir müridin, yerine getirmediği bir takım farz ve vacipleri kaza etmeyip üzerindeki kul haklarını da ödemeksizin nafile oruç, namaz ve hac ile meşguliyete kalkışması, nefse mağlup olmaktan başka bir şey değildir. Zira nefsin hilelerinden kurtulabilmek, ancak şeriata uygun olan riyâzete itina ve manevî mücâhedeye ihtimamla mümkün olur. Bu hikmete binaen, sûfilerin büyüklerinden Muhammed bin Ebulverd hazretleri: "İki hâl ve hareket insanı dalâlet vadisinde kaybolmuş eder. Onun birisi; nafileleri yerine getirip farzları zâyi etmektir. Diğeri; kalp iştirak etmeksizin vücut âzâlarıyla yapılan ameldir. İşte insanların vahdet haremgâhına vuslattan mahrum olmalarının sebebi bu şekilde sülûk yollarını ve kaidelerini ihmal etmeleridir!" dedi. İbrahim Havvâs hazretleri de bir başka ifade ile: "İnsanlar Hak kapısından

iki şekilde ayrılmış olurlar. Birincisi; nafileleri talep ve farzları zayi etmektir. İkincisi; zahiren bir takım salih amellerle meşgul oldukları halde nefislerini söz konusu amellerde sadakatle ve o mevzuda başkasına da nasihatle mükellef tutmamaktır. Halbuki Cenâb-ı Mevlâ, bir âbidden ibadeti ancak sıdk ve istikameti ve Hakk'a isabeti sebebiyle kabul eder!" buyurdu.

Ebu Tâlib-i Mekkî hazretleri de bu konuda meseleyi şerh ederek: "Sadık bir mürid için ibadetlerin en faziletlisi, evvela nefsini bilmek ve haddini aşmamak ve Allah tarafından bulundurulduğu hal ve harekette devam eylemek, ve bütün yasaklardan uzaklaştıktan sonra, hidayete kılavuz olan bir ilim, ve kendisini nefsâni arzulardan meneden bir vera' (takvâ) ile farzları eda etmek, ve farzların ifası tamam olmadıkça nafilelerle meşgul olmamaktır. Zira nafile ibadet, ancak Hak yolunda mürid selamete mâlik olduktan sonra sıhhate ulaşmış olur. Nasıl ki kazanç ve ilerleme, satış ve alış sermayesinin ele geçmesinden sonra hâlis ticaret semeresi olur. Şu halde; selamet kendisi için çok zor olan bir kimse ilâhi lütuftan uzak ve nefsâni mağruriyetin korkunç vadisine düşmüş olmakla bedbaht ve gayr-i saîddir.

Dururken vâcibât etme nevâfille şugl zira
Nevâfille takarrüb sonradır kurb-u ferâizden[143]

195. Hikmet
İBADET VAKİTLERİNDEKİ SIR

قيد الطاعات بأعيا ن الأوقات آي لا يمنعك عنا وجود التسويف ووسع عليك الوقت آي تبقى لك حصة الاختيار.

Gevşek davranmak seni farz ibadetlerden alıkoymasın diye Allah Teâla onlara belirli vakitler tayin etti. Ve vakti de genişletti ki, sana seçme payı kalsın.

143 Vacipler dururken nâfilelerle meşgul olma zira / Nâfilelerle yakınlık, farzlarla yakınlıktan sonradır.

Nazmen Tercümesi

Muayyen vakitlerle eyledi tââti Hak takayyüd
Seni menetmesin kim ondan ey dil âdet-i te'hîr

Dahi evkat-ı tazyîk etmeyip etti sana tevsi'
Senin için tâ ki kalsın hâlî üzere hassa-i tahyîr

İzah

Beş vakit namaz gibi, belirli vakitler ile kayıtlanmış olan farz ibadetlerde iki büyük ilâhi nimet mevcuttur.

Birincisi; Cenâbı Mevlâ'nın zikredilen vakit tayini sebebiyle kullarını farz ibadetlerin ifasına sevk ederek karşılığında sevap ve mükâfat vaadi ile ebedî saadete teşvik buyurmasıdır. Zira Cenâb-ı Hak söz konusu ibadetleri belirli vakitlerle sınırlamayarak istendiğinde yapılmak üzere serbest bırakmış olsa, insanoğlu tabiatı gereği onda tembellik ve rehavet gösterip keşke ve belki ile terk ve ertelemeye cesaret eder ve böylece "Sonra yaparım diyenler helâk oldu!" hadîs-i şerîfinin içerdiği tehdide muhatap olurdu. Binaenaleyh; zenginlerin hac gibi hayat boyu geçerli olan ibadetin ekseriya ifasına muvaffak olamayarak vasiyet edip bedel yollamak suretiyle elden çıkan şeyi telâfiye çalışması yalnız erteleme yüzündendir. Zikredilen hadîs-i şerîfteki maksat da bu gibi tembellik eden ümmeti korkutmak olduğu şüphesizdir.

İkincisi; seçme payının ve cüz'î irade hükmünün insanlarda olduğu gibi kalması için vakitlerin daraltılmayıp her bölümünde ibadete izin verilmek suretiyle genişletilmesidir. Tâ ki zamanı belirlenmiş olan farz ibadet, bir sükûn ve teenni halinde yapılsın. Dahası genişletilmiş muayyen vakitlerin başı ya da ortası veyahut sonunda kalbin vücut âzâlarına muvafakatiyle beraber ibadet zorluksuz eda edilerek teklif mesuliyetinden çıkılmış olsun. Eğer ki vakit genişletilmemiş olsaydı. Mesela; öğle namazı vakti "zuhr" vaktinin ilk bölümüyle sınırlı kalsaydı, öğle namazını onun sonunda ya da ortasında kılan kimse söz konusu farzı elbette vaktinde eda etmemiş olurdu. Ve bilâhare kabulü şüpheli olan kazâdan başka da çare kalmazdı. Mademki vakit geniştir. Öyleyse namaz kılan, bütün meşguliyetlerden kurtulmak ve

kalp huzuruyla bezenmek sûretiyle vaktin istediği bölümünde namazını eda edip kulluğunu ortaya koyarak ibadet şartlarını tamamlayabilir. Şu halde; beş vakit namaza belirli zaman sınırları koyması ve sana seçme payı kalsın diye vakti geniş tutması, hiç kuşkusuz Cenâb-ı Hakk'ın büyük ilâhi lütuflarındandır.

196. Hikmet
İBADETİN ZORUNLU OLUŞUNDAKİ SIR

علم قلة نهوض العباد إلى معامته فأوجب عليهم وجود طاعته فساقهم إليها بسلاسل الإيجاب عجب ربك من قوم يساقون إلى الجنة بالسلاسل.

Kulların salih amele isteklerinin azlığını Cenâb-ı Hak bildiği için onlar üzerine ibadeti vacip kıldı. Ve binaenaleyh, onları îcâb zincirleri ile ibadete sevk eyledi.

Rabbin azimüşşan hazretleri bir kavmin hâlinde şaşılacak muamele gösterir. Öyle ki, onlar cennet bahçesine zincir ve prangalar ile ulaştırılırlar.

Nazmen Tercümesi

Bildiği için kıllet-i meylin ibâdın tâata
Kıldı vâcib onlara Mevlâ vücûd-u tâatı

Kayd-ı îcâb ile sevk-i tâat etti sevdi hem
Sevk olunmuş Cennet'e zincir ile bir ümmeti

İzah

Cihanı Yaratan ki: ne âbidlerin ibadetinden bir menfaati vardır, ne de günahkârların günahından bir zarar görür. Binaenaleyh; emretmemiş olsa

dahi, yine tapılmaya layık bulunduğu hâlde Cenâb-ı Hakk'ın ibadeti kullara vacip kılmasında ve onları îcâb zincirleri ile kulluk yönüne sevk etmesindeki hikmet, zayıf yaratılmış olan insanın nefsinde tembelliğin sabit kılınmış bulunmasından dolayı onda rabbâni hakları isteyerek yerine getirmeye ve ilâhi rızayı kazanmak için kulluk etmeye meylin az olduğunu ezelden bilmesidir. Bu sebepten mükellef kullara ibadetleri vacip kılması ve emirlerine muhalefetin şiddetli azaba sebep olacağı fermanıyla Hak Teâla onları korkutup tehdit ederek kulluk yollarına îcâb zincirleri ile sevk etmiştir. Böylelikle Cenâb-ı Mevlâ, adeta müşfik bir babanın evladına ettiği hayırhah muameleyi icra eylemiştir. Zira şefkatli bir baba, kılına bile zarar gelmesini istemediği yavrusunu tabii arzusu ardından koştuğu için dövüp korkutur. Dahası ilerde olgun ve mesut biri olsun diye onun talim ve terbiyesi yolunda bir takım meşakkatli işler teklif ederek eğlence peşindeki o çocuğu verdiği emre zoraki itaate mecbur eder. Halbuki; amaç o eğlence peşindeki çocuğa eziyet etmek değil, belki sonunda elde edebileceği istikbale dair menfaatlerinin şimdiden sebeplerini hazırlamaktır.

Allah Teâla da dünyayı seven kullarını, helâk sebebi olan nefsâni arzuları ardında dolaşmaktan menedip korkutmak suretiyle ebedî saadetlerini temin için zahmet verici ibadetler ile teklif ederek onları îcâb zinciri ile faydasını ilerde anlayacakları ilâhi tâatına sevk ve mecbur etmiştir.

197. Hikmet
İBADET VE CENNET

أوجب عليك وجود خدمته وما أوجب إلا دخول جنته.

Cenâbı Vehhâb; senin üzerine ibadeti lazım kıldı, lâkin hakikatte ancak cennet'e girmeni lazım kıldı.

Nazmen Tercümesi

Sana etti Hudâ gerçi vücûd-u hizmetin îcâb
Onunla eyledi ancak duhûl-u Cennetin îcâb

İzah

Cihanı Yaradan'ın; zahirde ibadetle kullarına teklifte bulunup bazı tâatleri vacip kılması, aslında iman ve ibadet sebebiyle cennet'e nail ve girmeye mecbur ve tâlip etmektir. Çünkü Cenâb-ı Hakk'a ne âbidin ibadeti menfaat, ne de âsinin günahı zarar verir. Dolayısıyla teklif ve îcâbın neticesi, yine kulun menfaatlerine dönüktür. Umumiyetle halkın ahvâline bakılırsa, emir ve yasakların hükümlerini yerine getirmede ağır davrandıkları ve terk ettikleri bile görülür. Bunun için insanlar, kulluk görevlerinde hesap ve azapla korkutulmaya muhtaçtır. Bununla beraber umum halkın arasında has kulların korkutulmaya ihtiyaçları yoktur. Çünkü onların basiretleri nurlandırılmış, kalplerine iman yazılmış, ibadet kendilerine sevdirilmiş ve bunlar isyana karşı nefret ettirilmiştir. Dahası bu zümre her ne yaparsa bütün işleri Allah'ın rızasını kazanmaktan ibarettir. Böyle bahtiyarlardan biri sahâbeden Suhayb-i Rûmî'dir. Öyle ki Peygamberimiz (a.s.) bu zat hakkında "Suhayb ne güzel kuldur. Allah'tan korkmamış olsaydı bile Allah'a âsi olmazdı!" buyurmuşlardır.

198. Hikmet
HAKK'IN GÜCÜ HER ŞEYE KÂFİ

من استغرب أن ينقذه الله من شهوته وأن يخرجه من وجود غفلته فقد استعجز القدرة الإلهية وآان الله على آل شيء مقتدرا.

Cenâb-ı Hakk'ın kendisini şehvet esaretinden kurtarıp gaflet batağından çıkaracağına şaşıran kimse, ilâhi kudrete âcizlik isnat etmiş olur. Halbuki Allah Teâla'nın her şeye gücü yeter.

Nazmen Tercümesi

Yed-i şehvetten inkazın yemm-i gafletten ihracın
Cenâbı Âlim'üs-Sır'ın olursa her kim müstagrib

Muhakkak etmiş oldu kudret-i Hakka o aciz isnad
Cenâbı Hak ise her şeye oldu kadir ve gâlib

İzah

Bir kimse ne kadar da şehvete esir ve gaflet deryasına batmış olsa, Cenâb-ı Hakk'ın yine ona hidayet edip selamete çıkaracağında şüphe etmemelidir. Zira bu şüphe, Kadir-i Mutlak'ın ilâhi kudretine âcizlik isnat etmek demektir. Halbuki âlemlerin rabbi olan Allah Teâla hidayet ve kurtarma işine muktedirdir. Binaenaleyh herbir müridin rabbâni rahmet ve samedâni füyûzattan ümitvar olması ve Mevlâ'nın kapısına tam bir zillet ve tevazu ile sığınarak ilâhi zuhûratı gözlemesi lazımdır. Tâ ki işleri kolaylaştıran Hak Teâla onun ağır durumunu hafif kılsın, müşkül gördüğü her işini kolay etsin. Zira Allah Teâla bir perişan kulunu af ve gufrâna mazhar etmek isterse, onu rızasına muvafık kılıp vaki isyanını da basit bir amel sebebiyle bağışlayarak bundan sonra ilâhi yardımını ona yoldaş eder. Böylece sapkınlık vadisinden hidayet caddesine ulaştırır; dereceleri yükseltir ve günahları mahvedip amelleri düzelterek hâlleri tasfiye ile ahlâk numunesi eyler.

Kereminden ne kadar mücrim isem kesmem ümid
Giremez kimse efendiyle kulun arasına

199. Hikmet
BAZEN ŞER, HAYRIN DEĞERİNİ GÖSTERİR

ربما وردت الظلم عليك ليعرفك قدر ما من به عليك.

Çok kere senin üzerine nefsâni zulmetlerin gelmesi, Hak Teâla'nın sana ihsanlarının değerini onlarla bildirmek içindir.

Nazmen Tercümesi

Olur zulümât-ı nefsâniyye pek çok defalar vârid
Sana tarıf için envâr-ı lütf-u Hazreti Hakkı

İzah

Zulmetler, nûrların karşıtıdır. Allah Teâla, hakiki vahdetin zâtına mahsus kılınmasını bildirmek için her bir şeyi çift olarak yaratmıştır.

Bundan dolayı, âlemde hiçbir nur ve nurâni yoktur ki onun mukabilinde bir zulmet ve zulmâni olmasın. Eşyanın ancak zıtlarıyla aşikâr olmasındaki hikmete binaen her zulmet de, karşılığındaki nûrun derecesine göredir. Burada zulmetlerden maksat; şehvetler, masiyetler ve gafletlerdir. İhsan vesilesi olmalarından maksat da; kalpteki nefsâni zulmetlerden soyunup Allah' yönelme esnâsında zuhûr eden füyûzat ve tecelliyât nurlarıdır.

Binaenaleyh; balıkların daima derya içerisinde bulundukları hâlde deryanın varlığından bîhaber oldukları gibi, ehlullâh da sübhâni nurlara gark olduklarında nurların vücûdundan habersiz bulundukları için vuslattaki huzur nimeti, nurların zevki, zikirlerin neşvesi ve sırların mahiyetinin kıymetini bildirmek ve şükür vazifesini ifa ettirmek gayesiyle Cenâb-ı Hak bu ehlullâha ayrılık anlarında hicâbî zulmetlerin ve gaybî kesâfetlerin gelişiyle hakikati bildirmiş ve hikmeti açmıştır.

Veyahut nurların devamı gurura ve şeriattan ayrılmaya sebep olacağından; nefsâni zulmet ve tabii kesâfetin hücumu vasıtasıyla sâdık mürid Allah tarafından uyarılmış ve gaflet uykusundan uyandırılmıştır. Şu iki surette de zulmetlerin gelişi; feyizleri toplayan bir nimet ise de, bazı defa imtihan ve ceza olarak meydana çıkar. Bu da o husustaki alâmet ve emareyle bellidir. Çünkü devamlı gelen şehevâni zulmetlerin cereyanı ve müridin de tevbeye muvaffak kılınmaksızın daima masiyetler (günahlar) arasında dolaşması; değil nimet, belki "Bu yüzden onları ansızın yakalayıverdik." (A'râf, 95.) âyet-i kerimesi uyarınca, sonu vahim şiddetli bir ceza olduğuna güçlü bir delildir.

200. Hikmet
NİMETİN KIYMETİNİ BİLMEK

من لم يعرف قدر النعم بوجدانها عرفها بوجود فقدانها.

Her kim; ilâhi nimetin kadrini mevcut olduğu sırada bilmezse, onu yitirdiği zaman şüphesiz bilir.

Nazmen Tercümesi

Hal-i vicdânında kadr-i nimeti kim bilmezse
Hal-i fıkdânıyla elbette bilir ol nimeti

İzah

Bu hikmet; önceki hikmetin delilidir. Adeta; "Zulmetler nasıl nimet nurlarını bildirici oluyor?" diye soran birine, müellif cevap vererek "Nimetin kıymeti elden çıkınca bilinir!" hükmüyle davayı ispat ediyor. Evet; bir şeyin değerinin ancak onun zıddının varlığı zamanında ortaya çıkması ve eşyânın hakikatlerinin de zıtlarıyla görülüp anlaşılması açık ve net olduğundan dolayı, önceki hikmette ileri sürülen fikir de açıklık kazanır. Çünkü görme nimetinin kıymetini körlüğe müptela olanlar bilir. Ekser insanların ancak elden çıktığında nimetin varlığının değerini anlayabilmesi, nimet vaktinde gafletin üstün gelmesinden dolayıdır. Ârifler zümresi ise; Hak Teâla'nın nimetine daima şükrediyor oldukları için en ziyade nimetin kadrini varlığı vaktinde tayin ederler. Binaenaleyh Seri Sekatî hazretleri: "Nimetin kadrini bilmeyen kimsenin elindeki nimet bilmediği sebeplerle yok olur!" buyurdu.

Fudayl bin İyaz hazretleri de "İlâhi nimetlere karşı şükür ve hamde devam edin! Zira; bir nimet bir kavimden bir kere zail olup gittikten sonra geri dönmesi pek az vaki olur!" dedi.

Arap ediplerden biri: "Nimet cazibeli bir güzel olunca, onun yakasına nazar boncuğu diye hamd ve şükrü takmak gerek!" yolunda şairâne bir cümle sarf etmiştir. Bir başkası da: "Nimete şükürle elde edilen menfaatlerin en küçüğü şiddetli cezaya uğramaktan kurtuluştur!" demiştir. Bir hakikat ehli: "Nehir kıyısındaki çayırda oturanlar can suyunun kadrini bilmez, belki çamurlu sulara susamış olanlar bilir. Bunun gibi; babasının devamlı edep ve terbiye öğretmesinden canı sıkılıp yüz döndüren çocuklar babanın kadrini hayatı vaktinde değil, belki vefatı zamanında anlayabilir!" dedi.

Şu beyanattan anlaşıldığına göre ilâhi nimet mevcut oldukça, meçhul olup kaybolmadıkça tabiatıyla bilinemiyormuş. Bu sebepten bazı salih kimseler "Yarabbi, bize ilâhi nimetini zevâliyle değil devamıyla bildir!" diyerek tazarru ve niyazda bulunmuşlardır. İşte bir nimeti bilmek, gafletin üstün gelmesi sebebiyle ancak kayboluşu ile olduğundan, bir de coşkun-

luk halinde hamd ve şükrü ifa da zayi olup gittiğinden, Peygamber Efendimiz (a.s.) ümmetine; ibadette kendinden üstün olanlara, mal ve nimette ise aşağı durumdakilere bakmakla emir buyurmuşlardır.

Şeb-i yeldâyı müneccimle muvakkit ne bilir
Mübtelâ-yı gamma sor ki geceler kaç saat[144]

201. Hikmet
NİMETİN ARTIŞINA ŞÜKRET, ŞAŞIRMA

لا تدهشك واردات النعم عن القيام بحقوق شكرك فإن ذلك مما يحط من وجود قدرك.

Peş peşe gelen nimetler şükür ve hamd hukukunu yerine getirme konusunda sana dehşet (şaşkınlık ve korku) vermesin ! Zira şükrün terkine sebep olan bu dehşet, senin kıymet ve şerefini azaltan hallerdendir.

Nazmen Tercümesi

Nimet-i Hakkın tevâlîi ve tevârüd etmesi
Vermesin îfa-yı şükürden sakın dehşet sana

Çünkü terk-i şükrü mestelzim olan bu indihâş
Kadrini tenzîl eden ahvâlden oldu dilâ

İzah

Bir insanın peş peşe ilâhi nimetlere erdikçe karşılığında hamd etmekten âciz olduğunu görerek şükranlık hukukunu yerine getirme hususunda şaşkınlık ve korkuya kapılıp da şükrü terk etmesi asla câiz olamaz. Zira Hak

144 En uzun geceyi müneccimle muvakkit bilir / Derdi olana sor ki geceler kaç saat. Muvakkit: Saatin doğruluğunu tayin eden memur.

Teâla hazretleri insanın kadrini yüceltmiş, bilhassa iman ehlini terfi ve tazim eylemiştir. Dahası pek az bir hayırlı işi ondan çok olarak kabul edip "Kim ortaya bir iyilik koyarsa ona on katı verilir." (En'âm, 160.) hükmünce üstün bir yardıma layık kılmıştır. Bu hakkani lütuf bütün kâinata karşı insan nev'ini hususi bir efendilik ile şerefe nail ettiğinden, artık nimetin çokluğundan dolayı şükür ve hamdın ifasına acizlik gösterip de kulluk hukukunu yerine getirme hususunda tembellik etmek insan için ilâhi lütuf olan bu sonsuz şerefi düşürüp azaltacağından şüphesiz cehalet ve haddini bilmezlik gereğidir.

202. Hikmet
KALBE HÜKMEDEN DÜNYA

تمكن حلاوة الهوى من القلب هو الداء العضال.

Kalpte dünyevî arzuların hakimiyetinin bulunuşu çetin bir hastalıktır.

Nazmen Tercümesi

Gönülde hubb-u dünyanın vücûdu
Devâsı gayri mümkün bir marazdır

İzah

Kalbi Cenâb-ı Hakk'a mahsus kılmak, nefsâni kuruntu ve şeytâni vesveselerin taarruzundan korumakla hasıl olur. Nitekim nefis ve şeytanın kalbe vesveseler verme yolu da dünya sevgisidir. Çünkü dünya sevgisi günah ve hatalara meylin başıdır. Kalp; nefsâni maraz ve hayvâni şehevât hastalıklarından kurtulmadıkça, muhabbet sultanının nazargâhı olamaz. Zira bir hanede misafir misafir üstüne bulunamaz. Kalbî hastalıkların tedavisi de, iman ve yakîn nurlarının kesintisiz olmasıyla mümkün olur. Öyleyse bir hastalık vücutta tedavisizlik yüzünden artarak hakimiyet kurarsa müzmin bir maraz ve tedavisi imkansız bir hastalık hükmünü ala-

rak onun iyileşip sıhhat bulması çok zor olur. Binaenaleyh mürid; manevî kalp hastalıkları olan şehvet ve dünya sevgisini ilâhi şifahane olan irşad kapısına iltica, ve mürşid-i kâmilin tedavisi altında zikir, takva ve safâlı fikir devâsı ile gidermeye çalışması lazımdır ki, saadet sıhhati ve vuslat âfiyeti tecellî etsin.

Sür çıkar gayrı gönülden tâ tecellî ede Hak
Padişah konmaz serâya hâne mamur olmadan

203. Hikmet
KALBİ TEMİZLEYEN ACZİYET VEYA İŞTİYAK

لا يخرج الشهوة من القلب إلا خوف مزعج أو شوق مقلق.

Arzu ve şehvetleri kalpten çıkaracak olan şey, âciz düşürücü bir korku yahut uykuları kaçıran bir iştiyaktır.

Nazmen Tercümesi

Jeng-i şehvetten dili ancak iki şey pâk eder
Ya hirâs-ı sabr-ı sûz veya ki şevk-i dil-firûz

İzah

Bu hikmet, önceki hikmette anlatılan zorlu şehvet hastalığının tedavi yoluna dairdir. Şehvet ve hevâ hastalığı kalpte müzmin maraz halini aldıktan sonra onun tedavisi ancak iki şey ile olabilir.

Onun biri; ilâhi celâl sıfatlarının müşâhedesinden dolayı kalbe gelen derin korkudur. Bunun menşei de isyan ehli için hazırlanan cehennemin aşağı derecelerini düşünmek ve sonsuz azabı ihtiva eden Kur'ânî âyetlere bakıp etraflıca incelemek, dahası ölümün şiddetini, mevtâların hâllerini, kabrin dehşetini, sorgu suâli hatırlamak ve haşrin korkularını, kıyametin eziyetlerini, hesap ve sıratı ve Hak Teâla'nın huzuruna çıkarılışı tasavvur etmektir.

Diğeri; rabbâni cemâl sıfatlarını görmekle kalbe ulaşan gönül alıcı sıfatlardır. Bunun sebepleri de iman ve tâat ehline vaat edilmiş olan rıdvan ravzasını, cennet derecelerini, hûrî ve gılmanların dostluğunu, daimi saadeti, sonsuz devleti, Muhammed (a.s.) ile birlikte olmayı ve Yezdân'ın cemâlini müşâhedeyi nazarı itibara almak ve yakînen bilmektir. İlim meclislerine, zikir ve tesbih mahfillerine devamlılık da bu hususta faydalı hallerden ise de, lâkin tam şifa; şu iki zikredilen devâda insicamlı olarak meydana gelir ve her biri şehvet yarasına müstakil bir iyileştirici çaredir.

Muayyen bir devâ her derde dârü'd-dâ'-i âlemde
Devâ-yı derd-i isyan ise oldu hükm-ü istiğfar[145]

204. Hikmet
ORTAKLI KALP

آما لا يحب العمل المشترك آذلك لا يحب القلب المشترك العمل المشترك لا يقبله والقلب المشترك لا يقبل عليه.

Cenâb-ı Hak, müşterek ameli ve ortaklı kalbi sevmez. Ve Hak Teâla müşterek ameli kabul etmediği gibi, ortaklı kalbe de teveccüh eylemez.

Nazmen Tercümesi

Muhabbet müşterek a'mâle etmez Hazreti Mevlâ
Nasıl ki müşterek kalbe muhabbet eylemez asla

Erişmez cânib-i kuds-i kabûle müşterek a'mâl
Dahi etmez nazar ortaklı kalbe ol Kerem-fermâ

145 Şu dert yurdu âlemde her derin bir devası vardır / İsyan derdinin devası ise istiğfardır.

İzah

Müşterek amel; gösteriş ve riya ile karışmış ve ihlâstan uzak olan ibadettir. Ortaklı kalp; aslında ilâhi tecelli mahalli iken sonradan Allah'tan gayrının muhabbetine meydan olan kalptir. Böyle bir kalp, mahlukata itimat ve istinat ile makam sevgisine esir hale gelmiştir.

Cenâb-ı Hakk'ın müşterek ameli sevmeyişinin sebebi; böyle amel eden kimsenin insanlara yönelmesi ve bağlanmasıdır. Zira bu tarzda yapılan amel, çürük ve sakat olur. Nitekim ortaklı kalbin ilâhi lütuftan uzak bulunuşu da; sahibinin kendi nefsine itimat ve istinadı yüzünden hasta ve gayri müstakîm olmasından dolayıdır.

Elhasıl "Amelde niyet ve maksat ne ise hüküm ona göredir!" ve "İnsanın niyeti amelinden hayırlıdır!" manasındaki hadîs-i şerîfler uyarınca iyi niyete, ihlâs ve safvete dayanmayan ameller hiçbir vakit Allah indinde makbûl olmaz. Aynı şekilde, "Allah insanın içine iki kalp koymamıştır !" (Ahzâb, 4.) âyet-i kerimesi gereğince, ilâhi muhabbete mekân olmayan ve masiva tozu ile gaflet renklerine bulanan kalp de asla "Allah bizimle beraberdir!" (Tevbe, 40.) manasının safi şarabı ile neşeli olamaz.

Geceler azmettiğim ol yâre sâyem havfıdır
Bir tarîk ile kabul etmez muhabbet şirketini[146]

205. Hikmet
İMAN NÛRU GİREN KALPTEN DÜNYA ÇIKAR

أنوار إذن لها في الوصول وأنوار أذن لها في الدخول.

Hak tarafından bir kısım nurlar sadra ulaşmaya kadar izinli, ve bir kısım nurlar da kalbe dahil olmaya mezundur.

---

146 Gölgemden korktuğum için geceleri gidiyorum o yâre / Zira hiçbir ortak kabul etmez sevgiye.

Nazmen Tercümesi

Olup bu kısmı envârın vüsûlu sadra dek mezun
Diğer bir kısmı da oldu duhûl-u kalbe fermandâr

İzah

Kalp aynalarına gayb hazinelerinden gelen manevî nur ve ilâhi tecellîler ki sübhâni marifet ve samedâni sırlar olarak zuhûr sayfasına tecellî eder, iki kısma ayrıldı. Bir kısmı için kalp dehlizi olan sadra, yani zahir kalbe kadar ulaşmaya Allah tarafından izin verildi. Diğer kısım için de kalbin basiret mahalline (süveydâ-ül kalbe) girmeye müsaade buyruldu. Zahir kalbe ulaşmaya izinli olan nurların yararı; kalp gözünün onunla nefsi ve rabbini, dünya ve âhiretini müşâhede edip bilmesidir.

İşte bu fayda hasıl olduğu vakit artık kalp bir kere kendisiyle, bir kere de rabbiyle beraber bulunur. Yani kâh dünyaya muhabbet ederek sûrete ait ameller ile meşgul olur, kâh âhirete meyil ile Hakk'a dair işleri nazarı itibara alarak ona yönelir.

Oysa kalbin basiret mahalline (süveydâ-ül kalbe) dahil olan nurların tecellî edişi neticesinde; gönül sarayında ilâhi vücûddan başka masivâullah zuhûr etmez olur. Ve gönül sahibine karşı Hakk'ın öz zatından gayrı bir şey sevilen ve arzulanan olarak kalmaz. Bu sebepten bazı ârifler: "İman zahir kalpte kalırsa; mümin kişi dünyaya da, âhirete de meyleder. Böylece kâh Hak ile, kâh halk ile yakınlık kurar. Ama iman nûru kalbin basiret mahalline (süveydâ-yı kalbe) dahil olan mümin ise; imanında kâmil olup dünyadan nefret ve boş arzuları terk eder!" dedi.

Ebu Tâlib-i Mekkî hazretleri de: "İmanın derecesi, Hakk'ın rıza ve muhabbetini bütün masivâ ve muhabbetler üzerine tercih etmekle anlaşılır. Nitekim bu yüksek mertebenin aşağısında bulunan iman ehli ise, muhabbet derecelerine ve iman mertebelerine göre irfan sefâsından hissedar olur!" dedi.

Bazı hakikat ehli de: "Kalbin zâhiri İslâm mahalli, bâtını iman nûrunun cilvegâhıdır. Binaenaleyh imanın İslâm üzerine ve bâtının zâhir üzerine üs-

tünlüğünden dolayı, muhabbet ehlinin sevgi ve dostluk hususundaki görüşleri farklı oldu!" buyurdu.

206. Hikmet
NÛRLAR, VARLIK DOLU KABE GİRMEZ

ربما وردت عليك الأنوار فوجدت القلب محشوا بصور الآثار فارتحلت من حيث نزلت فرغ قلبك من الأغيار يملأه بالمعارف والأسرار.

Çoğu kez nurlar sana ulaşır, kalbini mahlukatın sûretleriyle dolu bulur ve indiği yerden geri çıkar. Öyleyse kalp hazineni ağyârdan boşalt ki, Cenâb-ı Hak onu marifet ve sırlarla doldursun!

Nazmen Tercümesi

Sana vârid olur çok kere envâr
Bulur kalbin dolu ekvân ve âsâr

Olur envâr-ı Hak nâ-çâr râhil
O yerden doğru ki olmuştu nâzil

Dilin ağyârdan boş kıl ki Mevlâ
Ede irfân ve esrâr ile imlâ

İzah

Rabbâni ilim ve ilâhi sırların yansıdığı levh-i mahfûz, âriflerin kalpleridir. Bazı kere bu ilim ve sırlar; mal, mevki ve dünya arzularından varlık sûretlerine alâkadar olan kalplere de ulaşırsa bile, nurların tecellîsi için o gibi kalplerde istikrar mahalli bulamaz ve ağyâr kirleriyle pis olan yere giremez. Bu yüzden sözü edilen nurlar yine yükseklere doğru geri dönüp gider. Binaenaleyh rabbâni nurların zuhûrunu ve samedâni sırların tecellîsini arzu eden tevhîd ehli; kalbini masivâ alâkalarından, dünya ve ukbâ eserle-

rinin sûretlerinden uzaklaştırmalı ve sübhâni marifet incileri ile bezenmiş kılmalıdırlar ki, ledünnî kudret manalarına yakîn hasıl etsin ve, "Bizim uğrumuzda cihâd edenleri elbette yollarımıza eriştireceğiz!" (Ankebût, 69.) irfan medresesinden Yezdân'ın feyzini alsın.

207. Hikmet
İLÂHİ İHSANI YAVAŞ BULMA

لا تستبطئ منه النوال ولكن استطئ من نفسك وجود الإقبال.

Sen ilâhi ihsanı yavaş bulma ! Lâkin nefsini Allah'a teveccühte yavaş bul!

Nazmen Tercümesi

Hak Teâla'dan atâyı etme istibta' sakın
Leyk et nefsinden istibta'-yı ikbâl ey gönül

İzah

Vâcibü'l-vücûd hazretlerinde asla cimrilik olmadığından ve ilâhi rahmet eserleri de tevlîd[147] ve îcab[148] ile kayıtlı bulunmadığından feyz kaynağı Hak Teâla'yı lütufta yavaş bulmak, yani sübhâni inâyette gecikme tasavvur etmek akıl ve hikmete uygun olamaz. Belki gecikme ve yavaşlığı, nefsin ilâhi rızaya meyil ve teveccühünde aramak lazımdır.

Çünkü; kalp aynasından ağyârın sûretlerini silip tamamen sübhâni ihsana yönelmedikçe, ilâhi marifetler ve sırlar onda tecellî etmeyeceği gayet tabiîdir. Nitekim bir insanın dışkı üzerine tohum atarak hasat vaktini beklemesi yahut taştan bir levhaya bakarak onda sûretlerin aksedeceğini umması kadar âlemde acayip bir şey tasavvur olunursa, o da hazırlık ve istek ve hâlini düzeltme çabası olmaksızın lütf-u ilâhiyi yavaş bularak sabırsızlan-

---

147 Tevlîd: Sebep olmak, vücûda getirmek. Terbiye etmek. Beslemek.

148 Îcab: Lâzım. Gerekli. Lüzum. Şer'î ıstılahta buna "îcab ve kabûl" denir.

maktır. İçinde bulunduğumuz şu dünya ise; ukbâ gibi kudret âlemi olmayıp bilâkis sebepler ve hikmet âlemi olmasından ve burada zuhûra gelecek her türlü ilâhi imdâd, kulların maddî ve manevî istidadına bağlı bulunmasından dolayı ilk olarak müride istidat kazanmak lazımdır ki, Cenâb-ı Hak ona bol bol verip imdâd etsin. İkinci olarak sebepleri tam yerine getirmelidir ki, Allah Teâla da ona ihsan ve lütuf hazinesinden kapı açsın!

Şu halde; hüner dünyaya geliş değildir. Hüner, ancak dünyanın bir imtihan yurdu olduğunu ve ağlaya ağlaya vücûd beşiğinin süslendiğini nazarı itibara alarak ebedî saadete istidadın kazanılmasına uğraşmak ve istikbalin temini ile güle güle sayılı nefeslerin tamamlanmasına çalışmaktır. Binaenaleyh aşağıdaki kıta bu konuda ne güzel bir hikmet dersidir:

Tefekkür et doğarken ağladığını ey gönül
Sevinçle gülüyordu hep çevrendekiler

Sen de öyle gayret et, öyle bir yaşa ki
Mutlulukla gül, ölümüne ağlarken insanlar

208. Hikmet
VAKİTLERİN HAKKINI ERTELEME

حقوق في الأوقات يمكن قضاؤها وحقوق الأوقات لا يمكن قضاؤها إذ ما من وقت يرد إلا ولله عليك في حق جديد وأمر آأيد فكيف تقضي في حق غيره وأنت لم تقض حق الله فيه.

Vaktin içindeki bir takım hak ve vazifelerin kazâsı mümkündür. Ama vakitlerin haklarının kazâsı mümkün olmaz. Zira; her gelen vakitte Allah Teâla'nın senin üzerinde yeni bir hakkı ve açık bir emri vardır! Sen Cenâb-ı Hakk'ın sözü edilen vakitteki hakkını kazâ etmediğin halde gayrın hakkını nasıl ifa edebilirsin?

Nazmen Tercümesi

Vazâif var ibadetten zamanda
Olur mümkün kazâsı diğer anda

Değildir kabil-i imkân ve icrâ
Kazâsı hak-ı hâl ve vaktin asla

Ki vakit olmaz vürûd etsin de onda
Hudâ'nın olmasın nev hakkı sende

Nasıl sen hak-ı mâ-fâtı kemâ kâne
Kazâ etmen müyesser olsun ol ân

O demde halbuki hakkıyla câna
Hudâ'nın etmedin sen hakkın îfâ

İzah

Vakitlerde olan haklar; namaz, oruç, hac ve zekât gibi zâhirî ibadet ve şer'î hükümlerdir. Vakitlerin hakları ise; Allah tarafından nimet ve âfet, tâat ve masiyet gibi kullara gelen takdirle alâkalı manevî hâllerin gerektirdiği şu bâtınî muamelelerdir; nimette hamd ve senâ, âfette sabır ve rıza, tâatte müşâhede, masiyette istiğfar ve nedamet.

Bu manevî hâllerden vakitler diye söz edilmesi; vaktinin ismiyle bir şeyin adlandırılması kabilindendir. Nitekim zikredilen hallerden her biri, hususi bir vakitte ortaya çıkar. Hatta müridde bu hâllerden hangisi bulunursa; vaki hâl, sûfilerin indinde o müridin vakti sayılmıştır.

Mevlâna Celâleddin-i Rûmî hazretlerinin: "Sûfi ibn-ül vakt[149] olur ey refik!" mısraındaki vakt ile kastedilen de sûfinin hususi hâlidir. Zira ibn-ül vakt olmak; çocuğun babasına karşı edepli davrandığı ve babalık hakkını yerine getirdiği gibi, sadık müridin de vakit dediğimiz zikredilen dört hâlden

---

149 İbnü'l-vakt: Zamanın uyarına giden, vaktin icaplarına göre hareket eden kişi.

biriyle edeplenmesi ve hakkını ifa etmesidir. Vakitlerin haklarının zikredilen bâtınî muameleden ibaret olduğunu velilerin baş tâcı, Ebu Abbas el-Mürsî hazretlerinin aşağıdaki ârifâne makaleleri bir kat daha izah eder. Şöyle buyuruyor: "Müridin vakitleri dörttür. Beşincisi yoktur. O da; nimet, âfet, tâat ve masiyettir. Ve bunların her birinde de Cenâb-ı Hakk'ın kulları üzerinde bir hakkı olup onu rubûbiyet hükmüyle kulundan ister. O haklar da zikrolunan hamd, sabır, müşâhede ve nedâmettir."

Peygamber Efendimiz (a.s.) "Her kim verilen nimete şükreder, belâyı sabırla karşılar, uğradığı zulmü bağışlar ve işlediği haksızlığa tevbe ederse; onlar için âhirette emniyet ve kurtuluş, dünyada irşâd ve hidayet vardır!" buyurmuşlardır.

İşte bu tafsilattan anlaşıldığına göre vakitlerde olan kulluk vazifeleri ve ibadetler; vaktinde eda olunmadığı surette onun diğer vakitte kazâsı mümkün olur. Fakat vakitlerin haklarını kazâ mümkün olmaz. Çünkü kaybolan şeyin kazâsı için boş vakit bulunamaz. Zira; her an peşpeşe gelip geçen vakitlerin içinde bir zaman yoktur ki onda Cenâb-ı Hakk'ın kul üzerinde zikredilen hallerden birinin varlığı sebebiyle bâtınî muamelelerden bir yeni hakkı, bir kesin emri olmasın. İşte bu yeni hakkın ifa zamanı ise ancak o hakkı içine alacak kadar geniş olabileceğinden kaybolan hakkı kazâya artık nasıl zaman bulunabilir? Şu halde sadık müride vacip olan ancak mukaddes kalbini daima murakabe altında tutarak zamanı geçtiği surette kazâsı mümkün olamayan hukuka riâyet etmesi, elindeki vakitleri nefsâni arzu ve beşerî münasebetsizlikler yolunda sarf ve telef etmemesidir. Tâ ki hayr-ül halefi olmayan ve kazası imkânsız olan ilâhi haklar zayi edilmiş olmasın!

209. Hikmet
GEÇEN ÖMÜR TELÂFİSİZDİR

ما فات من عمرك لا عوض له وما حصل لك منه لا قيمة له.

Ömründen geçen süre için bedel ve geri dönüş olmadığı gibi, ondan sana hasıl olan için de kıymet ve paha biçilmedi.

Nazmen Tercümesi

Fevt olan ömrün için yoktur ivaz
Ömürden hâsıl için de yok bahâ

İzah

İnsan hayatının müddeti, Cenâb-ı Hakk'a yakınlık ve bol ecre vesile olan salih ameller için bir geniş meydandır. Nitekim insana ait saadet de amellerin salihi ile kazanılacağı şüphesizdir. Her ne zaman hayat süresinin mukaddes cüzlerinden bir kısmı salih amelden boş olarak geçerse, insana ait saadetten de zikredilen cüz ile orantılı bir miktar kaybolup gideceğinden ve kaybolanın telâfisi de mümkün olamayacağından, elden çıkan ömür bedelsiz olarak kaybedilmiş demektir. Fakat müridin hayat cüzlerinden salih amelle geçmiş olan cüz için de elbette kıymet ve paha takdir etmek mümkün olamaz. Çünkü onunla ebedî saadete erişmek ve yüksek derecelere ulaşmakla, ondan daha fazla kadri yüce bir pahalı nimet tasavvur olunamaz. Bu sebepten selef-i sâlihîn hazerâtı; vaki an ve mukadder vakitlerine çok riayet edip sayılı nefesleri ganimet bilmiş, sınırlı saatlere fevkalâde itibar göstererek emanet olan ömürlerini tembellikle zayi etmemiş ve nefislerinden ilâhi rızaya uygun amellerden başka bir şeye de kanmamışlardır. Nitekim Cüneyd-i Bağdâdî hazretleri: "Vakit nakittir. Kaybedilirse bir daha ulaşılamaz!" derdi. İmam-ı Ali (r.a.) de: "İnsanın kendisinde kaybettiğini telâfi ve kazâ, ve öldürdüğünü diri eylediği kalan ömrü için biçilecek bir paha bulunamaz!" buyurdu. Resûl-ü Ekrem Efendimiz (a.s.) hazretleri de: "Kulun üzerinden Cenâb-ı Hakk'ı zikretmeyerek geçmiş olan bir an ve saat yoktur ki, zikredilen kul için hasret ve nedamet sebebi olmasın!" buyurmuşlardır.

210. Hikmet

ALLAH'TAN GAYRI SEVDİKLERİN İLÂHIN OLUR

ما أحببت شيئا إلا آنت له عبدا وهو لا يحب أن تكون لغيره عبدا.

Sevdiğin bir şeyin elbette kulu olursun. Hak Teâla hazretleri ise kendisinden gayrıya kul olmana razı değildir.

Nazmen Tercümesi

Muhabbet etmedin bir şeye cânâ
Onun olmadan kulu kurbanı ancak

Muhabbet halbuki göstermez asla
Senin ağyâra bende olmana Hak

İzah

Bir şeye aşk ve muhabbet, ona bağlılığı ve boyun eğmeyi, dahası onun üzerine hiçbir şeyi tercih etmemeyi gerektirir. İşte "Sevgin seni kör ve sağır eder!" yani "Bir şeye muhabbetin onun fenalığını göstermez ve işittirmez sûrette seni kör ve sağır yapar!" fehvâsınca sevilen şeyin, kendisini seveni kul köle etmesinin manası da budur. Binaenaleyh; Allah'tan gayrıya muhabbet eden kimse her kimi ya da neyi seviyorsa onun tutkun bir kulu olur. Oysa Hak Teâla hazretleri kulunun kendisinden gayrıya kul olmasına asla razı olmadığından, Hakkın rızasızlığı da helâki gerektirdiğinden Peygamber Efendimiz (a.s.) şöyle buyurdular: "Dünyanın, paranın, süslü elbiselerin, kadifenin (eşyanın) ve hanımının kulu olan perişan ve zelil olsun!"

211. Hikmet
İBADET VE GÜNAHIN KARŞILIĞI SANADIR

لا تنفعه طاعتك ولا تضره معصيتك وإنما أمرك بهذه ونهاك عن هذه لما يعود عليك.

Senin ne ibadetin Cenâb-ı Hakk'a yarar, ne de günahın zarar verir. Fakat O'nun ibadeti emredip günahtan sakındırması, bilâhare sana ait olacak fayda içindir.

Nazmen Tercümesi

Hudâ'ya menfaat vermez ibadet
Dahi fi'l-i kabîhin de mazarrat

Muhakkak emr ve nehyi Kibriyânın
Sana aid olur nef'i nihayet

İzah

Cenâb-ı Hak, fiillerinde karşılık ve bedellerden münezzeh olduğu için amel edenlerin amellerinden müstağnidir. O'na ne salihin ibadeti fayda, ne de kötünün mâsiyeti zarar verir. Kullarına ibadetle emredip günahtan sakındırması, bilâhare yine kullarına ait olacak dünyevî menfaat ve uhrevî faydalardan dolayıdır.

Mesela; Hak Teâla'nın iman ehline emrettiği beş vakit namazın Allah'a yakınlaşmaya sebep olmasının yanı sıra sıhhatin korunması bakımından da pek çok maddî faydaları içerdiğinde hiç kuşku yoktur. Bunun gibi Cenâb-ı Hakk'ın senede bir ay tutulmasını emrettiği oruç; nefs-i emmârenin terbiyesi, kalbin tasfiyesi, manevî mükâşefelerin husûlü ve oruçlunun Cenâb-ı Hudâ'ya vusûlü gibi bir takım büyük menfaatleri kendisinde toplamasından başka pek çok bedenî menfaatleri ihtiva eder. Binaenaleyh; Allah Teâla kulların menfaatine olmak üzere tâatle emredip mâsiyetten nehyetti.

Kim ki görmez cevâb-ı hakkı savâb
Vermemektir ona cevâb cevâb

212. Hikmet
HER ŞEY HAK İLE MEVCUT

لا يزيد في عزه إقبال من أقبل عليه ولا ينقص من عزه إدبار من أدبر عنه.

Kendisine yönelenin yönelişi Cenâb-ı Hakk'ın izzetine bir şey eklemez. Yüz çevirenin de sırt dönüşü O'nun izzetinden bir şey eksiltmez.

Nazmen Tercümesi

Ziyade eylemez bir şey-i mukbel izzet-i Hak'ta
Dahi idbâr-ı müdebbir eylemez bir şeyi naks O'ndan

İzah

İzzet; tıpkı ulûhiyet, kibriyâ ve azamet gibi Cenâb-ı Hakk'ın ilâhi sıfatlarından bir sıfattır. Allah"ın sıfatları ise; Allah'ın zatının ne aynı, ne de gayrıdır. Cenâb-ı Hak ile kaim, vâcib ve kadîmdir. Binaenaleyh kemâlin en son derecesinde olduğu için, ne ziyadeyi kabul eder ne de noksanı. Zira; Cenâb-ı Hak bütün kâinatı halk ve îcâdda fâil-i muhtar olduğu halde, ilâhi sıfatlarında mûcebdir (lazım gelendir). Ve mûcebden îcâb ile (yani lazım gelenden kaçınılmaz olarak) sudûr eden de, kadîmdir. Gerçi sıfatlar; bizim gibi vasıflanmış mümkün üzerine ilâve ise de, ilâhi sıfatlar, Vâcib-ül Vücûd olan Allah'ın zatı üzerine ilâve değildir. Bu sebepten sûfiler: "Sıfatlar üzerine terettüp edecek eserler, Allah'ın zatı üzerine terettüp etmiş olur!" dediler. Felsefeciler taifesi de Allah'ın sıfatlarını zâtın aynı olmak üzere kabul ettiler. Binaenaleyh kâinatta yürürlükte olan hâller, sübhâni fiillerin eserleridir. Kâinat ise rabbâni sıfatların zuhûr mahalleridir. İlâhi öz zat tüm tasavvur ve hayallerden uzak, hatta her tarafta bulunmak kaydından dahi beridir. Şu halde kâinat Hakk'ın vücûdu ile kaim, ve sıfatların zuhûr mahalleri mülk-ü daim olduğu aşikâr iken O'na nasıl olur da yönelenlerin yönelişi ziyadelik, ve geri dönenlerin dönüşü noksanlık verir?

Âyinedir bu âlem her şey Hak ile kaim
Mir'ât-ı Muhammed'den Allah görünür daim

213. Hikmet
HAK VUSÛLDEN MÜNEZZEHTİR

وصولك إلى الله وصولك إلى العلم به وإلا فجل ربنا أن يتصل به شيء أو يتصل هو بشيء.

Senin Cenâb-ı Hakk'a vusûlün, O'na ilm-i yakîne vusûlündür. Yoksa Rabbimiz Teâla hazretleri kendisine bir şey ulaşmış veyahut bir şeye kendisi vasıl olmuş olmaktan yücedir.

Nazmen Tercümesi

Vusûlün Hakka ancak marifettir yoksa Mevlâmız
Münezzehdir O'na şey ya O şeye vâsıl olmaktan

İzah

Tarikat ehlinin Hakk'a vuslat dedikleri hâl; Allah'a vâsıl olan zâtın basiret gözüyle delil ve burhandan müstağni olarak Hakk'ın cemâlini müşâhede etmesidir. Ve bu hâl mutasavvıflar arasında; ilm-i hakikî, müşâhede, ilm-i yakîn, feyz-i rahmânî, taarrüf-ü a'yân, zevk-i vicdânî ve tecellî gibi ifadeler ile tabir edilir.

Şühûd ehli ise; bu bâbta çeşitli sûretlerde vuslat merdivenlerine tırmanırlar. Onlardan bazısı tafsilâtıyla anlatılan üç tecellîden "Ef'âl tecellîsi" ile vuslat nurlarına müstağrak olur. Sözü edilen tecellî; ona mazhar olan müridin kendi fiillerini ve bilcümle gayri fiilleri Allah'ın fiillerinde fâni kılarak âlemde Cenâb-ı Hak'tan başka fâil görmemesinden ibarettir. Bu tecellî vuslat mertebelerinin birinci kademesi ve bunun semeresi de zikredilen tecellî hâlinde o müridin kendi iradesinden çıkarak Cenâb-ı Hakk'a tamamen mütevekkil olmasıdır.

Şühûd ehlinden bazısı da; zikredilen tecellîlerden sıfatlar tecellîsine nailiyetle hakikate vakıf olur. O da zikredilen tecellîye nail olan sâlikin bilcümle kâinatı ilâhi isim ve sıfatların mezâhiri (zuhûr mahallleri) olarak görmesidir. Dahası bu, zikredilen isim ve sıfatların hükümlerinin de eşyânın hakikatlerinin tafsilatından ibaret olduğunu ilme'l-yakîn bilip kalp gözünü celâl ve cemâl nurlarını müşâhid (görücü) ederek üns ve heybet makamında vukûf ve hayretten ibarettir. Bu tecellî de vuslat mertebelerinin ikinci derecesidir. Bunun neticesi de, söz konusu sâlikin Cenâb-ı Hakk'a bütün işlerini teslim ederek ilâhi takdire her sûretiyle rıza göstermesidir.

Şühûd ehlinden bazısı da özlerin özü olan fenâ makamına kalbi yakîn ve müşâhede nurlarına müstağrak olarak terakki eder (yükselir). Bu makam;

zât tecellîsinin bir çeşididir. Dahası vuslat mertebelerinin ârifler zümresine ve mukarreblerin haslarına mahsus üçüncü derecesidir. Elde edilecek neticesi de, söz konusu fenâ makamına vâsıl olan zâtın yalnızca Hakk'ı görerek sâir mevcudâttan hatta kendi varlığından bile gâib olmasıdır.

Bundan sonra işte bu fenâ makamının üstünde bir de "Hakka'l-Yakîn" makamı vardır. Bu makam herkese nasip olacak bir makam olmadığından âriflerin hasreti ve âşıkların kâbesidir. Bununla beraber zikredilen makamdan bu dünya yurdunda ancak bir tecellî şimşeği parıltısı olduğu da yakîn erbâbına malûmdur. Bu tecellî parıltısı; müşâhede ve yakîn nûrunun müridin külliyetine ulaşmasından ibarettir. Nefs ve rûhun, kalp ve kalıbın da ondan tecellî ve feyz hissesi vardır. Onun için sözü edilen Hakka'l-Yakîn makamı vuslat mertebelerinin en yükseği ve Bekabillâh rütbesidir.

Bu tafsilattan anlaşıldığına göre; zikredilen tecelliyât mertebeleri, ilmin söylenmesinden ibaret olmayıp zevk ve müşâhedeyle ilgilidir. Ve Allah'a vuslat denilen hâl de, öyle herkesin bilebileceği olağan hâllerden olan ulaşma ve kavuşma manasına değildir. Cemâl ve celâl tecellîsinin müşâhedesini içine alan bir keyfiyettir. Yoksa Cenâb-ı Hak, hissen ve manen bir şeye ulaşmış ve bir şey O'na erişmiş olmaktan münezzehtir. Bu manaya işaretle Cüneyd-i Bağdâdî hazretleri: "Benzeri ve emsâli olan bir zelil mahlûk, eşi ve dengi olmayan bir yüce Yaratıcı'ya nasıl ve ne zaman ulaşmış olabilir?" dedi. Şihâbüddin Sühreverdî de: "Şu zikredilen hakikatlerde seyr ü sülûk eden bir sâlik, söz konusu tecellîlere mazhariyetle beraber daha vusûl mertebelerinin başlangıcında ve yakınlık menzillerinden ilk menzilde olduğunu bilir. Şu halde ebedî olan uhrevî ömürle bile katedilmesi mümkün olmayan terakki mesafesi ve vusûl menzilleri bu kısa dünya ömrü ile nasıl katedilir?" buyurdu.

214. Hikmet
O'NUN YAKINLIĞIDIR SENİN O'NA YAKINLIĞIN

قربك منه أن تكون مشاهدا لقربه وإلا فمن أين أنت ووجود قربه.

Senin Cenâb-ı Hakk'a yakınlığın, O'nun yakınlığını müşâhede etmiş olmandır. Yoksa sen neredesin, Rahmân'ın yakınlığının vücûdu nerede?

Nazmen Tercümesi

Senin kurbun Hudâ'ya kurb-u Mevlâ'yı şuhûdundur
Ve illâ neredesin sen kurb-u Mevlâ neredebir ey dil

İzah

Tasavvuf lisanında üç kısma taksim edilen yakınlık ve vusûl mertebelerinin birincisi olan "Ef'âl tecellîsi" nin zuhûru, Allah'ın fiillerini perdeleyen eserleri ve mevcudâtı gözden siler. Allah'ın sıfatları da fiilleri ile perdelenmiş olduğundan zikredilen mertebelerin ikincisi olan "Sıfât tecellîsi"ne vâsıl olmak da fiiller perdesinden sıfatların hakikatine geçmekle olur. Öz ilâhi zat ise sıfatlarıyla örtülmüş bulunduğundan yakınlık ve vusûl mertebelerinin en sonuncusu olan "Zat tecellîsi"nin vukuu da rabbâni sıfat örtülerinin arkası olan hakikat ve vahdet âlemine geçmekle hasıl olur. Bu da sâlikin yükselmesi ve yakınlaşmasıyla değil, belki Cenâb-ı Hakk'ın tenezzülü ve sâlike cömertlik ederek yakın olmasıyla mümkün olabilir. Dolayısıyla bu hikmette Cenâb-ı Hakk'a hakiki yakınlığın, "Kullarım sana Beni sorarlarsa, bilsinler ki Ben, şüphesiz onlara yakınım." (Bakara, 186.) "Biz o kişiye sizden daha yakınız." (Vâkıa, 85.) "Biz ona şah damarından daha yakınız." (Kaf, 16.) âyet-i kerimelerinde söylendiği gibi ancak Cenâb-ı Hakk'ın kuluna manevî yakınlık ile yakın olmasından ibaret olduğu beyan olunmuştur. Bundan sâlikin nasibi ise bu ilâhi manevî yakınlığı müşâhede ve bu müşâhede sebebiyle de murakabenin şiddeti ve heybetin galebesi, ve huzurun edepleriyle edeplenme gibi bir takım yüce hâlleri kazanmak ve istifade eylemektir. Yoksa cisim ve cismâni olan insanlara layık olan sıfat, ancak uzaklık, ve nefis ve sûreti müşâhededir.

215. Hikmet
LEDÜNNÎ HAKİKATLER HEMEN ANLAŞILMAZ

الحقائق ترد في حال التجلي مجملة وبعد الوعي يكون البيان فإذا قرأناه فاتبع قرآنه ثم إن علينا بيانه.

Tecellî hâlinde ledünnî hakikatler öz olarak gelir. Kalpte hıfz ile saklandıktan sonra aşikâr olur. Cenâb-ı Hak habîbine "Biz onu Cebrâil'e okuttuğumuz zaman, onun okumasını dinle. Sonra onu sana açıklamak Bize düşer." (Kıyâmet, 18. / 19.) **buyurdu.**

Nazmen Tercümesi

Hakâyık mücmelen hal-i tecellîde olur vârid
Onu hıfz eyledikten sonra manası olur lâmi

Buyurdu Hak ki Kur'ânı kırâat ettiğim demde
Ona sen ittiba' et sonra tebyîni Bana râci'

İzah

Hakikatler; âriflerin sırlarına onlar bilmeden Cenâb-ı Hakk'ın bıraktığı ledünnî ilimlerdir. Nitekim bu, onlar ucub ve iddiadan temizlenip ağyârın köleliğinden kurtularak ilâhi nefhalara mazhar oldukları vakit gerçekleşir. Dahası sâliklerin kalplerine tecellî halinde öz olarak gelir, manaları ve hakikat yönleri kapalı olur. Ve tecellînin gidişi ardından ezberlenip üzerinde iyice düşünüldükten sonra, ondan kastedilen manalar anlaşılır. Aklî ve naklî ilimlere uygunluğu ortaya çıkar. Hatta bazı büyük sûfilerin gayri ihtiyari söyledikleri bir çok sözlerin ilk anda din ve şeriata uygun olmadığı zannedilmiş ve bunları söyleyen büyük zât da onun hakikatlerinden haberdar bulunmamış iken, bilâhare tevfik ehli doğru tefekkür ve ince fikir ile zikredilen sözlerin şeriat ilmine uygun olduğunu tahkîk etmiştir.

Böyle sözleri çok kişi söylemiş ise de Cüneyd-i Bağdâdî hazretlerinin istiğrak ve tecellî zamanında "Cübbemin altında Allah'tan başka bir şey yoktur!" demesi ve bazı büyüklerin "Levh-i mahfûz benim, kalem benim!" buyurması bu konuda açık bir misaldir.

Cüneyd'in sözüne sade bir nazarla bakıldığı vakitte, onun kendisini Allah addetmekte olduğu zannolunur. Oysa eşyânın Cenâb-ı Hak'tan başka bir şeyle kaim olmadığı nazarı irfâna alınır ise, bu sözle kendisinin Cenâb-ı Hak ile kaim olduğunu beyandan başka bir mana kastetmediği anlaşılır. Ve Hallâc-ı Mansur'un "Ene'l-Hak!" demesi de işte bu cümleden olduğu şüphesizdir.

Velhasıl hakikat ehli, ilâhi tasarruf altındadır. Her ne ki; ilham olunursa ona masdar. Ve her ne ki; ilâhi murad olursa ona mazhar (zuhûr mahalli) olurlar. Tasarruf hükmüyle hikmet kalemi olan lisanlarından dökülen bir sözün sebep, mana ve delillerini onu söyledikten sonra bilip anlarlar. Ve kendilerinden vaki olan bir hâlin sebeplerini ve hakikatinin ayrıntılarını vukuundan sonra keşfederler. Adeta bu hakikat ehli, neyzenin elinde nağmelerle inleyen ney gibi Kudret'in elinde kudsî tecellî nefhalarına zuhûr mahalli olarak ilâhi iradeyi beyan eden bir elçidir.

216. Hikmet
İLÂHİ VÂRİDAT TÜM KÖTÜLÜKLERİ SİLER

متى وردت الواردات الإلهية إليك هدمت العوائد عليك إن الملوك إذا دخلوا قرية أفسدوها.

Her ne zaman ilâhi vâridat sana gelirse, nefsâni âdetlerini yok eder. Zira; hükümdarlar bir beldeye cebren girdiklerinde o beldenin eski gidişâtını değiştirirler.

Nazmen Tercümesi

Ne dem ki vâridât-ı Hak olursa kalbine vârid
Senin âdât-ı nefsâniyeni derhal eder tahvîl

Ki şâhân unveten bir beldeye dâhil olurlarsa
Ederler şüphesiz ol beldenin ahvâlini tebdîl

İzah

İnsan ilâhi tecelligâh olan gönlü hayvâni tabiat ve nefsâni arzularına istila ettirirse, artık onu tekrar fethetmek ilâhi vâridatın arka arkaya gelmesine bağlıdır. Cenâb-ı Hak işte bu tecelligâhını ilâhi vâridat askeriyle hakimiyeti altına aldığı vakitte onda yerleşmiş olan kötü halleri sürüp çıkara-

rak, onların bedelinde yüce halleri ve makbûl vasıfları yerleştirir. Ve kalbin kadîm hususi ehemmiyetini baki kılar. Çünkü insanın zikredilen tabii hâller ile yaratılıştan vasıflı oluşu, kahhâr ve mutlak olan tecellî sultanına karşı bir şey ifade etmez.

217. Hikmet
IŞIK GELİNCE KARANLIK YOK OLUR

الوارد يأتي من حضرة قهار لأجل ذلك لا يصادمه شيء إلا دمغه بل نقذف بالحق على الباطل فيدمغه فإذا هو زاهق.

Hak'tan vârid olan tecellîler Kahhâr ismi yönünden geldiği için, karşısına çıka her şeyi mahv ve izale eder. "Biz hakkı bâtılın üzerine saldığımızda ona gâlip gelir. Bir de bakarsın bâtıl yok olup gitmiştir!" (Enbiyâ, 18.)

Nazmen Tercümesi

Gelir Kahhâr'dan kahretmek üzere bir tecellî kim
Tasâdüm eylemez bir şey ona elbette kahr eyler

Hudâ Kur'an'da hakkı bâtıla Biz eyleriz talît
Ki mahv eyler onu zira gider bâtıl olan söyler

İzah

Müellif; ilâhi vâridatın beşerî kötü huyları mahv ve izale edeceğini, ve Cenâb-ı Kahhâr tarafından geldiği için zikredilen kötü huylardan tesadüf edeceği her tabiatı (alışkanlığı) derhal ortadan kaldıracağını, "Hakk'ı bâtılın üzerine saldığımızda..." âyet-i kerimesiyle ispat eylemiştir. Hakk'ın bâtıla hücumu, bâtılı mahv ve izale etmek hikmetine binaendir. Çünkü hak nûru zuhûr edip ışıklarını yaydığı vakit; bâtıl karanlığının derhal silinip yok olması tabiidir. İlâhi vâridat ki; gâlip olan Hazret-i Kahhâr'dan geleceğinden

haktır. Beşerî kötü huylar da; nefsâni tabiat eserlerinden olduğu için bâtıldır. Binaenaleyh; artık "Hak geldi, bâtıl zâil oldu !" (İsrâ, 81.) yüce hükmüne göre beşerî kötü huyların ilâhi vâridata karşı beka ve sebatı düşünülemez. Hangi kalpte beşerî kötülükler mevcut ise; daha onda ilâhi tecellî zuhûr etmemiş demektir. İlâhi tecellînin gelmesiyle, beşerî kötü huyların sebat edemeyerek mahv ve perişan olması, sivrisineklerin rüzgârın önünde sebat edemeyerek hızla dağılıp gitmesi gibidir.

Olur mu hakka karşı bâtılın bir hükmü âlemde
Güneş tâli' olunca zulmet asla pâydâr olmaz

218. Hikmet
DERYA İÇİNDE DERYAYI BİLMEMEK

آيف يحتجب الحق بشيء والذي يحتجب به هو فيه ظاهر وموجود حاضر.

Cenâb-ı Hak; ulvî ve suflî varlıklardan bir şey ile nasıl perdelenmiş olur? Halbuki o Hudâ-yı Mütekebbir, kendisiyle ihticâb ettiği (gizlendiği) her şeyde zâhir ve aşikâr, bir mevcud-u hâzırdır.

Nazmen Tercümesi

Nasıl âlemle Hallak-ı avâlim ihticâb eyler
Ne şeyle muhtecibse onda çün mevcud ve zâhirdir

İzah

Allah Teâla hazretleri; sırf hakkın vücudu ve kadîm-i mutlak vâhiddir. Ne ufalanır, ne çoğalır. Ne bölünür, ne de maddeleşir. Doğurmaz, doğurulmaz. Hiçbir şey O'na ortak, benzer ve denk olamaz. O'nu bir hususi şekil tahsîs etmez. Ve bir muayyen sınır hudutlandırmaz. Kayıtlanma ve hasrolunmayı gerektiren hususi sûret ile tasavvur olunmuş değildir. Zira Cenâb-ı

Hak şu nefye mensup sıfatlarla vasıflanmış olmasa, sonradan olan kayıtlı bir mahluk olması lazım gelir. Bu da muhaldir. Hatta Cenâb-ı Hak, bütün kayıtlardan ve akıllarla anlaşılan kayıtsızlıktan bile hakiki kayıtsızlık ile mutlaktır. Çünkü akılların anlayışına bağlı kayıtsızlık ile mutlak olsa; bu kayıtsızlık da O'nun kayıtsızlık kaydı ile kayıtlı olmasını icab edeceğinden caiz değildir. Şu halde Hak Teâla mutlak (kayıtsız) olmakla da kayıtlı değil belki ondan da bağımsızdır.

İsimlerinin mertebeleri ve ilâhi sıfatları bakımından bütün sûret ve şekillerde tecellî göstererek zuhûr eder. Hususi sûretleri ve varlığa ait şekilleri O, zikredilen kayıtsızlıktan çıkmaksızın ve zatındaki rabbâni vasıfları değiştirmeksizin, sübhâni kudreti ve ilâhi iradesiyle îcâd ve takdîr etmiştir. Nitekim çeşitli sûret ve kevnî şekiller olan Allah'ın fiilleri, bir failin fiillerinin çeşitliliği sebebiyle değişmeyeceği de şüphesizdir. İlâhi kadîm vücûd; hisle ve akılla idrak edilen şeylerdeki her sûrette, ve tüm şahıslar üzerinde "Bütün kazandıklarıyla her bir nefsin üzerinde böylesine hükümran olan başka kim vardır ?" (Ra'd, 33.) nazm-ı celîli hükmünce kaimdir (bakidir). Dolayısıyla her nevi sûret ve kevnî şahıslarda ilâhi vücûd ile kaimedir (vardır). Şu kadar ki; Hak Teâla, akıl ve his nazarında bu sûret ve şahıslar ile mütecellî ve zâhir olur. Fakat his ve aklın şu zuhûr ve tecellîyi bilmesi lazım olmayıp belki; bu mevzuda bilmek ve bilmemek birbirine denktir. Çünkü aklın bakışı ve hissin idraki, Hakk'ın vücûdu ile kaim olan sûret ve şahıslara bağlıdır. Hak Teâla hazretleri ise; ezelî, ebedî, vâhid, kadîm ve mutlak sâfi olmaktan dolayı sebep ve illetsiz bâki olmakla beraber, o sûret ve şahıslar üzerinde de kayyûmdur.

Şu izaha nazaran; Hak Teâla hazretleri bizâtihi kaim, his ve akılla idrak edilen şeylerden tüm sûret ve şahısları biçimlendiricidir. Buna binaen cümle âlemlerde aşikâr ve dâima zâhir olduğu meydana çıkması itibariyle, Cenâb-ı Hakk'a artık hiçbir şeyin hicâb (perde) olmayacağı anlaşılır. Dahası sübhâni zâtın tekvînî (yaratmaya ait) perdeleri sayılan bütün varlıklarda mevcut ve zâhir olan da ancak Hakk'ın tecellîsi olduğu görülür. Şu halde Cenâb-ı Hak bize şah damarımızdan daha yakın olduğu halde; bizim O'ndan uzak ve gâfil oluşumuz artık "Şu balıklar ki derya içindedir deryayı bilmezler !" mısraını doğrulayıcı olmaktan başka bir şey değildir. Bu gibi körlere şu aşağıdaki kıssayı nakletmek münasip olur. Şöyle ki;

"Bir gün uçsuz bucaksız deryada bulunan büyük balıklar toplanıp balıkların sultanının huzuruna gelerek; kendilerinin su içerisinde bulunduklarını ve her ne zaman sudan çıkarlar ise helâk olacaklarını işiterek şaşırmış ve merak etmiş olduklarından, bunun manasını sorarlar; su denilen mahlûk nasıl şeydir ve nerede bulunur? diye. Ve onun kendilerine gösterilmesini rica ederler. Balıkların sultanı cevaben; "Siz bana susuz bir mahal gösterin de, ben de size suyu göstereyim !" demekle sözü keser.

Kande baksak görünüyor ayn-ül iyân dîdâr-ı yâr
Gönlümüz dünya ve ukbâdan müberrâdır bizim

219. Hikmet
SEN HAKK'I GÖRMESEN DE O SENİ GÖRÜR

لا تيأس من قبول عمل لم تجد فيه وجود الحضور فربما قبل من العمل ما لم تدرك ثمرته عاجلا.

Kendisinde huzur bulmadığın bir amelin kabulünden ümitsiz olma. Zira o, semeresini dünyada idrak etmediğin amellerden olabilir.

Nazmen Tercümesi

Huzûr-u kalbi hâiz olmayan hayrın kabulünden
Sakın me'yûs ve kanıt olma sen ey âmil sâlik

Gehi cây- kabûle mürtefi' olmuş amel var ki
Onun sen olmadın esmârına hiç âcilen müdrîk

İzah
Âmel eden müridin, kendisinde kalp huzûruna nail olmadığı bir amelin kabûlünden ümitsiz olmaması gerekir. Zira amelin kabûlü Hak Teâla hazretlerinin rabbâni iradesine bağlıdır. Öyle ise bazı amel var ki kabûl he-

define ulaştığı halde; onda âcilen tatlılık, kalb huzûru, niyet safveti ve Hak mülâhazası gibi kabûl semeresi his ve idrak edilemez. Çünkü kabûl semeresinin idrak edilmesi, kabûlün delili olup delilin yokluğundan ise; delâlet olunan şeyin yokluğu lazım gelmez. Bir de amelden beklenen; hakiki ma'bûda yaklaşmak olup huzurun yokluğundan dolayı da yaklaşmanın olmaması gerektiği düşünülmez. Kalp huzurunun varlığı; Cenâb-ı Hakk'ı görür ve huzûrunda durur gibi ibadet etmekten ibarettir. İşte böyle ibadet eden sâlikler, elbette muhsinler zümresine dahil ve ilâhi muhabbeti celbedici olurlar. Zira nebiler kafilesinin sırrı Peygamber Efendimiz (a.s.) buyurmuştur ki; "İhsan, Cenâb-ı Hakk'ı görür gibi ibadet etmendir. Her ne kadar sen O'nu görmesen de O seni görür !".

220. Hikmet
TASAVVUF, ŞERİAT'TA İSTİKAMETTİR

لا تزآين واردا لا تعلم ثمرته فليس المراد من السحابة الأمطار وإنما المراد منها وجود الأثمار.

Semeresini bilmediğin ilâhi vâridi (tecellîyi) asla tezkiye etme ve onunla sevinme. Zira buluttan maksat yağmur olmayıp ancak meyvelerin oluşudur.

Nazmen Tercümesi

Eyleme tezkiye sakın ey dil
Bir tecellî ki onda yok âsâr

Çün buluttan değil matar maksûd
Maksad ancak tahassul-u esmâr

İzah

Hâl diye tabir edilen ilâhi vârid ve rabbâni tecellînin semeresi, kalbi bununla tesir altında kalan müridin Cenâb-ı Hakk'a teveccüh edip kulluk

vazifelerini ve rabbâni hakları yerine getirerek kötü vasıflarını bırakıp iyi sıfatlarla vasıflanmasıdır.

Zira ilâhi vârid, buhar neminin parçacıklarından toplanan bulut gibi olup nasıl ki buluttan maksat; yalnızca yağmurun yağması değil, bilâkis yağmur sebebiyle yerler, ekinler, ağaçlar ve bahçeler üzerinde bolluk ve bereketin görünmesi ise, ilâhi vâridden murad da yukarıda zikredilen semerelerin elde edilmesidir. Eğer ki şu tecellî semeresi görünmez ise; vaki tecellîler ile sevinmemek, bilâkis onu bir çeşit gururlanma ve zafer görüntüsü ile aldatılma bilip ondan sakınmak gerekir. Çünkü bu gibi kalbî hâllerin elde edilmesiyle mağrur olan ve böylece zâhiri amelleri terk edip bulunduğu mertebeden düşerek en aşağıya kadar gittiğini sonradan idrak eden pek çok kimseler vardır. Zevk husûlü ile kendisinden teklifin düştüğünü söylemek ise bir nevi ilhâd (dinden çıkmak) ve zındıklıktır.

Eğer manevî terakkilerin neticesi vuslat, Allah'a vuslatın semeresi de teklif ve külfetin kalkması olsa idi, insanların en hayırlısı olan Peygamber Efendimiz'in mübarek ayakları kıyamda dura dura şişip de Cenâb-ı Hak tarafından "Biz sana Kur'ân'ı, meşakkat çekmen için indirmedik, ancak Allah'tan korkanlara bir öğüt olarak indirdik !" (Tâ-Hâ, 2. / 3.) âyet-i kerimeleri nüzûl eder miydi? Zira Hudâ'nın habibinden daha ziyade Allah'a vasıl olmuş dünyada kim tasavvur olunabilir? Bu mevzuda İslâm ve iman ehline, tarikat ve irfan erbâbına örnek olan, dahası bütün insanlığa hidayet ve kemâl yolunu gösteren ashâb-ı güzînden amelleri terke dair acaba gelmiş bir eser ve işitilmiş bir haber mi vardır? Bunca ümmet büyüklerinin ibadetler üzerindeki tahammülü mümkün olmayan mücâhede ve himmetleri ortada, Hz. Ömer'in (r.a.) namaz kılarken ve Hz. Ali'nin (r.a.) sabah namazına giderken yaralanarak şehid oldukları kitaplarda sabit değil mi? Hususiyetle Peygamber Efendimiz'in (a.s.) son nefesleri namazın tavsiyesiyle nihayet bulduğu ve bir kulun Allah'a (c.c.) en yakın olduğu zaman, secdede bulunduğu an, ve o namazın zatında da iman ehlinin mîrâc ettiği sahih hadîs-i şerîfler ile malûm iken nefsin hazzı kabilinden zuhûr eden bir tecellîye mağrur olarak amelleri terke cesaret etmek kadar artık âlemde ahmaklık olur mu? Çünkü ilâhi tecellînin semeresi, mücâhede ve ibadetin tadını alarak bir kat daha kulluk hukukunu yerine getirmede itina ve dikkat eylemektir. Yoksa zikredildiği tarzda semeresi görülmeyen tecellî, ve hatta zuhûr eden keramet belki

istidrac ve imdad kabilinden olması daha fazla muhtemel olduğu yönle, hiçbir vakitte övülmeye layık ve gururlanmaya münasip olamaz! Binaenaleyh tasavvuf; şeriatta ancak istikametten ibarettir.

221. Hikmet
TECELLÎLER GEÇİCİ, ALLAH KALICIDIR

لا تطلبن بقاء الواردات بعد أن بسطت أنوارها وأودعت أسرارها فلك في الله غنى عن آل شيء وليس يغنيك عنه شيء.

İlâhi tecellîler sana nurlarını yayıp sırlarını emanet eyledikten sonra artık bunların bekasını (kalıcılığını) talep etme !

Zira Hak'ta senin için her şeyden ganilik (ihtiyaçsızlık) vardır. Ama hiçbir şey seni Allah'a muhtaç olmaktan kurtaramaz.

Nazmen Tercümesi

Beka-yı vâridat-ı Hakkı tâlip olma ey sâlik
Sana çün nûr ve sırrın bast ve îdâ eyledi Hakka

Ki hâsıldır senin için Hak'ta herbir şeyden istiğnâ
Ve lâkin eylemez Allah'tan bir şey seni iğnâ'

İzah

İlâhi tecellî ve kalbî hâllerin sâlikler üzerine nurlarını yayması, kulluk keyfiyetiyle zâhir ve bâtınlarının vasıflanmasından ibarettir. Sâliklerin kalplerine sırların emanet edilmesi de, rubûbiyetin azametinin sâlikin kalbinde tecellî parıltıları göstermesidir.

Öyle ise şu büyük fayda hasıl olduktan sonra ilâhi vâridatın kalıcı olmasını talep etmek ve yokluğuna üzülmek gerekmez. Zira Cenâb-ı Mevlâ'nın sâliki bu hâllere müstağrak etmesi, zikredilen hâllerin sâlikten istifadesi için

olmayıp bilâkis; sâlikin o hallerden feyizlenip faydalanması içindir. Madem ki zikredilen hâller sâlike Allah tarafından marifet hediyesi olup tebliğ vazifesini ifa eylemiştir. Artık geldiği mukaddes mahalle eli boş olarak geri dönmek ister. Çünkü Cenâb-ı Hak zikredilen hâllerin başlangıcında (El-Mübdî) ism-i şerifiyle tecellî ederek onun sırlar hediyesini ve nurlar emanetini sâliklerin kalplerine ulaştırıncaya değin söz konusu halleri devam ettirir, vazifesini tamamladıktan sonra da (El-Muîd) ism-i celiliyle tecellî ederek zikredilen hâlleri geri çevirir. Şu halde kalbî hâllerin devamlılığını talep etmek, bir resûlün risaletini ifa ve bir emin kişinin emaneti teslim ettikten sonra geri dönmemesini arzu eylemek gibidir. Nitekim bu, hâl ve maslahata (maksada) uygun görülmez. Ve sâlikin şu noksanlık hâlinde bulunuşu, seyr ü sülûktan nihai maksat olan nurlar ve sırlar yükünü bırakıp da ona ulaştıran vasıtaya kul olmak demek olacağından bu da tahkîk erbâbına caiz olamaz.

Vâridatın bekası nasıl talep olunur? Halbuki ilâhi vâridatın neticesi olan marifet hediyesiyle herbir şeyden ganilik (ihtiyaçsızlık) husûle geleceği kuşkusuzdur. Nitekim âlemde sâliki hiçbir şeyin marifetullaha ihtiyaçtan kurtaramayacağı da delil ve bürhana muhtaç olmayan bir hakikattir.

222. Hikmet
MASİVÂULLAHI UNUTMAK, VUSLATTIR

تطلعك إلى بقاء غيره دليل على عدم وجدانك له واستيحاشك لفقدان ما سواه دليل على عدم وصلتك به.

Cenâb-ı Hak'tan gayrı tecelliyât ve vâridatın bekasına hevesli ve gözleyici olman, zevâlsiz Hudâ'yı henüz bulmadığına ve masivaullahı yitirmekten korku duyman da Mevlâ'ya vâsıl olmadığına delil ve alâmettir.

Nazmen Tercümesi

Beka-yı masivaullahı talepkâr olduğun ey dil
Delildir ki Hudâ'yı bî-zevâli bulmamışsın sen

Sivâ-yı Hakkı fıkdândan tevahhuş ettiğin daim
Alâmettir Cenâbı Hakka vâsıl olmamışsın sen

İzah

Cenâb-ı Hakk'ı bulmak ve ilâhi vuslathâneye vasıl olmak, aşkla arzulanan bir gaye ve emellerin zirve noktasıdır. Başarı ve nimetin en büyüğü, bu en son erişilecek mertebedir. Herhangi irfan ehli bu ulu netice ile yakîn hasıl ederse, onun nazarında belki çok sevilen şeyler unutulmuş ve cümle rağbet edilen hâller uzaklaşmış, namsız ve nişansız olur.

Demek bu yüksek makam, öyle her sâlike müyesser olabilecek bir feyz ve tecellî değildir. Bilâkis zikir ve tevhîdde istitâr eden (örtünen) tefrîd[150] ehlinin sıfat ve hâlidir. Öyle ise ilâhi vâridat ve tecellîler kalbe sırlar bahşedip nurlar yaydıktan sonra, yine de onun bekasına heves etmek ve yok oluşundan dolayı da korkup hayıflanmak bu şerefli makam ve bu latif hâl ile henüz tahakkuk edilmemiş olduğunun aleni delilidir. İşte Cüneyd-i Bağdâdî hazretlerinin; "Seni Allah'tan gayrı bir şey kendisine köle ettikçe Cenâb-ı Hakk'a hakiki kul olma şerefine nail olamazsın! Kulluk hukûkundan üzerinde bir borç kaldıkça da gerçek hürriyete ulaşamazsın!" buyurması bu hikmeti doğrulayan hakikatperver sözlerdendir.

223. Hikmet
MÜŞÂHEDE CENNETİ, HİCÂB CEHENNEMİ

النعيم وإن تنوعت مظاهره فإنما هو بشهوده واقترابه والعذاب وإن تنوعت مظاهره وإنما هو بوجود حجابه فسبب العذاب وجود الحجاب وإتمام النعيم بالنظر إلى وجهه الكريم.

150 Tefrîd: Yapılan işlerin sırf Allah için olması. Bu durumda sâlik nefsini görmez, halkı dikkate almaz, bedel beklemez. Böylece hâllerin derinliklerinde teferrüd edilir, neticede hâlleri verende gaybete erilir, ondan korkulmaz.

Nimet ve mükâfat, her ne kadar zuhûr yerleri çeşitli olsa da, ancak; sübhâni şuhûd[151] ve rahmâni huzûr ile meydana gelir. Aynı şekilde elem ve azab, her ne kadar zuhûr mahalli çok bulunsa da elbette Hak'tan perdeleyen hicâb ile vakidir. Şu halde azabın sebebi, perdenin vücûdudur. Nimetin tamamı ise, Cenâb-ı Hakk'ı müşâhededir.

Nazmen Tercümesi

Tenevvü' etse de mazharları en'âm-ı rabbâni
Hemen vâbeste-i kurb ve şühûd-u vech-i rabbâni

Azabın da tenevvü' etse de mazharları ancak
Kemâli ihticâb-ı zât-ı pâk-i Hak'ladır mutlak

Azabın mûcibi artık hicâb-ı nûr-u vuslattır
Tamamı nimetin vech-i kerîm-i Hakkı rü'yettir

İzah

Dünya nimeti; yiyecek ve içecekler, evler ve giyecekler, huzur ve rahat, sıhhat ve âfiyet, sevinçler ve lezzetler gibi tabii hükümlerdir. Âhiret nimeti; cennet ve rıdvân, vildân ve gılmân, hûriler ve saraylar, ebedî zevk ve bitmeyen safâ gibi hakiki hâllerdir. Dolayısıyla bunların dünya ve ukbâda zuhûr ediş mahalleri ve hasıl oluş sebepleri çeşitlidir. Sonuç itibariye bu dünyevî nimet ve uhrevî zevklerden hakiki tat almak, Mevlâ'yı müşâhede ve yakınlığın tecellîsi ile hasıl olur. Yani bu zikredilen nimetlere mazhariyet zamanında Cenâb-ı Hakk'ı bu yüce nimetlerden herbir nimetin hakiki vericisi olmak sûretiyle müşâhede ve ilâhi manevî huzûrun (huzurda bulunuşun) zevk ve sürûruyla fevkalâde bir neşve elde etmekle olur. Zira cismâni zevk adeta bir meyvenin kabuğu kabilinden olup Hakk'ın müşâhede ve yakınlığından meydana gelen zevk ve safâ ise, onun özü mertebesindedir.

Nitekim cehennemin en aşağı mertebesi de; haberde rivayet edildiğine göre, ilâhi tecellîden tamamen kesilme ve Cenâb-ı Hak'tan perdelenme azap

---

151 Şuhûd: Görme, müşâhede, şâhid olma.

vadisidir. Müşâhede kokusunu ruhları duyanlar ise, tecillî mahalli oldukları hakikat nûruna karşı cehennemim nârını zerre yerine saymayarak en büyük nimeti Allah Teâla'nın vechine (cemâline) nazarda ve en şiddetli azabı hicâbın (Hak'tan ayıran perdenin) varlığında görmüşlerdir.

224. Hikmet

HAKK'I GÖREMEME ÜZÜNTÜSÜ

ما تجده في القلوب من الهموم والأحزان فلأجل ما منعت من وجود العيان.

Kalplerin duçar olduğu gam ve hüzünler, ayan vücûdu (Hakk'ı) müşâhededen menolunduğu içindir.

Nazmen Tercümesi

Kulûbun hemm ve gamdan daima hissettiği ahvâl

Şühûd-u vech-i Hak'tan dûr ve memnû' olduğundandır

İZAH

İstikbâle dair gamların ve maziye ait hüzünlerin daima kalplere ve vicdanlara yerleşmiş olması, sâliki Hakk'ın vechini müşâhededen ayıran nefsi görme ve ona riayetin ve hazların neticelerindendir. Bu yüzden: "Senin varlığın hiçbir günah ile kıyası kabil olmayan bir büyük günahtır !" buyurulmuştur. Eğer Hak yolundaki sâlik; nefs ve vücûdundan (varlığından) gâip olmuş olsa, beşerî kesâfet perdesinin derhal kalkmasıyla apaçık Allah Teâla'nın cemâlinin müşâhedesine nail olarak mesut ve pürnûr ve hüzünlerden kurtulup sevinçlere gark olur.

225. Hikmet
KÂFİ RIZK, HAYIRLIDIR

من تمام النعمة عليك أن يرزقك ما يكفيك ويمنعك ما يطغيك.

Cenâb-ı Hakk'ın sana yetirince rızık vermesi ve azmana sebep olacak şeyi vermemesi, senin üzerindeki ilâhi nimetin tamamındandır.

Nazmen Tercümesi

Sana rızk-ı kifâ i'tâ edip mutgîyi menetmek
Cenâbı Rezzâk'ın sende tamâm-ı nimetindendir

İzah

Rızkın eksik ve fazla olmayıp kâfi derecede olması, Cenâb-ı Hakk'ın insana hususi nimetindendir. Çünkü rızık, açlık ve susuzluk illetini tedavi için bir fıtrî ilaçtır. Hastalığın şifa bulması halinde devânın hükmü kalmayacağı gibi, dinî ve dünyevî beşerî ihtiyaçların temininden sonra da erzâkın fazlasına lüzum kalmaz. Zira rızıktan maksat onunla beşerî ihtiyaçların giderilmesi, dinî ve dünyevî meselelerin hallidir. Dinî faydaların ise, kifâyet miktarından fazla olmayan rızıkta hasıl olacağı aşikârdır. Çünkü rızkın fazlalığında dinî faydaların husûlü şöyle dursun, belki aksine Allah'a kullukta tembellik, farz ve vaciplerde ihmal, ve dünya refahı sarhoşluğuyla azgınlık ve zulüm gibi pek çok zararların varlığı kuşkusuzdur. Ve bu mevzuda "Ne var ki, insanoğlu kendini müstağni sayarak azgınlık eder!" (Alâk, 6.) "Eğer Allah rızkı kullarına bol bol verseydi, yeryüzünde azgınlık ederlerdi." (Şuârâ, 27.) âyet-i kerimeleri de kesin delillerdir.

226. Hikmet
SAADET, FÂNİ OLANI TERKTİR

ليقل ما تفرح به يقل ما تحزن عليه.

Memnun olacağın hâl ve mal az olsun ki, mahzun olacağın ahvâl az ola!

Nazmen Tercümesi

Kalîl olsun ki memnun olduğun sermaye-i dünya
Seni mahzun eden ahvâl-ı âlem tâ ki az olsun

İzah

Zararın def'i, faydanın celbi, diğer tabirle, yanlışın bırakılıp doğrunun alınması akıllı kimselerin nazarında en önemli ve gerekli davranış biçimidir. Bu yüzden onlar, sonradan yokluğuyla mahzun olunacak fâni dünya süslerine, makam ve rahata en başından meyil ve muhabbet göstermediler. Hak yolundaki bir sâlik; dünyanın fazlalığından tecrîd olunduğuna rıza gösterir ve kâfi miktara kanaat ederek rahatlık ve malın çokluğuna meyli bırakırsa, azar azar yok olan geçici bir sürûrun (sevincin) dünyevî fazlalık sebeplerini başlangıçta terk etmekle bilâhare nimetin zevâlinden doğacak hüznü daha vukuundan evvel def ve izâle etmiş olacağı için elbette o sâlik, ileri görüşlü ve akıllı bir ârif unvanına layık olur. Hatta daima sevinçli yaşayan bir hakîm zat: "Başkaları gibi siz de niçin kederli olmuyorsunuz?" yolunda sorulan suâle: "Kayboluşuyla mahzun olacağım şeyleri elde edip biriktirmediğim için!" cevabını vermiştir.

Sehl-i Tüsterî hazretleri: "Akıl için bin isim, ve isminde bin ismi olup her ismin evveli ise dünyayı terktir!" buyururlardı. Hasan-ı Basrî hazretleri de: "Yiyecek ve içecek, giysi ve bineklerle övünerek dünya günlerini geçiren gâfile nasıl akıllı denilir?" derdi.

227. Hikmet
HEVES

إن أردت أن لا تعزل فلا تتول ولاية لا تدوم لك إن رغبتك البدايات زهدتك النهايات إن دعاك إليها ظاهر نهاك عنها باطن.

Eğer uzaklaştırılmanın acısını tatmamak istersen, senin için dâim olmayan bir makama hevesli olma! Zira başlangıçlar seni teşvik ederse; nihayetler el çektirir. Zâhir seni ona çağırırsa; bâtın ondan sakındırır.

Nazmen Tercümesi

Eğer ki istemezsen ey dil azli
Devamsız mansıba etme tevellâ

Bidâyeti seni eylerse râgıb
Nihâyeti eder elbette hârib

Ona davet ederse zâhir-i hal
Seni bâtın da eyler nehy derhal

İzah

Âlemin refahının hangi kısmı düşünülse, geri ödendiği ayan beyandır. Ve dünya makamlarının hangi yönüne ibret gözüyle bakılsa, ayrılıkla sona erdiği aşikârdır.

Evet geçim bolluğu, hâlin elverişliliği ve itibar zevki gibi hayatın zâhir sûretleri insanı dünya ikbâline eğilim göstermeye davet eder. Bu sebepten "Sıddıkların başından en sonra çıkan, makam sevgisidir!" buyrulduğu meşhur ise de; dünya sevgisi ile Hudâ sevgisinin bir gönülde toplanması kabil olamaz. Binaenaleyh; her peygamber, Yezdân'ın yakınlığından mahrum olmasınlar diye ümmetini dünyaya teveccühten ve ukbâdan yüz çevirmekten sakındırdı. "Şüphesiz bu dünya, geçici bir eğlence ve oyalanmadan ibarettir." (Mü'min, 39.)

Peygamber Efendimiz'in (a.s.): "Eğer ki dünya; bir sivrisineğin kanadı kadar Allah (c.c.) katında kıymetli olsaydı, bir kâfire dünyada Cenâb-ı Vehhâb bir içim su vermezdi!" buyurması bu mevzuda ne büyük bir hikmetli delildir.

228. Hikmet
MUTLULUK, BİTMEYECEKSE GÜZELDİR

إنما جعلها محلا للأغيار ومعدنا للأآدار تزهيدا لك فيها.

Cenâb-ı Hak bu dünyayı, ancak seni onda zâhid[152] etmek için ağyâr mahalli ve kederler madeni eyledi.

---

152 Zâhid: Dünyadan ve nefsâni arzulardan kendini çeken.

Nazmen Tercümesi

Seni tezhîd için dünyada ancak Hazret-i Mevlâ
Onu cây-ı mesâib dâr-ı ekdâr ve gumûm etti

İzah

Bu geçici dünyanın ağyâra ait ve üzüntü kaynağı olması da ilâhi nimetlerden bir büyük nimettir. Zira dünyaya rağbeti doğuran hâl, ancak nefsâni arzuların onda görülmesi ve insanın taleplerinin en uzağına eksiksiz ve kedersiz ulaşacağı düşüncesidir. Madem ki talihi talihsizlik ile, sevinçleri kederler ile karışık bir devamsız hayalhâne ve pek çok hastalık ve sayısız belâlarla dolu olan dünyada bu menfaat ele geçmez. Artık "Devamlı olmayan yar dostluğa layık olamaz!" manasınca ondan el çekip karar yurdu âhirete yönelmek zaruri olur. Bu sebepten hükemâ: "Bir şer ki devam etmez, yine devam etmeyen hayırdan hayırlıdır!" dediler. Farz-ı muhâl; insan dünyada bütün keder ve elemlerden korunmuş bir halde beşerî taleplerin hepsine kavuşmuş olarak tamamen sermest olsa bile, madem ki onun bir sonu vardır. Yine akıllı olan ona meyl ve teveccüh etmez.

229. Hikmet
GEÇİCİ MUSİBET, RAHMET SAYILIR

علم أنك لا تقبل النصح المجرد فذوقك من ذواقها ما يسهل عليك وجود فراقها.

Cenâb-ı Hak senin yalnızca nasihati muhakkak kabul etmeyeceğini bildi de, dünya zevklerinden sana fâni yurdu terki kolaylaştıran mihnet ve belâları tattırdı.

Nazmen Tercümesi

Değilsin kabil-i nush-u mücerred Hak bilip onu
Seni etti firâkı sehl eden mihnetlere duçar

İzah

Bu hikmet, sorulduğu farzedilen bir şöyle suâle cevaptır.

Cenâb-ı Hak dünyayı belâlar yurdu etmektense, zevk ve safâ dairesi kılsa; bunun yanı sıra fâni ve geçici olduğunu ve onda zühd ve takvânın ebedî saadete vesile olacağını nasihat lisanı ile anlatsa ve böylece kullarını dünya sevgisini terke teşvik etmiş olsa maksada daha uygun olmaz mıydı?

Evet; dünyanın fâni lezzetlerinin muhabbeti kalbinde yerleşen ve tabiatı kerim (muhterem) olan kimseye sadece öğüt ve nasihatler tesir edebilir. Fakat kalpleri gayet katı, nefisleri fâni lezzetlere alışmış olan ve çirkin arzuları güzel gören gafil kimselerin de hidayet ve irşadları için nasihatlerin yanı sıra bir takım belâ ve musibetlere uğramaları icap eder. Bunların ilâhi nimetlerden olduğunu takdir ederek Rabbin hikmet ve kudretine teslim olmak sâliklerin edepleri gereğidir.

230. Hikmet

BİR PARLAK NÛRDUR FAYDALI İLİM

العلم النافع هو الذي ينبسط في الصدر شعاعه ويكشف به عن القلب قناعه.

Faydalı ilim; gönül ufkunda ışıkları yayılan ve kendisiyle kalbin yüzünün örtüsü açılan bir parlak nurdur.

Nazmen Tercümesi

İlm-i nâfi' öyle bir hurşîd-i lâmi'dir ki sadr
Şu'ledâr-ı feyzdir dilden nikabı keşf eder

İzah

Faydalı ilim; kâinatın yaratıcısını, ilâhi isim ve sıfatları, Hakk'a karşı kulluk keyfiyetini ve huzurunda edepli olma sûretini bilmektir. İnsan sadrı

onun ışıklarına muttali olmakla ferahlar. Dahası bu ilim, İslâm feyzine açık ve nurlu olan gönül yüzünden örtü ve hicâbı kaldırması ile şüphe ve vehimleri gideren bir parlak nurdur.

Muhammed b. Ali Tirmizî hazretleri: "Faydalı ilim kalplerde kuvvet, ve sûret tecellîsi olan bir kudret feyzidir. Şöyle ki; marifet nûru kalplerin ufuklarına doğduğu vakitte, olagelen işlerin güzellik ve çirkinliği sûretlenip meydana çıkar. Ve bu sebeple kalplerin aynalarında işlerin sûretleri olan bir takım gölgeler oluşur; böylece faydalı ilim ile vasıflanmış olan ârif kimse onun güzeline teveccüh ederek fenâsından sakınır. İşte şu faydalı ilim, kalbin ufkundan doğan bir nûr-u Hudâ'dır. Nitekim onun sebebiyle sadırlarda sûretlenip zuhûr eden umûrun (işlerin) gölgeleri de hidâyet alâmetleridir. Akıl ve nakil yoluyla öğrenilerek hafızaya Kudret eli tarafından emanet bırakılmış, arzu ve şehvetin mağlubu ve ışığı karanlıkla kuşatılmış olan ilim ise, lisan ilmidir. Bu ilim ne kalbi nurlandırır, ne de Hakk'ın cemâlini örten perdeyi aralar!" buyurdu.

231. Hikmet
HAYIRLI İLİM VE ALLAH KORKUSU

خير العلم ما آانت الخشية معه.

İlmin hayırlısı; haşyetullaha (Allah korkusuna) yakın olan ilimdir.

Nazmen Tercümesi

İlm-i nâfi' haşyet-i Hakk'a edendir iktirân

İzah

Haşyet; iclâle (azamete) yakın gelen korkudur. Bazısı; tazim ile beraber iclâldir. Bazıları da amelle beraber korkudur dedi. Şu halde ilimlerin en hayırlısı Allah korkusunu doğuran ilim olup, bu da önceki hikmette sözü edilen faydalı ilimdir. Allah korkusundan uzak olan ilmin itibar görmemesi,

Cenâb-ı Yezdân'ın Kur'an-ı Kerimінde "Allah'ın kulları arasında O'ndan korkan, ancak âlimlerdir." (Fâtır, 28.) âyet-i kerimesiyle haşyeti (korkuyu) âlimlere hasrederek böyle âlimleri övmesinden dolayıdır. Gerçi bilenlerle bilmeyenler dünyaca eşit olmazsa da, haşyetullâha yaklaştırmayan ilimler ile vasıflananlar ukbâca ayrıcalıklı mevkiye sahip olamayacakları gibi, hakikaten ulemâdan olmak meziyetini de kazanamazlar.

Zira ilim ve marifet ilerledikçe huşû ve haşyet artacağından, haşyetten uzak olanlar elbette âlim-i billâh değillerdir. Nitekim hangi ilmin daha faydalı olduğu kendisinden sorulan Cüneyd-i Bağdâdî hazretleri: "Cenâb-ı Hakk'a delil olan ve insanı nefisten uzak kılan ilimdir!" cevabını vermiştir.

232. Hikmet
HAŞYET İLE BERABER İLİM

العلم إن قارنته الخشية فلك وإلا فعليك.

Eğer ilim haşyet ile beraber olursa senin lehine, olmazsa aleyhinedir.

Nazmen Tercümesi

Eğer ki ilim ederse iktirân-ı haşyet ey dânâ
Olur nâfi' senin için yoksa vakidir aleyhinde

İzah

Haşyetle birleşen ilmin faydalı olması, dünyevî ve uhrevî işlerde hak ve hakikat ölçüsü olmak suretiyle kendisinden menfaat temin edildiği içindir. Haşyete ulaşmayan ilmin zararlı olması da; dünya âleti olarak kabul edilip her iki âlemde bilakis mesuliyeti ve muahazeyi gerektirdiği içindir. Zira ilim bir iktidar kılıcı olup onu meşru surette kullananlar emsâli arasında namdar ve meşru surette kullanmayıp da zulüm ve düşmanlık âleti edinenler de bilâkis mesul ve gerektirdiği cezaya müstahak olur. Meşru surette kul-

lanılan ilim de haşyetullah ile birleşeceğinden âhiret ulemâsı haşyet ve Allah korkusu ile vasıflanarak seçkinlik mevkiine sahip olur. Haşyetle birleşmeyen ilim ise gayri meşru surette kullanılmış demek olacağından böyle bilgi sahibi kimseler dünyada kibirli ve kendinden emin halde insanlar arasında başı yukarda olur. İşte bunu teyiden Fudayl b. İyaz hazretleri: "Takva ehli ulemâ öyle bir cihan baharı idi ki, bir ümitsiz hasta onlara baksa sefâya müstağrak olarak artık sıhhat kazanmak hatırına gelmez. Ve çok muhtaç bir fakir onları görse ondan sonra elindekini kâfi bularak zengin olmak istemezdi. Zamanımızın dünyaperest âlimleri ise, her iki âlemin fitnesi nam ve şan esiri oldu!" buyurmuştur.

233. Hikmet
ÖVGÜ BEKLEMEK

متى آلمك عدم إقبال الناس عليك أو توجههم بالذم إليك فارجع إلى علم الله فيك فإن آان لا يقنعك علمه فمصيبتك بعدم قناعتك بعلمه أشد من مصيبتك بوجود الأذى منهم.

Her ne zaman insanların ilgi göstermeyişi ya da eleştiride bulunmaları seni incitirse, hakkında takdiri cereyan eden Allah ilmine müracaat ve onunla kanaat eyle. Eğer ezelî ilâhi ilim seni ikna etmezse, bundan doğan musibet insanlardan gelen eza ile hasıl olan musibetten daha şiddetlidir.

Nazmen Tercümesi

Ne dem ki nâsın edbârı veya zem ile ikbâli
Seni dil-hûn ederse ilm-i Hakk'a kıl rücû ey dil

Seni ilm-i Hudâ etmezse ikna bu musibet bil
Ezâ-yı nâs ile vaki musibetten daha hâil

İzah

Sâlike yakışan bir hal var ise; o da bakışlarını Mevlâ'nın rızasına dikmek, binaenaleyh inşirah ve kalp ferahlığını yalnızca Cenâb-ı Hak'tan tecellî eden yakınlık feyzinde bulmaktır. Dahası kederinin tek sebebi de, kendisinden Cenâb-ı Zülcelâl'in rızasızlığı olmak icap eder. Allah'ın mahlukatının yakınlık ve uzaklığına ve övgü ve yergisine bakmak ise -ezelî ilâhi takdire karşı onların asla hüküm ve tesiri olamayacağından- beyhude yorgunluk ve meşguliyettir.

Her ne zaman insanların ilgisizliği, kınama ve dedikoduyla rahatsız edişleri sâliki incitirse; Cenâb-ı Hak'la kendi arasında takdiri hükümran olan ezelî ilâhi ilme müracaat ve onunla iktifa ve kanaat etmek kulluk edebinin gereğidir. Eğer sâlik Allah indinde halis bir kulsa; ona insanların ilgisizliği ve kötülemeleri ne zarar verir, ve Allah katında makbul olmayan sâlike de halkın ilgi ve övgüsü ne fayda sağlar?

Cenâb-ı Hakk'ı bırakıp da halkın teveccüh ve methini kazanmak arzusunda olan insanlar; Mevlâsını (efendisini) unutup da kendi gibi kulluk kapısında hizmetçi olan emsâline kendisini beğendirmeye çalışan ahmak hizmetkâra benzer.

Öyleyse, Allah'ın bilmesini kâfi görmeyip de ihlâs ve amellerinin şöhret bulmasıyla halkın kendisine saygı göstermesini arzulamak kadar sâlik için büyük bir musibet tasavvur olunamaz!

Zira bu keyfiyet, sâliki Cenâb-ı Hak'tan beşeriyet âleminin ahırına ve hayvaniyetin kucağına geri döndüreceğinden şiddetli bir musibettir. İnsanların kötülemesi ve hoşnutsuzluğu yüzünden hasıl olan eza ise, onu Kudret'in koruyucu gücüne mecbur edeceği için elbette bir büyük nimet ve devlettir. Bu sebepten dolayı İbrahim-i Teymî hazretleri birisine; "İnsanlar benim hakkımda ne diyor ?" diye sorar, o da: "Riyakâr bir şeyh olduğunuzu söylüyorlar !" diye cevap vermesi üzerine; "Elhamdülillah, amellerim şimdi güzel ve salih oldu !" demiştir. Bişr-i Hafî hazretleri de; "İnsan kalbinin meth ve senâ ile neşeli ve ferah olması, isyanla katılaşmış olmasından daha fenadır !" buyurmuştur.

Yeter eziyet ettin ey iyiliklerimi sayıp döken
Bu benim dış yüzüm, içimi bilmiyorsun ki !

234. Hikmet
HALKIN DAHA ÇOK İYİLİĞİNDEN KAÇINMALI

إنما أجرى الأذى على أيديهم آي لا تكون ساآنا إليهم أراد أن يزعجك عن آل شيء حتى لا يشغلك عنه شيء.

Cenâb-ı Hak senin insanlara itimat etmemen ve onlarla sükûn bulmaman için ezâyı onların ellerinden icra eyledi. Öyle ki, hiçbir şey O'ndan uzak kalmana sebep olmasın diye seni her şeyden usandırmayı diledi.

Nazmen Tercümesi

Vüsûk ve itimadın olmasın nâsa diye ancak
Azabı ellerinden etti icra onların Mevlâ

Murad etti dahi her şeyden iz'âc etmeni tâ kim
Seni kendinden işgâl etmesin bir masivâ aslâ

İzah

Öteden beri insanların eziyet ve sıkıntısına uğramak; sülûk erbâbı için bir büyük nimettir. Hele lütuf ve ikramına alıştığı dost ve akrabalarından görülen eza, zahirde acı çekmeyi gerektirirse de hakikatte pek çok manevî faydalara sebep olan bir keyfiyettir.

Çünkü insanların akraba yüzünün ve muhabbetine alıştığı dostların böyle insanlığa yakışmayan vefasız muameleleri, sâlike beşeriyet tabiatındaki döneklik ve kararsızlığı ve insanî ahlâktaki bozukluk ve ihtilafları gösterir. Böylece Cenâb-ı Hak'tan gayrıya emniyet ve itimat etmenin caiz olmayacağını anlayacağından, artık halktan ürkerek Hakk'a ünsiyetli (dost) olur. Nitekim bu da kulluk vazifelerini ve rabbâni hukuku yerine getirmeye sebep olacağından, elbette bahtiyarlık ve saadettir. İşte bunu teyiden Hasan-ı Şazelî hazretleri: "Bir defa bana bir insan fazlaca eziyet etmişti. Pek mahzun ve kederli olarak yatıp uyuduğumda bana mana âleminde; sıddîkiyetin

alâmeti, düşmanının çokluğu ve sıddîk olan zâtın da ona aldırmamasıdır, dediler!" buyurdu.

Âriflerden biri de "Düşmanların nârası, evliyânın kalplerine insanlara meyil ettikleri zamanda darbe vurmak için âlet olan bir Hudâ kırbacıdır. Bu Hudâ kırbacı olmasa evliya zümresi dünyanın izzeti ve cihanın gölgesi altında uyur vaziyette kalarak Mevlâ'nın huzurundan uzaklaşmış olurlardı!" dedi.

Ebu Hasan Verrâk-ı Nişburî de: "İnsanlar ile birliktelik, bilakis yalnızlığın ta kendisi ve onlarla kalbi mutmain olmak ahmaklıktır. Dahası insanlara dayanmak âcizliğin delili, onlara itimat zaaf, onlara güvenmek de kayıp ve zarar sebebidir !" dedi.

Öyleyse insanların avamı için Allah'a yaklaşmak niyetiyle fakirlere sadaka vermek üzere hamiyet kesesinden para çıkarmak nasıl lazım ise, havâs kullar için kalplerinin kesesinden masivâ ve malûmatı çıkarmak da öyle vaciptir. Hatta tabiat kalıntılarından arındırıp insâni meziyetlerle kemâle erdirmek ve halka itimat ile itminan ve meyilden sakındırmak için evliyâullaha seyr ü sülûklarının başında halkı belâ ve musallat eylemek ezelî ahkâm ve ilâhi sünnetlerdendir.

Çünkü insan iyiliğin kulu olmasına binaen, her kim cinsinin oğullarından birine iyilik ederse onu kendine minnetle esir aldığı ve eziyet ettiği surette de iyiliğine kölelikten azat ettiği aşikârdır.

Kalbin halkın iyiliğinin kaydından kurtulması ve Hak kapısına bağlanmaya mecbur kalması için Peygamber Efendimiz (a.s.) "Size bir kimse bir meşru hediye takdim ederse, onu benzeriyle mükâfatlandırınız! Buna muktedir olamazsanız hayır dua ile mukabele ediniz !" buyurmuştur.

Hasan-ı Şazelî hazretleri de: "İnsanların şerrinden ziyade hayrından kaçınmalıdır. Zira hayır kalbe, şer bedene isabet eder. Bedenen musibete uğramak ise kalben uğranılan musibetten daha hafiftir. Ve insanı Hakk'a ulaştıran düşman Hak'tan koparan dosttan elbette iyidir !" buyurmuştur.

235. Hikmet
ŞEYTANI BİL, HAK'TAN GAFİL OLMA

إذا علمت أن الشيطان لا يغفل عنك فلا تغفل أنت عمن ناصيتك بيده.

Şeytanın senden gafil olmadığını bilirsen, sen de tasarrufun kudret elinde olan Cenâb-ı Hak'tan gafil olma!

Nazmen Tercümesi

Azâzîli bilince senden olmaz bir zaman gafil
Hudâ'dan gaflet üzere olma artık sen dahi ey dil

İzah

Şeytan; Kur'an nasları ile sabittir ki, görünmez ateş cisimlerinden olan ve ilâhi teklif ile mesul ve mükellef bulunan cin topluluğundandır. Çünkü görünmeyen cisim türünde iki varlık türü bulunup biri (nârî) ateş ve biri (nûrî) nûrdur. Nûrî olanı melâike ve nârî olanı cindir.

Şeytanın bir ismi iblis olduğu gibi, diğer ismi de azazil ve kendisi Ebu Mürre'dir. Ademoğlu nev'inin güzergâhı olan şu âlem; ebedi saadeti kazanmak için bir hikmet ticarethânesi ve âhiret tarlası olduğundan yüce nebiler bu pazarda selâmet ve hidâyet kılavuzları, şeytan ise azgınlık ve dalâlet mallarının dellâlı olmak üzere meydana çıkmışlardır. Cin türünün kâfirleri ve insanların fâsıkları ise, iblisin kılık değiştirmiş arkadaşları, hayvâni his ve nefsâni arzular da onun kötülükte yardımcılarıdır.

Hazret-i Adem'e secde etmediğinden dolayı lânete uğradığı için şeytan, intikam almak maksadıyla insanlara daima musallat olup her türlü sebebe başvurarak onları Allah'a yakınlıktan mahrum etmeye çalışmaktadır. "Acaba şeytan uyur mu?" diye sorulan suale bir ârif-i billâh: "Eğer ki şeytan uyumuş olsaydı, âlemde bir an rahat yüzü görmüş olurduk !" cevabını vermiştir. Binaenaleyh şeytan bir an azdırmaktan ve dalâlete sürüklemeye çalışmaktan gafil kalmadığına göre, insanların da âlemin tasarrufu bizzat ilâhi kudret elinde olan Cenâb-ı Hak'tan gafil olmaması artık vacip derecesine gelir. Cenâb-ı Hak'tan gafil olmamak da kulluğun tahakkuku, teslim ve inâbe (bir mürşide intisap),

şeriat ipine sarılma, bütün beşerî hâllerde tevazu, şeytanın şerrinden Allah'a sığınma ve haşyetle olur. Bu yüce sıfatlarla vasıflanan irfan ehli ise "Doğrusu şeytanın inananlar ve yalnız Rablerine güvenenler üzerinde bir nüfûzu yoktur." (Nahl, 99.) ve "Kullarım üzerinde senin bir hükmün olamaz." (Hicr, 42.) âyet-i kerimeleri gereğince şeytanın tasallutundan çıkarak hürler zümresine girmekle iman mevkiine haiz olacağı kuşkusuzdur.

Ebu Abbas Mürsî hazretleri ""Şeytan şüphesiz sizin düşmanınızdır; siz de onu düşman tutun." (Fâtır, 6.) âyet-i kerimesini bazıları; şeytan sizin için din düşmanıdır, onu düşman kabul edin yolunda kendilerinin şeytana düşmanlıkla memur olduklarını düşündüler ve bu şeytana düşmanlık onları Yezdân'ın muhabbetinden alıkoydu. Bazısı da; şeytan sizin için düşman ve Ben azimuşşan dostum tarzında mana çıkararak ilâhi muhabbet ile meşgul oldu !" diyerek ârifâne bir tespitte bulunmuştur. Ebu Hâzım hazretleri: "Şeytan kimdir ki ondan korkulsun? Zira yemin ederek söylerim ki, şeytana ne itaat fayda, ne de isyan zarar verdi !" buyurmuştur.

236. Hikmet
ŞEYTAN VE NEFS, HAKK'A KAÇIRIR

جعله لك عدوا ليحوشك به إليه وحرك عليك النفس ليدوم إقبالك عليه.

Cenâb-ı Hak seni onunla ürkütüp kendisine iltica ettirmek için şeytanı düşman kıldı. Ve ilâhi tarafına yönelişin devamlı olsun diye senin üzerine nefs-i emmâreyi tahrik ve belâ eyledi.

Nazmen Tercümesi

Kendine ettirmek üzere ilticâ
Kıldı şeytanı sana düşman Hudâ

Nefsi sevk etti aleyhinde müdâm
Tâ ki ikbâlin devam etsin O'na

İzah

Şu hikmetten anlaşıldığına göre, şeytanın insana düşmanlığı da bir kıymetli nimettir. Çünkü insan varlıkların en zayıfı olduğu için şeytan gibi hilesi sağlam bir düşmanla savaşamayacağı ve insandan asla gafil olmayan öyle bir düşmana karşı koyarken kullanacak olduğu kuvvet de kendi nefsâni kudreti ve hayvâni hisleri olup onlar da yine şeytanın hücum âletleri ve tesir etme vesileleri olduğu düşünülürse, artık insan için sağlam bir kuvvet olan âlemlerin Rabbinden yardım isteyip O'nun merhametine sığınmaktan ve hak yola iletmesini dilemekten başka çare olamayacağı aşikârdır. Nitekim bu ilticâ ve yardım dileği, sâliki menzil-i maksuda eriştireceğinden şeytanın düşmanlığı öyle bir lütuf olur ki edilen bütün şükürler yetersiz kalır. Şu kadar ki; şeytan gibi bir düşmanın Cenâb-ı Hakk'a sığınmaya mecbur ettiği insan, "Kullarım üzerinde senin bir hükmün olamaz." (Hicr, 42.) nazm-ı celilince şeytanın tasallutundan korunmuş olan Rahmân'ın havâs kulları olmayıp belki iman ehlinin avamıdır. İşaret edilen havâs zümre ise Hak ile Hak olmuş, nefs ve şeytanın tesiri altından çıkarak hakikat potasında kal olup kalmış olduğu için, değil şeytandan Allah'a sığınmak, belki şeytan onlardan kaçar olmuştur.

Nefs-i emmâre ise; şeytan gibi harici bir düşman değildir, bilâkis şeytana âlet olan dahilî bir düşmanıdır. Dahilî bir düşmana karşı müdafa ise, haricî düşmanla savaşmak gibi kolay olmadığından Peygamber Efendimiz (a.s.) gazalardan döndüklerinde "Küçük cihattan büyük cihada döndük!" buyururlardı. Yani düşmanla ettiğimiz küçük cihattan nefs-i emmâre ile vaki olacak büyük cihada döndük. Çünkü insan din düşmanları ile savaşta öldürülürse şehit, sağ kalırsa gazi olacağından her iki halde de büyük mükâfata nail olur. Fakat insanın nefs ile mücâhedede galip geldiği zaman mesut ve bahtiyar olacağı aşikâr ise de, nefis ve hevaya mağlup olursa maazallâh hüsrana uğraması kaçınılmazdır.

237. Hikmet

TEVÂZU ŞİRKTİR

من أثبت لنفسه تواضعا فهو المتكبر حقا إذ ليس التواضع إلا عن رفعة فمتى أثبت لنفسك رفعة فأن المتكبر حقا.

Her kim kendi nefsi için tevâzu iddia edecek olursa gerçekte o kibirlidir. Çünkü tevâzu yüksek bir mertebeden aşağı inmekten başka bir keyfiyet değildir. Öyleyse nefsin için tevâzu iddiasında bulunduğun zaman gerçekte kibirlisindir.

Nazmen Tercümesi

Ederse her kim isbât tevâzu zî-tekebbürdür
Tavâzu çünkü ref'etten tevellüd ettiği derkâr

Ne dem ki sen de ref'et nefsine eylersen isbât
Hakikatte tekebbür ehlisin bî-iştibâh ey yâr

İzah

Tevâzu kelimesi; ekseriya hakikatte mevcut olmayan aslî kaynağını belirtmek için uydurulmuş tefâül bâbından mastardır. Nitekim tecâhül (cahil görünme), tegâfül (bilmezlikten gelme), temârüz (kendini hasta gösterme) gibi zikredilen bâbdan gelen mastarlar da kendisinde mevcut olmayan cehâlet, gaflet ve hastalık gibi bir takım sıfatları belirtmek için türetilmişlerdir. Binaenaleyh tavâzu; mana itibarıyla düşkünlükten türetilmiş olup gerçekte şahsında mevcut olmayan gurursuzluğun gösterilmeye çalışılmasıdır. Ve bu külfete sebep de, tevâzu göstermek isteyen bir insanın aslında kibir ve yükseklikle vasıflanmış olmasıdır. Zira kibir ve yükseklik kendisinde bulunmamış olsa idi, zıttı olan gurursuzluk nefsinde sabit olur ve zoraki hareketle tevazu gösterilmeye lüzum kalmazdı. Şu halde insandan kibir şaibesinin kalkması, ancak gurursuzluk sıfatının varlığıyla hasıl olacağından, artık insanın yoktan nefsi için ispata çalıştığı tevâzuyla mevcut kibrin ortadan yok olmayacağı ister istemez sabit olur. Nihai maksat ise; gurursuzluğu göstermek olmayıp belki gurursuzluğun hakikati ile vasıflanmak, kibir ve yüksekliğin varlığı tamamen silinip yok edilmiş olmaktır. İşte bu hikmete binaen; Cüneyd-i Bağdâdî hazretleri; "Tevâzu şirktir. Çünkü tevâzu, insanın kendine varlık verdikten sonra varlığı nefye[153] ve yokluk göstermeye çalışmasıdır.

[153] Nefy: Bir şeyin yokluğunu ve olmadığını ifade.

Mutlak ilâhi varlığa karşı varlık göstermenin şirk olduğunda ise şüphe var mıdır?" dedi.

Hâl-i mahviyyetle kaimdir esâs-ı kâinat
Bin vücûdu olsa âkıl nefse vermez vücûd [154]

238. Hikmet
NEFSİNE HİÇBİR ÜSTÜNLÜK VERMEMEK

ليس المتواضع الذي إلا تواضع رأى أنه فوق ما صنع ولكن المتواضع الذي إذا تواضع رأى أنه دون ما صنع.

Tevâzu ettiği vakitte kendisini yaptığının fevkinde (üstünde) gören kimse mütevazı değildir. Lâkin mütevazı, tevâzu ettiği zamanda kendisini yaptığı şeyin daha aşağısı gören kimsedir.

Nazmen Tercümesi

Gören fevkinde kendin fi'linin olmaz tevâzukâr
Tevâzu fi'linin dûnunda görmektir kişi kendin

İzah

Bir kimse mesela girdiği meclisin tevâzu ederek en aşağısına oturmak gibi bir hareket göstermekle beraber, kendisini o hareketin fevkinde meclisin baş köşesine layık görürse o kimse mütevazı değil, belki tevazu perdesi altında bir kibirlidir. Mütevazı, bir meclise girerek üst tarafa yakın ortada bir yerde oturduğu halde, kendisini o meclisin en aşağı tarafına oturmaya layık gören ve ortalarda oturduğundan dolayı da mahcup kalıp utanan kimsedir.

---

154 Tevazuyla ayaktadır kâinatın esâsı (temeli) / Bin vücûdu olsa da akıllı kişi, nefse varlık vermez.

Öyleyse tevazu nefsinde mevcut ise, ispata muhtaç olmaz. Mevcut değil ise, onu ispata kalkışmak yükseklik sebeplerinin şartlarını sağlamak kabilinden bir tür kibirlilik olacağı kuşkusuz değil mi ? Şu hâlde hakikaten mütevazı olan bir kimsenin nefsi için tevazu ispat etmeyeceği aşikâr olur. Bu sebepten Şeyh Şiblî (k.s.); "Nefsinde kadr ve kıymet gören kimse tevazudan hissedâr olamaz!" dedi. Ebu Abdülkureşî hazretleri de: "Zillette övünç lezzeti duyan müridde kibir ve izzet kırıntıları vardır!" dedi. Süleyman-ı Dârânî hazretleri de; "İnsan kendi nefsini bilmedikçe Cenâb-ı Hakk'a karşı mütevazı olamaz !" dedi.

Âriflerin sultanı, Bâyezid-i Bistâmî hazretleri de; "İnsan, varlıklar arasında kendisinden daha kötü bir kimse olduğunu zannettikçe kibir ve büyüklenmeden kurtulamaz!" buyurduğu gibi, "Öyleyse mütevazı kimdir?" suâline de "Nefsi için âlemde bir yüksek makam, bir şerefli hâl görmeyen ve her bir kimseye de irfan ve kemâl derecesine göre tevâzu eyleyen kimsedir!" cevabını verdi. Hakiki tevazuun delil ve alâmetine gelince, o da; tevazu gösteren kimsenin yüzüne karşı biri kötü sözler söylediğinde kızmaması, müteessir olmamasıdır. Dahası insanlar arasında tanınan değil, bilâkis namsız nişansız biri olmayı şiddetle arzulaması, insanların kalplerinde bir ihtiram mevkiini asla hak ettiğini tasavvur etmemekle beraber her halinde sıdk ve istikameti kendine lazım kılması gibi hâllerdir.

Etmesin kadir-girânın seni asla mağrûr
Nâkısın küfe-i mizânda yeri a'lâdır[155]

239. Hikmet
HAKİKİ TEVAZU, ALLAH'IN AZAMETİNİ GÖRMEKTİR

التواضع الحقيقي هو ما آان ناشئا عن شهود عظمته وتجلي صفته.

Hakiki tevazu; Allah Teâla'nın azametini müşâhededen ve sübhâni sıfatının tecellîsinden kaynaklanan tevazudur.

---

155 Kıymetinin ağırlığına mağrurlanma / Terazi kefesinde noksanın yeri yüksektir.

Nazmen Tercümesi

Hakikatte tevazu şol sıfat ki neş'et etmiştir
Şühûd-u Kibriyâ-yı Zat ile nûr-u sıfâtından

İzah

Zaten ilâhi azameti müşâhede ve sübhâni sıfatların tecellîsine mazhariyet, nefis ocağını söndürerek şehvet davetini ve nefsâni beklentileri sona erdirip izale eder. Bunun da sadık müride hakiki tevazuyu kaçınılmaz eyleyeceği şüphesizdir. Zira Cenâb-ı Hak hangi şeye tecellî ederse, çaresiz onu kendine itaatkâr kılar. İlâhi azametini göstermekle de ceberût kapısında başı yere eğilmiş mütevazı eyler.

Zünnûn-u Mısrî hazretleri dedi ki; "Her kim tevazu isterse nefsinin yüzünü ilâhi azamete çevirsin! Zira nefsin kesâfet düğümü, ancak ilâhi azameti müşâhedeyle çözülür. Hangi mürid de basiret gözüyle rabbâni saltanata bakarsa, bilcümle nefislerin ve mevcudâtın samedâni heybete karşı pek hakir olduğunu yakînen idrak ederek nefsin tasallut pençesinden kurtulur. Ve en şerefli tevazu, insanın Cenâb-ı Hakk'ı bırakıp da ayrıca nefsine nazar etmemesidir !".

Nitekim Peygamber Efendimiz (a.s.) "Mütevazı olanı Allah Teâla yükseltir, kibirleneni ise alçaltır !" buyurmuşlardır.

240. Hikmet
NEFSİ UNUTMAK

لا يخرجك عن الوصف إلا شهود الوصف.

Seni nefsâni vasıftan ancak rabbâni vasfı müşâhede çıkarır.

Nazmen Tercümesi

Seni vasfından ihrâc eylemez âlemde hiçbir şey
Şühûd-u vasf-ı rabbâni bu bâbda oldu müstesna

İzah

Bu hikmet öncekileri ve sonrakileri içine alan adeta bir küllî kaide oldu. Mesela Hakk'ın azametini görmek kibir ve gururu gidereceği, Mevlâ'nın kâmil kudretini müşâhede etmek ise insanın haiz olduğu kudreti izale edeceği bu kaideye dahil oldu. Hatta ilâhi vasıfları daima müşâhede eden bir mürid, kendi nefsinden hiçbir vakitte haberdar olamaz denildi.

241. Hikmet

RABBİNİ ÖVEN, NEFSİNİ HATIRLAMAZ

المؤمن من يشغله الثناء على الله عن أن يكون لنفسه شاآرا وتشغله حقوق الله عن أن يكون لحظوظه ذاآرا.

Kâmil mümin; daima Hakk'ı sena edişi sebebiyle, nefsine karşı müteşekkir olmaktan uzak kalan ve sürekli hukukullah ile meşguliyet yüzünden nefsâni hazlarını hatırlamaya vakit bulamayan kimsedir.

Nazmen Tercümesi

Mümin-i kâmil odur kim Hak Teâla bî-senâ
Nefsine vessâf ve şâkir olmadan işgâl eder

Hem hukukullahı ifaya kıyâm ve rağbeti
Kendi âmâlinde zâkir olmadan işgâl eder

İzah

Senâ, güzel vasıflarla Cenâb-ı Hudâ'yı nitelemektir. Nefse müteşekkir olmak, salih amelleri ve övülecek halleri nefse nispet etmektir. Örneğin ben namaz kıldım, oruç tuttum, hacca gittim, sadaka ve zekât verdim demektir. Halbuki şu zikredilenlerin ve emsâlinin cümlesinde hakiki müessir ve fail Hak Teâla'dır. İnsan ise ancak bu Allah fiillerinin

zuhur ettiği mahaldir. Şu halde söz konusu fiilleri nefsine nispet ederek enâniyet gösteren ve Allah'ın fiilleri ile kendisini sena eyleyen gafil mürid, ne kâmil mümin ne de Cenâb-ı Hakk'ı sena edici olabilir. Nefsâni hazları hatırlamanın manası da, ettiği ibadetler karşılığında müridin cennete gireceğini düşünmesidir. Bu düşünce ise hukukullâhın icrasına aykırıdır. Çünkü rubûbiyet hukukunu ifa, kulların Allah'a olan kulluk görevlerini ve ibadetleri cennete girmek gibi herhangi bir nefsâni karşılık beklentisi olmaksızın yerine getirmesinden ibarettir. Zira kulluk ve ibadet, Hak Teâla'nın ezelen ve ebeden zatî istihkakı olup onu insanın kendi zatî menfaatleri ve nefsâni hazları ile kayıtlaması hiçbir vakitte kulluk kaidesine uygun olamaz.

Öyleyse; şu beyandan Allah'ın hukukunu ifa ile bihakkın meşgul olan bir müminin kendi nefsâni hazlarını asla hatırlamayıp talepkâr olamayacağı ve belki bu talepten tamamıyla fâni olarak bütün eşyâyı hakiki mûcidi olan Cenâb-ı Hakk'a nispet etmesi lazım geleceği anlaşılır. İşte bu yüce makama sahip olanlardan Râbiatü'l-Adeviye de bir münacatında: "Ya Rabbi! Sana ne cennet ümidi, ne de cehennem korkusu ile ibadet ettim. Benim sana olan ibadetim; ancak kulluk vazifeleri ve rubûbiyet hukuku ile kıyamdan ibarettir !" diyerek işte bu hikmete bir marifet dersi vermiştir.

242. Hikmet
GERÇEK ÂŞIK TALEP ETMEZ, VERİR

ليس المحب الذي يرجو من محبوبه عوضا أو يطلب منه عوضا فإن المحب من يبذل لك ليس المحب من تبذل له.

Bir maksatla seven ya da sevdiğinden bir karşılık talep eden kimse gerçek âşık olamaz! Zira âşık sana karşılıksız verendir, senin kendisine ihsan ettiğin değil.

Nazmen Tercümesi

Muhibb-i sâdık olmaz şol kişi kim dil-rübâsından
Recâvâr-ı ivaz yahud talepkâr-ı garaz her-bâr

Sana ihsan edendir yâr-ı sâdık ey sâlik
Değil sen kendine lütuf ettiğin kimse hakiki yâr

İzah

Muhabbet, insanda kalp meyli ve özlemdir. Cihanın yaratıcısında ise muhabbet, sevdiği mahlûkunun fiil ve sözlerine rızadır. İnsanî muhabbet; beşerî hislerin bir noktada toplanması ve masivaya iltifatın bulunmayışı diye de tefsir olundu. Sadık âşığın sevgilinin rızasını talep etmek yolunda bedel ve gaye talep etmeksizin külliyât ve cüzziyâtını (varını yoğunu) sarf etmesi muhabbetin icabıdır.

Bazı ârifler bu manaya işaret olmak üzere muhabbeti; dost yolunda bütün servet ve zenginliği belki cisim ve canı feda etmek manasına olan îsâr (diğerkâmlık, özveri) diye tefsir etti.

Ebu Yakub-u Sûsi hazretleri de muhabbetin hakikatini; âşık kulun hakiki sevgili olan Hak'tan hazz ve nasibini ve Hakk'a taalluk eden beşerî hâcetlerini unutmasıyla tarif eyledi. Muhabbetin şu manalarına göre; Cenâb-ı Mevlâ'ya cennete girmek için ibadet eden bir kimsenin Hak cemâli âşıkı olmaktan ziyade cennet âşıkı olduğu sabit olur. Varını yoğunu aşk yolunda yağmaya, ve cisim ve canını muhabbet uğrunda yokluk ve havaya veren bir âşık-ı ilâhi kendisine muhabbet kapısındaki şu cansiperâne halinin sebebi sorulduğunda cevaben: sadık bir âşıkın sevgilisine karşı söylediği âşıkâne sözleri işitmesi olduğunu haber vermiş. Ve bu zikredilen konuşmayı açıklaması istendiğinde, o zat: "Tenhada sevgilisiyle baş başa olan bir sadık âşık şikâyet makamında: ey benim gönül okşayan sevgilim ! Seni kalbimin en derin hissiyâtıyla sevdikçe nurlu yüzünü tamamıyla benden çevirerek isteksizlik ediyor ve beni hicran karanlığına atıyorsun! dediğinde nazlı sevgili, söze atılarak: Eğer ki dediğin gibi seviyorsan benim yolumda ne feda ettin? demesi üzerine gönlü meftun âşık, muhabbeti ispat bâbında: Ey gücenmiş sevgili! Başka delile ne

hâcet? Ben her neye sahipsem onu sana vermeye ve bununla beraber cisim ve canımı dahi yolunda feda ederek ölmeye hazırım! cevabını vermesidir!" diyerek durumu izah eylemiştir.

Cenâb-ı Yezdân'ın daima insan kalbine nazar edip onu her ne zaman dünya ve ukba sevgisinden boş bulursa, rabbâni muhabbetiyle dolduracağı da Hazret-i İsa'ya vahiy olunan muhabbet ahkâmındandır.

243. Hikmet
NEFİSLER, SEYR Ü SÜLÛKUN SEBEBİDİR

لولا ميادين النفوس ما تحقق سير السائرين إذ لا مسافة بينك وبينه حتى تطويها رحلتك ولا قطعة بينك وبينه حتى تمحوها وصلتك.

Eğer ki nefislerin şehvet ve alışkanlık meydanları olmasaydı; sâliklerin Hak yolunda seyr ü sülûku gerçekleşmezdi. Zira ey sâlik! Seninle Cenâb-ı Hak arasında mesafe yoktur ki, onu ilerleyişin katetsin ! Sonra ayrılık mevcut değildir ki, seyr ve vuslatın onu ortadan kaldırsın !

Nazmen Tercümesi

Nüfûsun olmasaydı elf-i şehvetten meyâdîni
Tahakkuk sâlikînin seyri etmezdi ebed zira

Mesâfe Hak ile beyninde kim tayy ede rihlet
Dahi yok ınkıta' Hak'tan ki vuslat eylesin imha

İzah

İrfan sığınağı müellif; nefislerin istek ve alışkanlıklarını, şehvet ve tutkularını atların koştuğu meydanlara benzetiyor. Binaenaleyh nefs-i emmârenin şehvetler ve alışkanlıklar âleminde at koşturması olmasaydı, Cenâb-ı Hak zaten insana nefsinden daha yakın olduğundan

yüce rabbâni yolunda sâlikler için seyr ve sülûk tasavvur olunmazdı. Zira Hak Teâla mukaddes kitabında, "Biz ona şah damarından daha yakınız." (Kaf, 16.) buyurmuştur. Şu halde seyr ila'llâhı (Allah'a doğru yolculuğu), ve yüce tarikatlarda sülûku icap eden uzaklık ve mesafe; insanda yerleşmiş tabii alışkanlık halleri olup, eğer ki bir sâlik beşerî şehevât ve tabii alışkanlıklarını terk ile soyunup bunlardan fâni olsa zaten Hakk'a nispetle hissen ve manen uzaklık ve ayrılık bulunmadığından seyr ü sülûka muhtaç olmazdı. Çünkü "seyr ila'llâh" diye tabir edilen tarikat mertebeleri; nefsin ince yollarını katetmekten ve tabii hükümlerine galebe ile bütün nefsâni davaların eserlerinin silinmesinden ibarettir. Nitekim sâlik bu suretle beşerî zulmet ve tabii kesâfetten temizlenmedikçe kavuşma saadetine nail, ve onun için ilâhi yakınlığa ehliyet de hasıl olamayacağı şüphesizdir. Yoksa Cenâb-ı Mevlâ hakkında ilerlemeyle geçilen mesafe manasına hissî ayrılık ve vuslatın yok edeceği manevî uzaklık evvelde benzerlik olmayışı ve ikincide zıddiyet bulunmayışından dolayı imkânsızdır. Dolayısıyla, Hak ile halk arasında en büyük perde sâlikin kendi nefsi olup Allah'a vuslat da ancak onun mücâhede ile öldürülmesi yoluyla hasıl olacağı kuşkusuzdur. Bu sebepten Ebu Medyen-i Mağribî hazretleri: "Sûri veya manevî ölüm ile tahakkuk etmiş olmayan kimse Hakk'ı göremez !" dedi. Ebu Abbas-ı Mürsî hazretleri de: "Huzûrullâha iki kapıdan girilir. Biri; fenâ-yı ekber. Diğeri; fenâ-yı asgar kapısıdır. Fenâ-yı ekber; tabii ölüm. Fenâ-yı asgar; sûfiler indinde fenâ fillâh denilen yüce makamdır!" dedi. İşte ölmezden evvel ölmeyi tavsiye eden (Mûtû kable en temûtû) hadîs-i şerîfi de bu hikmete binaen sâdır olmuştur. Bazı ârifler: "Kalbin hayatı; ancak nefsin ölümü ile hasıl olur!" dedi. Bazısı da: "Nefs-i emmâreden çıkmak ve yükselmek – Allah (c.c.) ile insan arasındaki en kalın perde olduğu için – en büyük nimettir !" dedi. Hatem-i Asamm hazretleri de: "Bizim mezheb ve meslekimize sülûk eden mürid, muhakkak ölümün dört hasletiyle tahakkuk etmesi gerekir. Biri; beyaz ölümle tefsir olunan açlıktır. İkincisi; siyah ölümle tabir edilen insanların ezâsına tahammüldür. Üçüncüsü; kırmızı ölümle anlatılan nefs ve hevâya muhalefettir. Dördüncüsü; yeşil ölümle ifade edilen yamalı elbise giymektir. Yani; fukara suretinde meydana çıkmaktır !" dedi.

İnsâni nefsin yedi adet semâvi hicâbı (perdesi), ve yedi tane arzî hicâbı olup her ne zaman insan nefs-i emmâresini yerden yere gömerse, kalbi de semadan semaya yükselir. Eğer ki nefs-i emmâre toprak altına defnedilirse, insan kabi de arş-ı âlâya vasıl olur. Nefsi öldürmek hevâ ve hevesine muhalefet etmek demektir. Bu da Cenâb-ı Mevlâ'ya her surette ihtiyaçlarını arz ederek sığınmak, bütün dünyevî ve uhrevî emellerden uzaklaşmak ve istiğnâ ile gerçekleşir. Bu sebepten bazı ârifler: "Nefs dairesinden çıkmak; nefs ile mümkün olmaz. Ancak Allah ile mümkün olur !" dedi. Nefsi bu suretle şehvet ve hırsları dairesinden çıkarıp da öldürmek, ve bu sebeple kalbi ihyâ ve hakikat âlemine iade etmek pek müşkül bir keyfiyet olduğundan; sâlik mürid üzerine en lüzumlu vazife halvet, uzlet, zikir ve riyâzetle arzu ve alışkanlıklarını terk olmuştur. Binaenaleyh; Ebu Osman Mağribî hazretleri: "Sohbet üzerine halveti, kesret üzerine vahdeti tercih eden sâlik; zikr-i ilâhiden gayrı bilcümle ezkârdan (anmalardan), ve sübhâni rızanın gayrı bütün fikirlerden temizlenmedikçe halvet âleminde yine nefsâni sohbetten, vahdet sarayında kalbi kesretten ve bu cihetle manevî belâ ve fitnelerden kurtulamaz!" dedi. Şu beyanlardan anlaşıldığına göre "Seyr fillâh/Allah'ta seyir" âlemleri ve sülûk ve halvet sahaları öyle yalnız başına geçilmesi kolay menziller olmayıp sayısız tehlikelerle dolu bir yol bulunduğundan her sâlikin bu yolda nefsini tezkiye ve kalbini tasfiye etmiş bir mürşid-i kâmilin sohbet ve rehberlik kapısına sımsıkı bağlanıp teslim olması, ve bütün emirlerini hiç yorum yapmaksızın kabul eylemesi gerekir. Tâ ki onun münevver kalbinin şulesiyle masivâ karanlığını izale edip feyzinin bereketiyle menzil-i maksuda ulaşarak şeytâni ve nefsâni hislerden kurtulsun ! Bu sebeptendir ki: "Şeyhi olmayan kimsenin şeyhi şeytan olur !" dediler. Ebu Ali Sekafî hazretleri de: "Bir insan bütün ilim ve fenleri zatında toplamış olsa yine bir mürşid-i kâmilin terbiye ve irşadı altında riyazet ve halveti ifa edip de nefs ve ahlâk terbiyesinden geçmedikçe kemâl derecesine vasıl olamaz!" dedi.

244. Hikmet
MÜLK VE MELEKÛT ARASINDA İNSAN

جعلك في العالم المتوسط بين ملكه وملكوته ليعلمك جلالة قدرك بين مخلوقاته وإنك جوهرة تنطوي عليك أصداف مكوناته.

Ey insan! Hak Teâla senin mahlukatı arasındaki kıymetini, dahası mükevvenâtının sedefleri içinde saklı bir cevher (öz) olduğunu bildirmek üzere mülk ve melekûtu arasında seni mutavassıt[156] âlem kıldı.

Nazmen Tercümesi

Âlem-i gayb ve şehâdet arasında kıldı
Seni ey ekmel-i eşyâ mutavassıt-ı âlem

Fazlını cevher-i kevn olduğunu bu yüzden
Sana bildirmek için Hazret-i Rabb-i Erhâm

İzah

Muhakkik ârifler nezdinde mevcudât, cevher ve arazlardan ibaret olup, bunlardan her çeşidi ayrıca bir âlem olması yönüyle ilâhi âlemlere bir son yoksa da imkân âlemi iki kısımdır. Birinci kısım: Gayb ve melekût âlemi, yani hislerin ötesinde olan mana âlemidir. İkinci kısım: Mülk ve şehâdet âlemi, yani hislerle algılanabilen sûret âlemidir. Sûfiler arasında meşhur olan avâlim-i hamse (beş âlem), yine bu iki âleme dahildir. Söz konusu âlemler ceberût, lâhût, melekût, misâl-i mutlâk, mülk ve şehâdet namlarıyla tayin edilmiş olup bunlardan mülk ve şehâdet âleminden gayrısı, gayb ve melekût âlemine girmesi bakımından yine âlemler iki kısma ayrılmış olur.

---

156 Mutavassıt: Ortada vasıtalık eden. Arada ıslah edici olan. Orta derecede. Orta halli. Sebep.

Ceberût âlemi: Zât-ı ecell-i âlâya mahsus ve münhasır bir âlem-i kibriyâdır. İlmî sırlar ve ezelî işler bu âlemin küllî eserleridir. Buna mutlâk gayb âlemi ve hüviyyet âlemi de denilir.

Lâhût âlemi: Ceberût âlemi ile melekût âlemi arasında vaki, ve bilcümle mukaddes ruhları ve mücerred nefisleri içine alır.

Melekût âlemi: Lâhût âlemi ile mülk ve şehâdet âleminin arasında mutavassıt olup, ruhâni hakikatlerin sûretleri ve cismâni sûretlerin hakikatleri bu âleme yansımış ve tecellî etmiştir.

Mutlâk misâl âlemi: Melekût âlemi ile mülk ve şehâdet âleminin karşılığıdır. Ve bu iki âlemde her ne ki mevcut ise onların şekilleri aynalarda nakşedilmiş ve yansıtılmış olan hayâli timsaller gibi, misâl âleminde sabit kılınmış ve mühürlenmiştir. Öyleyse; rüyada meşhur olan inkişaf (sırların açılması) halleri misâl âleminden sûret gösteren yansıma olduğu için uyku âlemine mutasavvıflar kayıtlı misâl âlemi dediler.

Mülk ve şehâdet âlemi ise: Dünya ve içindekilerden ibaret olup, buna hissî âlem, cismâni âlem, kevn ve fesâd âlemi de denilir.

Bu âlemler her ne kadar zikredilen itibarlar ile yakîn bakımından birbirinden ayrılmış ise de mülk ve şehâdet âlemi misâl âlemi ile misâl âlemi melekût âlemi ile, melekût âlemi lâhût âlemi ile, ve lâhût âlemi ceberût âlemi ile muhît ve muhât (kuşatılmış ve kuşatmış) olmakla cümlesi vahid vücud derecesindedir. Bunun gibi, Cenâb-ı Hakk'ın bâtınlar ve zâhirler ile vasıflanması gayb ve şühûd manasını gerektirdiğinden ilâhi takdirlerin mertebelerine göre tayin edilen sûretleri başkalaşmış yani; kimisi terkibî maddelerden pâk, sade gaybî sûretlerde ve kimisi terkib kisvesine girerek şühûdî sûretlerde cilve gösterdiğinden vahdet cihanını kesret nakışları kaplamış ise de, hakikatte cümlesi ehdiyet nurlarının mezâhiri (göründüğü yerler) ve aynaları olduğundan yine yüksek makam, ve eşyâ sûretlerinden can gözüne görünen ve aşikâr olan ancak Kerîm Yezdân'ın yüzü olduğu beyandan azade bulunmuştur. Cisim ve canı, nefis ve rûhu kuşatan ve bu cihetle emir ve halk âlemini içeren olmak sebebiyle sûret ve hakikati, gayb ve şehâdeti, mülk ve melekûtu, cevher ve manayı kendisinde toplamış bulunan insan âlemin aynı olan insan ise, ne sırf mülk ve şehâdet âleminden, ne de yalnız gayb ve melekût âleminden olup belki şu iki âlem arasında hissen ve ma-

nen mutavassıt olmakla cismâni ve ruhâni, semâvi ve arzî, bir küçük hususiyetler âlemi, belki büyük âlemlerin nüshası olmuştur.

İnsanın hissen âlemlerin mutavassıtı (merkezi) olmasının sebebi; yer, gök, toprak ve denizde bulunan tüm varlıkların insana hizmet için yaratılmış olmasıdır. Zira; bir hadîs-i kudsîde: "Ey ademoğlu ! Bütün eşyâyı Ben senin için, ve seni de kendim için yarattım. Öyleyse, seni mahsusu olduğun Hak Teâla'dan sana mahsus olan eşyâ meşgul kılmasın !" buyurmuştur.

İnsanın manen mutavassıt âlem olmasının delili; ademoğlu nev'inin en güzel biçimde (ahsen-i takvîmde) yaratılması, ve bütün mevcudâtın sır ve hakikatlerini – ulvî ve suflî, latif ve kesif – kapsamış bulunmasıdır. Mesela insan; meleklerin sıfatlarından akıl ve marifet, itaat ve ibadeti, ve şeytâni sıfatlardan ayartma ve inatçılık, zulüm ve mâsiyeti ve hayvâni sıfatlardan öfkede arslan, şehvette hınzır, hırsta köpek, hile ve aldatmada kurt gibi olma vasıflarını kendisinde toplar.

Bütün varlıklar bizzat ve vasıtayla kendisine hizmetkâr kılınmak sûretiyle insanın ikrama mazhar olması, bu varlıklardan bir şeyi Cenâb-ı Hakk'a karşı tercih etmek sebebiyle ibadetten geri kalmaması için olduğunu Vâsıtî hazretleri "Andolsun ki, biz ademoğlunu mükerrem kıldık!" (İsrâ, 70.) âyet-i celilesinin tefsirinde beyan eylemiştir.

Hoşça bak zâtına kim zübde-i âlemsin sen
Merdüm-ü dîde-i ekvân olan âdemsin sen

245. Hikmet

ÂLEM, İNSANI KUŞATAMAZ

إنما وسعك الكون من حيث جثمانيتك ولم يسعك من حيث ثبوت روحانيتك.

Ey kâinatın özü, esası, aslı olan insan! Seni bu âlem ancak cismâniyetin yönünden kuşatmıştır. Ruhâniyetinin sübûtu itibariyle seni asla ihata etmiş değildir.

Nazmen Tercümesi

Muhât-ı âlem-i kevn olduğun cismiyetindendir
Sübût-u ruhuna nisbet sana olmaz cihan vâsi

İzah

İç yüzünden Hakk'a, dış yüzünden halka ilişkin olan, dahası mülk ve melekût âlemini kapsayıp sırlarına vâkıf bulunan insan-ı kâmilin, bu âlemce ihata edilmiş olması cisim ve cismâniyeti yönündendir. Çünkü insan bu itibarla ondan bir parça ve onda mahsur, ve beşeri ihtiyaçları da ona bağlı kılındığından bu kevn ve fesâd âlemince kuşatılmıştır. Fakat insan nev'inin; halkla (yaratılmışlarla) alâkası bulunmayan ve emir âleminden olan sultânî rûha cilvegâh olması itibariyle kâinat tarafından ihâta edilemeyeceği de kuşkusuzdur. Zira emir âleminden olan rûhun halk ve kevn âlemi ile münasebet ve benzerliği olmayıp, değişmez hususiyeti daima kâinatın yaratıcısına taalluktan (ilintili olmaktan) ibaret olduğu halde onun bu varlık âlemine tenezzül etmesi yüksekten uçan bir doğanın av arzusuyla ibtilâ ağına yakalanması gibi teessüf edilecek bir iştir. Şu halde insana lazım olan hal; beşeriyet icabı tabii zulmet ve maddi kesâfette mahpus ve mevcudat zinciriyle bağlı olan ruhunu zikir, riyâzet, fikir ve mücâhede ile kemâle erdirip pâk ve temiz etmek ve beşerî pisliklerden arındırıp saflaştırarak ezelî taalluku (ilintisi) yönüyle aslî vatanı bulunan hakikat âlemine ulaştırmak, ve cismâni işlerini Allah'a havale edip onun hayvâni kuvvetini artıracak yiyecek ve içeceklere lüzumundan fazla mesai sarf etmeyi bırakmaktır. İşte bu hikmete binaen "İnsan; yaşamak için yiyip içmeli, yiyip içmek için yaşamamalı!" dediler. Ebu Abdullah-ı Cellâb hazretleri: "Her kimin himmeti yüksek olursa Cenâb-ı Hakk'a vusûlü aşikâr ve her kimin himmeti varlıklardan bir şeye takılıp kalırsa Hak Teâla kendisine ortak koşulmaktan âlî olduğu için o kimse tecellî eserlerinden mahrum olur!" dedi.

Amellerin en efdali kendisinden sorulan Ahmed b. Hadraveyh hazretleri de: "Kalbi masivâya (Allah'tan gayrıya) meyil ve teveccühten korumak en faziletli ibadettir!" dedi.

246. Hikmet
MARİFET VE HÜRRİYET

الْكائنُ في الكوْنِ ولمْ تُفتحْ لهُ مَيا دينُ الغيوبُ مسْجونٌ بِمُحيطاتِهِ
ومحْصورٌ في هيْكل ذاتِهِ

Dünyada olup da gayblerin meydanları olan marifet ve ilimler kendisi için feth olunmayan insan, çevresini kuşatan arzularıyla mahpus ve zâtının heykelinde zincirlidir.

Nazmen Tercümesi

Dürr-ü gayb-ı ilâhi kendine açılmayan insan
Esir-i ülf ve şehvet heykel-i zâtında mescûndur

İzah

Dünya süslerine meyille arzularına esir olan ve çirkin hallerle vasıflanmakla kendisine melekûtî gayb meydanları açılmayarak ehadiyyeti müşâhede fezâsında seyr ve cevelân edemeyen bir insan; yiyecek, içecek ve giysiler gibi tabii zaruretlerin ve beşerî alışkanlıkların elbette mahkûmu, ve insâni şekil ve maddî heykelinin mahpusudur. Bu bakımdan ruhâni yönünü nefsâni hallere mağlup ederek en aşağı hayvaniyet derecesinde kalmış olan insanın hali, cehennem ehlinin halidir. Nitekim en acı azap, kuşatılıp hapsedilmek ve mecbur bırakılıp daraltılmaktır. Onun için Cenâb-ı Kahhâr "Cehennem ehli zincirlerle bağlı olarak dar bir yere atıldıkları zaman orada yok olup gitmeyi isterler." (Furkan, 13.) buyurdu. Yine Hak Teâla "Duvarları çepeçevre onları içine alacak..." (Kehf, 29.) âyet-i kerimesiyle cehennemin sınırları müşrik ve kâfirleri kuşatarak onların azaptan hiçbir şekilde, hiçbir yere kaçamayacaklarını emir ve ilân buyurmuştur. Ve bir hadîs-i kudsîde şöyle ferman buyurdu: "Ey kulum beni talep et ki, her dileğine yetişeyim. Ben seninle oldukça sen uzaklık mahallinde, sen benimle oldukça yakınlık mahallindesin. Artık sen kendine layık olanı seç!" Hak Teâla hazretleri bizimle her an beraber iken, bizim ondan uzak olmamızın hikmeti, ilâhi maiyet (beraberlik) ezelen ve ebeden tecellîsi hüküm sürdüğü halde biz O'na vâkıf ve ârif olma-

yarak gaflet örtüsüyle Cenâb-ı Hak'tan perdeli oluşumuzdur. Biz Cenâb-ı Hak ile zaten beraber olduğumuz halde Hakk'a yakın olmaklığımızın manası da ezelî ilâhi maiyete (beraberliğe) vukûf ve marifetimizdir.

247. Hikmet
MAHLUKLAR SENİNLE BERABER

أنت مع الأآوان ما لم تشهد المكون فإذا شهدته آانت الأآوان معك.

Ey insan! Sen hakiki mükevvin (yaratıcı) olan Cenâb-ı Yezdân'ı müşâhede etmedikçe, mahluklar ile berabersin; O'nu müşâhede ettiğin zaman ise, mahluklar (yaratılmışlar) seninle beraber olur.

Nazmen Tercümesi

Eğer meşhûdun olmazsa mükevvin
Olursun tâbi-i ekvân ve esmâ

Şühûd eylersen ger Hakk'ı ey dîl
Sana tâbi' olur bilcümle eşyâ

İzah

İnsanın mahluklar ile beraber olmasıyla, mahlukların insan ile beraber olması arasındaki fark; birincisinde insanın mahluklara tâbi, ikincisinde mahlukların insana tâbi olma halini gerektirmesidir. Şu halde insanın mahluklar ile beraber olması; Hak'tan ve Hakk'a tevekkülden uzaklığa sebebiyet verici tamahkâr bir hâlettir. Ve bilâkis varlıklarda hakiki var edici olan Hak Teâla'yı müşâhede ile mahlukların kendine tâbi olduğu zat olmak ise; mahluklara hakimiyeti ve mahluklardan istiğnâ ve hürriyeti icap edeceğinden şüphesiz bu hal; âriflerin bakışlarını diktiği yüceler yücesi bir makamdır. Zira Cenâb-ı Hak; "Ey dünya; Bana hizmetkâr olan insana sen hizmet et! Ve Beni bırakıp da sana hizmetkâr olana zahmet ve sıkıntı ver!" hadis-i kudsisiyle işte bu yüksek makama işaret buyurmuştur.

248. Hikmet
HAKK'A YAKINLIK GÜNEŞİ

لا يلزم من ثبوت الخصوصية عدم وصف البشرية إنما مثل الخصوصية آإشراق شمس النهار ظهرت في الأفق وليست منه تارة تشرق شموس أوصافه على ليل وجودك وتارة يقبض ذلك عنك فيردك إلى حدودك فالنهار ليس منك وإليك ولكنه وارد عليك.

Hakk'a yakınlığın tahakkukundan beşeriyet vasfının yokluğu lazım gelmez. Ancak yakınlığın misâli, gündüz güneşinin doğması gibidir. Ufukta göründüğü halde ufkun kendisine mahsus değildir. Cenâb-ı Hakk'ın her biri bir hakikat güneşi olan yüce vasıfları bazen senin varlık gecenin üzerine doğar, ve bazen de senden Hak Teâla o doğuş ve tecellîyi alarak seni beşerî sınırlarına geri döndürür. Şu halde; yakınlık gündüzü ne sendendir, ne de sana racidir. Fakat senin üzerine vârid oluş ve parlayışın tecellî göstermesidir.

Nazmen Tercümesi

Sâbit olmakla husûsiyet-i hal
Adem olmaz beşeriyet ki muhal

Hem misâl oldu husûsiyete bak
Rûz-i rûşende güneşte işrak

Olmamışken ufkun zâtı bu nûr
Oluyor onda ziyâpâş-ı zuhûr

Hakkın evsâfi şumûsu yekbâr
Şeb-i evsâfını etmekte nehâr

Bir de kabz ile bu işrakı hudâ
Seni evsâfına eyler iclâ

Hâsılı olmadı gündüz senden
Ne de râci' sana ol nûr-u efkin

Şu kadar ki o sana ey zâhid
Cânib-i Hazret-i Hak'tan vârid

İzah

Bu hikmet; sûfî şeyhlerin fenâ fi'llâh, baka bi'llâh tabirleriyle ifade ettikleri Allah'a vuslatı açıklar. Bazı mutasavvıfların ise bu vuslatı tamamen beşerî sıfatların yok oluşu ve Allah'a vâsıl olan kimsenin rubûbiyet sıfatıyla vasıflanması diye tefsir etmelerinin zındıklık ve dalâlete düşürücü olduğunu bildirir. Dahası fenâ (yokluk) ve Allah'a yakınlığın hakikati öyle bunların iddia ettikleri gibi olmayıp belki Allah'ta fenâ olan sâlikin insâni his ve beşerî vasıflarından gaip olmasından ibaret olduğunun beyanını ihtiva eder.

Şu halde mürid için Hakk'a yakınlık; Allah'ın (c.c.) evliyâ-yı kirâmını mahlukatta tasarruf, gaybî halleri keşf ve kerâmet zuhuru gibi kudsî eserleriyle seçkin ve insanlar arasında dîni bütün ve üstün ettiği ilâhi tecellîleridir. İşte bu rabbâni tecellîlere mazhariyetten fakr ve acz, cehl ve fânilik gibi zevâli mümkün olmayan beşerî vasıfların tamamen yokluk ve inkılâbı lâzım gelmeyip, belki zikredilen vasıfların hükümlerinin mürid üzerine galebe yokluğu lazım geleceğinden ârif müellif onu özel bir misâl ile ispat ve takdir eyledi. Yani; insâni vasıfların ufkundan doğan ilâhi sıfat güneşlerini, sema ufkundan sabah ışıklarını yayan parlâk gündüz güneşine benzetti. Güneşin doğduğu yerden saçılan nurlar; sema ufkunun zâtına mahsus şeyler olmayıp güneş sebebiyle ârız olduğundan ve arazî (sonradan vaki) şeylerin zâta mahsus şeyleri izâle edemeyeceği de aşikâr bulunduğu için; her ne zaman nurlu güneş karanlık ufuklar üzerinde ışıklar yayarsa ufuklar ondan aydınlık kazandığı ve güneşin batmasıyla da aslî karanlık derhal geri döndüğü gibi ilâhi sıfat güneşleri de zatî beşer vasıflarının ufukları üzerinde tecellî göstermesiyle zikredilen vasıflar ondan nurlanır, ve beşerî varlık gecesi hakkani sıfat nurları ile aydınlanıp bilâhare ayıklık haline dönüş sebebiyle ilâhi sıfatların tecellîsinin kabz olunması üzerine de, derhal beşerî vasıflar önceki haline geri döner, acz ve fakr gibi tabii haller zâhir olur (görünür). İşte bu hikmete binaen; denizlerde zâhiri sebeplere teşebbüs etmeksizin yürüyerek

seyahat eden bir veliyullâh, ufacık bir havuzda yüzemeyerek boğulup vefat eder gider. Kudret sıfatı tecellîsine mazhariyetle büyük dağları alt üst etmeye kadir olan bir veli; zikredilen tecellînin zevâliyle beraber bir âciz insandan başını kurtaramayarak onun elinde zelil esiri olup kalır. Bunun gibi ilim sıfatı tecellîsine mazhar olarak ilâhi işlerin sırlarına tercüman bulunan bir rabbâni âlim; bilâhare mezkûr tecellînin kabz olunmasını müteakip zaruri malûmâtından haber veremeyerek Hakk'a ilticâdan başka selâmet çaresi bulamaz. Binaenaleyh, bir ârif-i billâhın ölüleri diriltmesi, diğerinin dirileri öldürmesi de "Muhyî" ve "Mümît" yüce isimlerinin delâlet ettiği ilâhi sıfatlara mazhariyetin semeresidir.

Şu halde; gündüzün varlığı sema zirvesinin zâti vasıflarından olmayıp, belki güneşin doğmasına bağlı bulunduğu gibi; zikredilen husûsiyetin (özel yakınlığın) zuhur etmiş olması da beşerî zâtiyete ait vasıflardan olmayıp, Cenâb-ı Hakk'ın rabbâni iradesine bağlı bulunarak gelen bir tecellînin husus neticesi olduğu anlaşılır. Fakat bu husûsiyetin (yakınlığın) bazen beyan edildiği gibi zevâli vuku bulsa da, husûsiyetin temeli olan kalplerin nurları; yani, ledünni marifetler ve gizli sırlar yine gurûb perdesinin arkasına gitmeyeceği bütün guyûb erbâbının ittifak ettiği bir keyfiyettir.

249. Hikmet
CEZBE ERBÂBI VE SÜLÛK EHLİ

دل بوجود آثاره على وجود أسمائه وبوجود أسمائه على ثبوت أوصافه وبثبوت أوصافه على وجود ذاته إذ محال أن يقوم الوصف بنفسه فأرباب الجذب يكشف لهم عن آمال ذاته ثم يردهم إلى شهود صفاته ثم يرجعهم إلى التعلق بأسمائه ثم يردهم إلى شهود آثاره والسالكون على عكس هذا فنهاية السالكين بداية المجذوبين وبداية السالكين نهاية المجذوبين لكن لا بمعنى واحد فربما التقيا في الطريق هذا في ترقيه وهذا في تدلية.

Hak Teâla; eserleri ile isimlerine, isimleri ile vasıflarına, vasıfları ile de vasfın bizzat mevcudiyeti muhal olduğu için öz zâtına delâlet etti. İmdi; cezbe ve aşk erbâbına ilk olarak ilâhi zâtın kemâli keşfolunduktan sonra Hak Teâla onları sıfatlarının müşâhedesine geri çevirir, sonra isimlerine taalluka, bundan sonra da eserlerinin müşâhedesine döndürür. Seyr ü sülûk ashabına ise, tam tersi olur. Bu sebepten sâliklerin son durağı meczûbların yolunun başı, ve sâliklerin ilk durağı meczûbların yolunun sonudur. Lâkin bu, yalnızca bir tek anlam taşıyor değildir. Binaenaleyh; sülûk ehli terakkide (yükselmede), ve cezbe ehli tenezzülde (aşağı inmede) iken her iki tâife Hak yolunda bazı kere karşılaşır ve bir araya gelir.

Nazmen Tercümesi

Cümle âsârdan Hudâ-yı bî-adîl
Hestî-i esmâsına etti delîl

Hem de esmâsıyla Rabb-ı kâinat
Eyledi bî-şübhe isbât-ı sıfât

Zât-ı Hakka oldu hem evsâfı dall
Kim kıyâmı bi-n-nefs vasfın muhâl

Keşf olur erbâb-ı cezbe evvelâ
Şol kemâl-i zât-ı baht-ı kibriyâ

Sonra evsâfın şühûda Gird-gâr
Redd eder bu zümreyi bî-ihtiyâr

Sonra da esmâsına Mevlâ-yı berr
Eylemek üzere taalluk sevk eder

Ba'de izin bu zümreyi Rabbi ehad
Eyler âsârın şühûda sevk ve redd

Aksine oldu mecâzibin temâm
Sâlikan-ı râh-ı Mevlâyı enâm

Oldu artık intihâsı sâlikin
İbtidâsı cezb ve aşka mâlikin

Sâlikîne hem olan şey mübtedâ
Oldu meczûbîn için ol müntehâ

Şol kadar var ki bu iki kavm-i hâd
Etmediler her cihetten ittihâd

Bazı kere bu iki sınıf-ı safâ
Râh-ı Mevlâ'da eylediler iltika

Lîk sâlik halktan Hakka çıkar
Ehl-i cezbe Hak'tan ol halka iner

İzah

Allah'ı bilen ve O'na vasıl olan has kullar; biri sâlikler, diğeri meczûblar olmak üzere iki kısma ayrılmıştır. Sâliklerin şânı, ilâhi eserler ile Cenâb-ı Hakk'a delil getirmektir. Böyle olmakla bunlar "Biz âlemde her neyi görmüş isek ondan sonra ancak hakiki mükevvin Cenâb-ı Hakk'ı gördük!" dediler. Meczûb tâifesinin hali ise; Hak Teâla ile eşyâ ve ekvâna (mahlûkata) delil getirmektir. Böyle olmakla bu yüce fırka da "Biz âlemde her neyi görmüş isek Cenâb-ı Hakk'ı ancak ondan evvel gördük!" dediler. Delil, her halde delil getirilen şeyden daha açık ve zahir olduğuna göre, sâlikler zümresine evvela görünen sûfilerin lisanında ef'âlullâh diye tâbir olunan ilâhi kudret eserleridir. Bu zevât-ı kiram; ilâhi eserler ile eserlerde hükümran olan rabbâni isimlere, ve rabbâni isimler ile de bu isimleri iktiza eden sübhâni sıfatlara, ve sıfatların bizzat (kendiliğinden) varlığı mümkün olamayacağı için sübhâni sıfatlar ile de samedâni öz zât'a delil getirdikleri cihetle, bunların hali daima halktan Hakk'a, ve eşyâdan eşyânın yaratıcısına, ve en aşağıdan en yukarıya yükselmektir. Böylece makamları elbette "Sümme denâ / Sonra yaklaştı!" (Necm, 8.) sırrının tecelligâhı oldu. Meczûblar tâifesi ise; seyr ve sülûkta sâliklerin bir aksi olmakla onlar için başlangıçta zahir ve peyda olan da Hudâ'nın öz zâtının hakikatidir. Bu mukaddes zümre ayan beyan ilâhi zâtın kemâlini idrak zevki ile idrak ve müşâhede ederek sonsuz nurlara

müstağrak olduktan sonra sıfatları müşâhedeye döndürülürler. İlâhi sıfatların Hakk'ın zâtı ile kıyam ve irtibatını müşâhede ile tecellîye nail olduktan sonra da ilâhi isimlere taalluka dönerler.

Hakkın güzel isimlerinin eserlere ve fiillere taallukunu müşâhede ettikten sonra da; âsârı şühûda, yani eserlerin ilâhi isimlerden sudûrunu müşâhedeye iade olunurlar. Binaenaleyh; bu zevât-ı kirâmın da hali daima Hak'tan halka, ve en yüksekten aşağıya inmek olmakla yüce makamları zaruri olarak "Fetedellâ / ve aşağıya indi." (Necm, 8.) hükmünün taayüngâhı oldu. Şu halde sâliklerin nihâyeti; meczûbların bidâyeti, meczûbların bidâyeti de; sâliklerin nihâyeti olduğu gibi sâliklerin bidâyeti de; meczûbların nihâyeti olacağından sâliklerin başlangıç noktası olan eserleri müşâhede ve ef'âl tecellisi; meczûbların son durağı ve meczûbların başlangıcı olan zat tecellîsi de sâliklerin sülûkunun son mertebesi olmuş ise de, her iki mukaddes fırka-i nâciyenin şu üç derecesi her yönden belirli ve müsavi değildir. Zira; sâliklerin nihâi mertebesi olan zat tecellîsinde gerçi cezbe mevcut ise de lâkin sâlikler bu makama bir çok mücâhedeler ve meşakkatlerle vasıl olabildiklerinden onların cezbeleri temkin ve temekkün, tarikat hallerine vukuf, nefsin âfetlerine marifetle kayıtlıdır. Meczûbların bidâyeti (başlangıç mertebesi) olan cezbe ise; bu zikredilen vasıflar ile kayıtlı değildir.

Sâlikler zümresi, irşad edilmeyi isteyenlere merci olarak dinî menfaati artırıcı, ve müridlere terbiyeci olacağından elbette meczûblar fırkasından efdâldir. Zira irşad postuna oturabilmeleri, nefsi kemâle erdirip halini tasfiye ederek ayıklık haline gelmeye bağlı olup bu kemâl ise, onlardan cihanın manevî kutbu Seyyid Ahmed-i Bedevi hazretleri gibi bazı cezbedârân-ı tedelliye nadiren ihsan olunmuş hallerdendir. Her ne kadar "Delle bivücûdi âsârihi" cümlesinden çıkarılan manaya göre sâlikler fırkasının ilminin başlangıcı delil getirme olduğu anlaşılıyor ise de, her iki fırkanın da ilim ve marifetleri Allah'ın lütfu ile olduğu şüphesizdir. Mamafih meczûblar zümresi; cezbe halinde oldukça, tarîk makamlarına vakıf ve nefis âfetlerine ârif olamayacağından müridleri irşada selâhiyetli olmadığı gibi sâlikler fırkası da, zat tecellîsi derecesine vasıl olmadıkça henüz nâkıs (eksik) olduğundan müridleri terbiyeye lâyık olamaz. Nebilerin varisleri olan irşad makamındaki evliyâullâh ise; cezbe ve sülûku cem eden hilâfet makamına âşina vesilelerdir. "Allah bize onlardan faydalanmak nasip etsin!"

Geçip bâb-ı fenâdan vâsıl-ı serhâd-ı irfân ol
Baka-yı Hak ile istersen olmak kaim ve bâki

250. Hikmet
KALP NURLARI, UKBÂDA BİLİNİR

لا يعلم قدر أنوار القلوب والأسرار إلا في غيب الملكوت آما لا تظهر أنورا السماء إلا في شهادة الملك.

Semâ nurları; sadece dünya âleminde zahir ve görünür olduğu gibi, kalp ve sır nurlarının kadri de ancak bizden gaip melekût âlemi denilen ukbâ âleminde malûm ve aşikâr olur.

Nazmen Tercümesi

Kadr-i envâr-ı kulûb ve esrâr
Bilinir münhasıran ukbâda

Nitekim gökyüzünün envârı
Görünür münhasıran dünyada

İzah

Kıymet ve üstünlüğü ancak âhiret yurdunda bilinebilecek kalp ve sır nurları ki, ledünnî ilim ve ilâhi marifetler ile açıklanmıştır. Yalnız dünyada görünen gök cisimlerinin nurlarına (ışıklarına) benzetilmiştir. Yani; tevhîd ve marifet semasından kalp ve sırlar üzerine aydınlık verici olan ledünnî ilim ve rabbâni tecellîlerin kıymet ve meziyeti, ancak ukbâ âleminde malûm ve nurların tamamı orada aşikâr ve belli olur. Nasıl ki şu mavi kubbe üzerinden eşyanın yüzeylerini aydınlatan gök cisimlerinin ışıkları, ancak his ve şehâdet âlemi olan dünya yurdunda zahir ve aşikârdır.

Binaenaleyh; her kim gayba ve âhirete iman edip nefs ve kalbi temizleyerek zikredilen nurları dünyada iken tahsil ederse, onun aydın-

lığı sayesinde kabir karanlığı, kıyâmet dehşeti, sırat korkusu ve hasret ateşinden kurtularak "İnanmış erkek ve kadınları, defterleri sağdan verilmiş ve ışıkları önlerinde olarak giderken gördüğün gün." (Hadid, 12.) âyet-i kerimesinin müjdesiyle mutlu ve gözü aydın olur. Dünyada semanın nurlarından istifade edemeyenler, ancak görme nimetinden mahrum bulunan körler olduğu gibi, âhirette kalp ve sır nurlarından hissedar olamayanlar da "Fakat göğüslerde olan kalpler de körleşir." (Hacc, 46.) nazm-ı celilince hakikatin yüzünü görecek basiret gözünden mahrum olanlardır.

İlk âyet; iman ehlinin büyük kıyâmet mahkemesinde önlerinde tecellî ve irfan nûru; cennetlere giderken görüleceğini beyan ediyor. İkinci âyetde, hakiki körlüğün kalplerin ilâhi marifet nurlarından mahrumiyetle olacağını haber veriyor.

Nazmen Tercümesi

Anadan doğma gözsüzler kemâ hiye görmez eşyâyı
Niyâzi vech-i dil-dârı "ulü-l ebsâr" olandan sor

251. Hikmet
ÂHİRET MÜKÂFATINI BİLDİREN MÜJDE

وجدان ثمرات الطاعة عاجلا بشائر العاملين بوجود الجزاء عليها آجلا.

Tâat ve ibadetin semerelerini peşinen (dünyada) görmek, salih amel işleyenlere âhirette nail olacakları mükâfatı haber veren müjdelerdir.

Nazmen Tercümesi

Âmilîne âcilen bulmak semâr-ı tâati
Âcilen ecrin vücûduyla beşârettir hemân

İzah

Amel ve ibadetin dünyadaki semereleri; iman ve yakînin kemâli, dünyayı terk ve din gününe yönelme, basiret gözünün açıklığı, yakınlık ve vuslatın zevki, vicdanın itminan buluşu ve irfan nûrunun husûlü gibi amel edenlerin kalplerinde zuhûr eden rabbâni vâridat ve sübhâni tecelliyâttır. Kırk gün hüsnüniyet ve ihlâs ile Cenâb-ı Hakk'a ibadet eden müminin marifet çeşmesi olan kalbinden diline hikmet pınarları akacağına dair Peygamber Efendimiz'in (a.s.) müjdesi de tâat ve ibadetin dünyevî semereleriyle alâkalıdır. İşte bu bakımdan dünyada tâatin semerelerini görmek; amel edenler zümresinin nasıl bir uhrevî mükâfata nail olacaklarını müjdeleyen bir önsöz ve bir saadet habercisidir.

Görür ehl-i hakikat müntehâ-yı emrini bunda
Cihânın çünkü ey dil zâhiri ünvân-ı bâtındır

252. Hikmet

NEYİN VARSA, HAKK'INDIR

آيف تطلب العوض على عمل هو متصدق به عليك أم آيف تطلب الجزاء على صدق هو مهديه إليك.

Muvaffak olduğun bir amel için nasıl karşılık talep ediyorsun ki; onu ancak sana o Fâil-i Hakiki tasadduk etmiştir. Ve mazhar olduğun ihlâs için nasıl mükâfat isteyebiliyorsun ki; onu sana Hak Teâla hediye etmiştir.

Nazmen Tercümesi

Nasıl ecr ve mükâfat istiyorsun bir amel üzere
Onu etti tasadduk Hak sana ey sâlik-i dânâ

Nasıl ya istiyorsun sıdk ve ihlâs üzere de ihsân
Sana ancak onu ol Zülminen'dir eyleyen ihdâ

İzah

Önceki hikmette; tâatın dünyevî semeresinin uhrevî mükâfata müjde olduğunun söylenilmesinden; bazı kere ecir ve sevap kastıyla ibadet etmek de övülmüş olacağı gibi bir mana anlaşılmasına, ve halbuki salih amellere ecir ve sevap talep etmek irfan erbâbına göre asla caiz olmayacağına binaen, bu manayı def için irfan sığınağı müellif, hayretle sorma anlamını içeren "Nasıl?" kelimesiyle bu hikmeti kaleme almış ve salih amellerde bedel ve ücret talep etmenin kulluk edebine uygun olmadığını açıklamıştır. Zira; bir insanın mukabilinde ücret talep etmeye hak ve selâhiyeti olabilecek işler; diğer bir kimsenin menfaatine yaptığı ve kendisi ondan asla fayda sağlamadığı amellerdir. Halbuki; zaten Hak Teâla ne âbidin ibadetinden bir fayda, ne de âsinin masiyetinden bir zarar görmediğinden salih amellerin semeresi, ve sıdk ve ihlâsın neticesi doğrudan doğruya muhlis amel sahibine ait bulunmakla artık o âmilin (amel edenin) müstakil menfaat sağladığı bir amelden dolayı karşılık ümidinde olması kuşkusuz şaşılacak bir keyfiyettir. Mamafih; neticesi ve uhrevî semeresi kullara dönük olmak üzere takdir olunan amellerin ve ihlâsın yaratıcısı "Sizi de, yaptıklarınızı da Allah yaratmıştır." (Sâffât, 96.) âyeti uyarınca Cenâb-ı Hak olduğuna binaen amel, ve amelde ihlâs tasadduk ve hediye ile tâbir olunmuştur. Ve bir de zikredilen tâbir; zâhir ameller ile bâtın amellerin şeref ve hakikat yönünden sadaka ile hediye gibi yekdiğerine gayr-i müsâvi ve aralarında büyük fark olduğuna işaret içindir. Bu konuda Cenâbı Vâsıtî: "Tâatler için karşılık talep etmek, ilâhi fazlı (keremi) unutmaktan kaynaklanır!" dedi. Cenâb-ı Hakk'ın gazabına en yakın olan haller kendisinden sorulan Ebu Abbas b. Ataullâh hazretleri de: "Nefsi görmek ve nefsin fiillerini görmektir. Ve bundan daha şedîdi nefsin fiillerine karşılık talep etmektir!" cevabını verdi.

Geçtim ecr-i uhrevîden iş bu halde mâhiren
Tek beni Rabbim ibadâtımda mes'ûl etmesin

253. Hikmet
DÖRT FIRKA

قوم تسبق أنوارهم أذآارهم وقوم تسبق أذآارهم أنوارهم وقم تساوي أذآارهم أنوارهم وقوم لا أنوار ولا أذآار نعوذ بالله من ذلك.

Bir fırka vardır ki; nurları zikirlerini geçer. Bir fırka daha vardır ki; zikirleri nurlarını geçer. Diğer bir fırkanın da nurları ve zikirleri denk olur. Ve bir fırkanın da; bundan Allah korusun; ne nurları, ne de zikirleri bulunur.

Nazmen Tercümesi

Eder envârı sebk ezkârını bir fırka âşıkın
Eder ezkârını bir fırkanın da sebk envârı

Diğer bir fırkanın envâr ve ezkârı müsâvidir
Maazallah bir kavmin de yok envârı ve ezkârı

İzah

Nurları zikirlerini geçen sûfi tâife; önceki hikmette anlatılan meczûblar zümresidir. Bu tâife daha başlangıçta rabbâni nurlar ile Allah tarafından matlûb (talep edilmiş), ve sübhâni cezbe ile de mest ve meczûb (cezbedilmiş) olduklarından, bunların evrâd ve ezkârı külfet ve çalışmadan âzâde olup huzûr zevki ile bezenmiştir. Cenâbı Hakîm-i Mutlak'ın "Allah dilediğini kendine seçer!" (Şura, 13.) sözü bu mukaddes zümrenin kıskandırıcı vuslat keyfiyetini ve yakınlık mertebesini ifade eder.

Zikirleri nurlarının önüne geçen fırka-i nâciye de amellerde zahmet ve meşakkat, zikirlerde çalışma ve riyâzetle vahdet saray-ı harîmine vâsıl olan sâlikler zümresidir. Mücâhede ve riyâzeti kendine selâmet rehberi eden bu fırkayı Cenâb-ı Mevlâ "Bizim uğrumuzda cihâd edenleri elbette yollarımıza eriştireceğiz!" (Ankebût, 69.) âyet-i kerimesiyle meth ve senâ buyurmuştur. Ebu Abbas-ı Mürsî hazretlerinin "İnsanlar iki kısımdır. Biri tâata

kerâmet ile, diğeri tâat ile kerâmete vâsıl olur!" buyurması bu hikmeti teyit eden sözlerdendir.

Zikir ile nurları aynı derecede olan irfan ehli ise, seyr ü sülûku ve Hakk'ın cezbesini kendisinde birleştirmiş olup marifet meydanında büyük başarı sahibidir.

Zikir ve nurlardan yoksun olan hevâ ehline gelince; bunlar hayvaniyet ahırında, tabiat merasında insâni ve ruhâni ihtiyaçlardan mahrum, arzularının esiri meşûm (uğursuz) bir fırka olmakla, bunlarla hemhâl olmaktan Allah'a iltica etmek lâzım olduğu için muhterem müellif "Bundan Allah'a sığınırız!" cümlesiyle bu hikmeti tamamlamıştır.

Zikr-i Hak'tan nûr-u irfandan nasibi olmayan
İbretefzâ şekl-i insanda bir mahlûktur

254. Hikmet
SÂLİK VE MECZÛB

ذاآر ذآر ليستنير به قلبه فكان ذاآرا وذاآر استنار قلبه فكان ذاآرا والذي استوت أذآاره وأنواره فبذآره يهتدى وبنوره يقتدى.

Bir zâkir (sâlik), zikir nûru ile kalbi aydınlık olmak için zikreder de zâkir olur. Ve bir zâkir (meczûb), evvelâ kalbi nurlu olur da ondan sonra zâkir olur. Nurları ve zikirleri müsâvi olan bu meczûb sâlikin zikiriyle hidâyete erilir ve nurlarına tâbi olunur.

Nazmen Tercümesi

Zikr edip zâkir olur bir fâni
Müstenîr olmak için vicdânı

Dili evvelce olup pürnûr
Ba'dehu zâkir olur bir zekkâr

Şol kemâl ehli ki oldu siyyân
Nûr ve vicdânı ile zikri hemân

Zikrîdir hâdi-i erbâb-ı dalâl
Nûrîdir kudve-i ashâb-ı kemâl

İzah

Zikir nûru ile kalp ve vicdânı nurlandırmak için zâkir olan tevhîd ehli, Allah yolunda ilerleyen sâliktir. Ve evvelâ kalbi nurların tecelligâhı olup sonra zâkir olan cezbe erbâbı ise, Hakk'ın meczûbudur. Nitekim zikir ve tevhîd sâlikler zümresinin kalp ve lisanlarına önce ağır gelir, oysa mezûblar fırkası için tabii nefesler derecesinde hafif ve kolaydır. Dolayısıyla sâlik, mücâhede ve riyâzetle yükselerek manevî makamları geçip vahdet âlemine vasıl olurken, meczûb ise (fazladan) amel etmeksizin ilâhi vahdethânede vuslat şarabıyla sermest olduktan sonra mülk ve kesret âlemine inmektedir. Buna rağmen sâlikler fırkasının meczûblar zümresinden daha mükemmel ve efdal olduğu fikri kabul görmüştür. Ve sâlikin efdaliyetini ispat için de, meczûbun tarikatı olmadığını söyleyenler bulunmuştur. Fakat bu hüküm meczûbların ekseri için doğru ise de, Seyyid Ahmed Bedevî hazretleri gibi bazı meczûbların ilâhi inâyet ile kendisinde seyr ü sülûk etmiş olduğu husûsi tarîk bulunup, bu tarîk hiçbir vakitte onun irfan nazarından gâip olmayacağı, ve meczûbun kaçırdığı bir şey var ise o da ancak sülûkun meşakkatleri ve riyâzetin zahmetlerinden ibaret olacağı bütün hakikat erbâbının tahkîkidir. Bu yolda olan meczûb ile sâlikin misâli ise; tayy-i mekân ile meşakkatsizce bir beldeye ulaşan zat ile nakliye vasıtalarına tevessülle menzilleri geçip zahmet çekerek yine o beldeye varan yolcu gibidir.

Hakikat sahasında bu'd[157] *ve kurba*[158] *olmadı imkân*
Eder bir anda bin âlem temâşa ârif-i billâh

[157] Bu'd: Uzaklık.

[158] Kurb: Yakınlık.

255. Hikmet
İÇTE TEFEKKÜR, DIŞTA ZİKRİ DOĞURUR

ما آان ظاهر ذآر إلا عن باطن شهود وفكر.

Zâhirî zikir; ancak Cenâb-ı Hakk'ı bâtınen müşâhede ve tefekkürden dolayı hâsıl oldu.

Nazmen Tercümesi

Bir sebepten zikr-i zâhir olmadı hâsıl heman
Etti neş'et bâtınen Hakk'ı şühûd ve fikirden

İzah

Bu hikmet; "Zâhir bâtının ünvânıdır!" sözünü ispat için beyan edilmiş bir hakikat delilidir. Yani kalbî fikirlerin semereleri olan zahirî amel ve lisanî zikirler, daima kalbin hususi hallerine tâbi olarak zuhur ettiğinden dolayı zâhir bâtının önsözü hükmündedir. Nitekim kalp; vücud ikliminin padişahıdır, uzuvlar ve lisan ise onun itaatkâr tebaasıdır. Binaenaleyh Kalp, hakiki müşâhede ve safâlı fikir ile kendi kendini donatmadıkça uzuvlar ve lisan; ibadet ve zikr-i Yezdân ile tecellî lezzetini bulamaz. Bu hikmete binaen "Lisan kalbin tercümanıdır!" dediler. Şu halde; sâlik ve meczûbdan her biri evvelemirde bâtınen Yezdân'ı müşâhede ve Hakk'ı tefekkür ile safvet ve irfan neşvesine ulaşmadıkça, zâhiren zikir ve ibadetle uzuv ve lisanını donatamayacağı aşikârdır. Şu kadar ki; meczûb bu hali daima idrak ederse de merd-i sâlik, beşerî hamlığın araya girmesiyle bazı kere idrak edemez.

Nüfûz eylerse kalbe nûr-u îman
Cevârih de olur tâat-nümâyân

256. Hikmet
İBÂDETE SEBEP OLAN, KALPTEKİ İMAN NÛRU

أشهدك من قبل أن يستشهدك فنطقت بإلهيته الظواهر وتحققت بإحديته القلوب والسرائر.

Cenâb-ı Hak ilâhi azametine senden şehâdet talep etmezden evvel sana şühûd tecellîsi gösterdi de, zevâhir (zâhirler, görünenler) sübhâni ulûhiyyetini anlatır oldu, ve kalpler rabbâni ehadiyyetini tahkîk ile şenlendi.

Nazmen Tercümesi

Talep etmezden evvel Hak şehâdet senden ey sâlik
Sana birliğini etti kemâl-i lütufla işhâd

Bu yüzden oldu ma'budiyyetiyle cisim ve cân nâtık
Dîl ve sır oldu vahdâniyetin tahkîk ile âbâd

İzah

Yani; kullarından Cenâb-ı Hak, zikir ve ibadetlerle azametine şehâdet talep etmezden evvel onların kalp ve sırlarına tevhîd ve iman nûru ile tecellî etmiştir. Çünkü zikir ve ibadet; ibadet edilenin azametine şehâdet, vahdaniyetini ikrar ve marifettir. Buna göre ezelî tecellî eseri olan iman; kalp ve vicdan memleketinde hükümran olmadıkça, vücud âzâlarında cidden ibadetin görünmesi düşünülemez. Çünkü iman nûru süveydâ-ül kalbe (kalbin basiret mahalline) nüfûz ile ruh ve gönlü nurlandırmış olsa, vücud âzâları ve organlar ilâhi ulûhiyete delâlet eden ibadet ve tâat ile meşgul olur, dahası ibadetin devamında da tabiî kesafet kaybolur ve hakikatin keşfiyle tecellî nûru hâsıl olarak kalp ve sırlar ilâhi ehadiyetin vâridatını müşâhede eder. Uzuvların ibadetle iştigâli, sübhâni ulûhiyeti idrak demek olduğundan şahit göstermeye nâzırdır; kalbin zatî mükâşefeler ile tecellî safâsına mazhariyeti de ilâhi ehadiyyet ile vasıflanma anlamına geldiğinden şâhitlik etmeye racidir. Yahut şahit göstermekten

maksat; Cenâbı Hakk'ın "elest" âleminde müminlerin ruhlarına zâtının ehadiyetini ve kayyûmiyetinin ihâtasını açıkça göstermesi, ve zikredilen ruhların da Hakk'ın zat nurlarında fâni olarak şu vahdâniyet hakikatlerinin tecellîleriyle ayan beyan olmasıdır. Şâhitlik etmenin manası da; zikredilen ruhları cismâni heykellere karışmış olarak hayâlî elbiseler ile bu imtihan yurdunda izhâr ettikten (meydana çıkardıktan) sonra peygamberler vasıtası ile onlardan şu ezelî hakikate ve rabbâni ulûhiyete şehâdet talep etmesi, ve her bir insan da istidat ve kabiliyeti derecesine göre lisan-ı hal ve söz ile şehâdet eylemesidir. Binaenaleyh iman ehlinin ilâhi vahdâniyete şu his ve şehâdet âleminde nebîlerin lisanı ile vaki şahitlik isteğine tâbi olarak şehâdet etmesi, ruhlar âlemindeki şahitliğin neticesidir. Şu halde insan zaten sır ve kalbî yönünden şahit olarak cem[159] vasfını tabir edicilik ile dahası zâhir ve cismâni yönünden şahit gösterilerek fark[160] sıfatını tefsir edicilik ile bilkuvve (tasavvurî olarak) vasıflanmıştır; bu yüzden her ne zaman ilâhi tarîkin sâliki olursa artık şu iki yönü bilfiil birleştirmesi gerekir, yani tarikat-ı aliyyede "cem ve fark"ın vücûdu lâzımdır. Zira sûfiler tâifesi; "Tefrikasız her cem zındıklık ve cemsiz her tefrika ta'tîldir (yani Allah'ın sıfatlarını inkârdır)" dediler. Cüneyd-i Bağdadî hazretleri de, cem sâlikin vecd ve zevk ile Cenâb-ı Hakk'a yakınlığından ve tefrika beşeriyette gaybûbetinden ibaret olduğuna kanaat etti.

---

159 Cem': Öncesiz (kadîm) ile sonradan olan (hâdis)arasındaki ayrılığın ortadan kalkmasıdır. Zira cem' halindeyken rûh basîreti, Allah'ın zât cemâlini müşâhedeye doğru çekilir. Eşyâları ayırt edici akıl, kadîm olan zât nûrunun kendisine galip gelmesiyle örtülü kalır. Hakk geldiğinde bâtıl kaybolduğu için, hudûs ile kıdem arasını ayırt etmekten uzaklaşır. Bu hâle cem' adı verilir. Sonra izzet perdesi zâtın vechi üzerine örtülünce, rûh madde âlemine dönüş yapar. Bu hâle de tefrika hâli denir. Cem'e, makam olarak yerleşmemiş başlangıç durumundaki müridler, cem' ve tefrika arasında gelir giderler. Kâşânî, cem'i; halkın gözden silinip Hakk'ı müşâhede etmektir, diye tarif eder.

160 Fark: Arapça, ayırt etme, başkalık alâmeti, ayırmak, seçilmek gibi manaları vardır. Tasavvufî olarak "Senden alınana cem', sana verilene fark" denir. Çoklukta birliği, birlikte çokluğu, herhangi bir karşılıklı engelleme olmadan görmek demektir. Yine bir tarife göre, beşerî hallere yaklaşma ve kulluğu yerine getirme açısından kulun kesbine, fark denir. Allah tarafından olan ihsan ve lütuflar da, cem'dir.

Vadi-i vahdet hakikatte makam-ı aşktır
Kim müşahhas olmaz ol vadide sultandan gedâ

257. Hikmet
ÜÇ KERÂMET

آآرمك بكرامات ثلاث جعلك ذاآرا له ولولا فضله لم تكن أهلا لجريان ذآره عليك وجعلك مذآورا به إذ حقق نسبته لديك وجعلك مذآورا عنده فتمم نعمته عليك.

Cenâb-ı Hak sana üç türlü kerâmet ile ikram etti. Evvelâ; seni kendine zikredici kıldı. Eğer O'nun fazlı olmasaydı, sen zikir ehli olmaya lâyık olmazdın. İkincisi; ilâhi nisbetini sende tahkîk ve ispat ettiği için seni zikir ile insanlar arasında meşhur ve tanınır eyledi. Üçüncüsü; seni kendi sübhâni katında zikredilen kılmakla samedâni nimetini tamamladı.

Nazmen Tercümesi

Üç kerâmet ile Mevlâ sana ikram etti
İbtidâ kendine zâkir edip in'âm etti

Olmayaydı eğer olmaz idi ihsân-ı Hudâ
Cân ve dîl zikr-i ilâhiye bihakkın mecrâ

Sâniyen zikr ile kıldı seni meşhûr-u cihân
Sende ispat ederek nisbetini ol Yezdân

Sâlisen eyleyip indinde seni hem mezkûr
Nimetin etti tamam sana ifa o Gâfûr

İzah

İman ehlinin mazhar oldukları şu üç ilâhi kerâmet, övünülecek şeylerin topunu içine aldığı yönle doğrusu teşekküre şayandır. Birincisi; mümin kulun dil ve kalbinden ilâhi zikrin cereyan etmesi. Yani zâhir ve bâtın ibadet ile iştigâl eylemek suretiyle Cenâb-ı Hakk'ı zâkir (zikredici) olmasıdır. Bir mümin için bu kerâmet ise şüphesiz bir büyük nimettir. Çünkü bu konuda ilâhi fazl ve sübhâni kerem olmasaydı acz ve noksan, ihmâl ve tembellik üzerine yaratılmış olan insan her an Yezdân'ı zikredici olmaya nasıl yol bulur; ve bu Hak nimetine nasıl nail olabilirdi? Zira; Cenâb-ı Hakk'ın bir kulunu ibadete muvaffak kılarak kalp aynasında marifet nûrunu uyandırması onu korktuğundan emin ve umduğuna nail etmek demek olduğundan Râbiatu'l –Adeviyye hazretleri, Cenâb-ı Hakk'ın "Ben hikmet membaı ettiğim bir kalbi ateşe yakmam!" buyurduğunu, beyan etmiştir. Bir veliye câriye de karanlık bir gecede bir köşede secdeye kapanarak: "Ya Rabbi, bana olan muhabbetin hakkı için beni af ve mağfiret eyle!" diyerek münâcat etmekte olduğu sırada kendisine: "Bu nasıl duâdır, Cenâb-ı Mevlâ'nın seni sevdiğini ne biliyorsun?" diyen efendisine: "Eğer kâinatın yaratıcısı beni sevmeseydi şu karanlık gecede rahatımı terk ettirerek kulluk seccâdesinde bana ilâhi zikriyle hicran çölünde susuz olan kalp ve dilime füyûzatını bahşeder miydi?" cevabını vermiştir.

İkincisi; zikirlerin nurlarına dalmış olan zâkir kulun insanlar arasında veliyullâh, ve ârif-i billâh olmakla meşhur ve bilinir olmasıdır. Bu şöhret de zâkir kulun Cenâb-ı Hakk'a manevî nisbet ve hususiyetinin (yakılığının) semeresi olmakla bir hususi ilâhi nimettir. Zira; hayırla yâd olunmak insanın ikinci hayatıdır.

Üçüncüsü; zâkir kulun Mevlâ'nın nezdinde, ve mele-i a'lâda mezkûr ve övülmüş olmasıdır. Hakk'ın bir kulunu zikretmesi, o kulun O'nu zikreylemesinden elbette efdaldir. "Allah'ın zikri büyük şeydir!" (Ankebût, 45.)

Şu kim Âl-i Cenâb-ı Mustafâ'dır
Peymâ-yı himmete necm-i Hudâ'dır

258. Hikmet
UZUN HAYAT AZICIK FAYDA, AZ ÖMÜR ÇOK FAYDA

رب عمر اتسعت آماده وقلت أمداده ورب عمر قليلة آماده آثيرة أمداده.

Bazı ömrün zamanları geniş, faydaları kıt oldu. Bazı ömrün de zamanları az, faydaları çok bulundu.

Nazmen Tercümesi

Bazı ömrün oldu âmâdı vesi' imdâdı az
Bazı ömrün de kalîl âmâdı imdâdı kesîr

İzah

İnsan ömrünün uzun ve kısa olması; hakikatte çok veyahut az yaşamak suretiyle olmayıp belki; hayat üzerine terettüp eden fayda ve menfaatler yönündendir. Çünkü Cenâb-ı Hak'tan gâfil ve nefsâni arzularıyla meşgul olan bir kimse zaman bakımından ne kadar çok yaşasa da hayat vakitlerini güzel kullanamadığından yine onun ömrü manen kısadır. Ve bilâkis fazilet erbâbı ve hal ashâbı olan kimse de zaman bakımından ne kadar az yaşasa da vakitlerini beyhude yere sarf etmeyerek eserleri ile kıyâmet gününde bâki salih ameller, faydalı ilimler ve sadaka-i câriye gibi umumi menfaatlerin sebeplerini oluşturmak yolunda feda ettiğinden onun hayat süresi de faydaların çokluğu sebebiyle manen uzun olur. Binaenaleyh; şu hikmetten ömrün artması hakkında rivayet edilen hadîs-i nebevîlerin, meselâ "Sadaka belâyı defeder, ömrü artırır!" hadis-i şerifinin ahkâmı, faydaların çokluğu ve bereketin ziyadeliğine atfedilmiş olduğu anlaşılmıştır.

Eğer bir zâtın olsa yâveri Hak
Olur az günde çok hayra muvaffak

259. Hikmet
BEREKETLİ ÖMÜR

من بورك له في عمره أدرك في يسير من الزمن من منن الله تعالى ما لا يدخل تحت دوائر العبارة ولا تلحقه الإشارة.

Ömründe bereket hasıl olan kimse, az zamanda öyle ilâhi ihsanlara nail olur ki; ne yorumla açıklanır bu, ne de işaretle anlatır.

Nazmen Tercümesi

Olursa her kimin ömrü mübârek
Erer az günde çok ihsâna bî-şek

Sığışmaz taht-ı tâbire o minnet
Erişmez hem ona remz ve işâret

İzah

Ömürde bereket dedikleri keyfiyet, insanın salih amellere ve güzel hallere girişmesi için vakti ganimet bilmeye sevk eden ve bunu kolaylaştıran idrak ve basiretle vasıflanmış olmasıdır. Her geceyi Kadir gecesi bilen mübârek firka-i nâciye "Devran olalı devran erbâb-ı safânındır!" nağmesiyle irfan bezminin neşesini artıran ârifler zümresidir. Ebu Abbas-ı Mürsî hazretleri "Elhamdülillâh, mukadder vakitlerimizin topu Kadir gecesi olmuştur!" buyurdu. İşte zamanı uzun ve müddeti çoğalmış olmaksızın ömrün bereketi bundan ibaret ve "İyi amel ömrü artırır!" hadîs-i şerîfinden anlaşılan ömrün artması da yukarıda anlatılan berekettir.

260. Hikmet
HAKK'A GÖÇ ETMEK

الخذلان آل الخذلان أن تتفرغ من الشواغل ثم لا تتوجه إليه وتقل عوائقك ثم لا ترحل إليه.

Bütün hüsran ve mahrumiyetlerin en acısı, dünyevî meşguliyetlerden uzak olduğun halde yüzünü Cenâb-ı Hakk'a çevirmemen, ve sûrî (zahirî) engellerin azalmışken O'na göç etmemendir.

Nazmen Tercümesi

Şevâgilden teferrugla teveccüh etmemek Hakk'a
Avaik az iken bî-rağbet olmak da ne hizlândır

İzah

Hayatında kendisini bir dereceye kadar gayra ihtiyaçtan uzaklaştıracak geçim vesilelerine sahip olduğu halde ve Hak yolunun eşkıyası olan tabii engelleri de azalmışken, insanın yine ilâhi vahdethâneye göç etmeye ve Mevlâ'nın rızasına ulaşmaya rağbet göstermemesi tam bir şaşkınlık ve hüsrandır. Çünkü "Cinleri ve insanları ancak Bana kulluk etmeleri için yaratmışımdır." (Zâriyât, 56.) âyet-i kerimesinde belirtildiği üzere âlemin yaratılışından ve bu âleme Adem'in inişinden asıl maksat ibadet ve marifettir, dahası dünyevî meşgaleleri imkân dahilinde bertaraf ederek ilâhi vahdethâneye rağbettir, aksi halde uzaklık ve mahrumiyet elbette kaçınılmazdır. Bu sebepten ârifler: "Cenâb-ı Hakk'a gönlü kırık teveccühte devam edilmek ve istikbâlen vücud sıhhati gözetilmemek lâzımdır. Zira; bu gözetme bir nevi avareliği ve fırsatı boşa harcamayı gerektirdiği için maksada uygun olamaz!" dediler. Allahü Teâla da "Kolay da, zor da gelse hepiniz savaşa çıkın." (Tevbe, 41.) âyet-i kerimesiyle cihad yolunda, İ'lâ-yı Kelimetullâh uğrunda kolaylık ve zorlukla kayıtlı bulunmamalarını Resûlullâh'ın ashâbına ve onların vasıtasıyla mücâhede ashabına emir ve ferman buyurmuştur. Bu hikmete binaen; İmam-ı Kuşeyrî hazretleri de "Dünyevî meşgaleden kalbin boş olması Cenâb-ı Hakk'a yakınlık için bir büyük nimet olup her kim nefse ve dünyevî arzulara tâbi olmakla küfrân-ı nimet ederse Cenâb-ı Hak onun kalp nimetini bulandırmak ve vicdan sefâsını kaldırmak ile fikir ve izanını parça parça eder!" dedi.

261. Hikmet
TEFEKKÜR

الفكرة سير القلب في ميادين الأغيار.

Tefekkür; kalbin masivâullâh meydanlarında gezinmesidir.

Nazmen Tercümesi

Tefekkür meyâdîn-i ağyârda
Dilin serteser seyr ve cevelânıdır

İzah

Ağyar meydanlarından maksat; ilâhi mahlukat ve sübhâni eserlerdir. Cenâb-ı Hakk'ın akıl sahiplerine "Akleden bir kavim için bunda âyetler vardır!." nazm-ı celîliyle gerekli kıldığı, ve "Basiret sahipleri için deliller vardır!." fermanıyla da teşvik buyurduğu tefekkür; kalbin cümle varlıklarda seyr ve cevelân edip mahlukatta gizli olan rabbâni hakikatleri keşfetmesidir. Böylece cemâl ve celâl sıfatlarını tanıyarak irfanını kemâle erdirir ve hakkanî varlığı elde eder. Nitekim mevcudât sahasında dolaşan fikir ve mülâhaza; bu yaratma ve kudret fabrikası için bir mevcûdun açık lüzûmunu icap ettiğinden, Hakk'ın vücûdunu tevhîd ve tasdike sebep olarak imanı şüphelerden kurtarmaya vesile olur. Ve buna "umumi tefekkür" denilir.

Bir de âbidlerin tefekkürü vardır. O da; hayrat ve hasenata ve bunların mükâfatlarına, kötülüklere ve nefsâni arzulara ve bunların cezalarına bakıp üzerinde düşünerek kötülükleri terk ve iyiliklere rağbet etmektir. Bundan sonra da zahitler için bir tefekkür vardır. O da; zahitler zümresinin bu kudret elinde olan dünyanın vehim ve hayalden veyahut yokluk aynasında akis ve gölgelerden ibaret olduğunu ve sevincinin kederlere, safâsının cefaya dönüştüğünü, her nimetinde bir ceza, her kemâlinde bir zevâl bulunduğunu fikir ve mülâhaza etmeleri, dolayısıyla hayatında bekası, talep edenine vefası pek az olan böyle kararsız ve geçici bir âleme muhabbet göstermeyerek terk ve tecerrüdü seçmeleri, ve dünyanın fâni hallerinden tamamen el çekmeleridir. Bu tefekkürün üstünde bir de âriflere mahsus fikir ve murâkabe var-

dır. Bu mukaddes zümrenin fikir ve murâkabesi; ilâhi lütuf ve ihsana tahsis edilmiştir. Zira bunlarda nimeti tefekkür, hakiki nimetlendiriciye ulaşma vesilesi olur. Böylece "Nimeti verene teşekkür alanın üzerine vaciptir!" hükmü zuhur eder ve sonsuz şükür ile ârifâne kalpleri nur alâ nur olur.

Tefekküre; ağyar meydanlarında kalbin seyri denilmesi, ilâhi öz zât hakkında düşünmenin caiz olmadığından dolayıdır. Zira ilâhi zat hakkında tefekkür için imkân yoktur. Nasıl tefekkür mümkün olabilir ki; ilâhi öz zât akıl ve hayâle gelen bütün fikir ve düşüncelerden uzaktır. Bu yüzden fikir ve murâkabe erbâbı, daima ilâhi âyetler (deliller) hakkında düşünmüş ve sübhâni hakikatler üzerinde tefekkürden çekinmişlerdir. Nitekim Peygamber efendimiz (a.s.) bir hadis-i şeriflerinde: "Mahlûkat hakkında tefekkür edin, Allah'ın (c.c.) zâtı hakkında tefekkür etmeyin. Zira buna güç yetiremezsiniz!" buyurmuşlardır.

262. Hikmet
KALBİN AYDINLIĞI TEFEKKÜR

الفكرة سراج القلب فإذا ذهبت فلا إضاءة له.

Tefekkür; kalbin lâmbasıdır. Eğer tefekkür giderse; kalp için aydınlık ve nurâniyet olamaz.

Nazmen Tercümesi

Sirâc-ı kalb ve vicdandır tefekkür
Giderse fikir kalmaz kalb için nûr

İzah

Gönül; bir ilâhi vahdethânedir; fikir ve mülâhaza, onun aydınlanma kandilidir. İşlerin hakikatleri onunla aşikâr, hak ve bâtıl onunla belli olur. Gönül her ne zaman fikir lâmbasından boş olursa karanlık ev gibi ışık ve nurâniyetten de boş kalır. Karanlık kalpte ise, cehalet ve haddini bilmezlik

zulmetinden başka artık bir şey bulunamaz, bulunsa da görülemez. İmam-ı Kuşeyrî de fikri şöyle tarif etti; "Her hakikat tâlibinin sıfatı olup semeresi ilim ve irfan şerefiyle Cenâb-ı Hakk'a vuslattır." Ve Cüneyd-i Bağdâdî hazretleri: "Dünyada meclislerin en şereflisi tevhîd meydanında ilâhi fikir ile oturmaktır!" dedi.

263. Hikmet
İKİ ÇEŞİT TEFEKKÜR

الفكرة فكرتان فكرة تصديق وإيمان وفكرة شهود وعيان فالأولى لأرباب الاعتبار والثانية لأرباب الشهود والاستبصار.

Tefekkür iki kısım olup biri tasdîk ve imandan, diğeri görüş ve anlayıştan doğar. Birincisi; sülûk ve dikkat erbâbı; ikincisi; müşâhede ve basiret ashabı içindir.

Nazmen Tercümesi

Tefekkür masivâullâhta iki kısım üzere vakidir
Birisi fikr-i îman diğeri fikr-i iyân oldu

Olup evvelki fikir âlemde şân-ı ehl-i istidlâl
İkinci fikir ise erbâb-ı istibsâra şân oldu

İzah

Kalp ve vicdanın Allah'ın sanatkârâne işlerinde seyr ve cevelânı iki tarz ile olup biri; yükselme ve yukarı çıkma, diğeri; alçalma ve aşağı inmedir. Yukarı çıkma ve yükselme, mevcut eserlerden yola çıkarak bunların ötesindeki hakiki müessiri bulan sülûk erbâbının halidir. Aşağı inme ise hakiki müessirden yola çıkarak eserlerin varlığı neticesine ulaşan müşâhede ve basiret ashâbının şânıdır. Mamafih; fikrin şu iki çeşidi de Hak ile Hak olmaya çalışan irfan erbâbı içindir. Bunların gayrı halk ise, henüz imanı kemâle er-

dirme maksadıyla tefekkürde bulunduklarından onlardan artık imanda yükselme ve müşâhede ile ilgili tefekkür beklemek yersizdir.

264. Hikmet
BAŞLANGIÇ SONA AYNADIR

وقال مما آتب به لبعض إخوانه: أما بعد، فإن البدايات مجلات النهايات. وإن من آانت بالله بدايته آانت إليه نهايته.

İrfan sığınağı müellif bazı ihvânına yazdıkları hikmetli sözlerinde şöyle buyuruyor: "Malûm olsun ki; başlangıçlar sonuçları gösterir ve kimin başlangıcı Allah ile olursa sonucu da O'na varır!"

Nazmen Tercümesi

Dedi faslu'l hitâb Muhammed'le bir kitapta
Onu yazmış idi İbn Ata bazı ihvâna

Bidâyâtı umûrun hep muhakkak
Nihâyâta mecâli oldu mutlâk

Kimin Hak olsa bî-şek ibtidâsı
Olur bezm-i ilâhi müntehâsı

İzah

İşlerin bidayetlerinin nihayetlere ayna olması, bir müridin son hali daha başlangıçtan malûm ve aşikâr olması demektir. Çünkü başlangıçta ibadet ve riyâzette gayret gösteren bir sâlikin yakın vakitte büyük fütûhâta nail ve menzili maksuda vasıl olacağı ve bilâkis başlangıcı zaaf ve ihmâl üzerine bina edilmiş olan bir müridin nihâyeti de füyûzât noksanlığı ile pişmanlık olacağı basiret erbâbının tecrübeleriyle sabittir. Binaenaleyh mücâhede ve meşakkatleri ve bilcümle ibadeti Cenâb-ı Hakk'a itimat ile kayıtlı ol-

mak suretiyle başlangıcı marifetullâh olan bir sâlikin nihayeti de kuşkusuz Allah'a vuslattır.

265. Hikmet
KABÛLE LÂYIK İŞLER
(Hikmet-i mektûbiyye)

والمشتغل به هو الذي أحببته وسارعت إليه. والمشتغل عنه هو المؤثر عليه.

Gerçekten kendisi ile meşgul olunacak iş, senin sevdiğin ve ifasına koştuğun salih ameller ve güzel fiillerdir. Terk edilecek iş de, Hakk'a yönelmek yerine peşinden koşulan dünya hazları ve nefsâni isteklerdir.

Nazmen Tercümesi

Dahi ikbâle şol a'mâl şâyân
Sevip de kendine oldun şitâbân

Şu hal ki oldu a'râza sezâvâr
Olunmuştur ona karşı Hak îsâr

İzah

Bu hikmetten müellifin maksadı; Hudâ yolunda sâlik olan insaflı muhatabının yöneldiği amelleri methedip terk ettiği fiil ve halleri yererek şevk ve coşkusunu artırmak ve özendirmektir. Nitekim güzel bir ameli, muhabbet, sürat ve ehemmiyetle işleyen bir sâlike; "İşte meşgul olmaya lâyık olan ameller yapmakta olduklarındır. Sakın bu meşguliyeti küçümseme! Ve âlemde vazgeçilecek haller de Cenâb-ı Hakk'a yönelmene engel olan amellerdir. Aman bu vazgeçişten de geri durma! Zira meşgul olduğun salih ameller Cenâb-ı Mevlâ'ya vuslata vesile olacak güzel fiiller-

dir, vazgeçtiğin haller de seni Hazret-i Hakk'ın huzurundan uzak kılacak nefsâni işlerdir!" demek, elbette bu sâlik için bir kat daha şevk ve gayret verici olacağı kuşkusuzdur.

Bilip ehl-i hakikat nakd-i halin kadar vicdanın
Teessüf eylemez maziye istikbale de im'ân

266. Hikmet

HAKK'IN KULU TALEBİNİ BİLEN, HAKK'I TALEP EDER

(Hikmet-i mektûbiyye)

وإن من أيقن أن الله يطلبه صدق الطلب إليه. ومن علم أن الأمور بيد الله انجمع بالتوآل عليه. وإنه لابد لبناء هذا الوجود أن تنهدم دعائمه وأن تسلب آرائمه.

Bir de; hakikaten her kim kendisini Cenâb-ı Hakk'ın kulluk vazifesini ifa noktasından talep etmekte bulunduğuna tereddütsüz inanırsa, o da Cenâb-ı Hakk'ı talepte elbette sadık olur. Ve hangi akıl sahibi cümle işlerin ilâhi kudret elinde bulunduğunu yakinen bilirse, Hak Teâla'ya tam tevekkül ve itimat eder. Şüphe yoktur ki, şu varlık binasının elbette direkleri harap, altınları talan olacaktır.

Nazmen Tercümesi

Ederse şüphesiz her kim ki îkan
Eder kendin talep Hallak-ı ekvân

Olur bî-iştibâh ol merd-i âşık
Talepte Hazret-i Mevlâ'yı sâdık

Bilirse hangi merd deşt-i irfan
Yed-i Kudrettedir bilcümle ekvân

Eder Hakk'a tevekkül her işinde
O'na dil bağlayıp her gûşişinde

Zaruridir bu mebnâ-yı ten-i hub
Olur virân dahi enfâs-ı meslûb

İzah

Cenâb-ı Hakk'ın insandan kulluğun ifasıyla hak talebinde bulunması; onu akıl, ilim ve irfan ile varlıkların en seçkini etmesinden ve bu ilâhi talebin semeresi olan kemâl ve yüceliğin de doğrudan doğruya yine O'na ait bulunmasından kaynaklanır. Onun için bu hakikati kesin olarak bilen her insanın artık Cenâb-ı Yezdân'a sadakatle yönelmesi ve salih amelleri talepte nefsâni hazlarını terke gayretli olması şeriat hükmünün icabıdır. Bütün işlerde tevekkül ise; zaten mevcudâtın tamamının tasarrufu, hatta kulluğun bile yerine getirilişi sübhâni iradenin elinde olduğundan hakikat hükmünün gereğidir. Nitekim bu hakikati idrak eden irfan ehlinin, sebepler ve müsebbepler silsilesini aşıp esmâ perdesi ve sıfatlar âyinesinde tasarrufa hakim olan zatî kudrete ulaşarak tam tevekkül ve teslimiyetle gönülden Hakk'a bağlanacağında kuşku yoktur. Hakiki iman ise şeriat ve hakikat hükmünü bir araya getirmekle hasıl olabilir.

267. Hikmet
DÜNYADAN ÇOK ÂHİRETLE SEVİNMEK
(Hikmet-i mektûbiyye)

فالعاقل من آان بما هو أبقى أفرح منه بما هو يفنى قد أشرق نوره وظهرت تباشيره.

Şu halde akıllı kişi; bu fâni cihandan daha çok bâki âlem ile sevinçli ve gönlü ferah olan insan-ı kâmildir. Doğrusu o akıllı kimsenin züht nûru ârifâne gönlünde parlayarak tecellî eder ve müjde alâmetleri onun yüzünde görünür.

Nazmen Tercümesi

Olan âkıl hulâsa oldu memnûn
Hemen bâki ile fâniden efzûn

Dîlinde parladı envâr-ı irfan
Yüzünde oldu âsârı nümâyân

İzah

Dünya dediğimiz şu ibret hayalhânesi; bölünmez cüz'lerin bir araya gelmesinden teşekkül etmiş bir hikmet âlemidir. Her ferdî cüz'ü (parçası) daima değişmeye ve farklılaşmaya müsait ve bu bir araya gelmiş cüz'lerin de her an ayrılması ve dağılması mümkün iken dünyanın artık bütünüyle fâni olduğunda ve zaten her mahlûkun da kendinden önceki bir sebebe bağlı olarak zuhûr sahasına geldiğinde şüphe var mıdır? Dünya madem ki sebepler ve müsebbipler silsilesine raptedilmiş bir fenâ (yokluk) dairesidir; elbette söz konusu silsileden ayrı ileride bir kudret âlemi husûle geleceği malûmdur, işte o kudret dairesi "dâr-ı ukbâ"dır. Fenâ (yokluk) dediğimiz de; esâsen sebep ve müsebbiplerin intizam rabıtasında kopukluk meydana gelmesinden kaynaklanır bir keyfiyettir. Binaenaleyh sebeblik ve müsebbipliğin geçici alâkasından soyunmakla sırf kudret tecelligâhı olacak âhiret yurdu; elbette yokluktan ve sonradan var oluştan da uzak (hür) bir bâki âlem olacağı tabiidir. Öyleyse akıl ve kemâl sahibi olan insan; fâni cihan ile mutlu ve sevinçli olmayıp belki bilâkis cihandan soğumuş ve yüz döndürmüş olur. Çünkü fâni ile mutluluk da fâni olup yokluğa karışacağından, selim akıl sahipleri onu asla nazarı itibara almaz. Akıl ve hikmetin gereği ise, ebedî sevinci getirecek olan dâim ve bâki ile mesrûr olmaktır. Bu hikmete binaen Sehl b. Abdullah-ı Tüsterî hazretleri: "Sevinilmeye lâyık olmayan haller ile sevinen kimse, zamanı sona ermeyecek bir ebedî hüznü getirmeye sebep olur!" buyurdu.

Şu halde dünyayı terk ve ukbâya rağbet eden mürid şüphesiz akıllı ve zâhid demektir. Zühd ve takvânın insanda cilvegâhı da kalp ve vicdan olduğundan züht ve irfanın nûru ilk başta gönülde doğar; ikinci olarak kabulün müjde alâmeti, özellikle yüzde parlayarak "Zâhir bâtının unvanıdır!" sırrı

aşikâr olur. Şu kadar ki; bu nûr ve zuhûrun doğuşu züht makamı ile müjdelenmenin neticeleri olmakla beraber, dünya da züht ve takvâyla vasıflanmış olan insan için âhiretin tarlası olarak meydana geldiğine binaen onun ele geçmesi de bir nevi sevinci gerektirirse de bâki ile sevincin elbette daha ziyade olması lâzım geleceğine işaret olmak üzere müellif "Efraha/daha çok sevinme" kelimesiyle hikmeti beyan etti.

268. Hikmet
DÜNYAYI VATAN SAYMA
(Hikmet-i mektûbiyy)

فصرف عن هذه الدار مغضيا وأعرض عنها موليا فلم يتخذها وطنا ولا جعلها سكنا بل أنهض الهمة فيها إلى الله تعالى وسار فيها مستعينا به في القدوم عليه.

Binaenaleyh; akıllı sâlik şu yokluk diyarına gözlerini kapatıp yüz çevirdiğinden onu ne vatan saydı, ne de istirahat yeri kıldı. Bilâkis masivâ meydanı olan dünyada bütün himmetini ilâhi vuslathâneye yöneltip O'na yaklaşma yolunda yine O'nun inâyetiyle yürüdü.

Nazmen Tercümesi

Gözün dünyadan etti artık iğmaz
Bakıp nefretle kıldı ondan a'râz

Vatan addetmedi ol câyı asla
Dahi ol bî-bakada kılmadı câ

Hemen tevcîh-i himmet etti Hakk'a
Biavnillâh onda gitti Hakk'a

İzah

Yani züht nûrunun kalpte doğuşu ve kabul emârelerinin yüzde ışıldaması sebebiyle sâlik; dünyaya itibar etmeyip onun süsüne alâka göstermeyeceğinden artık dünyayı ne zâhiren meyledilecek vatan, ne de bâtınen sevilecek mesken kabul eder. Aksine bütün himmetini (gayretini) masivâullâh meydanları olan fâni cihanda vuslat menziline yöneltir ve kendi ameliyle olmayarak yalnız rabbâni yardım sayesinde seyr ü sülûku ifa eyler. Çünkü dünya, hakikat ehline bir imtihan yurdudur. Onda rabbâni yardımlara iltica ve Mevlâ'nın inâyeti olmadıkça zevk ve huzur elde etmek imkânsızdır. Bu hikmete binaen Ebu Muhammed Cerîri hazretleri "Her kim amellerinin çok olsun, az olsun emellerine ulaştıracağını tasavvur ederse Hak yoldan sapmış olur. Zira; Peygamber Efendimiz (a.s.) 'Sizden hiçbirinizi ameli korktuğundan kurtarmaz!' buyurmuştur. Dolayısıyla sıradan bir korkulu halden kurtuluş sağlamayan bir amel; insanı mukaddes beklentisine nasıl ulaştırabilir. Bu maksada ermek ise ancak ilâhi fazla (kereme) itimat eden zâhid için umulur!" dedi.

269. Hikmet

NİHAİ HEDEF, VUSLAT

(Hikmet-i mektûbiyye)

فما زالت مطية عزمه لا يقر قرارها دائما تسيارها إلى أن أناخت بحضرة القدس وبساط الأنس محل المفاتحة والمواجهة والمجالسة والمحادثة والمشاهدة والمطالعة فصارت الحضرة معشش قلوبهم. إليها يأوون وفيها يسكنون.

Artık dünyayı terk etmiş olan akıllı müridin himmet atı durmaksızın ilerleyerek kudsiyet huzuru ve üns iklimine varıncaya ve onda karar buluncaya değin koşar. Üns ikliminde mukaddes ilâhi huzura erdiği zaman orada fütûhât, muvâcehe, mücâlese, muhâdese, müşâhede ve ehadî sırları mütâlaa mahalline varmış olur. Şu halde o huzur-u haz-

ret, vuslat menzili yolcularının şahin kalplerine hakikat sığınağı olduğundan hemen ona yönelir ve onda sakin olurlar.

Nazmen Tercümesi

Olup imdi semend-i azmi rehvân
Karar etmeksizin seyrinde bir an

Olur ta müstakırr Hazreti Kuds
Bisât-ı ėfrûz bezm-i vuslat ve üns

Füfûhâtın mahallidir o hazret
Teveccühgâh-ı âlîdir o hazret

Huzûr-u Hakkın oldu cilvegâhı
Hükümrân onda teklîm-i ilâhi

Şühûd-u kalp ile meşhûd olur Hak
Zuhûr eyler o cadde-i gayb mutlak

Hulâsa İş bu cem-ül cem mânâ
Kulûb-u vâsılîne oldu me'vâ

Ona nâzil olup erbâb-ı vuslat
Onu eyler nişîmengâh-ı vahdet

İzah

Zühd makamında karar kılan bir sâlikin azim atı bir kere sülûk caddesine girerse, artık hiçbir yerde durmayarak vasıl olduğu her makamın ötesine terakki ile nihayet ilâhi vahdethâneye ve cem' ve fenâ âlemine ulaşıncaya kadar manevî mertebeleri deveran etmekten geri kamaz. Cem' ve fenâ âleminde mukaddes huzura ve üns iklimine vusûl ve rabbâni mükâşefât ve sübhâni kerâmât ile kabul şerefine nailiyetten

sâliki alıkoyacak bir hal var ise, o da ancak dünyevî alâkalara bağlanmak ve nefsâni kayıtlar ile kayıtlanmak olup bu muhtemel maniler bir kere bertaraf olunduktan sonra artık keyfiyet ve mekândan bağımsız olarak "Biz ona şah damarından daha yakınız!" (Kaf, 16.) sırrı ayan beyan zâhir ve aşikâr olur.

Binaenaleyh müellifin cem' ve fenâ âlemini "hazreti kuds" diye yorumlayışı, zikredilen makamın Hakk'ın zat âlemi olması yönüyle tam tenzîhi icap eylemesinden, ve onu üns iklimi diye tefsir eyleyişi de; söz konusu makama vasıl olan her ârifin beşerî vahşetinin sona ermesiyle ilâhi ünse mazhar buyrulmasından dolayıdır. Bir de; her padişahın şerefli misafirlerine bir hususi ihtiram olmak üzere ziyafet verilmek ve ağırlamak öteden beri kabul merasimlerindendir. Fenâ makamına vasıl olan sâlikler de rabbâni has misafirlerden olduğu için onlara da bir hususi hürmet olarak üns ve muhabbet kilimi serilmesi, seyr ü fillâh (Allah'ta seyir) âlemlerinin kudsî hallerindendir. Sözü edilen mukaddes makam; müfâtehe (görünme) mahallidir. Yani aradan nerede hicaplarının ve ayrılığın kalkmasıyla fütûhâta muttali olan bu nurlu makam; bir vâsıl sâlik hakkında ledünnî fütûhâtın zuhûr tecelligâhıdır. Bundan sonra zikredilen muvâcehe mahalli, yani muhatap olma kapıları açıldıktan sonra vâsıl sâlike ilâhi yakınlığın teveccüh yeri olur. Bundan sonra zikredilen makam olan mücâlese (başbaşa olma) mahalli, yani vâsıl sâlikin yakınlık şerefine nailiyetinden sonra Hak ile Hak olarak elde edeceği huzur zevki ile şüphesiz nur alâ nur tecellîsine mazhar olur. Bundan sonra ilâhi marifetlerin ve samedâni sırların sâlikin kalbine ilham olunması, ve vâsıl sâlikin rabbâni münâcat ile tecellî zevkine ermesi sebebiyle mezkûr makam muhâdese (konuşma) mahalli olur. Bundan sonra sâlik; beşerî hislerden soyunmakla cemâlî tecelliyâtın zatî nurlarının müstağrakı olacağı için mezkûr makam müşâhede mahalli olur. Bundan sonra fâni sâlik, gaybî ilimlere ve melekûtî sırlara ve ceberûtî nurlara muttali olmak suretiyle has ilâhi meclisin mahremi olacağından söz konusu makam mutâlaa mahalli olur. Bu manevî terakkilerin ilim ve vukûf merdivenleri ancak zevk ve hal ile çıkılır, söz ile hakikatin keşfi ise muhaldir.

270. Hikmet

VÂSILLARIN KULLUK SEMASINA İNİŞİ

(Hikmet-i mektûbiyye)

فإذا نزلوا إلى سماء الحقوق أو أرض الحظوظ فبالإذن والتمكين والرسوخ في اليقين فلم ينزلوا إلى الحقوق بسوء الأدب والغفلة ولا إلى الحظوظ بالشهوة والمتعة بل دخلوا في ذلك بالله ولله ومن الله وإلى الله.

Vuslata ermiş sâlikler; fenâ makamı olan "sidre-i müntehâ" dan kulluk hukukunun semâsına veyahut nefsâni hazların arzına indikleri vakitte ilâhi müsaade ve temkîne nail, ve yakîne meleke kazanmış olarak inerler. Ondan dolayı; bunlar kulluk hukukunun semâsına sû-i edep ve gafletle, ve nefsâni hazların arzına da şehvet ve menfaat arzusuyla inmezler. Bilâkis bu mukaddes zümre bu menzillerin herbirine Allah'ın izni ile, Allah rızası için, Allah tarafından memur olarak ve Allah'a tevessülen dahil olur.

Nazmen Tercümesi

Semâvât-ı hukûka inseler ger
Veya arz-ı huzûza iş bu erler

İnerler temkînin izniyle el-hak
Kemâl-i marıfetten sonra ancak

Hukûka bunlar etmez şol hasbile
Ne gafletle ne de sû-i edeple

Huzûz-u nefse de inmezler asla
Tarik-i nef' ve şehvetten hemanâ

Girer bunlar bu emre belki billâh
Dahi lillâh minallâh ilâllâh

İzah

Bu mektubî hikmette; seyr-i sülûkun en son derecesi olan fenâ makamına ulaşan sâlikin zikredildiği üzere "cem-ül cem" âleminin halleriyle hallendikten sonra "fark âlemi" denilen "beka makamı"na inme keyfiyeti, ve insanlara karışma ve muamele sureti anlatılmıştır. Taayyün ve fark âleminin ve halka karışmanın gerektirdiği halk ve Hâlık'a ilişkin şer'î hükümler olan vacip haklar, ulviyette ve ona yükselmedeki zorlukta yüce semalara benzetilmiştir. Unsurî tabiat ve beşerî ihtiyaçların icap eylediği tabiî hükümler olan nefsâni hazlar, alçaklıkta ve onun üzerinde istikrardaki kolaylıkta toprak olan arza benzetilmiştir. Böylece benzetilen sema ve arz, onlara benzediği düşünülen vacip hak ve nefsâni hazlara muzaf (tamlayan) kılınmıştır. Nitekim hukukun semâya ve hazların arza benzetilmesiyle beraber sâlikin bunlardan birine inişi de yükseliş seferine mukabil iniş seferi farzedildiğinden artık yükselişin sonu olduktan sonra zaruri inişin başlangıcı olan cem' makamı, beşer akıllarının idrakinin son noktası bulunan sidret-ül müntehâya, ve sâlikin şu iki suretle vaki seyr ve seferi (yükseliş ve inişi) de Sultân-ül Enbiyâ'nın (a.s.) miracına hayalî benzerlik ile benzer. Nitekim yükseliş yönünün; "Sonra yaklaştı" (Necm, 8.) hükmünü, ve iniş yönünün; "...ve aşağı indi" sırrını haiz olması sebebiyle şu iki yönü kendinde toplayan "cem-ül cem"in geçen hikmette tafsilâtıyla anlatılan kudsi ahvâli de "Araları iki yay aralığı kadar belki daha da yakın oldu." (Necm, 9.) ifadesinin gizli sırlarını şerh ve ihtiva etmiş olur. Mutasavvıflar indinde yükseliş seferine ehadiyyet kavsı (yayı), ve iniş seferine vahdâniyet kavsı denilmesi de ehadiyetin zâta ve vahdâniyetin sıfatlara ilişkin olması yönüyledir. Nitekim Cenâb-ı Hak yaratılmışların en kâmili olan insanı iç yüzünden zat sırrına tecelligâh, ve dış yüzünden sıfatlar hükmüne mazhar olarak yaratmış ve yükselişe kabiliyetli ruhlar ile mütehakkık, ve inişi gerektiren cisimler ile müteayyin buyurmuştur. Hak ile halk, Hakk'a râci (yani halketme münasebetiyle yine Hakk'a ait olan) bir lütuf lâmı ile ayrıldığı gibi, ilâhi sıfatların tam mazharı bulunan Ahmed'le ehad da Ahmed'e râci bir imkân mimi ile ayrılmıştır.

Ahmed'den ehadın farkı hemân bir mim-i imkândır
Bu farkı fark eden fark farîk-i sır-ı Furkan'dır.

Binaenaleyh; Cenâb-ı Hak bize bizden yakın olduğu halde yakınlık elde etmek için seyr ü sülûku icap eden keyfiyet Cenâb-ı Hak'taki latîfiyyet, ve halktaki kesâfet, ve Cenâb-ı Yezdân'daki vücûb-u vücûd, ve ekvân ve insanda hükümran olan imkândır. İşte bu sülûkun son mertebesine öyle ilim ve söz suretiyle değil bilâkis şühûd (görme) ve hal kuvvetiyle vâsıl ve vâkıf olduktan sonra, şer'î hukuk ve beşerî hazların imkân dairesine iniş de sâlik ve vâsılların kendi arzu ve ihtiyarlarıyla olmayıp belki Cenâb-ı Hakk'ın sübhâni müsaade ve iradesiyle gerçekleşir. Hatta cem' erbâbının 'baka' sıyla 'fenâ' sı onların irade ve ihtiyarlarına verilmiş olsa fark ve bakayı terk ile cem ve fenâ âlemini ihtiyarda mecbur olurlar idi.

İşte âriflerin sultanı Bâyezid-i Bistâmî'nin halka karışıp insanları irşad için fark ve baka âlemine inmesi Allah (c.c.) tarafından emredildiğinde, onun büyük bir nârâ atarak feryadı figana başlaması üzerine, Cenâb-ı Hakk'ın melâike-i kirâma hitaben: "Kulum Bâyezid'i benimle cem ve vahdet âlemine iade edin! Zira; o benim ayrılığıma tahammül edemez!" buyurduğu zevk ve hal ashâbının rivayetidir.

271. Hikmet
SÂLİKİN DUÂSI
(Hikmet-i mektubiye)

وقل رب ادخلني مدخل صدق وأخرجني مخرج صدق ليكون نظري إلى حولك وقوتك إذا أدخلتني واستسلامي وانقيادي إليك إذا أخرجتني واجعل لي من لدنك سلطانا نصيرا ينصرني وينصربي ولا ينصر علي ينصرني على شهود نفسي ويفنيني عن دائرة حسي.

Ve ey sâlik! Şöyle niyazda bulun; ya Rabbi! Beni kudsî huzuruna sadıkane al, ve ondan sadıkane ihraç et! Ta ki; itibar nazarım, beni huzuruna dahil ettiğinde Senin havl ve kuvvetine yönelmiş olsun, ve beni huzurundan halkın irşadına memur olarak ihraç ettiğinde de teslimiyet ve boyun eğişim Zât-ı ehadiyyetine münhasır bulunsun! Ve benim

için manevî katından öyle bir yardımcı kuvvet halket ki, bana ve benimle ihvânıma destek olup aleyhime hiç kimseye yardım etmesin! Ve nefsimin acziyetini görmeyi sağlamasının yanı sıra beni his ve idrak dairemden fâni eylesin!

Nazmen Tercümesi

Mürîdâ arz-ı hâcet ile şöyle
Deyip ya Rabbi ol sonra söyle

Huzura sâdıkane koy beni Sen
Dahi et sıdkla ihrac ondan

Ki havlin ta ki olsun nazragâhım
Beni ettikte Sen idhâl Allah'ım

Ola ta inkıyâdım da Sana hem
Beni kim halka ihrâc ettiğin dem

Benim için kıl ilâhi avn-i kahir
Bana olsun dahi ihvâna nâsır

Aleyhimde benim a'dâya asla
Kerem kıl etmesin nusret Hudâyâ

Nasîr olsun şühûd-u nefsime tâ
Beni hissimden etsin hem de ifnâ

İzah

İrfan sığınağı müellif; bu çok ince manalı hikmetle sâlikin Hakk'a vâsıl olduğu durumda fenâ makamındaki cem-ül cem âleminin sefâsını ve Hakk ile bâki olduğunda insanları irşada memur olarak fark ve halk âlemine inmesiyle baka makamındaki meydana çıkma sûreti ve iptilâ keyfiyetini tafsilâtlı açıkladıktan sonra, muhatabına Cenâb-ı Hakk'a ne yolda duâ ve münâcat

edilmek hal ve kulluğa uygun olacağını izah edip, o rabbi Yezdân'ın Peygamberine (a.s.) "De ki; Beni dahil edeceğin yere sadıkane dahil et; çıkaracağın yerden de sadıkane çıkar Rabbim! Katından beni destekleyecek bir kuvvet ver!" (İsrâ, 80.) âyet-i kerimesiyle emir ve ferman buyurduğu duâyı öğreterek sözü edilen hikmeti sonlandırıyor. Burada dahil etmekten maksat; sâlikin masivâullâhı (Allah'tan gayrıyı) görmekten fâni olup kudsî huzura girmesi, ve ihraçtan murat da; Cenâb-ı Hak ile bâki olmuşken insanların irşadına memur olarak ayıklık ve fark sahasına çıkmasıdır. Binaenaleyh; huzura dahil oluş, yükselme ve terakki seferi; ondan ihraç, nüzûl ve aşağı inme seferidir. Bu seferlerde sıdkıyyet de sâlikin fenâfillâh ve bakabillâh makamı ile tahakkukundan ibarettir. Şu iki mahreç ve medhalin (çıkış ve dahil oluşun) Cenâb-ı Hak'tan talep ve duâ olunmasındaki yüce hikmete gelince; o da sâlik mürid için seyr ve sülûkun sonu olan fenâ makamı ve baka mertebesine ulaşma, rabbâni inâyet olmadıkça öyle varlığı mevhum olan beşerî irade-i cüziyye ile elde edilir hallerden olmamasıdır. Nitekim bu iki kudsi makama erişmek, ancak o hususta kendisine yükselme ve terakki engeli olacak nefsi görme ve masivâ alâkalarından soyunmakla terakki yolunda ilâhi havl ve kuvveti müşâhede ederek izafî nisbet ve bağları koparmak; ve halka karışma ve beşeriyet dairesine irtibat için ayıklık âlemine dönüş yolu demek olan iniş yolunda da Cenâb-ı Feyyâz-ı Mutlak'a ihtiyar ve itaat dizginlerini teslim ederek beşerî istekler ve tabii hazlardan tamamıyla fikir ve ameli tecrîd eylemek suretiyle hasıl olabilir. Binaenaleyh Hak yolundaki sâlikin vasıta ve sebeplerden münezzeh olan zatî ehadiyyetin yardımını talep ve duâ etmekle emrolunması da bu hikmete mebnidir. Zira rabbâni imdat olmasa yolun başındaki sâlikler; nefis engellerini aşmaya, arzu ve his etkilerini silmeye kadir olamayacağı gibi, nihayete ulaşanlar da irşad ve imamet makamını ve terbiye ve hidâyet mertebesini kazanmaya muktedir olamaz.

Ya Rabbi lisanım hem-i zikrin olsun
Kalbim ola sun'-u ezelinden âgâh

Her işte penâh ve istinâdım sensin
Lâ havle velâ kuvvete illâ billâh

272. Hikmet
HALKA ŞÜKÜR, HAKK'A ŞÜKÜR
(Hikmet-i mektubiye)

إن آانت عين القلب تنظر أن الله واحد في منته فالشريعة تقتضي أنه لابد من شكر خليقته.

Kalp gözü; lütuf ve ihsânında Cenâb-ı Hakk'ın vahdaniyetini müşâhede ediyorsa da, şeriat-ı mutahhara, ilâhi nimetlerin zuhûr vasıtaları olan halka da şükür ve hamdin lüzumuna hükmediyor.

Nazmen Tercümesi

Görürse dîde-i cân minnetinde
Hudâ'yı bî-şerîk ol nimetinde

Yine îcâb eder şer'-i muazzam
İbâdullâha da şükretmeni hem

İzah

Cenâb-ı Hakk'ın dinî ve dünyevî nimetlerine nail olan insan; iki vazifeyle yükümlüdür. Vazifenin birisi; elde edilen nimette hakikat yönüyle Hak Teâla'nın tam teklik hali ve vahdâniyetini görmek, ve O'nun hakiki ihsan edici olduğunu, insanların ise ancak o nimeti ulaştırmada mecburî vasıta bulunduklarını yakînen bilerek ilâhi hamd ve senâ ile şükür vazifesini ifa etmede acele eylemektir, gerçek tevhîd de işte budur. Vazifenin ikincisi; nimetin vasıtası olan cömert kimselere teşekkür ve duâ ederek bu mevzuda gelen "Bana ve ana babana şükret!" (Lokmân, 14.) ilâhi emrine uymak, ve "İnsanlara teşekkür etmeyen Allah'a da (c.c.) teşekkür etmiş olmaz!" hadîs-i şerîfine uygun hareket etmektir. Numan b. Beşir el-Ensârî'nin (r.a.) rivayet ettiği hadîs-i şerîfin tamamı şöyledir: "Aza şükretmeyen çoğa da şükretmez, insanlara teşekkür etmeyen Allah'a da (c.c.) teşekkür etmiş olmaz!" Hazreti Usâme'den rivayet edilen bir hadis-i şe-

rif de şudur: "Cenâb-ı Hakk'a halkın en çok şükredeni insanlara en fazla şükredendir!"

Şükür; halkın örfünde şükreden kimsenin bütün âzâlarını yaratılış amaçları doğrultusunda kullanmasına denir. Mutasavvıflar nezdinde şükrün manası ise büsbütün başkadır. Sûfilerin seyyidi Cüneyd-i Bağdâdî hazretleri: "İnsan nefsini nimete lâyık görmemesine şükür denilir!" buyurdu. Şeyh Şiblî hazretleri de "Şükür ancak manevî şühûddur (görüştür, müşâhadedir), nimeti görmek değildir!" dedi. İbrahim Havâs hazretleri de "Halkın şükrü; mesken ve elbiseye, yiyecek ve içeceğedir; havâssın şükrü ise; kalp vâridâtı üzerinedir!" dedi.

273. Hikmet
AÇIK VE GİZLİ ŞİRK
(Hikmet-i mektubiye)

وأن الناس في ذلك على ثلاثة أقسام غافل منهمك في غفلته قويت دائرة حسه. وانطمت حضرة قدسه فنظر الإحسان من المخلوقين ولم يشهده من رب العالمين. أما اعتقادا فشر آه جلي. وإما استنادا فشر آه خفي.

Şükür konusunda insanlar üç kısımdır. Birinci kısmı; hayvâni his tarafı güçlü ve kudsî yönü zayıflamış olduğundan nimet ve ihsânı mahlukattan görüp Yaradan'ı müşâhede etmeyen gaflete iyice dalmış gâfildir. Onun bu hali eğer itikaden olursa açık şirktir. Ve eğer sebeplere istinat suretiyle olursa gizli şirktir.

Nazmen Tercümesi

Dahi şükr ve senâda cümle insan
Muhakkak oldu üç kısım üzere ey cân

Birinci kısmı şol insan-ı gâfil
Sunup nûr-u dîl-i hassas câhil

Görür ihsanı imdi halk-ı Hak'tan
Şühûd etmez onu Rabb-ül felâktan

Bu hali itikad etmişse bî-şek
Olur şirki onun artık celî pek

Eğer esbâba ederse atf-ı ihsân
Onun oldu şu halde şirki pinhân

İzah

Tevhîdin hakikatini anlama ve vasıtaları görme noktayı nazarından insanlar; şükür konusunda üç kısımdır. Biri; avam, diğeri; havâs, üçüncüsü; ehâs-ül havâstır.

Avam; hayvâni hisleri ruhâni idraklerinin önüne geçmiş, nefsâni arzularına dalmış ve basiret nurları beşerî ihtiyaç perdeleri altında sönmüş olan şekil ve alışkanlıkların esiri kimselerdir. Bu gâfiller zümresi; hayvâni his dairesinden dışarı çıkamayarak tabiat zindanında mahpus, ve eşyanın hakikatlerini görmeye âlet olan basiret nûrundan mahrum ve ümitsiz kalmışlardır. Binaenaleyh; bunlar yalnız mahlukatı nimet ve ihsanların sebebi bildiklerinden onlara tapar ve güvenir ve Cenâb-ı Hakk'ı o vaki nimetlerde hakiki müessir olarak müşâhede edemediklerinden dolayı da nankörlükle Hak'tan uzaklaşırlar. Onların bu gaflet içeren hali, ya itikad gereği, veyahut istinat (sebebe dayandırma) icabıdır. Eğer ki itikad gereği ise; yani bunlar nimet verici ve müessirin mahlukat olduğuna inanırlarsa, bu itikadın imana aykırı bir açık küfür olduğu aşikârdır. Çünkü mevcudâtın, Cenâb-ı Hakk'ın tasarrufu altında ve sübhâni idaresinde cereyan etmekte olduğu açık delilerle ispatlıdır. Şu halde yaratıcıyı bırakıp da yaratılmışta hakiki tesirler tasavvur edip böyle inanmak apaçık şirk ve küfür olmaz da ne olur? Ve eğer avam zümresinin şu hali itikad gereği olmayıp da istinat icabı olursa, hakiki müessir Cenâb-ı Hak olduğuna inanmakla beraber vaki nimetleri sebepler bazında mahlukata istinat ederler, bu da hakikate göre bir gizli şirktir. Ve gizli şirk; sahibini iman hakikatlerinden çıkarıp nifak (iki yüzlülük) kapılarına dahil edeceğinden âkıbeti vahim bir keyfiyet olduğu aşikardır.

Mülkünde Hudâ keyfe yeşâ etmede tedbir
Olma O'na mahlûkunu teşrîk ile müşrik

274. Hikmet
YALNIZCA HAKK'I GÖRENİN ŞÜKRÜ
(Hikmet-i mektubiye)

وصاحب حقيقة غاب عن الخلق بشهود الملك الحق وفنى عن الأسباب بشهود مسبب الأسباب فهو عبد مواجه بالحقيقة ظاهر عليه سناها سالك للطريقة قد استولى على مداها غير أنه غريق الأنوار مطموس الآثار قد غلب سكره على صحوه وجمعه على فرقه وفناؤه على بقائه وغيبته على حضوره.

İkincisi; Hazret-i Hakk'ın müşâhedesi ile halkı görmekten gâip, ve Müsebbibü'l-esbâbı görmek ile vasıta ve sebeplerden fâni olan bir hakikat sahibidir. Öyle ki; hakikatle yüz yüze geldiğinden üzerinde hakikatin ışıltısı görünen bir kul, ve hakikat sahasını istilâ etmiş bir tarikat sâlikidir. Onun sekr (sarhoşluk) hali ayıklık haline, cem'i farkına, fenâsı bekasına, gaybeti huzuruna gâlip olup gözünden eserler silinmiş ve nurlar içinde müstağraktır.

Nazmen Tercümesi

İkinci kısım şol sâhib-i hakikat
Şühûd-u Hakla halktan etti gaybet

Şühûd-u hâlıku'l esbâb ile hem
Fenâ buldu sebeplerden demâdem

Odur abd-i teveccühgâh-ı hazret
Tecelligâh-ı envâr-ı hakikat

Tarîk-i Hakka sâlik merd-i kâmil
Muhakkak gâyet esrâra vâsıl

Fakat müstağrak-ı envârdır ol
Sevâdın katı' ül envârdır ol

Olup mahv üzere gâlip sekr ve şevki
Dahi fark üzere gâlip cem' ve zevki

Bakası üzere gâlip mahv ve hayret
Huzuru üzere de müstevlî gaybet

İzah

Bu hikmette zikredilen hakikat sâhibi (tarikat ehli); şükür ve senâ mevzûunda üç kısma ayrılmış olan insanlardan havâs kısmının misâli bir ferdidir. Nitekim Allah'ın havâs kulları; Cenâb-ı Hakk'ı müşâhede ile halkı görmekten gâip oldukları için artık onlardan mahlûkata şuur ve iltifat vaki olamaz. Bu fâzıl zümre yalnızca yaratıcıyı görerek sebep ve vesilelerden fâni oldukları için Allah'tan gayrıda asla fiil ve tesir görmezler. Bunlar; Cenâb-ı Hakk'a karşı daima müvâcehe (huzura kabul) âleminde bulundukları için hakikat ve vuslat nurlarının tecelligâhı olan tarikat sâlikleridir. Her ne kadar bu havâs kafilesi; gafillere nispetle kemâl mertebesinde iseler de "ehass-ül havâsa" kıyas ile yine nâkıslardan sayılmışlardır. Zira; bunlar tevhîd denizinde istiğrak ile artık vasıta ve eserleri göremez olduklarından sekirleri (sarhoşlukları); ayıklık hallerinden daha baskındır. Bunlar halkı göremeyecek derecede yalnız Hakk'ı görürler. Hakk'ın vücûdunda yok oluşları, onları halkı idrakten alıkor. Binaenaleyh; bunların şu sayılan sülûk mertebelerinin her iki kısmına eşit olarak sahip, iki kanadı da kendinde bulunduran "ehass-ül havâs"a nisbetle nâkıs ve gayri kâmil oldukları hiç kuşkusuzdur.

Hudâ mâdâm kim mevsûf-u evsâf-ı kemâl oldu
O'na her kim karîb olmuş ise elbette kâmildir

275. Hikmet
HAKK'I VE HALKI GÖRENİN ŞÜKRÜ
(Hikmet-i mektubiye)

وأآمل منه عبد شرب فازداد صحوا وغاب فازداد حضورا فلا جمعه يحجبه عن فرقه ولا فرقه يحجبه عن جمعه ولا فناؤه يصده عن بقائه ولا بقاؤه يصده عن فنائه يعطي آل ذي قسط قسطه ويوفى آل ذي حق حقه.

Üçüncü kısım; sözü edilen hakikat sahibinden daha mükemmel bir kuldur ki, tevhîd şarabını içtikçe ayıklığı artar ve ağyarı görmekten gâip oldukça huzuru (hazır oluşu) ziyadeleşir. Dolayısıyla ne Hakk'ı görmek onu halkı görmekten, ne de halkı görmek; onu Hakk'ı görmekten perdeli kılar. Ve ne Hakk'ın varlığında fenâ halkı idrakten, ne de halkı idrak; Hakk'ın varlığında fenâdan alıkoyar. Bu merd-i kâmil; daima her hissedâra nasibini verir ve her hak sahibine hakkını ifa eyler.

Nazmen Tercümesi

İkinci kısımdan olmuştur ekmel
Üçüncü kısım şol abd-i mükemmel

Ki nûş ettikçe sahbâ-yı tevâcüd
Eder hüşyârı ve sahvı tezâyüd

Sevâddan gâip oldukça bu âdem
Huzuru izdiyâd eyler demâdem

Ne cem'i hal-i farktan oldu hâcib
Ne farkı cem'ini de oldu sâlib

Bakasında hicâb olmaz fenâsı
Fenâsından değil mani bakası

Eder her hissedâra kıstın i'tâ
Dahi her müstehaka hakkın îfâ

İzah

Üçüncü kısım; ehâs-ül havâs olan şu kâmil kuldur ki, zâtında sekr ve ayıklığı, cem' ve farkı, fenâ ve bekayı, gaybet ve huzuru toplayarak mükemmellik makamına sahip ve enbiyâ ilimlerine vâris ve hilâfet sırrına hâiz olmuştur. Bunlar; vahdet şarabıyla neşvedâr oldukça ayıklık, ve ağyara gözlerini kapadıkça hesapsız huzur (hazır olma) zevkine nail olurlar. Ne Hakk'ın huzuru; bunları halkı görmekten, ne de halka karışmak; bunları Hakk'ı müşâhededen perdeleyici olur. Ne Hakk'ın zâtında fâni olmaları; halk ile bekadan, ne de halk ile beka; Hakk'ın zâtında fenâdan meneder. Belki; bunlar bütün sülûk hallerine mâlik, ve hakikat erbâbının makamlarına vâsıl olmakla hem mahlukata ve kâinatın yaratıcısına taalluk eden vazifeleri hakkıyla ifa, ve hem bilcümle mertebelerin haklarını tamamıyla vererek Hakk'a da, halka da şükredici, ve insanlara karışmaktan dolayı insanların Rabbinden gaflet etmeyerek tam ihlâsla yine Mevlâ'yı zikredici ve mütefekkir olurlar. İşte bu kemâl; kalp açıklığı, görüş genişliği, irfan ve basiret nüfûzunun gereği olup bu fevkalâde vasıflar ile vasıflanacak hakikat ehli ise; elbette sıddıkiyyet makamını hâiz, ve ümmetin mükemmeli olacağından müellif Hz. Ebû Bekir (r.a.) efendimizi bu mevzuda bir mukaddes misâl göstermek üzere bu manidâr mektubunu aşağıda gelen hikmetle tamamlamıştır.

Yegâne sahib-i nûr-u Hudâ sıddîk-i a'zamdır
Bu unvanı ona ihsan eden Hallak-ı âlemdir

276. Hikmet
HZ. ÂİŞE'NİN (r.a.) YALNIZ HAKK'I GÖRMESİ
(Hikmet-i mektubiye)

وقد قال أبو بكر الصديق رضي الله عنه لعائشة رضي الله عنها لما نزلت براءتها من الإفك على لسان رسول الله صلى الله عليه وسلم يا عائشة اشكري رسول الله صلى الله عليه وسلم فقالت والله لا أشكر إلا الله دلها أبو بكر على المقام الأآمل مقام البقاء المقتضي لإثبات الآثار وقد قال الله تعالى أن اشكر لي ولوالديك وقال صلى الله عليه وسلم لا يشكر الله من لا يشكر الناس وآانت هي في ذلك الوقت مصطلمة عن شاهدها غائبة عن الآثار فلم يشهد إلا الواحد القهار.

Hazreti Ebû Bekir (r.a.), müminlerin anası Âişe-i Hümeyrâ (r.a.) hazretlerine vaki olan iftiradan beraatlerini müjdeleyici Kur'ânî âyetlerin lisan-ı Resûlullâh üzerine nüzûlu vaktinde "Ya Âişe Hazreti Resûlullâha şükret!" buyurmasıyla sıddîka validemiz babasına cevâben "Vallâhi ben cihanın yaratıcısından başka kimseye şükran arzetmem!" demiştir. Hz. Ebu Bekir mübarek kızına Hak ile beraber halkı görmeyi, ve eserlerin isbâtını gerektirici beka makamı denilen en mükemmel mertebeyi işaret etmişti. Nitekim; Hak Teâla hazretleri de kendisine ve ana babasına şükretmekle insana vasiyet ettiğini "Bana ve ana babana şükret." (Lokmân, 14.) âyet-i kerimesiyle beyan etmiş, ve Peygamber Efendimiz de, "İnsanlara şükretmeyen Allah'a da şükretmez!" hadîs-i şerîfiyle ifade buyurmuştur. O zaman Hazreti Sıddîka validemiz ise; beşeriyet hükmünden kesilmişti, ve eserleri his ve idrakten gâip olmakla Vâhid-i Kahhâr'dan başka âlemde bir şey müşâhede etmiyordu.

Nazmen Tercümesi

Dedi sıddîk-ı a'zam hayr-ı ümmet
Kızı sıddîkaya bervefk-i hikmet

Gelince ifk-i vâkıadan beraat
Fem-i Peygamber üzere âyet âyet

Resûlullâha ya sıddîka şükret
Bu tenzîhe sebeptir çünkü fikret

Dedi vallâhi ben âlemde serâpâ
Hudâ'dan gayrıya şükretmem aslâ

Onu etmiş idi ol hayr-ı ümmet
Makam-ı ekmele sevk ve delâlet

O âlî mertebe cây-ı bekadır
O cadde-i halkı rü'yet muktezâdır

Kitapta buyurdu eyle Mevlâ
Bana hem vâlideyne şükrü îfâ

Buyurdu hem resûl-ü serdâra pâye
Kim etmez halka şükür etmez Hudâ'ya

O demde halbuki ol pâk-i dâmin
Tecerrüd eylemişti masivâdan

Onun için görmedi âlemde mevcûd
Ona oldu hemen Allah Meşhûd

İzah

Sıddîk-ı A'zâm, Risâlet-meâb Efendimiz'in halîfesi, âl ve ashâbın efdali, hulefâ-i râşidînin imamı, sâbıkîn ve evvelinin öncüsü Hazret-i Ebû Bekir'dir. Yüce ismi Abdullah, kıymetli babası Ebû Kuhâfe olup ilk oğluna izafetle Ebû Bekir künyesini almıştır. Daha dünyada iken cennetle müjdelenmiş-

tir. Resûlullah'ı nübüvvet davasında tasdik eden hür erkeklerin ilki o olup yaklaşık elli bin dirhem olan mevcut nakitlerini dini takviye ve Seyyidü'l-Mürselîn'in muhabbeti uğrunda feda ederek giydiği yamalı bir hırkadan dolayı Zülhılâl lakabıyla da lakaplanmıştır.

Sultan-ı Enbiyâ Efendimize (a.s.) vefatla neticelenen hastalığı zamanında on yedi vakit namazda vekâleten imamlık etmiş, ve O'nun bir vaktinde de bazı rivayete göre o İmâmü'l-Mürselîn Efendimiz hazretlerinin ona bizzat uyması gibi gerçekten cihana değer bir şerefe mazhar olmuştur. Hicret esnasında Peygamber Aleyhisselâm'ın yâr-ı gârı (mağara arkadaşı) olmak şerefine erişmiş ve "Mahzun olma, Allah bizimle beraber!" nazm-ı celîli gereği maiyyet-i ilâhinin (Allah ile beraberliğin) yüce sırrına nailiyetle de ashâb arasında seçkinlik şerefine nail olmuştur. Resûlullah'ın âhirete intikalinde cümle ashâb-ı güzîn; hicran-ı Muhammedî hüznü ile perişan ve darmadağın oldukları ve hatta Resûlullah'ın vefatını kabul etmek istemedikleri bir sırada sıddîkane bir temkîn ile minbere çıkıp Peygamberimizin (a.s.) gönül yakan vefatını ilan etmiş ve gerek Fahr-i Cihân'ın gerek dünyadaki bütün insanların ölümü tadacaklarını anlatan âyet-i kerîmeleri okumakla zihinlerin galeyanını dindirerek genel İslâmî maslahatların dayanak noktası olan hilâfet hususunu temin eylemiş, ve umum ashâbın biati ile soylu "Atîk" namını Seyyidü'l-Mürselîn'in halifesi unvanıyla yüceltip süslemiştir. Halife oluşunun ardından Arap yarımadasında irtidâd etmiş (İslâmiyet'ten çıkmış) olan bunca kabileler üzerine pek az bir askerle yürüyüp cihat ederek onları akıllara hayret verir bir sûrette yeniden İslâm'a dahil ve itâtkâr etmiş, ve dağınık bir halde ashâbın ellerinde yazılı olarak kalmış bulunan Kur'ân-ı Azîmuşşân'ı da toplayıp Mushaf şeklinde yazdırarak müceddid-i dîn-i mübîn olmuştur. Ve tam bir adaletle iki sene üç ay halifelik yaptıktan sonra altmış üç yaşında vefat eylemiştir.

İşte Sıddîk-ı A'zâm'ın her an ilâhi müşâhede ile kalbi münevver olması, ona işleri yürütme ve halka karışmasında mani ve perde olmayıp hilâfet makamında bulunduğu müddetçe Hakk'a da, halka da şükür ve hizmetle müessir irfan sahibi bulunduğu gibi Hakk'ı müşâhedede hayrete dalmış olan muhterem kızı Hazret-i Âişe'ye de bu beka makamını işaret ederek masumiyeti hakkında inen Kur'ân âyetinden dolayı Aleyhisselâm Efendimiz'e teşekkür etmesini emretmişti. Hazret-i Âişe'nin o anda ma-

kamı ise, cem' ve fenâ makamı olduğundan ve Cenâb-ı Hak'tan başka gözüne bir şey görünür olmadığından, şükrü yalnız insanların Rabb'ine mahsus kılmıştır. Bununla beraber validemiz, zikredilen makamdan terakkî ederek temkîn ve beka hâline yükseldiği "Dinizinin üçte birini Hazret-i Âişe'den öğreniniz!" manasındaki sahih hadîs-i nebevî ile tasdik olunmuştur.

Müellifin, Âişe-i Sıddîka (r.a.) o vakit beşeriyetinden kesilmişti demesi, bu halin kendisi için daimi bir hal olmadığını göstermektedir. Belki bu hal hususi bir vâkıa ve hususi bir vakit için olmuştur. Âişe-i Sıddîka validemizin Hazret-i Muhammed'in (a.s.) hayat ve vefatında hali babası Ebu Bekir-i Sıddîk gibi kemâl hali idi.

Hikmetlerin müellifine, "Benim göz aydınlığım namazda kılındı!" anlamında olan hadîs-i şerîfte beyan buyrulan göz aydınlığı Hazreti Peygamber'e has bir keyfiyet midir, yoksa başkalarının bunda bir nasipleri var mıdır?" diye soruluyor. Aşağıda gelen hikmette buna cevap veriyorlar.

277. Hikmet
RESÛLÜLLAH'IN GÖZ AYDINLIĞI
(Hikmet-i mektubiye)

إن قرة العين بالشهود على قدر المعرفة بالمشهود فالرسول صلى الله عليه وسلم ليس معرفة غيره آمعرفته فليس قرة عين آقرته.

Hakk'ı müşâhede ile hasıl olan sonsuz sürûr; müşâhede edilen Zât'ı bilme derecesine göredir. Şu halde Cenâb-ı Hakk'ı kimse Peygamber Efendimiz gibi bilmediğinden, hiçbir ferah ve sürûr da Muhammedî sürûr gibi olmamıştır.

Nazmen Tercümesi

Şüphesiz şol kurret-ül ayn-ı şühûd
Hakka irfana göre buldu vücûd

Hakk'ı Peygamber gibi imdi hemîn
Bilmedi dünyada bir kimse yakîn

Bu sebepten etmedi hiçbir sürûr
Kurret-ül ayn-ı resûl-u âsâ zuhûr

İzah

Zikredilen hadîs-i şerîfin tamamı "Bana dünyanızdan güzel kokulu şey ile kadınlar Allah (c.c.) tarafından sevdirildi ve benim göz aydınlığım namazda kılındı!" şeklindedir. Göz aydınlığı, sürûr ve lezzetten kinâye olmakla Hudâ'nın sevgilisi, Peygamber Efendimiz: "Benim fevkalâde sevinç ve mutluluğum ilâhi müşâhede yeri olduğu için namazdadır!" buyuruyorlar.

Güzel koku mukaddes ruhları ve nurâni cisimleri celbedici ve maddi pislikleri giderici olduğundan, ve Peygamber Efendimiz'in zâtı da daima Rûh-ül Kudüs ile hem dem olmakla ruhâni sırlara mahrem bulunduklarından güzel koku; Peygamber (a.s.) nezdinde sevilen şeylerden kabul edilmiştir.

Kadınlar tâifesine meyl ve muhabbetleri de, aklen ve hikmeten insâni kemâlattan sayılan tabîî erlik kuvvelerine kudsî manevî kuvvetin ilâve olunmasıyla yaratılış sırrını aşikâre ettiren mevkilere olağanüstü güç yetirir olmalarından kaynaklanır.

Nebevî sürûrlarının namazda husûlü ise, zikredildiği gibi namazın ilâhi müşâhedeye tecelligâh olmasından dolayıdır. Bu konuda rivâyet edilen hadîs-i şerîf gereğince, namazın müminin miracı olduğu düşünülürse; her müminin sürûru ve huzur zevki en çok namaza mahsus kılınmış olacağı kesinlik kazanır. Dolayısıyla namazın göz aydınlığı oluşu yalnız Peygamber Efendimize ait olmayıp diğer namaz kılanların da göz aydınlığı vardır. Şu kadar ki, namazda göz aydınlığı Hakk'ı müşâhede ile elde edilir; Hakk'ı müşâhede ise, O'na marifet ve yakînin derecesine göre olur. Bu marifet de nefsâni kuruntu ve şeytâni vesveselerin izalesi, bir de huşû ve hudûun devamıyla gerçekleşir. Nitekim Peygamber Efendimiz'in Cenâb-ı Hakk'a marifet ve şühûdu herkesten fazla bulunduğundan elbette Resûlullâh'ın göz aydınlığı başkalarının göz aydınlığından büyük ve yüce olmuştur. Çünkü düşüncelere dalarak namaz kılanların göz aydınlığı ve kalp huzuru pek noksan olacağı aşikârdır.

Kıble-i mânâyı fehm eylemeyen kecrevler
Sehiv secde edip ecr-i azîm isterler

(Mânâ kıblesini idrak etmeyen eğri yoldakiler
Sehiv secde edip büyük mükâfat beklerler)

278. Hikmet
HAKK'I GÖRÜR GİBİ İBÂDET
(Hikmet-i cevâbiyye)

وإنما قلنا قرة عينه في صلاته بشهوده جلال مشهوده لأنه قد أشار إلى ذلك بقوله في الصلاة ولم يقل بالصلاة إذ هو صلى الله عليه وسلم لا تقر عينه بغير ربه وآيف وهو يدل على هذا المقام ويأمر به من سواه بقوله: أعبد الله آأنك تراه ومحال أن يراه ويشهد معه سواه.

Biz Resûlüllâh'ın göz aydınlığının -mabûdunu müşâhedesi sebebiyle- ancak namazda olduğunu kabul ettik. Çünkü "Göz aydınlığım namazdadır!" deyip namazladır dememekle ona işaret eylemiştir. Bu da Peygamber aleyhisselâmın Hak'tan gayrıyla hiçbir vakitte gözü aydın olmadığından dolayıdır. Nasıl olabilsin ki, bizzat kendisi bu yüce makama delâlet ederek başkasına da "Cenâb-ı Hakk'a O'nu görür gibi ibadet et!" sözleriyle bu makamı emir buyurmuştur. Nitekim Peygamberin (a.s.) Cenâb-ı Kibriyâ'yı görüp de O'nunla beraber masivâyı görmesi muhâldir.

Nazmen Tercümesi

Biz dedik ki kurret-ül ayn-i Resûl
Buldu rü'yetle namazda husûl

Çün işaret kendisi etti buna
Fissalâti kavli ile Mustafa

Bissalâti demedi çün ol beşîr
Kim gözü olmaz sivâ ile karîr

Hiç olur mu gayr ile mesrûr ve şâd
Ol karîrü'l-ayn vasl-ı Rabb-i hâd

Kendi oldu bu makama çün delil
Gayra verdi hem dahi emr-i celîl

Kim ibadet et buyurdu ol Nebi
Hazreti Hakkı şühûd eyler gibi

Hakkı eylerken şühûd ol pürkemâl
Masivâyı eylemek rü'yet muhâl

İzah

Peygamberimizin (a.s.) göz aydınlığına sebep, yalnız namaz olmayıp belki Hakk'ın müşâhedesi olduğunu zikredilen hadiste "namaz ile!" değil de "namazda!" buyurması kesin olarak ispat ediyor.

Namaz, Cenâb-ı Hakk'ın kullarına ihsan ettiği sübhâni hediyelerin en büyüğüdür. Allah Teâla ile halvette bulunmak ve masivadan kesilip Hak'la yakınlık kurarak O'na muhatap olmak ancak namaz âlemine mahsustur. Mabûd ile kullar arasında vaki perde ve hicaplar ancak namazda kalkar ve hakikatlerin sırları tecellî eder ve nurların aydınlıkları görünür. Akrabalar arasında gerçekleşen sıla-i rahim, Cenâb-ı Hakk'a nispetle namazdır. Nitekim bir hadiste "Namaz nurdur!" ve diğer hadîs-i şerifte de "Cenâb-ı Mevlâ mümin kul namazda olduğu müddetçe ona nûruyla tecellî eder. Ve sizden biriniz Cenâb-ı Vâcib ül Vücûd'a yönelmeyi sürdürdüğü müddetçe O'da ilâhi vechini ona elbette yöneltir!" buyurdular. Ve yine bir hadîs-i şerifte "Namaz dinin direğidir, her kim

namazı yıkarsa dinini yıktı!" buyurdular. Muhammed b. Ali Tirmizî buyuruyor ki:

"Namaz Allah Teâla'nın Müslümanlara farz eylediği ilk şeydir. Namaz kılan kimselerin kulluğa yakışır surette namazda teslim, hudû, huşû ve rağbetle ehadiyyet divanına yönelmeleri için Cenâb-ı Rabbü'l-âlemin de tam bir merhamet, tenezzül, şefkat ve keremle onlara teveccüh eder. Binaenaleyh namaz kılanların iftitah tekbiri teslim, kıyam da duruşu itaat, senâ tilâveti hürmet, rükûu boyun eğme, secdesi tevâzu, oturuşu rağbet, şehâdeti yakarış olup her kim bu suretle namazı eda ederse Hak Teâla hazretleri de onu teceliyâta mazhar eyler."

Namazın şu esrârına nazaran kulların göz aydınlığı namazda ve namaz ile olmak teşbihten azade olursa da insanların hallerinin huşû ve müşâhede yönünden namazın edasındaki ihtilâfları, ve tevhîd nûru ve tecrîd feyzine ait farkları namazda elde edilecek zevk ve huzurun da farklılığını gerektirdiğinden müşâhede ve marifet konusunda kâinatın en kâmili olan Peygamber Efendimiz'in (a.s.) namazda vaki göz aydınlığına artık âlemde hiçbir namaz kılanın göz aydınlığı müsâvi (denk) olamamıştır.

Namazdır bâb-ı dergâh-ı tecellî
Girer ondan huzura her musallî

279. Hikmet
GAFİLLERİ BIRAK, OYALANSINLAR
(Hikmet-i cevâbiyye)

فإن قال قائل: قد تكون قرة العين بالصلاة لأنها فضل من الله وبارزة من عين منة الله فكيف لا يفرح بها وآيف لا تكون قرة العين بها وقد قال سبحانه وتعالى: قل بفضل الله وبرحمته فبذلك فليفرحوا. فاعلم أن الآية قد أومأت إلى الجواب لمن تدبر سر الخطاب إذ قال فبذلك

فليفرحوا وما قال فبذلك فافرح يا محمد قل لهم فليفرحوا بالإحسان والتفضل وليكن فرحك أنت بالمتفضل آما قال في الآية الأخرى: قل الله ثم ذرهم في خوضهم يلعبون.

Ve eğer biri; "Göz aydınlığı namaz iledir. Çünkü namazın Allah'tan bir lütuf olduğu aşikârdır. Nitekim Allah Teâla Kitab-ı hakîminde: "De ki; Bunlar Allah'ın fazlıyla ve rahmetiyledir, bununla sevinsinler." (Yûnus, 58.) **buyurmuşken nasıl namazla ferahlanılmaz ve nasıl göz aydınlığı namazla olmaz!!" diyerek suâl ederse malûmun olsun ki, Bu âyet-i celîle hitap sırrını tefekkür eden irfan ehli için en güzel cevaba şüphesiz ima ve işaret ediyor. Zira Hak Teâla, ilâhi fazl ve rahmet ile müminler ferahlansınlar dedi. Bununla sen ferahlan ya Muhammed demedi. Yani Allah Teâla habib-i edibine hitâben "Sen müminlere söyle, ilâhi lütuf ve ihsan ile onlar ferahlansınlar. Fakat senin ferah ve sürûrun ancak lütufların sahibi Mevlâ-yı Kerîm ile olsun!" buyurdu. Tıpkı başka bir âyet-i kerimede şöyle buyurduğu gibi: "Allah! de, sonra bırak onları, daldıkları şeyde oyalansınlar."** (En'âm, 91.)

Nazmen Tercümesi

Ger suâl eylerse bir sâil sürûr
Şüphe yoktur ki namaz ile olur

Çün namaz ihsân-ı Hak fazl-ı azîm
Ayn-ı minnet lütf-u Hallak-ı kerîm

Hiç olunmaz mı onunla pür-hubûr
Olmaz onda ya nasıl zevk ve sürûr

Hak Teâla halbuki Peygambere
Şöyle ferman eyledi ol servere

Ey habibim söyle var imaniyân
Fazl-ı Hak'la olsun onlar şâdumân

Bil ki âyet etti ima-yı cevâb
Vâkıf-ı sır-ı hitâba bâ-savâb

Çünkü Hak ümmet ferahlansın dedi
Sen ferahlan ya Muhammed demedi

Söyle kim ihsân-ı Hak fazl-ı Hudâ
Onları etsin müferrih dâimâ

Lîk olsun bâis zevkin hemân
Muhsin ve mufaddıl olan ol bî-mekân

Âyet-i uhrâda da ol bî-zemân
Etti Fahr-ı Âlem'e emr ve beyân

Sen hemân deyip ol pürsürûr
Eyle kendinden hevâsârânı dûr

İzah

Suâlin özeti; namaz iman ehline ilâhi lütuf olduğu ve Cenâb-ı Hakk'ın ihsânıyla ferahlanmakla da zikredilen âyet-i kerime emretmekte bulunduğu halde; namaz sürûr sebebi olmaz nasıl denilebilir? Ve bu konuda mani nedir?

Cevabın özeti; gerçi namaz zatında hicap ehli için ferah ve sürûr icap ederse de, peygamber-i zîşân efendimiz hazretleri gibi nefislerinden fâni ve Hak ile bâki, ve zevk ve huzuru sübhâni müşâhedeye bağlı olan tecellî ehlinin sürûrunu gerekli kılmaz.

O Hakk'ı gören Muhammedî göz için sürûra vesile olacak şey ise, yalnız namaz olmayıp belki namazda zuhûr tecellîsi gösteren Hak Teâla'yı müşâhede keyfiyetidir. Söz konusu âyet-i kerimede zaten ilâhi fazl ve ihsan

ile mesrûr ve şâdân olmakla emredilen Resûl-ü zîşân olmayıp belki ashâb ve müminler olduğu için soru soranın iddiasının tam aksine, bahsedilen maksat ispat edilmiş olur. Zira; Cenâb-ı Hak bu âyette Peygamber Efendimiz'in müminlere ilâhi lütuf ile ferahlanmayı emretmesini istiyor, Peygamberin ferah sebebi ise ondan hariç kalıyor. Öyleyse bundan meydana çıkıyor ki, Resûl'ün göz aydınlığı; lütuf ve ihsan ile değil belki hayır ve cömertliğin kaynağı olan Hazret-i Yezdân'ı müşâhede ile hasıl olur. Nasıl ki; "Allah de, sonra bırak onları, daldıkları şeyde oyalansınlar!" âyet-i kerimesi de bunu ebedî bir yüce delil ile dile getirmiştir. Çünkü Peygamber Efendimiz'e "Allah de!" ilâhi iradesinden işaret yoluyla kastedilen "Zevk ve sürûrun ancak Allah ile olsun!" demektir. "Ve onları oynar oldukları halde dünyevî işlerinde terk et!" fermanının işaret ettiği mana da nefs-i emmârelerinden geçemeyen ve şeytâni vesveselerin tesir ve tasarrufu altından kurtulamayan dünya ehlinin ferah ve sürûru zaten Hak'tan gafil oldukları için masivâyı (Allah'tan gayrıyı) müşâhede ile hasıl olacağından onların bu gaflet içeren hallerine de itibar etme, demektir.

Diğer namaz ehlinin sürûruna gelince; onların göz aydınlığı namazda hasıl olacağı gibi, namaz ile de vaki, ve şu Peygambere mahsus müşâhede sürûrundan hissedâr olmaları da nail oldukları manevî terakkîlerin derecesiyle mütenasip ve mükemmel olur. Hele namazda huşû ve hudûdan uzak ve şeytâni vesveselere müptelâ olan gaflet ehli ise namazda ve namaz ile sürûr elde etmek şöyle dursun belki namaz onlar için vesvese ve kuruntu mahalli, ve sıkıntı ve keder sebebi olmakla onu def ve izale etmek, ve huşû ve huzur elde etmek için namazda adeta müdafaa ve mücâhedeye muhtaç ve mecbur olurlar. Bu hikmete binaen; âriflerin şeyhi Abdülaziz Mehdevî hazretleri: "Namazın göz aydınlığı; nefsâni vesveselere mücâhede ve şeytâni kuruntulara müdafaa ile meşgul olan namaz ehli için hasıl olamaz. Bilâkis zikredilen göz aydınlığı; mücâhede ve müdafaa külfetinden kurtulmuş olan müşâhede ehline mahsus oldu!" buyurmuştur.

Etemm-i mazhar-ı Hak Mustafâ'dır
Bütün ef'âli ef'âl-i Hudâ'dır

280. Hikmet
NİMETE KARŞI ÜÇ KISIM İNSAN

الناس في ورود المنن على ثلاثة أقسام فرح بالمنن لا من حيث مهديها ومنشئها ولكن بوجود متعته فيها فبهذا من الغافلين يصدق عليه قوله تعالى: حتى إذا فرحوا بما أوتوا أخذناهم بغتة. وفرح بالمنن من حيث أنه شهدها منة ممن أرسلها ونعمة ممن أوصلها يصدق عليه قوله تعالى: قل بفضل الله وبرحمته فبذلك فليفرحوا هو خير مما يجمعون. وفرح بالله ما شغله من المنن ظاهر متعتها لا باطن منتها، بل شغله النظر إلى الله عما سواه والجمع عليه فلا يشهد إلا إياه يصدق عليه قوله تعالى: قل الله ثم ذرهم في خوضهم يلعبون.

İnsanlar nimetlerin gelişinde üç kısma ayrılır. Bir kısmı; ilâhi ihsanlar ile –o nimetlerin yaratıcısı ve ihsan edicisi bakımından olmayıp yalnızca onlardan istifade yönüyle- mesrûr olur. Bu kısım; Hak Teâla hazretlerinin "Kendilerine verilene sevinince ansızın onları yakaladık." (En'âm, 44.) ilâhi fermanını doğrulayan gafiller zümresidir. Bir kısmı da; vaki ihsanlar ile o ihsanları kendisine gönderen ve ulaştıran hakiki ihsan edici tarafından nimet olarak görmeleri yönüyle- sevinirler. Bu kısım hakkında da "De ki; bunlar Allah'ın fazlı ve rahmetiyledir, bunlarla sevinsinler. O, onların topladıklarından daha hayırlıdır." (Yûnus, 58.) âyet-i kerimesi sâdık olur. Bir kısmı da; yalnız Allah ile mesrûr olur. Bu kısmı Cenâb-ı Hak'tan vaki nimetlerin ne zâhirî menfaati, ne de bâtınî faydası meşgul eder. Binaenaleyh bu kısım; âlemde Cenâb-ı Hak'tan başka bir şey görmediğinden Hak Teâla hazretlerinin "Allah de, sonra da onları bırak, daldıkları şeyde oyalanıp dursunlar." (En'âm, 29.) âyet-i kerimesi onların kitapla sabit mahiyetidir.

Nazmen Tercümesi

Nimet-i Hakkın vürûdunda hemin
Münkasım oldu üçe ashâb-ı din

Oldu bir kısmı niamla şâd-u dîl
Halık ve mu'tîye nispetle değil

Belki nimetle onun ol ferhati
Olduğu için onda nef' ve müt'ati

Bunlar ehl-i gaflete lâhık olur
Haklarında kavl-i Hak sâdık olur

Şöyle kim emretti Kur'an'da Hudâ
Gâflîne eyleriz bezl ve atâ

Tâ olurlar tam lütfun mazharı
Ansızın ahz eyleriz Biz onları

Oldu bir kısmı dahi hem neşveyâb
Nimet-i Mevlâ ile bî-irtiyâb

Gördüğünden nâşi cümle nimeti
Sâik-ül akdâr Hakkın minneti

İş bu kısm-ı kâmile sâdık olur
Kavl-i Hak fermân-ı Mevlâ-yı Gafûr

Söyle ey hurşîd ûc-u ıstıfâ
Fazl-ı Hak'la ehl-i din bulsun safâ

Bu ziyâ da hayırdır her halden
Onların cem' ettiği emvâlden

Oldu bir kısmı dahi Allah ile
Münşerih baştan başa ol Şâh ile

Zâhir ve bâtın niamla bu sudûr
Hak'tan olmazlar ebed meşgul ve dûr

Belki istiğrak-ı envâr onları
Masivâdan eyler işgâl ve beri

Masivâ-yı Hakkı etmezler şühûd
Bunlara sâdık olur kavl-i Vedûd

Ey şeh-i taht-ı risâlet Mustafâ
Sen heman Allah de et terk-i sivâ

İzah

Bu hikmet de müellifin bazı ihvânına yazdığı diğer bir mektubu olup yazar bununla hikmetler kitabını tamamladıktan sonra ârifâne, ve mutasavvıfâne münâcât ve duâlara başlamıştır. Sözü edilen hikmet şu suretle izah olunur; âdemoğlu, ilâhi nimetlere mazhariyeti zamanındaki övülen ve yerilen halleri yönünden üç kısma ayrılmıştır. Bir kısmı; gayet zillet ve tamahkârlık halindedir. İkinci kısmı; son derece şeref ve azamet halindedir. Üçüncü kısım ise; her iki kısma münasebeti ve vaki hallerinde nasip ve ortaklığı olmasından dolayı iktisat ve adalet derecesindedir.

İlk kısım; Cenâb-ı Vehhâb'ı düşünüp tefekkür etmeksizin, yalnız beşerî menfaat ve nefsâni arzuların elde edilmesine vesile olduğundan dolayı vaki nimetler ile mesrûr ve mutlu olan gaflet ehlidir. Bu fırka Cenâb-ı Hak'tan, ve ahvâlin neticesinden gâfil bir halde yalnız tabii hükümlere tâbi olarak ömrünü geçiren hayvanlar kabilinden olduklarından bunlar hakkında "Kendilerine verilene sevinince ansızın onları yakaladık." (En'âm, 44.) nazm-ı celîli sâdık olur. Nitekim böylelerinin vasıflandıkları kötü haller ve nail oldukları nimetler mekir ve istidractan ibaret olup Allahü Teâla'nın ilâhi gazabını celbeder. Dahası bu tür insanlar inâyet gösterilen kimse derecesinde yer tut-

maya kani değildir, belki hükümdarın hiçbir kimseye kendi aracılığı olmaksızın bir şey ihsan etmemesi arzusundadır.

İkincisi; nimeti verenle ferahlanır, fakat bu da nimeti verenin zatı itibariyle değil, belki kendisine ilerde de ihsanda bulunmasını gerektiren teveccüh ve inâyetine ermek gayesiyledir. İşte bu; Cenâb-ı Hakk'a azabından korkup sevabını ümit ettiklerinden dolayı ibadet, şükür ve hamd eden salihler zümresinin halidir.

Kâmil şükür ise, ancak üçüncü suretle olan ferah ve sürûrdadır. O da kulun ilâhi nimet ile olan memnuniyeti, o nimetler vasıtasıyla ilâhi yakınlığa ermiş ve kerim vechine daimi nazar için kudret elde etmiş olduğundan kaynaklanır. İşte bu üçüncü suret, en yüksek mertebe ve en ileri derecedir. Nitekim şükrün hakikati konusunda Şeyh Şiblî hazretleri; "Şükür ancak nimeti vereni görmektir, nimeti görmek değil!" dedi. Bu hikmetten dolayı Havvâs hazretleri de: "Avamın şükrü yiyecek giyecek hâsların şükrü ise kalplere gelen vâridât üzerinedir!" dedi.

Başkalarına baktığın gözle Leylâ'yı sen,
Nasıl görürsün yıkamadan göz yaşlarıyla

281. Hikmet
HZ. DAVUD'A GELEN VAHİY

وقد أوحى الله إلى داود عليه السلام: يا داود قل للصديقين بي فليفرحوا وبذآري فليتنعموا. والله تعالى يجعل فرحنا وإيا آم به وبالرضا منه وأن يجعلنا من أهل الفهم عنه وأن لا يجعلنا من الغافلين، وأن يسلك بنا مسلك المتقين بمنه وآرمه.

Cenâb-ı Hak; Dâvud aleyhisselâma: "Ya Dâvud! Sıddıklar zümresine söyle, onlar ancak Benimle ferahlansınlar ve Benim zikrimle nimetlensinler!" diyerek vahiy ve ferman buyurmuştur. Ey kerem sahibi

ihvân! Cenâb-ı Mevlâ bizim ve sizin ferah ve sevincimizi, yüce zâtıyla ve kendisinden bizi razı etmesiyle kılsın! Ve bizi kendisi hakkında anlayış ve irfan ehli edip gafiller zümresinden kılmasın! Ve yalnız lütuf ve keremiyle bizi takvâ erbâbının mesleğine sevk ve sâlik etsin!

Nazmen Tercümesi

Eyledi ferman ve ihyâ bî-gümân
Hazreti Davud'a da ol müsteân

Söyle ey peygamber âlî-itibâr
Kavm-i sıddîkına tebliğ ile var

Olsun onlar tâ benimle münşerih
Hem benim zikrimle dil-sîr ve ferah

Eylesin Mevlâ bizi ey mü'minîn
Zât-ı pâkiyle ferahnâk ve emin

Kendisinden fehm-i esrâr eyleyen
Zümreden kılsın bizi ol Zü'l-minen

Kılmasın biz kulların bî-iştibâh
Ehl-i gaflet zümresinden ol ilâh

Lütuf ve ihsanı bizi etsin hemin
Sâlik-i râh-ı kavîm-i müttakîn

İzah

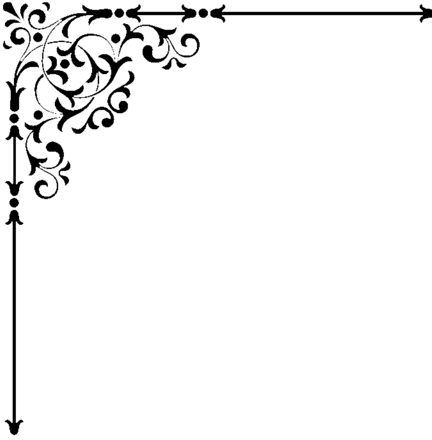
Müellif; bu hikmetle sıddîkiyetin hakikatini ortaya koymuş, böylece önceki hikmette zikredilen üç kısım insandan şeref ve celâletin en ileri mertebesinde vahdet ikliminin hükümrânı bulunan üçüncü kısmı Hz. Dâvud'a gelen ilâhi vahiy ile de delil getirerek bir kat daha yüceltmiş ve tasdîk et-

miştir. Bundan şu anlaşılır ki; zikredilen kısmın sevinç kaynağı rabbâni müşâhede olup nimetlenme vesileleri sübhâni zikirden başka bir şey değildir ve bu mukaddes tayin bütün beşerî mertebelerin üstünde gıpta edilecek bir yakınlık mertebesidir. Çünkü bu mertebede ilâhi rubûbiyet aşikâr ve mutlaktır ve varlığın en kâmili olan insan beşeriyet hükmünden kurtulmuş sâdık kuldur. Zira anlayış ehli bilir ki; Cenâb-ı Hakk'ın kullarından muradı; gayrıyı bırakıp kendisine yönelmeleri ve rabbâni ibadetiyle meşgul olmalarıdır. Böylece onlar bütün fiil ve amellerinde Allâmü'l-guyûb hazretlerine murakabeye devam eder ve kesin olarak kabul ederler ki; her nerede bulunsalar Cenâb-ı Hak kendileriyle beraberdir, dahası eşyâda bizzat kaim olan da o Yüce Yaratıcı olup zikredilen eşyâ ise zâtında sırf yokluk olarak zuhûr mekânına gelir. Bir de Hak Teâla'nın kendileriyle beraber olması öyle delil ehlinin dediği gibi ezelî ilmiyle olmayıp, bilâkis şühûd ehlinin müşâhe ettiği üzere Zât-ı pâkiyle olduğunu gördüklerinden onlar kevnî (varlıkla alâkalı) şeylere zararı def maksadıyla yönelmedikleri gibi, menfaatlenmek için de özenmezler.

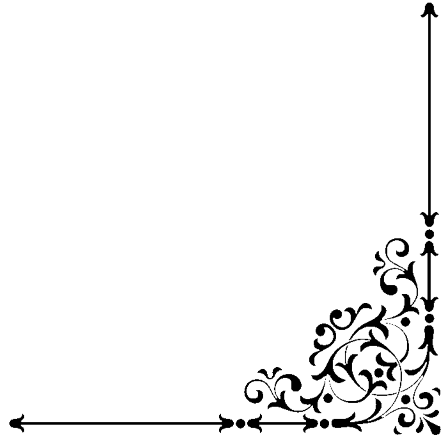
Manevî terakkiyâtın şu derecesi; en üstün takvâ decesi olup âriflerin bakışlarını diktiği hedef olan "varlık iddiası günahından sakınma" mertebesi olduğu için, müellif duâlarının sonuncusunu müttakîlerin mesleğine sülûka yardım olunması istirhâmıyla nihayetlendirmiştir.

Al benliğimi kayd-ı sivâdan beni kurtar
Tâ vâsıl olayım rü'yet-i Dîdâr'a ilâhi

MÜNACATLAR

1. Münacat
ZATÎ FAKR VE CEHL

قال رضي الله عنه: إلهي أنا الفقير في غناي فكيف لا أآون فقيرا في فقري. إلهي أنا جاهل في علمي فكيف لا أآون جهولا في جهلي.

Ya Rabbi ben ganilik (zenginlik) halinde fakirim, ihtiyaç halimde nasıl fakir olmayayım? Ya Rabbi ben ilim halinde cahilim, cehl halimde nasıl cahil olmayayım?

Nazmen Tercümesi

Gınâ halinde Ya Rabbi ben fakirim
Nasıl fakr âleminde sâil olmam

İlim halinde Ya Rabbi câhilim ben
Nasıl cehl âleminde câhil olmam

İzah

İnsan; her ne kadar huzur ve rahat sebeplerini ve zenginlik vesilelerini elde ederse etsin yine fakr ve ihtiyaçtan kurtulamaz. Çünkü fakr ve ihtiyaç in-

sanın zatî sıfatlarındandır, gına ise yok olmaya mahkûm geçici işlerindendir. Bu yüzden ihtiyaç halinde de, gına halinde de insanın zatî fakr ile sıfatlanmış ve noksanlık sıfatları ile vasıflanmış olduğu şüphesizdir. Hele dünyevî alâkaları fazla olan insanların gerek insanlara gerek topluma ihtiyacı, öteden beri terk ve tecrîd erbâbından daha çok olduğu da malûmdur. Zaten içinde bulunduğumuz şu varlık ve fesat âleminin alış veriş sermayesi fakr ve ihtiyaç olduğundan dolayıdır ki, âlemlerin ganisi Hak Teâla; "Allah zengindir, siz ise fakirsiniz." (Muhammed, 38.) buyurmuştur. Binaenaleyh zaruret ve ihtiyacını arzetme lüzumundan ötürü, insan hiçbir vakitte Allah'a (c.c.) el açmaktan vareste kalamaz. Nitekim bir insan; mevcut bütün ilim ve fenleri tahsil edip özümsemiş olsa yine elde edeceği netice acz ve cehlden ibarettir. Çünkü ilmin artması, idrak perdesinin ardında kalan cehaleti gün yüzüne çıkarır. Dolayısıyla ilim ve idrak halinde cahil olan bir kimsenin, cehl (bilgisizlik) halinde koyu cahil olacağı aşikâr değil midir. Velhasıl hakikat gereğince kulluk; Allah Teâla'nın rubûbiyet celâline ve ulûhiyet kemâline karşı noksanlık ve zillet itirafıdır; ehadiyet divanına arz olunan her duânın başlangıcında acz ve muhtaçlık takdimiyle beraber maksat ve emelleri dilemek de duanın kabulüne daha yakın ve uygundur. Nitekim irfan sığınağı müellif de hikmetli münacatını acz, fakr ve cehlini beyan ile başlatmıştır. Bu sebepten aşikâr veli, Ebu Hasan-ı Şazelî hazretleri: "Evvelâ kusurumu takdim ve ilân etmedikçe, Cenâb-ı Hak'tan bir şey talep ve istirham etmedim!" demiştir.

Âriflerin bürhânı Ebu Osman hazretleri de "Rabbinize tazarru ile (boyun eğerek) ve gizlice duâ edin." (A'râf, 55.) âyet-i kerimesinin tefsirinde "Duâda tazarru demek; lütuf ve ihsânı hak ettiğini andırır fiil ve amelleri yâd ederek duâ etmeyip belki acz ve fakri ileri sürerek sebep ve illetsiz af ve merhamet dilemektir ki; vaki duâ kabul divanına yükselsin!" dedi.

2. Münacat

İLÂHİ TEDBİR VE TAKDİRE HAYRET

إلهي إن اختلاف تدبيرك وسرعة حلول مقاديرك منعا عبادك العارفين بك عن السكون إلى عطاء واليأس منك في بلاء.

Ya Rabbi! Şüphesiz senin tedbîrindeki ihtilâf ve takdirinin gelişindeki sürat ârif-i billâh olan havâs kullarını ilâhi lütuflarına istinat etmekten ve belâ zamanında da Senden umutsuz olmaktan men eyledi.

Nazmen Tercümesi

Ya Rabbi ihtilâf-ı tedbîrin
Hem sürat-i hulûl-u takdîrin

Men etti asfiyâ-i ebrârı
Yani ki ârifîn-i esrârı

Etmekten istinat imdâda
Hem yeisten zaman-ı ibtilâda

İzah

Tedbîrindeki ihtilâf; Cenâb-ı Hakk'ın meselâ bir insan ümitsiz hasta iken onun sıhhatini, ve bir kimse beş parasız bir fakir iken onun zenginliğini takdir etmesi, üstelik bu ilâhi takdirin harici tesirlerine hiçbir mani karışamayarak işin derhâl fiil sahasına çıkmasıdır. Şu halde "Takdirlerin gelişindeki sürat!" ifadesi de ilk cümlenin tefsiri olur. Binaenaleyh; ilâhi takdirin hiçbir vakitte değişmeyeceğini bilen ve ahkâmın renklendirmesi ile bilcümle kâinatın yeni elbise kisvesinde boy göstermekte olduğunu müşâhede eden havâs kullar, ne ilâhi lütuflara tamamıyla emniyet ederek mekr-i rabbâniden emin olurlar, ne de belâ ve musibetlerle ibtilâ halinde ilâhi lütuftan ümit keserek meyus kalırlar. Bilâkis ilâhi işleri, ya simya nakışlarına benzer bir "varlık gösteren yokluk", veyahut rüyanın tâbir ile tasviri kabilinden olarak nasıl anlaşılır ve ne yolda mana verilir ise öyle beliren bir hayal farzederek ondan meyil ve iltifat bakışını kesmekle ancak Vâcib-ül Vücûd hazretlerine varlığı hasrederler.

3. Münacat
KUL ZELİL, HAK KERİMDİR

إلهي مني ما يليق بلؤمي ومنك ما يليق بكرمك.

Ya Rabbi; benden benim zelilliğime layık olan haller, Senden de; Senin kerimliğine yakışan fiiller meydana gelir.

Nazmen Tercümesi

Hudâyâ leimime lâyık olan benden sudûr eyler
Kerimsin şanına lâyık olan senden sudûr eyler

İzah

Mevcûdun en mükemmeli olan insanın tıyneti (yaratılışı) akıl ve şehvetten terkip edilmiş olmasından dolayı; zaman zaman akıl ve hikmet gereğince hareket etmekte olduğu görülmekte ise de, çoğu kere hayvâni arzularına uymakla şeriat dairesinin haricinde koştuğu ve büyük küçük günahlara cesaretle Cenâb-ı Hakk'a karşı asi olduğu da müşâhede olunmaktadır. Zira insan unutmaya yatkın olduğu yönle ilâhi hukuku ifada tabiatı gereği tembellik ettiği gizli olmayan bir hakikattir. Nitekim ezelî ahidleri unutanların evveli de yüce ceddimiz Hazreti Adem'dir.

Şu halde insanın tabii hükümlere tutkun ve kötü işlerin kaynağı olduğu aşikârdır. Buna mukabil Cenâb-ı Rabb-i Kerim'in ilâhi azametine yakışan muamele de, sübhâni saltanatına karşı hiçbir tesiri olmayan seyyiât-ı ibâdı (kulların günahlarını) af ve mağfiret etmek ve lütfen tevbeyi kabul ile günahkârlar hakkında ihsan ve inâyet eylemek olduğu açıktır. Hatta ümmetinin âsilerini ilâhi azap ile korkutan bir şanlı nebiye hitaben âsi bir adamın "Ben şimdiye kadar pek çok kötülük ettiğim halde beni azabıyla tehdit ettiğin Rabbi Kerim, bana hiçbir cezalandırma muamelesinde bulunmadı!" demesi üzerine Cenâb-ı Hak o şanlı nebiye vahyen "Benim asi kula mühlet vererek derhal cezaya çarptırmayışım, Benim Kerim Rab, ve onun zelil kul olduğunu bildirmek hikmetine binaendir!" buyurmuştur. Aynı şekilde insanların büyük ne-

biler gibi ilâhi ahlâk ile vasıflananları da bu tecellîde hüküm sürer ve hareket ederler.

Ezcümle; Cenâb-ı Peygamber Efendimiz'in (a.s.) daima vaki kötülüklere iyilik ve af ile mukabele buyurmakla bütün kâinata numune-i imtisâl oldukları siyer kitaplarında kayıtlıdır.

Hazreti İsa (a.s.) dahi kendisine dil uzatan bir rezile lütufla muamele buyurduklarından dolayı şaşırarak itiraza kalkışan bir havariye "Şaşırma, o tabiatının kesesinden harcadı. Biz de fitratımızın heybesinden sarf ettik, her insan kendi kesesinde olan nakdi sarf eder!" cevabiyle insâni hakikatin birbirine zıt suretlerine işaret buyurmuştur.

4. Münacat
LÜTUF VE MERHAMET SAHİBİ HAK

إلهي وصفت نفسك باللطف والرأفة بي قليل وجود ضعفي أفتمنعني منهما بعد وجود ضعفي.

Ya Rabbi; Sen benim zayıflık ve ihtiyacımın vücûda gelişinden önce lütuf ve merhametle zatını bana vasfettin. Şimdi, zayıflığımın vücûda gelişinden sonra beni lütuf ve merhametinden men mi ediyorsun?

Nazmen Tercümesi

Hudâyâ lütuf ve refetle bana vasfeyledin zâtın
Vücûd-u fakr ve zafım olmamıştı ol zaman peydâ

Beni ol lütuf ve refetten aceb lâyık mı men etmen
Bu acz ve ihtiyacım olduğu halde vücûd-efzâ

İzah

Lütuf ilimle, merhamet iradeyle alâkalı olarak her ikisi de insanların henüz acz ve zaafı vücûd sahasına çıkmaksızın ezel âleminde Hak

Teâla'nın vasıflandığı ilâhi sıfattır. Bu sıfatlar; isim ve sıfatların âyinesi olan sonsuzluk âleminde "İnsan zayıf yaratılmıştır!" (Nisâ, 28.) ezelî sırrı meydana çıkıp insan acz ve ihtiyaç ile vasıflandırıldıktan sonra da tecellî etmesi hikmet gereğidir. Nitekim bu lütuf ve merhametin neticesi de; Cenâb-ı Hakk'ın rabbâni nimetini kulların aczi hakkında tamamlamaktan, yani fazl ve ihsanını zayıf insana lütfen ulaştırmaktan ibaret olduğuna göre, şu halde insan için tabiat icabı olan zayıflığın vücûda gelmesiyle beraber ihtiyaç arz ettiği lütuf ve merhametten men olunması nasıl düşünülebilir.

5. Münacat
İLÂHİ FAZL VE RABBÂNİ ADL

إلهي إن ظهرت المحاسن مني فبفضلك ولك المنة علي وإن ظهرت المساوئ مني فبعدلك ولك الحجة علي.

Ya Rabbi; eğer benden güzel işler zuhûr ederse, o Senin fazlınla meydana gelmiştir ve bana karşı cömertlik etmek sana mahsustur. Ve eğer benden kötülükler meydana gelirse, o da Senin adlinle sadır olmuştur, aleyhime delil göstermek de ancak Sana lâyıktır.

Nazmen Tercümesi

Hudâ ve nidâ zuhûr eylerse benden tâat ve ihsan
Senin fazlınladır lâyık Sana etmek bana minnet

Eğer benden olursa cürüm ve isyan zâhir ve peydâ
Senin adlinledir hem de Senindir şüphesiz hüccet

İzah

Hasenat; her türlü ibadet ve güzel sıfatlardır. Seyyiât; günah türleri ve yerilen huylardır. Bir insanın iyi işlere masdar (kaynak) olması, "Allah rah-

metini dilediğine tahsis eder!" (Bakara, 105.) nazm-ı celili uyarınca yalnız rabbâni bir lütuftur. Ve bir şahsın kötü işlere mazhar (zuhur mahalli) olması da, "Allah'ın saptırdığını yola getirecek yoktur!" (A'râf, 186.) ezelî hükmü gereğince ilâhi adalettir. Zira mülkün sahibi olan Cenâb-ı Hak mülkünde dilediği gibi hakiki mutasarrıf olduğundan istediğini sadıkların en başında kılar, dilediğini de zındıklardan eder.

Binaenaleyh güzel işlerin mazharı olan bir sadıkın bu mazhariyeti o hususta onun bir ezelî istihkakı vaki olduğu için olmayıp bilâkis, yalnız ilâhi cömertlik ile vücûda gelmesine binaen işaret edilen sadıka ihsanda bulunmak ancak Allah'ın şanına lâyıktır. Ve kötülüklere kaynak olan bir zındığın bu hâli de zulüm yolu ile olmayıp bilâkis bir mülk sahibinin mülkünde dilediği gibi tasarrufu kabilinden olarak sübhâni adalet ile zuhura geldiğinden "Ey kulum bu isyanı niçin işledin?" yolunda itap etmek suretiyle delil getirmek de yine Cenâb-ı Hakk'a mahsustur.

İmdi ukbâ yurdunda cezayı gerektiren hal; bir âsinin ezelen kötü işlere masdar (kaynak) olmasıdır. Mükâfatı gerektiren keyfiyet de bir itaatkârın ibadete mazhar bulunmasıdır. Gerçekleşen isyanın ilâhi hüküm ve takdir ile vücûda gelmesinden ve Hak Teâla'nın o isyanı ezelî ilmiyle bilmesinden dolayı sorgunun düşmesi ve cezanın yokluğu lâzım gelmez. Dolayısıyla bir âsi de bu yolda delil getiremez. Çünkü; ilim malûma tâbi olup malûm üzerinde tesiri olmadığı cihetle ezelî ilmi isyanın sebebi saymak işin hakikatine ve akla uygun değildir. Akıl erbâbı için lâzım olan hal ise; Hak Teâla'nın "dilediğini yapan" olduğunu yakinen bilerek "O, yaptığından sorulmaz!" (Enbiyâ, 23.) kudret kapısında ilâhi kazâya rıza göstermek ve Cenâb-ı Hak'tan yine rabbâni zâtına sığınmaktır.

İlâhi! Âsi kulun geldi senin kapına işte
Yalvarıyor daima sana isyan ettiyse de

Yakışır sana bu, bağışlarsan eğer beni
Kapından kovarsan bana gayrı kim acır

6. Münacat
KULA VEKİL HAK

إلهي آيف تكلني إلى نفسي وقد توآلت لي وآيف أضأم وأنت الناصر لي أم آيف أخيب وأنت الخفي بي.

Ya Rabbi; beni nasıl nefsime havale edersin? Halbuki sen benim için ezelden vekil oldun! Ben nasıl zelil olurum ki, sen benim için her defa yardımcı ve zafer bahşedicisin! Ya ben nasıl zarara uğramış olurum ki, bana sen daima lütuf ile muamele eylersin?

Nazmen Tercümesi

Havale nefse eylersin nasıl sen
Beni ya Rabbi vekilim olmuş iken

Nasıl hasıl olur bende mezellet
Ederken sen bana her-bâr nusret

Nasıl ya ben olam maruz-u hüsran
Bana eyler iken sen lütuf ve ihsan

İzah

El-Vekîl, En-Nâsır, El-Hafî ilâhi isimlerdendir. Bunların zeval bulmaz neticeleri olan kifâyet, menfaat, zafer gibi eserlerin şüphesiz fakr ve hacet vaktinde Allah'ın kullarından ayrı düşmesi tasavvur olunamaz.

Nitekim "O her şeye vekildir!" (En'âm,102.) âyet-i kerîmesi uyarınca bütün eşyânın, bilhassa Allah'ın kullarının ezelen vekâletini üstüne almış olan ulûhiyet sıfatlarına sahip bir zat, hiç müvekkilini başkasına muhtaç eder mi? Ve bir insan ki yardımcısı Allah (c.c.) olursa âlemde onun hakir ve zelil olması mümkün olur mu? Madem ki "Allah kullarına lütufta bulunandır!" (Şûrâ, 19.) ilâhi hükmü her an ve zaman aşikâr ve Cenâb-ı Hakk'ın ilmi kullarının gizli işlerine ve maksatlarının inceliklerine değin alâkadardır. Şu

halde tarîk-i ilâhi yolcusunun en uzak ümide ve en yüce taleplere ulaşmaktan mahrum kalması nasıl tasavvur olunur?

Nefsim hevâsıyla beni sen derbeder etme
İsyanım ile eyleme âvâre ilâhi

7. Münacat
HAK'TAN, HAKK'A MALÛM, HAK İLE KAİM SIFATLAR

ها أنا ذا أتوسل إليك بفقري إليك وآيف أتوسل إليك بما هو محال أن يصل إليك أم آيف أشكو إليك حالي وهي لا تخفى عليك أم آيف أترجم لك بمقالي وهو منك برز إليك أم آيف تخيب آمالي وهي قد وفدت إليك أم آيف لا تحسن أحوالي وبك قامت وإليك.

İşte ben sana ya Rabbi, sana olan fakr ve ihtiyacımla tevessül ediyorum. Nitekim sana ulaşması imkânsız olan bir hâli ben sana nasıl yaklaşma vesilesi kılarım? Ve sana beni ihata eden sıkıntılı hâlimden nasıl şikâyet ederim ki, sana ayan beyan aşikârıdır. Yahut kalbimdeki şeyi ben lisanımla sana nasıl tercüme ederim ki, o ancak sana racidir ve senden doğan ve var olandır. Ya da benim ümitvar olduğum emeller ve dilekler nasıl hüsrana uğrar ki, o emeller hep sana yöneliktir. Yahut benim ahvalim nasıl güzel olmayabilir ki, zikredilen hâller ancak seninle baki ve sana aittir.

Nazmen Tercümesi

Sana ben işte acz ve iftikârım
Vesile eyledim ey Kirdi-kârım

Nasıl ettim onunla ben tevessül
Ne mümkün ol sana tevassul

Nasıl ya eylerim şekvâ Hudâ'ya
O halden ki sana olmuş hüveydâ

Nasıl arz edeyim mâ-fi'z-zamîr
Sen intak eyledin sensin habîrim

İzah

Tevessül; yaklaşmak demektir. Vesile; kendisiyle yakınlık kurulan (yaklaşma sebebi olan) şeydir. İnsanın Hak Teâla'ya yaklaşması için vesilelerin en büyüğü ise, ilâhi rızayı gerektiren hal ile hallenmesidir. O da her halükârda Cenâb-ı Hakka ihtiyaç ve fakirliğini açığa vurmaktır. Çünkü ameller nefsâni vesveselerle ayıplı ve hayvâni gayelerle illetli bir takım fiiller olduğundan, insan için Allah nezdinde artık fakr ve ihtiyaçtan başka kabul ve terakki vesilesi olacak bir şey tasavvur edilmiş değildir. Bununla beraber fakr ve ihtiyaç insanın yaratılıştan ayrılmaz bir yönüdür ve en büyük zenginlikle vasıflanmış olan Hak Teâla hazretlerine bir hususi münasebeti yoktur. Onun için ârif müellif bu münacatında fakrı Allah'a ulaşma vesilesi kabul ettiğini beyan ettikten sonra, Ganiyyü'l-Âlemîn hazretlerine kendisiyle tevessül (yaklaşma) imkânsız olan böyle bir sıfatı nasıl vesile tuttuğuna da şaşırarak irşad haremgâhına bir kapı daha açmıştır. Zira; kendisiyle tevessül edilen fakr ile kendisine tevessül olunan Hak Teâla arasında –bir padişah ile maruzat vasıtası olan yüksek mevki sahibi vezir arasında olduğu gibi- alâka ve münasebet olmak lazımdır ki, tevessüle (vesile kılınmaya) lâyık olsun. Şaşkınlığın sebebi de işte bu münasebetsizliktir.

İmdi; fakrın vuslata vesile olması, fakr sıfatı ile vasıflanan fukaranın ancak vaki fakrından gaybûbet etmesiyle (habersiz olmasıyla) hasıl olur. Bu sebepten "Bir fakirin Cenâb-ı Hakk'a takdim edeceği şey nedir?" denilerek kendisinden suâl olunan Ebu Hafs-ı Kebir hazretleri: "Fakirin fakrından başka takdime şâyân nesi olur?" cevabını vermiştir. Âriflerin sultanı Bâyezîd-i Bistâmî hazretleri de "İstiğrak âleminde taraf-ı ilâhiden sırrıma 'Ya Bâyezîd! Bizim gaybî hazinemiz debdebe ve şan ile doludur. Eğer ki bizi istersen zillet ve fakirliğini arza yapış.' diye nida olundu!" buyurmuştur. İşte kendisinden gaybûbet olunacak fakr; zikredilen sultanın yapışmakla emrolunduğu bu fakrdır. Yoksa fakir olan kimse fakrını daima görmekle onu

vuslat vesilesi kabul edip ona güvenirse, bu fakr şüphesiz zikredilen illetli hallerden sayılacağından Allah'a ulaşmaya ve rızasını kazanmaya vesile olamaz. Bu hikmete binaen Ebu Hasan-ı Şazeli hazretleri mürşidinin sorduğu "Cenâb-ı Hakk'a ne ile vasıl olacaksın?" suâline; "Fakr ve ihtiyaç ile!" cevabını vermesi üzerine mürşidi: "Vallahi ya Eba Hasan! Cenâb-ı Hakk'a fakrınla vasıl olmak istersen O'na ortak kabul etmiş olduğun bir büyük putla vasıl olmuş olursun. Çünkü fakrın hakikati, fakrı görmekten kurtulmakla hasıl olur. Yoksa fakr ile iftihar edenler dünyanın en büyük zındıklarıdır!" buyurmuştur. Bununla ona, Cenâb-ı Hakk'a Hak'tan başka vesile olmadığını anlatmıştır. Bundan sonra müellif halinden Cenâb-ı Hakk'a ettiği şikâyete de hayret etmiştir. Nasıl hayret edilmez ki, şikâyet arzı, şikâyet edilen hali bilmeyen bir kimseye olur. Gaybleri bilen Cenâb-ı Hak ise ihata ettiği ilim dairesinden bir zerre hariç olmadığı için Hz. İbrahim (a.s.) bile Cenâb-ı Hakk'a hâcet arzı ile mükellef olduğu bir sıkıntılı zamanda "Allah'ın (c.c.) halimi biliyor olması beni talepten alıkoyuyor!" buyurarak şikâyetten sakınmıştır. Muhakkikler zümresi de "Şikâyet mercii yalnız Allah'tır!" sözünün gaflet ehline mahsus olduğunda ittifak etmişlerdir.

Müellif durumunu sözlerle tercümeden de şaşkınlık duymuştur. Zira kalbindeki şeyi sözlerle tercüme, muhataba maksadını lisan ile beyan demek olup halbuki lisanı söyleten "Bizi, her şeyi konuşturan Allah konuşturdu!" (Fussilet, 21.) âyet-i kerimesinin yüce manasınca her bir şeyi söyletmeye kadir olan cihanın yaratıcısı Cenâb-ı Hak olduğu ve bir şeyin yaratıcısı ise yarattığı o şeyin tafsiline âlim olmak zaruri bulunduğu halde insanın yaratma ve söyletmede asla hissedar olmadığı lisan ile sübhâni ilim ve iradenin mensuplarından olan kalbî emel ve vicdâni fikirlerini tercüme ve tâbir etmeye kalkışması şaşılacak bir şey olmaz mı?

Bir de insanların emel ve dilekleri –talebi olan heyetin cömert adamların kapılarına gidişi gibi- Cenâbı Vehhâb'ın manevî tarafına akıp gidiyor; Allah'tan gayrıyı bırakıp ulûhiyet kapısına her dakika teveccüh ve taalluk ediyor. Rabbi Kerîm ise, cömertlerin cömerdi olduğundan kendisine dönüp gelen emelleri boşa çıkarmaz ve ümitli kulu mahrum etmez. Binaenaleyh, ümitlere erememe zannında bulunmak hayrete şâyân olduğundan merhum İbn Ataullah ona da hayret etmiştir. Şu hayretler; nefsi görmeyi ve nefsâni halleri mülâhazayı, ve nefs ile bekayı, ve nefse izâfi noksanlıkları isnadı gerektirir. Dolayısıyla mu-

hakkikler zümresi masivâyı görmekten tamamen soyunup vaki hallerin de topunu Hakk'a nispet edip âlemde bâtıl ve abes vücûd (varlık) tasavvurundan teâlî ederek (yükselerek) bütün insâni halleri Hak'tan sâdır ve Hakk'a ait olduğu yönle hak ve güzel gördüklerinden müellif dahi münacatını bâtın hâl ve zâhir amellerinin rabbâni makamda elbette makbul olacağının beyanıyla imanının beratına bir irfan tuğrası tertip etmiştir.

8. Münacat
CAHALET VE MÂSİYETLE VASIFLI İNSAN

إلهي ما ألطفك بي مع عظيم جهلي وما أرحمك بي مع قبيح فعلي.

Ya Rabbi; bunca cahilliğime rağmen bana ne kadar lütufkârsın! İşimin berbatlığına karşın bana ne kadar merhametlisin!

Nazmen Tercümesi

Şu cehlimle nedir bu lütuf ve ihsânın bana ya Rab
Nasıl rahm eyledin bunca kusurumla sana ya Rab

İzah

Bir sâlik kul için bu hikmetin içerdiği şühûd ve idrak manası; Cenâb-ı Hakk'a karşı hayâ ve utanmayı gerektiren bir büyük meziyet ve bir faziletli hâldir. Dolayısıyla artık âlemde birer birer sayılması kabil olmayan ilâhi nimetleri itiraf etmek kadar beğenilen bir şey tasavvur olunur mu? Çünkü insan hâllerin sûretlerine bakar, oysa işlerin neticelerine cahildir. Binaenaleyh hastalık, musibet, kazâ ve belâya uğramanın da günaha keffaret veyahut dereceleri yükseltmek gibi şükrü gayr-i kabil bir lütuf ve inâyet olduğunu cehli sebebiyle düşünemeyerek nimet rica eder, ve âfiyet diler. Cenâb-ı Hak ise; kulunun şu cehline ve fiilinin çirkinliğine bakmayarak yine bol bol lütuf ve inâyet edici olmaktan ve kuluna af ve merhametle bakmaktan geri durmaz. "O, bağışlayandır, merhametlidir!" (Yûnus, 107.)

9. Münacat
HAKK'IN YAKIN, KULUN UZAK OLUŞU

إلهي ما أقربك مني وما أبعدني عنك.

Ya Rab; sen bana nasıl yakınsın ve ben senden ne garip uzağım.

Nazmen Tercümesi

Nasıl ben mücrim ve âciz kula ya Rabbi karîb oldun
Ne yolda ben de senden ey Hudâ dûr ve baîd oldum

İzah

Cenâb-ı Hakk'ın kuluna yakınlığı, ya irfan ve şühûd ehlinin dediği gibi zâtıyla, yahut hicap ve vücûd ehlinin zannettiği tarzda ilmiyledir. Şu yakınlığı, "Cenâb-ı Hak her nerede olursanız sizinle beraberdir." (Hadîd, 4.) ve "Ben insana şah damarından daha yakınım!" (Kaf, 16.) sübhâni fermânı ispat ettiği gibi, bilcümle masivâullâhın ilâhi vücûd ile kaim olması itibariyle Cenâb-ı Hak'tan ayrılmayışı ve mevcut yaratılmışların topu da tecellî tarîkleri olup her birinin insanı Cenâb-ı Hakk'a ulaştırmaya ayrı ayrı sebebiyeti yönüyle de yakîn ve sübûta (Allah'a yakınlığa) vesiledir. İnsandan ilâhi uzaklığı icap eden keyfiyet ise, Cenâb-ı Hakk'ı müşâhede edememeye sebep olan beşerî sıfatlar ve tabii hükümlerdir. Eğer şu vehmedilmiş uzaklık beşerî sıfatların gereği olmasaydı Cenâb-ı Hakk'ı talep abes olurdu. Zira bir şeyi talep etmek tâlibin nazarında matlûbun uzaklık ve yokluğunu ispat eden delillerdendir. Şu halde vaki yakınlık Mevlâ'nın kapısına sımsıkı bağlanıp bütün masivâdan ümit kesmeyi ve vehmedilmiş uzaklık da yakınlığı talebi gerektirdiğinden Ebu Abbas-ı Mürsî hazretleri de şu yolda bir ârifâne duâda bulunmuştur: "Ya Rabbi! Sen yakın ve ben uzağım. Bana yakınlığın beni masivâdan meyus ve benden uzaklığın da beni daima seni talebe istekli etti. Öyleyse bana fazl ve ihsânınla muamele et ki, benim şu talebim senin talebin sebebiyle mahv ve fâni olsun Ya Kavî, Ya Azîz !."

Lütfet beni mahcûb-u vücûd eyleme Ya Rabb
Nâ mahrem-i âsâr-ı şühûd eyleme Ya Rabb

10. Münacat
RAÛF HAK'TAN PERDELİ OLMA

إلهي ما أرأفك بي فما الذي يحجبني عنك.

Ya Rabbi! Sen bana ne kadar da rahîm ve raûfsun. Şu halde beni senden uzak ve perdeli eden nedir?

Nazmen Tercümesi

Seni bunca bana rahm ettiren hikmet nedir Ya Rabbi
Beni mahcûb eden senden şu halde hangi dâidir

İzah

Şiddetle ilâhi merhameti müşâhede etmek, nefis ve sıfatlarını görmekten geçmeyi lüzumlu kılıyor olup, şu halde; Hak ile kul arasında zâhir perdesi kalmayacağından ve şu ilâhi yakınlık da ezelen ve ebeden zuhûra hüküm-ran olduğu halde sebepsiz insanın Cenâb-ı Hallâk-ı Cihan'dan yine perdeli olması ise çok şaşılacak şey olduğundan, bu hakikati müellif sual sorup an-lamak tarzında ifade etmiştir.

Sensin bize bizden yakın
Görünmezsin hicâb nedir

11. Münacat
ESERLERİN HAKK'I BİLDİRİŞİ

إلهي قد علمت باختلاف الآثار وتنقلات الأطوار أن مرادك مني أن تتعرف لي في آل شيء حتى أجهلك في شيء.

Ya Rabbi! Eserlerin çeşitliliği ve tavırların intikalleri sebebiyle muhakkak bildim ki, benden senin muradın her bir şeyde bana kendini bildirmektir. Tâ ki sana hiçbir şeyde cahil olmayayım.

Nazmen Tercümesi

Bildim eyâ Hudâvend-i mülket-i teâla
Âsârın ihtilâf ve tenakkulünden el-hak

Bilinmek olduğun kim benden senin muradın
Bir şeyde olmayım tâ câhil sana ben ancak

İzah

Tavırların intikalleri (değişkenliği); eserlerin çeşitliliğinin tefsiridir. Ben tavırlarımın intikallerinden ibaret olan üzerimdeki eserlerinin çeşitliliği ile senin muradının bana her şeyde kendini bildirmek olduğunu anladım demektir.

Zira tavırlar; ilâhi işler cümlesinden olan sıhhat ve maraz, gına ve fakr, kabz ve bast, tâat ve isyan, yokluk ve vücûd ve bunların benzeri olan vaki haller olup bu haller de aynen ilâhi sıfatların eserleridir. Öyleyse ilâhi murad; şu tavırların intikalleri (değişkenliği) ve bu eserlerin çeşitliliği ile insana azamet ve vahdâniyetini, cemâl ve celâlini meçhûl yüzleriyle bırakmayarak her şeyde hususi marifet ile bildirmek olmasa, ve bu tavırlardan da ancak insana bir tavrı gerekli kılıp insan da ondan razı ve onu seçmiş olsa irfan erbâbının Cenâb-ı Hakk'a olan marifeti şüphesiz noksan, ve müşâhedesi elbette kısa olmak lazım gelirdi. Mesela bir insan maraz ve hastalıklara müptelâ olduğu veyahut fakr ve ihtiyaca duçar bulunduğu bir zaman Cenâbı Kadir-i Mutlak'ın kendisine şifa vereceğini, veyahut dünyevî felâketler ile gayra ihtiyaçtan müstağni eyleyeceğini ve zaten bu maraz ve fakrı kendisinde halk ve takdir eden o Cenâbı Hallak-ı Cihan olduğunu bilirse şüphesiz teselli

olur. Dolayısıyla sabır ve sükûtu seçer. Ve bilâhare hastalığın âfiyete ve fakrın gınâya, Allah'ın lütfu ile dönüştüğünü gördüğünde de müteyakkinâne ve ârifâne şükür ve hamd vazifesini bir kat daha ifa eyler.

Farzımuhal (diyelim ki) Hakîm-i Mutlak hazretleri şu manevî tavırlardan bir tavrı; mesela sıhhat ve gınâyı insanda ilelebet devam ettirip âlemde hiçbir fert için onun zıttı mukabeleye de kudret olmamış olsa, maraz hali ya da fakr halindeki ilâhi kudret yani hastalık ve fakirliği keşf ve izale edecek ancak Cenâb-ı Hak olduğu insan için zevk ve yakîn yoluyla malûm olamayacağından rabbâni tecellî bu iki yönden cehalet perdesi ardında örtülü kalıp gider. Şu halde marifetullah noksan, ve rubûbiyet eserlerini müşâhede kısır olur. Halbuki her an insan; ibadet ve mücâhede derecesine göre peşin cennet olan marifetullah bahçelerinde salınarak ve onun ebedî nimet ve zevklerine dalarak bahtiyar olmakla şu bâki devletin tamamına da nail olmak için beşerî hallerden hiçbirinde Cenâb-ı Hak'tan gafil olmaması lazım gelir. Bazı ârifler: "Âhiret tarlası olan dünyada vaki peşin cennete her kim dahil olursa, sonraki cennete ve uhrevî nimetlere arzu duymaz. Ve âlemde bir halden de ürkmez!" diyerek marifetullahı tefsir etmiş ve bazı kimse tarafından kendisine peşin cennet neden ibaret olduğu sorulması üzerine de "Marifetullahtır!" cevabını vermiştir. Malik b. Dinar hazretleri de "Bilcümle insanlar en güzel şeyi tanımaksızın dünyadan çıkıp giderler!" buyurmuştur. Ve en güzel şey nedir denilerek sorulması üzerine de marifetullah olduğunu haber vermiştir.

12. Hikmet
RABBÂNÎ CÖMERTLİĞİN ÜMİTLENDİRİŞİ

إلهي آلما أخرسني لؤمي أنطقني آرمك. وآلما آيستني أوصافي أطعمتني منتك.

Ya Rabbi! Her ne zaman alçaklık ve isyanım dilsiz etse beni, senin lütuf ve keremin söyletiyor. Ve her ne zaman beni kötü vasıflarım ümitsiz eylerse, senin cömertlik ve ihsanın ümitlendiriyor.

Nazmen Tercümesi

Beni liemim ne dem lâl etse Ya Rabb
Yine intak eder ikramın elbet

Ne dem meyus beni evsâfım etse
Yine atımma' eder in'âmın elbet

İzah

Alçaklık; burada fenalık manasına ilâhi emirlere muhalefet ve Cenâb-ı Hakk'a itaatsizliktir. Şüphe yoktur ki bu utanılacak hal; insanı Cenâb-ı Rahman'a duâ ve talepten suskun ve dilsiz eder. Kerim olan Rabb-i Rahim'in fazl ve ihsanı ise, "Kerem gördükçe ey Bâki gedâlardan rica artar!" neşidesince talep ve duâya cesaretli kılıp, kerim pazarının süsü olan feryad u figana girişmeyi icap ettirir. Aynı şekilde insanın beşerî kötü vasıfları "Emrolunduğun gibi dosdoğru ol!" (Hud, 112.) bâbında istikametten umutsuz ederse de, salihi ve günahkârı kapsayan rahmanî lütuf da insana kulluk âdâbını meydana koymada cesaret bahşetmekten geri kalmayarak ümit verici teselli olur.

13. Münacat

KURU DAVA

إلهي من آانت محاسنه مساوئ فكيف لا تكون مساويه مساوئ ومن آانت حقائقه دعاوى فكيف لا تكون دعاويه دعاوى.

Ya Rabbi! Bir kimse ki amellerinin iyisi bile fenalıklar ola, onun zâtındaki kötü haller artık nasıl fenalık olmaz? Ve bir kimsenin ki hakikatleri dahi kuru davadan ibaret ola, onun iddiaları artık nasıl boş bir inat omaz?

Nazmen Tercümesi

Bir kes ki maâlîsi mesâvîdir ilâhî
Olmaz mı mesâvîsi onun gayrı mesâvî

Şol kul ki deâvî oluyor cümle ulûmu
Artık onun olmaz mı deâvîsi deâvî

İzah

Bu münacat; insana nispet olunan kemâlin noksanın ta kendisi olduğunu beyan eden açık delillerdendir. Şu halde insanın zatına mahsus olan noksanına artık ne nazarla bakılmalıdır? Hakikatler; ilim ve marifetler olup, davalar ise; hakikate uygun olmayan iddialardan ibarettir. Salih amellerin fenalıklar olması ucub ve gizli riyâdan kurtulmuş olamadığından dolayıdır. Salih ameller ucub ve rıyânın karışması sebebiyle fenalık olursa doğrudan doğruya fenalık olarak vaki olan kötü ameller nasıl sırf fenalık olmaz? İlim ve marifetler; onunla vasıflanan kimsenin itikadına göre hak ve hakikate muvafık olmadığı cihetle kuru davalar olunca, haddizatında boş iddialardan ibaret olan hayâlî zanların artık sırf kuru davalar olacağında şüphe var mıdır? Kısacası insan bütün hallerde kusur dolu, ve Cenâb-ı Rabb-i Gafûr'un afvına muhtaçtır.

14. Münacat
İLÂHİ HÜKÜM VE RABBÂNİ İRADENİN HAKİMİYETİ

إلهي حكمك النافذ ومشيئتك القاهرة لم يترآا لذي مقال مقالا ولا لذي حال حالا.

Ya Rabbi! Karşı konulmaz hükmün ve kahir iraden ne söz ehline bir söz, ne de hâl sahibine bir hâl bırakmıştır.

Nazmen Tercümesi

Kazâ-yı nâfizin terk etmedi ey Hâkim-i Kâdir
Ne ehl-i nutka akvâlin ne sâhib-i hâle hâlin

İzah

Hüküm, "Bir şeyi dilediği zaman, O'nun buyruğu sadece, o şeye "Ol!" demektir hemen olur." (Yâ-Sin, 82.) âyet-i kerimesinin delâlet ettiği tekvîn (yaratma) hitabına işarettir. Ezelî ilâhi ilimden ibaret olması da câizdir. Fakat burada kazâ manasına olması mutasavvıfların tamamının tercihidir. Kazâ; lügaten ziyade-i ahkâm ile beraber fiilden ibarettir. Eş'arîlere göre kazâ; eşyâya lâyezâldeki vaki hallerine dair ezelî iradedir. Hükemâya göre; Cenâb-ı Hakk'ın hiçbir sebebe ihtiyaç duymaksızın topluca yaratmış olduğu aklî âlemde bilcümle mevcudâtın vücûdundan ibarettir. Bu vücûd; en güzel tarzlarda mevcudâtın feyezânı (coşması) için başlangıç olan ezelî inâyet diye isimlendirilmiştir. İrade; iki takdirin birini vakitlerden birinde vukua tahsis icap eden sıfattan ibaret ise de burada hüküm ve kazânın atıf tefsiri olarak kullanılmıştır. İradeyi kahr (galebe) diye nitelemek; ceza ve musibetlerin meydana gelişine ilgisi yönüyledir. Nimet ve ihsanın meydana gelişine ilgisi yönüyle ise kahr ile nitelenemez. Kader; mevcudâtın, hâricî kısımlarında ve cismânî heyûlâsında (maddesinde) tafsil üzere birbiri ardınca vücûda gelmesinden ibarettir. İşte bu manaya "Her bir şeyin hazineleri bizim katımızdadır. Biz onu ancak belli bir ölçüye göre indiririz." (Hicr, 21.) âyet-i kerimesi delâlet eder.

Bu münacat ile müellif, sülûk ehline havf (Allah'tan korkma) makamını lüzumlu kılıyor. Çünkü Cenâb-ı Hakk'ın, "İstediğini yapan ve dilediğince hükmeden!" olduğunu yakinen bilen ârifler; ilâhi hakikat ve ledünnî ilimler ile söz söylüyor ve tecellî, keşif, kerâmet hâllerini yaşıyorlarsa da ilâhi hükmün nüfûzunu, ve ilâhi iradenin kahr ve galebesini, ve Bülâm b. Baûrâ ve Bersisâ gibi keşif ve riyâzet erbâbının bilâhare ilâhi iradenin kahrı ile hâllerinin alındığını ve sonunda mahrum olduklarını düşünerek ilâhi mekrden emin bulunmaz ve ibtidai taayünlerine (itibarlarına) mağrur olmazlar.

15. Münacat
İBÂDETE GÜVENİ YOK EDEN İLÂHİ ADALET VE RABBÂNİ LÜTUF

إلهي آم من طاعة بنيتها وحالة شيدتها هدم اعتمادي عليها عدلك بل أقالني منها فضلك.

Ya Rabbi! Benim meydana koyduğum ne kadar tâat (ibadet) ve sağlam kılıp güzel eylediğim ne kadar hâlet vardır ki, senin adlin benim onlara olan güvenimi yıkıp yok etti. Kuşkusuz beni onlara itimattan senin fazl ve ihsanın vazgeçirdi.

Nazmen Tercümesi

Hudâyâ gerçi ettim çok amel çok hali de teşyîd
Fakat hedm etti adlin itimadım iş bu a'mâle

İkale eyledi belki beni ey Vâhibü'l-a'mâl
O a'mâle taallûkten nazar-ı ihsân ve ifdâle

İzah

Tâat; sâlik kulun zâhirî sıfatı. Hâlet; bâtınî sıfatıdır. Tâat bina etmek ise; tâati bilcümle şart ve âdâbıyla emredildiği gibi yerine getirmektir. Hâleti sağlam kılmak da; hâletin nurlu yüzünü, sefâsına keder ve ziyâsına zarar veren şeylerden korumak ve ihlâs ziyneti ile süslemektir. Sâlik kul bu iki hali elde ettiğinde artık kendisini her korktuğundan emin ve yakîn kalesinde korunmuş zannederse de, ilâhi adaleti düşündüğünde, yani Cenâb-ı Hakk'ın amel edenlerin amellerine bakmayıp daima ilâhi iradesi gereği dilediği gibi kudretini tecellî ettirdiğini bilince itimat binaları yıkılır, bilâkis tâat ve ibadete güvenmekten vazgeçip rahmet deryasının genişliğini tefekkür ederek rabbâni fazl ve ihsâna istinat eder.

Fazlınla nazar kıl bu günahkâra ilâhi

16. Münacat
FİİLEN TAÂT OLMASA DA, MUHABBETLE DEVAM EDİŞİ

إلهي أنت تعلم وإن لم تدم الطاعة مني فعلا جزما فقد دامت محبة وعزما.

Nazmen Tercümesi

İlâhî sen bilirsin gerçi benden tâatın fiilen
Devam etmezse de azim ve muhabbet daim olmuştur

İzah

"Yarabbi sen benim ibadete olan hüsnüniyet ve muhabbetimi bilirsin!" demektir. Gerçi kulluğun gereği tâata kusursuz devam etmek ise de, beşeriyet icabı olan âcizlikten dolayı devamsızlık da kaçınılmazdır. Şu kadar ki, tâate azim ve muhabbetin devamı da aynı tâattir. Küllî mahrumiyet ise ancak fiilen tâatsizlikle beraber, azim ve muhabbetin de yokluğuna bağlı olduğundan; irfan sığınağı müellif, tâate azim ve muhabbetini dahi burada af ve inâyet vesilesi sayarak münacat arz etmiştir.

17. Münacat
AZMEDİŞ

إلهي آيف أعزم وأنت القاهر وآيف لا أعزم وأنت الآمر.

Nazmen Tercümesi

Hudâyâ ben nasıl azm eylerim sen çünkü kâhirsin
Nasıl terk eylerim azmi ki, sen cebbâr ve âmirsin

İzah

Tâatleri (ibadetleri) yerine getirme ve yasakları terk hususunda azmin varlığını akıldan uzak gösteren hal; bilcümle eşyâda kahr-ı ilâhiyi (ilâhi hükmün gâlibiyetini) görmektir. Zira; her kim kahr-ı ilâhiyi görür ve idrak ederse onun azmi bâtıl olur. Çünkü Hak galip gayrı mağluptur. Azmin yokluğunu akıldan uzak görüşün senedi de, Cenâb-ı Vâcib-ül Vücûd'un fermanıdır. Zira ilâhi emirleri duymak ve müşâhede etmek, derhal uymayı ve ihmalden sakınmayı icap eder.

Şu halde insan; bilcümle hallerinde tedbirden âciz, ve işlerin takdirinde şaşkın durumda olduğu kuşkusuzdur. Binaenaleyh Cenâb-ı Hakk'a teslim ve tevekkülden başka selâmet çaresi de tasavvur edilmiş olmadığından ârifler zümresi ahvâl ve eşyâdan hiçbir şeyde kati karar ve yakîn göstermeyerek daima Hak Teâla'ya işleri havâle ettiler. Öteden beri "Merd-i ârifin kalbi yoktur!" kelâmının dillerde dolaşması da bu hikmete binaendir.

18. Münacat

ESERLERE ALÂKA HAK'TAN UZAKLIKTIR

إلهي ترددي في الآثار يوجب بعد المزار فاجمعني عليك بخدمة توصلني إليك.

Nazmen Tercümesi

Hudâyâ kâinata nisbetim teb'îd eder senden
Beni bari sana mevsil olan hizmetle kıl meşgul

İzah

Eserlerde tereddüt; mükevvenâta (mevcudâta) alâka ve istinattan, yahut eserler ile hakiki müessir olan Hak Teâla'ya delil getirmekten ibarettir. Eserlere alâka ve istinat ise; Cenâb-ı Hakk'a vusûlden uzaklaştıracağı gibi eserler ile delil getirmeye kalkışmak da –bu da zaten delil getirenin nezdinde

müessirin gaybûbetinden kaynaklanacağı yönle- insanı ilâhi müşâhedenin tecellîlerinden ayrı eyleyeceği şüphesizdir. Çünkü hakikat erbâbı, bilâkis müessir ile eserlere delil getiren şühûd ve rü'yet (görüş) ashâbıdır. Binaenaleyh amel ve mücâhede ile kalbin eserlere, hallere ve makamlara istinadı ve alâkası kesilmelidir ki, vahdet sırrı ve vuslat zevki zuhur etsin!

19. Münacat
VAHDÂNİYETİ İSPAT

إلهي آيف يستدل عليك بما هو في وجوده مفتقر إليك. أيكون لغيرك من الظهور ما ليس لك حتى يكون هو المظهر لك متى غبت حتى تحتاج إلى دليل يدل عليك. ومتى بعدت حتى تكون الآثار هي التي توصل إليك.

Nazmen Tercümesi

Vücûdunda sana muhtaç olan bir şeyle ey Fa'al
Nasıl mümkün olur etmek sana onunla istidlâl

Olur mu gayr için vâki zuhûr olmaz isen zâhir
Ki imkân var mıdır hatta o gayr olsun seni müzhir

Ne dem oldun ki gâib olasın muhtâc-ı istidlâl
Baîd oldun ne dem ki tâ sana âsâr ede îsal

İzah

Delil, delâlet olunandan daha aşikâr olmadıkça delil olamayacağından; zuhûru Hakk'ın nûru ile gerçekleşen yaratılmışlar ile o celâl sahibi yaratıcıya delil aramak pek yakışıksız addolunmuş ve binaenaleyh nazar ve istidlâl (delil arama) erbâbının şühûd ve müşâhede sahiplerine nispetle adeta insanların avamı kabilinden olduğuna kani olunmuştur.

Letâifu'l Minen'de "Delil erbâbının şühûd ehline nispetle insanların avamı kabilinden olması, şühûd (müşâhede) ehlinin delil erbâbına karşı Cenâb-ı Hakk'ı zuhûr mertebesinde delile ihtiyaçtan takdis etmelerinden dolayıdır. Şu halde delilleri yaratan ve takdir eden bir yüce zât; mahlûkun deliline ihtiyaç ile nasıl vasıflanmış ve kullarına delil tarif eyleyen bir Allâm-ül Guyûb; bürhan ve delil ile nasıl tanınmış olur?" dedi. Hakikatlere vakıf bir şeyh de: "Ey yüce himmetli mürşid Allah nerededir?" diyerek suâl eden bir mürid-i âgâhına "Yazık sana, hiç göz ile beraber "nerede" talep olunur mu? Yani zaman ve mekân kendi vücûd gölgesinden ibaret olan Yezdân mekânda aranılır mı?" cevabını vererek hakikati izhar eylemiştir.

Mahv eyle gönülden eser-i nakş-ı sivâyı
Gayriyyeti bî-nâm ve nişân eyle ilâhi

20. Münacat
HAKK'IN GÖZETİCİLİĞİ

إلهي عميت عين لا تراك رقيبا وخسرت صفقة عبد لم تجعل له من حبك نصيبا.

Nazmen Tercümesi

Seni ya Rab rakîb addetmeyen göz oldu nâ-bînâ
Nasibi olmayan aşkından oldu tâcir-i hâsir

İzah

Göz ile murat; basiret gözüdür. Gözetici; kontrol eden demektir. Bir kimse, Cenâb-ı Hakk'ı bütün hallerini görücü ve bilcümle iyilik ve kötülüklerini kendisine aşikâr bilirse kötü amellere ve çirkin fiillere cesaret etmekten utanır, ve ilâhi rıza hilâfında vukua gelecek hallerini Cenâb-ı Hakk'ın görmesinden elbette korkar ve hayâ eder. Basiret nur-

ları sönen ve manevî körlüğe müptelâ olan insanlar ise, bu şerefli vasıflardan yoksun kalacakları için şüphesiz her türlü isyan ve kötülüklere cesaret etmekten çekinmezler. Bu hikmete binaen Peygamber Efendimiz (a.s.) "İnsanın Allah'a sadakatinin en efdali, her nerede olursa Cenâb-ı Hakk'ın kendisiyle beraber olduğunu yakînen bilmesidir!" buyurmuştur. Hatta "Bir kimse eğer isyan edecekse kendisini Cenâb-ı Hakk'ın görmeyeceği bir mahalde isyan etmelidir!" hikmetli cümlesiyle de isyan menedilmek istenilmiştir.

Hak Teâla hazretleri de Kur'an-ı hakiminde "Ne iş yaparsan yap ve sizler ona dâir Kur'an'dan ne okursanız okuyun; ne ederseniz edin; yaptıklarınıza daldığınız anda, mutlaka Biz sizi görürüz." (Yûnus, 61.) buyurmuştur. Cenâb-ı Hakk'ın kuluna muhabbeti, kulunun fiillerinden rızası ve onu senâsı ve hakkında rahmet ve ihsan ile muamelesidir. Ve kulların Cenâb-ı Mevlâ'ya muhabbeti de, ilâhi emirlerine uymak ve nehiylerinden sakınmak ve kalbiyle Hakk'a incizâb ve tazim ve heybettir. Münacat cümlesindeki "muhabbetin" ifadesi; Allah'ın kula ya da kulun Allah'a muhabbeti olarak iki manada da algılanabilir. Fakat "Allah onları sever, onlar da Allah'ı severler." (Mâide, 54.) âyet-i kerimesinde kullarına müteallik olan ilâhi muhabbeti kullarının kendisine olan muhabbetinden öne geçirerek zikrettiğine nazaran Hakk'ın muhabbeti, kulunun Hakk'a muhabbetine asıl ve esas olduğu anlaşılır. Şu halde âşıkların mahbûbu olan âlemlerin Rabbi her kime muhabbet tecellîsinden bir zerre ihsan ederse, o kimse dünya ve âhiret kazancına sahip ve gözleri aydın olur. Ve muhabbet neşvesinden mahrum olan kimse de, bilâkis kaybetmiş ve zarara uğramış ve iki dünyada sırların zevkinden uzak olur. Bazı inen sahifelerde "Ey kulum ben seni seviyorum benim senin üzerindeki şu hakkım hürmetine sen de bana muhabbet et!" buyurulduğu rivayet edilmiştir. Zeyd b. Eslem hazretleri: "Cenâb-ı Hak kulunu o derecede sever ki, nihayet ilâhi muhabbeti: 'Ey kulum her neyi istersen işle ki, ben seni ya günahından himaye veya tevbeye muvaffakiyetle şüphesiz af ve mağfiret ederim!' diyecek mertebeye varır!" dedi.

21. Münacat
VÜSÛLDEN SONRA AYIKLIĞA DÖNDÜRÜLÜŞ

إلهي أمرت بالرجوع إلى الآثار فارجعني بكسوة الأنوار وهداية الاستبصار حتى أرجع إليك منها آما دخلت إليك منها مصون السر عن النظر إليها ومرفوع الهمة عن الاعتماد عليها إنك على آل شيء قدير.

Nazmen Tercümesi

Emr ve ferman eyledin avdetle çün âsâra sen
Kisve-i nûr ile irca' et beni ey Zü'l minen

Tâ ki ol âsârdan ben bezmgâh-ı vuslata
Varayım ondan nasıl oldumsa dâhil hazrete

Sırrım ol âsârda olsun taalluktan masûn
Onlara gönlümde de hiç itimadım olmasın

Ey müfîzü'l-hayr ve'l-cûd ve eyâ Rabb-i habîr
Şüphe yoktur bunda kim her mümküne sensin kadîr

İzah

Burada eserlerden maksat, ehl ve iyâl ve evlât ve mallardan ibaret olan ilâhi mükevvenâttır (mevdudâttır). Eserlere geri dönmekle kastedilen de, Cenâb-ı Hakk'a vâsıl olup da mevcut mükevvenâttan tamamen soyunduktan sonra tekrar uyanıklık ve halk âlemine geri dönerek zikredilen mükevvenâta yeniden karışmak ve ülfet etmektir. Şu kadar ki; tekrar halka karışmak, bazı defa Hak'tan meşguliyet ve mahcûbiyet iktiza eder. Öyleyse; şu perdelenme ve alâkadan kurtularak geri dönüş ve halka karışma ancak, sâlikin, halka alâka ve irtibata mani nûr ve tecellîler kisvesine bürünmesine ve basiret gözünü hidayet nûruyla aydınlatmasına bağlıdır. Ta ki halk ile olmakla beraber yine Hak'tan meşgul ve perdeli olmasın! Nasıl ki; bu sâlikin seyr ve sülûkun

başlangıcında halk âleminden Cenâb-ı Hakk'a yükselmesi de bu suretle vaki olmuş ve olması da lazımdır, yani sır ve niyeti eserlere nazardan korunmuş ve himmeti mükevvenâta istinattan vareste olarak. Madem ki işaret edilen sâlik işin başında halk ve eserlere alâkayla Hak'tan perdeli ve ayrı olduğu halde bilâhare tecellî hil'atini giyinmekle Allah'a vasıl oluyor, binaenaleyh işin nihayetinde de bu kudsi haller ile vasıflanarak Hak ile mütehakkık olmadıkça yine kevnî (dünyevî) alâkaların tesiri altından kurtulmak mümkün olmayacağı basiret erbâbının ittifak ettiği bir hakikattir. İşte irfan sığınağı müellifin münacatı da bu noktaya dairdir.

22. Münacat
ZELİLLİĞİN AŞİKÂRLIĞI

إلهي هذا ذلي ظاهر بين يديك وهذا حالي لا يخفى عليك منك أطلب الوصول إليك وبك أستدل عليك فاهدني إليك وأقمني بصدق العبودية بين يديك.

Nazmen Tercümesi

Benim züllüm huzurunda senin zâhirdir ey Mevlâ
Hafî olmaz sana halim benim ey Hâlık-ul eşyâ

Sana senden talepkâr-ı vusûlüm daima ya Rabbi
Seni ancak sana hem eylerim ben rehnümâ ya Rabbi

Sana artık beni nûr-u kemâlinle hidayet kıl
Huzurunda ubûdiyetle sâdık et ikamet kıl

İzah

Cenâb-ı Hakk'a karşı acz ve zillet itirafı, izzetin ta kendisi; ve ümit kapısında ihtiyaç arzı da kabule sebep olduğundan hakîm müellif; bu münacatını acz ve zillet beyanıyla nitelemiştir.

Zünnûn-u Mısrî "Cenâb-ı Hak bir kulunu nefsinin zilletine delâlet etmek kadar âlî bir izzetle aziz ve yüce, ve nefsinin zilletinden gafil ve perdeli etmek gibi de bir mezelletle hakir ve zelil etmemiştir!" buyurdu.

İnsan nasıl zelil olmaz, çünkü fıtraten acz ve yoksunluğa müptelâdır. Bu sebepten Hakk'a vusûl ancak Hakk'ın delâletiyle hasıl, ve Allah'a vasıl olanların irfanı da Hakk'ın feyziyle kâmil olur. Ârifler zümresi hiçbir zaman gayrıya rağbet nazarıyla bakmayıp Hak'tan da zât-ı pâk-i ilâhisinden başka bir şeyi talep etmezler. Zira Cenâb-ı Hak bütün âlemleri kuşatmış olduğundan Hakk'a vusûl; bütün âlemlere marifet hasıl etmekten doğar. Hak Teâla hazretleri ise cümle mecudâttan evvel zâhir ve bütün mezâhir (görünenler) O'nun zuhuruyla gizlilik perdesinin ardında örtülü olduğundan Hak Teâla hazretlerini artık sübhâni nûrundan başka ne aşikâre ettirebilir ki, onunla O'na delil aransın? Hatta "Hak teâlayı ne ile bildin?" suâline âriflerin sultanı Bâyezid-i Bistâmî: "Yine kendisiyle bildim. Eğer ki zuhûrunun nûru olmasa idi Rabbim Teâla'yı asla bilemezdim!" cevabını vermiştir. Ebul Kasım en-Nasr Âbâdî de: "Bilcümle eşyâ ilâhi vahdâniyete yine Hak teâla tarafından yol gösterici delildir. Şu halde Cenâb-ı Hakk'a Hak'tan gayrı ne delil olabilir?" demiştir. Ahmed b. Ebul Havâri hazretleri de: "Cenâb-ı Hakk'a Hak'tan başka delil olamaz. Marifet ilimleri ise, ancak hizmet âdâbı ve kulluk vazifeleri hakkıyla yerine getirilmek için talep olunur!" buyurmuştur.

Sana vasıl olur elbette kalmaz râh-ı gurbette
Olursa her kime nûr-i cemâlin rehnümâ ya Rabb

23. Münacat
LEDÜNNÎ İLMİ TALİM RİCASI

إلهي علمني من علمك المخزون وصني بسر اسمك المصون.

Nazmen Tercümesi

Bana ilm-i ledünnîden edip tâlim inâyet kıl
Dahi ism-i masûnunla beni ya Rab sıyânet kıl

İzah

Saklı ilimden murat, ilm-i ledündür. Cenâb-ı Hakk'a izafeti, teşrîf ve tazim izafetidir. Bu ilmin ulûhiyet nezdinde saklılığının manası; her ârife ihsan olunmayıp -mahfuz padişah hazinesi olan çok kıymetli ve pahalı cevâhir gibi- ancak evliya-ı kirâmından ilâhi rahmet için ayrılmış olan belli zatlara talim ve ilham olunmasından ibarettir. İşte buna Cenâb-ı Hakk'ın hazreti Hızır hakkında "Katımızdan kendisine bir ilim öğrettik." (Kehf, 65.) buyurması açık bir delildir. Bu konuda Peygamber Efendimiz de (a.s.) "İlâhi ilimlerden saklı inci gibi bir yüce ilim vardır ki, onu Allah ile ârif olanlardan başka kimse bilmez. Ârifler zümresi o bâbda söz söylediği vakit her zevk ve vicdan ehli onu tasdik ve itiraf eder; fakat şeytanın kendisini Cenâb-ı Hakk'a mağrur ettiği kısa görüşlü suretperestler inkâr ederler!" buyurmuştur. Bazı âlimler bu ilme "İşitmek ve okumaksızın Cenâb-ı Mevlâ'nın enbiyâ, evliyâ ve âriflere öğretip ilham ettiği ilâhi sırlardır ve buna ancak havâs kullar muttali olabilir!" dedi. Ebubekir Vâsıtî hazretleri de ""İlimde derinleşmiş olanlar." (Âl-i İmrân, 7.) âyet-i kerimesindeki âlimler; sırrın sırrında ve gaybın gaybında mukaddes ruhlarıyla derinleşip ilâhi marifetler ilham kabiliyetlerine bırakılmak suretiyle kendilerine Allah tarafından bildirilen ve kemâlâtın artırılması için ilim ve irfan deryasına daldıkça her harf ve cümle ve sonsuz âyet ve sûre denizinin derinliklerine saklanmış mana hazineleri ve acayip sırlardan nice nice ilim incileri ve marifet cevherleri kendilerine açılarak irşad için hikmetli konuşan ashâb-ı kemâl ve yakîn ehlidir!" dedi.

Rumûz-u aşkını kıl zîver-i hüsn-ü beyan ya Rabb
Lisân-ı gayba olsun tâ zebânım tercüman ya Rabb

24. Münacat

YAKINLIĞI RİCA

إلهي حققني بحقائق أهل القرب واسلك بي مسالك أهل الجذب.

Nazmen Tercümesi

Sana kurb ehlinin ahvâli ile
Beni mevsûf ve tahkîk eyle ya Rabb

Dahi cezb ehlinin mesleklerine
Beni islâk ve tevfîk eyle ya Rabb

İzah

Yakınlık ehlinin hakikatlerinden maksat; fenâ makamına ererek sebepleri görme perdeleri gözlerinin önünden kalkmış olan tevhîd ve tecrîd erbâbı âriflerin makamlarıdır. Bunlar âlem âyinesinde Hakk'ın cemâlinden başka bir mevcûd müşâhede etmeyen, böylece ilâhi takdir ile şahsî tedbirlerinden ve câri hallerine ilişkin sübhâni ilim ile Allah'tan gayrıya halini şikâyetten müstağni olan hakikat erbâbıdır. Cezbe ehlinden maksat da; evvelâ ilâhi cezbeye mazhar, ikinci olarak seyr ü sülûk deryasında yüzücü olan evliyâullahtır. Her kim bunların yoluna girerse, ona tarikat mertebelerini geçmek kolay olup az bir zamanda zahmetsizce vuslat deryasının sahiline ulaşarak amellerinde vicdan safası lezzetini bulmuş ve hallerinde feyz ve irfanın tadına varmış olur. Tabiat zindanından bunları ilâhi lütuf çekip alır ve rabbâni cezbe de derhal seçilmişlik mertebesine vasıl eder. "Allahü Teâla bizi onlardan kılsın!"

Bedraka-i kurb-u Hudâ cezbedir
Rehber-i erbâb-ı hüdâ cezbedir

25. Münacat

TEDBİRDEN KURTULUŞU TEMENNİ

إلهي اغنني بتدبيرك عن تدبيري وباختيارك لي عن اختياري وأوقفني على مراآز اضطراري.

Nazmen Tercümesi

Beni ya Rabbi tedbirinle tedbirimden iğnâ' et
Gani kıl ihtiyarınla beni hem ihtiyarımdan

Beni hem sabit eyle acz ve züll ve fakr ve fâkamda
Ayırma lütfedip ya Rabb mahall-i ıztırârımdan

İzah

Zorunlulukların merkezlerinden maksat; insanın ayrılmaz özellikleri olan acz, fakr ve zillettir. Daire çizgileri daima merkeze dönük ve sair güçler merkezdeki kuvvete tâbi olduğu gibi, insan bakımından dünyevî muameleler de tabii merci olup merkezler kabilinden bulunan bu üç fıtrî sıfata aittir (acz, fakr, zillet). İşte bu merkezlerde vukuftan murat da, daima söz konusu sıfatları mülâhaza etmek ve ondan gaip olmamaktır. Tâ ki bu hâlet sâlik kulun Cenâb-ı Hakk'a karşı olan zorunluluk ve ihtiyacını daima ihtar etsin! Çünkü tedbir, ihtiyar, irade ve iktidar ile münferid (tek) olan ancak Hak Teâla'dır. Her kim bu sıfatlar ile vasıflanmaya ve bunları iddiaya kalkışır ise, rubûbiyet ve azameti konusunda Cenâb-ı Mevlâ'ya savaş açmış ve kulluk halkasını mevcûdiyet boynundan çıkarmış olacağından, dahası bu da bir irfan ehli ve hatta bir iman ehli için bile asla câiz ve lâyık olamayacağından irfan sığınağı müellif, ilâhi tedbir ve ihtiyar ile kendi tedbir ve ihtiyarından müstağni olmak ricasında bulunmuştur.

*Tedbirini terk eyle * Takdirini derk eyle*
*Hakka belin berk eyle * Mevlâ görelim neyler*
Neylerse güzel eyler

26. Münacat
ZİLLETTEN VE ŞİRKTEN SIYRILMA DİLEĞİ

إلهي أخرجني من ذل نفسي وطهرني من شكي وشرآي قبل حلول رمسي. بك أستنصر فانصرني. وعليك أتوآل فلا تكلني وإياك أسأل فلا تخيبني وفي فضلك أرغب فلا تحرمني ولجنابك أنتسب فلا تبعدني وببابك أقف فلا تطردني.

Nazmen Tercümesi

Hudâyâ züll-ü nefsimden benim ihracım et takdîr
Dahi girmezden evvel kabre şek ve şirkten tathîr

Heman sendendir istinsârım et nusret bana şâhım
Beni gayra havale kılma sensin istinatgâhım

Benim matlûbum ancak sensin etme sen beni hâib
Beni dûr etme fazlından ki oldum ben ona râgıb

Hem ettim zâtına ben intisâb etme beni teb'îd
Kapında bir fakir-i vâkıfım etme beni tatrîd

İzah

Burada müellifin kurtulmayı talep ettiği nefsin zilleti; hırs ve tamah yüzünden Allah'tan gayrıya karşı razı olunan mezellet demektir. Bu mezellet (zelillik), insanın yaratılışında mevcuttur. Fakat kulluk teklifine esas olmasından dolayı önceki münacatta duâ olunan zillet ve aczin aynı değildir. Onun için bu talep; zikredilen münacattaki duâya aykırı olamaz. Buradaki yerilmiş zilleti doğuran hırs ve tamahın sebebi de şirk ve şektir. Şek; insanın hoş olmayan bir şeyi hissettiği vakitte hasıl olan gönül darlığıdır. Gönül bu suretle sıkışmasından sonsuz kasvet ve zulmet do-

lar, gam ve hüzünlere müptelâ olur. Kalbin taharet ve sefası ise; şüphe ve şeke mukabil yakîn nûruna cilvegâh olmakla gerçekleşir. Kalp; yakîn nûruna muttali oldukça genişlik ve inşirah kazanarak darlık ve sıkıntı gider, dahası yakîn derecesine göre rahatlık ve mertebe hasıl olur. Binaenaleyh Peygamber efendimiz (a.s.) "Allah Teâla hakkaniyet ve adaleti gereği rahatlık ve ferahlığı rıza ve yakînde, gam ve hüznü şüphe ve gazapta kıldı!" buyurmuştur.

Şirk; kalp kuşunun Hak Teâla'dan gafil olduğu vakitte –avın ayağının tuzağa takılması gibi- vesile ve sebeplere bağlanmasından ibarettir. Şu gafletin kaynağı ise, şüphenin kalbi istilâsından hasıl olan şehvet (şiddetli arzu) heyecanıdır. Bu sırada insan matlûbu elde etmek için sebeplere iltica ve acele eder ve Cenâb-ı Hak'tan rağbet gözünü yumar.

Kalp aynasını şirk pasından temizlemek ise, ancak şirkin zıttı olan marifetullâhın husûlü zamanında kalbe atılan tevhîd nûru ile mümkün olur. Bu şekilde insanî nefis de sâfi ve mutmain ve duçar olduğu şer ve tutarsızlıktan temiz ve sâkin olur. Kalp hissedar olduğu yakîn nûrunun derecesine göre ferahlayıp açıldığı gibi tevhîd nûrunun tecellî parıltısına nispetle de şirk tozundan soyunmuş ve saflaşmış olacağından Cenâb-ı Hak da o kalbe hidayet ve inayet ile tecellî eder.

Derûnum gülşen-i sıdk ve safâ kıl sûbesû ya Rabb
Gel irfânımı etme esir-i reng ve bû ya Rabb

27. Münacat
İLÂHİ RIZANIN SEBEBE BAĞLI OLMAYIŞI

إلهي إن القضاء والقدر غلبني وإن الهوى بوثائق الشهوة أسرني فكن أنت النصير لي حتى تنصرني وتنصر بي. وأعنني بفضلك حتى أستغني بك عن طلبي.

Nazmen Tercümesi

Rızan oldu senin ey zü'l meâli
Muallel bi'l garaz olmaktan âlî

Ne sûretle olur ol vasfa illet
Benim a'mâlim ey mevsûf-u kudret

Ganisin zât-ı pâkinle heman sen
Sana senden vusûl-u menfaatten

Ne keyfiyetle olmazsın Hudâyâ
Gani benden ve a'mâlimden âyâ

İzah

İlâhi rıza; kadîm rabbâni sıfatlardan bir sıfat olup kadîm olan da bir şey ile mesbûk (geride bırakılmış) olmadığından, zikredilen sıfat üzerine sebeplerin öne geçmesi muhâl olmuştur. Eğer ilâhi rıza rabbâni zâttan vücuda gelen sebepten münezzeh sayılmasa Cenâb-ı Hak kemâle ermek için o sebebe muhtaç olurdu, bu da muhaldir. Şu halde ilâhi sıfatlar rabbâni zâttan vücuda gelen sebeplere bağlı olmaktan mukaddes olursa, masivâullâhın (Allah'tan gayrının) amel ve halleriyle vesile araması artık nasıl tasavvur olunur? Binaenaleyh; ilâhi rıza için illet ve sebep tasavvur edilmiş değildir. Belki bütün amel edenlerin iyi olsun, kötü olsun amellerinin sebebi rabbâni rıza veyahut sübhâni gadaptır. Cenâb-ı Mevlâ ise bir kavimden razı olursa onları rıza ehline mahsus olan yoldaki hizmetinde kullanır, ve eğer ki bir fırkaya gazap gösterirse onları gazap ehline lâyık surette uzaklık ve hicaba sebep olan haller ile meşgul eder. Bu sebepten Ebubekir-i Vâsıti hazretleri: "Gadap ve rıza; ezelen câri olduğu suretle yaratmada eserleri icra, dahası kabul ve red olunanların üzerinde resim ve alâmet izhâr eden (gösteren) ilâhi sıfatlardan iki yüce sıfattır. Kabul edilenler zümresinin belirtileri kendileri üzerinde aydınlık olarak görünür. Reddedilenler fırkasının alâmetleri de onlarda görünen zulmet istilası ve ümitsizlik olur. Şu halde buna sararmış olan renkler, kısaltılmış yenler, şişmiş ayaklar yani suret ve kıyafetle, beyhude meşakkatle

hakikat erbâbını taklit nerede menfaat verir?" buyurmuştur. Gınâ da, kelâm da rızada olduğu gibidir.

28. Münacat
KAZA VE KADERİN GALİBİYETİ

إلهي تقدس رضاك عن أن تكون له علة منك فكيف تكون له علة مني. أنت الغني بذاتك عن أن يصل إليك النفع منك فكيف لا تكون غنيا عني.

Nazmen Tercümesi

İlâhi bana galip oldu heman
Kazâ ve kader iki sır-ı nihân

Beni etti şehvet kuyûduyla pes
Esir-i mukayyed hevâ ve heves

Bana bari sen ol nasîr ey Muîn
Meded et bana hem benimle hemin

Beni eyle fazlınla iğnâ Hudâ
Seninle seni hem talepten de tâ

İzah

Kazâ; tafsilâtlı anlatıldığı gibi, murada taallukla beraber olan Allah'ın iradesidir. Kader; Cenâb-ı Hakk'ın her bir şeyi malûm kader ve muayyen miktar üzerine yaratmasıdır. Kazâ ve kaderin hakikatinden suâl olunan velilerin şâhı, Hz. Ali (r.a.) "Onlar birer gizli ilâhi sırdır. Hakikati teftişle zihinleri şaşkınlığa düşürmeyiniz!" buyurmuştur. Hevâ da istek ve arzularına nefsin meylidir.

İrfan sığınağı müellif bu münacatıyla kusurunu itiraf ediyor. Cenâb-ı Hak ise, özür dileyerek azimet divanına iltica eden kulunun özrünü kabul etmemekten, ve kusur itirafı ile günahları terk eyleyen kimseyi hüsrana uğratmaktan daha kerim ve yücedir. Hatta bir günahkâr kul, Allah'a niyazda bulunarak özür diledikçe, Rabb-ı Kerîm ona "Ey kulum eğer özrünü kabule ilâhi iradem taalluk etmemiş olsa idi, seni mazeret beyanına muvaffak kılmazdım!" buyuracağı haberde rivayet edilmiştir. Bu sebepten işte bu münacatta müellif; Cenâb-ı Hakk'ın hem kendisine nusret ve hem kendi sebebiyle dost ve sevdiklerine yardım eylemesini rica, hatta Hak ile istiğnâ sebebiyle Hak'tan bir şeyi talep etmekten müstağnî kalmasını bile duâ eylemiştir.

Nasıl ki, Hasan-ı Şazelî hazretleri "Hizb-ül Birr"inde "Ya Rabb, beni evliyâ kulların için gınâ (zenginlik) sebebi, ve onlarla din düşmanlarının arasında perdeleyici hicap kıl !" diyerek duâ ettiği gibi başka bir yerinde de "Hakikatte merd-i said; Senin gaybî hazinenden bir şeyi talep etmekten Seninle müstağnî olan tevhîd ehlidir!" demiştir.

29. Münacat
MARİFETİ EVLİYÂ KALBİNE KOYAN, HAK TEÂLA

أنت الذي أشرقت الأنوار في قلوب أوليائك حتى عرفوك ووحدوك. وأنت الذي أنزلت الأغيار من قلوب أحبائك حتى لم يحبوا سواك. ولم يلجؤوا إلى غيرك. أنت المونس لهم حيث أوحشتهم العوالم وأنت الذي هديتهم حتى استبانت لهم المعالم ماذا وجد من فقدك وما الذي فقد من وجدك لقد خاب من رضي دونك بدلا ولقد خسر من بغى عنك متحولا.

"Seni kaybeden neyi buldu? Seni bulan neyi kaybetti?"

Senden başka bir şeye razı olan kimse hüsrana uğradı, ve senden yüz çevirerek masivâya talip olan adam elbette zarar etti !

Nazmen Tercümesi

Kılıp evliyâda ya İlâhi
Ziyâdar ettin envârı kemâ hiye

Yakînen bildiler tâ ki seni Hak
Sana gösterdiler tevhîd-i mutlak

Ehibbânın kulûbundan Hudâyâ
İzâle eyledin ağyârı hakkan

Onun için sevmediler masivâyı
Sivâya etmediler ilticâyı

Enîsi onların sensin ki ya Rabb
Avâlim oldu vahşi onlara hep

Eden hem onları sensin hidayet
Ki oldu onlara zâhir hakikat

Seni vâcid ne şeyi fâkid oldu
Seni fâkid ne şeyi vâcid oldu

Olursa gayrıya her kim ki tâlib
Ne şüphe oldu ol vallahi hâib

Çevirdi kim ki vechin senden ey Hak
O bî-şek mazhar-ı hüsran mutlak

İzah

Kalpleri yakîn nurlarının doğduğu mahaller ve sadırları irfan bedirlerinin parladığı yerler olan evliyâullâha, bilcümle âlemler diye tâbir edilen

masivâullâhın (Allah'tan gayrı şeylerin) ıssız ve ürkütücü gelmesinin sebebi, zikredilen masivânın yoksulluk ve ihtiyaç ile vasıflanmış olmasıdır. Bu sebepten masivâdan her biri, imkân hükmünün gereği tabîî eksikliklerini tamamlamak için daima kendi tarafına celbedici ve fıtrî hazlarını her an başkasından talep edici olduğu halde, âlemlerin ganisi olan Cenâb-ı Hak; çok ihsan sahibi bir Feyyâz-ı Mutlak'tır. İşte bu hakikati yakîn müşâhede ile muayene eden Allah'a vasıl olmuş bir velinin bilcümle âlemlerden tevahhuş edeceği (yabancılaşacağı), belki Hakk'ı şühûd tecellîsinden bir zerreye bile mazhar olan ârif-i billâhın dostu ancak cihanın yaratıcısı olacağı, ve bilcümle masivâ artık onun nazarında gizlilik perdesi ardına çekilerek âlemde Hakk'ın vücûdunun nûrundan başka bir şey müşâhede etmeyeceği şüpheden varestedir.

Hatta; ârife bir kadının Zünnûn-u Mısrî'ye çölde seyahat ettiği bir zamanda: "Sen kimsin?" yolunda ettiği suâle, Zünnûn'un: "Ben bir garib adamım!" cevabını vermeleri üzerine büyük bir şaşkınlıkla: "Cenâb-ı Hak ile beraber olan kimse hiç gurbet hüzünleri hisseder mi?" diyerek erkekçesine hakikati beyan edivermesi işte bu münacatı bir kat daha izah eden manidar haberlerdendir.

30. Münacat
İHTİYAÇLARI YALNIZ ALLAH'A ARZEDİŞ

إلهي كيف يرجى سواك وأنت ما قطعت الإحسان وكيف يطلب من غيرك وأنت ما بدلت عادة الامتنان.

Nazmen Tercümesi

Recâ mümkün mü artık masivadan ey kerîm Allah
Henüz sen kat'-ı ihsan etmemişken kimseden asla

Nasıl gayrından olmak tâlib-i âmâl câizdir
Sen ise âdet-i ihsanı tebdîl etmedin hâlâ

İzah

Bir şeyi Cenâb-ı Hak'tan gayrı bir kimseden ümit ve rica, kalbin o rica olunan şeye bağlılığıdır. Masivâdan bir şeyi talep ve duâ da; talip olan kimsenin zikredilen matlûb sebebiyle o masivâya tamamen teveccühüdür. Bu hal ise; lütuf ve men edici ancak Cenâb-ı Hak, ihsanı daima câri, cömertlik âdeti değişmeksizin sürekli olduğu halde nasıl câiz olabilir? Şu kadar ki, bir hâl ehlinin bilcümle masivâullahı tesirsiz rabbâni füyûzat vesileleri ve ilâhi tecelliyât vasıtaları bilerek o suretle halktan talep etmesi irfan ve kemâl gereği olmakla câiz olur. Fakat talep ve rica erbâbının binde biri bu parlak irfan hil'ati altında bulunmadığından ve hakikatperver bir sâlik için câiz olmayan bu sıfatla vasıflanmak ise çok şaşılacak bir şey olduğundan irfan sığınağı müellif, bu münacatında da zikredilen vasıf ile vasıflanmış olanlara şaşkınlık ve hayret göstermiştir.

31. Münacat
DOSTLUK LEZZETİ

يا من أذاق أحباءه حلاوة مؤانسته فقاموا بين يديه متملقين ويا من ألبس أولياءه ملابس هيبته فقاموا بعزته مستعزين.

Nazmen Tercümesi

Zevk-i ünsü ey ehibbâya izâka eyleyen
Oldular nezdinde bi-t-temelluk ol ricâl

Evliyâya ey libâs-ı heybetin ilbâs eden
İzzetinle tâ ki izzet buldular ol ehl-i hâl

İzah

Müvâneset; sevgilinin cemâlini görmekle kalbin sevinç duymasıdır. Bunun tatlı olan bir şeye, meselâ bala benzetilmesi tahayyüldür; onu tattırmak

ise, yetiştirme ve hazırlamadır. Temelluk; sevgi ve muhabbet göstermede cömert ve yumuşak olmaktır. Burada Cenâb-ı Vehhâb'dan zillet ve pişmanlık ile talep ve ricâdan kinâyedir. Bunun tat aşinalığı, evliyâullâhın zevki üzerine oluşması da zâhir ve aşikârdır. Heybet; evliyâullâhın omuzuna Hak tarafından giydirilen celâlet ve azamettir ki, onları her kim görür ise manevi bir korku ve dehşet hasıl eder. Huzurlarında sesi soluğu çıkmaz olur. İlâhi izzet ile cezbolmak; masivâullâh ile ilgilenmekten kalp ve himmetin vazgeçmesidir. Bu sebepten "Marifetullâh; ilâhi itibardan gayrı itibarları hor görmek, ve rabbâni zikirden gayrı ezkârı yok etmektir!" denildi. Bazı ârifler de: "Gönülde Hak büyüdükçe nazarda halk küçülür!" dedi. Bazı ekâbir de "Dilediğini aziz kılarsın." (Âl-i İmrân, 26.) nazm-ı celilinin tefsirinde "Aziz olmasına ilâhi irade taalluk eden kimsenin izzeti; Hakk'ın huzurunda Hak ile beraber olarak, Hakk'a müteallik olduğu halde, Hakk'a mahsus olmakla hasıl olur!" buyurdu.

Bana ulaşan kimse izzete nail olur
Mutluluk ve emniyet elde eder

32. Münacat
ÖNCE HAKK'IN KULU ZİKREDİŞİ

أنت الذاآر من قبل الذاآرين وأنت الباري بالإحسان من قبل توجه العابدين. وأنت الجواد بالعطاء من قبل طلب الطالبين. وأنت الوهاب. ثم أنت لما وهبتنا من المستقرضين.

Nazmen Tercümesi

Zâkirîn olmazdan evvel ey Hudâ
Onları sen eyledin zikir ve senâ

Eyledin ihsan ile sen ibtidâ
Âbidîn etmezden evvel ilticâ

Sensin ol mu'tî ve muhsin bî-sebep
Tâlibîn etmezden evvelce talep

Sensin ol Vehhâb ki ba'de-l atâ
Oldun istikrâz edenlerden şehâ

İzah

Kendini zikredenlerden evvel Cenâb-ı Hakk'ın zâkir olmasının manası; ezelde ilâhi iradesinin lâyezâlde zâkirlerin vücûduna taalluk etmesidir. İşte bu ezelî irade; kulları kendisini zikretmek his ve iktidarının daha kokusunu duymamışken Cenâb-ı Hakk'ın kullarını zikretmesi demektir. Yahut ilâhi zâkiriyet; zâkirleri zikir ve tevhîde tevfîk eylemektir. Zira, sübhâni tevfîk (inâyet) yâr ve yardımcı olmasa zikir ve tevhîd ile kimse vasıflanmazdı. Elhasıl her şeyde evveliyet; Rabb-i İzzet'e mahsustur. Çünkü Cenâb-ı Hak cömertlik ve ihsan, bağış ve i'tâ ile henüz bilcümle âlemler varlık kokusunu almazdan evvel vasıflandığından dolayıdır ki, bu âlemleri kerem ve lütuf eseri olmak üzere yokluk sırrından varlık sahrasına çıkardı da zâkirlerin dillerinin virdi, tâliplerin en ileri maksadı ve âbidlerin kıblegâhı oldu. Bu sebepten ârifler sultanı Bâyezid-i Bistâmî "Ben hâlimin başlangıcında dört şeyde hata etmiş idim. Zannederdim ki Cenâb-ı Hakk'ı ben zâkir ve ârif, ben muhib ve tâlibim. Fakat menzili maksuda vasıl olduğumda gördüm ki; Hakk'ın zikri benim zikrimden ve ilâhi ilim benim ilmimden önce, dahası sübhâni muhabbet benim muhabbetimden ve Hakk'ın beni talebi benim talebimden evveldir!" dedi. Evveliyet mutlaka Cenâb-ı Hakk'a mahsus olunca; bir sâlik için kulluğu arz hususunda rabbâni lütuf ve keremden başka ne vesile tasavvur olunabilir?

33. Münacat
İLÂHİ RAHMET İLE TALEP EDİLEN VASIL OLUŞ

إلهي اطلبني برحمتك حتى أصل إليك واجذبني بمنتك حتى أقبل عليك.

Nazmen Tercümesi

Rahmetinle beni Ya Rab taleb et
Sana tâ ki olayım ben vâsıl

Minnetinle dahi cezb eyle beni
Olayım tâ ki sana ben mukbil

İzah

İnsanın Cenâb-ı Hakk'a kavuşmasına ilâhi rahmetten başka vesile olacak bir çare yoktur. Çünkü gayelere yönelik olan kulların amelleri; noksanlık ve illet damgasından fiil ve sıfatları kurtulmuş bulunan Hak Teâla'ya nasıl vusûl sebebi olabilir? Bir de öteden beri talep; aşağıdakinden gelirse kavuşma ile neticelenmesi zor, ama yüksektekinden gelirse istenilen şeye ulaşma kolay olur. Nitekim insan için, izzet perdesiyle güçlü ve fethedilmez olan bir mukaddes vücûda doğrudan doğruya yönelip yakınlaşmak da mümkün değildir. Binaenaleyh; Hakk'a ikbâli (yaklaşmayı) doğuran; ilâhi ihsan cazibesi lazımdır. Bu sebepten müellif her iki vesileyi rica ve duâ ile Hakk'a kavuşmada en yakın yolu seçmiştir.

34. Münacat
İSYANIN ÜMİDİ KESMEMESİ

إلهي إن رجائي لا ينقطع عنك وإن عصيتك آما أن خوفي لا يزايلني وإن أطعتك.

Nazmen Tercümesi

Ümidim kesmezem senden Hudâyâ müznib olsam da
Nasıl ki havfım olmaz zâil olsam da mutî asla

İzah

Havf ve recâ; ümit ve imanı, korku ve çekinmeyi doğuran ilâhi sıfatların müşâhedesinin gereği olarak insan kalbinde oluşan iki haldir. İlâhi sıfatlarda değişme olmadığı gibi müşâhedesinde de ayrılık olmadığından havf ve recâda farklılığı getiren her müşâhede elbette noksandır. Bu iki hâlde kemâl mertebesi ise, terazinin iki kefesi ve kuşun iki kanadı gibi, biri diğerine ağır basmadan husûle gelen denklik ve itidaldir. Bu hikmete binaen, hakikat erbâbı olağanüstü itaat ile beraber tam bir korku ve heyecana mastar oldukları gibi, günah işlemekle beraber ümit ve recâlarını hiçbir vakit kaybetmemişlerdir. Şu kadar ki; havfın recâya (korkunun ümide) galip olmasından ziyade, recânın havfa galebesi "Rahmetim gazabımı geçmiştir!" hadîs-i kudsîsi uyarınca ağır basmış olabilir. Fakat ümit ve recâya kapılıp da mekr-i ilâhiden emin olmak nasıl hüsran sebebi ise, rabbâni havfa (korkuya) mağlup olarak rahmâni rahmetten ümit kesmek de öylece mahrumiyete vesiledir.

Ne rütbe ehl-i irfan olsa da müstağrak-ı isyan
Yine lütf-u ilâhiden recâsı artar eksilmez

35. Münacat
MEVCUDATIN İNSANI HAKK'A SEVKEDİŞİ

إلهي قد دفعتني العوالم إليك وقد أوقفني علمي بكرمك عليك.

Nazmen Tercümesi

Beni etti sana ya Rab avâlim sevk bî-şübhe
Kapında eyledi vâkıf beni hem lütfuna ilmim

İzah

Âlemlerin sâlik kulu Cenâb-ı Hakk'a sevk etmesi; onu bir şey ümit ettiği her kimsenin "Yegâne ihsan ve yardım edici Allah'tır!" diyerek ilâhi lü-

tuf kapısına irşad eylemesinden ibarettir. Yahut sâlikin tevhîd sırrına ârif ve eşyânın hakikatlerine vâkıf olmasıyla keşf ve kerâmete şahit olup, hakikat yüzünü göstererek artık hangi varlığa kalbi alâka duyarsa onun tarafından hal diliyle kendisine hitaben "Boş yere bana muhabbet etme! Zira ben devamlı olmayan bir fâniyim; sana lazım olan ise, bâki Mevlâ'ya kul olmaktır!" denilmesidir. Yahut âlemlerin ürkütücü görünüşler içeriyor oluşu, bu sâlikin hakiki dost olan Hakk'a dönmesine sebep olmasıdır.

Nitekim Behlül Dânâ hazretlerinin; kendisine "Bir an evvel aramıza katılmanı istiyoruz!" tarzında edilen ısrar üzerine düşüncelere dalarak evet ya da hayır bir cevap vermek için önce abdesthâneye gider, ve daha sonra geri dönerek "Ben abdesthânedeki tabîî ifrazattan insanlık toplumuna dahil olup olmayacağımı sordum. Bana cevaben, biz bir takım nefis yemekler idik insanların içine girdiğimiz için böyle iğrenç olduk bize bak da ibret al, dediler. Binaenaleyh aslî fıtratımı muhafaza etmek üzere içinizde bulunmamakta mazurum!" demesi bu konuda pek güzel bir hakikat dersidir.

Sübhâni keremin sâlik kulu ilâhi kapıya ilticâya sevk eylemesi de; öteden beri kerim olan bir zâtın kerem kapısından dilek sahiplerini eli boş göndermeyeceğinin aşikârlığı, şüphesiz sâlikin ulûhiyet kapısına müracaat etmesini icap ettiğinden dolayıdır.

36. Münacat
ALLAH'A GÜVEN

إلهي كيف أخيب وأنت أملي أم كيف أهان وعليك متكلي.

Nazmen Tercümesi

Ben nasıl hâib olurum
Ey Hudâ sensin emelim

Ben nasıl zillet bulurum
Olunca sen müttekilim

İzah

Bir sâlik bütünüyle Hakk'a yönelir ve rabbâni takdire tamamıyla tevekkül ederse, şüphesiz takdire uygun olan her murada nail ve menzil-i maksûda vasıl olur. Dolayısıyla artık onun hayırlı taleplerinde hüsrana uğrama, zillet ve gevşekliğe duçar olma ihtimalinin bulunmayacağı aşikârdır. Binaenaleyh müellif de, bu münacat ile kendisinden lütuf ümit ettiği Hak Teâla ancak emelleri ihsan edici olduğundan hiçbir vakitte dalâlete düşmeyeceğini ve hiçbir emel ve ricâsında hüsrana uğramayacağını, dahası itimat ve dayanağı daima onun sonsuz lütfuna münhasır bulunduğu yönle de zillet ve gevşekliğe duçar bulunmayacağını tam bir itminan ile beyan etmiştir.

Allah'a tevekkül edenin yaveri Hak'tır
Nâ-şâd gönül bir gün olur şâd olacaktır

37. Münacat
İZZET TALEBİ VE ZİLLET

إلهي آيف أستعز وأنت في الذلة أرآزتني أم آيف لا أستعز وإليك نسبتني أم آيف لا أفتقر وأنت الذي في الفقر أقمتني أم آيف أفتقر وأنت الذي بجودك أغنيتني.

Nazmen Tercümesi

Ben ne yolda eylerim izzet ricâ
Sen beni zillette rekz ettin şehâ

Ya nasıl da eylemem izzet ümid
Kendine ettin beni nisbet-i bedîd

Ya nasıl olmam fakir ve bî-nevâ
Fakrdan ettin beni çün sernümâ

Ya nasıl fakr eylerim izhâr ben
Eyledin iğnâ beni cûdunla sen

İzah

Müellifin şu birbirine zıt vasıflarda renkten renge girmesi; zikredilen vasıfları doğuran ilâhi tecellîleri müşâhede sebebiyle kalp aynası üzerine yansıyan hal ve tavırdan dolayıdır. Sabit kılınmış zillet; burada zillet hilkat ve ubûdiyettir. Hakk'a olan izafet ve nispet de; hususiyet (yakınlık) sırrıdır. Hatta bu nispeti hasıl eden yüce zâtlara evliyâ-ı izâm denilmekle ihtirama mazhar olurlar. Muhtaçlık zillet, istiğna izzet manasına da gelir. Çünkü fakrda sabit kılınıştan maksat; fakr ve zilletin insana ayrılmaz bir biçimde yapışmış olmasıdır. Şu kadar ki, söz konusu zillet ilâhi cemâli müşâhede ile izzete inkılâp eder. Bu konuda bazı ârifler "Her bir zelilin zilletini gördükçe onların zilletinin fevkinde zilletim arttı, ve her azizin izzetini müşâhede eyledikçe onların izzetinin fevkinde izzetim çoğaldı!" demiştir. Şeyh Şiblî hazretleri de "O kadar zelil oldum ki; benim zilletime nispetle her zelil aziz oldu. Ve o mertebe izzet buldum ki; her aziz olan benimle ve zâten kendisiyle izzetlendiğim Hak Teâla ile aziz oldu!" buyurmuştur.

Eden arz-ı mezellet bârgâh-ı izzete karşı
Olur sertâc-ı vehhâc-ı azîzân her dü-âlemde

38. Münacat

İBÂDETE LÂYIK ALLAH'IN HER ŞEYDE AŞİKÂR OLUŞU

أنت الذي لا إله غيرك تعرفت لكل شيء فما جهلك شيء وأنت تعرفت إلي في آل شيء فرأيتك ظاهرا في آل شيء فأنت الظاهر لك شيء.

Nazmen Tercümesi

Sensin ol mabûd-u bi'l-Hak padişah
Yerde gökte senden özge yok ilâh

Sen olup her şey için hestî-nümâ
Olmadı bir şey cehûl aslâ sana

Sensin ol bir hâlık-ı arz ve semâ
Kendini her şeyde bildirdin bana

Gördüm artık zâhir eşyada seni
Sensin ol her şey için zâhir ganî

İzah

Bu münacatta geçen cümlelerdeki manalar önceki hikmetlerde pek çok kez beyan edildi. Özet olarak; tam zuhûr ile zahir ve aşikâr, her bir itibar ile ayan beyan olmak Cenâb-ı Hakk'a mahsustur. Bilcümle kâinatın zuhûru ise; ilâhi nûr ile hasıl olup her ne zaman mevcudât ve eşyâ üzerinde tecellî göstermiş olan o sübhâni vücûdun nûru kesintiye uğramış olsa, âlemde hiçbir mevcûd kalmayacağı şüpheden varestedir. Bizim gibi mana gözü yarasa misâli olanlara Cenâb-ı Hakk'ın gizliliği ise, ilâhi zuhûrun şiddetinden dolayıdır. Binaenaleyh:

Hak'tan ayan bir nesne yok
Gözsüzlere pinhân imiş

39. Münacat

RAHMETİYLE ARŞ SALTANATINA HAKK'IN YERLEŞMESİ

يا من استوى برحمانيته على عرشه فصار العرش غيبا في رحمانيته آما صارت العوالم غيبا في عرشه محقت الآثار بالآثار. ومحوت الأغيار بمحيطات أفلاك الأنوار.

Nazmen Tercümesi

Ey eden arş üzere rahmâniyetiyle istivâ
Etti rahmâniyetinde arş-ı a'lâ intıvâ

Şöyle kim bilcümle âlem oldu bî-reyb ve gümân
Sen hakîm-i mutlakın arş-ı a'zamında nihân

Muhıkk-ı âsâr ettin âsâr ile ey cân âferîn
Mahv-ı ağyâr ettin envâr-ı sıfât ile hemîn

İzah

Bu münacatta müellif "Sonra da arşa istivâ eden Rahmân'dır." (Furkan, 59.) "Rahmân arşa hükmetmektedir." (Tâhâ, 5.) âyet-i kerimelerindeki ince manalara remz ve ima buyuruyor.

Cenâb-ı Rahmân'ın yüce arşına istivâsı, Kur'ân'ın müteşâbih (manası açık olmayan) âyetleri kısmındandır. Zira Kur'ân'a ait müteşâbihât (Hâ–Mîm, Tâ–Sîn) kabilinden olarak, ya sûrelerin başlarındaki Hurûf-ul mukattaa gibi lafzı müteşâbih yahut zikredilen âyet ve "Allah'ın eli onların ellerinin üstündedir." (Feth, 10.) gibi manası müteşâbihtir.

İstivâ; lügaten müsâvât (aynılık) manasına olup bu manaya göre zikredilen âyet ilâhi vücûdun arş ile aynı bulunmasını, ve bu da Cenâb-ı Hakk'ın "Mücessime" taifesinin iddia ettikleri suretle cisim olmasını icap ettiği; ve bu icap da aklen ve naklen olanaksız olduğu için evvelce gelmiş olan büyük zatlar bunun gibi müteşâbih (manası açık olmayan) âyetlerin tevilinden sakınarak manasını ezelî ilâhi ilme havale edip Cenâb-ı Hak'tan başka onu kimse bilmeyeceğini ve binaenaleyh "Onların yorumunu ancak Allah bilir." (Âl-i İmrân, 7.) nazm-ı celilindeki Allah lafzı üzerinde vakfın (durmanın) vacip olduğunu söylemişlerdir. Hatta İmam Ahmed b. Hanbel hazretleri: "İstivâ malûm ise de keyfiyeti Allah'tan başkasına meçhuldür!" demiştir. Büyük halefler ise, Kur'ânî müteşâbihâtın manası ancak Allah'ın habîbi Ahmed-i Muhtar Efendimiz (a.s.) için malûm ve aşikâr bir takım sır ve hakikatlere remz ve işaretten ibaret bulunduğunu söylemişler ve söz konusu

müteşâbihâtın din-i mübîn hainleri tarafından bâtıl tevillere duçar olmaması için akıl ve hikmetin gerektirdiği tarzda yorumunu caiz saymışlar, bununla beraber zikredilen Allah lafzında vakf (durmak) vacip olmadığından "İlimde derinleşmiş olanlar." (Âl-i İmrân, 7.) atıf cümlesine intikalin cevazını kabul etmişlerdir. Bu haleflerin tevillerine nazaran istivâ kahr ve galebe manasına da gelir. Dolayısıyla onların "istivâ"ya getirdikleri yorum, Cenâb-ı Vâcib-ül Vücûd hakkında mükemmellik ve yüceliğin gereği olan ilâhi vücûd ve zuhûr karşılığında Allah'tan gayrı için vücûd ve zuhûr tasavvur edilmiş olmadığını beyandan ibarettir. Şu halde Melik-i Rahmân; rahmâniyetiyle bilcümle âlemler ihatası altında bulunan arş üzerine müstevlî (hükümran) ve galip olursa, bizzat arşın ve bütün âlemlerin ilâhi rahmâniyet vasıtası ile de gaip ve yok olmuş olacağı şüpheden vareste olur. Binaenaleyh zuhûr ve vücûd; ne arş için, ne de âlemler için artık hakiki olamayıp belki zıllî ve hayâli olduğu, hakiki vücûd ve tam zuhûr ise, ancak Cenâb-ı Hakk'a mahsus bulunduğu tahakkuk eder. Rahmâniyet; Cenâb-ı Hakk'ın rahmân olmasıdır. Rahmân; Allah'ın isimlerinden her bir mümkün mevcûdun vücûdunu iktiza eden bir yüce isimdir. Ondan türetilmiş olan rahmet; ilâhi ilim gibi her bir şeyi kaplamış bulunan umumi rahmet olduğu Cenâb-ı Hakk'ın Kur'ân-ı keriminde Hamele-i Arş'ın (İsrâfil, Cebrâil, Mikâil, Azrâil a.s.) lisanından olarak "Rabbimiz! İlmin ve rahmetin her şeyi kuşatmıştır." (Mü'min, 7.) âyet-i kerimesinden anlaşılmış ve binaenaleyh; yaratış ve îcâdla ilgili bütün isimler de yüce Rahmân isminin hükmü altında bulunmuştur. İşte bu münacatta zikredilen iki âsârın biri âlemler, diğeri o âlemleri ihata etmiş olan arştır. Ağyârdan kast edilen de; arş olup onu mahv (imha) eden yıldızların muhîtleri (menzilleri) gibi olan nurlar ilâhi isimler ve sübhâni sıfatlardır ki, her biri rahmâniyet tahtında hüküm süren eserlerdir. Özet olarak; arştan tâ ferşe kadar cümle âlemlerin vücûdu rahmet gereği ve ilâhi ihsan icabıdır. Eğer ki, Cenâb-ı Feyyâz'ın varlık feyzi (coşkunluğu) ile rahmânî ihsanları olmasaydı hiçbir mevcûd yokluk sırrından varlık sahnesine çıkamazdı.

Kenz-i mahfîden zuhûra geldi eşyâ lâcerem
Bâd-ı hubb ile temevvüc etti çün derya-yı aşk

40. Münacat
HAKK'IN İZZET PERDESİYLE GİZLENİŞİ VE ALLAH'I (C.C.) GÖRÜŞ

يا من احتجب في سرادقات عزه عن أن تدرآه الأبصار! يا من تجلى بكمال بهائه فتحققت عظمته الأسرار! آيف تخفى وأنت الظاهر!؟ أم آيف تغيب وأنت الرقيب الحاضر!؟

Nazmen Tercümesi

Ey hıyâm-ı izzetinde ihticâb etmiş ehad
Kuvve-i ebsâr ile idrak olunmaktan ebed

Ey ki esmâ ve sıfâtıyla tecellî eyleyip
Kibriyâsıyla eden esrârı ebvâb-ı guyûb

Sen nasıl mahfî olursun sensin âlemde ayân
Ya nasıl gaip olursun sensin el-ân dîde-bân

İzah

Burada ilâhi izzet; arkasındaki şeyleri görmeye mani olan perdelere benzetilmiştir. Bakışların idrakiyle tam görüş istenirse; bu görme dünyada imkânsızdır. Ukbâda ise beşerî tabiatın soyulması ve insânî suretin hakikate inkılâbıyla ehl-i iman için vakidir. Fakat miraç gecesinde Sâhibü't-tâc Efendimiz hazretleri için vaki olup olmadığında ihtilaf olunmuş ise de; hakikat erbâbı miraç âleminin âhiret âlemi olduğuna mebnî yalnızca Peygamberimize (a.s.) vukuu yönünü seçmiştir. Ukbâda Cenâbı Hak vâcib-ül vücûd olduğuna mebnî aklen câiz bulunan, ve "O gün bir takım yüzler Rablerine bakıp parlayacaktır." (Kıyâmet, 22.-23.) âyeti ve "Rabbinizi ayın on dördü gibi göreceksiniz!" hadîs-i şerîfi gibi yüce delillerin ifade tarzıyla naklen vacip olan görme de işte bu tam kavrayışla görmedir.

Cenâb-ı Hak azîz olduğu için ilâhi izzet, yalnız fenâ yurdu olan dünyada cümle halkın bâki olan zât-ı pâkini tam kavrayışla görmekten perdeli olmasını iktizâ etti. Çünkü bâkiyi görmek için bâki göz lazımdır. Şu kadar ki; perdelerin kalkması ile Cenâb-ı Hakk'ı eşyâda kaim ve bütün mevcudâtı ihata etmiş olarak basiret nûruyla dünyada da müşâhede basiret erbâbı için tahakkuk etmiştir. Lâkin bu şühûd; imkansız olarak zikredilen görme olmayıp belki tecellî sûretinde zuhûr ve inkişaftır. Bunun gibi mana âleminde Cenâb-ı Hakk'ı gördüklerini söyleyen müctehidlerin ilklerinden İmam-ı Azam, muhaddislerin övüncü İmam-ı Tirmizî ve Kur'an okuyanların gözlerinin nûru İmam-ı Hamza el-Kari gibi büyüklerin o müşâhedeleri de zikredilen inkişâfî tecellîlerden ibarettir. Hatta İmam-ı Azam efendimiz mükâşefe âleminde Hallâk-ı Cihân hazretlerini görerek "Allah'ın kullarının kıyâmet gününde ne sebebiyle kurtuluşa nail olabileceğini," sorması üzerine, o eşsiz Feyyâz'ın her kim sabah ve yatsı namazından sonra:

"Sübhâne'l ebediyyü'l ebed * sübhâne'l vâhidü'l ehad * sübhâne'l ferdü's samed * sübhâne men rafea's semâu bigayri amed * sübhâne men basata'l erdu alâ mâin cemed * sübhâne men kaseme'r rızku velem yense ehad * sübhânellezî lem yettehız sâhibete velâ veled * sübhânellezî lem yelid velem yûled velem yeküllehû küfüven ehad."

İşte bu duâyı okursa kurtuluşa nâil olacağını emir ve beyan etmiş; İmam-ı Tirmizî hazretleri de, mana âleminde Hak Teâla hazretlerini görerek "Ya Rabbi, ben imanın zevâlinden pek korkuyorum!" diyerek halini arz ettiğinde Cenâb-ı Hak kendisine cevaben "Her sabah namazının sünnetiyle farzı arasında:

Allahümme yâ Hayy ve yâ Kayyûm yâ Bedîü's-semâvâti ve'l-ard ya Zelcelâli ve'l-ikrâm es'elüke en tuhyî kalbî binûri marifetike ebeden yâ Allah, yâ Allah, yâ Allah."

Bu duâyı tam ihlâs ile bir kere okuduğunda korktuğundan emin edileceğini ferman buyurduğunu söylemiş; anadan âmâ olan İmam-ı Hamza da istiğrak âleminde ilâhi huzurda Kur'ân-ı azîmüşşânı tamamen tilâvet ederek "O, kullarının üstünde yegâne tasarruf sahibidir." (En-âm, 18.) âyet-i kerimesini okuduğu esnada taraf-ı ilâhiden: "Yâ Hamza! (Sen, kulları üstünde yegâne tasarruf sahibi olansın!) diye oku!" buyurduğunu ifade etmişlerdir. Bazı

zâtlardan rivayet olunduğu üzere mana âleminde Cenâb-ı Hakk'ı cismâni sûrette müşâhede etmek ise, o Kuddûs-u kerîm cisim ve cismâniyetten münezzeh olduğu için hakikaten O'nu şühûd ve mükâşefe olmayıp belki o gördüğünü iddia eden kimse hakiki taayyün (zâhir olma) derecesine göre kendi manevî timsâlini görmüş demek olduğundan burada söz konusu değildir. Azîzin manası vusûl kendisine imkânsız olan erişilmez demektir.

Bazı ulemâ "Aziz; hakiki değerini arzulayan çevik vehim, ve hüviyetinin tasvirini kast ederek itâat eden anlayış; kudsiyetinin nihayetine yükselemeyen mukaddes vücûddur!" dedi. Bazısı da, "Azîz; akıl dalgıçları azametinin denizinde başı dönmüş; ona kanat açan kalpler vasfını idrakin son noktasında şaşkın ve hayran; âlimlerin dilleri celâlini övmede dilsiz ve lâl; yazarların kalemleri cemâlinin vasfını anlatmada âcizliğe mahkum olan şâhid-i vahdettir!" dedi.

Bu hikmete binaen enbiyâların sultanı Efendimiz (a.s.) "Senin kendi zâtını senâ ettiğin gibi ben seni senâ etmekten âcizim!" buyurmuştur. İlâhi zuhûr ya şühûd erbâbının dediği gibi bütün eşyada zât-ı pâkiyle, veyahut hicâb ehlinin söylediği sûrette cümle âlemlerde fiil ve tasarruflarının zuhûruyladır. Cenâb-ı Hakk'ın rakîb (gözeten) olması da, harekât ve sekenâtımıza ve cümle kâinata her an âlim ve kontrol edici bulunmasıdır. "Kuşkusuz Rabbin her an gözetlemededir." (Fecr, 14.)

Ey varlığına olmayan âğâz ve nihâyet
Oldu dü-cihân nûr-u vücûdunla nümâyân

Mümkün değil idrâk seni eylesin ebsâr
Sen halbuki oldun bütün ekvâna nigehbân

SON SÖZ

Hikem-i Atâiyye'nin birkaç sene Ramazan'ındaki vaki mütalâasının hayırlı neticelerinden olmak üzere nazmen, nesren ve izâhen fakirâne şerh ve tercümeme ulaşan bu ikinci cildi dahi beyaz sahifeler üzerinde güzellik yayan satırlar olarak, ve Hicrî bin üç yüz on yedi senesi Zilkade'sinin yirmi üçüncü Mart'ının on ikinci günü, Pazar gecesi sürûr bahşederek nihayete erdi. Bu hikmetler kitabının Hikem-i Atâiyye namıyla anılması, şanlı müellifin ceddi bulunan Atâullah-ı İskenderâni'ye izâfetle İbn-i Atâ künyesiyle tanınmasından ve sözü edilen kitap (Hikem-i İbn-i Atâ) denilecek yerde hafifletilerek "İbn" kelimesi de düşürülüp "Hikem-i Atâiyye" tabiri ulemâ arasında çokça kullanılmasından dolayıdır.

İşte bu hikmetler kitabı gibi cihan âlimlerinin feyiz ve bereket pınarı olan "Kitâbu'l-minen" ve "Kitâbu't-tenvîr" de söz konusu müellifin fazl ve irfan sızıntıları, ve daha bazı eşsiz eserleri ilelebet kudsî namını yüceltmek için birer daimi timsâldir. Bu sırlar hazinesi olan eserler her ne zaman hakkıyla okunup üzerinde düşünülür ise, İbn-i Ataullah'ın nasıl mucize gösteren bir deha ve nasıl bir harikalar doğuran yazar olarak yaratılmış olduğu elbette şek ve şüpheden vareste olur.

Sayılı ârifâne nefeslerini zahirî ve bâtınî ilimleri neşr ile tamamlayıp yedi yüz yedi ya da yedi yüz dokuz Hicrî senesinde Mısır'da vefat ederek saadetli naaşları Karafe mezarlığında defnedilmiş olup avâm ve havâs iman ehlinin ziyaretgâhıdır. Hazretin âhirete göçtüğü bu sene içerisinde son muhterem mürşidleri Yakut-u Arşî hazretleri de "İrciî : Rabbine dön!" sübhâni

emrine lebbeyk karşılığı vermekle bir sene içinde hem parlak fazilet güneşi, hem nurlu marifet bedri bu âleme veda etmişlerdir. Allahım! Bize onların ruhaniyetiyle imdad eyle ! "Sübhâne rabbike rabbi'l-izzeti amma yesıfûn veselâmun ale'l-mürselîn ve'l-hamdü lillâhi rabbi'l-âlemîn."

El-Fakîr es-Seyyid Hâfız Ahmed Mâhir bin es-Seyyid Hâfız Muhammed

Said bin es-Seyyid Hâfız Muhammed Nureddin el-Kastamonî

El-Arîf Bi-Balıklî Efendizâde

HİKMETLER FİHRİSTİ

MÜNACATLAR FİHRİSTİ